T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TAYLAND'DAKİ CAMİLERDE MİMARİ VE SÜSLEME

Wasamon SANASEN
2502150492

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU

İSTANBUL – 2021

ÖZ

TAYLAND'DAKİ CAMİLERDE MİMARİ VE SÜSLEME

WASAMON SANASEN

Bu tez çalışmasında, Tayland'daki camilerde mimari ve süsleme ve bunları etkileyen faktörlerin incelemesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, Tayland'ın dört bölgesindeki (güney, merkez, kuzey ve kuzeydoğu bölgesinde) geçmişten günümüze kadar inşa edilen 50 tane seçkin cami ele alınmaktadır ve bu camilerin mimari tarzları ve süslemeler incelenip genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre Tayland'ın dört bölgesindeki cami mimarileri ve süslemeleri, bölgedeki Müslümanların tarihsel arka planı ve bölgedeki yerel faktörler nedeniyle birbirinden farklıdır. Buradaki cami mimarisinin gelişimi dört döneme ayrılmaktadır. Bunlar; Birinci Dönemde Gelişim (1786'dan öncesi-1851), İkinci Dönemde Gelişim (1851-1931), Üçüncü Dönemde Gelişim (1931-1990) ve Dördüncü Dönemde Gelişim (1990-günümüze) dir. Tayland'da camilerdeki mimariyi ve süslemeleri etkileyen faktörler ise şu altı ana başlık olarak tespit edilmiştir: küresel ve ulusal olaylar, dini kavramlar, Tayland'da yerel faktör ve şartlar, Müslüman cemaatinin çeşitli alanlardaki gelişmeleri, diğer bölgelerdeki topluluklarla temaslar ve Tayland'daki Müslümanların camilere bakışlarıdır.

Tayland'daki camiler için kullanılan terimler; *masyid, balae, surau, gudi, imambarah, qing zhen si* ve *dera*dır. Bu ülkedeki camilerde; küçük, orta ve büyük ölçekli olmak üzere üç cami tipi bulunmaktadır. Bu camiler; cemaatlerin bulunduğu yerlere, bölgenin ulaşımına ya da iş yerlerine göre konumlanmıştır. Tayland'daki camilerin temel elemanları; avlu kapısı, şadırvan, giriş kapısı, minare, çok amaçlı alan, harim, yan sahın, mihrap ve minberden oluşmaktadır. Yapılarda bulunan motif ve süslemeler beş gruba ayrılmaktadır. Bunlar yerel sanat tarzında motif ve süslemeler, Batı sanatı tarzında motif ve süslemeler, Çin sanatı tarzında motif ve süslemeler, İslam sanatı tarzında motif ve süslemeler ve devletlerin armalarına benzeyen motiflerdir. Camilere bağlı önemli birimler ise; avlu kapıları, sandal iskeleleri, okul ve çok amaçlı binalar, evler, mezar, hazire ve türbeler ve Şiilerin *Rong Torabat*'ları (Hüseyin Binası) dır.

Anahtar Kelimeler: cami, İslam mimarisi, İslam sanatı, Tayland, Güneydoğu Asya

ABSTRACT

THE ARCHITECTURE AND DECORATION OF MOSQUES IN THAILAND

WASAMON SANASEN

This thesis focuses on architecture and decoration of mosques in Thailand, including their influencing factors. 50 significant mosques in Thailand from various periods had been taken as sample. The study areas were divided into four regions of Thailand, i.e. mosques in the Southern, Central, Northern as well as Northeastern Thailand. Finally, the information of the mosques in each part was summarized as the whole picture of the architecture and decoration of mosques in Thailand.

The research discovered that the mosques in each part of Thailand has different architecture and decoration styles according to its own background of the Muslims in each region as well as its own local factors. The architectural development of mosques in Thailand can be divided into four periods, i.e. the 1st period (1786-1851), the 2nd period (1851-1931), the 3rd period (1931-1990) and the 4th period (1990-present). There are six factors influencing the patterns of architecture and decoration of the mosques in Thailand, i.e. the global and national events, the religious concepts, the local characteristics and factors in Thailand, the development in various aspects of Muslim communities, the contact with other communities, as well as the Thai Muslim's point of view toward their mosques.

In Thailand, mosques can be called in six various terms; *masyid, balae, surau, gudi, imambarah, qing zhen si* and *dera.* There are three sizes of mosques in Thailand; small, medium and large sizes. Mosques in this country are generally located in Muslim quarter, easy access area, or area closed to the Muslim's working site. The basic elements of mosque in Thailand are fences or walls indicating mosque's boundary, ablution area, entrance gate, minaret, multipurpose area, prayer hall, side prayer area, mihrab and minbar. The decorations applied to the mosques in Thailand can be categorized into five groups, i.e. decoration groups of local art, Western art, Chinese art, Islamic art and the state coat of arms alike. Apart from mosque building, the mosques in Thailand have other worth-for-study parts in its area; e.g. fences or walls indicating mosque's boundary, piers, school buildings, multipurpose buildings, houses, cemeteries, graves, gravestones and the *Rong Torabat*'s.

Keywords: mosques, Islamic architecture, Islamic art, Thailand, Southeast Asia

ÖNSÖZ

Nüfusun çoğunluğunu Budistlerin oluşturduğu Tayland Devleti'nde, Müslümanlar asırlardır varlığını devam ettirmektedir. Müslümanların Tayland'daki varlığı İslam kültürüne ait öğelerin, Tay kültürü, dilli, sanat eserleri ve yemek kültürü üzerinde yansımalar oluşturmasını sağlamıştır. Ayrıca, Tayland'da dört bine yakın caminin, Budist tapınak ve kiliseyle beraber bulunması, İslam'ın yerel kültür ve dinlerle barış içinde yaşamasının güzel bir örneğini sunmaktadır.

İslam mimarisinin sanatsal açıdan en özgün örneklerinin bulunabileceği alanların başında cami mimarisi gelmektedir. Allah'ın evi olma özelliği taşıyan camiler, tek Allah'a ibadet eden Müslümanların ana simgelerinden birisidir. Bu sebeple Müslümanların hayatı, doğumundan ölümüne kadar, camiye bağlıdır. Camilerin taşımış olduğu bu önemli değer Tayland'daki camilerde daha açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü camiler, Tayland Müslümanlarının, çok kültürlü ve çok dinli bir yapı içerisinde, kendilerini ifade edebilecekleri yegâne alanlardır. Tayland'daki camilerin mimarisi aynı zamanda, asırlardır Tayland toplumunun bir parçası olan Müslümanların etnik, kültürel ve mimari birikimlerini yansıtmaktadır. Bütün bu sebeplerden ötürü Tayland'daki camiler İslam kültür ve medeniyetinin bölgedeki en önemli temsilcileridir.

Tayland sınırları içerisinde bulunan camiler, farklı bölgelerde farklı mimari yapılara ve farklı süslemelere sahiptir. Ancak ülke çapındaki bütün camilerin taşımış olduğu ortak bazı özellikler de bulunmaktadır. Bu özellikler İslam'ın temel ilkelerinin Tay kültürüyle bütünleşmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle camiler Tayland'a özgü bir cami mimarisinin oluşmasını sağlamıştır. Bu nedenle de bu benzersiz mimari yapının incelenmesi önem taşımaktadır.

Bu tez çalışmasını tamamlamam için bana güç ve sağlık veren yüce Allah'a şükürler olsun. Ayrıca tez süresi boyunca benden desteklerini esirgemeyen herkese teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Bunlar içerisinde değerli fikirleriyle beni sürekli destekleyen danışmanım ve hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa Çobanoğlu'na minnettarım. Hocamın mezun ettiği ilk doktora öğrencisi olmak benim için büyük

onurdur. Yine, tez inceleme komitesi üyeleri Prof. Dr. Mehmet Baha Tanman, Prof. Dr. Tarkan Okçuoğlu ve Doç. Dr. Selman Can'a yürekten saygılarımı sunarım.

Bu tez, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından verilen doktora bursu, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'ndan sağlanan destek bursu ile tamamlanmıştır. Bu destekler olmadan bu çalışmanın nihayete ermesi mümkün değildi. Bu nedenle bu kurumlara teşekkürü bir borç bilirim.

Burada yine zikretmeden geçemeyeceğim ailem, akrabalarım ve Krit'e desteklerinden dolayı sevgilerimi sunarım. Yine, bana İslam estetiğini öğreten Thamniab Saengngern ve Dhrinand Chuangpichit'in isimlerini burada hatırlamak isterim. Bunlarla beraber, ziyaret ettiğim yerlerdeki camiler hakkında bilgiler veren kişilerin bu tez çalışmasına katkıları burada zikredilmeye değerdir. Bana çalışmamda geçen camilere ait nadir bulunan kaynaklarına ulaşmam konusunda destek olan Abdulrosah Wanna-alee, Najib Arwaebuesa, Chokchai Wongtanee ve Tayland İslam Sanatı Enstitüsü'ne teşekkür ederim. Tayland'daki camileri ziyaret etmek için yaptığım seyahat sırasında bana ulaşım ve konaklama imkânı sunan Sainoon Jarong, Awae-gaji ailesi'ne, Angsana Watthanathorn ve Piradej Patthanajitwilai'ye teşekkür ederim.

Türkiye'de bulunduğum sürece benden desteklerimi esirgemeyen Trisana Kgurel'e, Ulusoy ailesine, Şeyma Çankaya Chuthamas'a, Ebru Elezler'e, Kübra Eda Gök'e, Khaoula Ajanane'ye, Aslı Esra Erdoğan'a, Hatice Dündar Arslanbenzer'a, Tida Munkong'a, Jusmin Sornsawan'a, Yasmin Sattar'a, Muranee Maseng'e, Alif Daning'e, Wichakorn Sekarawisut'a, Salman İslam'a, Emir Alışık'a ve değerli ev sahibim Tuncay Akbulut'a sonsuz saygı ve sevgilerimi sunarım.

Yine tezin Türkçe metninin oluşmasında emeği bulunan Aiwarin Nisun'nun, Merve Büşra Gök'ün, Saliha Sarıkaya'nın, Azade Zeynep Türksever'in, Sultan Mutluel'in, Dilruba Aşuroğlu'nun, Sami Çelikbağ'ın, Fatih Sarımeşe'nin, Alphan Batman'ın, Mansod Lambensa'nın, Abdul-auwal Sidi'nin ve Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEF)'in isimlerini burada zikretmek isterim.

Akademik camiayla beraber Türkiye'de karşılaştığım insanların İslam sanat ve estetiği hakkındaki fikirleri bu alanda bana büyük bir katkı sağlamıştır. Bu bağlamda bunları da hatırlamak yerinde olacaktır. Son olarak, bu tez çalışmasının, Tayland'daki cami mimarisi ve süslemeleri hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlere ve konuya ilgi duyan akademisyenlere faydalı olmasını diliyorum. Bu çalışmadan sağlanan her bir yararı ziyaret ettiğim camilerin mezarlıklarında yatmakta olanların ruhlarına ve kuzenlerimin ruhlarına armağan ediyorum. Bu hayrın onları cennete iletmesini temenni ediyorum.

Wasamon SANASEN

İstanbul, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ ii
ABSTRACT iii
ÖNSÖZ iv
HARİTALAR LİSTESİ x
TABLOLAR LİSTESİ xi
RESİMLER LİSTESİ xii
KISALTMALAR LİSTESİ l
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
TAYLAND VE TAYLAND'DA İSLAM'IN GELİŞİMİ

1.1. Tayland 5
1.2. Tayland'da İslam'ın Gelişimi 11

İKİNCİ BÖLÜM
TAYLAND'DA CAMİLER (KATALOG)

2.1. Güney Bölgesinde Camiler 36
2.1.1. Yukarı Güney Bölgesinde Camiler 37
2.1.1.1. Surau Aur (Aur Mescidi) 37
2.1.1.2. Masyid Krue Se (Krue Se Camii)..... 40
2.1.1.3. Masyid Darul Na İm (Dâru'n Naîm Camii) 44
2.1.1.4. Masyid Vadi Al Hussain (Vadi'l Hüseyin Camii) 47
2.1.1.5. Masyid Najmuddin (Necmeddîn Camii) 51
2.1.1.6. Masyid Raya Pattani (Raya Pattani Camii) 53
2.1.1.7. Masyid Al Hassani'nin İlk Yapısı (El Hasanî Camii) …… 56
2.1.1.8. Masyid Darul Yadidi'nin İlk Yapısı (Dâru'l Cedîdî Camii) ... 58
2.1.1.9. Masyid Tanyong Mas (Tanyong Mas Camii) 59
2.1.1.10. Masyid Glang Pattani (Pattani Merkez Camii) 61
2.1.1.11. Masyid Glang Yala (Yala Merkez Camii) 63
2.1.1.12. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi 64
2.1.1.13. Masyid Glang Balo (Balo Merkez Camii) 66
2.1.2. Aşağı Güney Bölgesinde Camiler 68
2.1.2.1. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu (Cemaati Salati'l Evvel Camii) 68
2.1.2.2. Masyid Solahuddin (Selahaddîn Camii) 71
2.1.2.3. Masyid Usasana İslam (Usasana İslam Camii) 74
2.1.2.4. Masyid Yabalrod Rohmah (Cebel-i Rahmet Camii) 76
2.1.2.5. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat (Nakhon Si Thammarat Merkez Camii) 79
2.2. Merkez Bölgesinde Camiler 81
2.2.1. Bangkok'ta Camiler 81
2.2.1.1. Masyid Tonson (Tonson Camii) 81
2.2.1.2. Gudi Charoenphat 91
2.2.1.3. Masyid Bang Luang (Bang Luang Camii) 95
2.2.1.4. Masyid Guvatil İslam (Kuvveti'l İslam Camii) 98
2.2.1.5. Masyid Gamalul İslam (Kemâl'ul İslam Camii)'ın İlk Yapısı 101

2.2.1.6. Masyid Haroon (Harun Camii) 103
2.2.1.7. Masyid Ar Rohman (Er Rahman Camii) 106
2.2.1.8. Masyid Yava (Yava Camii) 108
2.2.1.9. Masyid Bang Uthit (Bang Uthit Camii) 110
2.2.1.10. Masyid Bang O (Bang O Camii) 116
2.2.1.11. Masyid Mahanak (Mahanak Camii) 121
2.2.1.12. Masyid Phadung Tham İslam (Phadung Tham İslam Camii) ... 124
2.2.1.13. Masyid Yamiul Muttakin (Câmaiu'l Muttakîn Camii) 127
2.2.1.14. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii 130
2.2.1.15. Masyid Al Alawi (El Âlavî Camii) 133
2.2.2. Başkentin Dışında Diğer İllerde Camiler 135
2.2.2.1. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam (Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam Camii) 135
2.2.2.2. Masyid Gudi Chofa (Gudi Chofa Camii) 141
2.2.2.3. Masyid Yamiul İslam (Cemaat'ül İslam Camii) 144
2.2.2.4. Masyid Tha İt (Tha İt Camii) 147
2.3. Kuzey Bölgesinde Camiler 150
2.3.1. Masyid Yamiatul İslam (Camîatü'l İslam Camii) 150
2.3.2. Masyid Hedayatul İslam (Hidayetü'l İslam Camii) 152
2.3.3. Masyid Darul Huda'nın İkinci Yapısı (Dâru'l Hüdâ Camii) 155
2.3.4. Masyid Al Falah (El Felah Camii) 156
2.3.5. Masyid Den Chai (Den Chai Camii) 158
2.3.6. Masyid Darul Aman (Dâru'l Eman Camii) 160
2.3.7. Masyid Abu Bakr Siddiq (Ebu Bekir Sıddîk Camii) 162
2.3.8. Masyid Ar Rohmah (Er Rahmet Camii)'ın Hanımlar Binası 163
2.4. Kuzeydoğu Bölgesinde Camiler 164
2.4.1. Masyid Yannatul Firdaws (Cennetü'l Firdevs Camii) 164
2.4.2. Masyid Guvatil İslam (Kuvveti'l İslam Camii) 166
2.4.3. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon (Nuru'l İslam Sakon Nakhon Camii) 168
2.4.4. Masyid Anvarus Salam (Envâru's Selam Camii) 170
2.4.5. Masyid Glang Mukdahan (Mukdahan Merkez Camii) 172

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

3.1. Güney Bölgesinde Camiler 174
3.1.1. Güney Bölgesindeki Camilerin Mimarisi ve Üslup Gelişimi 174
3.1.2. Güney Bölgesindeki Camilerde Motif ve Süslemeler 202
3.1.2.1. Yerel Sanat Tarzında Motif ve Süslemeler 203
3.1.2.2. Çin Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler 206
3.1.2.3. İslam Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler 206
3.1.2.4. Devlet Armasına Benzeyen Motif..... 210
3.1.3. Güney Bölgesindeki Camilere Bağlı Diğer Birimler..... 210
3.2. Merkez Bölgesinde Camiler 214
3.2.1. Merkez Bölgesindeki Camilerin Mimarisi ve Üslup Gelişimi 214
3.2.2. Merkez Bölgesindeki Camilerde Motif ve Süslemeler 244

3.2.2.1. Yerel Sanat Tarzında Motif ve Süslemeler 244
3.2.2.2. Batı Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler 246
3.2.2.3. Çin Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler 247
3.2.2.4. İslam Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler 248
3.2.2.5. Devlet Armasına Benzeyen Motifler..... 252
3.2.3. Merkez Bölgesindeki Camilere Bağlı Diğer Birimler 253
3.3. Kuzey Bölgesinde Camiler 255
3.3.1. Kuzey Bölgesindeki Camilerin Mimarisi ve Üslup Gelişimi 255
3.3.2. Kuzey Bölgesindeki Camilerde Motif ve Süslemeler 274
3.3.2.1. Yazılar ve Hat Sanatı 274
3.3.2.2. Bitkisel Motifler 276
3.3.2.3. Hilal ile Yıldız Sembolü 276
3.3.2.4. Çin Sanatından Motifler 276
3.3.3. Kuzey Bölgesindeki Camilere Bağlı Diğer Birimler 277
3.4. Kuzeydoğu Bölgesinde Camiler 277
3.4.1. Kuzeydoğu Bölgesindeki Camilerin Mimarisi ve Üslup Gelişimi 277
3.4.2. Kuzeydoğu Bölgesindeki Camilerde Motif ve Süslemeler 289
3.4.2.1. Yazılar ve Hat Sanatı 289
3.4.2.2. Bitkisel Motifler 289
3.4.2.3. Hilal ile Yıldız Sembolü 290
3.4.3. Kuzeydoğu Bölgesindeki Camilere Bağlı Diğer Birimler 290
3.5. Tayland'ın Genelinde Camiler 291
3.5.1. Tayland'daki Camilerde Kullanılan Terimler 291
3.5.2. Tayland'daki Cami Tipleri 293
3.5.3. Tayland'daki Cami Mimarisini Etkileyen Faktörler 294
3.5.4. Tayland'daki Camilerin Mimari Gelişimi ve Üslupları 309
3.5.5. Tayland'daki Camilerin Konumları 311
3.5.6. Tayland'daki Camilerin Temel Elemanları 312
3.5.7. Tayland'daki Cami Mimarisinin Genel Özellikleri 313
3.5.8. Tayland'daki Camilerde Motif ve Süslemeler 327
3.5.8.1. Yerel Sanat Tarzında Motif ve Süslemeler 328
3.5.8.2. Batı Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler 330
3.5.8.3. Çin Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler 330
3.5.8.4. İslam Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler 332
3.5.8.5. Devletlerin Armalarına Benzeyen Motifler 339
3.5.9. Tayland'daki Camilere Bağlı Diğer Birimler..... 341
SONUÇ 345
KAYNAKÇA 351
EKLER
Haritalar 366
Resimler 372
Tayland'da Hüküm Süren Krallıklar ve Kralların Listesi 704
Çalışmada Ele Alınan Cami Listesi 706
Tayland'da İslam Sanatı ve Müslümanlar İle İlgili Terimler 712
ÖZGEÇMİŞ 718

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. Tayland konumu ve illerini gösteren harita. 366
Harita 1.2. İslâmiyet'in Güneydoğu Asya'ya yayılışı. 367
Harita 2.1. Güney Tayland'da yer alan şehirlerdeki cami sayısı ve bu çalışmada incelenen camilerin bulunduğu şehirler. 367
Harita 2.2. Merkez Tayland'da yer alan şehirlerdeki cami sayısı ve bu çalışmada incelenen camilerin bulunduğu şehirler. 368
Harita 2.3. Tayland'ın kuzey bölgesinde yer alan illerdeki cami sayısı ve bu çalışmada incelenen camilerin bulunduğu şehirler. 368
Harita 2.4. Tayland'ın kuzeydoğu bölgesinde yer alan illerdeki cami sayısı ve bu çalışmada incelenen camilerin bulunduğu şehirler. 369
Harita 3.1. İbrahim Müteferrika tarafından 1728 yılında hazırlanan Hint Okyanusu ve Çin Denizi Haritasında Siyam ve Patani'nin konumları. 369
Harita 3.2. Güney Tayland'da Malay Müslümanlarının yoğun olarak yaşadığı bölgeyi gösteren harita. 370
Harita 3.3. 17.-18. yüzyılları arasında Asya'da deniz ticaret yolu haritası. 370
Harita 3.4. Ayutthaya döneminde Ayutthaya'da yabancıların mahallelerinin konumlarını gösteren harita. 371
Harita 3.5. Budist tapınağı, Çin tapınağı ve Katolik kilise ile aynı bölgede yer alan camilerin konumlarını gösteren Thonburi-Klongsan ilçesi haritası. 371

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla Güney Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi. 188-190

Tablo 3.2. Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla Merkez Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi. 230-232

Tablo 3.3. Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla Kuzey Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi. 265-267

Tablo 3.4. Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla Kuzeydoğu Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi. 284-285

RESİMLER LİSTESİ

R.1.1. Tayland'daki çeşitli dini inançlar. 372
R.1.2. Udon Thani'deki Ban Chiang Arkeolojik Sitesi. 372
R.1.3. Ayutthaya Tarihi Parkı. 372
R.1.4. Kral V. Rama'ın 1897'de Avrupa seyahati sırasında Rus Kralı II. Nicholas ile St. Petersburg'da çekilmiş fotoğrafı. 373
R.1.5. Terengganu yazıtı. 373
R.1.6. Pattani'deki Yarang Antik Kenti. 373
R.1.7. Pattani'de daha önce Pono Babo Li ismiyle *pondok* olarak kullanılan Wittaya Sin Okulu. 374
R.1.8. Ratcha Burana Tapınağında bulunan 1420-1470 tarihli Arap sikkesi. 374
R.1.9. Petchaburi'deki Kokaew Sutharam Tapınağında bulunan duvar resimdeki Müslüman insanların tasvirleri. 374
R.1.10. Lopburi ilindeki Narai Ratcha Niwet Sarayı. 375
R.1.11. 1926'da Kral VII. Rama'nın Kuzey Tayland'daki illeri ziyeret etmesi vesileyle düzenlenen Kuzey Tayland'daki Müslümanların Kuran törenine ait fotoğraf. 375
R.1.12. Khun Chuang Liang Lue Kiet (*Zheng Chong Ling*)'e ait bir fotoğraf. 375
R.1.13. Çinli tüccarların at kervanı. 376
R.1.14. Maha Sarakham ilinde yer alan bir tapınakta bulunan 1922 tarihli bir duvar resmindeki Müslüman tasviri. 376
R.1.15. 1940'lı yıllarda Kuzeydoğu Tayland'a gelen bir Pakistanlı Müslümana ait belge. 376
R.2.1. Surau Aur'un eski fotoğrafı. 377
R.2.2. Surau Aur'un kuzey cephesinin eski fotoğrafı. 377
R.2.3. Surau Aur'un günümüzdeki genel görünüşü. 377
R.2.4. Surau Aur'un planı. 378
R.2.5. Surau Aur'un yapıyı taşıyan kâgir sütunlar. 378
R.2.6. Surau Aur'un çatının ön cephesi. 378
R.2.7. Surau Aur'un batı cephesi. 379
R.2.8. Surau Aur'un alınlıktaki ahşap ajurlu pano. 379
R.2.9. Surau Aur'un girişinin üstünde bulunan restorasyonlu motifli şerit ve basık kemer. 379

R.2.10. Surau Aur'un girişinin sağ tarafında bulunan havalandırma panosu. 379
R.2.11. Surau Aur'un girişinin sağ tarafında ve sol tarafındaki havalandırma panosunun üzerinde bulunan motifi. 380
R.2.12. Surau Aur'un uzun ve çift kanatlı pencereleri. 381
R.2.13. Surau Aur'un harim bölümünündeki bir penceresinin alınlığında bulunan motifin onarım öncesindeki görünümü. 381
R.2.14. Surau Aur'un harim bölümünündeki bir penceresinin alınlığında bulunan motifin onarım sonrasındaki görünümü. 381
R.2.15. Surau Aur'un mihrap bölümünün güney cephesindeki birinci pencere alınlığında bulunan oyma tekniğiyle işlenmiş motif. 382
R.2.16. Surau Aur'un mihrap bölümünün güney cephesindeki ikinci pencere alınlığında bulunan oyma tekniğiyle işlenmiş bir motif. 382
R.2.17. Surau Aur'un hariminin girişindeki kapı eşiği. 382
R.2.18. Surau Aur'un hariminde görülen yapı elemanları. 383
R.2.19. Surau Aur'un çatısının dikmeleri. 383
R.2.20. Surau Aur'un mihrabı. 383
R.2.21. Masyid Krue Se'nin tahmin edilen asıl görünümü. 384
R.2.22. Masyid Krue Se onarım öncesi görünümü. 384
R.2.23. Masyid Krue Se'nin genel görünüşü. 384
R.2.24. Masyid Krue Se'nin havadan görünüşü. 385
R.2.25. Masyid Krue Se'nin planı. 385
R.2.26. Masyid Krue Se'nin kaidesi . 385
R.2.27. Masyid Krue Se'nin kubbe kasnağı. 385
R.2.28. Masyid Krue Se'nin mihrap nişinin dıştan görünümü. 386
R.2.29. Masyid Krue Se'nin hariminin onarım öncesi görünümü. 386
R.2.30. Masyid Krue Se'nin hariminin onarım sonrası görünümü. 386
R.2.31. Masyid Krue Se'ye onarım sonrasında eklenen geometrik desenli havalandırma panoları. 386
R.2.32. Barahom Mezarı. 387
R.2.33. Barahom Mezarı'nda bulunan Sultan İsmail ve eşinin kabirleri. 387
R.2.34. Sultan İsmail'in baş şahidelerinin tüm cepheleri. 387
R.2.35. Sultan İsmail'in ayak şahidelerinin tüm cepheleri. 387
R.2.36. Sultan İsmail'in eşinin baş şahidelerinin tüm cepheleri. 388
R.2.37. Sultan İsmail'in eşinin ayak şahidelerinin tüm cepheleri. 388

R.2.38. Na Jae Yae Mezarı. 388
R.2.39. Na Jae Yae Mezarı'nda bulunan beş kabir. 388
R.2.40. Na Jae Yae Mezarı'nda bulunan Raja Bima'nın kabri, Raja Ungu'nun kabri, Raja Biru'nun baş şahidesi, Raja İjau'nın kabri ve Sultan Bahdu'nun kabri. 389
R.2.41. Masyid Darul Na İm'in eski fotoğrafı. 389
R.2.42. Masyid Darul Na İm'in genel görünüşü. 389
R.2.43. Masyid Darul Na İm'in planı. 390
R.2.44. Masyid Darul Na İm'in kaidesi. 390
R.2.45. Masyid Darul Na İm'in spiral merdiven ve minaresi. 390
R.2.46. Masyid Darul Na İm'i çevreleyen korkuluklar. 390
R.2.47. Masyid Darul Na İm'in doğu tarafındaki giriş kapısı. 391
R.2.48. Masyid Darul Na İm'in kubbesi ve korkuluklarının babası. 391
R.2.49. Masyid Darul Na İm'in kemerleri ve arasındaki korkuluklar. 391
R.2.50. Masyid Darul Na İm'in son cemaat yerinde bulunan sivri kemerler. 391
R.2.51. Masyid Darul Na İm'in son cemaat yerinin kapısının üzerinde Javi alfabeli kitabe. 392
R.2.52. Masyid Darul Na İm'in hariminin girişindeki yuvarlak kemerli açıklıklar. 392
R.2.53. Masyid Darul Na İm'in harimi ve mihrabı. 392
R.2.54. To Pa Yae Türbesi. 392
R.2.55. Yaring Haziresi. 393
R.2.56. Yaring Haziresi'in içerisinde bulunan pavyon. 393
R.2.57. Yaring Haziresi'indeki bir granit mezar. 393
R.2.58. Yaring Haziresi'ndeki granit mezarların üzerinde işlenen motifler. 394
R.2.59. 1.-4. dönemde Masyid Vadi Al Hussain'in çizimi. 394
R.2.60. Masyid Vadi Al Hussain'in son durumunun çizimi. 395
R.2.61. Masyid Vadi Al Hussain'in genel görünüşü. 395
R.2.62. Masyid Vadi Al Hussain'in çatısının köşesinde ve merteklerin ucunda süsler. 395
R.2.63. Masyid Vadi Al Hussain'in merteklerin ucunda bulunan sarkıtılmış çiçekler şeklindeki süslerin çizimleri. 395
R.2.64. Masyid Vadi Al Hussain'in merteklerin ucunda sarkıtılmış bir çiçek şeklindeki süsü ve üst kısmındaki oyma yaprak motifleri. 396
R.2.65. Masyid Vadi Al Hussain'in giriş kısmı. 396
R.2.66. Masyid Vadi Al Hussain'in son cemaat yeri kısmın güney cephesinden. 396
R.2.67. Masyid Vadi Al Hussain'in harim kısmının güney cephesinden görünümü. 396

R.2.68. Masyid Vadi Al Hussain'in harim kısmının çatısı. 397
R.2.69. Masyid Vadi Al Hussain'in çatısının ucundaki Allah yazısı. 397
R.2.70. Masyid Vadi Al Hussain'in çatısının silmenin alt uçlarındaki motif ve üçgen alınlığının eksenindeki dikme. 397
R.2.71. Masyid Vadi Al Hussain'in harim kısmının cephelerinin üst kısmındaki havalandırma panosu. 397
R.2.72. Masyid Vadi Al Hussain'in harim kısmını taşıyan ayaklar üzerinde kitabeler. 398
R.2.73. Masyid Vadi Al Hussain'in köşk minaresi. 398
R.2.74. Masyid Vadi Al Hussain'in mihrap bölümünün güney cephesindeki desenli havalandırma panoları. 398
R.2.75. Masyid Vadi Al Hussain'in kıbleye bakan cephesinin havalandırma panosu. 398
R.2.76. Masyid Vadi Al Hussain'in hariminin giriş kapısı. 399
R.2.77. Masyid Vadi Al Hussain'in hariminin giriş kapısındaki svastika desenleri. 399
R.2.78. Masyid Vadi Al Hussain'in hariminin giriş kapısının köşeliklerindeki bitkisel motifler ve alınlıktaki kitabe. 399
R.2.79. Masyid Vadi Al Hussain'in hariminin giriş kapısının alınlıktaki kitabenin iki yanında bulunan kıvrık yapraklar ile çevrelenen kabarık çiçek motifi. 400
R.2.80. Masyid Vadi Al Hussain'in hariminin giriş kapısının kemerindeki ve kapı açıklığının üstündeki havalandırma panosu. 400
R.2.81. Masyid Vadi Al Hussain'in harim alnanının batıya bakan görünüşü. 400
R.2.82. Masyid Vadi Al Hussain'in harim alnanının doğuya bakan görünüşü. 401
R.2.83. Masyid Vadi Al Hussain'in mimber ve mihrap bölümündeki çatısının dikmeleri. 401
R.2.84. Masyid Vadi Al Hussain'in minareye çıkılan merdiveni. 401
R.2.85. Masyid Najmuddin'in ilk yapısı ile yeni yapısı. 402
R.2.86. Masyid Najmuddin'in ilk yapısı ve yeni yapısının planı. 402
R.2.87. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının genel görünüşü. 402
R.2.88. Masyid Najmuddin'in abdest alma havuzu. 402
R.2.89. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının batı cephesinin iç kısmının görünüşü. 403
R.2.90. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının doğu cephesinin iç görünümü. 403
R.2.91. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının ahşap minberi. 403
R.2.92. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının minberinin korkuluğu. 404
R.2.93. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının doğu tarafında yer alan derslik. 404
R.2.94. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının genel görünüşü. 404

R.2.95. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının ana kubbesini dolaşan palmet motifi dizisi. 404
R.2.96. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının revağındaki kemerler. 405
R.2.97. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının penceresinin üç ışıklık ve sütun başlığı. 405
R.2.98. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının harimi. 405
R.2.99. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının harimindeki sütunun başlığı. 405
R.2.100. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının mihrap sofası ve içindeki minber. 406
R.2.101. Masyid Raya Pattani'nin onarım öncesindeki genel görünüşü. 406
R.2.102. Günümüzdeki Masyid Raya Pattani'nin genel görünüşü ve çizimi. 406
R.2.103. Masyid Raya Pattani'nin planı. 407
R.2.104. Masyid Raya Pattani'nin kubbesi. 407
R.2.105. Masyid Raya Pattani'nin güneyindeki son cemaat yeri. 407
R.2.106. Masyid Raya Pattani'nin abdest alma havuzu. 407
R.2.107. Masyid Raya Pattani'nin pencere açıklıkları ve yapının alt kısmındaki kısa duvar. 408
R.2.108. Masyid Raya Pattani'nin alt kısmında kısa duvarındaki işlenen ajurlu çini. 408
R.2.109. Masyid Raya Pattani'nin hariminin giriş kapısı. 408
R.2.110. Masyid Raya Pattani'nin hariminin giriş kapısının oyma süslemeleri. 409
R.2.111. Masyid Raya Pattani'nin harimi. 410
R.2.112. Masyid Raya Pattani'nin harimindeki sütuncenin başlığı. 410
R.2.113. Masyid Raya Pattani'nin minberi. 410
R.2.114. Masyid Raya Pattani'nin minberin alınlığı. 411
R.2.115. Masyid Raya Pattani'nin minberin alınlığınındaki çiçek motifi ve önüdeki disk içindeli yazılar. 411
R.2.116. Masyid Raya Pattani'nin minberinin çatısının iç yüzeyindeki bitki şeklinde yapılan konsollar. 411
R.2.117. Masyid Raya Pattani'nin güneyinde son dönemlerde eklenen son cemaat yeri. 412
R.2.118. To Ayoh Haziresi'ndeki kraliyet ailesi ve asillerin mezarlarını çevreleyen duvar. 412
R.2.119. To Ayoh Haziresi'nde bulunan granit mezarlar. 412
R.2.120. To Ayoh Haziresi'nde bulunan bir mermer mezar. 412
R.2.121. To Ayoh Haziresi'nde bulunan mermer mezarın detayları. 413
R.2.122. To Ayoh Haziresi'nde bulunan çimento mezartaşları. 413

R.2.123. Masyid Al Hasani'nin ilk yapısına ait fotoğrafı. 413
R.2.124. Masyid Al Hasani'nin ilk yapısının genel görünüşü. 414
R.2.125. Masyid Al Hasani'nin yeni yapısı. 414
R.2.126. Masyid Al Hasani'nin ilk yapısının kubbesi ve feneri. 414
R.2.127. Masyid Al Hasani'nin ilk yapısının mihrap bölümündeki sekizgen planlı fener. 415
R.2.128. Masyid Al Hasani'nin ilk yapısının Hollanda tipi çatısı ve süslemesi. 415
R.2.129. Masyid Al Hasani'nin güney cephesindeki verandanın korkuluğunda bulunan motif. 415
R.2.130. Masyid Al Hasani'nin yapıya çıkılan merdiveni. 415
R.2.131. Masyid Al Hasani'nin harim alanı. 416
R.2.132. Masyid Al Hasani'nin cam boyama tekniğinde pencere alınlığının içten ve dıştan görünüşü. 416
R.2.133. Masyid Al Hasani'nin mihrabı. 416
R.2.134. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının genel görünüşü. 417
R.2.135. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim kısmı. 417
R.2.136. Masyid Darul Yadidi'nin yeni yapısı. 417
R.2.137. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim kısmının çatısının tacı. 417
R.2.138. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının iç mekân görünüşten mihrabın üst kısmındaki havalandırma panosu. 418
R.2.139. Masyid Darul Yadidi'nin çok amaçlı bölümündeki saçak. 418
R.2.140. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim giriş kapısı. 418
R.2.141. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim giriş kapısının alınlığı. 418
R.2.142. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim giriş kapısındaki oval boyanmış cam plaka. 419
R.2.143. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim giriş kapısındaki aynalı yazılı Muhammed yazısı. 419
R.2.144. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısındaki harim alanının daha önceki durumuna ait fotoğraf. 419
R.2.145. Masyid Tanyong Mas'ın genel görünüşü. 420
R.2.146. Masyid Tanyong Mas'ın yapısı. 420
R.2.147. Masyid Tanyong Mas'ın mihrap sofası. 420
R.2.148. Masyid Tanyong Mas'ın üst kısmındaki korkuluk, kubbe ve minare. 421
R.2.149. Masyid Tanyong Mas'ın son cemaat yerinin tavanındaki yıldız motifi. 421

R.2.150. Masyid Tanyong Mas'ın son cemaat yerindeki yuvarlak kemer ve konsoların yüzeyinde bulunan motifler. 421
R.2.151. Masyid Tanyong Mas'ın son cemaat yerindeki sütunların alt kısmı ve yapının kaidesinde bulunan motifler. 421
R.2.152. Masyid Tanyong Mas'ın harimin üst kısmındaki havalandırma panosu. 422
R.2.153. Masyid Tanyong Mas'ın harimi. 422
R.2.154. Masyid Tanyong Mas'ın mihrabının alınlığındaki kitabe ve süsleme. 422
R.2.155. Masyid Tanyong Mas'ın minberi. 423
R.2.156. Masyid Tanyong Mas'ın avlu kapısı. 423
R.2.157. Masyid Glang Pattani'nin ilk hali. 423
R.2.158. Masyid Glang Pattani'nin genel görünüşü. 424
R.2.159. Masyid Glang Pattani'nin yapısı ile havuzunun havadan görünüşü. 424
R.2.160. Masyid Glang Pattani'nin güneydoğudaki bağışçıların isimleri yazılan mermer levha. 424
R.2.161. Masyid Glang Pattani'nin kubbesi. 425
R.2.162. Masyid Glang Pattani'nin minaresi. 425
R.2.163. Masyid Glang Pattani'nin portali. 425
R.2.164. Masyid Glang Pattani'nin kemeri ve alınlığı. 426
R.2.165. Masyid Glang Pattani'nin harim giriş kapısı. 426
R.2.166. Masyid Glang Pattani'nin harimi. 426
R.2.167. Masyid Glang Pattani'nin harimindeki sütunların başlığı. 427
R.2.168. Masyid Glang Pattani'nin hariminin kuzey cephesindeki Fatiha Suresi yazısı. 427
R.2.169. Masyid Glang Pattani'nin kubbesinin iç kısmında bulunan Ayet'el Kürsi yazısı. 427
R.2.170. Masyid Glang Pattani'nin minberi ve kıble duvarındaki yazılar. 428
R.2.171. Masyid Glang Pattani'nin minberinin arkasındaki Ahzab Suresi 56. ayetinden kitabesi. 428
R.2.172. Masyid Glang Pattani'nin kuzeyindeki son cemaat yeri. 428
R.2.173. Masyid Glang Pattani'nin güneyinde yer alan çok amaçlı binası. 428
R.2.174. Masyid Glang Yala'nın genel görünüşü. 429
R.2.175. Masyid Glang Yala'nın kubbesi ve arkasında görülen caminin minaresinin üst kısmı. 429
R.2.176. Masyid Glang Yala'nın batı cephesinin üst katında bulunan caminin ismi ve

altında sivri tonoz. 429
R.2.177. Masyid Glang Yala'nın çok amaçlı bölümü. 430
R.2.178. Masyid Glang Yala'nın harim bölümü. 430
R.2.179. Masyid Glang Yala'nın kıble duvarı. 430
R.2.180. Masyid Glang Yala'nın kıble duvarındaki Fatiha Suresi, İhlas Suresi ve altında Javi alfabesinde bir Hadis metni. 431
R.2.181. Masyid Glang Yala'nın kubbe içi kasnağında yer alan pencere açıklıkları. 431
R.2.182. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin genel görünüşü. 431
R.2.183. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin üst kısmındaki bazı kitabeler. 432
R.2.184. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin harimi. 432
R.2.185. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin mihrap sofasındaki çerçeve içerisindeki yazılar. 432
R.2.186. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin minberi. 432
R.2.187. Masyid Glang Balo'nun genel görünüşü. 433
R.2.188. Masyid Glang Balo'nun üçgen alınlık kısmındaki ajurlu süsler. 433
R.2.189. Masyid Glang Balo'nun ana giriş kapısı. 433
R.2.190. Masyid Glang Balo'nun ana giriş kapısının üst kısmındaki cami ismi ve ajurlu ahşap panoları. 434
R.2.191. Masyid Glang Balo'nun üst katındaki ajurlu ve geometrik desenli ahşap panolar. 434
R.2.192. Masyid Glang Balo'nun minaresi ve minarenin üst kısmı. 434
R.2.193. Masyid Glang Balo'nun alt katındaki harimi. 434
R.2.194. Masyid Glang Balo'nun alt katındaki hariminin bir kapısının alınlığında kumlama tekniğinde yazı. 435
R.2.195. Masyid Glang Balo'nun mihrabının üstündeki levha. 435
R.2.196. Masyid Glang Balo'nun üst katındaki harimi. 435
R.2.197. Masyid Glang Balo'nun üst katındaki yan sahını. 435
R.2.198. Masyid Glang Balo'nun din okulu. 436
R.2.199. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun genel görünüşü. 436
R.2.200. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun batı cephesi ve mihrap sofası. 436
R.2.201. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun çatısının ahşap süsleri. 437
R.2.202. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun çatısının batı cephesindeki üçgen alınlıkta bulunan Burak tasviri. 437
R.2.203. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun çatısının doğu cephesindeki üçgen

alınlıkta bulunan Krut tasviri. 437
R.2.204. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun alt katındaki namaz kılma bölümü. 437
R.2.205. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun üst katındaki harimi. 438
R.2.206. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun minberi. 438
R.2.207. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun minberinin ikinci kısmındaki kemeri. 438
R.2.208. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun minberinin ikinci kısmındaki sütunlarının yanında ve önünde yer alan bitkisel motifli panolar. 439
R.2.209. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun minberinin üçüncü kısmındaki alınlık içindeki çiçek ve kıvrık dal motifleri. 439
R.2.210. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun minberinin dürdüncü kısmındaki bitki motifli alınlık, Kelime-i Şehadet yazılı pano ve bitki motifli sırt dayanıkları. 440
R.2.211. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'ya ait Chaiya Valisi Mezarı. 440
R.2.212. Chaiya Valisi Mezarı'nda bulunan iki tane Chaiya valisinin mezar ve isimsiz bir mezar taşı. 441
R.2.213. Masyid Solahuddin'in inşa esnasında çekilmiş bir fotoğraf. 441
R.2.214. Masyid Solahuddin'in genel görünüşü. 441
R.2.215. Masyid Solahuddin'in çatısındaki kubbeyi taşıyan yapının kemeri ve motifi. 442
R.2.216. Masyid Solahuddin'in çatısındaki kubbeyi taşıyan yapının alt görünüşü. 442
R.2.217. Masyid Solahuddin'in beş kubbesi. 442
R.2.218. Masyid Solahuddin'in sütunlu girişinin üstünde caminin isminin yazıl pano. 442
R.2.219. Masyid Solahuddin'in kuzey tarafındaki sütunlu giriş. 443
R.2.220. Masyid Solahuddin'in kuzey tarafındaki son cemaat yeri. 443
R.2.221. Masyid Solahuddin'in kuzey tarafındaki son cemaat yerinde bulunan konsol. 443
R.2.222. Masyid Solahuddin'in doğu tarafındaki sütunlu girişinde bulunan kitabesi. 444
R.2.223. Masyid Solahuddin'in minaresi. 444
R.2.224. Masyid Solahuddin'in minaresinin kapısı. 444
R.2.225. Masyid Solahuddin'in minaresinin şerefesinin altındaki süsleme. 445
R.2.226. Masyid Solahuddin'in hariminin kapı açıklığının üstündeki ajurlu alınlık. 445
R.2.227. Masyid Solahuddin'in harimi. 445
R.2.228. Masyid Solahuddin'in kıble duvarı. 445
R.2.229. Masyid Solahuddin'in mihrabın üstünde bulunan süsleme. 446
R.2.230. Masyid Solahuddin'in mihrabın üstünde bulunan süslemeninde nilüfere

benzer motifi. 446
R.2.231. Masyid Solahuddin'in minberi. 446
R.2.232. Masyid Solahuddin'in kapısı. 446
R.2.233. Masyid Solahuddin'in kapısında bulunan Kelime-i Şehadet kitabesi. 447
R.2.234. Matchimawat tapınağı ve şapeli. 447
R.2.235. Masyid Usasana İslam'ın önarım öncesinin genel görünüşü. 447
R.2.236. Masyid Usasana İslam'ın önarım öncesinin batı cephesindeki mihrap sofası. 448
R.2.237. Masyid Usasana İslam'ın önarın öncesindeki çatısının üçgen alınlığı ve alınlığının sonundaki süsleme. 448
R.2.238. Masyid Usasana İslam'ın deposunda bulunan caminin önarım öncesine ait Tay sanatındaki kemeri. 448
R.2.239. Masyid Usasana İslam'ın genel görünüşü. 449
R.2.240. Masyid Usasana İslam'ın çatısının üçgen alınlığının doğu cephesindeki hilal-yıldız motifi ve çatının köşesindeki küçük süslü kubbe. 449
R.2.241. Masyid Usasana İslam'ın minaresinin alt katında bulunan mezarı. 449
R.2.242. Masyid Usasana İslam'ın minaresinin giriş açıklığı ve üzerindeki yapım tarihinin kitabesi. 450
R.2.243. Masyid Usasana İslam'ın minaresinin pencere açıklığı. 450
R.2.244. Masyid Usasana İslam'ın yuvarlak kemerli revakları. 450
R.2.245. Masyid Usasana İslam'ın harim giriş kapısı ve üzerine Besmele kitabesi. 451
R.2.246. Masyid Usasana İslam'ın harimi. 451
R.2.247. Masyid Usasana İslam'ın harimin üst kısmını çevreleyen Müzzemmil Suresi'nin bir ayeti kitabesi. 451
R.2.248. Masyid Usasana İslam'ın mihrabı. 451
R.2.249. Masyid Usasana İslam'ın mihrabının alınlığındaki kitabeler. 452
R.2.250. Masyid Usasana İslam'ın minberi. 452
R.2.251. Masyid Yabalrod Rohmah'ın onarım öncesi yapısının genel görünüşü. 452
R.2.252. Masyid Yabalrod Rohmah'ın onarım öncesi yapısının Burak kapısı. 453
R.2.253. Masyid Yabalrod Rohmah'ın onarım öncesi yapısının çatısı. 453
R.2.254. Masyid Yabalrod Rohmah'ın onarım öncesi yapısına ait havalandırma panosu. 453
R.2.255. Masyid Yabalrod Rohmah'ın onarım öncesi yapısına ait cami inşaatının başladığı tarihin yazılı olduğu ahşap konsol. 454
R.2.256. Masyid Yabalrod Rohmah'ın eski minberinin bir fotoğrafı. 454

R.2.257. Masyid Yabalrod Rohmah'ın eski minberi. 454
R.2.258. Masyid Yabalrod Rohmah'ın eski minberinin üst kısmı. 455
R.2.259. Masyid Yabalrod Rohmah'ın eski minberinin alılığı kısmı. 455
R.2.260. Masyid Yabalrod Rohmah'ın yenilenmiş minberi. 455
R.2.261. Masyid Yabalrod Rohmah'ın doğu cephesindeki sütunlu giriş. 456
R.2.262. Masyid Yabalrod Rohmah'ın sütunlu girişinin merdivenindeki yapım tarihi. 456
R.2.263. Masyid Yabalrod Rohmah'ın sütunlu girişinin alınlığı. 456
R.2.264. Masyid Yabalrod Rohmah'ın sütunlu girişinin alınlığının orta kısmı. 457
R.2.265. Masyid Yabalrod Rohmah'ın bugünkü genel görünüşü. 457
R.2.266. Masyid Yabalrod Rohmah'ın bugünkü harim alanı. 457
R.2.267. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın genel görünüşü. 457
R.2.268. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın havadan görünüşü. 458
R.2.269. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın ana kubbesi. 458
R.2.270. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın sivri kemerli pencereleri ve bunlar üzerinde kare formlu pencereler. 458
R.2.271. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın güney cephesindeki giriş kapısı. 459
R.2.272. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın güney cephesindeki giriş kapısının sağında ve solunda yükselen minareler. 459
R.2.273. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın ana giriş kapısı. 459
R.2.274. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın ana giriş kapısının üzerindeki kitabe. 460
R.2.275. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın alt katı. 460
R.2.276. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın fener şeklindeki kubbeli aydınlatma bölümü. 460
R.2.277. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın harim alamı. 460
R.2.278. Masyid Tonson'un 2. yapısına ait fotoğraf. 461
R.2.279. Masyid Tonson'un 2. yapısına ait resim. 461
R.2.280. Masyid Tonson'un 2. yapısının üçgen alınlığındaki motifler ve yapının parapetlerin orta kısmındaki ahşap panoda işlenen Arma-i Osmanî. 462
R.2.281. Masyid Tonson'da bulunan Arma-i Osmanî motifli ahşap pano. 462
R.2.282. Masyid Tonson'un 2. yapısının kapı ve pencerelerin açıklıkları ve bunların alınlıklarında takılan havalandırma panoları. 462
R.2.283. Masyid Tonson'un 2. yapısının avlu duvarı. 463
R.2.284. Masyid Tonson'un 2. yapısının avlu duvarının giriş açıklığının üstündeki

ajurlu ahşap pano. 463
R.2.285. Masyid Tonson'un 2. yapısının harimi. 464
R.2.286. Masyid Tonson'un 2. yapısının harimindeki pencere açıklıklarının üstünde asılan hat levhaları içeren çerçeveler. 464
R.2.287. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan mihraba ait bir eski fotoğrafı. 465
R.2.288. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan mihrabın alınlığı kısmı. 465
R.2.289. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan mihrabın alınlığı kısmındaki hilal ile yıldız motifi. 466
R.2.290. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan mihrabın sütunlarındaki bezeme detayları. 467
R.2.291. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan mihrabının içinde yer alan oyma tekniğinde kutsal mekânları tasvirli ahşap levha. 468
R.2.292. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan minber. 469
R.2.293. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan minber çatısının ön cephesi. 469
R.2.294. Masyid Tonson'un 3. yapısının genel görünüşü. 470
R.2.295. Masyid Tonson'un 3. yapısının şadırvanı. 470
R.2.296. Masyid Tonson'un 3. yapısının kubbesindeki Allah lafzı içeren vitraylar. 470
R.2.297. Masyid Tonson'un 3. yapısının kapı ve pencere açıklıkları ve bunların üstünde tepe pencereleri. 471
R.2.298. Masyid Tonson'un 3. yapısının pencerelerin arasında köşeli plastırların alt kısmı. 471
R.2.299. Masyid Tonson'un 3. yapısının çok amaçlı alanı. 471
R.2.300. Masyid Tonson'un 3. yapısının çok amaçlı alanındaki sütunların üst kısmının arasında yer alan ibare ve motifler. 471
R.2.301. Masyid Tonson'un 3. yapısının harimi. 472
R.2.302. Masyid Tonson'un 3. yapısının pencerelerinde Kisve'nin desenlerinden ilham alınan şebekeler. 472
R.2.303. Masyid Tonson'un 3. yapısının mihrap sofası ve mihrap kemelerindeki motiflerin detayları. 472
R.2.304. Masyid Tonson'un 3. yapısının mihrap sofası içinde mihrap ve minberdeki motifleri ve çizimi. 473
R.2.305. Masyid Tonson'un 3. yapısının mihrabın iki yanında yer alan ve minbere çıkılan merdivenin korkulukları. 473
R.2.306. Masyid Tonson'un 3. yapısının mihrap sofası içinde yer alan Allah yazılı

neon lamba. 473
R.2.307. Masyid Tonson'un 4. yapısının genel görünüşü. 474
R.2.308. Masyid Tonson'un 4. yapısının kubbesi altında kare gövdeye eklenen geometrik kompozisyonlar ve bunun altında zikzaklı dendanları dizi. 474
R.2.309. Masyid Tonson'un 4. yapısının atnalı kemer formuyla dekor edilen kemerli kapı ve pencere açıklıkları. 474
R.2.310. Masyid Tonson'un 4. yapısının giriş bölümündeki kemer üzerimdeki motifler. 475
R.2.311. Masyid Tonson'un 4. yapısının geometrik desenli engelli rampası. 475
R.2.312. Masyid Tonson'un 4. yapısının son cemaat yerinden harime dört atnalı kemerli açıklıklar. 475
R.2.313. Masyid Tonson'un 4. yapısının harimi. 476
R.2.314. Masyid Tonson'un 4. yapısının harimindeki aydınlatma açıklıklarda monte edilen renkli camlar ve altında Kur'an-ı Kerim'den ayetlerin yazılı olduğu levhalar. 476
R.2.315. Masyid Tonson'un 4. yapısının mihrabı. 476
R.2.316. Masyid Tonson'un 4. yapısının mihrap köşelik kısmı. 477
R.2.317. Masyid Tonson'un 4. yapısının mihrap kavsara kısmı. 477
R.2.318. Masyid Tonson'un 4. yapısının mihrap kavsara kısmının altındaki bordür ve kitabeler. 477
R.2.319. Masyid Tonson'un 4. yapısının mihrabın sağındaki mihrabiye. 477
R.2.320. Masyid Tonson'un 4. yapısının minberi. 478
R.2.321. Masyid Tonson'un 4. yapısının hanımlar mahfili. 479
R.2.322. Masyid Tonson'un mezarlığı. 479
R.2.323. Masyid Tonson'un mezarlığındaki Choa Phraya Ratcha Wangson Seni (Mahamud)'nin kabri. 479
R.2.324. Masyid Tonson'un mezarlığındaki Phraya Chularajmontri (Sin)'nin kabri. 480
R.2.325. Masyid Tonson'un avlu kapısı. 480
R.2.326. Masyid Tonson'a ait Sonthi İslam Binası. 481
R.2.327. Masyid Tonson'a ait Sonthi İslam Binası'nın üçgen alınlığındaki motif ve yapının yapım tarihi kitabesi. 481
R.2.328. Masyid Tonson'a ait çardak. 481
R.2.329. Gudi Charoenphat'a ait bir eski fotoğraf. 482
R.2.330. Gudi Luang'a ait bir eski fotoğrafı. 482

R.2.331. 1953'te Kral IX. Rama'nın Muharrem ayında Gudi Charoenphat'ı ziyaret ederken çekilen bir fotoğrafı. 483
R.2.332. 1953'te Kral IX. Rama'nın Muharrem ayında Gudi Charoenphat'ı ziyaret ederken çekilen diğer bir fotoğrafı. 483
R.2.333. Gudi Charoenphat'ın 1983'da çekilen fotoğrafı. 484
R.2.334. Gudi Charoenphat'ın onarım öncesinde yapının iç mekânındaki pencere açıklıklarının köşekiklerinde bulunan kuş tasvirleri. 484
R.2.335. Gudi Charoenphat'ın iç mekânındaki pencere açıklıklarının üstündeki resim. 485
R.2.336. Gudi Charoenphat'ın iç mekânındaki pencere açıklıklarının üstündeki diğer bir resim. 485
R.2.337. Gudi Charoenphat'ın genel görünüşü. 486
R.2.338. Gudi Charoenphat'ın üst kısmı palmette motifli dendanlar, kitabeli şerit ve vitraylar. 486
R.2.339. Gudi Charoenphat'ın sütunlu girişi. 486
R.2.340. Gudi Charoenphat'ın sütunlu girişinin bezemelerin detayları. 487
R.2.341. Gudi Charoenphat'ın sütunlu girişinin içindeki üçgen alınlıkta çinilerin üzerine kitabe. 487
R.2.342. Gudi Charoenphat'ın son cemaat yerini çevrelenen balkondaki çini bloklar. 487
R.2.343. Gudi Charoenphat'ın harimi. 488
R.2.344. Gudi Charoenphat'ın harimindeki kapı açıklıklarının üstündeki havalandırma panosu ve resimler. 488
R.2.345. Gudi Charoenphat'ın mihrabı. 489
R.2.346. Gudi Charoenphat'ın mihrap içindeki yazlılar. 490
R.2.347. Gudi Charoenphat'ın minberi. 490
R.2.348. Gudi Charoenphat'a ait Rong Torabat. 490
R.2.349. Masyid Bang Luang'un genel görünüşü. 491
R.2.350. Masyid Bang Luang'un çatısı. 491
R.2.351. Masyid Bang Luang'un doğu cephesindeki üçgen alınlığı. 492
R.2.352. Masyid Bang Luang'un doğu cephesindeki üçgen alınlığının tepeliğindeki motifi. 492
R.2.353. Masyid Bang Luang'un doğu cephesindeki üçgen alınlığının son kısmı. 492
R.2.354. Masyid Bang Luang'un doğu cephesindeki üçgen alınlığının tam ortasında kabartmalı motif. 493

R.2.355. Masyid Bang Luang çatısının alt kısmında bulunan kabartma. 493
R.2.356. Masyid Bang Luang'un pencere açıklığı ve yapının sütunların arasında yer alan parmaklıklar. 493
R.2.357. Masyid Bang Luang'un pencere açıklığının üstündeki müsenna tarzında Muhammed yazısı ve bitkisel kabartma. 494
R.2.358. Masyid Bang Luang'un pencere açıklığının altındaki bitkisel kabartma. 494
R.2.359. Masyid Bang Luang'un şadırvanı. 494
R.2.360. Masyid Bang Luang'un doğu cephesindeki giriş kapısı. 495
R.2.361. Masyid Bang Luang'un girişin yukarıdaki çiçek biçimde kabartma ve içerisindeki yazı. 495
R.2.362. Masyid Bang Luang'un harimi. 495
R.2.363. Masyid Bang Luang'un pencere açıklığı ve pencere kanatlarındaki motifler. 496
R.2.364. Masyid Bang Luang'un bazı pencere açıklıklarının üzerinde çerçeve içinde hat sanatı panoları. 496
R.2.365. Masyid Bang Luang'un pencere açıklıklarının arasında duvarda yapıştırılan çini tabak. 496
R.2.366. Masyid Bang Luang'un mihrabı. 497
R.2.367. Masyid Bang Luang'un mihrabının taç kısmı. 498
R.2.368. Masyid Bang Luang'un mihrabının taç kısmının eksenindeki dairesel çini ve sarkan kumaş motifi. 498
R.2.369. Masyid Bang Luang'un mihrabının taç kısmının eksenindeki Allah ve Muhammed yazılan disk. 499
R.2.370. Masyid Bang Luang'un mihrabın taç kısmının alt kısmı. 499
R.2.371. Masyid Bang Luang'un mihrap sofası içindeki kitabeli levha. 499
R.2.372. Masyid Bang Luang'un mihrap sofası içinde müsenna tarzında yazılan Hz. Peygamber'in ismi. 500
R.2.373. Masyid Bang Luang'un minberi. 500
R.2.374. Masyid Bang Luang'un davul kulesi. 500
R.2.375. Masyid Bang Luang'un çok amaçlı binası. 500
R.2.376. Masyid Guvatil İslam'a ait eski fotoğraf. 501
R.2.377. Masyid Guvatil İslam'ın genel görünüşü. 501
R.2.378. Masyid Guvatil İslam'ın avlu kapısı. 501
R.2.379. Masyid Guvatil İslam'ın avlu kapısının İon başlıklı pilastrı. 502
R.2.380. Masyid Guvatil İslam'ın merdiveni. 502

R.2.381. Masyid Guvatil İslam'ın şadırvanı. 502
R.2.382. Masyid Guvatil İslam'ın son cemaat yerinde görülen saçağın altında motifler. 502
R.2.383. Masyid Guvatil İslam'ın doğu cephesindeki çok dilimli süs kemerli ve pilastrlar. 503
R.2.384. Masyid Guvatil İslam'ın doğu cephesindeki caminin ismi yazılan levha. 503
R.2.385. Masyid Guvatil İslam'ın harimi. 503
R.2.386. Masyid Guvatil İslam'ın mihrabı. 504
R.2.387. Masyid Guvatil İslam'ın mihrabındaki kabartmalı avlu kapısının üst kısmındaki motifler. 504
R.2.388. Masyid Guvatil İslam'ın mihrabındaki kabartmalı avlu kapısının ayaklarının başlığı. 505
R.2.389. Masyid Guvatil İslam'ın mihrabındaki kabartmalı avlu kapısının ayaklarının kaidesi. 505
R.2.390. Masyid Guvatil İslam'ın istiridye kabuğu şeklinde yapılmış mihrabın kavsara kısmı. 505
R.2.391. Masyid Guvatil İslam'ın mihrabının üstünde bulunan hilal ile yıldız ve motifin iki yanındaki yazılar. 505
R.2.392. Masyid Guvatil İslam'ın günümüzdeki sandal iskelesi. 506
R.2.393. Masyid Gamalul İslam'ın ilk yapısının genel görünüşü. 506
R.2.394. Masyid Gamalul İslam'ın ilk yapısının günümüze caminin sandal iskelesinde işlenen havalandırma panosu. 506
R.2.395. Masyid Gamalul İslam'ın mihrabı ve minberi. 507
R.2.396. Masyid Gamalul İslam'ın mihrabının örtüsü. 507
R.2.397. Masyid Gamalul İslam'ın mihrabının batı cephesindeki alınlık ve köşelik kısımları. 507
R.2.398. Masyid Gamalul İslam'ın mihrabının alt kısmındaki kuzey cephesindeki ajurlu pano. 508
R.2.399. Masyid Gamalul İslam'ın mihrabının alt kısmındaki batı cephesindeki ajurlu pano. 508
R.2.400. Masyid Gamalul İslam'ın minberinin örtüsü. 508
R.2.401. Masyid Gamalul İslam'ın minberinin batı cephesindeki alınlık ve köşelik kısımları. 509
R.2.402. Masyid Gamalul İslam'ın minberinin sırt dayanağı. 509

R.2.403. Masyid Gamalul İslam'ın minberinin güney cephesi ve merdivenin topuzları. 509
R.2.404. Masyid Gamalul İslam'ın minberinin oturmak yerinin güney cephesindeki ajurlu ahşap pano. 510
R.2.405. Masyid Gamalul İslam'ında yer alan To Ki Surau Türbesi. 510
R.2.406. Masyid Haroon'un genel görünüşü. 510
R.2.407. Masyid Haroon'un batı cephesindeki üçgen alınlığı. 511
R.2.408. Masyid Haroon'un kuzey cephesindeki pencere açıklıkları. 511
R.2.409. Masyid Haroon'un pencere açıklıklarının alınlık kısmı. 511
R.2.410. Masyid Haroon'un avlu kapısı. 512
R.2.411. Masyid Haroon'un harimi. 512
R.2.412. Masyid Haroon'un hariminin güney cephesinin üst kısmındaki Fatiha Suresi kitabesi. 513
R.2.413. Masyid Haroon'un hariminin kuzey cephesinin üst kısmındaki aynalı olarak yazılan Fatiha Suresi kitabesi. 513
R.2.414. Masyid Haroon'un hariminin üst cephesindeki Fatiha Suresi kitabesinin durak işareti. 513
R.2.415. Masyid Haroon'un üst katında yer alan son cemaat yeri ve hariminde süslenen bütün ahşap panolarındaki yazılar. 514
R.2.416. Masyid Haroon'un üst katında yer alan son cemaat yeri ve hariminde süslenen bütün ahşap panolarındaki yazıların çevirileri ve konumları. 515
R.2.417. Masyid Haroon'un yan yana yer alan mihrabı ve minberi. 516
R.2.418. Masyid Haroon'un mihrabının alınlığınındaki süsleme ve mihrabın köşeliklerindeki kitabe. 516
R.2.419. Masyid Haroon'un minberi. 517
R.2.420. Masyid Haroon'un minberinin alınlık kısmı. 517
R.2.421. Masyid Haroon'un minberinin sırt dayanağı. 518
R.2.422. Masyid Badrul Muninin'nin önceki yapısı. 518
R.2.423. Masyid Ar Rohman'ın genel görünüşü. 518
R.2.424. Masyid Ar Rohman'ın dıştan mihrap sofası. 519
R.2.425. Masyid Ar Rohman'ın şadırvanı. 519
R.2.426. Masyid Ar Rohman'ın cephesinde görülen aynalar ve pencere açıklıkları. 519
R.2.427. Masyid Ar Rohman'ın pencere açıklıklarının köşeliklerindeki üç çeşit motifler. 520

R.2.428. Masyid Ar Rohman'ın iç mekânı. 520
R.2.429. Masyid Ar Rohman'ın pencere kanatlarını kilitlemek için ahşap çubuk. 520
R.2.430. Masyid Ar Rohman'ın mihrabı ve minberi. 521
R.2.431. Masyid Yava'nın onarım öncesindeki duruma ait fotoğrafı. 521
R.2.432. Masyid Yava'nın genel görünüşü. 522
R.2.433. Masyid Yava'nın çizimi. 522
R.2.434. Masyid Yava'nın planı. 522
R.2.435. Masyid Yava'nın arazisini çevrelenen kapısı. 523
R.2.436. Masyid Yava'nın şadırvanı. 523
R.2.437. Masyid Yava'nın çatısı. 523
R.2.438. Masyid Yava'nın çatısının üzerinde taçlanan alem. 523
R.2.439. Masyid Yava'nın kuzey cephesindeki sivri kemerler. 524
R.2.440. Masyid Yava'nın sivri kemerlerindeki demir ferforje parmaklık. 524
R.2.441. Masyid Yava'nın eski zamanda kullanılan davul. 524
R.2.442. Masyid Yava'nın hariminin doğu cephesindeki giriş kapıları. 525
R.2.443. Masyid Yava'nın harime girilen kapısının alınlığı ve havalandırma panosu. 525
R.2.444. Masyid Yava'nın harimi. 525
R.2.445. Masyid Yava'nın kıble duvarında yer alan parmaklıklı penceresi. 526
R.2.446. Masyid Yava'nın minberi. 526
R.2.447. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesi yapının doğu tarafından görünüşü. 526
R.2.448. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının çizimleri ve planı. 527
R.2.449. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının çatı bordürü balkon korkuluğu, saçak süsü ve ahşap konsolları. 528
R.2.450. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının giriş kapısının üstündeki Arma-i Osmanî motifi ve iki yanındaki kitabeler. 528
R.2.451. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının giriş kapısının üstündeki Arma-i Osmanî motifi. 528
R.2.452. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının giriş kapısının üstündeki kitabelerin hizasında alçıdan yapılmış motif. 529
R.2.453. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının harimi. 529
R.2.454. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesi yapının mihrabın üstündeki kitabeler. 529
R.2.455. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının mihrabı. 530
R.2.456. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapısında bulunan ahşap mihrap. 530
R.2.457. Masyid Bang Uthit'in doğu tarafından görünüşü. 531

R.2.458. Masyid Bang Uthit'in kuzeybatı tarafından görünüşü. 531
R.2.459. Masyid Bang Uthit'in güneydoğusunda yer alan din okulununda bulunduğu caminin TİKA tarafından restore edildiğinin yazılı olduğu pano. 532
R.2.460. Masyid Bang Uthit'in çatısı ve minaresi. 532
R.2.461. Masyid Bang Uthit'in şadırvanı. 532
R.2.462. Masyid Bang Uthit'in harime giriş açıklığının çevresi. 533
R.2.463. Masyid Bang Uthit'in harimi. 533
R.2.464. Masyid Bang Uthit'in kıble duvarında yeni yapılan mihrabın arkasındaki sıvayla boyanarak kapatılmış kitabeler. 534
R.2.465. Masyid Bang Uthit'in tavanındaki kubbe göbeğinde işlenen tezyinatlar. 534
R.2.466. Masyid Bang Uthit'in kıble duvarında üzerindeki tavanının bordüründe "Allah" ve "Muhammed" yazılı olduğu diskler. 534
R.2.467. Masyid Bang Uthit'in mihrabı. 535
R.2.468. Masyid Bang Uthit'in mihrabının taç kısmı. 535
R.2.469. Masyid Bang Uthit'in mihrabının sütun başlığı ve silme olarak yapılan çerçevesi. 535
R.2.470. Masyid Bang Uthit'in mihrabının alınlık kısmı. 536
R.2.471. Masyid Bang Uthit'in mihrabının köşelik ve kavsara kısmı. 536
R.2.472. Masyid Bang Uthit'in minberi. 536
R.2.473. Masyid Bang Uthit'in minberinin girişinin taç kısmı ve altındaki kitabe. 537
R.2.474. Masyid Bang Uthit'in minberinin yan aynalıklarında ajurlu madalyonlar ve madalyonların çevresi stilize edilmiş bitkisel motif. 537
R.2.475. Masyid Bang Uthit'in minberinin köşebent kısmı. 537
R.2.476. Masyid Bang Uthit'in minberinin köşk kısmı. 538
R.2.477. Masyid Bang Uthit'in vaaz kürsüsü. 538
R.2.478. Masyid Bang Uthit'in harimin kuzeydoğusunda ve alt katında yer alan hanımlar mahfili. 538
R.2.479. Masyid Bang Uthit'in hanımlar mahfiline çıkan merdivenin alt yüzeyindeki motifi. 539
R.2.480. Masyid Bang Uthit'in hanımlar mahfiline çıkan merdivenin yan aynalığındaki motifi. 539
R.2.481. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesi ve onarım sonrasındaki avlu kapısı. 539
R.2.482. Masyid Bang Uthit'in onarım sonrasında avlu kapısı arka cephesine eklenen Türk sanatında tezyinatlar. 539

R.2.483. Masyid Bang O'nun genel görünüşü. 540
R.2.484. Masyid Bang O'nun 2015'te yapılan maketi. 540
R.2.485. Masyid Bang O'nun çıkıntı olarak yapılan mihrap sofası. 541
R.2.486. Masyid Bang O'nun konsolları ve konsollarının arasındaki motifler. 541
R.2.487. Masyid Bang O'nun pencere açıklıklarının alınlık kısmı. 541
R.2.488. Masyid Bang O'nun pencere açıklıklarının onarım öncesi ve daha önce takılan demir ferforje parmaklıkları. 542
R.2.489. Masyid Bang O'nun doğu cephesinin üst kısmının eksenindeki kitabeli pano. 542
R.2.490. Masyid Bang O'nun merdiveninin topuzu. 542
R.2.491. Masyid Bang O'nun merdiveninin son cemaat yeri. 543
R.2.492. Masyid Bang O'nun harimi. 543
R.2.493. Masyid Bang O'nun kıble duvarında görülen sağdaki pencerenin üzerindeki yazı. 543
R.2.494. Masyid Bang O'nun kıble duvarında görülen soldaki pencerenin üzerindeki yazı. 544
R.2.495. Masyid Bang O'nun mihrabının alınlığı, köşelikleri ve mihrabının kemerin kilit taşı. 544
R.2.496. Masyid Bang O'nun minberi. 544
R.2.497. Masyid Bang O'nun minberinin basamaklarındaki motifler. 545
R.2.498. Masyid Bang O'nun minberinin yan cephesindeki motifler. 545
R.2.499. Masyid Bang O'ya ait Charoen Wittayakan Binası. 545
R.2.500. Masyid Bang O'ya ait Charoen Wittayakan Binası'nın kafesli saçak süsü. 546
R.2.501. Masyid Bang O'ya ait Charoen Wittayakan Binası'nın konsolları. 546
R.2.502. Masyid Bang O'ya ait Charoen Wittayakan Binası'nın üçgen alınlığındaki motif ve Arapça rakam kitabesi. 546
R.2.503. Masyid Bang O'nun yeni yapılan çok amaçlı binası. 547
R.2.504. Masyid Bang O'nun etrafındaki ahşap evler. 547
R.2.505. Masyid Bang O'nun etrafındaki bir ahşap evin üçgen alınlığındaki motif. 547
R.2.506. Masyid Bang O'nun etrafındaki diğer bir ahşap evin üçgen alınlığındaki motif. 548
R.2.507. Masyid Bang O'nun sandal iskelesi. 548
R.2.508. Masyid Bang O'nun sandal iskelesinin doğu cephesinin alınlığındaki motif ve kitabe. 548

R.2.509. Masyid Mahanak'ın yangından önceki durumu. 549
R.2.510. Masyid Mahanak'ın karşı kıyından görünüşü. 549
R.2.511. Masyid Mahanak'ın diğer bir görünüşü. 550
R.2.512. Masyid Mahanak'ın maketi. 550
R.2.513. Masyid Mahanak'ın alt ve üst katının planı. 550
R.2.514. Masyid Mahanak'ın üst kısmındaki korkuluklarının babaları. 551
R.2.515. Masyid Mahanak'ın kubbesi ve köşk minareleri. 551
R.2.516. Masyid Mahanak'ın batı cephesindeki üçgen alınlık ve mihrap çıkıntısı. 551
R.2.517. Masyid Mahanak'ın sütunlu giriş formundaki giriş kapısı. 552
R.2.518. Masyid Mahanak'ın şadırvanı. 552
R.2.519. Masyid Mahanak'ın harimi. 552
R.2.520. Masyid Mahanak'ın kıble duvarındaki sağdaki pencerenin yukarında pano üzerine "Allah" yazısı. 553
R.2.521. Masyid Mahanak'ın kıble duvarındaki soldaki pencerenin yukarında pano üzerine "Muhammed" yazısı. 553
R.2.522. Masyid Mahanak'ın mihrap sofası. 553
R.2.523. Masyid Mahanak'ın mihrap sofası. 553
R.2.524. Masyid Mahanak'ın minberi. 554
R.2.525. Masyid Mahanak'ın minberinin oturma yerindeki motifler. 554
R.2.526. Masyid Mahanak'ın minberinin yan cephesindeki motifler. 555
R.2.527. Masyid Mahanak'ın minberinin yan cephesindeki Çince harfi. 555
R.2.528. Masyid Mahanak'ın hanımlar mahfili. 555
R.2.529. Masyid Phadung Tham İslam'ın ilk yapısı. 556
R.2.530. Masyid Phadung Tham İslam'ın ikinci yapısı. 556
R.2.531. Masyid Phadung Tham İslam'ın genel görünüşü. 556
R.2.532. Masyid Phadung Tham İslam'ın köşk minaresi. 557
R.2.533. Masyid Phadung Tham İslam'ın sağ tarafındaki ve sol tarafındaki köşk minarelerin içinde lamba üzerinde yer alan "Ya Hüseyin" yazısı. 557
R.2.534. Masyid Phadung Tham İslam'ın köşk minaresinin alemi. 557
R.2.535. Masyid Phadung Tham İslam'ın kapı ve pencere açıklıkları. 558
R.2.536. Masyid Phadung Tham İslam'ın kapılarındaki rumi motifleri. 558
R.2.537. Masyid Phadung Tham İslam'ın portali. 558
R.2.538. Masyid Phadung Tham İslam'ın portalinin köşelik kısmındaki çiniler. 559
R.2.539. Masyid Phadung Tham İslam'ın portalinin üstünde bulunan "Allah" yazılı

metal alemi. 559
R.2.540. Masyid Phadung Tham İslam'ın son cemaat yeri. 559
R.2.541. Masyid Phadung Tham İslam'ın harimi. 560
R.2.542. Masyid Phadung Tham İslam'ın mihrabı. 560
R.2.543. Masyid Phadung Tham İslam'ın mihrabının yukarısndaki Eh-l beyt isimleri. 561
R.2.544. Masyid Phadung Tham İslam'ın mihrabının bordürünün başlangıç ve bitiş kısımlarındaki yazılarve motifler. 561
R.2.545. Masyid Phadung Tham İslam'ın mihrabının köşeliklerindeki İngilizce ve Arapça'daki caminin ismi. 561
R.2.546. Masyid Phadung Tham İslam'ın imamın namaz kılma alanı. 562
R.2.547. Masyid Phadung Tham İslam'ın minberi. 562
R.2.548. 1976'da çekilen Masyid Yamiul Muttakin'nin ilk yapısına ait fotoğraf. 562
R.2.549. Masyid Yamiul Muttakin'in genel görünüşü. 563
R.2.550. Masyid Yamiul Muttakin'in alt katının planı. 563
R.2.551. Masyid Yamiul Muttakin'in kuzeyindeki kapı. 563
R.2.552. Masyid Yamiul Muttakin'in kubbesi. 564
R.2.553. Masyid Yamiul Muttakin'in minaresi. 564
R.2.554. Masyid Yamiul Muttakin'in güney ve doğu cephelerindeki giriş. 564
R.2.555. Masyid Yamiul Muttakin'in güney cephesindeki girişin üstünde yer alan caminin adının yazıldığı pano. 565
R.2.556. Masyid Yamiul Muttakin'in tabelasının üzerinde bulunan küçük süs kubbeler. 565
R.2.557. Masyid Yamiul Muttakin'in güney cephesindeki girişin tavanında asılan davul. 565
R.2.558. Masyid Yamiul Muttakin'in son cemaat yeri ve harimin dış cephesi. 566
R.2.559. Masyid Yamiul Muttakin'in hariminin ana giriş kapısının üstündeki Ayetel Kürsi. 566
R.2.560. Masyid Yamiul Muttakin'in harimi. 566
R.2.561. Masyid Yamiul Muttakin'in kıble duvarı. 567
R.2.562. Masyid Yamiul Muttakin'in kıble duvarındaki mihrabın iki yanındaki Kabe kapısının tasviri. 567
R.2.563. Masyid Yamiul Muttakin'in mihrabı. 567
R.2.564. Masyid Yamiul Muttakin'in mihrabının batı cephesindeki madalyon üzerine "Allah" yazısı ve İhlas Suresi. 568

R.2.565. Masyid Yamiul Muttakin'in minberi. 568
R.2.566. Masyid Yamiul Muttakin'in minberinin köşk kısmının doğu cephesindeki Zariyat Suresi'nin 55. ayeti yazısı. 568
R.2.567. Masyid Yamiul Muttakin'in minberinin köşk kısmının doğu cephesindeki ayakların yanında sağdaki dalgalı kemer üzerine yazısı. 569
R.2.568. Masyid Yamiul Muttakin'in minberinin köşk kısmının doğu cephesindeki ayakların yanında soldaki dalgalı kemer üzerine yazısı. 569
R.2.569. Masyid Yamiul Muttakin'in minberinin köşk korkuluğu ve merdiven korkuluğu. 569
R.2.570. Masyid Yamiul Muttakin'in hanımlar mahfili. 569
R.2.571. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin maketi ve planı. 570
R.2.572. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin genel görünüşü. 570
R.2.573. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin alt katındaki çok amaçlı alanı. 570
R.2.574. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin ses kontrol odası. 571
R.2.575. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin hariminin dıştan görünüşü. 571
R.2.576. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin hariminin dış cephesinin alt kısmında kaplanan kiremitler. 571
R.2.577. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin giriş açıklığı. 572
R.2.578. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin katlanır kapısı. 572
R.2.579. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin harimi. 572
R.2.580. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin mihrabı. 573
R.2.581. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin hanımlar mahfili. 573
R.2.582. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin konferans solonu. 574
R.2.583. Masyid Al Alawi'nin genel görünüşü. 574
R.2.584. Masyid Al Alawi'nin caminin ismi yazılan alınlık. 574
R.2.585. Masyid Al Alawi'nin sivri kemerli revakları. 575
R.2.586. Masyid Al Alawi'nin minaresi. 575
R.2.587. Masyid Al Alawi'nin minaresinin şerefelerin altındaki süslemeler. 575
R.2.588. Masyid Al Alawi'nin harim katındaki kapılar. 576
R.2.589. Masyid Al Alawi'nin harim alanı. 576
R.2.590. Masyid Al Alawi'nin harim alanının diğer bir görünüş. 576
R.2.591. Masyid Al Alawi'nin harim alanındaki bir kapı. 577
R.2.592. Masyid Al Alawi'nin harim alanındaki duvarlarının alt bölümleri süslemeli çini döşemeler. 577

R.2.593. Masyid Al Alawi'nin vaaz kürsüsü. 577
R.2.594. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın onarım öncesindeki yapısına ait fotoğraf. 578
R.2.595. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın genel görünüşü. 578
R.2.596. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın batı tarafından görünüşü. 578
R.2.597. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrap ve son cemaat yerinin üzerindeki kubbeleri. 579
R.2.598. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın son cemaat yerinin düz damının köşelerindeki kubbe ve yapının üst kısmında çevrelen parapet. 579
R.2.599. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın doğu cephesindeki avlu kapısı. 580
R.2.600. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güney cephesindeki çok dilimli kemer formlu açıklıkları. 580
R.2.601. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın çeşitli yazılı parmaklıkları. 580
R.2.602. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güney cephesindeki kapı ve pencere açıklıklarının alınlığı. 580
R.2.603. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güney cephesindeki kapı ve pencere açıklıklarının köşeliklerindeki rozet içinde "Allah" ve "Muhammed" yazıları. 581
R.2.604. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın son cemaat yeri. 581
R.2.605. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın son cemaat yerinin batı cephesinin kemerin köşeliklerindeki motifler. 581
R.2.606. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın son cemaat yeri. 582
R.2.607. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın hariminin dış cepheleri. 582
R.2.608. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın harimi. 582
R.2.609. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabı ve minberi. 583
R.2.610. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının örtüsünün üçgen alınlığı. 584
R.2.611. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının örtüsünün üçgen alınlığının eksenindeki madalyon içindeki yazı. 584
R.2.612. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının sütunlarının başlığı. 585
R.2.613. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının kaidesindeki motif. 585

R.2.614. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının yan cephelerinin alt kısmındaki motif. 585
R.2.615. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının içinde yer alan ahşap levha üzerine oyma tekniğiyle kutsal mekânların tasvirleri. 586
R.2.616. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın minberinin örtüsünün üçgen alınlığı. 587
R.2.617. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın minberinin örtüsünün üçgen alınlığınıın eksenindeki madalyon içindeki yazı. 587
R.2.618. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güney doğusunda ve güney batısında birer avlu kapıları. 588
R.2.619. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güneyinde bulunan To Takia Türbesi'nin onarım öncesinde yapısına ait fotoğraf. 588
R.2.620. Gümümüzde görülen Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güneyinde bulunan To Takia Türbesi. 589
R.2.621. To Takia Türbesi'nin bir cephesinden görünüşü. 589
R.2.622. To Takia Türbesi'nin giriş kapısı. 590
R.2.623. To Takia Türbesi'nin içindeki sanduka odasının giriş kapısı. 590
R.2.624. To Takia Türbesi'nin içindeki sanduka odasının bir cephesindeki pencere açıklığı. 591
R.2.625. To Takia'nin mermer sandukası. 591
R.2.626. To Takia'nin mermer sandukasının üzerinde sarkan kitabeli ahşap pano. 591
R.2.627. Masyid Gudi Chofa'nın önceki yapısı. 592
R.2.628. Masyid Gudi Chofa'nın önceki yapısının günümüze ulaşan havalandırma panosu. 592
R.2.629. Masyid Gudi Chofa'nın genel görünüşü. 592
R.2.630. Masyid Gudi Chofa'nın şadırvanı. 593
R.2.631. Masyid Gudi Chofa ve çok amaçlı binası ve önünde caminin minaresi. 593
R.2.632. Masyid Gudi Chofa'nın harimi. 593
R.2.633. Masyid Gudi Chofa'nın kıble duvarında pencere açıklıkları ve üstünde caminin önceki yapısından kalan havalandırma panosu. 594
R.2.634. Masyid Gudi Chofa'nın mihrabı ve minberi. 594
R.2.635. Masyid Gudi Chofa'nın mihrabının güney cephesi. 595
R.2.636. Masyid Gudi Chofa'nın mihrabının örtüsü. 595
R.2.637. Masyid Gudi Chofa'nın mihrabının örtüsünün üçgen alınlığı, kornişi ve

ayaklarının başlakları. 595
R.2.638. Masyid Gudi Chofa'nın minberinin girişin taç kısmı, kemer köşelikleri ve ayaklarının başlıkları. 596
R.2.639. Masyid Gudi Chofa'nın minberinin girişin taç kısmının eksenindeki palmette formu içinde motifler. 596
R.2.640. Masyid Gudi Chofa'nın minberinin köşkü. 596
R.2.641. Masyid Gudi Chofa'nın minberinin külahın üzerinde alemi. 597
R.2.642. Masyid Gudi Chofa'nın minberinin kuzey cephesi. 597
R.2.643. Masyid Gudi Chofa'nın bahçe kapısı. 597
R.2.644. Masyid Gudi Chofa'nın bahçe kapısındaki konsol. 598
R.2.645. Masyid Yamiul İslam'ın önceki yapısına ait fotoğraf. 598
R.2.646. Masyid Yamiul İslam'ın önceki yapısına ait diğer bir fotoğraf. 598
R.2.647. Masyid Yamiul İslam'ın önceki yapısında kullanılan minbere ait fotoğraf. 599
R.2.648. Masyid Yamiul İslam'ın genel görünüşü. 599
R.2.649. Masyid Yamiul İslam'ın minaresi. 600
R.2.650. Masyid Yamiul İslam'ın minaresinin örtüsünün üçgen alınlığı. 600
R.2.651. Masyid Yamiul İslam'ın minaresinin köşk kısmındaki ayakların arasında yer alan ahşap panolardaki yazılar. 601
R.2.652. Masyid Yamiul İslam'ın günlük namaz kılınan alanı. 601
R.2.653. Masyid Yamiul İslam'ın günlük namaz kılınan alanındaki mihrap üzerine Kabe tasviri. 601
R.2.654. Masyid Yamiul İslam'ın son cemaat yeri. 602
R.2.655. Masyid Yamiul İslam'ın harimi. 602
R.2.656. Masyid Yamiul İslam'ın mihrap önü kubbesi. 602
R.2.657. Masyid Yamiul İslam'ın mihrap sofası ve içindeki minber. 603
R.2.658. Masyid Yamiul İslam'ın minberinin merdiven basamaklarındaki süslemeler. 603
R.2.659. Masyid Yamiul İslam'ın minberinin örtüsü. 603
R.2.660. Masyid Tha İt'in önceki yapısı. 604
R.2.661. Masyid Tha İt'in uzaktan görünüşü. 604
R.2.662. Masyid Tha İt'in çizimi. 604
R.2.663. Masyid Tha İt'in güney tarafından görünüşü. 605
R.2.664. Masyid Tha İt'in kubbesi. 605
R.2.665. Masyid Tha İt'in minaresi. 606
R.2.666. Masyid Tha İt'in şadıravnı. 606

R.2.667. Masyid Tha İt'in güney cephesindeki yan sofasındaki korkuluklar. 606
R.2.668. Masyid Tha İt'in avlu kapısı. 607
R.2.669. Masyid Tha İt'in güneyindeki yan sofası. 607
R.2.670. Masyid Tha İt'in güneyindeki yan sofasındaki kapı açıklıkarın üstündeki havalandırma panosu. 607
R.2.671. Masyid Tha İt'in harim bölümü. 608
R.2.672. Masyid Tha İt'in mihrap sofası, üstündeki mihrap önü kubbesi ve mihrabın içindeki minber. 608
R.2.673. Masyid Tha İt'in mihrap sofasının batı cephesindeki İmran Suresi'nin 2. ayetinin kitabesi. 609
R.2.674. Masyid Tha İt'in minberinin köşkü. 609
R.2.675. Masyid Tha İt'in üst kattaki namaz kılınan alanı. 609
R.2.676. Tak ilinde bulunan Masyid Nurul İslam. 610
R.2.677. Masyid Yamiatul İslam'ın önceki yapısına ait fotoğrafı. 610
R.2.678. Günümüze kalan Masyid Yamiatul İslam'ın önceki yapının cami adı yazılan levhası. 610
R.2.679. Masyid Yamiatul İslam'ın genel görünüşü. 611
R.2.680. Masyid Yamiatul İslam'ın ana kubbesi. 611
R.2.681. Masyid Yamiatul İslam'ın mihrab bölümü ve kubbesi. 611
R.2.682. Masyid Yamiatul İslam'ın minaresinin şerefesi ve kubbesi. 612
R.2.683. Masyid Yamiatul İslam'ın girişindeki parmaklıklı dilimli kemer ve korkuluklar. 612
R.2.684. Masyid Yamiatul İslam'ın harimi ve duvarda görülen yuvarlak kemerli pencereler. 612
R.2.685. Masyid Yamiatul İslam'ın mihrabı. 613
R.2.686. Masyid Yamiatul İslam'ın minberi. 613
R.2.687. Masyid Yamiatul İslam'ın ikinci katında yer alan harimi. 613
R.2.688. Masyid Hedayatul İslam'ın ilk yapısına ait fotoğraf. 614
R.2.689. Masyid Hedayatul İslam'ın ilk yapısının maketi. 614
R.2.690. Masyid Hedayatul İslam'ın doğu cephesi. 614
R.2.691. Masyid Hedayatul İslam'ın yukarıdan bir görünüşü. 615
R.2.692. Masyid Hedayatul İslam'ın Çin alfabesiyle *qing zhen si* yazısı. 615
R.2.693. Masyid Hedayatul İslam'ın girişinin yukarısında bulunan Arapça, Tayca ve Çince cami adı yazılan levha. 615

R.2.694. Masyid Hedayatul İslam'ın harim alanı. 616
R.2.695. Masyid Hedayatul İslam'ın mihrabında bulunan Fatiha Suresi ile Ayet Kürsi'nin yazılı olduğu levha. 616
R.2.696. Masyid Hedayatul İslam'ın minberi. 617
R.2.697. Masyid Hedayatul İslam'ın minberindeki Besmele yazısı. 617
R.2.698. Masyid Hedayatul İslam'ın mezarlığının girişi. 617
R.2.699. Masyid Hedayatul İslam'ın mezarlığında Zhen Chong Ling'in eşinin mezarı. 618
R.2.700. Masyid Hedayatul İslam'ın mezarlığında Çince ile yazılan bir mezar taşı. 618
R.2.701. Masyid Darul Huda'nın ikinci yapısına ait fotoğrafı. 618
R.2.702. Masyid Darul Huda'nın ikinci yapısına son yıllarında eklenen avlu kapısı. 619
R.2.703. Masyid Darul Huda'nın ikinci yapısının iç mekânı. 619
R.2.704. Masyid Darul Huda'nın bugünkü yapısının genel görünüşü. 619
R.2.705. Masyid Darul Huda'nın bugünkü yapısının iç mekânı. 620
R.2.706. Masyid Al Falah'ın önceki durumu. 620
R.2.707. Masyid Al Falah'ın genel görünüşü. 620
R.2.708. Masyid Al Falah'ın kubbeleri. 621
R.2.709. Masyid Al Falah'ın ana kubbesinde dolaşan Kelime-i Şehadet ve altındaki motifleri. 621
R.2.710. Masyid Al Falah'ın batı cephesinde yer alan sivri kemer ve kemerin köşeliklerindeki motif. 621
R.2.711. Masyid Al Falah'ın şadırvanı. 622
R.2.712. Masyid Al Falah'ın harim alanı. 622
R.2.713. Masyid Al Falah'ın minberi. 622
R.2.714. Masyid Den Chai'nin önceki yapısı. 623
R.2.715. Masyid Den Chai'nin genel görünüşü. 623
R.2.716. Masyid Den Chai'nin batı cephesinde bulunan Arapça ve Tayca ile yazılan caminin ismi. 623
R.2.717. Masyid Den Chai'nin doğu cephesi. 624
R.2.718. Masyid Den Chai'nin doğu cephesindeki sürgülü kapılar. 624
R.2.719. Masyid Den Chai'nin doğu cephesindeki beş ahşap pano üzerine namaz vakitleri kitabesi. 624
R.2.720. Masyid Den Chai'nin harim alanı. 625
R.2.721. Masyid Den Chai'nin hariminde bulunan Kuran-ı Kerim ayetleri ve ahşap

oyma işleri. 625
R.2.722. Masyid Den Chai'nin mihrabın alınlığındaki kitabe. 625
R.2.723. Masyid Den Chai'nin minberi. 626
R.2.724. Masyid Darul Aman'ın önceki yapısına ait fotoğrafı. 626
R.2.725. Masyid Darul Aman'ın genel görünüşü. 626
R.2.726. Masyid Darul Aman'ın çatında yer alan dendanlar ve kulecikler. 627
R.2.727. Masyid Darul Aman'ın minaresi. 627
R.2.728. Masyid Darul Aman'ın minaresinin üst kısmı. 628
R.2.729. Masyid Darul Aman'ın ikici katında korkuluğunda görülen hilal-yıldız motifi. 628
R.2.730. Masyid Darul Aman'ın ikici katında girişindeki kitabeler. 628
R.2.731. Masyid Darul Aman'ın harimi. 628
R.2.732. Masyid Darul Aman'ın mihrap, minber ve vaaz kürsüsü. 629
R.2.733. Masyid Abu Bakr Siddiq'in genel görünüşü. 629
R.2.734. Masyid Abu Bakr Siddiq'in batı cephesindeki basık sivri kemerler. 630
R.2.735. Masyid Abu Bakr Siddiq'in minaresi. 630
R.2.736. Masyid Abu Bakr Siddiq'in girişi. 631
R.2.737. Masyid Abu Bakr Siddiq'in iç mekânı. 631
R.2.738. Masyid Abu Bakr Siddiq'in mihrabı ve minberi. 631
R.2.739. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın genel görünüşü. 632
R.2.740. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın güney cephesi. 632
R.2.741. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'ın su dalgası motifi. 632
R.2.742. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın hilal-yıldız alemi. 633
R.2.743. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın konsolları. 633
R.2.744. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nda bulunan Çin sanatında motif. 633
R.2.745. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın doğu cephesinin alınlığındaki kitabe. 634
R.2.746. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın iç mekânı. 634
R.2.747. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın kıble duvarındaki pano üzerine yazılan kitabeler. 634
R.2.748. Masyid Yannatul Firdaws'ın önceki yapısı. 635
R.2.749. Masyid Yannatul Firdaws'ın genel görünüşü. 635
R.2.750. Masyid Yannatul Firdaws'ın kuleciği. 635
R.2.751. Masyid Yannatul Firdaws'ın batı cephesi. 636

R.2.752. Masyid Yannatul Firdaws'ın iç mekânı. 636
R.2.753. Masyid Yannatul Firdaws'ın minberi. 636
R.2.754. Masyid Yannatul Firdaws'ın minberinin saçağı. 637
R.2.755. Masyid Yannatul Firdaws'ın kadınlar mahfili. 637
R.2.756. Masyid Yannatul Firdaws'ın avlu kapısı. 637
R.2.757. Masyid Guvatil İslam'ın genel görünüşü. 638
R.2.758. Masyid Guvatil İslam'ın kubbesi. 638
R.2.759. Masyid Guvatil İslam'ın şadırvanı. 638
R.2.760. Masyid Guvatil İslam'ın çok amaçlı alanı. 639
R.2.761. Masyid Guvatil İslam'ın harimi. 639
R.2.762. Masyid Guvatil İslam'ın mihrap önü kubbesinin alttan görünüşü. 639
R.2.763. Masyid Guvatil İslam'ın minberi. 640
R.2.764. Masyid Guvatil İslam'ın hanımlar mahfili. 640
R.2.765. Sakon Nakhon'daki Müslümanların ilk ibadet mekânı. 640
R.2.766. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un ilk yapısı. 641
R.2.767. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un ilk yapısına ait su deposu. 641
R.2.768. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un genel görünüşü. 641
R.2.769. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un mihrap bölümünün örtüsü. 642
R.2.770. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un şadırvanı. 642
R.2.771. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un harimi. 642
R.2.772. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un minberi. 642
R.2.773. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un avlu kapısı. 643
R.2.774. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un avlu kapısının üst kısmındaki panonun ön cephesi. 643
R.2.775. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un avlu kapısının üst kısmındaki panonun arka cephesi. 643
R.2.776. Masyid Anvarus Salam'ın genel görünüşü. 644
R.2.777. Masyid Anvarus Salam'ın batı cephesi. 644
R.2.778. Masyid Anvarus Salam'ın kubbesi. 644
R.2.779. Masyid Anvarus Salam'ın kuzey cephesindeki revakları. 645
R.2.780. Masyid Anvarus Salam'ın minaresi. 645
R.2.781. Masyid Anvarus Salam'ın giriş kapısı ve merdivenleri. 645
R.2.782. Masyid Anvarus Salam'ın harimi. 646
R.2.783. Masyid Anvarus Salam'ın mihrabı. 646

R.2.784. Masyid Anvarus Salam'ın minberi. 646
R.2.785. Masyid Klang Mukdahan'ın modeli Dubai'daki Jumeirah Camii. 647
R.2.786. Masyid Klang Mukdahan'ın genel görünüşü. 647
R.2.787. Masyid Klang Mukdahan'ın batı cephesi. 647
R.2.788. Masyid Klang Mukdahan'ın kuzey cephesindeki teras altında şadırvan. 648
R.2.789. Masyid Klang Mukdahan'ın kubbesi. 648
R.2.790. Masyid Klang Mukdahan'ın minaresi. 648
R.2.791. Masyid Klang Mukdahan'ın doğu cephesi. 649
R.2.792. Masyid Klang Mukdahan'ın harimi. 649
R.2.793. Masyid Klang Mukdahan'ın harim alanında bulunan üç dilde kitabeler. 650
R.2.794. Masyid Klang Mukdahan'ın mihrap önü kubbesi. 650
R.2.795. Masyid Klang Mukdahan'ın yan yana düzenlenmiş mihrap, minber ve vaaz kürsüsü. 650
R.2.796. Masyid Klang Mukdahan'ın yayana mihrabın alınlık ve köşelik kısımları. 651
R.2.797. Masyid Klang Mukdahan'ın minberin kubbesi ve alınlık kısmı. 651
R.2.798. Masyid Klang Mukdahan'ın minberindeki kitabesi. 652
R.2.799. Masyid Klang Mukdahan'ın vaaz kürsüsü. 652
R.2.800. Masyid Klang Mukdahan'ın vaaz kürsüsündeki kitabesi. 652
R.3.1. Songkhla şehrinin kalesi. 653
R.3.2. 19. yüzyılda çekilen Endonezya'daki Demak şehrinde yer alan Agung Camii'ye ait fotoğraf. 653
R.3.3. Malezya'daki Kelantan eyaletinde yer alan Masjid Kampung Laut. 653
R.3.4. Günümüze ulaşan Pattani ilinde Jabangtiko Sarayı'nın kapısı. 654
R.3.5. Malezya'da 1892 yılında sömürge mimarisi üslubuyla inşa edilen Sultan Abu Bakar Camii. 654
R.3.6. 10 Aralık 1933 tarihinde Tayland'ın ilk anayasasını verirken Kral VII. Rama'ya ait fotoğraf. 654
R.3.7. 1942 yılında yapılan Tayland'da insanları hükümet yönetmeliklerine göre giyinmeye davet eden ilan. 655
R.3.8. Hacı Sulong'a ait fotoğraf. 655
R.3.9. 1995'te basılan bir kitabının kapağının üzerinde görülen Tayland'ın güney sınırındaki siyasi gerginliğine ait resimler. 655
R.3.10. Geçmişte hac ibdeti sırasında Güney Taylandlı Müslümanlara ait bir fotoğraf. 656

R.3.11. 1953'te Taylandlı hacı adayları Suudi Arabistan'a götüren Mui An adlı bir buharlı gemiye ait fotoğraf. 656
R.3.12. Güney Tayland'daki erken dönemlerde bir dini okullara ait bir fotoğraf. 656
R.3.13. Yala ilinde Cemaat-i Tebliğ'in merkezi Markaz Yala. 657
R.3.14. Arap tarzı giyinmiş Güney Tayland'daki Müslümanlara ait bir fotoğraf. 657
R.3.15. Malezya'da 1909 yılında Indo-Saracenic mimarisi üslubuyla inşa edilen Kuala Lampur Merkez Camii. 657
R.3.16. Malezya'daki Kedah eyaletinde yer alan Zahir Camii. 658
R.3.17. Agra'daki Tac Mahal. 658
R.3.18. Masyid Krue Se'yi tamamlamamış olarak lanet ettiğine inanılan *Lim Ko Niaw* Hanım'ın mezarı. 658
R.3.19. Kudüs'teki Kubbetü's-Sahre. 650
R.3.20. Pattani'deki Modern tarzında inşa edilen Masyid Al Falah. 659
R.3.21. Bali'deki bir *"meru"* yapıları. 659
R.3.22. Malezya'da bir yapıların çatısında işlenen ajurlu saçak süsü. 660
R.3.23. Malezya'da 1897'de Indo-Saracenic mimarisi üslubuyla inşa edilen Sultan Abdul Samad yapısının kubbesi. 660
R.3.24. Malezya'daki Kelantan eyaletinde yer alan Masjid Kampung Laut'un çatısının dikmesi. 660
R.3.25. Chatri (Hindu tapınakarının örtü sisteminde sonlanan kubbeli küçük köşk.). 661
R.3.26. Pattani'de Masyid Kampung Tanjong'un önünde yer alan *balai*. 661
R.3.27. Malezya'daki Kelantan eyaletinde yer alan Istana Jahar (Jahar Sarayı). Yapının önünde *balai* kısmı bulunmaktadır. 661
R.3.28. Malezya'daki Masyid Kampung Tua'da görülen oyma ahşap havalandırma panosu. 662
R.3.29. Malezya'daki Masyid Kampung Hulu'da görülen sıralanan ahşap döner silindir çubuklardan oluşan havalandırma panosu. 662
R.3.30. Cava-Malay kültüründe *Sumeru* dağını temsil eden *gunung* formunda bir ahşaptan yapılmış süs. 662
R.3.31. Malezya'daki Kelantan eyaletinde yer alan Istana Balai Besar (Büyük Salonu Saray)'ın kapısında görülen *gunung* şeklinde alınlığı. 663
R.3.32. Malezya'daki Masyid Langgar'ın minberi. 663
R.3.33. Malezya ve Güney Tayland'daki çeşitli eserlerden Langkasuka motifinin çizimleri. 663

R.3.34. Cava'da Candi Bubrah'ın alınlığındaki Kala Makara kabartması. 664
R.3.35. Malezya'daki 18. yüzyıla ait bir ahşap oyma pano. 664
R.3.36. Malezya'daki Kelantan Eyaletinde bulunan bir yapının alınlığında işlenen radyal motifi. 664
R.3.37. Geleneksel Tay sanatında *gan khod* motifinin çeşitleri. 665
R.3.38. Geleneksel Tay sanatında *bua* motifi. 665
R.3.39. Geleneksel Tay sanatında *pum kao bin* motifi. 665
R.3.40. Tayland'da bir tapınağın alınlığınında bulunan kabartmalı olarak yapılan Krut. 666
R.3.41. Çin'de bir yapıda bulunan Svastika motifi. 666
R.3.42. Songkhla'da Jang Tapınağı'nın kapısında süslenen çini bloklar. 666
R.3.43. Narathiwat ilinde Phraya Phupha Pakdi Sarayı'nda bulunan hat sanatı desenli ahşap havalandırma panosu. 666
R.3.44. Malezya'daki Terengganu Eyaletinde Masyid Abidin'nin minberinde bulunan müsenna tarzılı "Muhammad" yazısı. 667
R.3.45. 1960-1970'li yıllarda Tayland'da satılan Hindistan'dan getirilen bir Burak resmi. 667
R.3.46. Riau-Lingga Sultanlığı'nın arması. 667
R.3.47. Malezya'da Riau-Lingga Sultanlığı'nın armasına hatırlatan bir oyma ahşap panosu. 668
R.3.48. Tayland'daki bir Budist tapınağında bulunan *bai sema* panosu. 668
R.3.49. İnsan fizikselliği ile Açe mezar taşı arasındaki karşılaştırma. 668
R.3.50. Ayutthaya döneminde yapılan Tripitaka (Budist el yazmaları) saklamak için ahşap dolap üzerinde bir Avrupalı insan ve bir Müslüman insanının tasvirleri. 669
R.3.51. Kral I. Rama zamanında inşa edilen Dusit Maha Prasat Taht Salonu. 669
R.3.52. Kral I. Rama zamanında inşa edilen Suthat Thepwararam Ratchaworahawihan Tapınağı. 669
R.3.53. Kral III. Rama zamanında inşa edilen Tamnak Panya. 670
R.3.54. Bangkok'ta bir tapınağın iç mekânı. 670
R.3.55. İran'ın Hazar Denizi bölgesinde Gilan'daki Şeyh Zahed Türbesi. 670
R.3.56. Bangkok'taki Hint tüccarlara ait fotoğraf. 671
R.3.57. Prens Damromg ve heyetinin Merasim Dairesi (Yıldız Şale Köşkü) önünde çekildeikleri fotoğraftan üretilen kartpostal. 671
R.3.58. Sultan II. Abdülhamid'in isminden "Madrosah Hammidiyah" olarak

adladırılan Bangkok'ta Ratchakarun Okul'un önceki binası ve önünde öğrencilere ait fotoğraf. 671
R.3.59. Ayutthaya döneminde yapılan bir el yazmasında bulunan *Tri Phum* (Üç Dünya) olarak denilen Budist-Brahma kozmolojisinin tasviri. 672
R.3.60. 1915'te tamamlanan Bangkok'ta bulunan Neo Rönesans üslubunda Ananta Samakhom Taht Salonu. 672
R.3.61. 1888'de inşa edilen Bangkok'ta bulunan Neo Klasik üslubunda Sathorn Evi. 673
R.3.62. 1891'de Tayland'a gelen Kasem Bin Muhammadyai adlı Cava Müslüman. 673
R.3.63. Bangkok'ta Masyid Harun'da bulunan Kral VI. Rama tarafından çeşitli camilere Kral V. Rama'nın cenazesine bir anıt olarak verilen lamba. 673
R.3.64. 1916'da Müslümanların Kral VI. Rama'nın doğum günü vesilesiyle görüşmesi. 673
R.3.65. Bangkok ve çevre illerdeki imamlara takdir edilen kraliyet monogram ile süslenmiş uzun gömlek. 674
R.3.66. Bangkok'taki Masyid Darul Abidin. 674
R.3.67. Mekke'deki Mescid-i Harâm. 674
R.3.68. Medine'deki Mescid-i Nebevî. 675
R.3.69. Suudi Arabistan'da haca giden Merkez Taylandlı Müslümanlara ait fotoğraf. 675
R.3.70. Suudi Arabistan'da eğitim gören Merkez Taylandlı Müslümanlara ait fotoğraf. 675
R.3.71. 1931 yılında Modern mimariye göre Le Corbusier tarafından yapılan Fransa'da Villa Savoye. 676
R.3.72. 1982'de Müslüman mimar tarafından Modern mimarisiyle inşa edilen *Akan Libia* (Libya Binası). 676
R.3.73. 1961'de Mekke'de hac seyahati vesilesiyle Tayland''a hediyelik olarak getirilen cami resimli bir seccade. 676
R.3.74. Kahire'deki El-Ezher Camii. 677
R.3.75. Tayland'da bir Budist tapınağında yer alan vaaz salonu. 677
R.3.76. Bangkok'ta bir tapınağın alınlığında bulunan kraliyet arması ve altında Krut Pha (uçan Garuda) figürü. 677
R.3.77. Bir *Naga* şeklinde yapılmış Tay mimarisinde beşik çatısının son kısımı. 678
R.3.78. Bir Şii ustanın hafızasından Gudi Charoenphat cemaatinde, eski zamanlarda namaz vakitlerinin duyursunda kullanılan davul ve bayrak çizimleri. 678
R.3.79. Ayutthaya döneminde yapılan bir *thammat* (vaaz kürsüsü). 678

R.3.80. Bangkok'taki Anongkaram Tapınağı'nın kapı açıklığı. 679
R.3.81. Bangkok ve çevresindeki bir Malaylılara ait eski ahşap evde bulunan oyma süsleme. 679
R.3.82. Geleneksel Tay sanatında *fueang* motifi. 679
R.3.83. Geleneksel Tay sanatında *gab* motifi. 680
R.3.84. Geleneksel Tay sanatında *pudtan* motifi. 680
R.3.85. Kral 3. Rama zamanında Bangkok'ta Budist tapınaklarına vakfedilen çerçeve içinde resimler. 680
R.3.86. 1853-1970'te İngiltere'de üretilen bir "Copeland Spode dish" olarak bilinen Arapça yazılı çini tabak. 680
R.3.87. Kral 3. zamanında Bangkok'ta bir Budist tapınağında işlenen çini tabak. 691
R.3.88. Bangkok'ta bir Kral 6. Rama zamanında yapılan saraydaki ahşap saçak süsü üzerinde *Khanompang Khing* motifi. 681
R.3.89. Çin kültüründeki nilüfer sembolü. 681
R.3.90. *Krueang tang* olarak tanınan bir Tay resim sanatı türü. 682
R.3.91. Çin sanatında *sol* motifinin çeşitleri. 682
R.3.92. Phra Nakon Si Ayutthaya ilindeki Masyid Ahmadiyah'ın minberin külah kısmının pik noktasındaki Osmanlı sultanların tuğrasından taklit edilen ajurlu süs. 682
R.3.93. 1604'de İran'da Shāh Qāsim tarafından resimlenen Tuḥfat al-'Irāqayn el yazmasından bir sayfa. 683
R.3.94. Bir Ayutthaya döneminde yapılan el yazmasında bulunan bir resim. 683
R.3.95. İstanbul'daki Kapalı Çarşı'nın kapısında bulunan Arma-i Osmanî. 684
R.3.96. Siyam Krallığı'nın arması. 684
R.3.97. Masyid Yamiul Koyriyah'da mihrabın üstünde görülen ahşap pano üzerinde Siyam Krallığı'nın armasının şekline benzeyen müsenna tarzında yazı. 684
R.3.98. Geleneksel Tay mimarisinde *than pat*. 684
R.3.99. Yunnan'dan Chiang Mai'ye yürüyen birinci nesil Çinli Müslümanlar. 685
R.3.100. Chiang Mai'de Yong Fu Thai adlı Müslümanların dükkanına ait fotoğraf Çinli Müslümanlar. 685
R.3.101. Mae Hong Son ilindeki Mae Sariang ilçesinde Güney Asyalı Müslümanların ilk nesillerine ait foroğraf. 685
R.3.102. Chiang Mai'deki Zheng Chong Ling'in evi. 686
R.3.103. 20. yüzyılın ortasında çekilen Zheng Chong Ling'in evinin içinde avluya ait

fotoğraf. 686
R.3.104. Hindistan'daki Babür mimarisinin temsilcilerinden biri olan Cuma Camii. 686
R.3.105. Hindistan'da 1892'de İngiliz mimar tarafından yapılan Indo-Sarasenic tarzında Khalsa Koleji'nin binası. 687
R.3.106. Çin'de geleneksel Çin mimarisinde Xian Merkez Camii. 687
R.3.107. Yaklaşık 1965'da çekilen Chiang Rai ilindeki Doi Mae Salong'a gelen KMT'nin askerlerine ait fotoğraf. 687
R.3.108. Chiang Rai'deki Doi Mae Salong'da inşa edilen ilk cami ve önünde Müslümanlara ait fotoğraf. 688
R.3.109. Chiang Mai'de Jitphakdi Okulu ve öğrencileri. 688
R.3.110. Jipphakdi Okulu'nun yöneticileri, okulun öğrencilere burs vermek için Suudi Arabistan'dan gelen Medine İslam Üniversitesi'nin temsilcieri ile çekilen fotoğraf. 688
R.3.111. İslam ülkelerde kubbeli cami tarzında Çin'deki Nanguan Camii ve Tayvan'da Taipei Merkez Camii. 689
R.3.112. Suudi Arabistan'da 1988'de yeniden yapılan Modern Arap üslubunda Mescid-i Kıbleteyn. 689
R.3.113. Çin'de 1983'te yapılan Modern Arap mimarisinde Pekin İslami Kutsal Bilgiler Enstitüsü'nün yapısı. 689
R.3.114. Chiang Mai ilinde bulunan bir Cemaat-i Tebliği'nin mensuplarına ait cami. 689
R.3.115. Myanmar'daki Tachilek Camii. 690
R.3.116. Tak ilindeki Masyid Banggalatet. 690
R.3.117. Chiang Mai'deki yerel Müslüman kadınlar ile evlenen Çinli Müslümanlara ait fotoğraf. 690
R.3.118. Chiang Mai'de Masyid Asadah'ın yeni binasının açılış törenine katılan Çin'deki Yunnan eyaletinden gelen Müslüman. 691
R.3.119. 1995'te restore edilen Çin'deki Ningxia bölgesinde bulunan Xiguan Camii. 691
R.3.120. Taipei'de bir caminin girişin üstünde görülen *qing zhen si* (cami) yazısı. 691
R.3.121. Gangsadan (Kuzey Tayland'da bir yerel vurmalı çalgı türü.). 691
R.3.122. Mescid-i Nebevi'nin minaresi. 692
R.3.123. 1950'da çekilen Shanghai'de bir camiye ait mihrap üzerinde hat sanatıyla yazılan pano. 692
R.3.124. Wuzhong'daki Kadın Camii. 692
R.3.125. Xian Merkez Camii'de bulunan Çince ve Arapça ile yazılan kitabe. 693

R.3.126. Ming Hanedanı devrinin mavi-beyaz porseleninden yapılmış büyük buhurdan üzerinde Sini tarzılı Kelime-i Şehadet. 693
R.3.127. Çin'de çeşitli camilerde işlenen Sini yazıları. 693
R.3.128. Nanjing'de Jingjue Camii'nin mihrap sofasında işlenen Sini yazıları. 694
R.3.129. Tac Mahal'ın taç kapısının köşeliğinde dekor edilen kıvrık dal motifleri. 694
R.3.130. Prae ilinde 1897'de yapılan bir ahşap ev ve yapısında bulunan ajur tekniğindeki dekorasyonlar. 694
R.3.131. Yaklaşık olarak 1969'da çekilen bir yerel kadınla evlenen Pakistanlı Müslüman ve çocuklarına ait fotoğraf. 695
R.3.132. Kuzeydoğu Tayland'da ilk dönemde gönüllü Müslüman öğretmenlere ait fotoğraf. 695
R.3.133. Bangkok'ta Modern stilinde Masyid Nurul İslam. 605
R.3.134. Pakistan bayrağı. 695
R.3.135. Birinci dönemde Tayland'daki cami mimarisinin gelişiminde cami örnekleri (1786'dan öncesi-1851). 696
R.3.136. İkinci dönemde Tayland'daki cami mimarisinin gelişiminde cami örnekleri (1851-1931). 696
R.3.137. Üçüncü dönemde Tayland'daki cami mimarisinin gelişiminde cami örnekleri (1931-1990). 696
R.3.138. Dördüncü dönemde Tayland'daki cami mimarisinin gelişiminde cami örnekleri (1990-günümüze). 696
R.3.139. 2016'da Tayland Bayındırlık ve Şehir ve Ülke Planlama Bölümü tarafından tasarlanan Tayland'da bütük, orta ve küçük ölçekli caminin standart modelleri. 696
R.3.140. Tayland'daki camilerin temel elemanları. 697
R.3.141. Tayland'daki camilerde kubbe çeşitleri. 697
R.3.142. Tayland'daki camilerde köşk minare çeşitleri. 698
R.3.143. Tayland'daki camilerde minare çeşitleri 698
R.3.144. Tayland'daki camilerde kemer çeşitleri. 699
R.3.145. Tayland'daki farklı dönemlerde yapılan mihrap örnekleri. 699
R.3.146. Tayland'daki farklı dönemlerde yapılan minber örnekleri. 700
R.3.147. Tayland'daki takım şekilde tasarlanan mihrap ile minber örnekleri. 700
R.3.148. Tayland'daki camilerde süslenen hat sanatı ve yazılar örnekleri. 701
R.3.149. İstanbul'daki Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenen 1206 tarihlenen

Eyyubi döneminden Hac vekaletnamesi. 702

R.3.150. Toronto'daki Ağa Han Müzesi'nde sergilenen 1640-43 tarihlenen bir Kabe tasvirli İznik çini pano. 702

R.3.151. Leiden Üniversitesi kütüphanesinde muhafaza edilen Tuanku Imam Bonjol'un dua kitabında yer alan Mescid-i Haram (sağda) ve Mescid-i Nebevi (solda) tasviri, 1813–14 tarihli Sumatra el yazması. 702

R.3.152. Kuala Lumpur'daki Malezya milli kütüphanesinde muhafaza edilen 19. yüzyılın başlarında tarihlenen Dela'il ul-Hayrat kitabında yer alan Peygamber'in ravzası ve minberinin Kelantan veya Patani'de bulunan tasviri. 703

R.3.153. Osmanlı döneminde Haca giden yolundan bir kartpostal üzerinde Hicaz demiryolu Hayfa İstasiyonu resmindeki Türk bayrağında görülen hilal ile yıldız sembolü. 703

R.3.154. Günümüzde Tayland'da yaygın şekilde kullanılan Müslümanların mezar taşı tipleri. 703

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	:	Aynı eser
a.g.e.	:	Adı geçen eser
ASEAN	:	The Association of Southeast Asian Nations
B.a.	:	Eserin bütüne atıf
Bkz.	:	Bakınız
Cad.	:	Caddesi
Çev.	:	Çeviren
Ed.	:	Editör/Editor
et.al.	:	and others
FEDMIN	:	Foundation for Education and Development of Muslims in Northeast Thailand
FICT	:	The Foundation of Islamic Center of Thailand
Hz.	:	Hazreti
IRCICA	:	İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
Mah.	:	Mahallesi
Nu.	:	Numara
OIC	:	The Organisation of Islamic Cooperation
R.	:	Resim
s.	:	sayfa
TİKA	:	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
Trans. by	:	Translated by
t.y.	:	Basım tarihi yok
v.d.	:	ve diğerleri
WAMY	:	World Assembly of Muslim Youth
y.y.	:	Basım yeri yok

GİRİŞ

Konunun Niteliği

Tayland Budist ülkesi olmasına rağmen birçok İslam medeniyetinin izlerini taşımaktadır. İslam 13. yüzyıldan itibaren bu bölgeye yayılmaya başlamıştır. Yedi yüzyıl boyunca Arap, Malay, Hint, İranlı, Endonezyalı ve Çinli gibi farklı topraklardan gelen Müslümanlar, ticaret yapmak amacıyla Tayland'da bulunmuşlar ve buraya pek çok katkı sağlamışlardır. Tayland'ın geleneksel sanatları, dilleri, gelenek görenekleri, yemek kültürleri gibi pek çok alanda Müslümanların etkisi görülmektedir. Günümüzde Tayland'ın her bölgesinde Müslüman nüfusu bulunmaktadır. En son (2017 tarihinde) yapılan incelemelere göre Tayland'da Müslümanların nüfusu yaklaşık olarak 5.680.000 kişi olup İslâmiyet bu ülkedeki ikinci dindir.[1] 2016 tarihinde yapılan araştırmaya göre Tayland'da toplam 3.898 tane resmi kayıtlı cami vardır.[2]

İslam mimarisinin sanatsal açıdan en özgün örneklerinin gösterileceği alanların başında cami mimarisi gelmektedir. Bu açıdan Tayland'daki camilerin de bu ülkede İslam medeniyetinin en önemli temsilcisi olduğu söylenmek mümkün olmaktadır. Çünkü Tayland çok kültürlü ve çok dinli bir toplum yapısına sahiptir. Dolayısıyla Tayland'daki camiler, bu ülkede yaşayan Müslümanların inançlarına ve ibadetlerine ek olarak, etnik kimliklerini ve aile yapılarını ifade edebildikleri tek alandır.[3] Tayland'daki Müslümanlar, potansiyellerine göre camileri, en güzel şekilde inşa etmektedirler. Bu camiler yerel koşullar, yerel mimari tarzları, bölgelerde yaşayan Müslümanların kavramları ve etnik kimliklerine göre inşa edilmiştir. Evrensel ve ulusal olaylar da bu camilerin mimarisine ve süsleme tarzlarına etki etmiştir. Bu sebeplerle Tayland'da, her dönemde ve her bölgede yapılan camiler

[1] Tayland Şeyhülislam Müessesesi, 2017.

[2] Kana Kammakan İslam Hang Pratet Thai, **Thamniab Masjid Tua Ratcha Anajak (Tayland'da Cami Listesi)**, yy., 2017, s. 10.

[3] Wasamon Sanasen, "Tayland'daki Muhtelif Müslüman Etnik Grupların Cami Mimarisi," İlmi Etüdler Derneği (İLEM) - Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), **5. Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı - II**, İstanbul, Limit Ofset, 2021, s. 64.

kendine özgü özelliklere sahiptir ve bu karakteristiklerinin farklılıkları sanat tarihi açısından incelemeye değer konulardır.

Ancak gerek Türkiye'de gerekse Tayland'da yapılan çalışmalarda, Tayland'da bulunan camilerdeki mimari ve süsleme kapsamlı bir şekilde araştırılmamıştır. Bu nedenle bu alandaki açığı kapatması için elinizde bulunan "Tayland'daki Camilerde Mimari ve Süsleme" isimli çalışmayı kaleme aldık. Çalışmada Tayland'a İslâmiyetin yayılışı, geçmişten günümüze kadar ülke çapında anıtsal cami mimarisi ve süslemesi ele alınmaktadır. Özgün bir çalışma olmasıyla bu tez yalnızca Türkiye ve Tayland'a değil, İslam sanatı konusuna da hizmet etmektedir.

Konunun Amacı

1. Tayland'ın dört farklı bölgesindeki cami mimarisi ve Tayland'ın genelinde cami mimarisini incelemek ve bu camilerin yakınlarındaki yapıları (Örneğin hazier, ev, çok amaçlı bina) tanımak,
2. Tayland'da İslam mimarisinin gelişimini ve gelişimine etkilerini öğrenmek,
3. Tayland'daki İslami eserlerle ilgili eksik olan bilgileri tamamlamak ve İslam sanatı alanına yeni bilgiler sunmak amacıyla bu tez çalışması kaleme alınmıştır.

Kaynak ve Araştırmalar

Çalışmamızda Türkçe, İngilizce ve Tayca kaynaklardan yararlanılmıştır. Muhammed Roflee Weahama tarafından 1967 tarihinde yazılan "İslâmiyetin Güneydoğu Asyaya Yayılması (Tayland'da İslâmiyet)" adlı yüksek lisans tezine göre Müslümanlar, Tay-Budist Toplumunda azınlık konumunda olmasına karşın Tay Devleti'nin bünyesinde Ayutthaya Döneminden beri siyasi, idari, ekonomik ve askeri sahalarda önemli roller oynamışlardır. İran büyükelçisi tarafından 17. yüzyılın sonunda yazılan notlara ve 1972 tarihinde "The Ship of Sulaiman" olarak İngilizceye çevrilen kitabında yer alan bilgilere göre, 17. yüzyılda Tayland'da vali olarak görevlendirilen İran ve Türk asıllıların olduğundan bahsedilmektedir. İsmail Hakkı Göksoy, 1998'de basılan "İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı" kitabında, Hicri birinci ve ikinci yüzyıllarda Müslüman tüccarların Güneydoğu

Asyadaki liman şehirlerine transit uğramaları neticesinde bu şehirlerde yaşayanların İslâmiyetle ilk tanışmalarının gerçekleştiğinden söz etmektedir.

Michel Gilquin'in 2005'te kaleme aldığı "The Muslim of Thailand" adlı çalışmasında, Tayland'daki Müslüman insanların statülerini anlatmaktadır. Savanee Jitmoud ise "Klum Chati Phan: Choa Thai Muslim" kitabında, Tayland'da altı farklı Müslüman grubun: Malay, İranlılar, Cava, Camlılar, Hintli ile Pakistanlılar ve Çinlilerin olduğunu belirtmektedir. Jenjira Benjapong tarafından 2006 yılında yazılan "Tay Sanatında İslam Motifleri (16.-18.yüzyıllar)" adlı yüksek lisans tezinde, 16. ve 18. yüzyıllar arasında ticaret yapmak amacıyla Tayland'a gelen Müslümanların geleneksel Tay sanatını etkilemesine değinilmiştir.

Adis Idris Raksamanee'nin 2014'te yapılan "Bangkok'taki Camiler" adlı araştırmasında, Bangkok'taki camilerin mimari üslupları ve bunları etkileyen faktörler hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca Wasamon Sanasen'in kaleme alıdığı "Bangkok'taki Şii Müslümanların Camilerinde Bulunan İran Mimarisi: Tayland ile İran İlişkisini Yansıtan Yapılar" isimli makalesinde de belirttiği üzere İran'dan mezun olan Taylandlı Şiilerin, ülkelerine döndüklerinde İran'daki camiler gibi camiler inşa etmesi Tayland ve İran arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır.

Tayland'daki camilerin mimari tarzını ve süslemesini değerlendirmek ve diğer İslam ülkelerdeki mimariler ile karşılaştırmak için şu çalışmalar önemli kaynaklardır: Robert Hillenbrand tarafından 1994'te yazılan "Islamic Architecture: Form, Function and Meaning" ve 2002'de Martin Frishman ve Hassan-Uddin Khan tarafından hazırlanan "The Mosque: History Architectural Development and Regional Diversity".

Araştırma Yöntemi

"Tayland'da Camilerde Mimari ve Süsleme" konusunu ele alan bu çalışma nitelikli bir araştırmanın sonucudur. Bu çalışmada cami mimarisi, tarihsel arkaplan ve cami mimarisinin tarzlarına göre dört bölgeye bölünerek incelenmiştir. Tayland'da bulunan ve mimari açıdan değer taşıyan 50 tane cami incelenmiştir. Bu çalışmada, saha çalışması ve görüşmelerden faydalanılmıştır. Zira Tayland'da

camilerde mimari ve süsleme ile ilgili yapılan araştırmalar oldukça azdır. Bu nedenle tezde ele alınan camilere gidilip fotoğrafları çekilmiş, cami hakkında notlar alınmış ve Tayland'da camilerde mimari ve süsleme hakkındaki bilgi sahibi olan kişiler (tarihçiler, mimarlar, cemaatlerde yaşayan insanlar, vb.) ile görüşmeler yapılmıştır. Günümüze ulaşmayan camiler için o camileri görmüş olan kişilerinden bilgiler alınarak ve o camilere ait eski fotoğraf arşivelerinden belgeler alınarak bilgiler edinilmiştir.

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır:

1. Bölüm: Tayland ve Tayland'da İslam'ın Gelişimi – Bu bölümde Tayland'ın hakkında genel bilgiler ve bu ülkede İslâmiyet ve Müslümanlar hakkındaki özet bilgiler verilmektedir.

2. Bölüm: Tayland'da Camiler (Katalog) – Katalog şeklinde sunulan bölümde Tayland'ın dört farklı bölgesindeki camiler incelenmektedir. Bu camileri hakkında verilen bilgiler arasında caminin ismi, konumu, incelenme tarihi, tarihçesi, mimari ve süsleme özellikleri ile etrafındaki önemli yapılar hakkındaki bilgiler bulunmaktadır.

3. Bölüm: Değerlendirme ve Karşılaştırma – Bu bölümde Taylandı'ın dört farklı bölgesindeki camilerin mimari üsluplarının gelişimi, mimari özellikleri ve yapılarda bulunan motif ve süslemeleri detaylı olarak anlatılmaktadır. Ve son olarak Tayland'ın genelinde bulunan camiler hakkındaki çeşitli konuları değerlendirilmektedir.

Bu bölümlerden sonra sonuç kısmı bulunmaktadır. Sonuç kısmında Tayland'ın dört farklı bölgesinde ve ülkenin genelinde camilerin mimarisi ve süslemesinin özetlenmesi ve bu konu ile ilgili sonraki çalışmalara ışık tutacak öneriler bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TAYLAND VE TAYLAND'DA İSLAM'IN GELİŞİMİ

Günümüzde güzel denizi ve adaları, zengin yemek kültürü, samimi insanları ve Budist kültürüne sahip olan Tayland, dünyanın iyi tanınan ülkelerinden birisidir. Ancak bugün çok az kişi Tayland'da en çok saygı duyulan ikinci dini inanışın İslam olduğunu bilmektedir. Bu ülkede yoğun bir Müslüman nüfusu ve camileri bulunmaktadır. Tayland'daki camilerde mimari ve süsleme de incelenmeye değer eserlerdir. Tayland'da ortaya çıkan önemli olaylar, Tay sanatı ve kültürleri bu camilerin tarzlarının oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle Tayland'da İslâmiyet, Müslümanlar ve camileri hakkındaki incelemelere başlamadan önce, Tayland'ı tanımanın ve bu ülke ile ilgili genel bigilerin bilnnmesinin çalışmamızın anlaşılmasında yararlı olacağını düşünmekteyiz.

1.1. Tayland

İdari Yapı: Tayland, Güneydoğu Asya'da bir ülkedir. Başkenti "melekler kenti" anlamına gelen Bangkok'tur. Tayland Krallığı'nın kuruluşu 13. yüzyılın sonlarına kadar uzanır. 13. ve 20. yüzyıllar arasında Tay Devleti "Siyam" olarak biliniyordu. Ancak 1939'dan itibaren Siyam adı "Tayland" olarak değiştirmiştir (Tay/Tai = "özgür insanlar", land = "ülke").

[1] Tayland 1932 yılında gerçekleşen kansız bir devrim ile Anayasal Monarşik sisteme geçmiş ve kralın yetkileri sınırlandırılmıştır. Günümüzde Maha Vajiralongkorn unvanıyla Chakri hanedanından Kral X. Rama ülke lideridir. Tayland, 76 ilden oluşmaktadır. Her il kendi içinde bölgelere, her bölge küçük bölgelere, bu küçük bölgeler de köylere ayrılmaktadır.

Coğrafi: Tayland, Güneydoğu Asya'da Hindiçin Yarımadası'nın batı kesiminde bulunan bir ülkedir. Toplam 513,115 km²'lik toprak alanına sahiptir. Tayland'ın batı kuzeybatı kesiminde Myanmar ile, kuzeydoğu ve doğusunda Laos

[1] Meral Avcı, "Tayland," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XL, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s. 189.

ile, güneydoğusunda ise Kamboçya ile sınır komşusu iken; güney kesimi ise Tayland Körfezi ile çevrilidir. Malakka Yarımadasında dar bir şerit biçiminde Malezya sınırına kadar uzanan güneydeki toprakları, batıda Andaman Denizi'ne, doğuda da Tayland Körfezi'ne bakar.[2] Tayland fiziksel coğrafya bakımından dört ana bölgeye ayrılmaktadır.[3] (Harita 1.1.)

a) Kuzey Bölgesi: Kuzey Tayland, bölgenin görünümünde, merkezi ovaların aksine, yoğun ormanlarla kaplı dağlar hakimdir. Himalaya sisteminin uzantısı olan ve tümü kuzey-güney doğrultusunu izleyen bu dağ sıraları üzerinde çok yüksek zirvelere rastlanmaz. Doi Inthanon Dağı, 2.595 metrelik yükseltisi ile ülkenin en yüksek dağıdır.

b) Merkez Bölgesi: Bu bölge Tayland'ın sosyal, politik, ekonomik merkezi olup ve ve aynı zamanda da ülkenin can damarıdır. Kuzeyden güneye 400 km'lik bir uzunluğa ve bunun yarısı kadar da bir genişliğe sahip olan bölge, yaklaşık 175.000 km²'lik bir alan kaplar.

c) Kuzeydoğu Bölgesi: Bu bölge adını Korat Platosu adındaki en büyük yerleşimden almaktadır. Merkezi Ova'nın doğusundaki iç kısımda yer alan bölge, iki jeolojik kırıkla çevrelenir. Batıdaki kırık çizgisini izleyen kuzey-güney doğrultulu alçak sıra dağlar, bölgeye dik yamaçlarla inerler. Güneydeki kırık çizgisi boyunca uzanan batı-doğu doğrultulu sıradağlar, Kamboçya topraklarına doğru yükselirler.

d) Güney Bölgesi: Bu bölge, ülkenin Malay Yarımadası üzerinde kalan kısımlarını kapsamaktadır. Bölge, yaklaşık 800 km boyunca güneye, Malay Yarımadası'na doğru uzanmaktadır. Güney Tayland, palmiyelerin uzandığı kıyıları, güzel adaları ve yeşilliklerle kaplı dağlarıyla ilgi çeken bir bölgedir.

İklim: Tayland'ın fiziksel coğrafyası bakımından Tayland'da üç faklı iklim tipi hakimdir. Bu mevsimler; sıcak mevsim, yağışlı mevsim ve serin mevsimdir. Bol yağışlı bir iklime sahip olan Tayland'ın bitki örtüsü, tropikal ormanlardan oluşur. Yıl boyunca oldukça istikrarlı bir düzeyde seyreden ortalama sıcaklık, ülke genelinde 24°C-30°C arasında değişir. Ancak Tayland'ın kuzey bölgesinde mevsim farklılıkları

[2] İstanbul Ticaret Odası, **Tayland Ülke Etüdü**, İstanbul, İTO, 1998, s. 3.
[3] A.e.

daha belirgin bir hâl alır. Kuzey bölgesinin yüksek kesimlerinde bazen don olayları bile görülmektedir. Buna karşılık güneyde deniz etkisi, iklimi önemli ölçüde yumuşatmaktadır. Kuzeydoğu kesimi ise kurak dönem sebebiyle savan ormanları denilen ağaç toplulukları ile kaplıdır.[4]

Demografik Yapı: 2018'de Tayland Ulusal İstatistik Makamı tarafından yapılan araştırmaya göre, Tayland'ın nüfusu 66.413.979 kişidir.[5] Bunlar %75'i Tay, %14'ü Çinli, %3'ü Malay ve %8'i diğer kökenlidir.[6]

Din: Theravada Budizmi, ülkenin resmi dinidir. Tayland'daki bu Budizm dininin kolu, altı yüzyıl kadar önce Hindistan ve Şeylan'dan benimsenmiştir. 2018'de Tayland Ulusal İstatistik Makamı tarafından yapılan araştırmaya göre, Tayland'daki nüfusun %93,5'i Budisttir. Müslümanların oranı %5,4, Hıristiyanların oranı %1,1 ve Hindular, Sihler, diğer dinler ve dinsizlerin oranı %0,1'den daha az düzeydedir.[7] (R.1.1.)

Dil: Tayland'ın resmi dili Tayca'dır. Bu dilin birkaç lehçesi vardır. Güneydeki Tayların lehçesi ise Malay dilinden oldukça etkilenmiştir.

Tarihi: Tayland'da bilinen en eski insan yerleşimi Eski Taş Çağı'nın sonlarına dayanmaktadır. Udon Thani şehrinde M.Ö. 1.500 olarak tarihlenen Ban Chiang Arkeolojik Sitesi, Güneydoğu Asya'da şimdiye kadar keşfedilen en önemli tarih öncesi yerleşim olarak kabul edilmektedir. Ban Chiang 1992'den beri UNESCO Dünya Mirası listesindedir.[8] (R.1.2.) Tayland topraklarında 13. yüzyıla kadar Tay, Mon, Khmer ve Malay kökenli topluluklar yaşamaktaydı. Bunlar küçük krallık yönetimleri altında Khmer İmparatorluğu'na bağlıydı. Çin'in orta ve güney kesimlerinde dağınık halde bulunan Tay toplulukları, kuzeyden güneye göç ederek, 12. yüzyıl öncesinde Chiang Mai'nin güneydoğusuna ve Lamphun'a yerleşmişlerdir. Kendilerine din olarak Budizm'i benimseyen Tay topluluğu, Sri Indradit liderliğinde Sukothai'de devletleşme sürecine girmiştir. Budist Sukothai Krallığı diye bilinen bu

[4] Meral Avcı, "Tayland," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XL, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s. 190.
[5] Tayland Ulusal İstatistik Makamı, 2018.
[6] Avcı, a.g.e., s. 190.
[7] A.e.
[8] UNESCO, "Ban Chiang Archaeological Site",(Çevrimiçi) https://whc.unesco.org/en/list/575/, 8 Haziran 2020.

ilk Tay devleti 1238'de Angkor'u alıp gücünü arttırdı. 13. yüzyılın sonlarına doğru Khmer İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla Sukothai Krallığı çevresindeki Tay topluluklarını yönetimi altında birleştirerek iyice güçlendi. Kral Ram Khamheng döneminde (1279-1298) Sukothai Krallığı idari, ve hukuki alanda önemli yapılanmalar gerçekleştirdi. Kubilay Han'ın Çin-Moğol askerî yapısı benimsenmek suretiyle, güçlü bir ordu teşkil edilmiştir.[9] Fakat Kral Ram Khamheng'in ölümüyle birlikte Sukothai Krallığı zayıflamaya başlamıştır. Onun yerine, Chao Phraya Vadisi'ne ve Tayland Körfezi'ne daha yakın yerde olan güneydeki Ayutthaya merkez olmak üzere, 1350'de Rama Dhipati tarafından Ayutthaya Krallığı kurulmuştur. (R.1.3.)

Chao Phraya Nehri'nin etrafında kurulan bu yeni devlet önce Sukothai'nin topraklarını, ardından kuzeydeki Lanna'yı ve diğer küçük Tay şehir devletlerini egemenliği altına almıştır. Batı Bengal Körfezi'ndeki Tenasserim sahillerine kadar sınırlarını genişletmiştir. Kral Borommatrailokanat devrinde (1448-1488) yüksek rütbeli görevlilere toprak tahsis edilerek, ülkede feodal bir idari yapı oluşturulmuştur. Ayrıca iktidara gelme usulü tespit edilerek, sarayda veliahtlık sistemi başlatılmıştır. Burma Devleti'nin 1569 yılında başlattığı büyük saldırı neticesinde Ayutthaya, Burma'nın üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştır. Bir süre Burma'nın siyasal ve kültürel etkisi altında kalan ülkeyi 1590 yılında tahta çıkan Narasuen kurtarmış ve Ayutthaya böylelikle tekrar eski gücünü kazanmaya başlamıştır.

Siyam, güney yönünde genişlemesine devam etti. Yarımada, biri Hindistan ve Orta Doğu'ya, diğeri ise Çin'e doğru uzanan iki okyanusa sınırı olan bir konumdadır. Bu kıyılar boyunca Hint, Türk ve Arap tüccarların ticari nüfuzları yayıldı.[10] 16. yüzyılın ilk yıllarından itibaren ve 17. yüzyıl boyunca Ayutthaya, Avrupalı ticaret şirketlerine karşı olumlu bir politika izlemiştir. Portekizli, Hollandalı, Fransız ve İngiliz tüccarlar Ayutthaya Krallığı ile ticarî ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Özellikle Kral Narai döneminde (1656-1688) Avrupalı tüccarlar ve görevliler, Ayutthaya sarayında etkili duruma gelmişlerdir. Gerek Müslümanlar, gerekse Avrupalılar

[9] İsmail Hakkı Göksoy, "Tayland," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XL, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s. 191.
[10] Michel Gilquin, **The Muslim of Thailand**, Chiang Mai, Silkwormbook, 2005, s. 10.

Ayutthaya sarayında bakanlık ve danışmanlık gibi üst düzey görevlere kadar yükseldiler. 1688 yılından sonra Ayutthaya Krallığı'nda yabancıların etkisi giderek azalmaya başladı. 18. yüzyılda Ayutthaya sarayının bozulmaya başlayan düzeni sonrasında 1767'de ülke Burmalılar'ın işgaline uğramıştır. Bu olumsuz gelişme üzerine Kral Taksin (1767–1782), krallık merkezini on beş yıl süreyle Thonburi'ye taşımak zorunda kalmıştır. Fakat Taksin, General Chao Phraya Chakri liderliğindeki muhalif bir saray grubu tarafından tahttan indirilerek idam edilmiştir. Chao Phraya Chakri 1782'de Kral I. Rama unvanıyla tahta çıkmış ve varlığını devam ettiren Tayland Chakri hânedanlığını tekrar iktidar sahibi yapmıştır.

Krallığın idarî merkezini yeni başkent olarak kurulan Bangkok'a taşıyan Kral I. Rama, (1782-1809) burada yeni saraylar ve tapınaklar yaptırdı. Kral II. Rama döneminde (1809-1824) sınırlarını genişleten Tayland din, edebiyat ve sanat yönünden gelişimini sürdürdü. Kral III. Rama devrinde (1824-1851) İngilizler'e bazı imtiyazlar verilmek suretiyle iktidar gücünü korumayı başardı. 1826'da Sir Henry Burney'in çabalarıyla imzalanan bir ticaret antlaşmasıyla İngilizler, Tayland'dan sınırlı ticaret hakları elde etti.[11]

Kral IV. Rama zamanında (1851- 1868) Tayland'da modernleşme ve reform sürecine girildi. Ulaşım ve eğitim alanlarında, bilhassa askerî eğitimde yabancı danışmanlar dönemi başladı. Oğlu Kral V. Rama devrinde (1868-1910) Tayland güneyden ve batıdan İngilizler'in, doğudan da Fransızlar'ın saldırılarıyla karşı karşıya kaldı. 1909'da Anglo-Siyam Antlaşması gereğince güneydeki Kelantan, Kedah, Perlis ve Trengganu adlarındaki dört Malay sultanlığı İngilizler'e terkedildi. Ancak aynı antlaşmayla ülkenin güneyindeki Malaylı Müslümanların yaşadığı Satun ve Patani[12] bölgeleri, Tayland'a bırakılarak bugünkü Malezya-Tayland sınırı oluşturuldu. Böylece 19. yüzyıldan itibaren Tayland, İngiliz ve Fransız sömürgeleri arasında tampon bir devlet halinde bağımsızlığını korumayı başardı. Babasının

[11] Vimonsit Horayangun, v.d., **Pattanakan Naew Kwamkid Lae Rupbab Kong Ngan Satapattayakam: Adeet, Patjuban Lae Anakot (Mimarinin Kavramı ve Kimliklerinin Gelişimi: Geçmiş, Şimdi ve Gelecek**), Bangkok, Siyam Mimarlar Kurumu, 1993, s. 17.

[12] Patani sözcüğü, Pattani Yala Narathiwat ın bugünkü üç eyaletini içerisine alan Malay Krallığı'nı ifade etmektedir. Pattani kelimesi, şimdi ki Tayland eyaletini ve şehirle aynı ismi belirtmek için kullanılmaktadır. Bkz.: Michel Gilquin, **The Muslim of Thailand**, Chiang Mai, Silkwormbook, 2005, s. xi.

başlattığı reformları sürdüren ve köleliği kaldıran Kral V. Rama zamanında Tayland idari yapıda, hukuki sistemde, ekonomi ve dış ilişkilerde önemli reformlar gerçekleştirdi.[13] Kral V. Rama, Batı'yla ilişkilerinde sömürgeci güçler arasında yansız ve dengeli bir tutum takınarak Siyam'ın öbür ülkelerle eşit haklara sahip bir devlet olarak tanınması için çalıştı. 1897 ve 1907'de Avrupa'ya yaptığı gezilerde Batılı hükümdarlarca eşit bir kral olarak karşılandı.[14] (R.1.4.)

Phibul Songkram ve Pridi Phanomyang liderliğindeki bir grup öğrencinin darbe girişimi neticesinde 1932 yılında Kral VII. Rama, ülkede mutlak monarşi yerine anayasal monarşiye geçip parlamenter bir yönetim kurmak zorunda kaldı.[15] İlk genel seçimler 1933'te yapılarak, ilk millet meclisi oluşturuldu. Yönetim konseyi 1935'te kralı tahttan indirerek, yerine o sırada İsviçre'de okuyan kardeşi Ananda'yı Kral VIII. Rama unvanıyla tahta çıkarmıştır. 1939'da ülkenin adı Siyam'dan Tayland'a çevirildi. II. Dünya Savaşı'nın meydana geldiği 1941-1946 yılları arasında Tayland, Japonya ile ittifak kurdu. Savaş yıllarında Tayland, bir taraftan Batılı müttefik ülkelere karşı Japonya ile askerî ittifak kurarken, diğer taraftan ülkedeki Japon karşıtı olan direniş hareketinin sürmesine göz yumdu.[16]

1946'da Kral 8. Rama'nın ani ölümü üzerine kardeşi Bhumibol Adulyadej, Kral IX. Rama unvanıyla kral seçildi. II. Dünya Savaşı'nın ardından Tayland, 1980'li yıllara kadar zaman zaman askerî darbelere uğradı. Daha sonra Tayland'da genellikle seçimle başa geçen koalisyon hükümetleri görev yaptı. Tayland 1997'deki Asya malî krizinden etkilenmesine rağmen kısa sürede toparlandı. 1932 yılından beri birçok anayasa değişikliği yapılan ülkede, 1997'de anayasa meclisi tarafından hazırlanan yeni anayasaya göre iki meclisli bir yasama sistemi benimsendi. Ayrıca ülkede demokratik bir sistem oluşturulmaya çalışıldı. 2006'da askerî darbe ile birlikte tekrar ara döneme geçilen ülkede kısmen değiştirilen anayasayla ve 2007'de serbest seçimlerle tekrar demokratik hayata dönüldü. 1998 yılından itibaren İslam

[13] Horayangun, v.d., a.g.e., s. 18-19.
[14] Türkçe Bilgi, "Chulalongkorn," (Çevrimiçi) https://www.turkcebilgi.com/chulalongkorn#post, 21 Eylül, 2021.
[15] A.e., s. 26.
[16] İsmail Hakkı Göksoy, "Tayland," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XL, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s. 192.

Konferansı Teşkilatı (The Organisation of Islamic Cooperation: OIC)'na gözlemci sıfatıyla katılan Tayland, 1967'de kurulan Bölgesel İşbirliği Teşkilatı Güneydoğu Asya Uluslar Birliği'nin (The Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) aktif üyesidir.[17]

1.2. Tayland'da İslam'ın Gelişimi

Tayland'ın dört bölgesinde İslâmiyet ve Müslümanlar farklı tarihsel arkaplanlara, sanat ve kültür özelliklerine sahiptir. O özellikler de camilere yansıtılmaktadır. Dolayısıyla, Tayland'daki camilerde mimarisi ve süslemeleri üzerine çalışmaya başlamadan önce, Tayland'da İslâmiyet'in ve Müslümanların tarihçesini öğrenmemiz gerekmektedir. Bu bölüm İslâmiyet'in ve Müslümanların Tayland'a girmesinin vasıtalarını ve sebeplerini incelenmektedir. Tayland, Güney Asya'da bulunan bir ülke olduğu için önce, İslâmiyet'in Güneydoğu Asya'ya yayılışı anlatılacaktır. Ardından Müslümanların Tayland'a gelmesinin vasıtaları ve sebepleri ele alınacaktır. Ondan sonra da Tayland'ın dört bölgesindeki Müslümanların oluşumları tek tek ve bölge bölge incelenecektir.

Güneydoğu Asya'da İslâmiyet'in Yayılışı: Hz. Peygember döneminden sonra (Miladi 632) İslam Arap toprakları; Bizans İmparatorluğu'na, İran'a, Hindistan'a, Güneydoğu Asya'ya ve Çin'e yayılmıştır. Kaynaklara göre Müslümanlar, Hicret'in ilk asırlarında (7. yüzyılda) Güneydoğu Asya'ya girmiştir. Bu bölgede İslâmiyet'in hızla yayılmasını sağlanyan etmenler başta ticaret münasebeti olmak üzere karşılıklı evlenme ve yapılan tebliğ faaliyetlerinin etkinliği önemli bir rol oynamıştır.[18] 7.-8. yüzyıllarda önce Araplar daha sonra da İran ve Hint asıllı Müslüman denizci ve tüccaların Güneydoğu Asya'daki liman şehirlerine transit

[17] A.e.

[18] Muhammed Roflee Waehama, "İslâmiyetin Güneydoğu Asya'ya Yayılışı, (Tayland'da İslâmiyet)", Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 1967, s. 106.

uğramaları neticesinde, bu şehirlerde yaşayan yerli halk İslâmiyet'le tanışmıştır.[19] (Harita 1.2.)

Ancak İslam dinini topluca olarak kabul etmeleri, 12. yüzyılın sonuna doğru Sumatra'nın kuzey sahilindeki Perlak Kralı'nın İslam dinine girmesi neticesinde gerçekleşmiştir.1292'de Marco Polo Çin'den İran'a dönerken Sumatra adasına uğraşmış ve bu adadaki şehir halkının Müslüman olduğunu bildirmiştir.[20] Ayrıca Güney Asya'daki bazı Müslümanlar, 1258'de Bağdat'ın yıkılmasından sonra Orta Doğu topraklarından gelenlerdir. Çünkü Bağdat'ın çöküşü sonrasında birçok Müslüman Güney Asya, Güneydoğu Asya ve Uzakdoğu'ya göç etmiştir.[21]

Güneydoğu Asya'da erken İslam üzerine söz edilirken sıkça bahsedilen iki kanıt vardır. İlki, ilk Samudra sultanı olan Sultan Melik es-Salih'e ait mezartaşıdır. Mezartaşının üst kısmında onun Hicri 696 (Miladi 1297) yılında kral olduğu yazılıdır.[22] İkinci kanıt ise, bugünkü Malezya'nın kuzeydoğusunda yer alan Terengganu'da 1922'de bulunan yazıttır. (R.1.5.) Bu yazıt Hicri 702 (Miladi 1303) tarihini taşımakta olmanın yanı sıra Arap alfabesiyle yazılmış en eski Malayca metindir. Bu Terengganu yazıtında bulunan Arapça "Allah" kelimesi yerine, eski Sansakritçe'de yüce tanrı manasına gelen "*Dewata Mulia Raya*" teriminin yazılmış olması da, bölge halkın henüz İslamlaşmakta olduğunu göstermektedir.[23]

Güney Asya'ya gelen Müslümanlar, misyoner bir amaca odaklanmadılar. Bu bölgede İslam'ın yaygınlığı, yerli halkla yapılan ticaret ve evlilik sayesinde yerel bir yapıya dönüşmüştür. Bu yerel olanla karşılıklı uyum neticesinde Arap, Fars ve Hint tasavvuf kavramları, daha önce bu bölgede saygı duyulan Budizm ve Brahmanizm[24]

---

[19] İsmail Hakkı Göksoy, **İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı**, İstanbul, Beyan Yayınları, 1998, s. 210.

[20] A.e., s. 70.

[21] Raymond Scupin, "Islam in Thailand before the Bangkok Period," **Journal of The Siam Society**, V. LXVIII, No:3, January, 1980, s. 55.

[22] İsmail Hakkı Göksoy, **İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı**, İstanbul, Beyan Yayınları, 1998, s. 75.

[23] A.e., s. 93-94.

[24] Malay Dünyası ve Hindistan arasındaki teması, İsa Dönemi'nden önce izlenmek mümkün olmaktadır. Malaylar, Hindistan'dan Budist ve Bhrama dinlerini benimsemişlerdir ve 2.-3. yüzyıl civarında liman kentler boyunca Budist-Bhrama devletleri kurmuşlardır. Bkz.: Nidhi Eiwsriwong, Ed.,

ritüelleri ve uygulamalarına da benzer olduğu için, Güneydoğu Asya'daki yerli halk tarafından kolayca kabul edilmiştir.[25] Müslüman toplum, zamanla teşkilatlı bir toplum yapısına sahip olduktan sonra, idareyi ele geçirmeye başlamışlar. Nihayet bunu ilk Müslüman sultanlıkların kurulması takip etmiştir. İlk bölge Sumatra adasının kuzey kesimidir. İslâmiyet ilk olarak Sumatra'nın kuzeyinde siyasi bir güç kazandıktan sonra, İslam dini Malay Yarımadası'nda da yaılmaya başlamıştır. 1450'de İslam, Melaka'nın devlet dini haline gelmiştir. Patani Krallığı 1457'de İslam devleti olmuştur.[26] Daha sonra İslâmiyet, Malay Yarımadası'ndan Tayland'ın güney bölgesine doğru hızla yayılmıştır.

Tayland'a İslâmiyet ve Müslümanların Tarihçesi: İslâm dini Tayland Devleti'nin kuruluşusırasında bu topraklarda yayılmaya çoktan başlamıştı. Çünkü, İslâmiyet'in Endonezya'da ve Malay Yarımadaları'nda yayıldığı dönemde, Tay halkı henüz güney Yunnan bölgesinden şimdiki bölgelere göç etmemişlerdi.[27] Sukothai Devleti'nin 1257'de kurulması, Tayland millî tarihinin başlangıcı olarak kabul edilirse İslâmiyet'in Tayland bölgesinde yayılması, Tay halkının Yunnan bölgesinden göç tarihinden daha eskiye dayandığı söylenebilir. Sukothai'nin Kral Ram Khamhaeng döneminde (1279-1298) devletin topraklarını güneye doğru genişletmesiyle, Malay Yarımadası'nda bulunan Nakhon Si Thammarat ve Patani krallıkları ile Malaka'ya kadar olan bölgeler hakimiyet altına alınmıştır. O dönemde Malay Yarımadası'ndaki Nakhon Si Thammarat ve Patani gibi krallıkların büyük çoğunluğu Müslüman ahaliden oluşmaktaydı.[28]

Günümüzde Tayland'da Müslüman nüfusu 5.680.000 kişi (ülkenin tam nüfusun %8,6'sını) ile İslâmiyet bu ülkedeki ikinci dindir. Savvanee Jitmout'un 1988 yılında yapılan çalışmasına göre, geçmişten günümüze Tayland'da yaşayan Müslümanlar toplam altı etnik gruba ayrılmaktadır. Bunlar Arap-İran kökenli

---

Kwam Ru Tiang Kuen Chudthi Nueng: Malayu Sueksa (Gece Yarısı Billimlerinin 1. Bölümü: Malay Çalışmaları), Bangkok, Ammarin, 2007, s. 19-20.

[25] Howard M. Federspiel, Sultans, Shamans, and Saints: Islam and Muslims in Southeast Asia, Honululu, University of Hawaii, 2007, s. 68.

[26] Michel Gilquin, The Muslims of Thailand, Chiang Mai, Silkwormbook, 2005, s. 68.

[27] Kukrit Pramoj, **Kvam Pen Ma Khong İslam Nai Prateds Thai (Tayland'da İslâmiyet Tarihi)**, Mitr Siam, Bangkok, 1971, s. 22.

[28] A.e., s. 2.

Müslümanlar, Malay kökenli Müslümanlar, Hint-Pakistan-Bangladeş kökenli Müslümanlar, Cava kökenli Müslümanlar, Çam (Kamboçya) kökenli Müslümanlar ve Çin kökenli Müslümanlardır.[29]

Bu çalışmada Tayland'daki camilerin incelenmesi, ülke dört bölgeye ayrıldığı için, bölgelere Müslümanların geliş tarihlerine göre sırasıyla: Güney Bölgesi, Merkez Bölgesi, Kuzey Bölgesi ve Kuzeydoğu Bölgesinde İslâmiyet'in yayılışı incelenecektir.

Tayland'ın Güney Bölgesindeki İslâmiyet ve Müslümanlar: Tayland'ın Güney Bölgesi, ülkede İslam'ın kabul görmeye başladığı ilk bölgedir. Bu bölgedeki Müslümanların tarihçesi eski zamanlara dayandığı için, ülkenin en fazla Müslüman nüfusuna sahiptir. Güney Tayland'daki Müslümanların varoluşunun izleri en azından 13. yüzyıla (Sukothai dönemine) dayanmaktadır. Çünkü Sukothai Krallığı'nın güney kısmındaki şehirlerde yaşayan insanlar, neredeyse tamamen Müslümanlardan oluşmakta idi. Güney Tayland'a İslâmiyet yayılmadan önce bu bölge "Langkasuka" olarak tanınan bir Hindu-Budist devletinin parçası idi. Tang hanedanlığı döneminde Çinlilerin kaynaklarında, Lang Ya Siw isminde bir krallıktan bahsedilmektedir. O kaynaklara göre Lang Ya Siw'in, Malay Yarımadası'nın doğusunda yer aldığı ve 8.-13. yüzyıllar arasında refah içinde yaşadığı kaydedilmektedir.[30] Bu kaynaklarda söz konusu olan devletin Langkasuka Krallığı olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzdeki Pattani ilinde bulunan Yarang Antik Kenti, Langkasuka Krallığı'na ait kalıntılardan olduğu kabul edilmektedir. (R.1.6.)

13. yüzyılın ortalarında Langkasuka'nın merkezi, Kota Mahalikai'de yer almıştır. Aynı dönemde Tanyong Lulo denizinin civarında bulunan Patani Köyü'ne birçok yabancı tüccalar gelmiştir. Çünkü Patani Körfezi'nde deniz rüzgârından korunmaya imkân tanıyan bir burun denize doğru uzanmaktadır. Bu sayede kargo gemileri buraya park etmeye, ticaret yapmaya veya durmaya kolayca olanak bulabilmişlerdir. Dolayısıyla bu korunaklı körfez sayesinde Patani, büyük bir limana

[29] B.a. Savvanee Jitmout, **Klum Chati Phan: Choa Thai Muslim, (Müslüman Taylandlılar'ın Etnik Grupları)**, Kong Tun Saga Rujira Amphorn, Bangkok, 1988.

[30] Uthai Hiranto, **Muslim Nai Prathet Tai (Tayland'daki Müslümanlar)**, Bangkok, Odeon Store, 1978, s. 34.

sahip olmuş ve bir ekonomik bölge haline gelebilmiştir. 14.-15. yüzyılların ortalarında krallığın merkezi, Patani Köyüne taşınmıştır.[31] Böylece Patani Krallığı doğmuştur. Kısa zaman içinde Patani, Hint Okyanusu ve Güney Çin Denizi'nden gelen tüccaların uğrak yeri olmuştur. Araplar bu bölgeyi "Fatoni" olarak adlandırmışlardır.[32]

Hintli tüccarlar, büyük olasılıkla 12. ve 13. yüzyıllarda, İslam'ı bu bölgeye tanıtmışlardır. Ancak o sıralar İslam sadece halk arasında yayılmıştır. 1457'de Si Wangsa hanedanından Kral İntira (Bazı kaynaklarda Kral Tunakpa olarak yazılmaktadır.) İslam'ı kabul etmiştir. Kralın Müslüman olmasından sonra gerek devlet ricali, gerekse halk toplu olarak İslâm dinine girmişlerdir. Bu kitleler halinde İslama geçiş neticesinde Patani, bir İslam devleti olmuştur.[33] Kral İnthira'nın Müslüman olmasıyla ilgili şöyle bir hikaye vardır: Kral İntira tedavi edilemez bir deri hastalığı yakalanmış, bütün müneccimler ve hekimler onu bir türlü iyileştirememiştir. Pasai'de yaşayan Şeyh Said bunu duyunca kralı tedavi etmek istemiş, ancak kralın sağlığına kavuşması halinde İslâm'a girmesini şart koşmuştur. Şeyh Said'in tedavisi sonunda Kral İntira hastalığından kurtulmuş ve sağlığına kavuşmuştur. Ancak kral sözünden dönmüş ve İslâm'a girmemiştir. Kısa zaman içinde yine aynı hastalığa yakalanmış ve tekrar Şeyh Said'i çağırtarak kendisini tedavi etmesini istemiştir. Şeyh Said de aynı şartla onu tedavi etmiştir. Fakat kral iyileşince yine İslâm'a girmeyi reddetmiştir. Aynı hadise üç defa tekrarlamıştır. En sonunda Kral İntira, İslâm dinini kabul etmiştir. Müslüman olduktan sonra ismini değiştirerek "Sultan İsmail Şah" adını almıştır.[34] Kral İnthira, sarayının yakınında bugün Masyid Krue Se olarak bilinen bir cami yaptırmıştır. (R.2.23.) Kısa zaman içinde Patani Körfezine yakın sahilde de Müslüman tüccalar ve gezginlerin ibadet yeri olmak üzere bir cami inşa edilmiştir. O cami de bugün Masyid Darul Na İm adıyla bilnmektedir. (R.2.42.)

---

[31] Andries Teeuw and David K. Wyatt, **Hikayat Patani: The Story of Patani**, The Hague, Martinus Nifhoff, 1970, s. 3.

[32] Krongchai Hattha, **Masjid Krue Se Moradok Arayatham Pattani (Pattani'nin Mirası Masyid Krue Se)**, Pattani, Good Idea, 2006, s. 5-6.

[33] Michel Gilquin, **The Muslim of Thailand**, Chiang Mai, Silkwormbook, 2005, s. 11.

[34] Andries Teeuw and David K. Wyatt, **Hikayat Patani: The Story of Patani**, The Hague, Martinus Nifhoff, 1970, s. 148-151.

16. yüzyıldan 17. yüzyılın ortalarına kadar Patani Krallığı refah çağını yaşamıştır. Bu devirde Patani Raya Hijau, Raya Biru, Raya Ungu ve Raya Kuning adlarında dört büyük kraliçe sırayla hüküm sürmüştür. Bu dönemde Patani, Güneydoğu Asya'da büyük bir limana sahiptir ve Batılılarla büyük çaplı ticareti geliştirmiştir. Hatta bu dönemde Patani önemli bir İslami eğitim merkezine dönüşmüştür ve "Mekke'nin Şerefesi" olarak adlandırılmaktadır.[35] Müreffeh ekonomi ve yabancılardan ithal edilen teknoloji, Patani'yi güçlü bir krallık yapmıştır. Bu dönemde Patani, silah üretebilecek ve güçlü bir şehir duvarı inşa edebilecek teknik bilgiye ve ekonomik imkânlara sahiptir. Patani Krallığı bu dönemde gücünü kıyı bölgelerine uzatmıştır. Kelantan ve Terengganu ile diplomatik ilişkisini geliştirmiştir.[36] Bu sebeple bugünkü Pattani şehri ve diğer Tayland-Malezya sınırındaki şehirlerde yaşayan Müslümanlar ve Malezyalılar ortak bir tarihe ve kültüre sahiptir.

Patani Krallığı gelişmesinin zirvesindeyken kuzeyinde, Songkhla'da başka bir İslam devleti kurulmaktadır. Cava'dan göç eden İran asıllı olan Dato Mogal 17. yüzyılın ilk yarısında, Khao Daeng'in merkezinde Songkhla şehrini kurmuştur. Bu şehir Avrupalı kaynaklarda "Singgora" olarak bahsedilmektedir. İlk dönemlerde Songkhla, Siyam kralına karşı saygılı bir politika takip etmekteydi. Ancak Songkhla'nın Güneydoğu Asya'da önemli bir limana dönüşmesi ve zenginleşme neticesinde güçlü bir askeri güce sahip olmuştur. 1630 yılında Dato Mogal'ın oğlu ve o sıralar Songkhla valisi olan Sulaiman (Süleyman), Siyam'dan bağımsız olduğunu ilan etmiş ve kendi saltanatını kurmuştur. Fakat kısa bir süre sonra, 1680'de Siyam tarafından bu sultanlık yıkılmıştır. Sulaiman'ın türbesi bugün Songkhla'ya bağlı Khoa Daeng ilçesinde bulunmaktadır. Songkhla sultanının soyundan gelenler ise Chaiya'ya yerleşmişlerdir.[37] Bu nedenle bir Ban Songkhla topluluğu, Ban To Chao topluluğu ve diğer Müslüman cemaatler Orta Güney Bölgesindeki çeşitli illerde

[35] Krongchai Hattha, **Masjid Krue Se Moradok Arayatham Pattani (Pattani'nin Mirası Masyid Krue Se)**, Pattani, Good Idea, 2006, s. 3.

[36] Srisak Wanliphodom, v.d., **Loa Khan Tamnan Tai (Güneydeki Efsaneler Anlatımı)**, Bangkok, Mulanithi Lek-Prapai Wiriyaphan, 2007, s. 25.

[37] Prayunsak Chalaiyondecha, **Muslim Nai Pratet Thai (Tayland'daki Müslümanlar)**, Bangkok, Ho Samut Klang İslam Sai Sakul Sultan Sulaiman, 1989, s. 97.

oturmaktadır. Siyam'a sahip olununca Bangkok, Çinli bir asilzadenin yönetimine verilmiştir. Songkhla sultanının soyundan gelenler, Ayutthaya döneminden Rattanakosin dönemindeki Kral V. Rama zamanına kadar (1868–1910), Tay donanma komutanlığında görevlendirilmişlerdir.[38]

Songkhla Saltanatı'nın sona ermesinden sonra da Patani gelişmeye devam etmiştir. Patani Krallığı'nın Batılılar ile serbestçe ticari ve diplomatik politikalar uygulaması, Ayutthaya ile çatışmaya neden olmuştur. 1604-1633 yılları arasında Siyam ve Patani arasında sık sık savaş çıkmıştır. İnsanlar savaşlar nedeniyle diğer yerlere kaçmış ve gittikleri bu yeni bölgelerde de camiler inşa etmişlerdir. Bu camilerden biri Masyid Vadi Al Hussain'dir. (R.2.61.) Ayutthaya Krallığının 1767'de Burmalılar tarafından yenilgiye uğratılmasından sonra Nakhon Si Thammarat, Pattalung, Songkhla ve Patani gibi güney devletler Siyam'dan ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.[39] Bu gelimeler sonrasında Patani, kısa bir süre içinde çöküş dönemine girmiştir. Çünkü Güneydoğu Asya'daki baharat ticareti de önemini kaybetmeye başlamıştır. Ayrıca Raya Kuning hanedanlığının son kralı geride tahta varis bırakamadan ölmüştür. Böylece Patani Krallığı gittikçe zayıflamış ve nihayet 1786'da Patani, Siyam'ı ele geçmiştir.

Patani, Siyam'ın hükümranlığı altında olmasına rağmen, Patani valisinin şehri yönetme hakkı bulunmaktaydı. Ancak Rattanakosin döneminin başında güney illerinin ilçeleri, sürekli olarak Siyam'a karşı ayaklanma çıkarmıştı. Siyam, birçok kez ayaklanmaları bastırmak için bu bölgeye asker göndermek zorunda kalmıştır. Her seferinde çok sayıda Malay mahkûmu Bangkok'a -Surat Thani ve Nakhon Si Thammarat'a- götürülmüştür. Kral I. Rama 1808 yılında Malay halkının tekrar birleşmesini önlemek için, güneydeki yönetim bölgelerini; Patani, Nong Jik, Yala, Raman, Ra-Ngae, Saiburi ve Yaring olmak üzere yedi bölgeye ayırmıştır. Siyam'la yapılan savaş, ülkeye büyük zararlar vermiştir. Bu nedenle 1842'de o devirde Patani

[38] Sorayut Chuenpakdee, Ed., **Muslim Masyid Tonson Kab Banpachon Sam Yuk Samai (Tonson Camii'nin Müslümanları ve Üç Dönemden Ataları)**, Krungthep, Jirarat Kanpim, 2001, s. 126.

[39] Krongchai Hattha, **Masjid Krue Se Moradok Arayatham Pattani (Pattani'nin Mirası Masyid Krue Se)**, Pattani, Good Idea, 2006, s. 31.

valisi, Patani'nin merkezini bugünkü Pattani ilinin merkez alanına taşınmıştır.[40] Orada saray ve merkez camiyi inşa ettirmiştir. İnşa ettirdiği o cami günümüze Masyid Raya Patani'dir. (R.2.101.)

19. yüzyılda Batılılar birçok ülkenin topraklarını ele geçirmeye başlamıştır. İngilizler 1824'te Malay Yarımadası'nı koloni olarak almış ve bu koloni 1902'de Siyam'ın güney sınırına kadar uzamıştır. İngiltere'ye bölgenin Tayland yönetimi altında olduğunu göstermek için Kral V. Rama (1868–1910), güney eyaletlerini Siyam'ın bir parçası olarak birleştirmiş ve valiyi merkezden yerel Malaya hükümdarını yönetmeye göndermiştir. Ancak İngiliz tehdidi, Siyam'ı yönetmekte olduğu dört sınır devletinden–Kedah, Perlis, Terengganu ve Kelantan'dan-vazgeçmeye zorlamıştır.

1932'de Siyam rejimi, mutlak monarşiden demokrasiye geçiş yapmıştır. Yeni hükûmeti, günümüzdeki gibi, güney bölgesinde bulunan çeşitli illerden seçilen seçilmişler oluşturmaktadır. 1939'da devlet konvansiyonu ilan edilmiştir.[41] Bu konvansiyon ile ülkedeki tüm azınlık gruplar dâhil olmak üzere Tayland halkının, hükümet tarafından belirlenen Tayland kültürü ilkelerine uygun hareket etmesini sağlamak amaçlanmıştır. Takip edilmeye başlanan bu yeni politika, İslami ilkelere uymayan ve Malay halkının etnik kimliklerini terk etmesine neden olan bir içerik taşımaktadır.[42] Ayrıca Malaylı Müslümanlar tarafından saygı gören Sulong Abdul Kadir Tomina'nın 1948'de toprağı bölmek için isyana teşvik etmek suçlaması ile tutuklanması ve Malay halkının medeniyet mirası olan Masyid Krue Se'nin hakkında bilgilerin yanlış yayınlanmasıyla güney sınır bölgesindeki gerginliği daha artmıştır.

---

[40] A.e., s. 15.

[41] Bütün ulusun Taylandlılar gibi davranmasını gerektiren bir politikadır. Birlikte ulusal kültürü tanıtmayı amaçlayan bu devlet politikası, Mareşal P. Phibulsongkram hükümeti sırasında ortaya çıkan milliyetçi kavramın bir parçasıdır. Bu politika 1939-1942 döneminde; bir ülke adının kullanılması, vatandaşlık ve uyruk, ulusal bayrağa saygı, milli marş, iyi vatandaşlık, Tayland halkının kıyafet kuralları, dil ve Tayland kitapları vb. gibi konularla birlikte toplam 12 madde ile kabul edilmiştir. Bkz.: Charnvit Kasetsiri, **Prawat Karn Mueng Thai 2475-2500 (1932-1957'de Tayland Politikasının Tarihi)**, Bangkok, Sosyal ve Beşeri Bilimler Teşvik Vakfı Ders Kitabı Projesi, 2006, s. 196-200.

[42] Nidhi Eiwsriwong, Ed., **Kwam Ru Tiang Kuen Chudthi Nueng: Malayu Sueksa (Gece Yarısı Billimlerinin 1. Bölümü: Malay Çalışmaları)**, Bangkok, Ammarin, 2007, s. 44.

Güney Tayland'ın Andaman Denizi tarafında yer alan şehirlerde de çok fazla Müslüman nüfusu bulunmaktadır. Bu şehirler Ranong, Phuket, Phan-nga, Krabi, Trang ve Satun'dur. Bu illerde yaşayan Müslümanların çoğu, buraya gelen Malay ve Endonezyalı balıkçıların torunlarıdırlar. Phan-nga şehri ve bu şehre ait Panyi Adası ve Yoa Adası'nda Müslüman cemaatleri yaşamaktadırlar. Krabi'deki Müslümanların çoğu Nakhon Si Thammarat ilinden gelenlerdir. Satun'da da uzun bir Müslümanlar tarihine sahiptir. Bu şehir daha önce bugünkü Malezya'daki Kadah eyaletinin bir parçası idi. Fakat 1909'da yapılan Anglo-Siyam Atlaşması'nın sonucunda Satun, Kedah'tan ayrılmıştır.[43]

Güney Tayland'daki geçmiş dönemlerden türemiş ve günümüze kadar devam etmekte olan İslami ruhun yanında, İslam kültürünün bir mirası ve bölgenin bir özelliği ve kimliği olarak tanınan Malayca da "*pondok*" olarak tanımlanan dini medreseler de mühimdir. (R.1.7.) Arapça'dan "*funduk*" kelimesinden gelen "*pondok*" , kulübe anlamına gelmektedir. Zira *pondok*ler kulübe şeklinde sıralanarak inşa edilmektedir. Güney Tayland'daki *pondok*lar, Malezya'dan örnekrinden ilham alınarak geliştirilmiştir.[44] *Pondok*lar dini formasyona sahip hocalar tarafından kurulmuştur. Öğrenciler hem erkeklerden, hem de kadınlardan kabul edilmektedir. *Pondok* bir nevi yatılı okul olarak tanımlanabilir. Öğrenciler, bu hizmetlerin karşılığında hocalarına hizmet ederek ve çeşitli işlere emek harcayarak karşılarlar. Öğrencilerin konaklama ve eğitim harçlığı sorumluluğu ise ebeveynlerine aittir. Geçmişte bu bölgedeki *pondok*lar ülkenin İslami egitimi merkezi olarak kabul edilmekteydi. Ülkenin her bölgesinden öğrenciler dini eğitim için gelip *pondok*lara yazılmaktaydı. Güney Müslümanların diğer bölgelerden dindar olmalarının kabul görmesi nedeniyle her gittikleri yerlerde dini dersleri anlatmakla görevlendirilmelerine sebep olmaktadır. Tayland Millî Eğitim Bakanlığı tarafından

[43] Samai Jaroenchang, **Yon Roy Muslim Sayam, (Siyam Müslümanların İzini Sürmesi)**, Natcha, Bangkok, 2012, s. 101-110.

[44] Uthai Hiranto, **Muslim Nai Prathet Tai (Tayland'daki Müslümanlar)**, Bangkok, Odeon Store, 1978, s. 79.

1981 yılında *pondok* okullarında dini dersler yanında sözel-sayısal ve mesleki derslere de müfredatta yer vermeye başladı.[45]

Tayland'ın Merkez Bölgesindeki İslâmiyet ve Müslümanlar: Tayland'ın tarihi boyunca Merkez Tayland, ülkenin başşehrin bulunduğu bölgesidir. Günümüzde Sukothai, Phra Nakhon Si Ayutthaya ve Bangkok şehirleri daha önce Tayland'ın idari ve ekonomi merkezi idi. Çeşitli kökenli Müslümanlar bu bölgede çalışmak ve yerleşmek için buraya sürekli gelmişlerdir ve daha sonra Müslüman topluluklar Merkez Tayland'ın tüm bölgesine yayılmışlardır. Malezya ve Endonezya'daki durumun aksine, Orta Tayland'da İslam'ın kurulması yalnızca göç ve karşılıklı evliliğe bağlıydı.[46] Tayland'ın merkez bölgesi, güney bölgesinden sonra ülkenin en yoğun Müslüman nüfusuna sahiptir. Bu bölgede yaşayan Müslümanlar üç gruba ayrılabilir. İlki Arap, İran, Malay ve Çam kökenlilerdir. Bu grup Ayutthaya dönemime dayanmakta olup Phra Nakhon Si Ayutthaya ilinde ve Bangkok'un iç kısmında yaşamaktadır. İkinci grup ise erken Ratanakosin döneminde buraya esir olarak getirilen Malay kökenli Müslümanlardır. Bu insanlar Bangkok'taki ana kanalların kenarında ve Bangkok'un çevresindeki şehirlerde yerleşmişlerdir. Son Müslüman grup İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi devletlere bağımlı kılınan Hint tüccarlardır. Bu insanlar 19. yüzyılında Siyam'a gelmişlerdir ve Bangkok'un ticaret merkezlerinde oturmaktadırlar.[47]

Tayland'a İslâmiyet'in yayılmasının tarihçesine bakarsak bu ülkenin merkez bölgesinde Müslümanların izleri 13. yüzyılına dayanmak mümkündür. Zira 1292 yılına tarihlenen Kral Ram Khamhaeng kitabesinde başşehir Sukothai'nin yakınında bir "*pasan*" bulunduğundan bahsetmiştir. Bu sözcüğü Tayca olmayıp Farsça "*bazaar*" (pazar) kelimesinden geldiği anlaşılmaktadır.[48] Phra Nakhon Si Ayutthaya ilindeki Ratcha Burana Tapınağında bulunan 1420-1470 tarihlenen Arap sikkesinin (R.1.8.) yanı sıra Endonezya, İran ve Afrika'daki ülkelerde bulunan Sukothai'nin

---

[45] Jaran Malulim, **Thai Kap Lok Muslim (Tayland ile Müslüman Dünyası)**, *Krungthep*, Chulalongkorn Maha Witayalai, 1996, s. 59.

[46] Raymond Scupin, "Islam in Thailand before the Bangkok Period," **Journal of The Siam Society**, V. LXVIII, No:3, January, 1980, s. 71.

[47] A.e., s. 34-35.

[48] Prayunsak Chalaiyondecha, **Muslim Nai Pratet Thai (Tayland'daki Müslümanlar)**, Bangkok, Ho Samut Klang İslam Sai Sakul Sultan Sulaiman, 1989, s. 4.

ihracat ürünü olan *Sangkalok* çinileri bulunmasıyla Sukothai Devletinin Müslümanlarla temasta bulunmuş olduğunu söylemek mümkündür.[49] Ancak bu dönemde bu topraktaki Müslümanların yerleşmesine ait kanıtlar bulunmamaktadır.

Müslümanların Siyam'da yerleştikleri, Ayutthaya döneminde görülmeye başladı. 16. ve 17. yüzyılda Güneydoğu Asya'daki eyaletler için ticaretin altın çağıydı. Güneydoğu Asya'da Hint Okyanusu ile Güney Çin Denizi arasında bulunan Siyam, Batı ve Doğu dünyasından gelen malların ticaret merkeziydi. Ayutthaya o zamanlar Siyam'ın başkentiydi ve Güneydoğu Asya'nın en müreffeh limanlarından birine sahipti. Ayutthaya'da ticaret yapan çok sayıda yabancı vardı. Bunlardan bazıları İslam ülkelerinden insanlardı. O dönemde İran ve Hindistan'daki şahlar siyasi, ticari, dini ve kültürel etkileri Avrupa ve doğu bölgelerine genişletiyordu. Bu nedenle o bölgelerden birçok Müslümanlar Ayutthaya'ya gelmişlerdir.[50] Bu Müslümanların ticari ve denizcilik yetenekleriyle Ayutthaya Krallığı'nın ekonomisi hızla gelişmiştir. Bu nedenle bu insanlar Siyam krallar tarafından güvenilmiştir ve bu toprakta birçok toplulukları kurmuşlardır. Müslümanlar bölgede zamanla idarî görevlerde bulunmuşlardır. Tayland'ın tarihi boyunca Müslümanların, Ayutthaya Krallığı'nında en yüksek makama kadar yükseldikleri söylenmek mümkündür.

Ayutthaya döneminde Siyam'daki Müslümanların varlığı, birçok Budist tapınaklarındaki duvar resimlerinden öğrenebiliriz. Duvar resimlerde bu Müslümanlar, sakallı ve sarık giyinen insanlar olarak tasvir edilmişlerdir. (R.1.9.) Avrupalıların kayıtlarında da Siyam'daki Müslüman insanlarından bahsetmektedir. Mesela 1685 tarihinde Ayutthaya'a gelen Simon de la Loubère adlı Fransız diplomatın kaydında "Bir milliyet olarak sayılması gereken *Moors* (Müslümanlar), Ayutthaya'da bu insanlar on uyruk bulunur. Müslümanlar farklı farklı ülkelerden gelmişlerdir. Bazıları tüccarlar, bazıları askerler ve bazıları çiftçilerdir." diye

---

[49] Kukrit Pramoj, **Kvam Pen Ma Khong İslam Nai Prateds Thai (Tayland'da İslâmiyet Tarihi)**, Mitr Siam, Bangkok, 1971, s. 23.

[50] Jidaporn Sangnil, **Kan Sueksa Chumcon Muslim Nai Jangwad Phra Nakon Si Ayutthaya Nai Samai Ayutthaya (Puttasattawat Ti 19-23) (Ayutthaya Döneminde Phra Nakon Si Ayutthaya'daki Müslüman Cemaatlerinin İncelenmesi (14.-18. yüzyılında))**, Silpakorn Üniversitesi, Arkeoloji Fakültesi, Tarihi Döneminde Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2005, s. 27.

yazılır.[51] 1554'te Fernao Mendes Pinto adlı bir Portekizli Cizvit papazının yazdığına göre o dönemde Ayutthaya din âlimlerinden, Türk ve Araplardan oluşan 30.000 civarında Müslüman nüfus yaşamaktaydı. Bununla beraber şehirde yedi cami vardı.

Julitpong Chularatana'nın 2003'da yapılan çalışmasına göre Ayutthaya'da yaşayan Müslümanlar üç gruptan oluşmaktadır. İlki Çam, Malay ve Güney Asya'daki adalardan gelen Müslümanlardır. Bu Müslüman grup tüccarlar veya Malay Yarımadasından esir olarak götürülenlerdir. Bu insanlar şehrin surlarına karşı alanlarda ikamet etmişlerdir. İkinci grup ise Arap, Hint ve Patanililerdir. Bunlar da tacirlerdir ve şehrin sur dışı alanlarında yaşamaktaydı. Sonuncusu ise İran, Arap, Türk ve Hintlilerdir. Bu Müslümanların asilzade ve saraya lüks mallar tedarik eden tüccar oldukları için Ayutthaya'daki sur içi alanlarında yerleştikleri izin alınmışlardır.[52] Ayutthaya'da bulunan Müslüman etnik grupların arasında İranlılar, Siyam'da toplumda en önemli rol oynamışlardır. Özellikle "Sheikh Ahmad (Şeyh Ahmet)" olarak bilinen İranlı bir tüccar sarayda bakanlık ve danışmanlık gibi üst düzey görevlere kadar yükselmiştir.[53] İranlı soylularının yardımıyla Siyam, o zamanki güçlü Safevi İmparatorluğu ile diplomatik ilişkisi geliştirme fırsatı bulmuştur. Ayrıca İranlılar, sanatı ve kültürleri Siyam'a bırakmışlardır. 1666 yılında inşa edilmeye başlayan "*Phra Narai Ratcha Niwet*" olarak tanınan Kral Narai'nin sarayında görülen İran mimarisinin yapım teknikleri[54] bunun en iyi anlatıcıdır. (R.1.10.)

Bangkok'ta Müslümanların yerleşmesi, Ayutthaya döneminde görülmeye başlamıştır. O dönemde Bangkok, Ayutthaya Krallığının karakolu idi. Bu yıllarda Ayutthaya'ya giren kargo gemileri seyahat ayrıntılarını sağlamak ve vergi ödemek

---

[51] Simon de La Loubère, **Jod Maihed La Loubère Ratcha Anajak Sayam (La Loubère'nin Arşivinde Siyam)**, Çev. San T. Komolbutr, Bangkok, Sipanya, 2005, s. 49.

[52] Julitpong Chularatana, **Kunnang Krom Ta Kwa Kan Sueksa Bodbad Lae Nati Nai Samai Ayutthaya Tueng Rattanakosin Poso 2153-2423 (1610-1880 yılları arasında Krom Ta Kwa'da Memurların Rolleri ve Görevlerinin İncelenmesi)**, Bangkok, Chulalongkorn Üniversitesi, 2003, s. 33-43.

[53] Prayunsak Chalaiyondecha, **Muslim Nai Pratet Thai (Tayland'daki Müslümanlar)**, Bangkok, Ho Samut Klang İslam Sai Sakul Sultan Sulaiman, 1989, s. 26.

[54] B.a. John Andrew Listopad, **The Art and Architecture of the reign of Somdet Phra Narai Volume I**, University of Michigan, History of Art, Doctoral Dissertation, Michigan, 1995.

için Bangkok'ta durmak zorundaydı. Daha sonra Bangkok 1557 yılında şehir olarak atanmıştır ve "*Thonburi*" olarak adlandırılmıştır[55] Bangkok'taki Müslüman cemaatler en azından Kral Songtham dönemine (1610–1628) dayandığı anlaşılmaktadır. Bu insanlar Bangkok Yai kanalına yakın alanlarında yerleşmişlerdir. 1688 tarihinde topluluğunun merkezi olmak için Gudi Yai (Bugünkü Masyid Tonson'dur.)'yi inşa etmişlerdir.[56] 1685 yılında Siyam'a gelen Guy Tarchard'ın kaydında "Türk asılı ve Müslüman olan Bangkok şehrinin valisi, Fransa Kralı'nın büyükelçilerinin gemisinin limana ulaştığını öğrenince Vachet Bey'in burada bir gece kalmasından rica etti." diye yazılır.[57] Aynı yılda Siyam'a ulaştığı Safevi İmparatorluğu'ndan büyükelçilerinin kaydında da "Şehrin banliyölerine vardığımızda Çelebi isimli bir Rum asılı bey ile karşılaştık. Bu adam bu ülkeye yerleşti ve kısa bir süre önce Şii mezhebine döndü." diye belirtmektedir.[58]

Ayutthaya 1767 yılında Burma'ya yenildiğinde, Ayutthaya'dan Müslümanlar Nonthaburi'den Bangkok'a Chao Phraya Nehri boyunca yeni yerleşim yerlerine göç ettiler. Gudi Yai'de Müslümanların tanıdığı bir grup, cemaatteki Müslümanlar arasına katıldı. Rattanakosin dönemine girerken Kral I. Rama (1782-1809) Bangkok merkezi, Chao Phraya Nehri'nin doğu yakasına taşındı. Bu süre zarfında İranlı Müslüman soyluların Gudi Luang topluluğu, Saen Saep kanalı boyunca Çam asıllı Ban Khrua cemaati, Masyid Tuek Dang cemaati gibi birçok yeni ortaya çıkan Müslüman topluluk vardı. Bunlara Siyam ve güney eyaletler arasındaki savaş nedeniyle Patani'den gelen Malay toplulukları da dahildir. Malaylar, Bangkok'taki Müslüman nüfusa girerek, başkente çok kez çıkarıldı ve çevre hızla arttı.

19. yüzyılda, Avrupa ülkeleri güçlerini Güneydoğu Asya'ya doğru genişletmeye başladı. Siyam, ulusal egemenliği sürdürmek için Batı politikalarına teslim olmak zorunda kaldı. Kral IV. Rama devrinde (1851-1868) başkentte yollar

---

[55] Sudara Sujachaya, **Thonburi (Thonburi)**, Bangkok, Sarakadee, 1999, s. 30.

[56] Perm Ahmadjula, "Krai Pen Krai" (Kim Kimdir), kişisel notlar, Dhrinand Chunagpichit'a ait.
, s. 139-140.

[57] San T. Komolbutr, Çev., **Jod Maihed Kan Derntang Su Prathet Sayam Kong Badluang Tarchard (Tarchard Babasının Arşivinde Siyam'a Seyahat)**, Bangkok, Kasem Bannakij, 1976, s. 10, 23.

[58] Muhammad Rabi ibn Muhammad Ibrahim, **The Ship of Sulaiman**, Trans. by John O'Kane, London, Routledge & Kegan Paul, 1972, s. 50-51.

kesilmeye başlanmıştır. Siyam, İngiliz serbest ticaret pazarını açmak için Bowring Antlaşması'nı imzalamayı kabul etmiştir. Sonuç olarak, çok sayıda İngiltere İmparatorluğu'na bağımlı kılınan Güney Asyalı Müslüman tüccarlar Siyam'a girmiştir. Kral V. zamanında (1868-1910) Endonezya'dan Cavalılar Bangkok'taki bahçeleri dekore etmek için işe getirilmiştir. Böylece Bangkok'ta Cava Müslüman topluluğu oluşmuştur.[59] Bu insanlar Masyid Bayan, Masyid Yava (R.2.431.), Masyid İndonesia, Masyid Ban Ou ve Masyid Darul Abidin'i yaptırmışlardır. Kral VI. Rama devrinde (1910-1925) diğer Cavalı ve Hint Müslüman grupları da Bangkok'a gelmişlerdir. Son dönemlerde Merkez Tayland'da Müslüman nüfusun sayısı devamlı artmıştı. Günümüzde Tayland'ın merkez bölgesinin her kısmında Müslüman topluluklar bulunmaktadır.

Tayland'ın merkez bölgesindeki diğer şehirlerde Müslümanlar, daha önce bu bölgelerde yaşayan cemaatler ve Bangkok'tan dağıtılan Müslümanlardan oluşmaktadır. Bu önemli cemaatler; Phra Nakhon Si Ayutthaya, Nonthaburi, Pathum Thani, merkez bölgesinin doğu kısmı ve Phetchaburi şehirlerinde bulunan Müslümandır.

a) Phra Nakhon Si Ayutthaya İlinde Müslümanlar: Günümüzde Phra Nakhon Si Ayutthaya ili bölgesi daha önce Ayutthaya Krallığı'nın başşehri idi. Burada yaşayan Müslümanlar, Ayutthaya dönemine dayanan cemaatler ve erken Rattanakosin döneminde buraya göç eden Müslümanlardan oluşmaktadır. Önemli Müslüman cemaatler; Klong Takien, Sampao Lom, Pakkran, Lumpli, Phu Khoa Thong, Hua Ro ve Hua Laem gibi Phra Nakhon Si Ayutthaya ilindeki semtlerde bulunmaktadır. Bu şehrin seçkin camileri ise Masyid Gudi Chofa (R.2.627.) ve Masyid Takia Yokin Ratchamis Jinja Sayam'dır. (R.2.594.)

b) Nonthaburi İlinde Müslümanlar: Nonthaburi, Ayutthaya Krallığının bir parçası idi ve meyve bahçeleriyle meşhur idi. 1549 yılında Nonthaburi, şehir olarak sınıflandırılmıştır. Bu şehirde bulunan Müslümanlar erken Rattakosin döneminde Patani'den getirilen Malay Müslüman esirlerin yanı sıra Phra Nokhon Si Ayutthaya

[59] Kannika Chutamas Sumalee, **Yava-Chava Nai Bangkok (Bangkok'taki Cavalılar)**, Bangkok, Mulanithi Krongkan Tamra Sangkom Lae Manutsat, 1998, s. 42.

ilinden gelen Müslümanlardan oluşmaktadır. Nonthaburi'deki önemli cemaatler; Tha İt, Bang Kraso ve Bang Tanawsi semtlerinde bulunmaktadır.[60] Baş camileri ise Masyid Hidayatul Ummah, Masyid Riyadis Sunan ve Masyid Tha İt'tir. (R.2.660.)

c) Pathum Thani İlinde Müslümanlar: Bu bölgede yaşayan Müslümanlar, Kral I. Rama zamanında (1782-1809) bugünkü Pattani iline bağlı Yaring ilçesinden buraya esir olarak getirilen Malaylılardan meyna gelmektedir. Esir alınmış olan bu Malaylılar ilk olarak Suan Prik Tai semtine yerleştirilmişlerdir. Daha sonra diğer yakın bölgelere dağıtılmışlardır. Günümüzde Pathum Thani'deki Müslümanlar, Tayland'ın merkez bölgesinde halen Malayca konuşmaya devam eden tek Müslüman cemaatidir.[61] Pathum Thani ilindeki Masyid Yumrotul İslam, Masyid Rohmahtullah ve Masyid Kaew Nimit Pathum önemli camilerdendir.

d) Tayland'ın Merkez Bölgesinin Doğu Kısmında Müslümanlar: Bu bölgedeki Müslümanların çoğu Bangkok ilinin doğu kısımlarından taşınanlar ve Kamboçya'dan göç edenlerden oluşmaktadır.[62] Bu bölgede incelenecek cemaatler: Cha Choeng Sao, Chonburi, Rayong ve Trad şehirlerde bulunanlardır. Cha Choeng Sao şehrindeki Müslümanlar, Kral III. Rama zamanında (1824-1851) güney bölgesinden esir olarak getirilen Malaylılardan oluşmaktadır. Bu şehirdeki Müslümanların merkezi Bang Nam Priaw ilçesindedir. Baş camileri ise Masyid Solihul İslam ve Masyid Darus Saadah'tır. Chonburi ilindeki Müslüman toplulukları ise yaklaşık olarak 1942 yılından itibaren görülmeye başladı. Buradaki Müslüman insanların çoğu ülkenin güney ve merkez bölgelerinden gelen Malaylılardır. Son yıllarda Pakistanlılar da bu şehirde yerleşmeye başlamıştır. Chonburi'deki camilerden Masyid Klang Chonburi, Masyid Darul İbadah ve Pattaya'dakiler

---

[60] Aphinan Wanaeloh, "Botbat Kong Kanakammakan Masyid Nai Kan Pattana Chumchon Muslim: Sueksa Korani Chapo Masyid Nai Jangwat Nonthaburi (Müslüman Toplumun Gelişmesinde Cami Mütevellisinin Rolleri: Nonthaburi Örneği)", Dönem Ödevi, Ulusal Kalkınma İdaresi Enstitüsü, Sosyal Analiz ve Planlama Fakültesi, Bangkok, 1999, s. 26 ve 31.

[61] Janthima Angkapanijkit ve Piphat Krajaejan, **Thongthin Rangsit Nai Pravatsat Lae Kvam Songjam: Jak Rue Su Rot Kap Kan Plienplang Khong Chumchon (Tarihte ve Hatırada Rangsit: Tekneden Arabaya ve Toplumsal Değişim)**, Bangkok, Amarin, 2018, s. 34-36.

[62] Wicharn Chuchuay, "Sangkom Chao Muslim Nai Pak Tawan Ok Chiang Nue (Kuzeydoğu Bölgesindeki Müslüman Topluluğu)", *Sri Nakharintarawirot* Üniversitesi, Tayland Bilimcilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maha Sarakham, 1990, s. 57.

Müslüman turistlere hizmet verilebilmesi için inşa edilen camilerdir. Rayong şehrindeki Müslüman topluluk ise Pattani, Trad ve Bangkok'un doğu kısımlarından gelen Müslümanlardan oluşmaktadır.[63] Trad ilindeki Müslümanların mevcudiyeti ise Kral III. Rama zamanlarına dayanmaktadır (1824-1851). Bunların çoğu Çam kökenli Müslümanlardır. Bu insanlar memleketlerinde ortaya çıkan savaş ve Fransız askerilerinden kaçılması gibi nedenlerle Tayland'daki Trad şehrine göç etmişlerdir. Ban Nam Chiaw semtindeki Masyid Al Kubra bu Müslümanların merkezidir.

e) Phetchaburi İlinde Müslümanlar: Phetchaburi daha önceleri Ayutthaya Krallığının önemli bir liman kenti idi. 1685 yılında Siyam'a ulaşan İranlı elçisinin kayıtlarında, Phetchaburi'ye vardığında Müslüman olan bu kentin valisi ile karşılaştığından bahsetmektedir.[64] Kral III. Rama zamanında (1824-1851) Malay Müslüman esirlerinin bir kısmı Petchaburi'ye yerleştirilmiştir. Bu şehir verimli topraklara sahip olduğu olduğu için bu insanlar, güney bölgesine dönme düşüncesinden vazgeçerek Phetchaburi'ye yerleşmişlerdir.[65] Masyid Yamiul İslam (R.2.645.), Masyid Nurul İhsan ve Masyid Nurul İslam bu şehirdeki baş camilerdir.

Tayland'ın Kuzey Bölgesindeki İslâmiyet ve Müslümanlar: Tayland'ın kuzey bölgesinde yaşayan Müslüman nüfusun en yoğun olduğu şehir Chiang Mai'dir. (R.1.11.) 1874'te Siyam Britanya hükümeti ve Britanya Burması taraflarınca imzalanan, Chiang Mai, Lamphun ve Lampang şehirleri arasındaki ticareti geliştiren bir anlaşma imzalayınca, yabancı teşebbüsler Tayland'ın kuzey bölgesine gelmeye başladı.[66] Böylece Chiang Mai, kuzey bölgesinin çok kültürlü bir toplum yapısına sahip olan önemli bir ticaret merkezi hâline gelmiştir. Bunun yanı sıra çok sayıda Pakistanlı ve Çinli Müslüman tüccarlar da diğer etnik gruplarla birlikte Chiang Mai'ye taşınmışlardır. Bazı Bangladeşli ve Çinli Müslümanlar ülkeye katkıda bulundukları için Tay kral ve yerel vali tarafından *Luang* ve *Khun* gibi

[63] Yamin Kosem (Masyid Nur Ruddin'in imamı), Kişisel Görüşme, Aralık 12, 2018.

[64] Muhammad Rabi ibn Muhammad Ibrahim, **The Ship of Sulaiman**, Trans. by John O'Kane, London, Routledge & Kegan Paul, 1972, s. 49-50.

[65] Abdulloh Laoman, **Masyid Ban Talo Mano (Ban Talo Mano Camii)**, Narathiwat, Four Printing, 2004, s. 12.

[66] Suthep Soonthornpasuch, **Islamic Identity in Chiang Mai City**, Chiang Mai, Wanida, 2013, s. 157.

yüksek seviyeye atanmalarının yanı sıra Tay soyadları verilmiştir. Masyid Chang Klan'ın mensubu olan Luang Racha Padungkij ve Masyid Ban Ho'un kurucusu olan Khun Chuang Liang Lue Kiet örnek olarak gösterilebilir.[67] İkisi Chiang Mai'deki Müslüman topluluklarını ve camilerini geliştirmesinde etkin bir rol oynamışlardır. (R.1.12.)

Tayland'ın kuzey bölgesinde yaşayan Müslümanlar dört gruba ayırılabilir. Bölgenin en büyük iki grubu Güney Asya[68] ve Çin kökenli Müslümanlardır. Bu ikisi Tayland'ın kuzey bölgesindeki en yoğun Müslüman nüfusu meydana getirmektedir. Bu iki etnik grup Hanefi[69] mezhebine mensuplardır. Kuzey Tayland'ın diğer iki Müslüman etnik azınlık grubu ise Myanmar ve Malay kökenli Müslümanlardır.

a) Güney Asya Kökenli Müslümanlar: Bu grup Hindistanlı, Pakistanlı, Bangladeşli ve Sri Lankalıların soyundan gelen Tay Müslümanlardan oluşur. Çoğunluğunu Hindistan ve Pakistan kökenliler oluşturmaktadır. Kuzeydoğu Tayland'ında bulunan Pakistanlı ve Bengali Müslümanlar da ülkenin kuzey bölgesinden gelmişlerdir.[70] Güney Asya Müslümanlarının Tayland'a girmesi 1830'da dayanmaktadır. Tayland'a gelmelerinin başlıca iki sebebi vardır. İlki ticaret amaçlıdır. 1850'den itibaren Tayland'ın kuzey bölgesinde mukim olan Doğu Bengal Müslümanları ve 1860'den itibaren Britanya İmparatorluğu'na bağımlı kılınan Hintli

---

[67] Suchart Setthamalinee, Ed., **Muslim Nai Pak Nuey Kong Pratet Thai: Prawat Kwam Pen Ma Lae Witee Wattanatam (Tayland'ın Kuzey Bölgesindeki Müslümanlar: Tarihçesi ve Kültürleri)**, Chiang Mai, Krong Chang, 2011, s. 53-56.

[68] Güney Asya ülkeleri Hindistan, Nepal, Pakistan, Afganistan, Butan, Sri Lanka, Maldivler ve Bangladeş'ten ibarettir. Tayland'ın kuzey bölgesinde bulunan Müslümanlar Güney Asya'nın dört ülkesinden geldiği üzere bu çalışmada genel bir başlıkta Güney Asya Müslümanları olarak değerlendirilmiş ve bu şekilde adlandırılmuştur.

[69] Eh-i Sünnet fıkıh mezheplerinin tarih itibariyle birincisi olan Hanefi mezhebi, ismini mezhebin kurucusu sayılan büyük fakih İmam-ı Azam Ebu Hanefi'den almıştır. Bu mezhebin görüşüyle amel edenlere Hanefi denir. Günümüzde Türkiye, Türkistan, Afganistan ve Balkanlar'da bu mezhep çok yaygındır. Hindistan ve Pakistan'da ise, Hanefi mezhebinin tek mezhep olduğu söylenebilir. Bkz.: Fikret Karaman, v.d., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, İstanbul, Yeni Şafak Kültür, 2009, s. 204.

[70] Jaran Malulim, **Thai Kap Lok Muslim (Tayland ile Müslüman Dünyası)**, *Krungthep*, Chulalongkorn Maha Witayalai, 1996, s. 40.

tüccarlar[71] bu grupta kategorize edilmektedirler. İkinci sebep olarak ülkelerde ortaya çıkan savaştan kaçmaktır.

Güney Asya Müslümanları Birmanya'yı geçerek Tayland'ın kuzey bölgesine dört bölgeden girmişler. 1850'de Doğu Bengal'daki Jittagong'dan gelen Müslümanlar bu bölgede ticaret yapmaya başladı. Bengalli Müslümanlar Kuzey Tayland'da ticaret yapma noktasında başarılıydılar. Bunun yanı sıra, Doğu Bengal'den Tayland'a iş ve ticaret için gelen çok daha fazla sayıda Müslüman vardı. Müslüman nüfusu kısa bir süre içerisinde Kuzey Tayland'ın diğer şehirlerine de yayılmıştır. Nihayet 1901'de Kuzey Tayland'da ilk camiler inşa edilmiştir.[72] Bunlar Tak illinde Masjid Nurul İslam ve Mae Hongson illinde Masyid Yamiatul İslam'dır. (R.2.676.-2.677.)

Yaklaşık 1870'de Doğu Bengal Müslümanları Chiang Mai'ye yayılmaya başladı. Buraya ilk yerleşen Müslümanlar Usaman Miyashi ve ailesi idi. Daha sonra, daha fazla Hindistanlı ile Myanmarlı Müslümanın buraya taşınması arazi paylaşımı noktasında bir soruna yol açtı. Ancak Chiang Mai valisinin yardımı sayesinde Usaman'a, Chang Klan semtinde yeni bir arazi verilmiştir. 1880'de Usaman, orada Chiang Mai'nin ilk camisini yaptırmıştır. Bugün Masyid Chang Klan olarak bilinmektedir.

Güney Asya Müslümanlarının bu bölgeye en büyük göç akışı 1860'ta başladı. Bu göçmenlerin çoğu 1860'da Britanya ordusundan kaçan Hintliler idi. II. Dünya Savaşı bittikten sonra 1947'de Hindistan İngiltere hakimiyetinden çıkarak bağımsızlığını kazanmıştır. Aynı yıl Pakistan Hindistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu olaylardan sonra çok sayıda Pakistanlı Kuzey Tayland'a göç etmiştir. [73] Tayland'a gelen Pakistanlıların arasında Peştunlar[74] da vardır.

---

[71] 1858'de Hindistan Britanya İmparatorluğu'nun sömürgesi oldu. Britanya Hindistanı olarak adlandırıldı.

[72] Suchart Setthamalinee, Ed., **Muslim Nai Pak Nuey Kong Pratet Thai: Prawat Kwam Pen Ma Lae Witee Wattanatam (Tayland'ın Kuzey Bölgesindeki Müslümanlar: Tarihçesi ve Kültürleri)**, Chiang Mai, Krong Chang, 2011, s. 73.

[73] Suthep Soonthornpasuch, **Islamic Identity in Chiang Mai City**, Chiang Mai, Wanida, 2013, s. 27-26.

Lampang'daki Masyid Al Falah bu etnik grubun önemli cemaatlerinden biridir. 1917'de Peştunlar Lampang'a yerleşmeye başladı. İlk zamanlarda sarayda güvenlikçi ve at arabası sürücü olarak çalışırdılar. Zamanla Kuzey Tayland'ın diğer illerine yayılmışlardır. Güney Asya Müslümanlarından bir diğer grup, son yıllarda Prae şehrine yerleşen Sri Lankalılardır. Yüz yıl önce Uduman adlı bir Sri Lankalı Müslüman Tayland'a gelip Prae'deki Den Chai ilçesinde cemaati kurmuştur. Kısa zamandan sonra diğer Güney Asyalılar ve Myanmarlı Müslümanlar onu takip ederek bu semtte yaşamaya başlamışlardır. 1940'lı yıllarda Uduman ve ailesi tarafından Prae illinin ilk camisi inşa edilmiştir. (R.2.714.)

Günümüze Kuzey Tayland'da yaşayan Müslümanlar Güney Asyalı insanların dördüncü ya da beşinci sınıf soyudur. Ticaret yapmak dışında çiftçilik ve kasaplık yaparak da geçimlerini sağlarlardı. Buradaki birçok genç Myanmar'da dini eğitim görmektedir. Çünkü eskiden beri bu Müslüman etnik grubu Myanmar'da yaşamakta ve orada akrabaları bulunmaktadır.[75]

b) Çin Kökenli Müslümanlar: Çin kökenli Müslümanlar 1850'lerde Chiang Mai iline gelmeye başladı. Bu insanların çoğu Çin'deki Yunnan Eyaleti'nin güneybatı yöresinden gelen Müslümanlardır.[76] Çinli Müslümanların Tayland'a göç etmelerinin sebebi Güney Asya Müslümanlarınınkiyle benzerdir: ticaret yapmak ve memlekette yaşanan savaştan kaçmaktır. Kuzey Tayland'daki yaşaran Çinli Müslümanlar üç büyük gruba ayrılmaktadır. Bunlar Çinli tüccarlar, Çinli Mülteciler ve Çin Milliyetçi Partisi'nin askerleridir.

---

[74] Tayca'da Pathan denilen Peştunlar Afganistan'ın tarihi olarak en güçlü ve en kalabalık grubudur. Afganistan'ın güneydoğusu ile Pakistan'ın kuzeydoğusunda yaşamaktadırlar. Başlıca konuştukları dil Peştucadır. Peştunlar Sünni Müslümanlardır ve çoğu 10. yüzyılda İslam'ı kabul etmişlerdir. Bkz.: W. Ludwig Adamec, **Historical Dictionary of Afghanistan**. London, Scarecrow, 1991, s. 298.

[75] Suriya Aramwong (Mae Hongson İslam Konseyi'nin başkanı), Kişisel Görüşme, Ocak 7, 2019.

[76] Müslümanlar Çin'de ilk defa 801'de varlıklarını göstermişlerdir. Çin imparatorunun Tibet'teki isyanı bastırma talebi üzerine Çin'e girmişlerdir. 13. yüzyılda Kubilay Han'ın Yunnan bölgesini fethedip Çin İmparatorluğuna entegre etmesiyle İslam Yunnan'da sağlam bir şekilde kurulmuştur. Yunnan'a giren ilk Müslümanlar Orta Asya'dan gelmiştir. Yuan Hanedanlığı'na asker ve yönetici olarak hizmet etmişlerdir. Hatta Ming ve Qing hanedanlarında yüksek rütbeli görevlere atanmışlar. En önemli rol oynayan Müslüman 1247'de Yunnan valisi olarak Buhara'dan gelen Seyyid Ajal Şams al-Din'dir. Bkz.: David G. Atwill, **The Chinese Sultanate: Islam, Ethnicity and The Panthay Rebellion in Southwest China, 1856-1873**, California, Stanford University, 2005, s. 34-35.

Çinli Müslüman Tüccarlar Çinli tacirlere ait en erken kanak, 1850'lerde Kuzey Tayland'ı ziyaret eden İngilizlerin defterlerinde bulunmaktadır. 19. yüzyıl boyunca Yunnan ile Myanmar, Tibet, Laos ve Kuzey Tayland'ın arasındaki ticaret Çinli Müslüman tüccarların elindeydi. Kış aylarında bu bölgelerin arasında katır ve at kervanlarıyla mallarını taşırdılar.[77] (R.1.13.) İlk yerleştiklerinde Güney Asya Müslümanları ile otururdular. Çin tüccarları topluluğu Chaing Rai, Lampang, Lamphun, ve Chiang Mai şehirlerinin merkezinde bulunmaktadır. Ancak en önemlisi Chiang Mai'dedir. Orada iki büyük topluluk, Wiang Ping semtindeki Masyid Hedayatul İslam ve San Pakoi semtinde yer alan Masyid Attakva'dır. Çinli Müslüman tüccarların en saygını *Khun Chuang Liang Lue Kiet* (Çince adı *Zheng Chong Ling*)'tir. Chiang Mai'de Çinli Müslümanların ilk camisi olan Masyid Hedayatul İslam yaptırmıştır ve bu şehirde Müslüman cemaatin temellerini atmıştır.

Çinli Müslüman Mülteciler Çinli Müslüman Mülteciler 1855-1876 yılları arasında Yunnan şehrinde Çin Devleti'ne karşı ayaklandılar.[78] İsyan başarısız sonuçlanınca çok sayıda Müslüman öldürülmüştür. Çin'deki devlet baskısı ve katliamdan kaçarak Myanmar'a göç etmişlerdir. Nihayet Chiang Rai ve Chiang Mai'de toplanmışlardır. Onların inşa ettikleri camilere Chiang Mai'deki Masyid Al İhsan ve Masyid Ar Rahmah örnek olarak gösterilebilir.

Çin Milliyetçi Partisi'nin Askerleri 1949-1950 yılları arasında Çin'de Kuomintang (KMT) olarak bilinen Milliyetçi Partisi Komünist Partisi tarafından ele geçirildikten sonra yaklaşık 9,000-10,000 KMT askeri Myanmar'a sığınmıştır. KMT'lerin çoğu gayrimüslimlerdi, fakat bazı Çinli Müslümanlar da KMT ordusuna

[77] Suthep Soonthornpasuch, **Islamic Identity in Chiang Mai City**, Chiang Mai, Wanida, 2013, s. 35-37.

[78] Bu olay Panthay İsyanı olarak bilinir. 19. yüzyılda Mançu Hanedanı Çin'deki tüm etnik grupları birleştirmek istedi. Çin'deki Müslümanlar devletin baskısından muzdarip oldular. Müslüman isyancılar Batı Yunnan'da saltanat kurdular. 1873 sonunda bu isyanlar bastırıldı. Yunnan'daki binlerce Çinli Müslüman Myanmar'a kaçtı ve nihayet kuzey Tayland'a ulaştı. Geniş bilgi için Bkz.: David G. Atwill, **The Chinese Sultanate: Islam, Ethnicity and The Panthay Rebellion in Southwest China, 1856-1873**, California, Stanford University, 2005.

katılmışlardır.[79] 1954'te Myanmar'dan kaçarak Myanmar-Tayland sınırına sığınmışlardır. Chiang Rai, Mae Hongson ve Chiang Mai'nin Fang ve Mae Ai ilçesinde bu askerlerin yerleşmiş olduğu pekçok köy bulunmaktadır. Chiang Rai'deki Masyid Darulhuda onlara ait camilerindendir.

Çinli Müslümanlar her türlü ticaretle uğraşırlardı. Yerel insanlarla evlenip onların İslam'ı kabul ettikleri görülmektedir. Kendilerini Tay toplumuna adapte etmekte başarılıydılar. İslami temellere karşı olmayan Kuzey Tayland kültürünü benimsemektedirler. Ancak Çin Müslümanları etnik kimliklerini de iyice korumaktadırlar. Kuzey Tayland'daki bu Müslümanlar ayrıca eğitime çok önem vermektedirler.

c) Myanmar Kökenli Müslümanlar: Myanmar ve Güney Asyalı Müslümanların birlikte uzun zaman önce Kuzey Tayland'a geldikleri bilinmektedir. İlk olarak Tayland ve Myanmar arasında bulunan bölgelere yerleşmişlerdir. Myanmar'da yaşam koşullarının getirmiş olduğu yoksulluk ve insan hakları ihlalleri bu göçleri artırmıştır. Bu sorunlar ile birlikte özellikle 1980'li yıllardan itibaren yasal ve yasadışı yollarla yapılan göçler hızla artmış olup bölgedeki Müslüman nüfusu diğer şehirlere de yayılarak devam etmiştir.

d) Malay Kökenli Müslümanlar: 1891'de Pahang Eyaleti hariç Malay Yarımadası Britanya İmparatorluğu tarafından ele geçirilmiştir. Bu Malaylılar Britanya'ya karşı ayaklanmışlar ve Siyam'ın güney bölgesine sığınmışlardır. Artık ayaklanamayacak ve Pahang'a dönemeyecekleri için bu isyancılar Kuzey Siyam'a getirilmişler. Chiang Mai'deki Pakistanlılar ile yerleştirilmişler. 1900'da Malaylıların memleketlerine geri dönmesine izin verilmesine rağmen Malay Müslümanların çoğu Tayland'da yaşamayı tercih etmişlerdir.[80] Kuzey Tayland'daki Malaylılar bölgede azınlık bir Müslüman grup olduğu için kendisine ait camiler yoktur.

---

[79] Liulang Wang, "Hui Yunnanese Migratory History in Relation to the Han Yunnanese and Ethnic Resurgence in Northern Thailand," **Journal of Southeast Asian Studies**, V.XLIV, No:3, December, 2006, s. 342-243.

[80] Suthep Soonthornpasuch, **Islamic Identity in Chiang Mai City**, Chiang Mai, Wanida, 2013, s. 27-32-34.

Tayland'ın Kuzeydoğu Bölgesindeki İslâmiyet ve Müslümanlar: İslâmiyet Tayland'da 13. yüzyılda yayılmaya başladı ve tam olarak yedi yüzyılın içerisinde Müslümanların Tayland'ın çeşitli bölgelerine dağıldıkları söylenebilir. Fakat o zaman boyunca Kuzeydoğu Tayland'da Müslümanlara ait bir mevcudiyete dair kanıtlar yoktur. Yalnızca Ayutthaya Krallığı'nın son döneminde bugünkü Nakhon Ratchasima ilinin valisinin Phraya Yommarat (Sang) adlı bir Malay kökenli Müslüman olduğunu belirtilmektedir.[81] Ardından Pakistanlıların bölgeye gelişlerine kadar, bu bölgeye Müslümanların yerleştiklerinden bahsedilemez.

Wichai Chuchuay'ın 1992'de yaptığı araştırmaya göre Kuzeydoğu Tayland eskiden kurak bölge olması, ülkenin merkezinden uzak olması, oraya ulaşımın zor olması ve eskiden bu yana bölgede Müslüman yerleşiminin bulunmaması nedeniyle Müslümanlar, Kuzeydoğu Tayland'da yerleşmeyi tercih etmemişlerdir.[82] Ancak 1900'de Pakistanlıların Tayland'ın kuzeydoğu bölgesinde yerleşmelerinden ve bölgenin yeşillik alanlarının artmasından sonra diğer bölgelerden Tay Müslümanlar, Bangladeşliler ve Myanmarlı Müslümanlar buraya taşınmaya başladı. Müslümanların Kuzeydoğu Tayland'a yerleştiklerini, bu bölgede yer alan Budist tapınakların fresklerinde bulunan Müslüman tasvirleri kanıtlamaktadır. Freskler yabancı Müslümanların Kuzeydoğu Tayland'ın yerlileriyle birlikte yaşadıklarını bize göstermektedir. Tasvirlerde de Müslümanlar yerel insanlardan kara tenli, gaga burunlu oluşları ve Müslüman kıyafetiyle ayırt edilmektedir.[83] (R.1.14.)

Kuzeydoğu Tayland'da yaşayan Müslümanlarn çoğu Pakistanlılardır. 1855'te Siyam'ın İngiltere ile serbest ticaret anlaşması imzalamasından sonra daha fazla İngiltere'ye bağımlı kılınan Hintli ve Pakistanlılar Bangkok'a gelmişlerdi. İngiliz askerlerden kaçan Hintli ve Pakistanlılar da bu gruba dahil idi. Bu Müslüman grubu

---

[81] Prayunsak Chalaiyondecha, **Muslim Nai Pratet Thai (Tayland'da Müslümanlar)**, Krungthep, y.y., 1989, s. 31.

[82] Wicharn Chuchuay, "Sangkom Chao Muslim Nai Pak Tawan Ok Chiang Nue (Kuzeydoğu Bölgesindeki Müslüman Topluluğu)", *Sri Nakharintarawirot* Üniversitesi, Tayland Bilimcilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maha Sarakham, 1990, s. 68-69.

[83] Mingkhwan Saimuang, "Jittakam Fapanag İsan: Kwam Sanpan Tang Sangkom Wattanatham Kong Choa Tang Chat Kap Chumchon Tongtin (Tayland'ın Kuzeydoğusundaki Duvar Resmi: Toplum ve Yabancıların Kültürü ile Yerel Topluluk arasındaki İlişki)", Khon Kaen Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Khon Kaen, 2013, s. 94, 136.

gemi ve tren ile Tayland'a gelmiştir. Bazıları Hindistan ve Myanmar'dan yürüyerek Kuzeydoğu Tayland'a ulaşmıştır.

Kuzeydoğu Tayland'a ilk yerleşen Müslüman grubu ve bu bölgenin en kalabalık Müslüman nüfusu olan Pakistanlıların hemen hemen hepsi Peştunlardır.[84] Pakistanlıların Tayland'ın kuzeydoğu bölgesindeki ilk varlığı yaklaşık olarak 1900'da görülmektedir. (R.1.15.) O zaman zarfında Bangkok-Kuzeydoğu bölgesinde demiryolu inşası vardı. Pakistanlılar bu bölgeye ilk girdilerinde demiryolunun inşa malzemelerini korumak için bekçilik yapardılar. Bazıları da marketlerde çalışırdılar. Preeda Prapertchob'un 1984'te yaptığı araştırmasında Kuzeydoğu Tayland'da yaşayan yaşlı bir Peştunla yaptığı görüşme yer almaktadır. Yaşlı adam, çocukluğundan beri Pakistan'dan çıkarak Hindistan'daki şehirlerde çalışmış, oradan İngiliz gemisiyle Malezya'ya gelmiştir. Trenle Tayland'a ulaşıp nihayet Bangkok'a varmış ve Masyid Haroon'da yaşayan Güney Asyalı Müslümanlarla ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Ancak Bangkok'ta iş bulmak zor olduğundan kendisi ve diğer Peştunlar diğer illerde iş bulmak zorundaydı. Bazıları Tayland'ın kuzey bölgesine gelmişler.[85] Pakistanlılar ilk zamanlarda iş alanına, yani demiryoluna yakın yere yerleşmişlerdir. Khon Kaen'deki Ban Phai semti, Buriram'daki Krasang semti ve Surin'deki Srikoraphum semtine yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Zamanla bütün Kuzeydoğu Tayland'ın şehirlerine dağılmışlardır. Oturdukları illerde *dera* olarak denilen geçici ibadetmekânları yapmışlardır. (R.2.765.)

Pakistanlılar besicilik ve kasapçılık hakkında bilgi sahibiydiler. Nitekim Kuzeydoğu Tayland'daki Pakistanlılar bu işlerde başarılı olmuş ve çok para kazanmışlardır. Bunun için daha sonra Pakistanlılar daha zengin olmaya ve yaşam kalitesi daha iyi olmaya başladı. Akrabaları ve arkadaşları bundan haberdar olunca memleketten çıkıp Kuzeydoğu Tayland'a gelmişlerdir. Nihayet Pakistanlı toplulukları hızla gelişmiştir ve Tayland'ın kuzeydoğu bölgesinde toplumun bir

---

[84] Jeerasak Sosan, **Nurul Iman: Din Dan Satta Lae Attalak Muslim Nai Pahu Sangkom Esan, (Nurul İman: İsan'ın Çok Kültürlü Topluluğunda İnanç Toprağı ve Müslümanın Kimliği)**, Khon Kaen, Nana Wittaya, 2010, s. 9.

[85] Preeda Prapertchob, "Muslim İsan (Kuzeydoğu Müslümanları)," **Warasan Muslim İsan**, V.I, No:5, 1984, s. 3.

parçası olmuştur. Son dönemlerde birkaç Pakistanlı kökenli Müslüman milletvekili olarak görev yapmaktadır.[86]

Aslında Pakistanlılar çalışmak ve para biriktirmek için Tayland'a gelmişlerdir. Para yeterli olunca memlekete dönecekti. Fakat Tayland'da çalışmakta başarılı olduğu ve bu ülke verimli olduğu için bu Müslümanlar Tayland'da yaşamaya devam etmeyi tercih etmişlerdir. Pakistanlılar günümüze halen memlekette yaşayan akrabaları ve arkadaşlarıyla iletişim kurmaktadır.

1920-1930 arasında Kuzeydoğu Tayland'da, Tayland'ın güney ve merkez bölgesiden gelen Malay kökenli Müslümanlar ve Bangladeşlilerin yerleştirmeye başlamışlardır. Buradaki Malay kökenli Müslüman grup memur veya Pakistanlıları eğiten din öğretmenleri olarak çalışmaktadır. Günümüzde Kuzeydoğu Tayland'da Malay kökenli Müslümanların nüfusu gittikçe artmaktadır. Bangladeşliler ise bu bölgenin en az sayıda nüfusa sahip Müslüman topluluğudur. Bu Müslümanlar ülkelerinde yaşanan savaş ve ekonomik krizden kaçmışlardır. Pakistanlı Müslümanların işçisi olarak veya yemek satarak para kazanmaktadırlar.

Zamanla nüfus arttığı için geçici olrak ibadetmekânları olan *dera*'ler artık ihtiyacı karşılamakta yetersiz oldu. Topluluk merkez oluşturmak, dinî eğitim vermek ve başka bölgelerden gelen Müslüman misafirleri barınmak için cami inşa etmeye başladı. *Dera*'ler yerine artık camiler ortaya çıkmıştır. Kuzeydoğu Tayland'ın ilk camisi 1969'da inşa edilen Masyid Yannatul Firdaws'tır. (R.2.748.) Bundan kısa zaman sonra bu bölgede cami sayısı süratle artmıştır. Bugünlerde Nakhon Phanom hariç kuzey bölgesinin bütün şehirlerinde Müslüman nüfusu bulunmaktadır.[87] Müslümanlar son yıllarda Tayland'ın kuzeydoğu bölgesine gelmiş olsa da yerel insanlara göre Müslümanlar yabancı değillerdir. Çünkü yıllar önce buradaki çok sayıda Taylandlı Saudi Arabistan'da çalışırdılar. Bazı Tay kadınlar Arap erkeklerle evlenip İslâmiyeti kabul ettiler. Bu sebeple Kuzeydoğu Tayland'da Taylandlılar Müslümanlara aşinadırlar. Nitekim bu bölgede Müslüman halk yerel insanlar arasında huzur içinde yaşamaktadır.

[86] Sosan, a.g.e., s. 84.

[87] Kuzeydoğu Tayland'daki Müslümanların Eğitim ve Gelişim Vakfı, 2017.

Sonuç olarak Tayland tarihinde ilk Müslümanlar, 13.yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu tarihten itibaren yüzyıllar boyunca farklı ırklardan Müslümanlar, farklı dönemlerde Tayland'a gelmiştir. Bu Müslümanlar her ne kadar farklı amaçlarla Tayland'a gelmişse de ekseriyeti ticaret için buralara ulaşmıştır. Bu Müslümanlar, daha sonra bölgeye gelen Avrupalı misyonerlerin yaptıpı gibi misyonerlik faaliyetlerine odaklanmadıkları gibi Tay toplumuna ekonomik bakımından katkı sağlamıştır. Müslümanlar, kendi inanç ve kültürünü kaybetmeden Tay toplumunun yaşam tarzına uyum sağlamıştır. Bu Müslümanlar Tay toplumu tarafından benimsenmiş ve toplumun birer üyesi olarak kabul edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TAYLAND'DA CAMİLER (KATALOG)

Tayland tarihi boyunca farklı ırklara sahip Müslümanlar farklı zaman ve amaçlarla Tayland'a gelmişlerdir. İlk olarak ülkenin güney ve merkez bölgelerinde yerleşmiş olan Müslümanlar ticaret ve izdivaç vasıtasıyla İslâmiyet'in Tayland'ın diğer bölgelere yayılmasını sağlamıştır. Günümüzde Tayland'ın her bölgesinde Müslüman nüfusu ve camiler bulunmaktadır. 2016'da yapılan incelemelere göre güneyde 3.305, merkezde 515, kuzeyde 48 ve kuzeydoğuda 30 cami olmak üzere Tayland'da toplam 3.898 resmi kayıtlı cami vardır.

Bu bölümde Tayland'ın dört bölgesindeki seçkin camiler incelenmiştir. Bölgelerdeki tüm camilerin genel özelliklerini göstermek amacıyla farklı tarihlerde inşa edilen ve çeşitli mimari üslupları yansıtan camiler örnek alınmıştır. Yapılar Müslümanların bölgelere geliş sırasına göre anlatılmaktadır. Güney bölgesi, merkez bölgesi, kuzey bölgesi ve kuzeydoğu bölgesindeki camilerin anlatılmasında yapım tarihleri gözetilmiş ve bu sıra ile açıklanmıştır. Katalog şeklinde sunulan bu camilerin bilgilerinde caminin ismi, konumu, inceleme tarihi, tarihçesi, mimari ve süsleme özellikleri ile etrafındaki önemli yapıların metinleri bulunmaktadır.

2.1. Güney Bölgesinde Camiler

Güney Tayland'da yer alan 14 ilde toplam 3.305 cami bulunmaktadır. Her ilde cami vardır ve bölgenin en fazla cami sayısına sahip olan kısmı Pattani, Yala ve Narathiwat gibi Tayland-Malezya sınırındaki illerdir.[1] (Harita 2.1.) Güney Tayland'da bulunan camiler (bölgenin yukarısındaki camiler ile aşağısındaki camiler) tarihi arka plan, kültür ve mimari üslubu açısından farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple bu çalışmada Tayland'ın yukarı güney bölgesindeki camiler ve aşağı bölgesindeki camiler olmak üzere iki kısım ele alınmaktadır.

[1] Kana Kammakan İslam Hang Pratet Thai, **Thamniab Masjid Tua Ratcha Anajak (Tayland'da Cami Listesi)**, y.y., 2017, s. 10.

2.1.1. Yukarı Güney Bölgesinde Camiler

2.1.1.1. Surau Aur (Aur Mescidi)

Katalog Nu: 1

Konumu: Kampong Aur, Manang Yong Mah., 94150, Yaring/Pattani.

İnceleme Tarihi: 11.08.2018

Tarihçesi: Bu ibadet mekânı küçük ölçekli olduğu için *surau* olarak sayılmaktadır. Pattani'deki günümüze gelen en eski cami olan Surau Aur'nın tarihi 14. yüzyıla dayanmaktadır. (R.2.1.-2.2.) Daha önce bir kanal kenarında yer aldığını ve daha sonra sel sularından etkilenmemesi için bugünkü yere taşındığı anlaşılmaktadır.[2] Ancak Tayland Güzel Sanatlar Bölümü tarafından yapılan çalışma Surau Aur 18. yüzyılın sonrasında inşa edildiğinden bahsetmiştir.[3] Muhtemelen o yıllarda Surau Aur'un günümüzde bulunduğu konuma taşındığı zamandan bahsedilmektedir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Günümüze gelinceye kadar Surau Aur defalarca onarım görmüştür. Onarımlarda yapı planına ve süslemelere sadık kalınarak yenilenmiştir. (R.2.3.) Surau Aur, ahşaptan yapılmış olup hiç çivi kullanılmamıştır. Yapı dikdörtgen planlı harim ve mihrap kısımlarından oluşur. (R.2.4.) Eskiden harimin önünde birleşen bir çok amaçlı alanın bugünkü yerinde betonarme üç basamaklı merdiven yerleştirilmiştir. Yapı zeminden kare planlı ahşap sütunlarla taşınmaktadır. Yapının zayıflaması üzerine ahşap sütunların yerine kâgir sütunlar konmuştur. (R.2.5.) Harim kısmının kuzey ve güney cephesinde beşer; mihrap bölümünün iki yan tarafında üçer tane sütun bulunmaktadır. Yapının solunda son zamanlarda eklenen bir din okulu mevcuttur.

---

[2] Krongchai Hattha, **Masjid Krue Se Moradok Arayatham Pattani (Pattani'nin Mirası Masyid Krue Se)**, Pattani, Good Idea, 2006, s. 93.

[3] Pakpadee Yukongdee ve Ponthip Panthukowit, **Kan Sueksa Wijai Masjid Akan Prakob Sasanakit Nai Sasana İslam Kon Poso 2475 (1932'den öncesi Cami ve İslam İbanethanelerinin bir İncelenmesi)**, Bangkok: Samnak Borankadee Lae Pipittapantasatan Haeng Chart Krom Silpakorn, 2007, s. 75.

Cami harimi üç kat beşik çatıyla örtülmüştür. (R.2.6.) Mihrap bölümü, iki kat beşik çatılıdır. (R.2.7.) Eskiden çatı palmiye yapraklarıyla örtülmüş fakat günümüzde çatı kiremit ile kaplanmıştır. Çatıya ön cephesinden bakıldığında üst kısmın sivrileşerek yukarıya doğru uzandığı görülmektedir. Çatı alınlığında iki saçak mevcuttur. Onarım sonrası alınlığa ajurlu ahşap pano takılmıştır. (R.2.8.)

Surau Aur'ın doğu cephesinde yer alan girişin üst kısmında yeniden yapılmış dikdörtgen pano içinde simetrik düzenlenen ajurlu motifi vardır. Motif ekseninde, küçük kıvrık dallar ve merkezinden iki yana uzanan bitkisel süslemeler bulunur. Bu panonun aşağısında oymalı basık bir kemer mevcuttur. (R.2.9.) Girişin iki yanında birer tane dikdörtgen şeklinde havalandırma açıklıklar vardır. Açıklığın içerisi torna ahşaplar ile doldurulurmuştur. Ahşap tornaların üstünde oyulmuş bir bordür bulunmaktadır. Bordür, çok katlı çiçek motifi ile süslenmiştir. Bunların üst ve altında çiçek motifi dizisiyle uzanmaktadır. (R.2.10.-2.11.)

Surau Aur'ın harim bölümünün kuzey ve güney cephesindeki pencere açıklıkları çift kanatlı olup pencerelerin üst ve alt kısımlarında basık kemerler mevcuttur. (R.2.12.) Her pencere açıklığının alınlıklarında dikdörtgen çerçeve içinde oyma tekniğiyle işlenmiş motifler görülmektedir. Bu motifler onarım öncesi dikdörtgen şeklindeki çerçevede yer almaktadır. Süsleme üç üçgen kısımdan oluşur. Eksendeki üçgen en büyük kısım olup içinde hatayî motifine benzer bir motif bulunur. Merkezden iki yana birer kıvrık ve küçük yapraklardan oluşan motif çıkıp son kısımları birbirine birleştirmektedir. Köşedeki iki üçgen kısım ise birer kıvrık yaprak motifiyle doludur. Ayrıca bu üç üçgen kısmın altında bir ajurlu şerit içinde dört yapraklı çiçek yer almakta olup iki yanında kıvrık dallar şerit boyunca uzanmaktadır. (R.2.13.)

Onarım sonrasında değiştirilmiş ve yenileri eklenmiş harim bölümü pencere alınlıkları şu şekildedir: Alınlık üç yan şeritle çevrelenmiştir. Çerçeveler romboid formu içerisinde çiçek motifiyle dolu olup daha önceki süslemelerden olan ajurlu süsleme değildir. Tam çiçek ve yaprak motifin ölçüsü değiştirilmiştir. İki köşedeki üçgen kısımda bulunan motifte de belli ölçüde değiştirilme görülmektedir. Gülbezek

motifine benzeyen motifler, iki kıvrık ve yaylardan oluşan yaprak motifiyle çevrelenmektedir. (R.2.14.)

Mihrap bölümünün kuzey ve güney cephesinde ikişer pencere bulunmaktadır. Kuzey cephesindeki pencere alınlıkları yıpranmış, fakat güney cephesinde yeniden yapılan pencere alınlıkları vardır. Birinci pencere alınlığının desenleri hemen hemen harim bölümündeki pencere alınlıklarının desenleri gibidir. (R.2.15.) İkinci pencere alınlığının süslemesi farklı desenlere sahip olup T şeklinde şerit altında iki kısımdan oluşan bir düzenlemedir. (R.2.16.) Şeridin T baş kısmında küçük çiçek ile sonlanan S ve C kıvrımları görülmektedir. Şeridin T beden kısmında ise dört yapraklı çiçek dizisidir. T'nin beden kısmının her iki yanında birer dairesel rumî motif vardır. Solda; iki katlı, sekiz yapraklı çiçek motifi var olup zeminde ufak yaylarla doludur. Bunlar dört kıvrım yaprak ile dolanmaktadır. Yaprakların sonunda küçük yay biçimdedir. Sağdaki motif soldaki süslemede olduğu gibi dairesel rumî motif ile çevrelenmiştir. İçindeki süsleme ise dört yapraklı çiçek ve palmet şeklindedir.

Surau Aur'un harimine girilen kapının alt kısmında ters basık kemer şeklinde bir kapı eşiği vardır. (R.2.17.) Harimde tavan olmadığı için çatısının yapı elemanları görülmektedir. (R.2.18.-2.19.) Harim alanında minber bulunmamaktadır. (R.2.20.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.1.1.2. Masyid Krue Se (Krue Se Camii)

Katalog Nu: 2

Konumu: Ban Krue Se, Tanyong Lulo Mah., 94000, Mueang/Pattani.

İnceleme Tarihi: 11.08.2018

Tarihçesi: Masyid Krue Se Güneydoğu Asya'daki en zengin şehir devletlerinden birinin en şahane camisi olarak 300 yıldan fazla bir süredir kullanılmıştır. Masyid Krue Se, Patani Devleti'ne gelen Şeyh Safi el-Din adlı Arap bir alimin tavsiyesi üzerine Patani'nin ulu camisi olarak yaptırılmıştır.[4] Cami İsmail Şah zamanında 1514'te inşa edilmeye başlanmış ve oğlu Muzaffar Şah döneminde (1530-1564) bitirilmiştir. Patani'de Orta Doğu mimarisi ile yapılan ilk cami olduğu kabul edilmektedir. Cami sarayın kapısının önünde yer aldığı için büyük kapıya yakın bulunan cami anlamına gelen *Masjid Pintu Gerbang* olarak adlandırılmıştır.[5] Zamanla caminin bulunduğu yerin adına göre Masyid Krue Se olarak tanınmıştır.

Masyid Krue Se birçok kez onarılmıştır. En büyük restorasyon Patani Devleti'nin altın çağı olan Kraliçe Hijau zamanında (1584-1616) yapılmıştır. Bu restorasyonda Lim To Kiam adlı bir Çinli usta görevlendirilmiştir. Ne yazık ki, cami savaşlardan gelen saldırılar ile tahrip edilmiştir. 1832 yılından 1935 yılına kadar bakımsız kalan Masyid Krue Se, 1935 yılında Tayland Güzel Sanatlar Bölümü tarafından yenilenmiş ve arkeolojik alanı olarak tescil edilmiştir. Ancak 2004'te Pattani'de yaşanan karışıklık yüzünden hasar görmüştür. Sonrasında yapılan tadilat ile 2005'te tekrardan ibadete açılmıştır.[6]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Krue Se'nin mimari planı ile ilgili çok fazla belge yoktur. Yalnızca Kraliçe Hijau döneminde Patani'ye gelen Hollandalı ziyaretçinin yazısında bu camiden zarif yapılı, içerisinde kabartma ve altın yaldızlı

[4] A. Teeuw and D.K. Wyaat, **Hikayat Patani: The Story of Patani**, The Hague, Martinus Nifhoff, 1970, s. 78.
[5] Krongchai Hattha, **Masjid Krue Se Moradok Arayatham Pattani (Pattani'nin Mirası Masyid Krue Se)**, Pattani, Good Idea, 2006, s. 11.
[6] A.e., s. 25.

süslemelere sahip bir cami olarak bahsedilmektedir.[7] Çok kez savaşlardan dolayı tahribata uğramış ve birçok kez onarıldığından dolayı yapının asıl görünümünü anlatmak oldukça zordur. Bunu sadece günümüzdeki Masyid Krue Se'nin durumundan tahmin edilebiliriz. (R.2.21.)

Masyid Krue Se, dikdörtgen planlı ve tek katlı tuğla bir yapıdır. (R.2.22.-2.25.) Yapı zeminden yaklaşık olarak 1 metre yüksektir. Sütun kaideleri kademelidir. (R.2.26.) Yapının eskiden kubbeli olduğu anlaşılmaktır.[8] Günümüze sadece kubbe kasnağı ulaşmıştır. (R.2.27.) Mihrap, yarım daire planlı ve dıştan görülür. (R.2.28.) Doğu tarafında, yakın zamanlarda ilave edilen sivri kemerli avlu kapısı vardır. Bu kapıdan yürüme yoluna geçerek caminin kare planlı avlusuna çıkılır. Avluda görülen sekiz adet platformun, caminin sütunlu girişindeki sütun kaidelerinin platformları olduğunu anlaşılmaktadır. Kuzey tarafında yakın dönemlerde yapılan abdest alma havuzu ve batı tarafında tuvalet bulunmaktadır. Caminin arazisi kısa korkuluklar ile çevrilidir. Korkulukların arasında soğanvari kubbeli sütunlar mevcuttur.

Masyid Krue Se'nin kasnağında üç adet açıklık vardır. Yapının her cephesinde üçer adet sivri kemerler bulunmaktadır. Bunların arasında sütünceler vardır. Bu kemerleri dairesel sütunlar taşımaktadır. Yapının her cephesinin üst köşesinde yuvarlak kemerli açıklık vardır. Bütün cephelerde de bazı eksik elemanların olduğu görülebilir.

Yapının girişine avludaki basamaklarla çıkılır. Harime giren giriş sivri kemerlidir. (R.2.29.) Harim tamamen yeniden yapılmıştır. (R.2.30.) Taban ahşap malzemelidir. Cami içi çokgen yıldız ve çiçek motifleriyle süslenmiştir. Havalandırma açıklıkları ise geometrik desenleriyle süslenmiştir. (R.2.31.) Mihrap nişi sivri kemerlidir. Onarım sırasında mihrap köşeliğine ahşap malzemeli bitkisel

[7] A.e., s. 10.

[8] Güney Tayland'daki halk arasında Masyid Krue Se'nin kubbesine ait bir hikayesi vardır. Hikayeye göre bu caminin kubbesi Lim To Kiam'ın kız kardeşi laneti yüzünden asla tamamlanmamış. Lim To Kiam'ın kız kardeşi erkek kardeşini bulup eve getirmek için memleketinden gelmiş. Ancak Lim To Kiam bu camiyi tamamlamak için bir sebeple reddetmiş. Kız kardeşi pişman olmuş ve camiyi bitirmemesi için Lim To Kiam'e küfrederek kendini kaju fıstığı ağacının altına asmış. Ancak arkeologlar ve araştırmacılara göre Masyid Krue Se'nin kubbesi tamamlanmıştır ve bir süre kalmıştır. Fakat daha sonra çökmüştür çünkü duvarlarının yeterince kalın olmamıştır ve yapının dikdörtgen planının kubbe sistemi için uygun olmamamıştır. Bkz.: Krongchai Hattha, **Masjid Krue Se Moradok Arayatham Pattani (Pattani'nin Mirası Masyid Krue Se)**, Pattani, Good Idea, 2006, s. 36-40.

motifli panolar monte edilmiştir. Üzerindeki dairesel formların birinde Allah diğerinde Muhammed yazılıdır.

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur. Günümüze ulaşan belgelerde Masyid Krue Se'nin bir külliye olarak inşa edilmediği belirtilmektedir. Ancak Camiden yaklaşık olarak 2 kilometre uzaklıkta iki tane kraliyet mezarı bulunmaktadır. Bunlar Barahom Mezarı ve Na Jae Yae Mezarı'dır.

a) Barahom Mezarı

Barahom Mezarı, Patani Krallığı'nın İslam'ı kabul eden ilk kral olan Kral İnthira ve Müslüman olduktan sonra Sultan İsmail (1500-1530) olarak adlandırılan Patani sultanı ve eşine aittir. Barahom Mezarı'nda bulunan Sultan İsmail ve eşinin kabirlerinin çevresinde de birçok mezar taşına rastlanmaktadır. (R.2.32.)

Günümüzde görülen Sultan İsmail ve eşinin kabirleri, Hollanda çatısı ile örtülü pavyonun altında yan yana yer almaktadır. Mezar alanı ahşap bir korkuluk ile çevrilidir. (R.2.33.) Her iki kabir de kum taşından yapılmış, baş ve ayak şahidesinden oluşmuştur. Sultan İsmail'in şahideleri batı tarafında yer alır. Baş ve ayak şahideleri aynı forma sahiptir ancak yazılar ve bezemeler birbirinden farklıdır. Tepelik, baş, beden ve ayak dört kısmı olan şahidelerin tepeliği çiçek tomurcuğuna yakın biçimlidir. Baş kısmı dalgalı alınlık şeklinde içi bitkisel motifler ile bezenmiştir. Şahidelerin beden kısmındaki cephelerinde Kelime-i Şehadet ve belli olmayan Arapça kitabeler bulunur. Ayak kısmı kademelidir. (R.2.34.-2.35.) Sultan İsmail'in eşinin şahideleri ise sultanın şahidelerinden biraz daha kısa olup baş, beden ve ayak kısmından ibarettir. Baş kısmı dalgalı alınlık ekseninde stilize çiçek motifleri mevcuttur. Beden kısmında Kelime-i Şehadet ve Arapça kitabeler vardır. Ayak kısmı kademeli olup üzeri bitkisel motifler ile süslenmiştir. (R.2.36.-2.37.)

b) Na Jae Yae Mezarı

Na Jae Yae Mezarı, Patani Krallığı'nın Sultanı Bahdu Şah, Raja Hijau (1584-1616), Raja Biru (1616-1624), Raja Ungu (1624-1635), Raja Kuning (1635-1688?) ve Raya Bima'ya aittir. Bugünlerde görülen Sultan Bahadu ve dört kraliçenin

kabirleri Hollanda çatısı ile örtülü pavyonun altında yan yana yer almaktadır. Bu kabirler, tuğladan yapılmış kaide ile çevrilidir. (R.2.38.-2.39.)

Beş kabrin her biri kum taşından yapılmış baş ve ayak şahidesinden oluşan sade yapılı kabirlerdir. İlk kabir, Raja Bima'a aittir. Oldukça harap durumda olmasından dolayı asıl formunun nasıl olduğu bilinmemektedir. İkinci kabir, Raja Ungu'nun kabridir. Ayak şahidesi harap olmuş durumda olsa bile baş şahidesinden asıl formu görülebilmektedir. Raja Ungu'nun baş şahidesi levha formlu, kademeli tepelik, kemere yakın şeklinde bedenli ve kademeli ayak kısmına sahiptir. Üçüncü kabir, Raja Biru'ya aittir ve Raja Ungu'nun kabir şahidelerine benzer fakat daha kısadır. Çift şahideli dördüncü kabir ise Raja Hijau'nun kabridir. Na Jae Yae Mezarı'nın en dikkat çekici mezar taşıdır. Raja Hijau'nun baş şahidesi levha formlu, kademeli tepelik, kemere yakın şeklinde bedenli ve kademeli ayak kısmına sahiptir. En son kabir Sultan Bahdu Şah'a aittir. Kabrin baş şahidesi kısa boylu ve sivri kemerli biçimli bir levhadır. Ayak şahidesi ise oldukça harap durumdadır. (R.2.40.)

2.1.1.3. Masyid Darul Na İm (Dâru'n Naîm Camii)

Katalog Nu: 3

Konumu: Laem Pho Mah., 94150, Yaring/Pattani.

İnceleme Tarihi: 11.08.2018

Tarihçesi: Masyid Darul Na İm, Pattani körfezinin civarında yerleşen Müslüman tüccarlar için bir ibadet mekânı olarak Muzaffer Şah tarafından inşa ettirilmiştir. Bu cami ile Masyid Krue Se'nin aynı anda ve aynı inşaat işçileri tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Cami Pattani halkı arasında Masyid Dato olarak bilinir. Camiye verilen bu ismin buraya defnedilmiş bir ulemanın isminden geldiği anlaşılmaktadır. Sonraları cami genişletilmiş ve minare eklenmiştir. Masyid Darul Na İm 1996'da cami beyaz renge boyanmış ve döşemeleri yenilenmiştir.[9]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Darul Na İm dikdörtgen planlı tuğladan yapılmış tek katlı bir yapıdır. (R.2.41.-2.43.) Yapının kaidesi kademelidir. (R.2.44.) Yapının düz damının üzerinde kubbe vardır. Kuzey ve güney cephesinde beşer tane yuvarlak kemerler bulunmaktadır. Doğu ve batı cephede ise üçer tane yuvarlak kemerler vardır. Yapının kuzeydoğusunda bir spiral merdivenli ve kubbeli minare yer almaktadır. (R.2.45.) Doğu tarafında yer alan son cemaat yeri son yıllarda ilave edilmiştir. Onun önünde abdest alma havuzu vardır. Cami, sıva üzerine alüminyum geçirilmiş korkuluklar ile çevrilidir. Alüminyum kısmında hilal ile yıldız motifi görülür. (R.2.46.) Camiye doğu tarafındaki girişten girilir. Doğu tarafındaki giriş kapısının her iki tarafında kademeli ve yukarıya doğru sivrileştirilmiş bir alem vardır. Girişin yanında alçı üzerine kıvrık yaprak motifi işlenmiş süslemeler görülmektedir. (R.2.47.)

Kubbe üst kısma doğru hafif sivrilerek yükselmektedir. Yapının üst kısmı da korkuluk ile çevrelenmiştir. Korkuluk babaları tomurcuk çiçeğe benzeyen bir motif ile süslenmiştir. (R.2.48.) Yapı duvarının bazı kısımlarında Arapça kitabelerin var

[9] Hattha, a.g.e., s. 94.

olduğu bilinse de bu kitabeler onarım sırasında sıva ile kapatılmıştır.[10] Kemer alınlıklarının vitraylar ile kaplıdır. Kemerleri taşıyan yuvarlak sütunlar biraz boğumludur. Kemerlerin arasında korkuluklar yer almaktadır. (R.2.49.)

Son dönemlerde eklenen son cemaat yeri farklı bir mimari tarzdadır. Bu alanda bulunan sivri kemerler, alınlığın sonunda biraz kıvrımlaştırılmıştır. (R.2.50.) Ortadaki sivri kemer alınlığında Javi alfabesiyle (Malay dilini yazmak için uyarlanmış Arapça bir alfabe) yazılmış yazıtlar mevcuttur. (R.2.51.) Son cemaat yerinden harime üç yuvarlak kemerli açıklıkla geçilmektedir. (R.2.52.) Harim oldukça sadedir. Kuzey ile güney duvarında üçer; doğu ile batı duvarında ikişer tane dikdörtgen pencere vardır. Giriş kapısı yuvarlak kemer formundadır. Cephelerin üst kısmında dikdörtgen çerçeveler görülür. Bu çerçevelerin yazılar için yapılmış olacağı akla gelmektedir. Kıble duvarındaki mihrap kare planlı ve yuvarlak kemerlidir. Masyid Darul Na İm'de minber yoktur. (R.2.53.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Masyid Darul Na İm'in etrafında tarihi türbe ve hazire bulunmaktadır. Bunlar To PaYae Türbesi (Gubo To Pa Yae) ve Yaring Haziresi (Gubo Yaring)'dir.

a) To PaYae Türbesi

Tarihi 400 yıl öncesine dayanan To Pa Yae Türbesi Endonezya asıllı iki tüccarlardan Şeyh Kombak ve arkadaşına aittir. Rivayete göre Şeyh Kombak ve arkadaşı Pattani sultanın pirinç metali satın alınmasının yasak olduğu dönemlerde bu yasağı ihlal ettiklerinden dolayı idam edilmişlerdir. İki tüccarın gömülmesi sırasında cesetlerin uzaması mucizesinin yaşanmasından dolayı gömulememiştir. Bu olay birkaç defa tekrarlanmış olup en sonunda gömülebilmişlerdir.[11] Eskiden günümüze kadar To Pa Yae'nin türbesinin etrafına binlerce mezar eklenerek mezar alanı büyümüştür. Günümüzdeki To Pa Yae Türbesi son dönemlerde yapılmıştır. Yapı dikdörtgen planlı olup beşik çatı ile örtülüdür. Türbenin cephelerinde ise

[10] Masyid Darul Na İm Konseyi, **Masjid Dato Pratu Su Patani Darussalam (Patani'ye Girilen Kapısı Masyid Dato)**, y.y., 1997, s. 11.
[11] A.e., s. 14-15.

havalandırma panoları bulunmaktadır. Türbenin üç basamaklı merdivenin bulunduğu cephede merdiven sonunda uçan bir pencere bulunmaktadır. (R.2.54.)

b) Yaring Haziresi

1845 yılına tarihlenen Yaring Haziresi (R.2.55.), 1845-1856 yılları arasında Patani'de hüküm süren Kelantanlı Sultan Muhammed ve ailesine aittir. Hazirenin arazisi yığma kâgir duvar ile çevrilidir. Hazire alanında üç adet kiremit kaplı beşik çatı ile örtülü pavyon bulunmaktadır. (R.2.56.) Pavyonların en büyüğü içerisinde 11 adet mezar taşlarını barındırır. Bu pavyonun ahşap sütunlarının alt kısmı tuğladan yapılmıştır. İkinci pavyon daha küçük ve tek mezar taşına sahiptir. Üçüncü pavyon ise 4 adet mezar taşı içerir. Pavyonların dışında da birkaç adet mezar taşı bulunmaktadır. Yaring Haziresi'nde ahşap, kalsit, kuvars taşı ve çoğunlukla granitten yapılmış mezar taşları vardır. (R.2.57.)

Yaring Haziresi'ndeki mezarlar pehle taşı, baş ve ayak şahidesinden oluşmuştur. Şahideler genellikle levha veya silindrik formludur. Mezara yağmur suyu ve havanın girebilmesi için pehle taşının üzerinde küçük bir açıklık vardır. Pehle taşlarının son kısımlarına dalgalı bir form verilmiş ve yan yüzeylerinde kabartma ve oyma tekniğiyle yapılan süslemelerle bezenmiştir . Sıkça rastlanan motifler nar, şakayık ile dallar, nilüfer ile yapraklar ve vazo içinden çıkan çiçek motifleridir. (R.2.58.)

2.1.1.4. Masyid Vadi Al Hussain (Vadi'l Hüseyin Camii)

Katalog Nu: 4

Konumu: Lubo Sawo Mah., 96170, Bacho/Narathiwat.

İnceleme Tarihi: 12.08.2018

Tarihçesi: Masyid Vadi Al Hussain halk arasında "Masyid Talo Mano" olarak tanınmaktadır. Araştırmacılara göre Masyid Vadi Al Hussain 19. yüzyılın başında inşa edildiği belirtilmekle birlikte rivayetlere göre bu cami 1624'te Seyyid Hüseyin adlı bir alim tarafından inşa edilmiştir. Ayutthaya ordusu Pattani Devleti'ni işgal ettiğinde seyyid ile köylüler bugünkü caminin bulunduğu yere göç etmiştir.[12] Yapı çok defa onarılmış olup caminin inşası ve yenilenmesi beş döneme (bölüm de olur) ayrılmaktadır:[13]

1. dönem caminin ilk inşa edilmesidir. Basit bir yapı olup çatı saz yapraklar ile örtülüdür. Yapının doğusunda mihrap sofası mevcuttur. 2. dönemde (1657-1757) yapı zeminden yükseltilmiştir. 3. dönemde (1757-1857) bugünlerde gördüğümüz gibi yapıya duvar ve havalandırma panoları eklenmiş olup çatısı kiremitle kaplanmıştır. 4. dönemde (1857-1957) yapı büyük bir değişim geçirmiştir. 1952'de ahşap ayakların yerine çimento ayaklar yerleştirilmiştir. Yapının doğusuna bir veranda eklenerek mihrap bölümünün çatısı harimin çatısı ile birleştirilmiştir. Çatının üstünde bir köşk minare vardır. En sonunda 5. dönemde (1957-bügünlere kadar) yapının doğusuna son cemaat yeri yapılmıştır. (R.2.59.)

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Vadi Al Hussain dikdörtgen planlı ve tek katlıdır. (R.2.60.-2.61.) Yapı demirağacından yapılarak çivi kullanılmadan inşa edilmiştir. Çatı kiremit kaplı olup mahyalarda çimento malzemeli silmeler yer almaktadır. Çatının her köşesinde kıvrıkdal süsler ile tamamlanmıştır. Çatıyı dışa taşıran merteklerin uçunda çeşitli sarkıtılmış çiçek şeklinde yapılmıştır. Bu sarkıtılmış çiçekler, yan üst kısımları yaprak motif görülür. (R.2.62.-2.64.) Yapı giriş

[12] Abdulloh Laoman, **Masyid Ban Talo Mano (Ban Talo Mano Camii)**, Narathiwat, Four Printing, 2004, s. 9-10.
[13] A.e., s. 17-22.

kısmı, son cemaat yeri, harim ve mihrap olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır. Caminin güneydoğusunda şadırvan vardır.

Masyid Vadi Al Hussain'in ilk kısmı giriş kısmı, kısa duvar üzerinde yükselen sivri kemerli revaklı ve kemerlerin üzerinde beşik çatı ile örtülür. Giriş kısmı içerisinde son cemaat yerine çıkılan merdiven vardır. (R.2.65.) Caminin ikinci kısmı son cemaat yeridir. Hanımlar mahfili de burada yer almaktadır. Kare plana yakın olan bu alan beşik çatı ile örtülürdür. Son cemaat yerinin kuzey ve güney cephelerinde üçer uzun pencere vardır. Güney cephesinin harim kısmına yakında yer alan kapısının altında bir merdiven mevcuttur. (R.2.66.)

İkinci bölüm harimdir. Dikine dikdörtgen planlı olan mekân 20 ayakla taşınan iki katlı çatı ile örtülüdür. (R.2.67.) Üst kat dik beşik çatılı olup bir boğum yaparak alttaki çatıya bağlanmaktadır. (R.2.68.) Çatının doğu ve batı cephesinde oluşan üçgen alınlıklarda çatının sınırını oluşturan saçak silmesinin üst kısmında kabarık olarak "Allah" yazısı yer almıştır. (R.2.69.) Silmenin alt uçları ise balık kuyruğuna benzeyen bir motifle sonlandırılmıştır. Üçgen alınlığının ekseninde bir ahşap dikme mevcuttur. Dikmenin alt ve üst kısımlarında stilize çiçek şeklinde oyulmuştur. (R.2.70.)

Harimin kuzey ve güney cepheleri ortada dikey, altta ve üstte yatay ayna (pano) ların oluşturduğu tablalı bir görünüme sahiptir. Ayakların yer aldığı kısımlarda yalnızca dikey aynalar vardır ve böylece cephe dörde bölünmüş gibi bir görüntü oluşmaktadır. Her bir bölümde ortadaki dikey sırada ortada geniş, yanlarda bir dar ve birer geniş olacak şekilde düzenlenmiş altta ve üstte ise ortada bir yanlarında iki birimi sınırlayacak şekilde üçer yatay alan oluşturulmuştur. Ortadaki dikey ayna aynı zamanda pencere olarak düzenlenmiştir. Böylece her iki cephede de dörder pencere yer almıştır.

Cephelerin üst kısmı boyunca havalandırma panosu mevcuttur. Kıvrık dallı yapraklı kompozisyon ajurlu ele alınmış ve kıvrılan yaprakların plastik değeri vurgulanmıştır. Ayak hizasında bu kompozisyon kesilmiş ve buralarda farklı düzende ajurlu bitkisel süsleme yer almıştır. (R.2.71.) Bu bölümdeki bir çimento ayak üzerine ayağın caminin yapım tarihi Arapça'da Zilhicce 1357 kitabesi vardır.

Bir diğer ayakta da yapım tarihinin dışında caminin kurucusunun adı da yazılıdır. (R.2.72.)

Masyid Vadi Al Hussain'nin son kısmı mihrap sofasıdır. Bu kısım kareye yakın dikdörtgen planlı olup iki kademeli ve beşik çatılıdır. Dokuz ayak üzerine oturan çatı üstte beşik çatı şeklinde başlamış, küçük bir kademe yaparak iki yandan hafif kıvrılmış ve yanlara doğru genişletilmiştir. Bu çatının batı ucunda kare prizma gövdeli bir köşk minare şerefesi yer almaktadır. (R.2.73.) Şerefenin dört cephesinde dörder kanatlı uzun pencere vardır ve pencerelerin alt kısmı korkulukludur. Şerefenin üzeri geniş saçaklı kırma çatılı olup kiremit kaplıdır. Alem ve mahyalarda çimento malzeme kullanılmıştır. Alem stilize bir çiçek üzerinde tesbih imamesi şeklinde gövdeli olup ay ve yıldız tepeliklidir. Çatının köşeleri ajur tekniğinde kıvrıkdal motifleriyle sonlandırılmıştır.

Mihrap bölümünün kuzey ve güney cephesinde üst kısmı iki farklı desenli havalandırma panosu mevcuttur. Mihraba yakın olanlar svastika desenli, diğeri ise kesişen dairelerin oluşturduğu ve aralarda dört yapraklı çiçeklerin yer aldığı ajurlu bir motiftir. Ortadaki havalandırma panosu ise düğümlü motif şeklindedir. Fakat kıble yönüne bakan cephenin havalandırma panosunun desenleri farklıdır. Burada merkezde dört yapraklı çiçekten gelişen dalgalı ışınsal hatlar kabaca kesişen sekizgenleri oluşturacak şekilde ajur tekniğinde motif görülmektedir. (R.2.74.-2.75.)

Masyid Vadi Al Hussain'nin son cemaat yerinden üç basık kemerli kapı açıklığı ile harime geçilmektedir. Kapıların yer aldığı ahşap duvar Masyid Vadi Al Hussain'in en dikkat çekici kısımlarından biridir. (R.2.76.) Kapıların arasında kalan yüzeylerde yatayda ve dikeyde çeşitli panolar oluşturulmuş, bunlardan kapı aralarında yer alan iki tanesi ikişerden onar tane sıvastika desenlerinin yer aldığı oyma tekniğinde pano olarak düzenlenmiştir. (R.2.77.) Diğerleri ise farklı büyüklüklerde sade kartuşların yerleştirilmesi ile oluşan panolardır. Kapılarda 10 cm. yükseklikte eşik mevcuttur. Ortadaki kapı açıklığı yandakilere göre daha geniş ve yüksektir. Orta kapının kemer köşelerinde kıvrık yapraklar şeklinde motifler kabartma olarak işlenmiştir. Alınlıkta üç satır halinde düzenlenmiş olan kitabede Arapça yanında Java dili Arap harfleriyle metin de yer almıştır. Mülk suresinden bir

bölüm yer alan kitabenin son kısmında yapım tarihi olarak Hicri 1266 yılında yapıldığı (M. 1845) belirtilmiştir. Kitabenin iki yanında kıvrık yapraklar ile çevrelenen kabarık çiçek motifi vardır. (R.2.78.-2.79.)

Sol ve sağda yer alan kapılar da ikişer kanatlıdır. Basık kemeri oluşturan ahşap levha kıvrık yaprak motifi ile dolu ve ajurludur. Kapı açıklığın üstünde bitkisel süslemeli ve ajurlu havalandırma panosu monte edilmiştir. (R.2.80.)

Harim oldukça sadedir. Bu alanda tavan olmadığı için çatı elemanları (makaslar) görülür. (R.2.81.-2.82.) Mihrap bölümünde orta aksta çatının dikmeleri ucunda önde tomurcuk şeklinde, mihraba yakın olanda ise açan çiçek formunda nilüfer çiçeğine benzer bir süsleme yer almıştır. (R.2.83.) Minber mihrap bölümü içerisinde sağ tarafında yer alır. Sade korkuluklu ve birkaç basamaklı olan minberin üzerinde biri giriş kısmı üzerinde küçük, diğeri köşk kısmında biraz daha büyük olan sekizgen dilimli iki kubbe vardır. Minberin sağ tarafında ise köşk minareye çıkılan ahşap merdiven mevcuttur. (R.2.84.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.1.1.5. Masyid Najmuddin (Necmeddîn Camii)

Katalog Nu: 5

Konumu: Sai Khoa Mah., 94120, Khok Pho/Pattani.

İnceleme Tarihi: 13.08.2018

Tarihçesi: Bugünkü Masyid Najmuddin'nin bulunduğu alan, 1624'te Patani Devleti'ne saldıran Siyam ordusu ile savaşılan yer olduğu için saldırma tepesi anlamına gelen *Kuan Langga* adlandırılmıştır. Savaş sonrası 1634'de Sai Khoa Tapınağı'nın başrahibi, mahalledeki Budistler ve Müslümanlar ile birlikte savaşın olduğu alana Masyid Najmuddin'i inşa ettirmişlerdir. Yaklaşık 1945'te yapının doğu tarafına küçük ahşap bir derslik ilave edilmiştir. Caminin daha fazla Müslümana hizmet verebilmesini sağlamak için 1970'te yapının bitişiğine yeni bir yapı inşa edilmiştir. (R.2.85.) 2004'te Masyid Najmuddin'in önceki yapısı restore edilmiştir. Restore esnasında çatı ve döşemeler yenilenmiş; sütunlara yığma kaideler eklenmiştir.[14]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) İlk yapı

Masyid Najmuddin'in ilk yapısı dikdörtgen planlı olup ahşap tavanlı ve ahşap direkli bir camidir. (R.2.86.-2.87.) Yapının kuzey tarafında dikdörtgen planlı bir abdest alma kuyusu yer almaktadır. (R.2.88.) Yapı çivi kullanılmadan inşa edilmiştir. Yapının beşik çatısı kiremit kaplı olup 24 adet sütunun üzerine oturmaktadır. Çatının dikmeleri sivrileştirilmiş şekildedir. Sütun kaideleri yığmadan yapılmıştır. Yapının ilk halinde olmayan döşemeler daha sonraki dönemlerde eklenmiştir. Doğu, kuzey ve güney tarafında çatıdan uzanan saçaklar mevcuttur. (R.2.89.-2.90.)

Kıble yönünde bulunan ahşap minber, cami ile aynı anda yapılmıştır. (R.2.91.) İki basamaklı, külahın oturduğu kasnak düzdür. Külah alemi boğumlu ve sadedir. Sağ ve sol cephenin üst kısımlarında ikişer dilimli kemer görülmektedir.

[14] Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Bölümü, **Rai Ngan Kan Samruat Khomun Boransathan Pue Kan Khuen Tabian Masyid Ban Kuan Langnga (Kayıt olmak için Arkeolojik Araştırma Raporu Masyid Ban Kuan Langnga)**, çoğaltılmış evrak, 2015, s. 6.

Öndeki iki kemer alınlıkları ajurlu rumî motifine benzer motif ile süslenmiştir. Arkadaki kemerlerin sırt dayanağında korkuluklar bulunmaktadır. Minberin korkulukları dalgalı şeklinde yapılmıştır. (R.2.92.) Yapının doğu cephesi dersliğe açılır. Dersliğin doğu tarafındaki çatının altında eski zamanda kullanılan namaz vakitlerini duyurmak için ahşap davul asılmaktadır. (R.2.93.)

b) Günümüzdeki yapı

Masyid Najmuddin'nin yeni yapısı ilk yapılan ahşap yapının hemen doğu tarafında yer almaktadır. Yeni betonarme cami , dikdörtgen planlı ve düz çatı üzerine kubbeli bir yapıdır. Yapının çatısında yedi adet kubbe mevcuttur. Alemleri hilal-yıldız motifidir. Ana kubbenin kasnağın üst kısmı palmette motifinin dizisiyle vurgulanmıştır. Yapının doğusunda camiyi önceki ahşap yapı ile bağlayan bir merdiven vardır. Kuzey cephesinde giriş kapısı, batı cephesinde kare planlı mihrap sofası vardır. (R.2.94.-2.95.)

Giriş kapısı üç adet sivri kemer formlu açıklık vardır. İki yan kemerin üstünde sağda Allah ve solda Muhammed yazısı mevcuttur. Kemerlerin arasında pilaster bulunmaktadır. Revakta yer alan kemerler kaş kemer formludur. (R.2.96.) Bunların üstünde havalandırma panoları mevcuttur. Yapının kapı alınlıklarının içinde üç ışıklık görülür. Sütun başlıkları basit mukarnas şekilde yapılmıştır. (R.2.97.) Harim alanı oldukça sadedir. Bu alandaki sütun başlıkları uzun yapraklar biçimdedir. (R.2.98.-2.99.) Mihrabın alınlığı dilim kemerli olup içerisinde minber yer almaktadır. Bu ahşap minber düz kasnak üzerinde kubbelidir. Minberin kemerleri caminin kemerleri gibi kaş kemer formludur. (R.2.100.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.1.1.6. Masyid Raya Pattani (Raya Pattani Camii)

Katalog Nu: 6

Konumu: Jabangtiko Mah., Yarang Cad., 94000, Mueang/Pattani.

İnceleme Tarihi: 11.08.2018

Tarihçesi: Masyid Raya Pattani, Sultan Muhammad tarafından Patani'nin ulu camisi olmak için 1845'te inşa ettirilmiştir. İnşaatta Çinli işçileri görevlendirilmiştir.[15] İlk olarak ahşaptan yapılmıştır ve sarayın arazisinde oturmuştur. 1856'te bugünkü bulunduğu yere taşınmıştır ve yeni yapı yapılmaya başlanmıştır. Caminin yeni yapısı Sultan Sulaiman döneminde (1888-1899) tamanlanmıştır. 1996'da yapıya iki kubbe eklenmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Raya Pattani dikdörtgen planlı bir yığma kâgir yapıdır. (R.2.101.-2.103.) Çatı iki katlı kırma çatılı olup kiremitle kaplıdır. Çatının arkasında yüksek kasnakta oturan iki kubbe görülür. Alem hilal ile yıldız motifi biçimlidir. (R.2.104.) Yapı zeminden üç basamaklı merdivenle yükseltilmiştir. Kuzey ve güney tarafında son dönemlerde ilave edilen son cemaat yeri bulunmaktadır. (R.2.105.) Yapının doğusunda bir dikdörtgen uçları yarım daire şeklinde planlı şadırvan yer alır. Şadırvanın altı sütun ile taşıyan kırma çatıyla örtülmüştür. (R.2.106.)

Yapının pencere açıklıkları ve kemer açkıklıkları yuvarlak kemerlilerdir. Revaklı koridoru birkaç metre yüksekliğinde duvar çevrelemektedir. Bu duvar yüzeylerinde çiniler ile işlenmiştir. (R.2.107.-2.108.)

Masyid Raya Pattani'nin en dikkat çekici öğesi harim giriş kapısıdır. (R.2.109.) Bu ahşap kapının yüksekliği zeminden tavana kadardır. Kapı üç yuvarlak kemerli giriş açıklığı içinde iki kanat kapı vardır. Bütün kapıların zeminden 10 santimetre yükseklikte kapı eşiği vardır. Üst kısım havalandırma amacıyla küçük dikdörtgen formlu açıklıklar olarak yapılmıştır. Girişin üstünde ajurlu ve oyma

[15] Vasu Poshayanandana, "Sathapattayakam İslam Nai Pattani (Pattani'deki İslam Mimarisi)," **Silpakorn**, C.XLII, No:4, Temmuz-Ağustos, 1999, s. 103.

tekniğinde motiflerle işlenmiştir. Bu simetrik motif eksendeki baş çiçek ve bundan çıkan çiçekler, yapraklar ve dallarından oluşmaktadır. Onun iki üst köşesinde kare formlu içinde aynı teknikte yapılmış motifler vardır. Diğer yüzeylerinde ise dikdörtgen ayna (pano) lar ile doldurulmuştur. (R.2.110.)

Harimin içerisinde dört sütun görülür. Kuzey ve güneydeki duvarında üçer dikdörtgen pencere içinde parmaklıklar vardır. Bunların arasında yarım daire planlı sütunceler sıralanmaktadır. Sütün başlıkları boğumlu olup uç kısmı sivrileştirilmiştir. (R.2.111.-2.112.) Batı tarafında duvarda iki sivri kemerli açıklık vardır. Bütün pencereler zeminden yaklaşık olarak 60 santimetre yüksekliktedir.

Kıble duvarında mihrap yoktur. Sadece ahşap minber yer alır. (R.2.113.) Minberin alınlığında taç şeklinde olup ekseninde oyma tekniğinde çiçek motifi vardır. Bu çiçek motifinden iki yanında kıvrık yaprakları çıkmaktadır. Önünde bir disk içinde "*Al Mustafa sallallahu alaihi wasallam*" ve 1363 yazılmıştır. Minberin taç kısmının iki sonunda C kıvrımı halinde kıvrıkyaprakları motifiyle tamamlanmıştır. (R.2.114.-2.115.) Minberin çatısının iç yüzeyinde bitkisel şekilnde yapılan konsollar vardır. Öndeki sütunlar ile korkulukların arasında S kıvrık yaprak biçimli bir süs vardır. (R.2.116.) Minberin merdiveni korkuluklu ve minberin kaidesi kademelidir. Caminin kuzey ve güneyinde son dönemlerde eklenen son cemaat yeri ise oldukça sadedir. (R.2.117.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: To Ayoh Haziresi.

Bu hazire Kelantanlı Sultan Muhammad devrinde 1845'te ve saray ile aynı anda yaptırılmıştır. Hazirenin ismi buraya gömülen To Ayoh Van Sulaiman adlı bir ünlü âlimin isminden dolayı bu isimle adlandırılmıştır. To Ayoh Haziresi'inde hem sultanlar ve ailesi, hem de sıradan insanların kabirleri bulunmaktadır. Kraliyet ailesi ve asillerin mezarları kısa duvarlarla çevrilidir ve duvarların kapısının üst kısmı hafifçe eğimlidir. (R.2.118.)

To Ayoh Haziresi'inde yer alan pehle taşı ve iki tane şahideden oluşan kabirler granit, mermer, terazzo, çimento veya ahşaptan yapılmıştır. Granit ve mermer mezar taşları kraliyet ailesi ve soylulara aittir. (R.2.119.) Mermer mezarlar

Sultan Sulaiman'ın mezarından görülür. Pehle taşının cephelerinde Sultan Sulaiman'nın ile ilgili Javi'de yazılar ve oyma bitkisel motifleriyle işlenmiştir. (R.2.120.-2.121.) Terazzo, çimento ve ahşap mezarlar ise sıradan insanlara aittir ve mermer ve granit mezar taşlarından daha basit formlu ve motifleri daha azdır. To Ayoh Haziresi'inde de çimento mezar taşları çok sayıda görülür. Bunlar levha veya silindir formludur. Bazıları minik minare gibi şeklinde yapılmıştır. (R.2.122.)

2.1.1.7. Masyid Al Hassani'nin İlk Yapısı (El Hasanî Camii)

Katalog Nu: 7

Konumu: Sako Mah., 96410, Su Ngai Padi/Narathiwat.

İnceleme Tarihi: 26.08.2018

Tarihçesi: Masyid Al Hassani'nin ilk yapısı (R.2.123.) yaklaşık olarak 1910'da Sako Mahallede yaşayan köylüler ve Malezyalı inşaat işçileri tarafından inşa edilmiştir. Kubbe ve fenerler da daha sonra eklendiği tahmin edilmektedir. 1976'da caminin betonarme yeni yapısı yapıldıktan sonra caminin ilk yapısı artık din okulu olarak kullanılmaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Al Hassani'nin ilk yapısı ahşap yapı olup kareye yakın dikdörtgen planlı ve tek katlıdır. (R.2.124.) Yapının kuzeydoğusunda caminin yeni yapısı yer almaktadır. (R.2.125.) Cami taş kaideler üzerinde ahşap ayaklara oturtularak zeminden yükseltilmiştir (Harim kısmı dörderden beş sıra, mihrap bölümü dış köşelerde iki olacak şekilde). Örtü sistemi esasında beşik çatılı olmakla birlikte kubbe ve fenerlerle dış görünümü hareketlendirilerek zenginleştirilmiştir. Harimde kırma çatı üzerinde ortada yüksek bir kubbe bulunmaktadır. Kubbenin iki yanında birer köşk tipi minareye benzeyen aydınlatma feneri vardır. Kubbenin ve fenerlerin alemi sade boğumlu olup üstte hilal içinde beş kollu yıldız ile sonlandırılmıştır. (R.2.126.) Batı tarafındaki mihrap bölümü da kırma çatılı ve bir sekizgen planlı bir fenerle örtülüdür. (R.2.127.) Doğu tarafındaki sütunlu giriş ise Hollanda tipi çatıya sahiptir. Bu çatının üçgen alınlıklı taç kısmında alınlık içinde ve üstünde bitkisel desenli, ajurlu işçilikli bir süsleme yer almaktadır. Dikeyde torna işi ahşap bir çubuk altta sarkıt, üstte ise alem şeklinde bu süslemeyi tamamlamaktadır ve saçaklarda kesişen yarım dairelerin oluşturduğu ajur işçilikli ahşap saçak süsü bulunmaktadır. (R.2.128.)

Yapının kuzey ve güney cephesinde dörder pencere mevcuttur. Mihrap bölümünün iki yan cephesinde de birer pencere vardır. Uzun ve iki kanatlı pencereler altta korkuluklu ve açıklıklı olup üstte dikdörtgen formlu ve cam alınlıklıdır. Bunların üstünde havalandırma açıklıkları yer almaktadır. Yapının güney cephesinde

bir veranda vardır. Bu alandaki korkuluklar yıpranmış olmakla beraber bazı kısımları özgün olarak günümüze ulaşmıştır. Korkuluğu oluşturan dikmeler kavisli ve boğumlu düzenlenmiş olup ortada sekiz yapraklı çiçeğe benzer bir motif ile de süslenmiştir. (R.2.129.) Yapının doğusundaki kâgir merdiven ile camiye çıkılır. Beş basamaklı merdivenin iki yanında ortada bir rozet çiçek ile kıvrık dallı rumili bir süsleme yapılmıştır. (R.2.130.) Girişin önünde yenilenmiş çatısı ile öne çıkma yapan dikdörtgen planlı alanda yeni yapılmış şadırvan mevcuttur. Şadırvanın güneyinde yuvarlak taş bilezikli bir kuyu bulunmaktadır.

Dikine düzenlenmiş dikdörtgen bir alana oturan camide önde aynı çatı altında olacak şekilde düzenlenmiş bir son cemaat alanı vardır. Son çemaat yerinin üzeri hanımlar mahfili olarak düzenlenmiştir. Buraya ulaşım sağda yer alan merdivenle sağlanmıştır. Harim ile son cemaat yerini ayıran ahşap dikmeler arasında dört kapı açıklığı mevcuttur. Mihrap aksında ortadaki ahşap bölmenin üzerinde yarısı kalmış tahta levha vardır. Yapım tarihi ve kim tarafından yapıldığı bilinmeyen levha üzerinde beyaz,sari,yeşil ve kırmızı renklerle boyanmış kıvrık dallar mevcuttur. Harimde çatıyı taşıyan ahşap dikmelerden (köşeli sütun) üçerden altı adedi serbest taşıyıcı durumundadır. Cami içerisinde tavan olmadığı için yapının örtü sisteminin iç kısmı görülmektedir. (R.2.131.)

Pencere alınlıklarındakiler hariç iç mekânda süsleme yoktur. Boyanarak süslenmiş olan cam pencere alınlıkları iki kısımdan oluşur. Yeşil, sarı, beyaz renkler kullanılarak yapılan süslemede üst kısımda Arap harfleri ile birer satır dua yazısı, altında bitkisel bir düzenleme ve yuvarlak kemer içinde yarım yıldız (24 kollu) motifi vardır. Alt kısım ise vazodan çıkan bitkisel dallar tasvir edilmiştir. (R.2.132.) Bu cam boyama tekniğinde pencere alınlığı sadece bir tane iyi durumda kalmıştır. Diğer pencereler aynı motif ve tekniğine sahip olduğu tahmin edilmektedir. Caminin mihrabı basit ve sade bir kare planlı alandır. Mihrap sofasının yan iki cephesinde uzun pencere vardır. (R.2.133.) Caminin özgün minberi ise günümüze ulaşamamıştır.

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.1.1.8. Masyid Darul Yadidi'nin İlk Yapısı (Dâru'l Cedîdî Camii)

Katalog Nu: 8

Konumu: 4018, Batong Mah., 96150, Rue So/Narathiwat.

İnceleme Tarihi: 28.08.2018

Tarihçesi: Bu cami yaklaşık olarak 1918'de inşa edilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Caminin ilk yapısı dikdörtgen planlı ve tek katlı bir ahşap yapıdır. (R.2.134.-2.135.) Yapının güneybatısında caminin betonarme yapısı olarak inşa edilen yeni yapısı yer almaktadır. (R.2.136.) Zeminden yığma sütunlar ile yükseltilmiştir. Minaresi yoktur. Son yıllarda gerçekleştirilen onarım esnasında çimento kaide yapılmıştır.

Yapı üç kıskımdan oluşmuştur. Birinci kısım harimdir. Bu kısım dikdörtgen planlı olup iki katlı kırma çatılıdır. Çatının sırtında bir çimento taç mevcuttur. Bu tacın ucunda bir süre cam topu ile süslenmiştir. (R.2.137.) Batı cephesindeki yarım altıgen planlı mihrap yer alır. Mıhrabın üst kısmı ajurlu işçilikli havalandırma panosu vardır. Havalandırma panosunun üzerinde dört yapraklı çiçek dizisi halinde yapılmıştır. (R.2.138.) Yapının ikinci kısmı bekleme alanıdır. Bu beşik çatılı kısmın güneyinde merdiven ve şadırvan mevcuttur. Yapının üçüncü kısmı ise çok amaçlı alanı olarak kullanılmaktadır ve Hollanda tipinde çatı ile örtülüdür. (R.2.139.)

Harimin batı cephesinde giriş kapısı vardır. (R.2.140.) Kapının alınlığı üçgen olup oyma tekniğinde uygulanmıştır. Alınlığın ekseninde çiçek motifi ve arkasında radyal güneş motif vardır. Bunlar kırmızı, yeşil ve mavi renge boyanmıştır. (R.2.141.) Giriş kapısının iki yanında birer oval boyanmış cam plaka görülmektedir. Yüzeyde ağaç tasviri vardır. (R.2.142.) Giriş kapısı iki kanatlıdır. Her kanatta aynalı yazılı Muhammed yazısı altında çift kıvrık yaprak dal vardır. (R.2.143.) Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının iç mekânı basit ve sadedir. İki yan cephede üçer pencere ve kıble duvarında iki adet pencere bulunmaktadır. Minber yoktur. Bekleme alanı ve çok amaçlı alanı oldukça sadedir. (R.2.144.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.1.1.9. Masyid Tanyong Mas (Tanyong Mas Camii)

Katalog Nu: 9

Konumu: Tanyong Mas Mah., 96130, Ra Ngae/Narathiwat.

İnceleme Tarihi: 27.08.2018

Tarihçesi: Tanyong Mas köyündeki Müslüman tolpuluğu Kamboçya'dan gelen To Abas adlı bir alim tarafından kurulmulştur. İlk zamanlarda To Abas'ın evisi ibadet mekân olarak kullanılırdı. Cami yapısı 1954'te Nakhon Sri Thammaratlı bir usta tarafından inşa edilmiştir. Malezya'daki Kedah Eyaletinde bulunan bir camiden örnek alınmıştır.[16] Caminin avlu kapısı 1994'te yapılmıştır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki Yapı

Masyid Tanyong Mas'ın ilk yapısı ahşap yapı olup çatı kiremitlerle kaplıydı.

b) Günümüzdeki Yapı

Tek katlı olan Masyid Tanyong Mas dikdörtgen bir plana sahiptir. (R.2.145.-2.146.) Bu betonarme cami iki katlı ve iki düz damlıdır. Üst düz dam üzeri beş adet kubbe yer almaktadır. Alt düz damda ise dört köşede küçük minareler bulunmaktadır. Batısında kare planlı mihrap sofası vardır. (R.2.147.)Doğu ve kuzeyinde merdiven mevcuttur. Kuzey ve güney cephesinde revaklı son cemaat yeri ve güney cephseinde son yıllarda eklenen çok amaçlı alan yer almaktadır.

Yapının üst kısmı iki katlı düz dam korkuluklarla çevrilidir. Üst düz damın üzerindeki kubbeler yüksek bir kasnak üzerinde yükselmekte olup soğanvari kubbeler ile örtülüdür. Ana kubbe altın renkli ve diğer kubbelerden büyüktür. Bütün kubbeler hilal ile yıldız alemi ile son bulmaktadır. Alt düz damın köşe kısımlarında bulunan minareler yüksek bir kaideye oturmaktadır. Kaidelerin üzerinde altı adet

[16] Masyid Tanyong Mas, **Prawat Masyid Tanyong Mas (Tanyong Mas Camii'nin Tarihçesi)**, y.y., t.y., s. 1-3.

küçük sütun şerefeyi taşımaktadır. Şerefenin üzerinde ise kubbe ve alem sonlanmaktadır. (R.2.148.)

Son cemaat yerinin tavanında iki katlı dörtgen yıldız motifi vardır. (R.2.149.) Son cemaat yerindeki yuvarlak kemer yüzeyinde çiçek ve kıvrık yaprak motifi, konsolların yüzeyinde beşgen yıldız ve kıvrık yaprak motifi ile işlenmiştir. (R.2.150.) Sütunların kaidesi kare planlı olup gövdesi sekizgen planlıdır. Sütunların kaidesinde dört yapraklı çiçek motifi mevcuttur. Sütünların alt kısmı korkulukludur. Korkuluk dizisinin ortasında çiçek biçimlidir. Yapının kaidesinde romboid içinde yuvarlak formlu desenler ile süslenmiştir. (R.2.151.)

Yapının harimin üst kısmı dikdörtgen formlu havalandırma panosu takılır. Bunların altında da ajurlu tekniğiyle çiçek ve yaprak şeklinde bloklar görülür. (R.2.152.) Harimin kuzey ve güney cephesinde dörder kapı vardır. Doğu cephesinde üç kapı var olduğu için harim alanı üç nef yapmakta ve bu alanda sekiz yuvarlak sütun bulunmaktadır. Kadınlar mahfili sağ arka tarafında yer alır. Tavanda iki katlı dörtgen yıldız motifi vardır. (R.2.153.) Mihrap basık kemerlidir. Yüzeyde son cemaat yerinindeki kemer köşeliklerinde olduğu gibi çiçek ve kıvrık yaprak motifi hakimdir. Mihrapta son yıllarda monte edilen ahşap alınlık ve çerçeve görülür. Alınlığın içinde Besmele ve Tevbe Suresinin 18. ayeti yer maktadır. Bunun iki yanında Allah lafzı altında aynalı tarzda Muhammed adı yazılmaktadır. Panonun dört köşesinde çiçek motifi işlenmiştir. (R.2.154.) Mihrap açıklığı minberi barındırmaktadır. Bu kubbeli minber soğanvari formlu kemer ve çok dilimli kemer uygulanmıştır. (R.2.155.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Avlu kapısı.

Masyid Tanyong Mas'ın avlu kapısı yapının güneydoğu tarafında yer almaktadır. Bu kısa avlu kapısının ortasında metal kapıdan avluya giriş yapılmaktadır. Avlu kapısının solunda bulunan avlu duvarının yüzeyinde Javi alfabesinde caminin adı ile bu kapının yapım tarihi yazılırken sağında bulunan giriş açıklığında avlu duvarının üzerinde devam eden bölümde büyük rahle üzeri Kur'an Kerim şeklinde yapılmıştır. Sol tarafta bulunan avlu duvarında caminin adı ile yapım tarihi Arapça ve Tayca olarak yazmaktadır. Bu duvarın köşe kısımlarında küçük minareler yükselmektedir. (R.2.156.)

2.1.1.10. Masyid Glang Pattani (Pattani Merkez Camii)

Katalog Nu: 10

Konumu: Ano Ru Mah., Yarang Cd., 94000, Mueng/Pattani.

İnceleme Tarihi: 11.08.2018

Tarihçesi: Masyid Glang Pattani,Tayland'ın güneyinde bulunan, Tayland devletinin fonlarından ve mimarık ilkelerine göre inşa edilen ilk camisidir. Dini İşler Bölümü tarafından tarsalanmıştır. 1957'de inşa etmeye başlanmıştır. 1963'te ibadete açılmıştır. 1996'da kuzey ve güneyinde son cemaat yeri ilave edilmiştir. Bugünlerde Masyid Glang Pattani Tayland'ın güney bölgesinde yaşayan Müslümanların dini faaliyetleri için en önemli merkezidir. (R.2.157.)

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Glang Pattani dikdörtgen planlı, tek katlı ve düz damlı bir betonarme yapıdır. (R.2.158.-2.159.) Yapının önünde bir dikdörtgen planlı havuz yer alır. Güneydoğu tarafında bu camiyi inşa etmek için bağışçıların listesi yazılan bir mermer levha mevcuttur. Bu soğan biçimine yakın biçimli levha, üst kısmı caminin kubbenin alemine benzer şeklinde yapılmıştır. (R.2.160.)

Masyid Glang Pattani yerden biraz yükseltmiştir. Kaide kademelidir. Yapı üzerinde yedi adet soğanvari kubbe vardır. Her kubbenin üzerinde hilal-yıldız alemi ve aşağında ters çiçeğe benzeyen motifi ile son bulmaktadır. (R.2.161.) Yapının dört köşesindeki iki şerefeli mimareleri (R.2.162.) arasında bulunan portal zarif bir görüntüye/görünüme sahiptir. Caminin portalinde Tayca ile Arapça'da caminin ismi mevcuttur. Üst kısmında palmet biçimli dendanlar dizilenmiştir. Portalin iki yanında süs minaresi vardır. Süs minaresinin alemi kulecik şeklindedir. (R.2.163.) Yapının her köşesinde sütunceler üzerine boğumlu ve sivrileştirilmiş başlıkları ile süslenmiştir. Yapınn bütün kapıları dikdörtgen formlu olup üstünde sivri kemerli alınlık vardır. Alınlığın içinde üç yuvarlak vitray görülür. Açıklıkarın içinde dört yapraklı çiçeğe benzeyen parmaklık içermektedir. (R.2.164.)

Harim giriş kapısı üç tane giriş açıklığı vardır. Kapı kanatlaının parmakları kare formlu içinde dört yapraklı çiçek dizisi halde yapılmıştır. Kapıların üstünde dikdörtgen çerçeve içinde balık pulu desenli havalandırma açıklıklar vardır. Havlandırma açıklıklarının üstünde Arapça'da camiye girerken okunyacak dualar yazılmıştır. (R.2.165.) Caminin harim alanı, kuzey ve güney cephesinde sütunlar yer almaktadır. (R.2.166.) Bu sütunlar, kaidesi daire planlı olurken başlığı kare planlı ve kademelidir. Sütun başlıkları kare planlı olup yüzeyi mukarnas biçimlidir. (R.2.167.) Harimin kuzey ve güney cephesindeki bütün kapı açıklıkların üstünde Fatiha Süresi yazılıdır. (R.2.168.) Tavanın ortasında görülen kubbenin kasnağın iç kısmı boyunca Ayet'el Kürsi yazısı ile işlenmiştir. (R.2.169.)

Batı tarafında üç yuvarlak kemer var olup arkasında bir kare planlı alan vardır ve bu alanda minber görülmektedir. Bu ahşap minber sekiz basamaklı olup kemerler dilimli kemerlidir. Üstünde dört sütun ile taşıyan bir kubbe vardır. Alem hilal yanında yıldız biçimlidir. Minberin arkasında cuma namazı hutbesi öncesi okunan Ahzab Suresi 56. ayetinden kitabe, solda Allah ve sağda Muhammad lafzı vardır. (R.2.170.-2.171.) Yapının yan tarafında daha sonra eklenen son cemaat yeri mevcuttur. (R.2.172.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Çok amaçlı bina.

Masyid Glang Pattani'nin iki adet çok amaçlı binası vardır. Birisi kuzeydoğuda ve diğerisi güneydoğuda yer almaktadır. Bunlar dikdörtgen planlı, düz damlı ve caminin mimarisi ile aynı üslubuna sahiptir. (R.2.173.)

2.1.1.11. Masyid Glang Yala (Yala Merkez Camii)

Katalog Nu: 11

Konumu: 835, Sirorot Cad., Sateng Mah., 94120, Mueng/Yala.

İnceleme Tarihi: 13.08.2018

Tarihçesi: Masyid Glang Yala 1982'de Yala'daki merkez camisi olmak için yapılmıştır. Tayland'ın Tay devletinin madde desteğiyle inşa edilen ikinci camisidir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Glang Yala dikdörtgen planlı olup üç katlı bir betonarme yapıdır. (R.2.174.) Zemin kat çok amaçlı alan ve birinci kat ve üst kat harimdir. Çatı düz damlı olup üzeri bir soğanvari kubbe bulunmaktadır. Bu kubbe, arka kısım ön kısımdan biraz daha yüksektir. (R.2.175.) Yapının batısında bir minare vardır. Minarenin üst kısmı külah şeklide olup üzerine hilal ve yıldız alemi ile son bulmaktadır. Yapının üst kısmı korkuluklar ile çevrilidir. Yapının önünde geniş merdiven yer alır. Yapının batı cephesinin üst kısmında Arapça, Tayca ve İngilizce olarak caminin isminin yazısı mevcuttur. Bunun altında bu alan güneş ışığı ve yağmurdan korumak için üç sivri tonoz bulunmaktadır. (R.2.176.) Yapının kuzey ve güneyinde yan son cemaat yeri vardır. Bu alanın cephesinde sivri kemerler görülür.

Zemin katta bulunan çok amaçlı alan oldukça sadedir. (R.2.177.) Birinci kata üç yönde bulunan merdivenlerle çıkmaktadır. Caminin harim alanı oldukça sadedir. (R.2.178.) Kıble duvarı kahverengi mermer ile kaplıdır. Alt kısmın sağda Fatiha Suresi ve solda İhlas Suresinin kitabesi mevcuttur. (R.2.179.-2.180.) Bunların altında siyah pano içinde Arapça ve Javi alfabesiyle Hadis'ten metinler vardır. Kıble cephesinin ortasında ahşap minber vardır. Minber kubbeli olup üzeri hilal yanında yıldız alemiyle sonlanır. Minberin köşeliğin solunda Allah ve sağında Muhammed adı yazısı ile süslenir. Minberin iki yanında birer yedi basamaklı merdiven vardır. Tavanın orta bölümünde yükselen kubbe kasnağında her cephede dörder adet toplam 12 adet pencere açıklığına sahiptir. (R.2.181.) Harimdeki bütün pencereler dikdörtgen formlu olup üzerinde Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle dolanır.

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.1.1.12. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi

Katalog Nu: 12

Konumu: 263, Ta Sadej Cad., Taluban Mah., 94110, Saiburi/Pattani.

İnceleme Tarihi: 08.09.2018

Tarihçesi: Bu yapı Saiburi İslam Wittaya Okulu'nun merkez camisi olarak kullanılması için yaklaşık 2008'de inşa edilmiştir. Yapının plan şeması ve kubbesi, Kudüs'teki Kubbet'üs Sahra'dan ilham alınmıştır.[17]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi, Saiburi İslam Wittaya Okulu'nun arazisinde yer almaktadır. (R.2.182.) Yapının kuzeybatısında okulun spor sahasına ve diğer üç tarafı okulun ders binalarına bakmaktadır. Bu cami sekizgen planlı bir fevkani yapıdır. Alt kat caminin harimidir ve üst kat son cemaat yeridir. Altı basamaklı merdiven ile yükseltilen bu yapı, örtü sistemi sekiz dilimli olup yukarıya yükseltmiştir. Üzerinde soğanvari kubbe mevcuttur. Kubbenin üzerinde hilal-yıldız alemi ve aşağında ters çiçeğe benzeyen motifi ile son bulmaktadır.

Yapının en üst kısmın her cephesinde bant içinde çeşitli Kuran-ı Kerim'den ayetler yazmaktadır. (R.2.183.) Yapının bütün cephesindeki revaklarda, basık kaş kemer ile ince kaş kemer değişimli olarak sıralanmıştır. Kemerlerin bodürler silme ile dekor edilmiştir. Kemererin alt kısmında ajurlu işçilikli ve bitkisel desenli ahşap korkuluk takılmıştır. Yapının kuzey cephesinde merdiven ve batı cephesinde, hem alt kat, hem de üst katta dikdörtgen planlı mihrap sofası görülür. Yapının pencere açıklıkları dikdörtgen biçimlidir.

Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin harimi tavanın dışında oldukça sadedir. (R.2.184.) Harimin son kısmı hanımlar mahfilidir. Sekiz adet yuvarlak sütun ile taşıyan tavan, silmeler ile süslenmiştir. Tavnın merkez kısmında sekizgen biçimi silme içinde kabartmalı olarak yapılmış bitkisel motifler hakimdir. Mihrap sofasının

[17] Abdulrosah Wanna-Alee (Yala Rajabhat Üniversitesi, Beşeri Bilimler ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 12, 2018.

duvar bedenin ekseninde bir çerçeve içinde Talâk Suresinin 2.-3. ayeti yazılır ve bunun altında "Sadakallahul *azim*" yazmaktadır. (R.2.185.) Mihrap sofasının içerisinde ahşap minber vardır. Minber ahşap bir platform üzerinde olup üç basamak yüksekliğindedir. Minberin üst kapağını dört ahşap direk taşımaktadır. Ahşap direkler üst kısımda yuvarlak kemerler ile birbirine bağlanır. Minberin örtüsünün hemen altında bulunan alınlık bölümü dört tarafı dolaşmış olup yüzeyleri bitkisel motiflerle işlenmiştir. (R.2.186.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.1.1.13. Masyid Glang Balo (Balo Merkez Camii)

Katalog Nu: 13

Konumu: Balo Mah., 95140, Raman/Yala.

İnceleme Tarihi: 26.04.2019

Tarihçesi: Masyid Glang Balo'nun önceki yapısı 1964'te Arap tarzında inşa edilmiştir. Caminin yeni yapısı 2014'te yapılmaya başlanmış ve 2018'de ibadete açılmıştır. Çağdaş Malay mimarisinde inşa edilen bu cami Güney Tayland'daki tarihi camilerden ilham alınmıştır.[18]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Betorname yapıısı olan Masyid Glang Balo dikdörtgen planlı ve fevkani yapılıdır. (R.2.187.) Yapının cepheleri plastwood (plastik ahşap) ile kaplıdır. Yapı dokuz basamaklı merdivenle yükseltmiştir. Yapı üç kademeli çatı ile örtülüdür. En alt çatı saçak olarak kullanırken diğer iki kademeli çatılar küçülerek devam etmektedir. En üst çatı Hollanda tipinde olup üçgen alınlıklı taç kısmında alınlık içinde ve üstünde bitkisel desenli ve ajurlu süsleme mevcuttur. Dikeyde torna işi ahşap bir çubuk ile tamamlanmıştır. (R.2.188.) Üst çatı ile orta çatının bölümünde dikdörtgen formlu pencereler sıralanmaktadır. Orta çatı da ajurlu ahşap konsollar ile taşınmaktadır. Yapının en alt çatısında ajurlu ahşap saçak süsü vardır. Çatının her köşesinde ajurlu kıvrıkdal motifler ile sonlanmaktadır.

Yapının doğu cephesinde ana giriş kapısı ve güney cephesinde engelli rampası yer almaktadır. Girişin örtüsü yapının en üst çatısının formuna benzer. Bu üçlü giriş açıklığı sütun giriş ust kısmı ajur tekniğinde ve bitkisel desenli ahşap süsleri ile süslenmşitir. (R.2.189.) Kapının üst kısmında caminin ismi Javi dilde ve Tayca'da yazılılmıştır. Bunun iki yanında birer dar açıklık içinde ajur işçilikli ve geometrik desenli ahşap pano takılmıştır. (R.2.190.)

Yapının alt katındaki kuzey ve güney cephesinde birer giriş kapısı ve dörder dikdörtgen formlu açıklık vardır. Bunlar doğu cephesindeki girişinde olduğu gibi ajurlu işçilikli ahşap pano ile süslenmiştir. Yapının üst katındaki cephelerde görülen

[18] Hayeepi Masdee (Masyid Glang Balo'yu tasarlayan mimar), Kişisel Görüşme, Nisan 30, 2019.

açıklıklar ise yapıyı havalandırmak için ajurlu ve geometrik desenli ahşap panolar monte edilmiştir. (R.2.191.) Batı cephesinde bir minare cepheye bitişik olarak yer alır. Minarenin alt kısmı mihrap bölümüdür. Bu minare kare planlı ve tek şerefelidir. Minarenin külah kısmı küçük baldaken şekilde olup örtüsü piramidal formludur. Bu piramidal çatısının pik noktasında ve çatının her köşede ajurlu motifler vardır. (R.2.192.)

Harimin batı cephesinde iki adet kapı, kuzey ve güney cephesinde beşer kapı vardır. (R.2.193.) Bu iki kanatlı kapıların alınlığı dikdörtgen şeklindedir. Yüzeyde cam kumlama tekniğinde yazıları vardır. (R.2.194.) Bütün cephelerde Ayetel Kursi içeren şeritler ile dolanmaktadır. Mihrap açıklığı dikdörtgen biçimli olup üzerine Fatiha Suresi yazılan büyük siyah levha mevcuttur. (R.2.195.) Mihrabın içerisinde sade ahşap minber bulunmaktadır. Caminin üst katta yer alan harim oldukça sadedir. Burada alt katta yer alan mihrabın üst kısmından yükselen Fatiha Suresi levhası görülmektedir. (R.2.196.) Kuzey ve güney cephesinde bulunan ikişer kapı vardır ve bu kapılar yan sahınlarına açılmaktadır. Yan sahınları geometrik desenli panolar ile güzelleşmiştir. (R.2.197.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Din okulu binası.

Masyid Glang Balo'nun din okulu U plan şeması olup Hollanda tipinde çatıyla örtülüdür. Üçgen alınlğının ucunda torna işçilik ahşap dikme ve bitkisel motifli ajur tekniğinde süs elemanı ile son bulmaktadır. Yapının orta bölümünde sütunlu giriş altında yapıya çıkılan iki yönlü merdiven vardır. Bunları örtülen çatının üçgen alınlğınında radyal güneş motifiyle işlenmiştir. (R.2.198.)

2.1.2. Aşağı Güney Bölgesinde Camiler

2.1.2.1. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu (Cemaati Salati'l Evvel Camii)

Katalog Nu: 14

Konumu: 12, Talad Mah., 95140, Chaiya/Surat Thani.

İnceleme Tarihi: 18.07.2018

Tarihçesi: Ban To Jao'da yaşayan Müslüman cemaati Ayutthaya döneminde 17. yüzyılın sonunda Mustafa isminde Chaiya Valisi tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır.[19] Caminin ilk yapısı küçük ahşap yapı idi. Erken Rattanakosin devrinde yeni cami yapısı inşa edilmiştir. Tadilat edildiğin için yapının asıl formu kaybedilmiştir. Yalnızca üst çatı ve minber asıl formuna yakın durumda kalmıştır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Yama Ati Solatin Avvalu dikdörtgen planlı olup fevkani camidir. Alt kat yığıma malzemeli olup günlük namaz kılma alanı olarak kullanılmaktadır. Üst kat ahşaptan yapılmış olup harimdir. Batı cephede dikdörtgen planlı mihrap sofası vardır. Girişin yanında şadırvan yer almaktadır. (R.2.199.-2.200.)

Bekleme alanının örtüsü beşik çatı olurken harimde kırma çatı uygulanmıştır. En üst çatı kiremitlerle kaplıdır. Çatının doğu ve batı cephesi süslüdür. Çatının tepelik kısmında ve iki yan sonunda boğumlu ucu olan torna çubuk yanında ajur tekniğinde Tay sanatında bitkisel kıvrık dal motifleri yer almaktadır. Çatının sınırının yüzeyinde bitkisel motif vardıır. Çatının sınırının altında Tay sanatında yaprak motiflerinden sarkmaktadır. (R.2.201.)

Çatının batı cephesindeki üçgen alınlıkta Burak tasvir edilmiştir. (R.2.202.) Burak'ın sağında bir hilal ve altında üç tane kubbeli yapı yer almaktadır. Yapıların arasında Tay sanatında bitkisel motif görülmektedir. Yapıların yanında da Tay sanatında kıvrık dal motifleri vardır. Tasvirde ayrıca Tay takvimiyle resim yapımı

[19] Charoen Sonpradit ve Koramuddin Yeesa, **Chumchon Choa Thai Muslim Nai Jangvat Surat Thani (Surat Thani'deki Taylandlı Müslüman Cemaatleri)**, y.y., Krom Songserm Vattanatham, 2005, s. 55-56.

tarihi 2507'de (1964'te) belirtmektedir. Çatının doğu cephesinde ise *Krut* adlı bir Hint ve Tay mitolojisinden yaratık resimlenmiştir. *Krut*'un iki yanında kıvrıkdal motifleri hakimdir. (R.2.203.)

Alt kattaki namaz kılma alanı oldukça sade olup kıble duvarında sivri kemer şeklinde mihrap vardır. Mihrabın ekseninde Allah lafzı yazılmıştır. (R.2.204.) Üst kattaki harim ise basit ve sade olup altı adet ahşap sütun görülür. (R.2.205.) Mihrap içinin ekseninde ahşap minber vardır. (R.2.206.) Bu oyma tekniğinde motifleriyle süslenmiş minber yeni boyanmıştır ve bazı kısımları yeniden yapılmıştır. Minber dört kısımdan oluşurdur. İlk kısım kitaplıktır. İkinci kısımda kemer açıklığı, merdiven ve oturma yerinden ibarettir. Bu kıvrımlı ve dilimli kemer açıklığı yeni yapılmıştır. Kemerin tepeliğinde bir sivrilendirilmiş motifiyle sonlanmaktadır. Kemerin uçlarında S kıvrım şeklinde yapılmış olup üzeri küçük piramidal biçimi mevcuttur. (R.2.207.) Kemerin sütunları yanında bir çiçek motifli pano ve sütunların önünde saz biçimli pano içinde bitkisel motif vardır. (R.2.208.)

Minberin üçüncü kısmı bir alınlık yer almaktadır. Alınlığın ekseninde bir çiçek içinde çiçek motifi görülmektedir. Diğer yüzeylerde S ve C kıvrık dal motifleriyle doldurulmuştur. Alınlığın tepeliğinde üç yaprak biçiminde yapılmıştır. Alınlığın altında çiçek ile yaprak motifleri sıralanmaktadır. (R.2.209.)

Minberin dördüncü kısmı oturma yeridir. Sırt dayanığının üstünde bir alınlık konulmuştur. Alınlığın altında bir dikdörtgen pano, bitkisel motif zemin üzerine Kelime-i Şehadet yazılmıştır. Bu panonun altında bir diğer pano ve iki tane sırt dayanığı vardır. Bunlar süsleme kompozisyonları birbirine benzer ama detayları biraz farklıdır. Pano ve sırt dayanaklarının süslemesi, eksende bir çiçek motifi yer alır ve bu çiçekten küçük çiçek ile sonlanan kıvrık dal motifler vardır. (R.2.210.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Camiden yaklaşık olarak 500 metre güneybatısında Chaiya Valisi Mezarı bulunmaktadır.

Chaiya Valisi Mezarı'nda üç adet mezardan oluşmaktadır. Bunlar kısa duvarla çevrelidir. İçerisinde kumtaşından yapılmış iki şahide mevcuttur. (R.2.211.-2.212.) İlki Chaiya'nın ilk valisi olan Mustafa'ya aittir. Bu mezar taşları dikdörtgen

formlu olup yüzeyde basık yuvarlak ve dikdörtgen formlu vardır fakat kitabe yoktur. İkinci mezar Chaiya'nın sonraki valisi ve Mustafa'nın oğlu olan Tevfik'in mezarıdır. Bu da kitabe bulunmamaktadır. Son mezar ise tek şahidelidir ve kime air olduğu belirtilmemiştir. Bu mezar taşı kaidesi kademeli olup tepeliğinde kabartmalı dört yapraklı çiçek motifi ile tamamlar. Ön cephede bir rozet motifi vardır. Rozetin altında dikdörtgen çerçeve içinde rozet ile tığ motifi ve aşağısında bir yükselen çiçek dalı motifiyle işlenmiştir. Mezar taşının arka cephesi sadedir.

2.1.2.2. Masyid Solahuddin (Selahaddîn Camii)

Katalog Nu: 15

Konumu: Klang Mah., Karom Cd., 80000, Mueng/Nakon Si Thammarat.

İnceleme Tarihi: 19.07.2018

Tarihçesi: Klang mahallesinde yaşayan Müslümanlar önce Masyid Yamia'nin etrafında oturmuş ve daha sonra 1927'de hükümetin caminin arazisinin üzerinde bir okul inşa etmek için cami bugünkü yer alan arazisine taşınmıştır. 1930'da yeni cami yapısını yapılmaya başlanmıştır. Bu cami, Min Suwannasa adlı bir Müslüman usta tarafından tasarlanarak 1937'de bitirlmiştir.[20] 1971'de çıkan fırtınada caminin çinko levhalardan yapılmış kubbesi yıkılmış ve yeniden yaptırılmıştır. Sonra daha dört kubbe eklenmiştir. 1993'ten sonra da minare ilave edilerek Bangkok'taki Masyid Assalafiyah'ın minaresinden örnek alınmıştır.[21]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki Yapı

Masyid Solahuddin'ilk yapısı Tayland'da yerel ahşap evler gibiydi. Batı tarafında mihrap bölümü vardı. (R.2.213.)

b) Günümüzdeki Yapı

Masyid Solahuddin kare planlı, tek katlı, düz dam çatılı ve beş kubbeli bir yığma kâgir yapıdır. (R.2.214.) Zeminden beş basamaklı merdivenle yükseltilmektedir.Yapının ortasındaki alanı harimdir. Kuzey tarafında sütunlu giriş ve son cemaat yeri bulunmakatdır. Doğu tarafında başka bir giriş, güney tarafında abdesthane yanında son cemaat yeri ve batı tarafında kare planlı mihrap bölümü görülmektedir. Minaresi ise yapıdan ayrı olarak kuzeybatı tarafında yer almaktadır.

[20] Se Chaitree, **Yon Roi Masyid Solahuddin (Solahuddin Cami'nin İzini Sürmesi)**, y.y., 2016, s. 6-8.
[21] A.e., s. 24.

Yapının çatısının ortasında bir kare planlı yapı yer almaktadır.Üst kısım boyunca korkuluklarla çevrilidir. Her cephede açıklıklı yarım daire kemerler vardır. (R.2.215.) Kemerin etrafında çiçek ve kıvrım dallar motifiyle doludur. Bu çatısız yapı sadece camiyi iki katlı görünmek amacıyla değil, kubbeleri yüklemek için de yapılmıştır. (R.2.216.) Bunun üzerinde beş tane kubbe vardır. (R.2.217.) Ortadaki olan ana kubbe sekiz köşeli olup ucunda hilal ile yıldız alemiyle sonlanmaktadır. Kasnak yüksek, sekizgen planlı ve şerefelidir. Ana kubbeyi çevrelenen diğer dört kubbe yüksek sekizgen planlı kasnakta oturmaktadır. Bu kubbeler sekiz köşeli olup altında saçak vardır. Alemlerde yıldız motifi mevcuttur.

Yapıının kuzey ve doğu cephesindeki balkonun ortasında oyma tekniğinde Tayca ile Arapça'da caminin ismi yazılan bir pano mevcuttur. İki yanında ince sütun var ve ucunda küçük yivli tepelik görülmektedir. Panonun yüzeyinde bitkisel ve kıvrımlarla doludur. (R.2.218.)

Kuzey tarafındaki sütunlu giriş üç açıklıklı kemer şeklinde olup ortadaki olan en büyük kemerdir. Kemerler dört kare planlı sütunla taşınmaktadır. Köşelikte oyma kıvrık desenleri görülmektedir. (R.2.219.) Beş basamaklı merdivenden çıkarken son yıllarda eklenen alüminyum kapı mevcuttur. Kapının ortasında hilal ile yıldız motifi vardır. Son cemaat yerindeki konsolların yüzeyinde kıvrık yaprak motifleriyle bezenmektedir. (R.2.220.-2.221.) Doğu cephesindeki giriş tıpkı batı tarafındaki olduğu gibi fakat işte Kelime-i Şehadet'in kitabesi vardır. Bunun altı sağda Allah ve solda Muhammed yazısı vardır. (R.2.222.)

Minare beş şerefelidir. Alt kısım sekizgen planlı olurken üst kısım dairesel planlı ve inceltmiştir. (R.2.223.) Gövdenin zemin kattaki giriş kapısı sivri kemerli olup parmaklıkla kaplanmaktadır. (R.2.224.) Şerefenin altında rumi ve palmetlere benzer motifler dolanmıştır. (R.2.225.) Minarenin ucunda sekiz köşeli kubbe var olup hilal-yıldız alemiyle tamamlanmıştır. Minareden çatı kata çıkan merdiven mevcuttur. Harimi dikdörtgen planlıdır. Harimin bütün kapıları iki ahşap kanatlı olup üstte yarım dairesel alınlık vardır. Çerçeve yaprak dizisine benzeyen motifiyle dolanmaktadır. Bu ajurlu alınlığın ortasında bir çiçek motifi mevcut olup bundan iki yana kıvrık dallar çıkmaktadır. (R.2.226.)

Harimde hanımlar mahfili arkanın sol tarafında rastlanmaktadır. Tavan yan duvarların dışında iki sütunla taşınmaktadır. Bütün kapı açıklıkların arasında sütunce görülmektedir. (R.2.227.) Kıble duvarında geniş yuvarlak kemer formlu mihrap yer almaktadır. İçinde mihrabı aydınlatan pencere vardır. Mihrabın iki yanında birer sütunce yer alıp duvarın iki köşelikte birer köşe sütunce görülmektedir. (R.2.228.) Sütunce ile köşe sütuncelerin arasında beş ışınlı yıldız şeklinde akrilik plaka içinde Allah ve Muhammed yazısı vardır.

Mihrabın üzerinde alçı bitkisel süsleme mevcuttur. Üstte yapraklı halka içinde aynalı tarzında Muhammed yazısı ve hilal vardır. Tepelikte de yaprak motifiyle tamamlanır. Bunların aşağına döğru iki yana S ve C kıvrımlı yaprak motifleri devam etmektedir. Yaprak dalların arasında birer nilüfere yakın motifi çıkmaktadır. Bu düzenlemenin yukarında girland ve aşağıya doğru sarkan beş ışınlı yıldız motifininden oluşan süsleme bulunmaktadır. Ortasında yer alan iki girlandın içinde Allah ve Yallah Yallah diye yazılmaktadır. Her girland motifin ortasında birer çiçek motifi mevcuttur. Girlandın arasında yer alan yıldız motifi toplam dört adet vardır. Her biri içinde Dört Haliefe'nin adı yazılmaktadır. Bunların üstünde bir yarım dairesel pano vardır. Yüzeyi bitkisel kabartmala doludur. (R.2.229.-2.230.)

Mihrab açıklığının içinde minber yer almaktadır. Ahşap malzemeli ve üç basamaklı olan bu minberin oturma kısmın iki yanında kitaplık olarak tasarlanmıştır. Minberin düz çatı olup ön, sol ve sağ yana uzanmaktadır. Çatının ön tarafında yer alan ahşap disk içinde Besmele yazısı vardır. Çatının üstünde dört kubbe vardır. Ana kubbe en büyük olup aleminde hilal ile yıldız motifiyle son bulmaktadır. (R.2.231.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Avlu kapısıdır.

Masyid Solahuddin'in iki avlu kapısı vardır. Bunlar kuzey ve doğu tarafında yer almaktadır. İkisinin formu ve kitabesi hep aynıdır. Kapı dikdörtgen açıklıklı formunda ve düz çatılıdır. Üzerinde beş kubbe vardır. Bu dört köşeli kubbeler kare planlı kasnakta oturup üstünde lamba konulmakta ve ana kubbenin kasnağın ön cephesinde Kelime-i Şehadet iki satır olarak yazılmaktadır. Kapıdan iki yanında kısa duvarı cami arazisini çevrelenmektedir. Üzerine ince kırık kemerler sıralanmaktadır. (R.2.232.-2.233.)

2.1.2.3. Masyid Usasana İslam (Usasana İslam Camii)

Katalog Nu: 16

Konumu: Bo Yang Mah., 90000, Mueang/Songkhla.

İnceleme Tarihi: 18.08.2018

Tarihçesi: Masyid Usasana İslam Kral V. Rama (1868-1910) tarafından madde desteği ve köylüler tarafından vakfedilmesiyle inşa edilmiştir. Yapı 1847'de tamanlanmıştır. Masyid Usasana İslam'ın inşaat işçileri camiden daha önce inşa edilen ve caminin yakınında bulunan Matchimawat tapınağının (R.2.234.) inşaat işçileri idi.[22] Minare 1935'te yapılmıştır. Cami daha sonra genişletirilmiştir ve iç mimarisi yenilenmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Onarım Öncesi

Masyid Usasana İslam'a ait en eski fotoğrafa göre bu caminin öncesi, dikdörtgen planlı ve tek katlı bir yığma yapıdır. (R.2.235.-2.236.) Örtü beşik çatısı olup iki kademeli ve kiramit ile kaplıdır. Çatının üçgen alınlıklarının batı ve doğu cephesinde kabartmalı olarak yapılmış uzun dalları olan bir ağaç motifi ile işlenmiştir. Üçgen alınlığının sonunda bir süs vardır. (R.2.237.) Yapının batı cephesinde dikdörtgen planlı mihrap sofası ve güney cephesinde beş tane kemer açıklıklar mevcuttur. İkinci kemer kaş kemerlidir ve yapının giriş açılığıdır. Diğer kemerleri ise yuvarlak kemerli olup alt kısmında korkuluk vardır. Yapının doğu cephesinde de bir tane yuvarlak kemer mevcuttur. Ayrıca caminin bir cephesinde Tayland'ın Budist tapınağında görülen kapı ya da pencere açıklıklarına benzeyen bir kemer vardır. Günümüze bu kemer, caminin depo odasında görülebilir. (R.2.238.)

[22] Aiem Thongdee, **Rueng İslam Kap Pattanakarn Khong Chumchon Muslim Nai Boriwen Lum Talesarb Songkhla Poso 2442-2452 (1899-1909 Yılları Arasında Songkhla Gölü'ndeki İslâmiyet ve Müslüman Cemaatlerinin Gelişimi)**, Krungthep, Samnakngan Gongthun Sanapsanun Nganwijai, 2003, s. 110.

b) Onarım Sonrası

Masyid Usasana İslam dikdörtgen planlı ve tek katlı bir yığma yapıdır. (R.2.239.) Çatı iki kademeli ve kiremitlerle kapılı beşik çatı ile örtülüdür. Üst çatının güneye doğru bakan üçgen alınlık kısmında kabartmalı olarak yapılmış hilal ve yıldız motifi görülür. Bu çatının köşelerinde küçük süs kubbe üzeri hilal ve yıldız alemiyle tamamlanmıştır. Üst çatının kademesi ile alt çatı arasında bulunan bölümün yüzeyleri iç ve dış bükeylerle hareketlendirilmiştir. (R.2.240.) Yapının kuzeyinde bir minare ve güney tarafında kubbeli çok amaçlı binası bulunmaktadır.

Minare sekizgen planlı, kubbeli, tek şerefeli ve üç katlıdır. Her kat iç ve dış bükey şerit vardır. Alt katın kuzeyinde bir alimin mezarı olduğu anlaşılan bir mezar bulunmaktadır. (R.2.241.) Alt katta bulunan giriş açıklığı kaş kemerlidir. Bu kemerin çerçevesinde kabartmalı olarak yapılmış kıvrık motif dolanmaktadır. Tepelikte bir çiçek motifi mevcuttur. Bunun üzerinde minarenin yapım tarihi 01.01.1935 Tayca ve Tay rakamı olarak yazılmaktadır. (R.2.242.) Minarenin pencerelerin dikdörtgen formlu olup pencerelerin alınlığı yarım daire şeklindedir. İçinde ajur tekniğinde çiçek motifi görülmektedir. Pencere parmaklığının üst kısmı hilal ve yıldız motifindedir. Petek sekizgen planlı ve her cephede yuvarlak kemer açıklık mevcuttur. (R.2.243.) Minarenin kubbesinin üzerinde alem yer alır.

Yapının revakları yuvarlak kemerlidir. Kemerin arasında korkuluklar yer alır. (R.2.244.) Giriş kapısı yapının doğu cephesinde yer almaktadır. Harim giriş kapısının üstünde altın boyama kufi hat ile yazılan Besmele kitabesi mevcuttur. Kitabenin bordüründe bitkisel motifler ile dolanmıştır. (R.2.245.) Harim alanı yeniden yapılmıştır. (R.2.246.-2.247.) Duvarın ile tavan arasında kalan bölümde dört yönü dolaşan Müzzemmil Suresinden metinler yazılmıştur. Hanımlar mahfili harim alanının son kısmında yer alır. Mihrap yuvarlak kemerlidr. Üstünde üç kubbe vardır. Mihrabın alınlığı kısmında Tevbe Suresinin 18. ayet metinden alınmıştır. Bunun altında Tayca çevrisi de sağlanmıştır. Mihrabın ekseninde Allah lafzısı görülür. (R.2.248.-2.249.) Minber ahşap ve korkuluklu bir podyum formundadır. (R.2.250.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.1.2.4. Masyid Yabalrod Rohmah (Cebel-i Rahmet Camii)

Katalog Nu: 17

Konumu: Hua Khoa Mah., 90280, Singhanakhon/Songkhla.

İnceleme Tarihi: 19.08.2018

Tarihçesi: 1680'de Songkhla Sultanlığı'nın Ayutthya Krallığı'nın eline geçmesiyle bazı nüfuslar çevresindeki şehirlere taşınırken bazıları Songkhla'da kalmışlardır ve Masyid Yabalrod Rohmah'ı tespit etmişlerdir. Tepede inşa edilen bu cami daha sonra bugünlerde bulunduğu yeri taşınmıştır. Caminin 1915'te inşa edildiğinde Mid Leemud ve Nakon Si Thammarat'taki Masyid Solahuddin'i yapan Min Suvannasa görevlendirilmişlerdir. Caminin minberi de bu iki usta tarafından tasarlanmıştır.[23] Daha sonra minber bir camiye vakfedilmiştir. Cami 1977'de yeniden yapılmıştır. Günümüze ulaşan sadece batı cephesindeki sütunlu giriştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

1. dönem (1680-1847): Masyid Yabalrod Rohmah'ın ilk yapıldığında bir tepede inşa edilmiştir. Ancak caminin nasıl olduğu bilgilerimiz yoktur.

2. dönem (1848-1914): Bu asrında cami yığma kâgir yapısı idi. Bu yapı 2002'de yıkılmıştır.

3. dönem (1915-1977): Cami tepeden bugünlerde bulunduğu yere taşınmıştır ve 1915'te caminin yeni yapısı inşa edilmiştir. (R.2.251.) Masyid Yabalrod Rohmah'a ait mevcut fotoğraflara göre cami kısa bir tepede yer almıştır. Caminin arazisi kısa korkuluk ile çevreli idi. Kuzey tarafında "*pratu burok*" (Burak kapısı) olarak tanınan avlu kapısı vardı. Bu kapının alınlığınında Burak kabartması mevcuttu. Alınlığın çerçevesi *Nak* isminde bir Tay sanatında yaratığının şeklinde yapılmıştır. Alınlığın üstünde ve iki sonunda kulecik formlu alem görülür. (R.2.252.)

[23] Masyid Yabalrod Rahma'ın Konseyi ve Phithakkhumphol Ailesi, **Tee Raluek Roi Pee Masyid Yabalrod Rohmah (Masyid Yabalrod Rohmah'ın 100. Yıldönümü)**, y.y., 2016, s. 28.

Cami kare planlı ve tek katlı bir yığma kâgir yapılı idi. Çatı iki kademeli olup kiremit ile kaplıydı. Üst çatı piramit formunda olup bir alem ile sonlanmıştır. Çatının bütün köşelerinde ince dikme ile süslenmiştir. (R.2.253.) Yapının üst kısmında ahşap havalandırma ponoları yer almıştır. Bunların bir tanesi beş kollu yıldız motifi içinde Arap harfları mevcuttur. (R.2.254.) Doğu cephesinde beşik çatıyla örtülen sütunlu giriş vardı. Bu çatının üçgen alınlık kısmında ajurlu işçilikli ahşap süslemelerle canlandırılmıştır. Üçgen alınlığın ortasında bir ince dikme ile tamamlanır. Doğu cephesinde de caminin başladığı inşa ettiği tarihi cuma günü Şevval 1336 hicri yazılan ahşap konsol (R.2.255.), kuzey ve güney cephesinde dört halifenin adıları yazılan levha bulunmuştur.[24] Yapının doğusunda yığma kâgir sütunlu giriş vardır.

Bu dönemdeki Masyid Yabalrod Rohmah'ın iç mekânı ile ilgili bilgilerimiz yoktur. Ancak minbere ait fotoğraflar bulunmaktadır. Bunlara göre caminin mihrabı küçük pavyon şeklinde yapılmıştır. (R.2.256.-2.259.) Minberin çatısı stupa gibi kademelidir. Ayaklar da kademeli ve ajurlu tekniğinde bitkisel motifler ile işlenmiştir. Minberin çatısı üç kısımdan oluşmaktadır. Çatının ilk bölümü kademeli kaide üzerine kabartmalı bitkisel motifli şerit vardı. Köşe kısımlarda üçgen alınlık oluşturulmuşken bu iki kısım arasında yivlendirilmiş bölümler bulunmuştur. Üçgen alınlık kenarında ajur işçilikli bitkisel motifli ahşap pano ile süslenirken yivlendirilmiş bölüm yüzeylerinde küçük geometrik motifler yer almıştır. Alınlıkta da ajurlu bitkisel motif ancak eksenin alt kısmında bir hilala benzeyen motif vardır. Minberin çatının ikinci bölümü ilk bölümden kısalaştırılmış olup kademeli kaideye sahipti. Üzerinde bulunan üçgen alınlıklar zikzak şeklinde sıralanmıştır. Her üçgen alınlıkta ajurlu işçilikli bitkisel motifi içer. Minberin çatının son bölümü ise büyük boğumlu bir alem şeklinde olup yüzeyinde bezemelidir. Aryrıca bir belgede bu minberin bir kısmı dört halifenin isimleri mevcut olduğunu söz etmektedir.[25]

Masyid Yabalrod Rohmah'ın minberi daha sonra Songkhla'daki Masyid Nurul Yannah'a vakfedilmiştir. Daha sonra bu minberin stupaya benzer olan üst kısmının yerine kubbe yerleştirilmiştir. Minberin kubbesinin üstünde hilal-yıldız

[24] A.e., s. 21.
[25] A.e., s. 28.

motifli alem ile tamamlar. Alınlığı kısmı da bazı motifler eklenmiştir. Minberin ön kısımda bir kaş kemerli açıklığı ilave edilmiştir. (R.2.260.)

4. dönem (1977-günümüze): Bu dönemde yapı geniş çaplı restore edilmiştir. 1977'de yapının doğu cephesi yıkılp yerine betonarme yapısı yapılmıştır. Yapının düz damı üzerinde bir kubbe yükselenmiştir. Batı cephesinde dikdörtgen planlı mihrap sofası görülmektedir. Yapının kuzey tarafına bir minare eklenmiştir. Yapının doğu cephesinde yedi tane ayak ile taşıyan sütunlu giriş vardır. (R.2.261.) Sütunlu girişin sol tarafında camiye çıkılan merdiven vardır. Merdivenin bir cephesinde caminin yapım tarihi yazılmıştır. (R.2.262.) Sütunlar sekizgen planlı olup gövdesi yivlidir. Sütunlu girişin doğu cephesinin köşesinde yer alan ayaklar, üst kısmı boğumlu alem ile son bulmaktadır.

Sütunlu girişin doğu cephesinde de alınlık yer alır ve bu alınlıkta oyma süsleme hakimdir. (R.2.263.) Bu alınlık üç bölüm oluşur. İlki yarım daire biçimli bölüm içinde Muhammed adı aynalı olarak yazılmıştır. Muhammed ismin solunda Ebubekir ve Ömer adı olurken sağında Osman ve Ali ters olarak yazılır. Bu dairesel panonun iki yanında ajur işçilikli kıvrık dal motifleri mevcuttur. Tepelikte bir boğumlu alem ile tamanlanır. İkinci bölüm iki yanında ajurlu çiçek ve kıvrık yaprak motifleriyle süslenmiştir. Bu bölümün iki ucunda kademeli kısımda oturan boğumlu alem vardır. Panoda simetrik bir komposizyon içermektedir. Ortada vazo ya da kandile yakın biçiminde ve aynalı tarzında "*şerif ali bahay*" yazılmıştır. Bu yazının sağında arslana benzer şeklinde yazılan Saf Suresinin 13. ayetten alınmıştır. Solda ise sağ tarafının ters yazısıdır. Bütün yazıların arkaplanında çiçek ve kıvrık yaprak motifleriyle doludur. (R.2.264.) Taç kısmın son bölümü iki dikdörtgen formlu kısımlıdır. İkisi aynı desene sahiptir. Bu desenlerin ortasında romboid biçimi içinde çiçek ve iki yanına kıvrık yapraklar çıkar biçiminde işlenmiştir. Bu desenlerin altında çiçek motifli satıhla dolanmıştır. Sütun başlıkların bir köşesindeki konsol içinde ajur tekniğinde çiçek ve yaprak motifi görülür. Cami, bugünkü görünüşünü 2014 yılındaki yenilenmeden sonra almıştır. (R.2.265.) Harim oldukça sadedir. (R.2.266.) Mihrab basık kemer şeklinde olup sol tarafında ahşap minber mevcuttur.

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.1.2.5. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat (Nakhon Si Thammarat Merkez Camii)

Katalog Nu: 18

Konumu: Na Sai Mah., 80280, Mueang/ Nakhon Si Thammarat.

İnceleme Tarihi: 19.07.2018

Tarihçesi: Bu cami Nakhon Si Thammarat şehrinin merkez camisi ve Nakhon Si Thammarat İslam Konseyi'nin ofisi olmak için inşa edilmiştir. Yapı 2014'te inşa edilmeye başlanmıştır ve 2016'da tamamlanmıştır.[26]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yapı konum itibari ile oldukça geniş bir araziye sahip bir alanda inşa edilmiştir. (R.2.267.-2.268.) Yapının üst örtüsü düz damlı olup, düz damın orta kısmında çokgen formlu, beş tane kubbe yer almaktadır. Ana kubbe en büyük ölçekli olup uç kısmı kubbe yüzeyinden dışarı taşarak yıldız uçları oluşturmaktadır. Bu yıldız uçları sivri köşeler oluşturarak uç kısımda birleşmekte olup birleşim yerlerinde ay yıldızlı alem bulunmaktadır. (R.2.269.)

Sekizgen planlı olarak inşa edilmiş olan yapının, giriş yer alan cepheler hariç, her cephesinin alt bölümünde sivri kemerli üç pencere, üst duvar yüzeylerinde ise yan yana sıralanmış kare planlı beş pencere mevcuttur. Alt bölümü de oldukça geniş tutulmuş büyük sivri kemerli pencerelerin alt kısmında sivri kemerin yarısına kadar yükselen yan yana iki sivri kemerli iki pencere daha yer almaktadır. Bu sivri kemerli pencereler büyük sivri kemerli pencerenin içinde ayrı bir pencere görünümü oluşturmuştur. Büyük sivri kemerli pencerelerin üst kısımları ise geometrik motifli vitraylar oluşturulmuştur. Sivri kemerli pencerelerin etrafını iki adet sivri kemerli altınvari renkli silme çevrelemektedir. Kare formlu üst pencerelerin korkulukları da geometrik desenli olup bu bölümü işlenmiştir. (R.2.270.)

Yapıya giriş ise üç cepheden sağlanmaktadır. Ana giriş yapının batı cephesinde yer alır. (R.2.271.) Birbirinin benzeri olarak yapılan kuzey ve güney

[26] Tayland Diyanet İşleri Başkanlığı, **Sasana Sathan Samkan Ku Phandin (Ülkede bulunan Önemli Din Mekânları)**, Bangkok, Rungsin Kanpim, 2018, s. 97.

cephesindeki giriş bölümleri dikdörtgen bir form içerisinde basık kemerli olarak yapılmıştır. Basık kemerli bölümün orta kısmında ise sivri kemerli bir giriş bölümü yer alır. Sivri kemerli girişin üzerinde bulunan sivri kemerli açıklığın yüzeyi sivri kemerli pencerelerde kullanılan geometrik desenli vitraylı olarak yapılmıştır. Giriş açıklığının basık kemerli bölümleri, sivri kemerli bölümün silmeleri altınvari renklidir. Girişin sağında ve solunda ise kaide üzerinde üç katlı minareler yükselmektedir. (R.2.272.) Minarenin pabuç kısmı, kat aralarındaki bölümler ve kubbe yüzeyleri altınvari renklidir. Çokgen formunda yapılan minarelerin kaide kısmı oldukça yüksek tutulmuştur. Kaidenin her cephesinin yüzeyinde oldukça uzun tutulan sivri kemerli pencereler yer alır. Minarelerin gövde kısımları çokgen formunda yapılmış olup her cephesinde de sivri kemerli pencereler mevcuttur.

Yapının ana girişinin kemer formları da diğer girişlere benzemekte iken köşe kısımlarında bulunan minareler diğer iki girişteki minarelerden form olarak farklıdır. Girişin sağında ve solunda bulunan minareler çokgen formda sağır bir şekilde yükselmekte olup geniş bir bilezik ile son bulmaktadır. Bileziğin üzerinde ise çokgen formlu ve her formunda sivri kemerli pencerelerin bulunduğu kısım yer alırken bu bölümün üzerinde ise kubbesi yer almaktadır. Giriş açıklığının üzerinde Tevbe Suresi'nin 18. ayetinden alınan metinleri yazılmıştır. (R.2.73.-2.274.)

Yapıya giriş kapılarından girildiğinde sekizgen yapının alt katına ulaşılmaktadır. (R.2.275.) Bu katta bulunan çokgen formlu destekleme ayakları tavana kadar yükselmektedir. Yapının üst katına çıkışı yukarıya doğru dönerek devam eden iki merdiven sağlamaktadır. Bu bölümü cephelerde bulunan kare formlu pencereler ve orta bölümdeki aydınlatma feneri şeklindeki kubbeli bölüm aydınlatmaktadır. (R.2.276.) Bu bölüm harim mekânı olarak kullanılmaktadır. Çokgen planlı harim mekânının kıble duvarının yüzeyinde mermer döşemeli ile mihrap oluşturulmuştur. (R.2.277.) Mihrabın sağında çokgen formlu, ahşap malzemeli, sade işçilikli minber vardır. Ahşap destek ayaklar tarafından desteklenen minber üç basamaklıdır. Minberin üzerinde ise çokgen formlu kaideye oturtulmuş altınvari renkli üç adet soğanvari kubbe yer almaktadır.

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.2. Merkez Bölgesinde Camiler

Tayland'ın merkez bölgesinde yer alan 26 ilde toplam 515 cami vardır. Her şehirde cami bulunmaktadır. Ülkenin başkenti, siyasi ve ekonomik merkezi olan Bangkok, 183 tane cami ile bölgenin en fazla cami sayısına sahip olan ildir.[27] (Harita 2.2.) Bangkok'taki camilerin yoğunlaştığı bölgeler, Tayland'ın önceki başkentinin bulunduğu Thonburi ilçesi ve Bangkok'un doğu bölgesidir. Çalışmamızda Merkez Tayland'daki, Bangkok ve ülkenin merkez bölgesindeki diğer şehirlerdeki camiler ayrı ayrı şekilde ele alınmaktadır. Zira Bangkok'ta bulunan camiler, şehirdeki yerel faktörlerin etkisiyle kendine özgü mimari yapısı ve süslemelere sahiptir. Dolayısıyla bu çalışmada Bangkok camileri diğer illerdeki camilerden ayrı bir bölüm olarak incelenmektedir.

2.2.1. Bangkok'ta Camiler

2.2.1.1. Masyid Tonson (Tonson Camii)

Katalog Nu: 19

Konumu: 447, Wat Arun Mah., Arun Amarin Cad., 10600, Bangkok Yai/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 29.06.2018

Tarihçesi: Bangkok'un en eski camisi olan Masyid Tonson, eskiden Ayutthaya Krallığı'nın ileri karakolu ve uluslararası ticaret merkezi olan bugünkü Thonburi ilçesinde yer almaktadır. O dömemde çeşitli yabancı Müslüman etnik gruplar Ayutthaya'ya gelerek Thonburi'ye yerleşmişlerdir. Bu cemaat Ayutthaya Krallığı'nda 17. yüzyılda gönüllü asker olan Çam Müslümanları ve çeşitli ülkelerden gelen Müslüman tacirlerden oluşmuştur. Belgelere göre Masyid Tonson 1688'de Choa Phraya Ratcha Wangson Seni (Mahamud) isminde bir asil tarafından tesis edilmiştir.[28] Bangkok Yai kanalının kenarında yer aldığı için cami *Gudi Bangkok Yai*

[27] Kana Kammakan İslam Hang Pratet Thai, **Thamniab Masjid Tua Ratcha Anajak (Tayland Camiler Listesi)**, yy., 2017, s. 10.
[28] Perm Ahmadjula, "Krai Pen Krai" (Kim Kimdir), kişisel notlar, Dhrinand Chunagpichit'a ait, s. 139-140.

(Bangkok Yai İbadethanesi) ya da kısa adıyla *Gudi Yai* olarak tanınmıştır. Daha sonra caminin yanlarına selvi ağaçları dikildiği için Selvili Cami anlamına gelen Masyid Tonson adı ile tanınmıştır.[29] Bu cami yüzyıllar boyunca Müslüman soylular tarafından himaye edilmiştir. Şeyh Ahmed'in soyundan gelen Tay Şiiler camileri inşa etmeden önce Masyid Tonson'da namaz kılmışlardır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Tonson tarihi bir cami olması nedeniyle birkaç defa yenilenmiştir. Bu nedenle yapıda farklı üsluplar görülmektedir. Dolayısı ile camiyi dört ana dönemde incelemek mümkündür.

1. dönem (1688-1814): Masyid Tonson'un ilk yapısı Tay geleneğinde basit bir ahşap yapıydı. Budist rahiplerin konakladığı *guti* denilen yapılara benzemekteydi. Zamanla cemaati arttığı için genişletilmek üzere 1814 yılında yıkılmıştır. İlk yapının genel durumu ve mimari detayları hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

2. dönem (1816-1952): 1814 yılında yıktırılan ahşap ilk caminin yerine 1816 yılında görkemli bir yığma kâgir yapı olarak yeniden inşa edilmiştir. Bu dönemde girişin iki yanına selvi ağaçları dikilmiş ve yapı Masyid Tonson (Selvili Cami) adı alınmıştır. 1816'da tamamlanan Masyid Tonson'un ikinci yapısı Sarayda çalışan inşaat ustası tarafından tasarlanmıştır.[30] Masyid Tonson'un yapısı dönemin mimari tarzına göre Kral II. Rama zamanında inşa edildi ve Kral III. Rama döneminde de restore edilmiştir. Yapının ajurlu işçilikli ahşap işleri ve Doğu cephesinin önünde yer alan kapısı ise Kral V. Rama ve Kral VI. Rama dönemlerinde yapıldığı anlaşılmaktadır.[31]

Mevcut fotoğraflara göre Masyid Tonson'un 2. yapısı tek katlı ve düz tavanlıydı. Üzeri beşik çatı ile örtülmüştü. (R.2.278.-2.279.) Üçgen alınlığın kenarı kıvrımlı silme üzerine kabartmalı kıvrık dallar ile sarıldı. Alınlığın tam ortasında bir yuvarlak açıklık ve alınlığın diğer yüzeylerinde sıva işçilikli S kıvrımlar, çiçek ve kıvrık yaprak motiflerinden oluşan bir simetrik kompozisyon ile dolduruldu. Üçgen

[29] Sorayut Chuenpakdee, Ed., **Muslim Masyid Tonson Kab Banpachon Sam Yuk Samai (Tonson Camii'nin Müslümanları ve Üç Dönemden Ataları)**, Bangkok, Jirarat Kanpim, 2001, s. 168.
[30] A.e., s. 177.
[31] A.e., s. 35.

alınlığın tepeliği bir çiçek tomurcuğu şeklinde sonlandı. Yapının üst kısmı parapet ile çevreliydi. Doğu cephesindeki parapetlerin orta kısmında bir pano mevcuttu. Panonun üstünde bir yukarıya doğru sivrileştirilmiş biçimli alem vardı. Panoda oyma tekniği ile Arma-i Osmanî işlendi. Armanın altında bu panonun yapım tarihi Tay rakam ile yazılmış olup yaklaşık 1906 tarihine denk gelir. (R.2.280.-2.281.) Cephede kapı ve pencere aralarında yivli pilastrlar yer almış, üstleri bir başlıkla biçimlenmiş ve parapetin babaları ile bütünleşerek boğumlu taş alemlerle sonlandı.

Yapının kapı ve pencere açıklıkları üstte silmeler ile çevrelenmiş yuvarlak kemerli alınlıklara sahipti. Bunların üstünde iki yandan gelip ortada yukarıya doğru devam eden bir silme üstünde hilal ve beş kollu yıldız motifi vardı. Kapı ve pencere alınlıklarında ajur tekniğinde ahşap havalandırma panoları takıldı. Bu panolar bitki kompozisyonlu olup merkezde hilal ve yıldız motifi kullanıldı. (R.2.282.)

Caminin doğu cephesindeki giriş kapısının önünde bu cephenin bir kısmını içine alacak şekilde (yanlarda birer pencere dışta kalıyor) alçak bir avlu duvarı ile çevrelenmiş küçük bir alan vardı. Eksende iki yanı kare ayaklarla sınırlanan üzeri ahşaptan yuvarlak kemerli ve kademeli alınlıkla sonlanan bitki ajurlu bir tepelik vardı. Bu kapıyı sınırlayan kare ayakların üstü boğumlu bir tepelik üzerinde küçük birer küre ile sonlandı. Avlu duvarı küçük yuvarlak kemerli açıklıklı korkuluklara sahip olup aralarda cephesi yivli, kare kesitli kaide ve başlıklı babalar yer aldı. Önde iki köşedeki babalar daha iri olup yukarıya doğru daralmakta ve sivrilen alemlerle sonlanmaktaydı. (R.2.283.-2.284.)

Dikine dikdörtgen planlı caminin harimi oldukça sade idi. İçte iki sütun sırası vardır ve üç nef oluştu. (R.2.285.) Eski fotoğraftan sütunların en az beşer olmakla on adet olduğu söylenebilir. Pencerelerin üstünde ve aralarda hat levhaları içeren çerçeveler asıldı. (R.2.286.) Taban mermer döşemeli idi. Kıble duvarında iki pencere vardı. Bu duvarın ortasında bir üçgen çerçeve ile sınırlanan alanın önünde ahşap mihrap ve minber yer aldı.

Taş kaide üzerinde yer alan ahşap mihrap form ve süslemeleri açısından tamamen Tay geleneksel üslubundadır. Küçük bir köşk gibi düzenlenmiş olan mihrap, kırmızı ile boyanmıştır. Bazı kısımlar altın yaldızlı ve mozaik tekniğinde

renkli camlarla kaplıdır. Mihrabın altı adet kare kesitli sütun üzerine oturan düz tavanı üstte beşik çatı olarak biçimlenmiştir. Önde üçgen alınlığın sınırını oluşturan bordür "C" kıvrımlı dilimli olup başlangıcı yukarı dönmüş dört kıvrımlı bir motif şeklindedir. Bordürün üst yüzünde içleri yeşil camla kapılanan yüzgeç formlu süsler dizilmiştir. Alınlığın tepesi kabarık ve yukarıya doğru kıvrımlaştırılmış alem ile sonlanmaktadır. Çatının orta kısmında da kabarık bir silme üzerinde alem yer almaktadır. (R.2.287.)

Üçgen alınlıkta görülen süsleme oldukça zengindir. (R.2.288.) Kabarık bitkisel süslemenin yer aldığı alınlıkta ortadan çıkan ve iki yanda helezonik kıvrımlar yapan yapraklı dallar ana kompozisyonu oluşturur. Aralardaki altı su damlası şeklindeki motiflerin üzerinde yuvarlak kabarık camlar kakılmıştır. Alınlığın üst ucunda küçük sedef parçalarından oluşan bir çiçek motifi vardır. Ortasında hilal ile yıldızı hatırlatan bir düzenleme mevcuttur. (R.2.289.) Alınlığın altı çeşitli stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleriyle bezenmiştir. Mihrabın arkasındaki iki kare kesitli sütun hariç diğer dördü mavi ve sarı camlar ile kaplıdır. Sütun başlıkları nilüfer çiçeğine benzer şekilde yapılmıştır. Gövde karelerin baklava dizisi şeklinde sıralanması ile oluşan renkli camlarla bezenmiştir. (R.2.290.)

Mihrabın içerisinde oyma tekniğinde kutsal mekânların tasvirinin yer aldığı ahşap levha bulunmaktadır. Levha eskiden kırmızı zeminli olup tasvirler altın yaldızlıydı. Levhanın dış bordüründe bitkisel dizi sıralanırken iç bordüründe Ayet el-Kürsi ve Fetih Suresinin 1.-3. ayetleri yazılmıştır. Levha ortasında yuvarlak bir madalyon içinde Kelime-i Şehadet yazılıdır. Tasvir ise oyma tekniğiyle Cebel'i Rahme, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevi resimlerinden oluşmuştur. Bu resimlerin arasında yer alan kartuşlarda da Hac ile ilgili metinler vardır.[32] (R.2.291.)

Caminin ahşap minber üç basamak yüksekliğindedir. Köşe kısımlarında bulunan zarif yuvarlak sütunlar beşik çatı şeklinde yapılmış üst örtüyü taşımaktadır. Bu beşik çatının ön cephesi kaş kemere benzer biçimli olup silmeler ile çevrelidir.

[32] Wasamon Sanasen, "Naewkid Rubbap Lae Pattanakan Kong Mihrap Khong Masyid Tonson Khet Bangkok Yai Krungthep Mahanakon (Tonson Camii'nin Mihrabının Kavramı, Üslubu ve Gelişimi)", *Silpakorn* Üniversitesi, Sanat Teorisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2014, s. 195-217.

Silmenin sırtında kıvrık yaprak dizi dizilenmiş olup sonunda kıvrımlı bitki biçimde yapılmıştır. Cephenin tepeliğinde stilize edilmiş çiçek motifiyle son bulmaktadır. Cephenin yüzeyinin ortasında bulunan dairesel çerçeve Kelime-i Şehadet kitabesi içermektedir. Bu kitabe yukarısında ve altındaki bitki motifleriyle tamamlanmıştır. Ayrıca kitabenin sağında caminin mihrabında görüldüğü gibi sedef malzemeli çiçek motifi içinde hilal ve yıldıza benzer bir motif vardır. Solunda ise aynı motif olmasına rağmen içinde tek çiçek motifi görülür. Minberin ön tarafında yer alan ayaklar küçük tane renkli camlar ile kaplıdır. (R.2.292.-2.293.)

Günümüze bu mihrap ve minber artık kullanılmamakta ve caminin ofisinde sergilenmektedir. Bunlara benzer mihrap ve minberlere Phra Nakhon Si Ayutthaya şehrinde bulunan Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'da rastlanmaktadır.

3. döneminde (1954-2009): Cami zaman içinde tahrip olduğu için 1952 yılında yıkılan caminin yerinde 1954'te yeniden inşa edilmiştir. 3. devrinde Masyid Tonson dikdörtgen planlı ve tek katlı bir betonarme yapısıydı. (R.2.294.) Yapı dört basamakla zeminden yükseltilmiştir. Kare planlı sütunlu giriş, yatık dikdörtgen planlı son cemaat alanı, dikine dikdörtgen planlı ve mihrap sofalı harim ile caminin sol yanında (güney) yatık dikdörtgen planlı çok amaçlı alan olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Birimlerin üzerinde iki farklı örtü sistemi uygulanmıştır. Sütunlu giriş bölümü kubbe, son cemaat alanı ile çok amaçlı alan etrafı korkuluklu düz dam ve harim bölümü ise düz tavan üzerine beşik çatı şeklinde örtülüydü. Yapının dış cepheleri oldukça sade ele alınmıştır. Şadırvan ise caminin doğusunda yer almaktadır. (R.2.295.)

Sütunlu giriş bölümünün üzerini örten yeşil boyalı sivri kubbe yüksek kasnaklı olup kasnağın dört yönünde sivri kemerli alan içinde yuvarlak pencere bulunmaktaydı. Pencere içlerindeki renkli cam vitraylarda ortada Allah lafzı içermiştir. (R.2.296.) Kubbe üzerinde dilimli ve boğumlu metal alemin ucu hilal biçiminde sonlanıyordu. Kasnağın ön cephesinde caminin isminin yazılı olduğu Tayca ve İngilizce levhalar mevcuttu. Son cemaat yeri ile çok amaçlı mekânın üzerindeki düz damı çevreleyen korkuluğun babaları girişteki kubbenin stilize edilmiş biçimleriyle sonlandırılmıştır.

Yapının kapı açıklıkları ve pencere açıklıkları yuvarlak kemerliydi. Bunların üstünde yatık dikdörtgen formlu tepe pencereleri vardı. Pencerelerin arasında köşeli plastırlar ve yataydaki silme cepheyi bölümlere ayırmıştır. Plastırların alt kısmı kademelenerek genişlemekte ve oval bir şekille sonlanmaktadır. Yandan bakıldığında çizgisel bir hareketle volüt şeklinde biçimlendiği anlaşılmaktadır. (R.2.297.-2.298.)

Çok amaçlı alan yapının güneyine bitişik bulunmakta olup caminin mimari tarzından farklıydı. (R.2.299.) Bu alan dikdörtgen planlı olup iki katlı düzenlenmiştir. On iki sütun üzerinde yuvarlak kemerli yapının alt katı revak şeklinde etrafı açık, üst kat ise açık teras idi. Batı tarafta üst kata çıkılan merdiven mevcuttu. Sütunların üst kısmı kademeli konsol şeklinde sonlanmış, aralarda yer alan kemerlerin köşeliklerinde sağda "*Allah Hasbi*", solda "*Allah Rabbi*" ibaresi mevcuttu. Alçı ile yapılmış bitki motifleriyle süslenmiş konsol ve kemer yüzeyleri altın yaldızla dekorlanmıştır. (R.2.300.)

Harimin içerisi oldukça sade idi. (R.2.301.) Pencerelerde Kisve (Kabe örtüsü)'nin desenlerinden ilham alınarak üretilmiş ferforje demir şebekeler yer alıyordu. Şebekenin sol üçgen kısmında "*Allah Celle Celaluhu*" lafzı, sağ üçgen kısmında bu lafzın ters yazısı, zikzak bant biçimli kısmında *Kelime-i Şehadet* ve en alt üçgen kısmında *"Ya Allah"* yazılmıştır. (R.2.302.) Kıble duvarında eksende yer alan mihrap sofası üstte üçgen alınlığı hatırlatan kırık kemer altında oluşturulmuştur. Bu kemerin oturduğu köşe, köşeli sütun şeklinde düzenlenmiş, kaidesinde ve başlıklarında zıt istikamette yerleştirilmiş biraz dışa doğru kıvrılmış uzun yapraklar ve palmetli dizi kabartma olarak işlenmiştir. (R.2.303.)

Mihrap sofası içinde mihrap ve minber iki yanda yer alan merdivenle birleştirilerek farklı bir kompozisyon oluşturmuştur. Orta aksta yer alan mihrabın sağındaki merdiven minberin çıkışını, mihrabın üstündeki alan hutbenin okunduğu minberin kürsü bölümünü oluşturmakta, mihrabın solundaki merdiven ise minberden iniş için düzenlenmiştir. Mihrabın tam üstüne denk gelen kürsünün önü kare açıklıklı olup içinde geometrik desenli (eksenleri kaydırılmış on iki kollu yıldızların yer aldığı) metal şebeke vardır. Şebekenin üç yanı bitki (palmet ve rumilerden oluşan) kabartmalarıyla bezenmiştir. Mihrap Mescid-i Nebevi'nin mihrabından ilham

alınmıştır.[33] Bu mihrap dikdörtgen formunda olup ortasında yer alan küçük kaş kemerli niş vardı. Kemerin yüzeyinde kabartma olarak yapılmış geometrik motiflerle kemerin geçmeli (makaralı/ablak) olarak işlendiği izlenimi verilmiştir. Kemerin oturduğu plastırlar sadedir. Mihrap nişinin arkası tesbih ve dua kitapları gibi dini malzemelerin konulduğu depo olarak düzenlenmiştir. (R.2.304.)

Mihrabın iki yanında yer alan ve minbere çıkılan merdiven sekiz basamaklı olup korkuluklar basit geometrik desenlere sahipti. (R.2.305.) Minberde bir basit oturma yeri mevcuttu. Kürsünün arkasında İslam'da kutsal mekân tasvirli levha yer almıştır. Bu dönem levhanın yeşil ve gümüş rengiyle yeni boyandığı anlaşılmaktadır.[34] Levhanın üzerinde dairesel form içerisinde Allah yazılı neon lamba mevcuttu. (R.2.306.)

4. döneminde (2009-günümüze): 2009 yılında Masyid Tonson, 3. dönemden yapısını kullanılmaya devam etmekte ancak yapılan çeşitli müdahaleler ve eklenen süslemeler ile yapı yeni bir görünüme sahip olmuştur. (R.2.307.) Yapılan yeni tezyinatta Mısır başta olmak üzere diğer İslam ülkelerine ait İslam sanatından ilham alınmıştır.[35] Giriş bölümündeki kubbenin formu da değiştirilmiş ve yeniden yeşil renkle boyanmıştır. Kubbe altında kare gövdenin üst kısmında sivri kemerli yüzeysel nişler içinde geometrik kompozisyonlar simetrik yerleştirilmiştir. Doğu cephesinde bu kompozisyonun ortasında caminin adının yazıldığı levha vardır. Bunun altında (geniş saçağın üzerinde) zikzaklı düzenlenmiş dendanları hatırlatan bir dizi kabarık motif sıralanmıştır. (R.2.308.)

Dış cephede bütün yuvarlak kemerli kapı ve pencere açıklıklarının üzeri kabarık bir sıva ile atnalı kemer formuyla dekore edilmiştir. Bunların üzerinde geometrik motifli boş kartuşlar yerleştirilmiş, üstteki tepe pencereleri ikiye bölümlenmiş sivri kemerli pencerelere dönüştürülüp altıgen ve altı kollu yıldızların

[33] Bu mihrap, minber ve Kisve desenlerinden örnek alınan ferforjeler, Masyid Tonson'un bir mensubu ve Mekke'den mezun olan Wirat Phumalee tarafından tasarlanmıştır. O da kutsal mekân tasvirli levhayı onarmıştır. Bkz.: Sorayut Chuenpakdee, Ed., **Muslim Masyid Tonson Kab Banpachon Sam Yuk Samai (Tonson Camii'nin Müslümanları ve Üç Dönemden Ataları)**, Bangkok, Jirarat Kanpim, 2001, s. 151-152.

[34] Sanasen, a.g.e., s. 130.

[35] A.e., s. 155.

oluşturduğu geometrik kompozisyonlu hale getirilmiş, etrafı kaydırılmış dilimli baklavalı bir örgüyle dolgulanmıştır. (R.2.309.)

Cepheden öne taşan giriş bölümü üç yönden atnalı kemerli açıklıklı olarak düzenlenmiştir. Kemer çevresi kıvrık dallı rumili dolgulu olup köşelerde yuvarlak madalyonlar yer almıştır. (R.2.310.) Biri eksende ikiside yanlarda birer pencereden sonra yer almış üç kapı da ikişer ahşap kanatlı olup sekiz kollu yıldızlardan oluşan geometrik desenlerle bezenmiştir. Orta aksta kapı önünde yerde geometrik geçmeli renkli taş kaplama vardır Caminin girişin solunda geometrik desenleriyle süslenen engelli rampası sağlanmaktadır. (R.2.311.)

Son cemaat yerinden harime dört atnalı kemerli açıklıkla geçilmektedir. Kemerlerin köşelikleri ve yukarı kısmı geometrik desenleriyle doludur. (R.2.312.) Harim oldukça süslüdür. (R.2.313.) Tavan ahşap malzemeli olup geometrik desenlidir. Bazı pencerelerde önceki dönemden Kisve desenlerinden benimsenmiş ferforjeler durmaktadır. Harimin cephelerine yapının dış cephesi olduğu gibi kabartmalı olarak yapılmış atnalı kemerler eklenmiştir. Aydınlatma açıklıklarda renkli geometrik desenli camlar monte edilmiştir. Bazı açıklıkların altında Kur'an-ı Kerim'den ayetlerin yazılı olduğu ahşap levhalar konulmuştur. (R.2.314.)

Mihrap geniş sivri kemer niş şeklinde düzenlenmiş olup iki yanında aynı formda mihrabiyeler bulunmaktadır. (R.2.315.) Mihrabın alınlığı boştur. Köşelikler alçı sıva işçilikli bitki motifler ile süslenmiştir. Kavsarada kaydırılmış eksenlerde rumi palmet dolgulu şemse motifi kabarık olarak alçıdan işlenmiştir. Arada altıgenler ve altı kollu yıldızların olduğu bir bordür vardır. Bunun da altında "*Subhanallahi valhamdulillah va la ilahe illallah vallahu akbar ve la havle vela kuvvete illa billahil aliyyil azim*." ibaresi yazılıdır. Nişin alt kısmında sekiz kollu yıldızların etrafında beşgenlerin yer aldığı ve altı kollu yıldızlarla da bunların bağlanması ile oluşan geometrik bir düzenleme yer almıştır. Mihrabiyelerin iç yüzeyinde on altı kollu yıldızdan gelişen geometrik kompozisyon görülmektedir. (R.2.316.-2.319.)

Mihrabın sağ köşesinde ahşap minber yer almaktadır. Klasik formda olan minberde kapı üzeri mukarnaslı tepelikli olup taç kısmı palmetli bir dizi ile sonlanmıştır. Kapı kanatları sekiz kollu yıldızdan gelişen geometrik desenlidir. Yan

aynalarda on iki kollu yıldızdan oluşan bir desen vardır. Korkuluklar on kollu yıldızdan oluşan ajurlu kompozisyona sahiptir. Minberin köşkün alt kısmı on iki ve on kollu yıldızlardan oluşan desenlere sahiptir. Köşk kısmı mukarnaslı taç üzerinde palmet dizili olup armudi formlu kubbeli ve boğumlu aleme sahiptir. (R.2.320.) Caminin çok amaçlı alanı bu dönemde hanımlar mahfili haline getirilmiştir. İçerisinde oldukça sade olmakla beraber kıble duvarında bir güzel kitabeli ahşap levha bulunmaktadır. Tavanda geometrik desenlerle dekore edilmiştir. (R.2.321.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Masyid Tonson'un etrafında birkaç tane eskiden günümüze kadar halen kullanılan yapılar bulunmaktadır. İyi korunması sayesinde bu yapıların asıl durumunda görebiliriz. Bunlar hazire, avlu kapısı, çardak ve Sonthi İslam Binası'dır.

a) Hazire

Masyid Tonson'un haziresi Bangkok'ta bulunan Tay Müslümanlara ait en eski hazirelerden biridir. (R.2.322.) Burada 9 tane Tay Şeyhülislamının kabri, 3 tane hanedan mensubunun kabrinin yanı sıra ülkeye katkı yapan devlet adamlarının kabri bulunmaktadır. Bu hazirede unututlmaya yüz tutmuş iki adet eski kabir vardır. İlki Ayutthaya'nın geç döneminde yaşayan Choa Phraya Ratcha Wangson Seni (Mahamud)'nin kabridir. (R.2.323.) Bu tuğla kabir kademeli şekilde yapılmıştır. İkincisi ise 1910'da vefat eden bir Tayland'ın şeyhülislamı olan Phraya Chularajmontri (Sin)'nin kabridir. Bu kabir kısa duvar ile çevrelidir. Kral V. Rama tarafından Phraya Chularajmontri (Sin)'e vakfedilen bu ince olarak ahşap oyma şahide[36]üç dilimli kemer gibi formludur. Bordür ve ön cephesi natüralist çiçek motifleriyle işlenmiştir. Şahidenin alt kısmında görülen çiçek motifi içinde bir amblem vardır. Bu, Phraya Chularajmontri (Sin)'in Tayca harfleriyle kısaltılmış adı yazılan amblem olduğu tahmin edilmektedir. (R.2.324.)

[36] Sorayut Chuenpakdee, Ed., **Muslim Masyid Tonson Kab Banpachon Sam Yuk Samai (Tonson Camii'nin Müslümanları ve Üç Dönemden Ataları)**, Bangkok, Jirarat Kanpim, 2001, s. 59.

b) Avlu Kapısı

Masyid Tonson'un avlu kapısı caminin 2. döneminde yapılmıştır. Bu kapı kademelidir. Kapının üst kısmı Batı sanatında volüt şeklinde olmakla beraber volütün yüzeyinde Tay sanatında bitkisel motif görülür. Volüt kısmın üstünde bir kase ve altında istiridye kabuğu kabartması mevcuttur. (R.2.325.)

c) Sonthi İslam Binası

Sonthi İslam Binası caminin güneybatısında bulunmaktadır. (R.2.326.) Yapı caminin ofisi ve din okulu olarak kullanılmak için 1915'te inşa edilmiştir ve 1975'te restore edilmiştir. Yapı eskiden tek katlıydı fakat onarım esnasında iki katlı haline getirilmiştir. Sonthi İslam Binası dikdörtgen planlı ve kırma çatılı olurken önünde bulunan sütunlu giriş beşik çatı ile örtmektedir. Bu beşik çatının ön cephesinde küçük üçgen alınlık içinde ajurlu tekniğinde bitkisel motifli üçgen ahşap pano monte edilmiştir. Bu alınlığın ortasında bir torna işi dikey çubuk ile tamamlar.

Sonthi İslam Binası'nın saçak süsü, saçakları, havalandırma panosu ve üçgen alınlığında bulunan ajurlu işçilikli ahşap işiyle dikkat çekicidir. Yapının üçgen alınlığında dikkat çekici bir motif görülür. (R.2.327.) Bu ajurlu motifte iki tarafta simetrik kıvrık dal motiflerinden oluşmaktadır. Merkezde dairesel formlu içinde aynalı tarzında Muhammed adı yazılmıştır. Bu motifin tepeliğinde hilal ile yıldız vardır. Motifin altında bir şerit motifi üzerine Arapça rakamlarıyla Hicri 1333 ve Tay takvimine göre tarihi olarak yapının yapım tarihi (1 Mayıs 1915) belirtmektedir. Ayrıca bu motifin iki yanında üçgen formlu içinde kıvrık dal motifleri görülmektedir.

d) Çardak

Caminin avlusunda ve Sonthi İslam Binasının önünde yer alan bu çardak 1930'da yapılmıştır.[37] Çardak sekizgen planlı ve piramit çatılı bir ahşap yapısıdır. Bu çardak güzel ajurlu işçilikli ahşapişlerine sahiptir. Bu ajurlu işçilikler çardağın çatının kaburgaları ile alemin arasında, saçak süsü ve konsollarında ve kapıların üst kasımında görülmektedir. (R.2.328.)

[37] A.e., s. 38.

2.2.1.2. Gudi Charoenphat

Katalog Nu: 20

Konumu: Wat Arun Mah., İtsarapab Cad., 10600, Bangkok Yai/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 20.06.2018

Tarihçesi: Gudi Charoenphat, 1785-1786 yılları arasında Şeyhülislam Aka Yi (Ağa Yi) tarafından inşa edilmiştir. (R.2.329.) Bangkok'ta inşa edilen Tay Şiilerin ikinci camisi olan bu yapı, Aka Yi'nin kardeşi Şeyhülislam Kon Kaew tarafından yaptırılan Gudi Luang'dan model alınmıştır. (R.2.330.) Yapı, 1913'te tamamlanan Charoenphat köprüsüne yakın bir yerde yerleştiği için caminin ismi bu köprünün adından alınmıştır.[38]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Yapının onarım öncesi

Gudi Charoenphat'ın yapısı ilk inşa edildiğinde nasıl olduğu ile ilgili bilgimiz yoktur. Caminin bir tarihsiz fotoğrafına göre yapıya ajur işçilikli ahşap giriş kapısı ve saçak süsü eklenmiştir. Avlu kapısında iki kare sütun, üst kısmında kabartmalı süsleme görülmüştür. Sütun başlıkları kademeliydi. Sütunların üzerinde Tayca'da Gudi Charoenphat yazılan pano mevcuttu. Yapının iç mekânını da sadece fotoğraflardan öğrenebiliriz. Bunun en eski fotoğrafları 1953'te Kral IX. Rama'nın Muharrem ayında bu camiyi ziyaret ederken çekilen fotoğraflardır. Bu fotoğraflara göre kıble duvarının önünde bir mermer kaide görülmüştür. Kaidenin sol tarafında üç basamaklı minber mevcuttur. Minberin sırt dayanağı kaş kemer formundaydı. Fotoğraflarda ayrıca kuzey cephesindeki pencere açıklıkları kaş kemer şeklinde, pencerenin çerçevesi ve hariminde görülen kesit sütun Tay sanatında tezyinatlar ile süslendiğini göstermektedir. (R.2.331.-2.332.)

[38] Dhirnand Chuangpichit, "Pithee Choa Sen (Ashura): Attalak Lae Kan Thamrong Chattipan Kong Muslim Nikai Shia Nai Sangkom Thai (Pithee Choa Sen (Muharrem): Tayland'daki Şii Müslümanların Etnik Kimlikleri ve Etnik Kökenleri)", *Silpakorn* Üniversitesi, Antropoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2008, s. 61-62.

Başka bir fotoğraf 1983'te çekilen Gudi Charoenphat'ın iç mekânındaki bir cephesinin fotoğrafıdır. (R.2.333.) Buna göre bu caminin iç mekânındaki bir cephesi ve sütunceler altın rengiyle boyanmıştır. Korniş iki desenli şerit vardır. Üst şeritte palmet motif dizisi sıralanırken alt şeritte girland ve aşağıya doğru sarkan çiçek motifi dizilenmiştir. Pencerelerin köşeliklerinde kuş tasvirleri vardı. (R.2.334.) Cephenin sağ bölümünün üst kısmında beş dairesel biçimi içinde Ehl-i Beyt'in adları yazılmıştır. Bu adların arasında Kevser Suresi'nden alınmış yazıyla çevrelenmiştir. Ehl-i Beyt'in adlarının aşağısında Kur'an-ı Kerim`in 30. cüzü ve bu yazıların arasında çiçek ve kuş tasvirleri vardı. Cephenin sol bölümünde ise üst kısmında Muhammed, Ali, Fatıma, Hüseyin ve Şii fırkasına göre önemli kişilerin adları mevcuttu. Bu adların arasında Maide Suresi'nin 55.-56. ayetinin yazısı görülmüştür. Cephenin kalan kısmında ise A'raf Suresi'nin 172. ayeti, Al-i İmran Suresi'nin 36. ayeti ve İsra Suresi'nin 26. ayetinden alınmış metinler sırayla yazılmıştır.

Pencere açıklıklarının üstünde iki tane cam altı boyama tekniğinde resim mevcuttur. Bu resimler günümüze ulaşmıştır. Birisi kayalarda iki tarafta yükselen ağaç arasında Ehl-i beyt'in adları aynalı olarak yazı bulunmaktadır. Bunun aşağısında birbirine yüz yüze bakan iki tane yaratık vardır. Bu yaratık at bedenli, insan başlı, kanatlı ve tavus kuşunun kuyruğuna benzer kuyrukludur. (R.2.335.) Diğer bir resim de zeminde kayalar ve iki adet ağaç vardır. Ağaçların arasında Ehl-i Beyt'in adları yazılmıştır. Kayaların bir tarafında iki at koşuyor. Birisi ok ve yay bedende asılmıştır. Diğer tarafta ise iki geydik, iki tavşan ve boğalar yürüyorlar. (R.2.336.)

b) Yapının onarım sonrası

Gudi Charoenphat'ın günümüzdeki yapısı dikdörtgen planlı olup beşik çatı ile örtülmektedir. (R.2.337.) Caminin doğusunda bayrak direği, kuzeyinde şadırvan ve güneybatısında *Rong Torabat* binası bulunmaktadır. Yapının çatısı yeşil kiremitler ile kaplıdır. Caminin son cemaat yerinin en üst kısmında palmette motifli dendanlar dizilenmiştir. Caminin bütün cephelerin boyunca mavi zeminli üzerine Felak Suresi yazılan çini şeritler ile dolanmıştır. Bu kitabeli şeridin altında yer alan sütuncelerin arasında vitray diziler vardır. Bu kare formlu vitray beş tane sekizgen formlu ve farklı renkli açıklık içermektedir. (R.2.338.) Yapının doğu cephesinde sütunlu giriş

bulunmaktadır. Yapının kuzey ve güney cephelerinde birer kapı ve ikişer dikdörtgen formlu pencere açıklıkları bulunmaktadır. Yapının batı cephesinde ise iki tane kapı yer almaktadır.

Gudi Charoenphat'ın doğu cephesi görkemli sütunlu giriş ile dikkat çekicidir. (R.2.339.) Girişin beşik çatısı altı adet ayak ile taşınmaktadır. Bu beşik çatısının alt kısmı ajurlu sancak süsleri görülür. Sütunlu girişin ön cephesindeki bordürün kenarları ahşap dikme ile tamamlar. Bu dikmelerin uçları boğumludur. Dikmelerin yanında ajurlu tekniğinde ahşap pano görülür. Girişin üçgen alınlıklarında yine ajurlu işçilikli ve bitki motifli ahşap pano ile bezenmiştir. (R.2.340.) Sütunlu girişinin çatıyı taşıyan ayaklar ise sütun kaidesi altıgen planlı olup gövde kare planlıdır. Sütunlu girişin içinde görülen üçgen alınlıkta çinilerin üzerine "*Inna al husein misbah al huda wa safinat al najad*." (Hüseyin doğru yolu gösteren bir aydınlık ve kurtuluş gemisidir.) ifadesi rastlanmaktadır. (R.2.341.)

Caminin son cemaat yeri doğu, kuzey ve güneyde kısa balkon ile çevrilidir. Balkonlarda çini bloklar takılmıştır. Bu bloklar ajurlu tekniğinde dört yapraklı çiçek şekilde yapılmıştır. (R.2.342.) Harime giren kapı beş tane kapı açıklık sağlanmaktadır.

Gudi Charoenphat'ın iç mekânı oldukça süslüdür. (R.2.343.) Kuzey ve güney cephesinde bulunan kapı ve pencere açıklıklarının üstünde çini bloklardan yapılan havalandırma panosu vardır. Kapı açıklıklarının üstünde de caminin onarım öncesinde yer alan resimler vardır. (R.2.344.) Kıble duvarı ve sütunlarda tamamen çiniler ile kaplanmasıyla bu alan zengin olarak süslüdür. Bütün çiniler İran ve Türk çiniler olduğu gibi üzerinde rumi motifi, hatayi ve diğer stilize edilmiş çiçek motifler ile hareketlendirilmiştir. Bu motiflerin arasında çeşitli yazlılar bulunmaktadır. Ana sahını çevrelenen dört tane kare sütünün gövdesinde Ya Kābid, Ya Bâsit, Ya Velî, vb. Allah'ın güzel isimleri görülmektedir. Üç bölüme ayrılan kıble duvarının üst kısmında; orta bölümünde "*Yâ eba Abdillah şefâ lene indallah.*" (Yâ eba Abdillah bize Allah katında şefaat et), sağ bölümünde "*Yâ Fatimatûz Zehra şefâ lene indallah.*" (Yâ Fatımatü'z-Zehra bize Allah katında şefaat et) ve sol bölümünde ise

"*Yâ sahlıbu'z Zaman şefâ lene indallah.*" (Ey zamanın salûbî bize Allah katında şefaat et) yazılmıştır.

Mihrap (R.2.345.) dikdörtgen formunda olup üç çerçevelidir. En dışta çerçevenin üst (mihrabın alınlığı) kısmında "*Yâ ebel fadlu abbas edriknâ.*" (Ey ebel fadlu abbas- îdrak ettik) yazısı vardır. Mihrabın en dış çerçevesinin sol tarafında "*Esselamu aleyke eyyühel Abdu's-salih.*" (Selam olsun sana ey abdussalih) ve sağ tarafında "*Esselamu aleyke yâ kamer benî Hâşim.*" (Selam olsun sana benî Haşim'in ayı) yazılmıştır. Mihrabın orta çerçevesinin sol tarafı, üst kısmı ve sağ tarafındaki yazılar ise Hac Suresi 32. ayetinden alınan metinler ("*Kâl Allahu teberake ve teâle ve men yuazzim. Feinnehe min tâkva el kulûb.*"- Kim Allah'ın işaretlerini yüceltirse şüphesiz bu kalplerin takvasındandır) yazılmıştır.

Mihrabın en iç çerçevesi ise rumi ve çiçek motifleriyle donanmıştır. Gudi Charoenphat'ın mihrabın sofasında ahşap çerçeve ile takılmıştır. Yapının giriş kapısı ile aynı tarzda yapılan bu çerçeve, çok dilimli kemer formundadır. Köşelik kısmında ajur tekniğinde kıvrık dal motifleriyle doldurulmuştur. Bunların arasında dikmeler yer alır. Bu dikmelerin sonunda stupa şeklinde bir süs ile sonlanmıştır. Mihrabın içerisinde mozaik tekniğiyle yapılan madalyon içinde Allah, Muhammed ve Ali isimleri vardır. Bu madalyonun hemen altında da mozaik tekniğinde Ehl-i beyt'in adları (Muhammed, Fatıma, Ali, Hasan ve Hüseyin) bulunmaktadır. (R.2.346.) Mihrabın sol tarafında ahşap minber vardır. (R.2.347.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: *Rong Torabat* (Hüseyin Binası).

Muharrem töreninde kullanılan İmam Hüseyin'nin tabut maketini barındıracak yer olarak inşa edilen *Rong Torabat*, Gudi Charoenphat'ın güneybatısında yer almaktadır. Eskiden Gudi Charoenphat'ın *Rong Torabat*'ı beşik çatılı bir ahşap yapısıydı. Günümüze görülen Gudi Charoenphat'ın *Rong Torabat*'ı 1999'da yeni yapılmış ve *Akan Husaineyah* (Hüseyin Binası) olarak adlandırılmıştır. (R.2.348.)

2.2.1.3. Masyid Bang Luang (Bang Luang Camii)

Katalog Nu: 21

Konumu: No. 151, Wat Kanlaya Mah., Tetsaban Cd. No:1, 10600, Thonburi/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 29.06.2018

Tarihçesi: 1767'de Ayutthaya Krallığı'nın düşmesinden sonra orada yaşayan Tay Müslümanları Bangkok'a göç etmişler. Önce Gudi Yai'deki çevresinde kalmışlardır. Sonra bir Müslüman grubu Gudi Yai'den ayrılıp Bang Luang kanalın doğu etrafında yerleşmişler. Kral I. Rama ve Kral II. Rama dönemin arasında (1782-1824) To Yi adlı bir tüccar orada bir ahşap mescit yaptırmıştır.[39] Ardından Kral III. Rama (1824-1851) zamanında bu cemaatte yaşayan bir Müslüman kadın ile evlendiği olan Joa Sua Puk isimli bir Çinli tüccar yeni cami yapmıştır. Yapı beyaz ile boyandığı için "Gudi Koa" (beyaz ibadethane) olarak tanınmıştır.[40] Masyid Ban Luang'un günümüze en iyi durumda gelebilmesi nedeniyle 2011'de Siyam Mimari Derneği tarafından düzenlenen Mimari Miras Ödülü'nü kazanmıştır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

Masyid Bang Luang'nun ilk yapısı Tayland'daki ahşap evlere benzer idi.

b) Günümüzdeki yapı

Masyid Bang Luang beyaz boyalı, dikdörtgen planlı, beşik çatılı, tek katlı ve yığma kâgir bir yapıdır. Çatı yeşil kiremitler ile kaplıdır. (R.2.349.-2.350.) Çatının doğu ve batı cephesindeki üçgen alınlıklarında alçı süsleme hakimdir. Doğu ve batı cephesindeki alınlıklarında işlenen motifler birbirine benzemektedir. (R.2.351.) Üçgen alınlığın bordürünün boyunca stilize yaprak motifi dizilenmektedir. Üçgen

[39] Jiraporn Matangka v.d., **Rayngan Kan Wijai Sasanasin Kong Sasana Satan Rim Fang Nam Koranee Sueksa: Chumchon Thonburi (Göl kenarında yer alan İbadethanelerin Sanatı İncelenmesinin, Reporu Vaka Çalışması: Thonburi Topluluğu)**, Bangkok, Maha Wittayalai Rajchapat Thonburi, 2007, s. 277.
[40] A.e., s. 197.

alınlığın bordürünün tepeliğinde akant yaprak formlarından oluşan bir bezeme ile tamamlanmıştır. (R.2.352.) Üçgen alınlığın bordürünün son kısımları kıvrımlaştırılan stilize yaprak motifi yer alır. (R.2.353.) Caminin üçgen alınlığının arka planında çiçek desenleri ile doldurulur. Üçgen alınlığının tam ortasında kabartmalı olarak yapılan saksı motifi üstüne çiçeğe benzeyen motif vardır. Bu motifin içinde aynalı olarak yazılan Hz. Peygamber'in adı görülür. (R.2.354.) Çatı alt kısmı ise girland ve aşağıya doğru sarkan üç yapraklı çiçek kabartması dolanmaktadır. (R.2.355.)

Masyid Bang Luang'un doğu ve batı cephesinde altışar, kuzey ve güney cephesinde sekizer sütun bulunmaktadır. Sütunların arasında demir parmaklıklar yer alır. (R.2.356.) Caminin tek girişi vardır. Doğu ve batı cephesinde beş tane pencere açıklığı sağlanmaktadır. Doğu cephede iki pencere bulunmaktadır. Her pencerenin yukarı ve aşağısında bitkisel kabartma vardır. Üst kısmın ortasında aynalı yazında Hz. Muhammed'in ismi görülür. (R.2.357.-2.358.) Yapının kaidesi Tayland'daki tapınak ve sarayların kaidesi olduğu gibi kademeli olarak yapılmıştır.

Masyid Bang Luang'un doğu cephesinde şadırvan yer almaktadır. (R.2.359.) Caminin son cemaat yeri oldukça sadedir. (R.2.360.) Harime giren giriş kapısı, iki yanında birer sütunce ile vurgulanmıştır. Giriş kapısının üstünde bir kabartmalı olarak yapılan çiçek motif içinde Kelime-i Şehadet yazılır. (R.2.361.)

Caminin harimi, mihrap bölümü hariç oldukça sadedir. (R.2.362.) Harimin yeri mermer döşemelidir. Duvar bedeninin alt kısmı mermer ile kaplıdır. Harimin güneydoğusunda hanımlar mahfili yer almaktadır. Harimde görülen pencere açıklıklar ahşaptan yapılmış olup yeşil boyamalıdır. Bu iki kanatlı pencere, kanatların üst orta ve alt kısmı stilize çiçek motifi ile işlenmiştir. (R.2.363.) Yapının bazı pencere açıklıklarının üstünde bir ahşap çerçeve asılmaktadır. Çerçevenin üst ve alt kısmı bitki süslemeleriyle bezenmiştir. Çerçeve içinde hat sanatları yazılan pano içermektedir. Bu panoların bazıları mozaik tekniğinde renkli camlardan yapılırken bazılarında cam altı tekniğiyle uygulanmıştır. (R.2.364.) Her pencere açıklıklarının arasında beyaz çini tabaklar davar bedeninde kakmıştır. Tabağın çerçevesinin üst ve altta "*lâ ilâhe illallah*.", sol ve sağda Dört Halife'nin münacaat sözcüğü

görülmektedir. Tabağın ortasında üç satırdan oluşur. Bunlar "*Allahu wahdahu la sharikalahu. Muhammadan rasuluulah. Fainnaka mansura.*" Yazılmıştır. (R.2.365.)

Masyid Bang Luang'un mihrabı altın yaldızlı bitki motifleri ve renkli camlar ile yoğun olarak süslenmiştir. (R.2.366.) Mihrap dört kademeli sütunce vardır. Mihrabın taç kısmı üç tane üçgen formlardan oluşur. (R.2.367.) Taç kısmının ekseninde küçük dairesel çini ve sarkan kumaş motifi bulunmaktadır. (R.2.368.) Bu üçgen taç kısmının altında çiçek, kıvrık yaprak ve S kıvrımlarından oluşan süslemeler vardır. Bunun ekseninde bir metal disk üzerinde Allah ve Muhammed yazısı vardır. (R.2.369.) Mihrabın taç kısmının altında daha iki motifli bant vardır. Üst bant çiçek ve kıvrık yaprak dizisidir. Altı şerit ise akant yaprağa benzer motif ile küçük yuvarlak motif dizisidir. (R.2.370.)

Mihrabın içerisinde bir ahşap levha mevcuttur. (R.2.371.) Üzerinde Besmele, Kelime-i Şehadet, Kuran-ı Kerim ve Hadis'ten alınan kitabeler vardır. Arka planda renkli camlar ile kaplıdır. Levhanın aşağısında Hz. Peygamber'in ismi müsenna tarzında yazılır. (R.2.372.) Masyid Bang Luang'un minber mihrap sofası içinde yer alır. Bu mermer minber üç basamaklı, merdiven formlu ve sadedir. (R.2.373.)

Etrafındaki Önemli Yapıları: Davul kulesi ve çok amaçlı bina.

a) Davul kulesi

Masyid Bang Luang'un davul kulesi önce ahşaptan yapılmıştır. Bugünkü davul kulesi yerine yığma kâgir olarak yapılmıştır fakat yapım tarihi bilinmiyor. Bu yeni davul kulesi kare planlı ve piramidal çatılıdır. Kulenin en üst kısmının her cephesinde kaş kemer açıklık vardır. Bu kısmın içinde eski zamanda namaz vakitleri ve haber duyurmak için kullanılan davul asılmıştır. (R.2.374.)

b) Çok amaçlı bina

Masyid Bang Luang'un çok amaçlı binasının asıl durumu Tay geleneksel ahşap evler olduğu gibidir. 2004'te onarım sırasında yapının alt katı betonarme olarak yapılmıştır. (R.2.375.)

2.2.1.4. Masyid Guvatil İslam (Kuvveti'l İslam Camii)

Katalog Nu: 22

Konumu: No. 656, Somdet Choa Phraya Mah., Somdet Choa Phraya Cad., 10600, Klong San/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 16.07.2018

Tarihçesi: Bu cemaat, Kral III. Rama devrinde (1824-1851) bugünkü Malezya'daki Kedah eyaletinden gelen Malay Müslümanlar ve Kral IV. Rama zamanında (1851-1868) Hindistan'daki Kucarat'tan gelen Hintli Müslüman tüccarlardan oluşmaktadır. Daha sonra Somdej Chao Phraya Barommaha Pichaiyat isminde bir asilzade, bu Müslümanların cami inşa etmesi için kendi arazisini vakfetmiştir. 1857'de Masyid Guvatil İslam yaptırılmıştır ve 1859'da bitirilmiştir. (R.2.376.) Yapı Kucarat'taki bir camiden benimsenmiştir. Cami, Somdej Chao Phraya Barommaha Pichaiyat'ın kırmızı renkli depo yapısına yanında yer aldığı için halk arasında kırmızı cami anlamına gelen *Masyid Tuek Dang* olarak tanınmaktadır. Caminin minaresi daha sonra yapılmıştır.[41]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Guvatil İslam Choa Phraya nehrinin kenarında bulunmaktadır. Cami kareye yakın dikdörtgen planlı ve kırma çatılı bir yığma kâgir yapısıdır. (R.2.377.) Yapının renk şeması yeşil ve beyazdır. Caminin doğusunda cümle kapısı, kuzeydoğusunda şadırvan ve kuzeyinde minare yer almaktadır. Yapının kuzeydoğusunda ve nehrin kenarında da bir sandal iskelesi görülür.

Cami kırma çatı ile örtülüdür. Çatının saçak süsü ajurlu işçiliklidir. Caminin avlu kapısı kareye yakın formludur. Kapının üst kısmı parapet görülür. Kapıdaki pilastrın başlıkları İon tipindedir. (R.2.378.-2.379.) Kapı açıklık kaş kemerli olup içinde dikdörtgen formlu ahşap kapı vardır. Caminin minaresi sekizgen planlı ve üç şerefelidir. En alt katta hariç bütün katlarda sivri kemerler görülür. Minarenin külah kısmı kubbe olarak yapılmıştır.

[41] Navin Sasanakul (Masyid Guvatil İslam'ın imamı), Kişisel Görüşme, Haziran 16, 2018.

Yapının doğu cephesinde camiye çıkılan merdiven vardır. (R.2.380.) Merdivenin iki sonunda dışa doğru biraz kıvrılmıştır. Merdivenin solunda şadırvan bulunmaktadır. (R.2.381.) Caminin son cemaat yerinde görülen saçağın altında sekizgen yıldız motifler ile bezenmiştir. (R.2.382.) Yapının doğu, kuzey ve güney cephelerinde üçer yüksek kabartma olarak çok dilimli kemer bulunmaktadır. (R.2.383.) Bu süs kemelerin arasında pilastr yer almaktadır. Pilastrların gövdesi yatay çizgi sıralanmıştır. Kemerin içinde iki kanatlı ahşap kapı vardır. Bu kapıların alınlıkları yarım daire formlu olup renkli camlar ile kaplıdır. Doğu cephesindeki ekseninde yer alan çok dilimli kemerin yukarısında Arapça caminin ismi yazılan mermer levha mevcuttur. (R.2.384.)

Harimin her cephesinde yine üç adet çok dilimli süs kemer görülür. (R.2.385.) Hanımlar mahfili harimin güneydoğusunda bulunmaktadır. Kıble duvarındaki solunda yer alan kemer içinde bir ahşap kitaplık mevcuttur. Kıble duvarının eksenindeki kemer içinde mihrap yer almaktadır. (R.2.386.) Mihrabın içerisinde avlu kapısı gibi bir yüksek kabartma görülmektedir. Bu avlu kapısının üst kısmı düz damlıdır ve iki tane ince ayak ile taşımaktadır. Kapının düz damının üstünde bir ayaklı kase üzerine yaprak motiflerinden oluşan boğumlu formu görülmektedir. Bu boğumlu formu küçük tomurcuk motifi ile taçlandırılmıştır. Bu tomurcuk motifinin çevresinde ışınlar motifi ile vurgulanmıştır. (R.2.387.) Bu ayaklı kase üzerine yaprak motiflerinden oluşan boğumlu motif, sağı ve solunda aynı motif yer alır ancak daha ince şekildedir. Kapının ayaklarının başlıkları çiçek motifi ile işlenmiştir. Ayakların gövdesi yaprak motifiyle kaplıdır. Ayakların kaidesi ise iç bükey şeklindedir. (R.2.388.-2.389.)

Ayrıca bu kabartmalı avlu kapısının içinde çok dilimli kemerli mihrap nişi vardır. (R.2.390.) Mihrap nişinin kavsara kısmı istiridye kabuğu olduğu gibi dilimli şekilde yapılmıştır. Bu motifin altında katlanma kumaşa benzeyen dizisi dolanmaktadır. Nişin üzerinde hilal ve yıldız motifi bulunmaktadır. Bu motifin solunda "*La ilahe illallah.*" ve sağında "*Muhammedün resulullah.*" yazılmıştır. (R.2.391.) Minber mihrabın solunda bulunmaktadır. Bu dört basamaklı ve sade minber, merdiven küpeştesi ve kolluk kısmı dalgalıdır.

Etrafındaki Önemli Yapılar: Sandal iskelesi.

Masyid Guvatil İslam'ın sandal iskelesi caminin güneybatısında yer almaktadır. Caminin önceki sandal iskelesi ahşaptan yapılmış olup beşik çatı ile örtülü idi. Caminin bugünkü sandal iskelesi ise dikdörtgen planlıdır. Altı adet sütunla taşıyan düz dam kenarında parapet ile çevrelidir. Düz dam üzerinde bir yeşil soğanvari kubbe vardır. Üstünde hilal yanında yıldız motifli alem ile tamamlanmıştır. Nehre doğru bakan cephesinde bir merdiven mevcuttur. (R.2.392.)

2.2.1.5. Masyid Gamalul İslam (Kemâl'ul İslam Camii)'ın İlk Yapısı

Katalog Nu: 23

Konumu: Sai Kong Din Tai Mah., Pracha Ruamjai Cad.No.48, 10510, Klong Samva/Bangkok. Cami San Saep kanalının kenarında bulunmaktadır.

İnceleme Tarihi: 09.06.2018

Tarihçesi: Masyid Gamalul İslam'ın cemaatinde yaşayan Müslümanların ataları, Kral III. Rama zamanında (1824-1851) bugünkü Malezya'daki Kedah eyaletinden gelmişlerdir. İlk camisi bir ahşap evden uyarlanmıştır. Kral V. Rama zamanında (1868-1910) yeni cami yapısını Malezya'da bulunan sömürge mimarisinden modellenmiştir.[42] Bugünkü görülen Masyid Gamalul İslam yaklaşık olarak 1987'de restore edilmiştir.[43]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Mevcut fotoğrafa göre Masyid Gamalul İslam'ın ilk yapısı dikdörtgen planlı ve kırma çatılı bir yığma kâgir yapısı idi. (R.2.393.) Yapının doğu cephesinde daha sonra eklenen son cemaat yeri ve minare mevcuttu. Kiremitlerle kaplanan kırma çatının alt kenarında parapet ile çevriliydi. Parapetin babalarının alemi sivrileştirilmiş biçimdeydi. Parapetin altında saçak vardı. Yapının batı cephesinde iki adet ve güney cephesinde yedi adet yuvarlak kemerli pencere açıklık mevcuttu. Pencerelerin arasında pilastr yer almıştır. Pencerelerin alınlık kısmında ahşap havalandırma panosu takılmıştır. Bu ajurlu işçilikli ahşap panolar günümüze camiye ait sandal iskelesinde işlenmiştir. (R.2.394.) Masyid Gamalul İslam'ın ilk yapısının harimine ait fotoğraf bulunmamaktadır. Ancak daha önce bu yapıda kullanılan mihrap ve minber günümüze ulaşmıştır.

Masyid Gamalul İslam'ın ahşap mihrabı ve minberi küçük köşk gibi yapılmış olup altın yaldız tekniği ile süslenmiştir. (R.2.395.) Mihrap örtüsü kırma çatına yakın formludur. Örtünün her cephesi ve sırt kısmında ajurlu bitki motifleri ile bezenmiştir. Örtünün bütün kenarlarında da küçük kap formlu süs unsur bulunmaktadır. Mihrabın

[42] Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'ta Camiler)**, Bangkok: Silapawattanatham , 2014, s. 312.
[43] Masyid Gamalul İslam, Kişisel Görüşme, Haziran 9, 2018.

alınlık kısmı ve mihrabın her cephesinde görülen köşelikler de ajurlu bitki motifli pano olarak yapılmıştır. (R.2.396.-2.397.) Mihrabın yuvarlak ayaklarının başlıkları boğumlu formludur. Mihrabın alt kısmındaki kuzey, batı ve güney cephesinde ajurlu bitki motifli pano takılmıştır. (R.2.398.) Mihrabın alt kısmındaki batı cephesinde yer alan pano, dağı gibi eğimli şekildedir. Bu panonun tam ortasında bir ayaklı kaseden çıkan üç tane çiçek motifi görülmektedir. (R.2.399.)

Masyid Gamalul İslam'ın ahşap minberi üç basamaklıdır. Minberin örtüsü, caminin mihrabının örtüsüne benzemektedir. Ancak minberin alınlık ve köşelik kısımlarındaki ajurlu motifler, mihrabı süsleyen ajurlu motiflerden biraz farklıdır. Minberin doğu cephesindeki alınlık kısmının ekseninde ayaklı kaseden çıkan çiçek motifi işlenmiştir. Minberin kare ayaklarının tam gövdesi boyunca çiçek motifi dizilenmiştir. (R.2.400.-2.401.)

Minberin sırt dayanağı biraz eğimli olup içinde ajurlu tekniğinde motifler hakimdir. (R.2.402.) Minberin sırt dayanağının ekseninde dikkat çekici motif yer almaktadır. Bu motifte alt kısmı dört ayaklı üzerinde ayaklı kase vardır. Ayaklı kase üstünde meyve veya çiçek tomurcuğu demeti yer alır ve bunun üstünde bir yatay çubuk görülür. Bu çubuğun sonlarında kurdele ile sarılmıştır. Bu çubuğun üstünde bir istiridye motifi mevcuttur. Minberin oturma yerinin yan cepheleri de eğimlidir ve içi ajurlu işçilikli kıvrık dal motifleri ile doldurulmuştur. Bu kıvrık dalların arasında nar ve üzüm motifleri görülmektedir. Ayrıca minberin basamakları ve yan cepheleri oyma tekniğinde bitki ve kıvrık dal motiflerle dekore edilmiştir. Minberin merdivenin topuzları ise küçük kap biçimindedir. (R.2.403.-2.404.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: To Ki Surau Türbesi.

Masyid Gamalul İslam'ın güney tarafında bulunan türbe, eskiden bu mahallede yaşayan dört ulemaya aittir. Türbe eskiden ahşaptan yapılmıştır. Günümüze yığma kâgir olarak yapılmış olup yeşil renkle boyanmıştır. Türbenin her cephesinde ikişer yuvarlak kemerli açıklık bulunmaktadır. Açıklıklarda demir ferforje parmaklık takılmıştır. Türbenin içerisinde granit mezar taşları görülmektedir. (R.2.405.)

2.2.1.6. Masyid Haroon (Harun Camii)

Katalog Nu: 24

Konumu: 25, Bang Rak Mah., Charoen Krung Cd. No:36, 10500, Bang Rak/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 25.06.2018

Tarihçesi: Bang Rak mahallesinde bulunan Müslüman cemaati, 1837'de Musa Bafadel isminde Hadramut bölgesinden gelen tüccar tarafından kurulmuştur. İlk olarak bu cemaat Choa Praya nehrinin kenarına yakınında bir küçük ahşap cami inşa etmiştir. 1899'da cami günümüzde bulunduğu yere taşınmıştır. Bugünkü cami yapısı 1934'te Musa'nın torunu olan Muhammad Yusuf tarafından yaptırılmıştır ve camiye babasının Harun adına atfedilmiştir. Masyid Haroon Hacı Sayid adlı bir Endonezyalı usta tarafından yapılmış güzel oyma aynalı tarzlı kitabelere sahiptir.[44]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Haroon yığma kâgir bir fevkanidir. (R.2.406.) Yapı dikdörtgen planlı olup batı cephesi yarım altıgen şeklinde yapılmıştır. Yapı kırma çatı ile örtülüdür. Yapının kuzeyinde hazire ve kuzeydoğusunda son dönemlerde inşa edilen çok amaçlı bina bulunmaktadır. Caminin alt katı günlük namaz kılınan alanı ve üst katı harimdir. Yapının batı cephesindeki üçgen alınlığı Antik Yunan mimarisinde üçgen alınlığa benzemektedir. Caminin üçgen alınlığının tepeliği ve son kısımlarında bir kap mevcuttur. Üçgen alınlığının üst kısmında beş kollu yıldız ile hilal kabartması ve alt kısmında çiçek ve kıvrımlı dal motifleriyle işlenmiştir. Friz kısmında dört tane triglif ve üç tane metop vardır. Arşitrav kompozit başlıklı sütunceleriyle taşınmıştır. Arşitravın yüzeylerinde sıralanan küçük volütler üzerine bitkisel motifi vardır. (R.2.407.)

Yapının üst kattaki kuzey ve güney cephelerinde beşer pencere açıklıkları mevcuttur. (R.2.408.) Bu pencereler dikdörtgen formlu ve çift kanatlıdır. Pencerelerin arasında sütunce vardır. Pencerelerin üstünde dalgalı alınlığın üzerini çiçek ve kıvrık dal motifleriyle bezenmiştir. (R.2.409.) Yapının kuzey cephesinde

[44] Thanarat Watcharapisud (Masyid Haroon'nun imamı), Kişisel Görüşme, Ağustos 1, 2018).

son dönemlerde yapılan avlu kapısı bulunmaktadır. Kapı açıklıkları basık kemerli olup üstünde caminin ismi Tayca, Arapça ve İngilizce yazılmıştır. Kapının düz damı üzerine üç tane soğanvari kubbe mevcuttur. Ana kubbenin üstünde Allah ifadesi olarak yapılan bir alem vardır. (R.2.410.)

Üst kata ulaşırken önce son cemaat yeri ve bunun arkasında oda olarak yapılan hanımlar mahfili bulunmaktadır. Harimin güney ve kuzey cephelerinin üst kısmı büyük oyma ahşap kitabeleriyle dolanmıştır. (R.2.411.) Güney cephesindeki kitabeler Fatiha Suresi'dir. Kuzey cephesindeki yazılar ise aynı sure ancak aynalı tarzında yazılmıştır. (R.2.412.-2.413.) Durak işareti beş yapraklı çiçek veya beş kollu yıldız biçimine benzemektedir. (R.2.414.)

Harimin bütün cephelerindeki kapı açıklıkları ve pencereler açıklıklarının üstünde de havalandırma panosu olarak kullanılan oyma kitabeli panolar bulunmaktadır. Masyid Haroon'un üst katta yer alan son cemaat yeri ve harimde süslenen ahşap panolarındaki yazılar; Kuran-ı Kerime, Salavat-ı Şerife, dört halifenin ismi, caminin yapılış tarihi ve camiyi vakfeden kişinin ismi gibi çeşitli metinler bulunmaktadır. Bazıları aynalı olarak yazılmışlardır. (R.2.415.-2.416.)

Masyid Haroon'un mihrabı ve minberi yan yana bulunmaktadır. (R.2.417.) İkisi de yeşil renkle boyanmış olup motifler altın renkle güzelleştirilmiştir. Mihrap örtüsü tonoz formlu olup örtünün saçakları bitkisel motifler ile işlenmiştir. Mihrabın alınlığı yoğun süslemelere sahiptir. (R.2.418.) Bu yarım daireye yakın biçimli alınlık, tepelikte çiçek ve iki yanında kıvrık dal motifler ile sonlanmaktadır. Mihrabın alınlığının bordürü çiçek motifi ile dizilenmiştir. Bordürün altı boyunca sarkan kumaş motifi vardır. Birer kumaş motifinin arkasında bir çiçek görülmektedir. Taç kısmının ekseninde iki tane sarkan çiçek ve bunun alt iki yanında ikişer çiçek motifi bulunmaktadır. Mihrabın köşelik kısmında ajurlu işçilikli kitabe görülür. Kitabe, solda "*Alhamdullilahu Wahid.*" ve sağda bu lafzın ters olarak yazılmıştır. Ayrıca mihrabın ön cephesindeki ayakların yanında bitkisel motifli küçük konsol yer almaktadır. Mihrabın ayakların kaidesinde küçük çiçek motifi vardır.

Masyid Haroon'un minberi kaide, iki basamaklı merdiven, oturma yeri, sırt dayanağı ve iki tane ayaklar ile taşıyan taç kısmından oluşmaktadır. (R.2.419.)

Minberin kaidesi iç bükey şeklindedir. Minberin alınlık kısmı, mihrabın alınlık kısmında olduğu gibi yoğun olarak bezenmiştir. (R.2.420.) Bu alınlık bordürü C kıvrımları şeklindedir. Alınlığın tepeliğinde bir çiçek üzerine bir tomurcuk çiçek motifi bulunmaktadır. Minberin alınlık kısmının ekseninde yaprak motifleri ile çevrelenen bir disk içinde Muhammed yazısı içermektedir. Minberin alınlık kısmının kalan yüzeyi ise bitki motifleri ile doldurulmuştur. Minberin alınlık kısmını iki tane kare ayaklar taşımaktadır. Ayakların başlığı ve kaidesi nilüfere benzer biçimindedir. Ayakların başlıkları bir tarafında üçgen formlu konsol içinde ajurlu bitki motiflerle doludur. Minberin köşelik kısmı ajur tekniğinde bitki motifleri şeklinde yapılmıştır. Minberin sağ ayağın yanında bir kitaplık vardır.

Minberin sırt dayanağının bordürü bitki motifli olarak yapılmıştır. Mihrabın sırt dayanağının üst kısmı üçgen formlu içinde bitki motifi vardır. Bunun aşağısında dairesel form içinde ajurlu tekniğinde Kelime-i Şehadet yazısı görülür. Minberin sırt dayanağının alt kısmında ise bir yazı olmasına rağmen üzeri boya ile kapatıldığı için yazı okunamaz. (R.2.421.) Bu yazının aşağısında çiçek ve bitki motifli romboid formlu vardır ve bu romboid formunun dört kenarında çiçek motifli çeyrek daire formlu işlenmiştir.

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.2.1.7. Masyid Ar Rohman (Er Rahman Camii)

Katalog Nu: 25

Konumu: No. 9/1, Nong Jok Mah., 10530, Nong Jok/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 04.02.2020

Tarihçesi: Daha önce Nong Jok Mahalesindeki Nong Pla Mo köyde yaşayan Müslümanlar *balae* olarak adlandırılan küçük ahşap yapı namaz kılınan yer olarak kullanıyorlardı. Gümünüzde görülen Masyid Ar Rohman'ın yapısı Watthana semtinde bulunan Masyid Badrul Muminin'deki cemaat tarafından vakfedilmiştir. Bu yapı daha önce Masyid Badrul Muninin'nin yapısı olarak kullanılmıştır ve yaklaşık 1860'lı yıllarda inşa edildiği anlaşılmaktadır. (R.2.422.) Yapı 1986'de günümüzdeki konuma taşınmıştır ve Masyid Ar Rohman'ın yapısı olarak kullanılmıştır. 2009'da yapının doğusunda yeni cami yapısı bu ahşap yapının bitişiğinde inşa edilmeye başladı. Bu yeni yapı kubbeli, tek minare ve iki katlıdır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Cami birkaç defa restore edilse de yapının orijinal halini gösteren izler halen görülebilmektedir. Günümüzde görülen Masyid Ar Rohman'ın yapısı ahşaptan yapılmış olup kırmızı yağlıboya ile boyanmıştır. (R.2.423.) Yapı yaklaşık 70 santimetre yüksekliğindeki ayaklar ile yükseltmiştir. Yapı dikine dikdörtgen planlı ve tek katlıdır. Örtü sistemi kırma çatıdır ve onarım öncesinde kiremitler ile kaplıydı. Kırma çatının alt kısmında saçak vardır ve son yıllarda yapılan ajurlu işçilikli saçak süsü görülür. Yapının doğu cephesinde inşa esnasında caminin yeni yapısı, batı cephesinde kare planlı mihrap sofası (R.2.424.) ve kuzey cephesinde merdiven bulunmaktadır. Caminin şadırvanı ise yapının kuzeybatısında yer almaktadır. (R.2.425.)

Masyid Ar Rohman'ın bütün cepheleri ortada dikey, altta ve üstte yatay aynaların (pano) oluşturduğu tablalı bir görünüme sahiptir. (R.2.426.) Yapının kuzey ve güney cephesinde altışar pencere açıklık vardır. Mihrap sofasının kuzey ve güney cephesinde birer pencere açıklık mevcuttur. Her pencere yuvarlak kemerlidir.

Pencerelerin bordürleri silmelidir. Pencerelerin köşeliklerinde üç çeşit stilize çiçek motifi ve bitki motifleri ile işlenmiştir. (R.2.427.)

Yapının harim alanı oldukça sadedir. (R.2.428.) İç mekânda iki tarafta beşer ahşap sütunlar vardır. Pencere açıklıkları dıştan yuvarlak kemerli ancak içten pencere kanatları dikdörtgen biçimlidir. Pencere kanatlarını kilitlemek için alt tarafta bulunan çukur bölüme ahşap bir çubuk (pano) yerleştirilmiştir. (R.2.429.) Masyid Ar Rohman'ın mihrabı sade bir kare planlı hücre ve içerisinde minber bulunmaktadır. Bu ahşap minber üç basamaklı olup köşk kısmı sadedir. (R.2.430.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.2.1.8. Masyid Yava (Yava Camii)

Katalog Nu: 26

Konumu: Yan Nawa Mah., Charoenrat Cd. No:1/9, 10120, Sathon/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 25.07.2018

Tarihçesi: Bangkok'ta yaşayan Cavalı Müslümanların merkezlerinden biri olan Masyid Yava 1905'te Hacı Muhammad Saleh isminde bir Cavalı tarafından vakfedilen arazisinin üzerinde inşa edilmiştir. Cami, Cava'nın yerel mimarisinde yapılmıştır. Yapı 1927'de ve 1975'te iki defa restore edilmiştir ancak çatı ve yapının formu asıl durumu iyice korunmuştur.[45] (R.2.431.)

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Yava dikdörtgen planlı, tek katlı ve üç kademeli piramidal çatı ile örtülüdür. (R.2.432.-2.434.) Caminin arazisi kısa kapı ile çevrilidir. (R.2.435.) Kapı yeşil renk ile boyanmış olup babaları küçük yeşil kubbe şeklindedir. Yeterli arazi olmadığı için cami, kıbleye bakmak suretiyle hafif sol yönüne doğru çapraz inşa edilmiştir. Yapıya üç yönden girilebilir. Yapının batısında mihrap sofası, kuzeyinde şadırvan (R.2.436.) ve doğusunda *balai* olarak adlandırılan son cemaat yeri bulunmaktadır.

Masyid Yava'nın sembolü olan kademeli piramidal çatı daha önce kiremitle kaplıdır. (R.2.437.) Çatının alt ve orta katın arasındaki kısım, her cephede aydınlatma açıklıklarıyla sağlanmaktadır. Çatının orta ve üst katının alt kısımlarında ajur işçilikli saçak süsü vardır. Çatının tepeliğinde bir şişman çubuk formlu alem ile sonlanmaktadır. Alemin alt kısmının her kenarında ikişer ince kıvrık çubuk vardır. Alemin üst kısmının her cephesinde hilal ile yıldız motifi yer almaktadır. (R.2.438.)

Yapının bütün cephelerinde sivri kemerler bulunmaktadır. Bu kemelerde demir ferforje parmaklıklar takılmıştır. (R.2.439.) Her kemerin parmaklıkları aynı desenlere sahiptir. Bu parmaklıkların üst bölümünde dairesel bir şekil oluşturmuş olup orta kısımda "*La ilahe illallah*." yazılmıştır. Bu dairsel motifin etrafı çok kollu

[45] Kannika Chuthamas Sumalee, **Yava-Chava Nai Bangkok (Bangkok'taki Cavalılar)**, Bangkok, Mulanithi Krongkan Tamra Sangkom Lae Manutsat, 1998, s. 85-86.

yıldızla çevrelidir. Dairesel motifin altında hilal formu içinde "*Muhammeden resulullah*." bulunmaktadır. Bu yazının altında ise soğanvari kubbeli küçük kale gibi formlar sıralanmıştır. (R.2.440.)

Caminin son cemaat yeri sadedir. Bu alanın sağında eski zamanda namaz vakitlerini duyurmak için kullanılan davul yer almaktadır. (R.2.441.) Caminin harimi kuzey, doğu ve batı cephesinde üçer dikdörtgen formlu kapı sağlanmaktadır. (R.2.442.) Kapıların alınlığı yarım daire şeklindedir. Alınlığın üst kısmı cam kaplıdır. Alt kısım havalandırma panosu olmak için ajur tekniğinde vejetal motifler olarak yapılmıştır. (R.2.443.)

Masyid Yava'nın harim alanı kare planlıdır. (R.2.444.) Harimde dört tane kare sütun bulunmaktadır. Bu sütunların başlıkları stilize nilüfer olduğu gibi dilimli ve ucu dışa doğru biraz kıvrılmıştır. Kıble duvarında iki adet pencere açıklık mevcuttur. Pencerenin parmaklığının ortasında "*La ilahe illallah*." Yazılmıştır. (R.2.445.) Mihrap basık kemer şeklindedir. Mihrap sofası içindeki kuzey ve güney cephelerinde birer pencere açıklık bulunmaktadır. Bu pencerelerin parmaklıklarında yine "*La ilahe illallah*." ifadesi görülmektedir. Mihrabın sol tarafında ahşap minber yer almaktadır. Bu minber üç basamaklı ve oldukça sadedir. (R.2.446.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.2.1.9. Masyid Bang Uthit (Bang Uthit Camii)

Katalog Nu: 27

Konumu: No. 226, Wat Praya Krai Mah., Charoen Krung Cd. No: 99, 10120, Bang Kho Laem/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 22.09.2018

Tarihçesi: 1785-1786 yılları arasında Siyam, Patani'yi mağlup edince Malaylılar esir olarak Bangkok'a götürülmüştür. Bu Malay Müslümanların bir kısmı Bang Kho Laem ilçesinde yerleştirilmişler. İlk olarak Surau Khoa (bugünkü Masyid Al Atik'tir)'da namaz kılmaya gidiyorlardı. Cemaat büyüdükçe Surau Khoa'dan uzak olmayan bir yerde yeni camii inşa etmişler. Camiin arazisi, Mae Bang (Bang Hanım) olarak tanınan bir hanım ve mahallede yaşayanlar tarafından vakfedilmiştir. Cami 1917'de bitirilmiştir. Bang Uthit verilen bu isim Bang Hanım'ın vakfetmesi anlamına gelmektedir. Daha önce Surau Khoa'da kullanılan minber de bu camiin yeni yapısında kullanılmaya devam etmektedir. 2014'te Masyid Bang Uthit Türkiye'nin Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)'nın maddi desteğiyle büyük onarım yapılmıştır.[46] Onarım esnasında caminin iç makânı tamamen Türk üslubuna uygun bir hale getirilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Onarım öncesi

Masyid Bang Uthit onarımdan önce dikdörtgen planlı ve tek katlı yığma kâgir bir yapıdır. (R.2.447.-2.448.) Kiremit döşeli kırma çatıyla örtülüdür. Yapının beden duvarları beyaz zemin üzerine yeşil dekoratif süslemelerle boyanmıştır. Giriş cephesi kare planlı bir sofa vurgulanmıştır. Doğu cephesindeki mihrap ise yine kare planla dışarıya doğru vurgulanmaktadır. Caminin doğusunda şadırvan yer almaktadır.

Caminin çatı bordürü balkon korkuluğu ile çevrelenmiştir. (R.2.449.) Korkuluğun sütunlarının üzerine alçıdan yapılmış basit formlu su kapları

[46] Suthinan Petwattana, Ed., **Roi Pee Masyid Bang-Uthid (Masyid Bang Uthit'in Bir Yüzyılı)**, y.y., 2017, s. 15-20.

yerleştirilmiştir. Yapının saçağı ahşap kafeslidir. Eli böğründe konsollar da ahşap malzemeyle yapılmıştır. Yapının kuzey ve güney cephelerinde yedişer yuvarlak kemerli pencere açıklıklar vardı. Bu pencerelerin üç yivli sütuncelerinde rozet kabartması yer alır. Pencerelerin yuvarlak kemeri radyal kafeslidir. Tüm pencereler dış cepheden açılan çift kanatlı ahşap kapılara sahiptir.

Doğu cephesi üç tane kapı sağlanmaktadır. Cephenin ekseninde kare planlı bir sofa olarak yapılan caminin taç kapısıdır. Sofa kırma çatı ile örtülmüştür. Çatı eteği bir sıra basit çiçek motifiyle çevrelenmiştir. Sofanın tavanı ise ahşap kafesli saçak ile kuşatılmıştır. Saçağın kafesi basit bitkisel motiflerle işlenmiştir. Sofanın altında eski zamanda bir davul asılmıştır. Taç kapısı dört basamaklı bir merdiven ile yükseltmiştir. Kapının oval alınlığına sahiptir. Alınlığın bordürü Batı sanatında yumurta-ok dizisi motifi dizilenmiştir.

Taç kapısının oval alınlığında renkli bir kabartmalı olarak yapılan Arma-i Osmanî motifi yer alır. Bu motif Arma-i Osmanî'ye oldukça benzer. Sadece tuğra, kitabe ve Nişan-ı iftihar yoktur. Armanın iki yanında lacivert enine dikdörtgen formu içinde Cin Suresinin 18. ayetinden alınan kitabeleri yer alır. Arma-i Osmanî motifinin soldaki kitabe "*Ve ennel mesacidel illahi.*" (Şüphesiz mescitler, Allah'ındır) ve sağdaki kitabe "*Fela ted'u ma'allahi ehaden.*" (O hâlde, Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk etmeyin) yazılmıştır. (R.2.450.-2.451.) Sofayı taşıyan kolonlar bir seki vurgulanmış ve kitabelerin hizasında alçıdan ikiz sarkıt çiçek demeti motifle süslenmiştir. (R.2.452.) Boyuna dikdörtgen, çift kanatlı, basit ahşap bir kapıya sahiptir.

Masyid Bang Uthit'in harimi (R.2.453.) tavan ve duvar bedenleri beyaz renklidir. Tavanda ve pencere açıklıklarının çevresinde yeşil çizgiler ile hareketlendirilmiştir. Harimdeki tüm pencerelerin üstünde alçı pano içinde aynalı olarak yazılan bazı Allah'ın isimleri (Esma-ül Hüsna), çeşitli Kur'an-ı Kerime'den ayetler ve dualar yer almaktadır. Mihrabın üstünde bulunan kitabeler ise mihrabın solunda Ahzâb Suresi'nin 56. ayeti ve sağında bir Hadis-i Şerif sözü "*Gale en nebiyyü sallallahu aleyhi ve sellem men bena mesciden lillahi benallahu lehu seb'ine fathelen fi'l cenneh.*" (Nebi aleyhi selam şöyle dedi: Kim, Allah rızası için bir mescit

inşa ederse, Allah da ona cennette 70 derece mükafat verir) yazılmıştır. Bu iki metinlerin arasında küçük hilal ile yıldız motifi görülmektedir. (R.2.454.)

Camini mihrabı basık kemer formundadır. (R.2.455.) Mihrap sofasının batı, kuzey ve güney cephelerinde birer pencere açıklık sağlanmaktadır. Mihrap sofası içinde daha önce Surau Khoa'da kullanılan ahşap mihrap ve minber yer almaktadır. Minber küçük köşk şekilde olup örtüsü beşik çatı formundadır. (R.2.456.) Mihrabın üçgen alınlığının her köşesinde ince boğumlu dikme ile tamamlanmıştır. Üçgen alınlığının alt kısmı kafesli işçiliklidir. Mihrabın alt kısmında basit ve kısa korkuluklar ile çevrelenmiştir. Minber ise beş basamaklı, yan cepheleri korkuluklu merdiven ve basit köşk kısımlarından oluşmaktadır. Köşk kısmının örtüsü piramidal çatı formundadır. Bu çatının pik noktası ve her köşesinde ince boğumlu dikme ile sonlanmaktadır. Çatının sırt kısmı da kafesli ahşap bant ile işlenmiştir.

b) Onarım sonrası

Masyid Bang Uthit, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından yapılan onarım sonrası yapının bazı temel yapı elemanları değiştirilmiş ve yerine klasik Osmanlı üslubunda altın yaldızlı bir süsleme yapılmıştır. (R.2.457.-2.459.) Öncelikle kiremit çatı değiştirilmiş ve yerine galvenizli kurşun karolarla kaplanmıştır. Giriş cephesindeki sofa bölümünün üstündeki köşkvari birimin topuz çatısı yine galvenizli kurşunla kaplanmış ve tavan yüzeyleri Klasik Osmanlı üslubunda penç ve yaprak motifli kalem işleriyle ve yine Klasik Osmanlı üslubundaki Saz Yolu Üslubu'yla yapılmış bir şeritle çerçevelenmiştir. Topuz çatıdaki ahşap saçaklar yerini galvenizli kurşun şeride bırakmıştır. Yapının güneybatı köşesine sekizgen planlı, tek şerefeli ve konik çatılı bir minare eklenmiştir. (R.2.460.)

Onarım esnasında yeni şadırvan da yapılmıştır. Bu şadırvan caminin batısında bulunan avluda yer almaktadır. Bu Osmanlı mimarisinde şadırvan altıgen planlı ve metal külah çatıyla örtülmektedir. Saçağın altında rumili tığı kalem işi bulunmaktadır. Şadırvanın her cephenin üst kısmı geometrik desenli şebeke vardır. Şebekenin iç yüzeyi altın renkle boyanmıştır. Beş cephede silme sivri kemer ve

ortada birer tunç musluk yer almaktadır. Başka bir cephe ise hazne kapısıdır. Şadırvanın kurnası altıgen planlı ve mermer malzemelidir. (R.2.461.)

Yapının onarımdan sonraki en büyük değişimi iç dekorasyonudur. Harime giriş açıklığının çevresi Saz Yolu Üslubu'ndaki kalem işleriyle çerçevelenmiştir. (R.2.462.) Alınlığa önceki ahşap kafesli desenlerin yerine ajurlu geometrik desenler eklenmiştir. Harimdeki bütün süsleme unsurları ve yapı elemanları Klasik Osmanlı Üslubunda yeniden düzenlenmiştir. (R.2.463.) Hanımlar mahfili harimin kuzeydoğusunda ve alt katta yer almaktadır. Pencerelerin üstünde yer alan alçı kabartmalı kitabeler altın yaldızla boyanmıştır. Kıble duvarında, yeni yapılan mihrabın arkasındaki kitabeler ise üzeri beyaz sıvayla boyanarak kapatılmaya çalışılmıştır. (R.2.464.)

Pencere açıklıklarını ve tavanı çerçeveleyen şeritler, Klasik Osmanlı üslubundaki kalem işleriyle bezenmiştir. Kalem işi kompozisyonlarında, stilize edilmiş palmetler, rumiler, hatayiler, pençler ve düğümlü geçmeler yer alır. Düz tavanlı bir yapı olmasına rağmen tavan kubbe göbeği kompozisyonuyla bezenmiştir. (R.2.465.) Göbekte Celi Sülüs yazıyla İhlas Suresi yazmaktadır. Göbeğin iç madalyonunda stilize edilmiş palmetler, rumiler, penç ve hatayilerle bir düğümlü geçme kompozisyonu yer alır. Göbeğin çerçevesinde ise yine Klasik Osmanlı tezhibindeki palmetli, rumili düğümlü geçmeler, tığlarla sonlanır. Tavanı çerçeveleyen bordür, yine stilize edilmiş palmetler, rumiler ve düğümlü geçmelerle bezenmiştir. Bordürde Allah, Muhammed ve Halifelerin adının yazılı olduğu altı adet disk bulunmaktadır. Allah ve Muhammed yazan diskler kıble duvarında yer almaktadır. (R.2.466.) Pencere açıklıkları penç ve hançer yapraklarıyla bezenmiş bir şeritle çerçevelenmiştir. Pencere kasaları günümüz plastik pimapeni olsa da alınlıkları lale motifli vitrayla süslenmiştir.

Kıble duvarındaki orijinal ahşap mihrap yerine Klasik Osmanlı üslubunda beyaz mermer mihrap yapılmıştır. (R.2.467.) Mihrabın tacı stilize edilmiş palmet ve rumilerle bezenmiştir. (R.2.468.) Hemen altında bir sıra stalaktit dizisi yer alır. Boyuna dikdörtgen mihrap toplamda dört silmeyle çerçevelenmiştir. En dıştaki çerçevenin iki yanında burmalı sütunceler yer alır. Sütuncelerin başlığı ve kaidesi kum saati şeklindedir. (R.2.469.) İçteki üç silme sadedir. Mihrabın alınlığında enine dikdörtgen yazı panosu yer almaktadır. Mavi zemin üzerine altın yaldızla Bakara

Suresinin 144. ayetinin ilk satırı Sülüs hat ile yazılmıştır. (R.2.470.) Altı sıra mukarnasa sahiptir. Beşinci sıradaki mukarnas dizisinin sonu birer minik çarkıfelek motifi ile biter. Son sırada ise stilize edilmiş bitkisel motifli düğümlü geçmeler yer alır. Mukarnas dizisinin iki yanındaki köşebentler stilize edilmiş bitkisel motiflerle bezenmiştir ve sekizgen madalyonlar içinde Allah ve Muhammed lafzı yer almaktadır. (R.2.471.) Mihrap nişi poligonal düzenlenmiştir ve iki yanında yine burmalı sütunceler yer alır. Sütuncelerin başlığı ve kaidesi yine kum saati biçimdedir. Poligonal nişin her diliminde sivri kaş kemer yer alır.

Masyid Bang Uthit'te yine orijinal ahşap minber kaldırılmış ve yerine Klasik Osmanlı üslubunda beyaz mermerden minber yapılmıştır. (R.2.472.) Minber; giriş, yan aynalıklar, basamaklar ve köşk kısmından oluşmaktadır. Girişin taç kısmı bitkisel motiflerle bezenmiştir. Kitabeye geçmeden bir sıra stalaktit dizisi yapılmıştır. Minberin alınlığında enine dikdörtgen minber kitabesi yer alır. Kitabe panosunda lacivert zemin üzerine altın yaldızla Kelim-i Şehadet yazmaktadır. (R.2.473.) Giriş sövelerinde yer alan burmalı sütuncelerin, başlık ve kaide kum saati biçimdedir. Giriş açıklığı ise sivri kaş kemer biçimdedir. Minberin yan aynalıklarında ajurlu madalyonlar yer alır ve madalyonların çevresi yine stilize edilmiş bitkisel motiflerle süslenmiştir. (R.2.474.) Süpürgeliğinde boyuna dikdörtgen panolar içerisinde stilize Bursa kemerli açıklıklar yer alır. Korkuluklarında ise ajurlu geometrik desenler vardır. Minberin merdiven altı açıklığı ise sivri kaş kemer formundadır. Minberin köşebentleri palmet ve rumi motifleriyle hareketlendirilmiştir. (R.2.475.) Minber köşkünün süslemeleri giriş kısmında olduğu gibidir. Köşkü prizmatik başlıklı sütunlar taşımaktadır. Açıklık sivri kaş kemerlidir. Açıklığın üst köşelerinde çarkıfelek motifi yer alır. Köşkün korkulukları yine ajurlu geometrik desende tezyin edilmiştir. Süslemelerin hepsi altın yaldızla boyanmıştır. (R.2.476.)

Ayrıca Masyid Bang Uthit'in onarım sırasında camiye vaaz kürsüsü de eklenmiştir. (R.2.477.) Bu vaaz kürsüsü altıgen planlıdır. Bütün cephelerindeki korkuluklarda ajurlu geometrik desenler kullanılmıştır. Korkuluk cephelerinin birleşim köşeleri altın yaldızlı yaprak motifi ile süslenmiştir. Kürsünün altı bir sıra stalaktit diziyle çevrelenmiştir. Altıgen kürsü ayağının cephelerinde stilize bitkisel motifli düğümlü geçmeler vardır. Kürsünün kaidesi zeminden ardışık yükseltilmiştir.

Onarım sırasında ayrıca caminin iç mekânındaki üst katta hanımlar mahfili de eklenmiştir. (R.2.478.) Mahfilin korkulukları ajurlu geometrik desenlidir. Mahfili taşıyan kemerler ise Bursa kemeri şeklindedir. Mahfile çıkan merdivenin alt yüzeyindeki şemse motifi iki sonunda birer rumili tığ ile sonlanır. Merdivenin yan aynalıklarında hatayilerden oluşan bir düzenleme yer almaktadır. (R.2.479.-2.480.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Avlu kapısı.

Masyid Bang Uthit'in avlu kapısı caminin doğusunda bulunmaktadır. Daha önce bu kapı beyaz ve yeşil renkle boyanmıştır. Kapı iki katlı düz dam ile örtülüdür. Düz damın üstünde üç tane soğanvari kubbe yer almaktadır. Ekseninde yer alan kubbe diğer iki kubbeden daha büyüktür ve alem ile taçlandırılmıştır. Kapı açıklığı yarım daire kemer biçimdedir. Kemerin alınlık kısmında Tayca ve Arapça caminin ismi yazılan pano mevcuttur. 2014'te onarım esnasında avlu kapısı beyaz ve kubbesi altın renk ile boyanmıştır. Avlu kapısının arka cephesine Türk sanatında kalem işi tekniğinde rumi palmet dizi ve rumili tığlarından oluşan bir komposizyon eklenmiştir. Kapının parmaklıkları çeşitli geometrik desenleri olarak yapılmıştır. Kapının kanatlarının tam ortasında caminin logosu görülmektedir. (R.2.481.-2.482.)

2.2.1.10. Masyid Bang O (Bang O Camii)

Katalog Nu: 28

Konumu: No. 143, Bang O Mah., Jaran Sanitwong Cd. No:86, 10700, Bang Plat/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 17.06.2018

Tarihçesi: 1767'de Ayutthaya Krallığı'nın yıkılma sonrası orada yaşayan Tay Müslümanların bir kısmı Bangkok'a göç edip Bang O mahallesindeki Choa Praya Nehri`nin kenarında yerleşmişlerdir. Bu Müslümanların çoğunluğu İran[47] ve Çam kökenlidir. İlk zamanlarda bu Müslümanlar küçük bir ahşap mescit yaptılar. Daha sonra yeni bir ahşap mescit inşa etmişlerdir. Kısa zaman sonra daha büyük bir yığma kâgir cami inşa etmişler. Bu camiyi tasarlanan mimar Hindistan'dan gelmiştir. Caminin inşaatındaki işçiler ise Avrupa mimarisinin inşaat tecrübesine sahip olan Çinlilerdir.[48] Yapı yaklaşık olarak 1908'de inşa edilmeye başlandı ve 1918'de tamamlanmıştır. Bu cami, Masyid Abudiyah adlandırılmakla beraber halkın arasında Masyid Bang O olarak tanınmaktadır. 2011'de cami, Bangkok'ta yaşayan büyük seldendolayı hasar görmüş. Sonraki sene cami restore edilmiştir. Bu cami 2016'de Siyam Mimari Derneği'nden Mimari Miras Ödülü'nü kazanmıştır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

Bang O Camii'nin ilk yapısı, Tay insanların evleri olduğu gibiydi. Sonraki yapı ise önceki yapıdan daha büyük, ahşaptan yapılmıştır ve altıgen planlı idi.[49]

[47] Tayland'ın güney bölgesindeki 17. yüzyılın sonlarında Songkhla'da yöneten Sultan Süleyman Şah'ın soyundan gelen İran kökenli Müslümanlardır.
[48] Adis Idris Raksamanee, **Masjid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silpa Wattanatham, 2014, s. 137.
[49] Adun Yothasamut (Masyid Bang O'nun mütevellisi), Kişisel Görüşme, Eylül 28, 2018.

b) Günümüzdeki yapı

Bang O Camii tek katlı ve yığma kâgir bir yapıdır. (R.2.483.) Onarım esnasında yapı sarı renkle boyanmıştır. Yapı iki kısımdan ibarettir. İlk kısım enine dikdörtgen planlı olup kırma çatı ile örtülürdür. Bu kısım hanımlar mahfili ve son cemaat yeridir. Caminin ikinci kısım ise dikine dikdörtgen planlı ve kırma çatı ile örtülmektedir. Bu kısım harimdir. Bu kısmın batı cephesinde dikdörtgen planlı çıkıntı olarak yapılan mihrap sofası vardır.Yeterli arazi olmadığı için cami, kıbleye bakmak suretiyle hafif sol yönüne doğru çapraz inşa edilmiştir. (R.2.484.)

Yapının üst kısmı parapet ile çevrelenmiştir. (R.2.485.) Bu parapetin babalarının üzerinde alçıdan yapılmış su kapları ile işlenmiştir. Yapının saçaklarının altında konsollar mevcuttur. Konsolların yüzeyinde bitkisel motif ile işlenmiştir. Konsolların uçları volüt ile sonlanmaktadır. Konsolların altında alçıdan yapılmış çiçek ve yaparak demeti motifi vardır. Konsolların arasında alçıdan yapılmış çiçek iki yanında yaprak dal motifi ile hareketlendirilmiştir. (R.2.486.) Caminin her cephesinde pencere açıklıkları vardır. Bütün pencereler uzun boyu ve iki kanatlıdır.

Pencerelerin alınlık kısımları kemerli bir düzenleme ile oluşturulmuştur. (R.2.487.) Alınlığın üst bordürü yumurta-ok dizisi motifiyle bezenmiştir. Bordürün ekseninde yüksek kabartmalı akant yaprağı motifi yer alır. Bordürün sonlarında kare formlu içinde çiçek motifi vardır. Bunun hemen altında tomurcuk çiçeği motifi ile biter. Pencere alınlığında kafesli desenler vardır. Bu pencerelerin açıklıklarında daha önce demir parmaklık ferforje takılmıştır. (R.2.488.) Parmaklıkta, üst ve alt kısmı üçer dört yapraklı çiçek motifi, orta kısmı ise yuvarlak formu yer alır ve bu yuvarlak formunun etrafında ışın gibi çizgiler görülür. Bu yuvarlak formunun içinde Arapça hat sanatıyla Esma-ül Hüsna lafzı yer almaktadır. Yapının onarım esnasında bu ferforjelerin yerine camlar uygulanmıştır. Masyid Bang O'nun pencere açıklıklarında takılan bu parmaklıklarda çeşitli Esma-ül Hüsna isimlerine sahiptir.

Caminin doğu cephesinin iki kenarında birer kubbeli kule bulunmaktadır. Bu cephenin üst kısmının ekseninde bir yuvarlak kemer şeklinde pano üzerine yazılan Kelime-i Şehadet yer almaktadır. Panonun üstünde sade bir alem ile tamamlanmıştır. Panonun alt kısmı üç bölüme ayrılmaktadır. Her bölümde Arapça yazılar görülür. İlki

Pazar günü yedinci ayda, ikincisi el-Masyid Abudiyah ve sonuncusu ise 1339 hicri yılı ile zafer ayı yazılmıştır. Caminin ismi yazılan bu pano da iki yanında kısa sütun üzerine alçıdan yapılmış su kaplar görülmektedir. (R.2.489.)

Masyid Bang O'ya çıkılan merdiven mermer malzemeli olup yedi basamaklıdır. Merdivenin topuzları alçıdan yapılan su kapları olarak yapılmıştır. (R.2.490.) Caminin üç tane giriş kapısı bulunmaktadır. Bu kapıların alıklık kısmı, yapının pencere açıklıklarının üstünde olduğu gibidir. Camiye girerken önce son cemaat yeri bulunmaktadır. (R.2.491.) Bu alanın sağında büyük ahşap pano mevcuttur. Bu panoda dört tane oval vitray ile bezenmiştir ve panonun alt kısmı oturacak yeri sağlanmaktadır. Bu ahşap panonun arkasında hanımlar mahfilidir. Harime girilen üç tane kapı açıklık sağlanmaktadır. Kapıların alıklık kısmı, yapının pencere açıklıklarının üstünde olduğu gibidir.

Masyid Bang O'nun harimi, asıl durumuna yakın olarak yenilenmiştir. (R.2.492.) Caminin onarım sırasında bu alanı tamamen yeniden boyanmış, pencere açıklıklarının çevresine ahşap panolar ve duvar bedenin alt kısmına lambri (dado) eklenmiştir. Kıble duvarında görülen sağdaki pencerenin üzerinde "*Allahu jalla jalalah.*" ve soldaki pencerenin üzerinde ise "*Muhammad sallallahu alaihi wasallam.*" kabartmalı olarak yapılan kitabeler görülür. (R.2.493.-2.494.) Mihrap açıklığı basık kemer formundadır ve iki yanındaki sütunce ile vurgulanmıştır. Mihrabın alınlık kısmında Kehf Suresinin 107. ayeti yazılmıştır. Mihrabın köşeliklerinde ise yaprak dal üzerine iki tane çiçek motifiyle bezenmiştir. Mihrabın bordürünün ekseninde kilit taşı üzerine hilal-yıldız motifi vardır. (R.2.495.)

Minber, mihrap sofası içinde yer almaktadır. (R.2.496.) Bu ahşap minber kısa ayaklar ile taşımaktadır. Külah ve giriş kısımlarını taşıyan altı adet yuvarlak sütunlar ince ve yivlidir. Sütunların üstünde küçük vazo biçimi ile son bulmaktadır. Minberin oturma yerinin üç tarafında ajurlu işçilikli korkuluklar ile çevrelidir. Minberin sırt dayanağı, basamakları ve yan cephelerinde ise oyma tekniğinde bitkisel motifleri hakimdir. (R.2.497.-2.498.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Masyid Bang O'nun kuzeyinde evler, kuzeybatısında 2016'de yapılan çok amaçlı bina, batısında hazire, güneyinde

Charoen Wittayakan Binası ve doğusunda şadırvan, avlu ve sandal iskelesi bulunmaktadır. Mimari bakımından incelemeye değer yapılar Charoen Wittayakan Binası, çok amaçlı bina, eski ahşap evler ve sandal iskelesidir.

a) Charoen Wittayakan Binası

Charoen Wittayakan Binası (R.2.499.), cami ile aynı zamanda inşa edilmeye başlandı. Yapı 1958 yılına kadar dini okulu olarak kullanılmıştır. Charoen Wittayakan Binası dikdörtgen planlı olup kırma çatıyla örtülür. Çatının üçgen alınlığının bordürünün her köşesinde ince dikme ile tamamlanmıştır. Bu dikmeler üst ve alt kısımlarında boğumludur. Yapı asıl durumunda tek katlıydı fakat daha sonra selden kaçınmak üzere yapı yükselmiş ve iki katlı olmuştur. Yapının doğu cephesi yarım sekizgen planlı bir çıkıntı ve kuzey cephesi sütunlu giriş görülmektedir. Charoen Wittayakan Binası dikkat çekici ajurlu işçiliklerine sahiptir. Yapının çatısının üçgen alınlığının bordürü, konsolları, havalandırma panoları, ve balkon korkuluklarında kafesli tekniğinde kıvrık dallar ve diğer bitkisel motifleriyle hareketlendirilmiştir. Yapının saçaklarında işlenen ajurlu süslemeler ise hilal-yıldız motifi olarak yapılmıştır. (R.2.500.) Ayrıca yapıdaki konsollar yelpaze şekilde olarak düzenlenen renkli camlar ile işlenmiştir. (R.2.501.)

Charoen Wittayakan Binası'nın diğer göze çarpan motif ise yapının kuzey cephesindeki üçgen alınlık kısmında yer alan Osmanlı sultanların tuğrasına benzeyen oyma motiftir. Motifte Abdülmecid yazılmıştır. Tuğranın tuğlar kısmı (üç tane elif harfi kısmı) arkasında ışınlar görülür. Motifin aşağısında hilal biçimi üzerine Charoen Wittayakan Binası'nın yapılış tarihi ya da bitiriliş tarihi Arap rakamlarıyla 1329 hicri yılı olarak yazılmıştır. Hilalin sonlarında da ajurlu kıvrık dal motifi görülmektedir. (R.2.502.)

b) Çok amaçlı bina

Masyid Bang O'nun yeni yapılan çok amaçlı bina, caminin yapısı ile aynı üslupta tasarlanmıştır. Yapının revak kısmında sivri kemerler uygulanmaktadır. Revakların duvar bedenleri ve döşemeler geometrik desenler ile işlenmiştir. (R.2.503.)

c) Ahşap evler

Masyid Bang O'nun kuzeydoğusunda iki tane ahşap ev bulunmaktadır. Bu evler Charoen Wittayakan Binası ile aynı yıllarda inşa edilmişlerdir ve aynı mimari tarzına sahiptirler. (R.2.504.) Bu evlerin bir tanesinin doğu cephesindeki üçgen alınlığında yuvarlak formu içinde Osmanlı sultanlarının tuğrası tarzında yazılan Abdülmecid yazısı mevcuttur. Bunun altında hilal formu üzerine Arap rakamlarıyla 1331 olarak yazılmıştır. Hilal formunun sonlarında ajurlu işçilikli kıvrık dal motifi görülmektedir. Bu tuğraya benzeyen motiflerin iki yanında üçgen formu içinde kafesli bitki motifleriyle doldurulmuştur. (R.2.505.) Diğer bir ev ise doğu cephesindeki üçgen alınlıkta da aynı motiflere sahiptir. Ancak bu evde görülen Arap rakamları hasar görmüştür. Büyük ihtimalle bu rakam daha önce bahsedildiği evde görüldüğü gibi 1331'dir. (R.2.506.)

d) Sandal iskelesi

Masyid Bang O nehrin kenarına yakın yer aldığı için kendisi sandal iskelesine sahiptir. Bu ahşap sandal iskelesi caminin etrafında bulunan Charoen Wittayakan Binası ve ahşap evleri ile aynı mimari tarzıyla yapılmıştır. Sandal iskelesinin sancak süsü ve sütunların arasında takılan panolar ajurlu tekniğinde süslemelere sahiptir. Sandal iskelesinin her cephesinde korkuluklarla çevrelenmiştir. Doğu cephesi (nehrine bakan cephesi) çıkıntı olarak yapılmıştır. Bu cephenin alınlık kısmında hilal-yıldız motifi vardır. Motifin altında Tayca'da ve Tay rakamlarıyla bu sandal iskelesinin restore edilen tarihi yazılmıştır. (R.2.507.-2.508.)

2.2.1.11. Masyid Mahanak (Mahanak Camii)

Katalog Nu: 29

Konumu: 18, Klong Mahanak Mah., Krung Kasem Cad., 10100, Pomprab Sattrupai/Bangkok. Cami Mahanak kanalın kenarında yer almaktadır.

İnceleme Tarihi: 20.10.2018

Tarihçesi: Masyid Mahanak'ın 1807'den önce yapıldığı tahmin edilmiştir. Yaklaşık olarak 1851'de cami yeni yapısı inşa edilmiştir ve Çinli inşaat işçileri görevlendirilmiştir. Mahanak kanalın kenarında yer aldığı için Masyid Mahanak olarak isimlendirilmiştir. 1929'da camiye yakında yer alan dükkanlarda çıkan yangında yapı oldukça hasar görmüştür. Yapı büyük onarım alınmıştır ve 1968'de tekrardan ibadete açılmıştır.[50]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

Masyid Mahanak'ın ilk yapısı küçük yapı olup yarısı ahşap ve diğer yarısı yığma kagirden yapılmıştır. 1851'de yapılan caminin yeni yapısı yığma kâgir yapısı olarak yapılmıştır ve bugünkü görülen yapının görünümüne yakın durumundaydı. (R.2.509.)

b) Günümüzdeki yapı

Masyid Mahanak dikine dikdörtgen planlı bir fevkani camisidir. (R.2.510.-2.513.) Yapı beşik çatı ile örtülüdür ancak yapının doğusunda kısmı düz damlı üzerine ana kubbe yükselmiştir. Bu kısmın iki kenarında da birer köşk minare mevcuttur. Yapının her cephesinin üst kısımlarında panjur olarak yapılan havalandırma panoları sağlanmaktadır. Yapının kuzey ve güney cephelerinde toplam 17 tane pencere açıklıkları bulunmaktadır. Bütün pencere alınlıkları renkli camlarla kaplıdır Batı cephesi son yıllarda eklenen yarım daire planlı çıkıntı olarak yapılan mihrap sofası ve kuzeydoğu cephesinde giriş kapısı yer almaktadır. Yapının alt katı

[50] Masyid Mahanak, 2018.

günlük namaz kılınan alan olarak kullanılmaktadır. Bu katta görülen pencereler yuvarlak kemer şeklindedir. Üst katta ise harimdir ve kattaki pencereler sivri kemer formludur.

Yapının düz damlı bölüm parapet ile çevrelidir. Parapetin babalarının üstünde alçıdan yapılan volüt formunda yapılmıştır. Bu volütlerin üst kısmı sivrilendirilmiştir. (R.2.514.) Yapının kubbesi kare planlı kaide oturmaktadır. Kaidenin her cephesinde yuvarlak silme içinde hilal ve yıldız motifi vardır. Kaidenin üst köşelerinde caminin parapetin babaları olduğu gibi sivrileştirilmiş alçıdan yapılan süs unsur ile tamamlanmıştır. Bu kare planlı kaidenin üzerinde sekizgen planlı kasnak yer alır. Kasnakların her cephesinde yuvarlak kemerli panjur ve her cephenin kenarında sütunce görülür. Kasnağın üstünde dilimli kubbe üzerine alem ile taçlandırılmıştır. Ayrıca kubbenin doğusunda iki tane küçük baldaken şeklinde köşk minare yer almaktadır. (R.2.515.)

Masyid Mahanak'ın batı cephesinin üçgen alınlığının tam ortasında hilal ve yıldız motifi ile bezenmiştir. Motifin iki yanında üçgen silme vardır. Bu cephede de yapının üst kata ait mihrap çıkıntısı görülmektedir. Bu yarım dairesel çıkıntı üç tane ince pencere açıklıkla sıralanmıştır. Bu çıkıntının hemen altında konik formlu kaide mevcuttur. (R.2.516.)

Caminin giriş kapısı yuvarlak kemerli sütunlu giriş şeklindedir. Kapının üstünde Arapça ve Tayca caminin ismi yazılan levha mevcuttur. (R.2.517.) Girişin çaprazında şadırvan yer alır. (R.2.518.) Caminin alt kattaki günlük namaz alanı oldukça sadedir. Üst kattaki harimdir ve harim alanının arkasında hanımlar mahfili bulunmaktadır.

Harime giren üç tane kapı bulunmaktadır. Harim oldukça sadedir. (R.2.519.) Ahşap kaplamalı tavan çıtalar atılarak kare bölümlere ayrılmıştır. Tavan ortasında bulunan göbek ise küçük kare formlu motifi görülür. Pencere açıklıkları oldukça uzun ve korkuluklar takılmıştır. Kıble duvarındaki iki tane pencere açıklığı vardır. Sağdaki pencerenin yukarında Arapça'da sekizgen yıldız formlu pano üzerine Allah ve soldaki pencerenin yukarında sekizgen yıldız formlu pano üzerine Hz. Muhammed ismi yazılmıştır. (R.2.520.-2.521.) Mihrap sofası sivri kemerli olup oldukça sadedir. (R.2.522.) Mihrabın bordürde silme olarak yapılmıştır. Mihrabın

üstüne onarım esnasında eklenen iki tane ahşap pano vardır. Üst pano üzerine Besmele ve altı pano üzerine Nisâ Suresi'nin 103. ayeti yazılır. (R.2.523.)

Mihrap sade olurken minber oldukça süslüdür. (R.2.524.) Bu ahşap minber mihrabın solunda yer alır. Minber köşk ve yedi basamaklı merdiven kısımlarından olup hep süslemeler altın yaldızlı tekniğindedir. Köşk kısmı kubbelidir ve kubbenin üzerinde alem ile taçlandırılmıştır. Bu kubbenin doğu cephesinin ekseninde hilal motifi ve hemen altında çiçek motifler görülür. Minberin köşkünün kemerlerin köşeliklerinde çiçek motifleri ile doludur. Köşkün ayaklarının başlıkları akant yapraklar motif ile oluşturulmuştur. Minberin basamaklarında da çiçek motifler ile işlenmiştir. Oturma yerinin alt kısmında ise nilüfer ve yapraklardan oluşan bir simetrik kompozisyon görülür. (R.2.525.) Minberin iki yan cephesinde ise çeşitli formlarında uzun vazo içinde çiçek motifleriyle hareketlendirilmiştir. (R.2.526.) Fakat yan cephenin en alt kısmında görülen motif yalnızca çiçek motifidir. En uzun iki tane vazonun motifinde bir tane Çin harfi mevcuttur. (R.2.527.)

Masyid Mahanak'ın hanımlar mahfili üslup bakımından caminin harimi olduğu gibidir. Burada kıble istikameti sütunlu giriş olarak yapılan mihrap sağlanmaktadır. Sütunlu girişindeki kemerler yuvarlak kemerlidir. (R.2.528.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.2.1.12. Masyid Phadung Tham İslam (Phadung Tham İslam Camii)

Katalog Nu: 30

Konumu: 43, Wat Arun Mah., İtsaraphab Cad. No.28, 10600, Bangkok Yai/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 20.06.2018

Tarihçesi: 1925'te bir Tay Şii grubu Irak'ta yer alan İmam Hüseyin'in türbesini ziyaret etmiştir. Tayland'a döndüğün zaman Irak'tan öğrendikleri bilgileri kendi topluluklarına yaymışlardır. Fakat daha önce uygulanan düşüncelerden farklı olduğundan dolayı bu Müslüman grubu daha önce yaşadığı cemaatten ayrılmışlardır ve 1936'da yeni camii yaptırmışlardır. Bu cami Masyid Phadungtham İslam'dır. Cami, 1979'da yeniden betonarme olarak yapılmıştır ve Tahran'daki bir camiden ilham alınmıştır. Yapının portali ve mihrabını kaplayan çiniler İran'dan sipariş edilmiştir.[51]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapılar

Masyid Phadungtham İslam'ın ilk yapısı 1936'da küçük ahşap cami olarak inşa edilmiştir. (R.2.529.) 1939'da yapının çatısının üzerinde çinkodan yapılmış basit formlu kubbe ilave edilmiştir. Cami 1943'te günümüzdeki konuma taşınmış ve yeni yapı önceki yapı olduğu gibi inşa edilmiştir. Daha sonra Masyid Phadungtham İslam 1960'ta yenilenmiştir ve Gudi Charoenphat'ın yapısına benzemektedir. (R.2.530.) Daha sonra bu yapı yıkılmıştır. 1979'da bugünkü yapı inşa edilmiştir ve 1981'de bitirilmiştir. Daha sonra yapıya kubbe ilave edilmiştir.

b) Günümüzdeki yapı

Masyid Phadungtham İslam, kare planlı ve tek katlı bir betonarme yapısıdır. (R.2.531.) Yapının düz damlıdır ve düz damın üzerinde kubbe ve iki köşesinde birer köşk minare bulunmaktadır. Yapı, doğu cephesinde görülen çinili taç kapısı ile

[51] Thamniab Saengngern (tarihçi), 2018, Kişisel Görüşme, Eylül 8, 2019.

dikkat çekicidir. Yapının güney ve kuzey cephelerinde beşer pencere açıklıkları, Doğu ve batı cephelerinde ise dörder kapı açıklıkları ve ikişer pencere açıklıkları bulunmaktadır. Yapının doğusunda geniş avlu vardır. Güneybatı tarafında ise Muharrem töreninde kullanılan eşyaları saklamak için *Rong Torabat* olarak adlandırılan bir yapı yer almaktadır.

Masyid Phadungtham İslam'ın kubbesi soğanvari biçimlidir. Caminin köşk minareleri altıgen planlı olup örtüsü düz damlıdır. (R.2.532.) Düz damın her kenarında ajurlu tekniğinde bitkisel motifli ahşap saçak süsü görülür. Düz damın tavanında bir dairesel lamba takılmıştır. Lambanın yüzeyinde Arapça "*Ya Hüseyin*." yazılır. Lambanın çerçevesinde çiçek motifleriyle dolanmaktadır. (R.2.533.) Minarenin düz damının üzerinde zarif soğanvari kubbe yer alır. Bu kubbe yüksek ve ince kasnakta yükselmektedir. Kubbenin tepeliğinde ajurlu işçilikli palmet formunda bir alem ile tamamlanmıştır. (R.2.534.)

Caminin bütün kapı ve pencere açıklıkları sivri kemerlidir. Pencere açıklıklarının alınlıkları renkli camlar ile kaplıdır. (R.2.535.) Doğu cephesindeki kapıların aynalarında çifte rumiden oluşan palmet motifi mevcuttur. (R.2.536.) Doğu cephesinin eksenindeki kapı görkemli portal ile vurgulanmıştır. (R.2.537.) Portalin tüm yüzeyi çini kaplıdır. Portalin bordürü lacivert zeminli üzerine beyaz renkli A'la Suresinin tam metni yazılmış ve *sadakallahülazim* lafzı ile biter. Portalin köşelik kısımları açık mavi zeminli üzerine beyaz, yeşil ve sarı renkte saz ve rumi motiflerinden oluşan tezyinat ile işlenmiştir. (R.2.538.) Portalin üstünde Allah yazılan bir metal alem mevcuttur. (R.2.539.)

Masyid Phadungthan İslam'ın son cemaat yeri ve harimi oldukça sadedir. (R.2.540.) Harim, zeminden biraz yükseltilen bir kareye yakın planlı bir alandır. (R.2.541.) Bu alan Tay Şiiler arasında *Shan Shadat* (şehit podyumu) olarak tanınmaktadır. Harimin kuzey ve güney cephelerinde birer ahşap kafesli sivri kemerli açıklık vardır. Mihrap sofası, yapının portali olduğu gibi sivri kemer formlu ve çiniler ile kapılıdır. Mihrabın yukarında Allah ve bunun altında Ehl-i Beyt isimleri yer alır. (R.2.542.-2.543.) Mihrabın bordür kısmı lacivert zemin üzerine beyaz renkte Bakara Suresinin 144. ayeti yazılır. Bordürün başlangıç ve bitiş kısımlarında hatayi ve rumi motifi vardır. Bu motiflerin üstünde yazılar vardır. Mihrabın bordürün başlangıç kısmında (mihrabın sol tarafında) Arapça "Hicri 1357'de yapıldı. Hicri

1399'da yenilendi.". Mihrabın bordürün bitiş kısmında (mihrabın sağ tarafında) ise İngilizce "Hicri 1357'de eski cami. Hicri 1399 yeni cami. Nakkaş Jalil (Celil)" yazılmıştır. (R.2.544.) Mihrabın köşelik kısımları çini ile kaplıdır. Bu çiniler yeşil zeminli olup üzerine çiçek motifleriyle işlenmiştir. Soldaki köşelikte Arapça caminin ismi görülürken sağdaki köşelikte caminin isminin İngilizcesi vardır. (R.2.545.) Mihrap sofası içinde Allah lafzı ve bunun altında Kabe kapısının tasviri bulunmaktadır.

Mihrabın sağında bir dikdörtgen formlu derin yer olarak yapılan imamın namaz kılınan yeridir. (R.2.546.) İmam, harimdeki zeminden yükselen *Shan Shada t*'ta namaz kılmaktadır. Fakat imamın diğer namaz kılanlar ile aynı seviyede namaz kılmak amacıyla imam bu derin yerin içinde namaz kılmaktadır.[52] Ayrıca bu derin yer kıbleye bakmak suretiyle hafif sol yönüne doğru çaprazında yer almaktadır. Çünkü caminin mihrabı kıble istikametine doğru bakmamaktadır. Mihrabın solunda ise ahşap minber görülür. Bu minber üç basamaklı ve sadedir. (R.2.547.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

[52] Dhrinand Chunagpichit (Thonburi Tarihi Bilgi Merkezi'nde araştırmacı), Haziran 17, 2018, Kişisel Görüşme.

2.2.1.13. Masyid Yamiul Muttakin (Câmaiu'l Muttakîn Camii)

Katalog Nu: 31

Konumu: Hua Mak Mah., Krungthep Kritha Cd., 10240, Bangkapi/Bangkok. Cami Lam Sali Kanalı'na yakın yer almaktadır.

İnceleme Tarihi: 12.06.2018

Tarihçesi: Bu cemaat Pattani ve Ayutthaya'dan gelen Müslümanlardan oluşmaktadır. Masyid Yamiul Muttakin'in ilk yapısı 1962'de inşa edilmiştir. Cemaatte yaşayanlar daha fazla arttığı için 1989'da önceki yapı yıkılıp yerine yeni cami yapısı inşa edilmiş ve 1999'da bitirilmiştir.[53] Masyid Yamiul Muttakin, Bangkok'taki eski camilerden farklı tarzda cami inşa etmek hedefiyle yapının yeni stilinde kubbe ve yeni stilinde minare uygulanmıştır.[54]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

1976'da çekilen caminin fotoğrafına göre Masyid Yamiul Muttakin'nin ilk yapısı dikine dikdörtgen planlı ahşap yapısıydı ve beşik çatı ile örtülüydü. Yapı zeminden biraz yükseltmiştir. Giriş kapısının sol tarafında bir basit minare yer aldı. (R.2.548.)

b) Gününüzdeki yapı

Bugünkü görülen Masyid Yamiul Muttakin dikdörtgen planlı bir betonarme fevkanidir. Caminin planı, kıbleye göre şekillendirildiği den dolayı avlu içerisinde eğik bir plan sergilerken diğer birimler cephelere göre düz yapılmıştır. (R.2.549.-2.550.) Yapı açık kahverengi renkli ve kubbesi yeşil renklidir. Yapının alt katı çok amaçlı alanı ve üst katı harim olarak kullanılmaktadır. Yapı düz damlı ancak harim bölümü kubbe ile örtülmektedir. Yapının düz dam üzerine bir minare yükselmiştir.

---

[53] Kannika Chuthamas Sumalee, **Yava-Chava Nai Bangkok (Bangkok'taki Cavalılar)**, Bangkok, Mulanithi Krongkan Tamra Sangkom Lae Manutsat, 1998, s. 85-86.

[54] Samai Wangcharoen (Masyid Yamiul Muttakin'i tasarlayan mimar), Ağustos 12, 2018, Kişisel Görüşme.

Yapının kuzey ve güney cephelerinde dokuzar uzun sivri kemer, doğu ve bat cephelerinde beşer uzun sivri kemer bulunmaktadır. Giriş kapısı ise güney ve doğu cephelerinde sağlanmaktadır. Caminin kuzey cephesinde (kanala bakan cephesinde) kıza kapı yer almaktadır. Kapının babaları soğanvari formu üzerine kabartmalı olarak yapılan Allah ve Hz. Muhammed'in isimleri mevcuttur. (R.2.551.)

Caminin kubbesi kaburgalı olup üzerine yivli ve konik biçimli fener vardır. (R.2.552.) Fenerin alt kısmında sivri kemerleriyle dolanmaktadır. Fenerin pik notasında hilal ve yıldız alemiyle tamamlanmıştır. Kubbenin güneydoğusunda minare yükselmiştir. (R.2.553.) Bu şerefesiz minare iki kısım vardır. Minarenin üst kısım, alt kısımdan daha incedir. Gövdenin kuzey ve güney cephesinin boyunca uzun pencere mevcuttur. Külahın formu caminin kubbesinin üzerindeki fener olduğu gibidir. Yapının üst kısmında kare konsollar dizilenmiştir. Yapıda uygulanan sivri kemerli açıklıklar, yapının güneş ışığı ve yağmurdan korunmak için üst kısımları balık sırtı gibi yükseltilerek bir saçak oluşturulmuştur.

Caminin güney ve doğu cephesindeki giriş kapısı, aynı tasarıma sahiptir. Bu girişler, örtüsü üçgen formlu ve biraz eğimlidir. (R.2.554.) Güney cephesinde yer alan giriş kapısı camini ismi Arapça, Tayca ve İngilizce sırayla yazılan pano vardır. (R.2.555.) Bu panonun ayakların üstünde caminin kubbesinin formu gibi fakat daha küçük boyudur. Bu süs kubbenin üzerinde hilal ve üçgen yıldız motifli alem görülür. (R.2.556.) Güney cephesindeki girişin tavanında daha önce ezan duyuran davul asılmıştır. Davulda Tayca ve Tay rakamlarıyla 15 Mayıs 1962 yazılıdır. (R.2.557.)

Caminin son cemaat yeri oldukça sadedir. Son cemaat yerinin yeri ve harimin dış cephesi mermer döşemelidir. (R.2.558.) Harimin ana giriş cephesinin yan cephesinde altın renkli Ayet el-Kürsi kitabesi yer alır. (R.2.559.) Harimin ana girişi iki adet ahşap sütun ile vurgulanmıştır.

Masyid Yamiul Muttakin'in harim alanı geniş kubbe ile örtülüdür. (R.2.560.) Kubbenin eteğinde yuvarlak kemerli aydınlatma açıklıkları sağlanmaktadır. Aydınlatma açıklıklarının hemen altında Fatiha Suresi ile başlayan ve Cuma Suresi ile biten yazılar dolanmaktadır. Harimin kuzey ve güney cephelerinde uzun yuvarlak kemer formlu pencere açıklıkları mevcuttur. Kıble duvarındaki mihrabın iki yanında

birer ince yuvarlak kemer biçimli siyah mermer üzerine altın renkli Kabe kapısının tasviri görülmüştür. (R.2.561.-2.562.) Mihrap sofası kare planlı olup harimdeki pencere açıklıkları olduğu gibi uzun yuvarlak kemer şeklindedir. (R.2.563.) Mihrabın iki yanında kesit sütunce ile vurgulanmıştır. Mihrap sofasının kuzey ve güney cephesinde kabartmalı olarak yapılan yuvarlak kemer ile bezenmiştir. Mihrap sofasının batı cephesinde batı cephesinde sivri kemer formunda pencere vardır. Pencerenin ekseninde siyah mermer döşemeli yuvarlak kemer vardır. Bu kemerin üst kısmında madalyon göbeğinde Allah lafzı ve bunun çevresinde İhlas Suresi kitabesiyle dolanmaktadır. (R.2.564.)

Mihrap sofasının ekseninde ahşap minber bulunmaktadır. (R.2.565.) Bu minber köşk kısmı ve iki tarafta merdivenden oluşmaktadır. Minberin örtüsü düz damlıdır ve bütün köşeliklerinde boğumlu alem ile tamamlanmıştır. Minberin düz damın üzerinde kaburgalı kubbe mevcuttur. Minberin köşk kısmının doğu cephesinde Zariyat Suresi'nin 55. ayeti yazılır. (R.2.566.) Köşk kısmının ön cephesindeki ayakların yanında dalgalı kemer vardır. Sağdaki kemer üzerine "*Man takallama yaumul jumu'ah wal imamu yakhtubu fa huwa kal hamari yahmilu asfaro.*" (Cuma günü imam hutbe verirken konuşan yük taşıyan eşek gibidir. (R.2.567.) ve soldaki kemer üzerine Ankebut Suresi'nin 45. ayeti yazılmıştır. (R.2.568.) Minberin köşk kısmının her cephesi ve merdiven korkuluğu ajurlu bitkisel motifiyle hareketlendirilmiştir. Merdivenlerin topuzları boğumlu alem şeklindedir. (R.2.569.) Yapının harimin doğu cephesinde görülen üst kat hanımlar mahfilidir. Mahfilin balkonunun cephesinde üç tane kartüş içinde Tevbe Suresi'nin 18. ayeti yazılmıştır. (R.2.570.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.2.1.14. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii

Katalog Nu: 32

Konumu: No. 2, Suan Luang Mah., Ramkamhaeng Cad. No:2, 10250, Suan Luang/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 10.06.2018

Tarihçesi: Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii (The Foundation of Islamic Center of Thailand: FICT), dinsel faaliyet merkezi olmak, genç Müslümanlar için eğitim derneği olmak ve ihtiyacı olanlar için vakıf olmak amacıyla inşa edilmiştir. Paijit Pongpanluk adlı önde gelen Taylandlı Müslüman mimarın eseri olan bu cami 1970'da inşa etmeye başlandı ve 1982'de bitirilmiştir. Paijit Pongpanluk, Tayland'da çok fazla görülen Ortadoğu tarzında camilerden farklı üslubunda cami mimarisini sunmak amacıyla Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii, Modern üslupta tasarlanmıştır. Yapı, İslam'ın ilkesi ve yerel faktörlere göre inşa edilmiştir.[55]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin asıl tasarımında cami yanında minare, havuz, otopark, kültür salonu ve misafirhaneden müteşekkil bir külliyedir. (R.2.571.) Ancak inşa sırasında bazı tasarımı değiştirilmiştir. Günümüzde Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii iki katlı bir betonarme yapıdır. (R.2.572.) Yapı, Modern mimari olduğu gibi çok fazla süsleme bulunmamaktadır. İslam mimarisinin ortamı ifade etmek için sadece sivri kemer ve Arapça hat sanatı uygulanmıştır. Yapının alt katında şadırvan, çok amaçlı alanı ve kütüphane yer alır. Üst katta ise harim ve konferans salonu bulunmaktadır. Yapının örtüsü altı dilimli olup büyük açan çiçek formuna benzemektedir. Caminin kuzeyinde bağımsız bir zarif minare vardır. Minarenin külahı dilimli olup şemsiye yakın formuna sahiptir. Ancak daha sonra bu minare çökecekti ve ortadan kaldırılmıştır.

[55] Winyu Ardruksa, "Modern Mosque/Modern Muslim: The Foundation of Islamic Centre of Thailand by Paichit Pongpunluk," 13th International Conference on Thai Studies Globalized Thailand Connectivity, Conflict and Conundrums of Thai Studies 15-18 July 2017, Chiang Mai, Thailand, s. 47.

Caminin çok amaçlı alan oldukça sadedir. (R.2.573.) Camiye 18 basamaklı merdiven ile çıkılmaktadır. Yapının örtüsünü taşıyan sütunların başlıklarında hoparlörler takılmıştır. Harimin hemen sağ ve solunda birer ses kontrol odası bulunmaktadır. (R.2.574.) Bu oda altıgen planlı olup giriş kapısı sivri kemer formludur. İçinde ses kontrol odaya çıkılan merdiven görülmektedir.

Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin harim altıgen planlıdır. (R.2.575.) Harimin bütün cephelerin yüzeyinde birbiri ile bağlantılı sivri kemerleriyle süslenmiştir. Cephelerin üst bölümü aydınlatma açıklıkları olarak yapılmıştır. Cephelerin alt kısmında kiremitlerle kaplıdır. Kiremitler romboid formludur. Bazı kiremitler üzerine kabartmalı Kufi hattıyla yazılan Allah ve Muhammed isimleri görülür. (R.2.576.) Harimin giriş açıklığı geniş bir sivri kemer şekildedir. (R.2.577.) Giriş açıklığında ahşap katlanır kapı sağlanmaktadır. Bu sürgülü kapının yüzeyinde sekizgen yıldız motifiyle işlenmiştir. (R.2.578.)

Harim geniş bir alandır. (R.2.579.) Bu alanı havalandırmak amacıyla kapı açıklıkları büyük ölçüde yapılmıştır ve tavan yapının çatısına yükseltmiştir. Harimin zeminde namaz kılma sırasını düzenlemek için çizgiler yapılmıştır. Harimin tüm cephelerin alt kısmı yüksek kabartmalı olarak yapılan yuvarlak kemer sıralanmıştır. Bu kemerlerin siyah rengi olup üzerine süslenen altın renkte Arapça hat sanatlarıyla harimi görkemli görüntünü yaratmıştır. Kemerlerde bulunan hat sanatları Kuran-ı Kerime'nin çeşitli surelerinden alınmıştır. Bunların İngilizcesi ve Taycası harimin güney cephesinde yer alan bilgi panoda göstermektedir.

Caminin mihrabı sivri kemer formlu olup kemer kısmı dışarıya doğru hafif çıkma yapmaktadır. (R.2.580.) Çıkma yapan sivri kemerin iç kısmında bulunan sağır sivri kemerin iç kısmında dairesel form yer almaktadır. Dairesel formun içinde Fatiha Suresinin 1. ayeti yazılıdır. Mihrap üstünde sol tarafta bulunan üçgen formun içinde başlayan "*La ilahe illallah*" sağında ise "*Muhammedun resulullah*" olarak devam etmektedir. Mihrabın hemen önünde mermer minber yer almaktadır. Minber podyum formu olduğu gibi ve sol tarafında altı basamaklı merdiven mevcuttur. Minberin arka cephesinde bir basit mermer tabure vardır. Caminin hanımlar mahfili

harimin arkasında bulunan üst katta yer almaktadır. Mahfil iç bükey şekildedir. Mahfilde takılan korkuluklar geometrik desenleriyle hareketlendirilmiştir. (R.2.581.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Konferans salonu.

Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin hariminin kuzeydoğusunda konferans salonu bulunmaktadır. Bu salon altıgen planlı olup çadır formunu hatırlatmaktadır. Üstünde altıgen kubbe mevcuttur. Bu kubbeden çıkan geçme desenleri devam ederek aşağıya doğru solonun birbiri ile bağlantılı sivri kemer haline getirilmiştir. (R.2.582.)

2.2.1.15. Masyid Al Alawi (El Âlavî Camii)

Katalog Nu: 33

Konumu: Bangkok-Chonburi Yeni Hatı, 10250, Prawet/Bangkok.

İnceleme Tarihi: 21.05.2020

Tarihçesi: Masyid Al Alawi 1997'de inşa edilmiştir. Bugünkü görülen yapı caminin 3. yapısıdır. Önceki yapısı ahşaptan yapılmış olup kırma çatı ile örtülüydü.[56]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Günümüzde kullanıma açık durumda bulunan cami üç katlıdır. (R.2.583.) Yapının zemin katı çok amaçlı olarak kullanılırken diğer katlar ibadet mekânı olarak kullanılmaktadır. Yapının üst örtüsü düz damlı iken mihrap yönünde, mihrap kubbesi bulunmaktadır. Mihrap önü kubbesi dairesel bir kaidede oturmaktadır. Dairesel kaide yüzeyinde aydınlatma pencereleri bulunmaktadır. Kaidenin üzerinde ise yivli kubbe yer almaktadır. Yapının alt katının bütün cepheleri ve minaresinin tüm gövdesi Ablak tekniğiyle, gri-beyaz renkte düzgün yontulmuş taş sıralarıyla yapılmıştır. Kuzey cephesinin üst kısmında bir alınlık var ve üzerinde Arapça'da cami ismi yazılmıştır. (R.2.584.) Cephe olarak oldukça hareketli olan yapıya giriş çift kanatlı ahşap kapıdan yapılmaktadır. Caminin çok amaçlı olarak kullanılan bölümünde üst katları destekleyen destek kolonları bulunmaktadır. Bu bölümün etrafı ise açık bırakılmıştır. Yapının cami olarak kullanılan bölümlerine zemin katta bulunan merdivenlerden yapılabileceği gibi, dış cephede ve yan cephede bulunan merdivenlerle de sağlanabilmektedir.

Camini yan cephelerinin alt katları revaklı şekilde yapılmış olup bu bölümler sivri kemerlerle hareketlendirilmiştir. (R.2.585.) Revaklı bölümlere doğru bakan cami duvarlarında ise her revağa denk gelecek şekilde yuvarlak kemerli birer pencere bulunmaktadır. Bu cephe özelliği giriş cephesinde de tekrarlanmaktadır. Sivri kemerli revakların üzerinde ise ince uzun ve dar tutulan yuvarlak kemerli pencere açıklıkları cephe boyunca tekrarlanmaktadır. Bu bölümlerin üzerinde ise birbirine bağlantılı yuvarlak kemerli bölümler üst kat cephesini çevrelemektedir.

[56] Mubin Arunphunsab (Masyid Al Alawi'nin imamı), Kişisel Görüşme, Nisan 30, 2020.

Yapıya girişi sağlayan kapının sağında ise cami minaresi bulunmaktadır. (R.2.586.) Minare oldukça yüksek tutulmuş bir kaideye oturmaktadır. Kaide caminin çatı kısmına kadar yükselmektedir. Üç bölüme ayrılan kaide bölümünün alt katının üç cephesinde kare formlu birer toplam üç, ikinci bölümünde dairesel formlu üç ve en üst katında yuvarlak kemerli üç pencere bulunmaktadır. Minarenin şerefe bölümü ise beş katlı olarak yapılmıştır. Şerefe bölümleri altıgen formunda yapılmıştır. Şerefelerim alt bölümleri testere dişi sülemelerle hareketlendirlmişitir. (R.2.587.) Çokgen formlu şerefeler aralarında bulunan gövdelerde ise pencere ve giriş kapıları bulunmaktadır. Bu şerefe özelliği diğer katlarda tekrarlanarak devam etmektedir. Minare yukarıya doğru daralarak devam ederek son bulmaktadır. Minare alem bölümünde ise dairesel formlu havalandırma bölümü bulunmaktadır.

Yapıya girişi yuvarlak kemerli iki kapıdan yapılabilmektedir. (R.2.588.) Harim bölümü dikdörtgen plana sahiptir. İlk harim bölümü mihraba dik iki sahına ayrılmışken ikinci kat harimi tek mekânlı harim şeklinde yapılmıştır. Her iki katın harim katının kıbleye doğru bakan cepheleri dairesel yapılmıştır. İki katlı harim bölümünün bir katı kadınlara ayrılmıştır. (R.2.589.-2.590.) Harim kısmında yuvarlak kemerli kapılar oldukça süslemeli yapılmıştır. Ahşap kapıların yüzeyinde yıldız motifleri yer alırken, kapıların dairesel bölümündeki kapı kısmındaki camlar vitray şeklinde yapılarak iç mekâna farklı bir hava katılmıştır. Yuvarlak kemerli kapıların aralarında ise sütunceler yer almaktadır. Sütünce başlıkları ise altınvari renkli kompozit başlık tipidir. (R.2.591.)

Harim beden duvarlarının alt bölümleri süslemeli çini döşemelerle kaplanmıştır. Döşemelerin üst bölümleri birbiri ile bağlantılı zincir desenlerle süslenmiştir. Bu süslemenin hemen altında geometrik desenler ve bu desenlerin altında yine zincir motifli desenlerle tamamlanmıştır. (R.2.592.) Harimde mihrap olarak kullanılan bölüm cephe boyunca dairesel bir form sergilediğinden herhangi bir mihrap bulunmamaktadır. Dairesel formlu kıble cephesinde ise yuvarlak kemerli küçük pencereler bulunmaktadır. Mihrap cephesinde ise ahşap vaaz kürsüsü yer almaktadır. Vaaz kürsüsünün üzerinde Arapça'da cami ismi yazılmıştır. (R.2.593.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.2.2. Başkentin Dışında Diğer İllerde Camiler

2.2.2.1. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam (Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam Camii)

Katalog Nu: 34

Konumu: 13, Klong Takien Mah., 13000, Phra Nakhon Si Ayutthaya/ Phra Nakhon Si Ayutthaya. Cami Takien Kanalı'n kıyısının yakında bulunmaktadır.

İnceleme Tarihi: 19.09.2018

Tarihçesi: Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın cemaatinin varoluşu Ayutthaya Krallığı'nın zamanına dayanmaktadır. Bir araştırmacıya göre İranlı asil olan Şeyh Ahmad, Tay kral tarafından Ayutthaya'nın merkezindeki arazini verilmeden önce bu caminin etrafında yerleşmiştir. O dönemde bu cemaatte İran, Hindistan ve Batı Asya ülkelerinden gelen Müslümanlardan oluşmaktaydı ve onların çoğu Şiiler idi. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın yakınında yapılan kazı sırasında Şiilerin Muharrem töreninde kullanılan eşyaları bulunması de bu ihtimali desteklemektedir.[57]

Hikayeye göre Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın inşa edilmeden önce 1610'da Şeyh Mahmaymum adlı bir Hindistan'dan gelen bir alim bugünkü caminin konumuna gelmiştir. Şeyhin mucizeler yapabildiği ve veli olduğu inanılmıştır. Bunun için köylüler tarafından To Takia (Takia Hoca/Koca Takia) olarak adlandırılmıştır. To Takia, Tay kral tarafından bugünkü caminin bulunduğu arazisi verilmiştir ve orada camiyi yaptırmıştır. 1681'de To Takia vefat etmiş ve türbesi caminin yakınında inşa edilmiştir. Daha sonra cami restore edilmiştir ve caminin ismi (Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam) Kral IV. Rama (1851-1868) tarafından ismi verilmiştir.[58] Bugünkü Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın

[57] Julitpong Chularatana, "Muslin Chuesai İndo-İran Nikai Shiah Nai Prathet Tay: Pattanakan Tang Prawatsat Lae Botbat Nai Sangkom Tay" (Tayland'daki İndo-İran kökenli Şii Müslümanlar: Tarihçesi ve Tay Toplumundaki Rolleri), **Muslim in Thailand: Contribution of Muslims in Thai Society**, Chulalongkorn Üniversitesi, Bangkok, 2010, s. 16.

[58] İbni Yafari, **Prawat Tan Choa Prakun Takia Lae Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam (Takia Hoca'nın Biyografisi ve Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın Tarihçesi)**, y.y., t.y., s. 2-5.

cemaatinde Ayutthaya devrinden Müslümanların soyundan gelenler ve Rattanakosin döneminde buraya yerleştiren Patani kökenli Müslümanlar oluşmaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Onarım öncesi

Mevcut fotoğraflara göre Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın önceki yapısı kırma çatılı bir betonarme yapısıydı. (R.2.594.) Çatının üzerinde bir soğanvari kubbeli köşk minare yükselmiştir. Yapının üst kısmı parapet ile çevreliydi. Revaklarda çok dilimli kemerliydi. Yapının doğu cephesinde caminin ismi yazılan pano mevcuttu. Yapının güneyinde To Takia Türbesi ve doğusunda avlu kapısı vardı. To Takia Türbesi ve caminin avlu kapısı günümüze ulaşmıştır. Avlu kapısının girişi çok dilimli kemer formundaydı. Kapının içi kuzey cephesinde bir sivri kemerli mihrabiye vardı. Avlu kapısının üst kısmı eğimli örtü var ve parapet ile çevreliydi. Avlu kapısının iki yanında birer köşk minare yükselmiştir. Bu minarelerin orta kısmı boğumlu olup en üst kısmı sivri kemerli küçük fener şeklinde yapılmıştır.

b) Onarım sonrası

Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın günümüzdeki yapısı dikdörtgen planlı ve düz damlı bir betonarme yapısıdır. (R.2.595.) Caminin harim kısmı kırma çatı ile örtülüdür ve mihrap bölümünün üzerinde bir tane kubbe mevcuttur. Son cemaat yeri kısmı ise düz damlı çatı ile örtülüdür ve düz damın üzerinde bir tane kubbe vardır. Yapının üst kısmı parapet ile çevrelenmiştir. Yapının yan sofalarının kuzey ve güney cephelerinde, yedişer çok dilimli kemerli açıklık ve son cemaat yerinin altışar pencere açıklığı görülmektedir. Yapının doğu cephesinde dört tane çok dilimli kemer formlu pencere açıklığı ve çıkıntı olarak yapılan caminin portali bulunmaktadır. Yapının batı cephesinde ise beş tane çok dilimli kemer yer alır. (R.2.596.) İlk ve son tane kemer açıklık olurken ikinci, üçüncü ve dördüncü çok dilimli kemerler batırılmış kabartma olarak yapılmıştır. Batı cephesinin üst kısmında caminin ismi Tayca olarak yazılan pano vardır. Caminin güney cephesinde giriş kapısı, güney batısında ve güney doğusunda birer avlu kapısı sağlanmaktadır.

Caminin mihrap bölümünün üzerindeki kubbe ve son cemaat yerinin üzerindeki kubbe birbirine benzemektedir. (R.2.597.) Bu kubbeler, küçük köşk gibi yapılan kaidede oturmaktadır. Kaidenin her cephesinde çok dilimli kemer açıklık vardır. Üst kısmı parapet ile çevrilidir ve parapetin babalarının üst kısmı küçük fener biçimli olup hilal formlu alem ile sonlanmıştır. Kubbe soğanvari ve altın renkle boyanmıştır. Kubbe hilal şeklinde alem ile tamamlanmıştır. Son cemaat yerinin düz damının her köşesinde bulunan kubbe de soğanvari ancak yeşil renkle boyanmıştır. Bu kubbeler kısa ve ince kasnaklarına sahiptir. (R.2.598.) Yapının üst kısmında çevrelen parapet, babalarının üst kısmı küçük fener biçimli olup hilal formlu alem ile sonlanmıştır. Caminin doğu cephesindeki portal, daha önce caminin avlu kapısı olarak kullanılan kapıdır ve asıl formuna yakın durumundadır. (R.2.599.)

Caminin yan sofalarının kuzey ve güney cephesindeki çok dilimli kemerlerin arasında ince yuvarlak sütun yer alır. (R.2.600.) Bu sütunların üst kısmı boğumlu bezek vardır. Sütunların arasında çeşitli desenli ferforje parmaklıklar takılmıştır. Bunlar merkezde daire formu içinde çeşitli Kuran-ı Kerim'in surelerinden alınan metinler yazılmıştır. Örneğin Bakara Suresin'nin 259. ayeti, Fetih Suresi'nin 1. ayeti, Fatiha Suresi'nin 2. ayeti, Cuma Suresi'nin 11. ayeti ve Saf Suresi'nin 13. ayetindendir. (R.2.601.) Caminin son cemaat yerinin kuzey ve güney cephesindeki pencere açıklıkları ise üstünde çok dilimli kemer formlu alınlık üzerine renkli camlar ile kaplıdır. (R.2.602.) Bu kemerin köşeliklerinde rozet içinde Allah ve aynalı olarak yazılan Muhammad yazılır. (R.2.603.)

Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın son cemaat yerinin tabanı çiçek motifli döşemelidir. (R.2.604.) Son cemaat yerinin batı cephesindeki kemer sıraları çok dilimli kemer formludur. Kemerin köşeliklerinde caminin güney cephesindeki giriş kapısının üzerinde görüldüğü gibi rozet içinde Allah ve müsenna tarzlı Muhammad isimleri vardır. Kemerin köşeliklerinin alt kısımlarında da kabartmalı hilal ile beş kollu yıldız motifi görülür. (R.2.605.) Ayrıca caminin son cemaat yerinin kuzeyinde bir oda vardır. Odanın kapısının yukarısında hilal ile yıldız motifi ve kapının iki yanında birer saksı içinde üç adet çiçek tomurcuğu motifi işlenmiştir. (R.2.606.)

Harimin kuzey ve güney cephelerinde altışar pencere açıklıkları, doğu cephesinde giriş kapısı ve iki tane pencere açıklığı sağlanmaktadır. (R.2.607.) Bu kapı ve pencere açıklıkları çift kanatlı olup alınlıkları sivri kemer formludur. Alınlığın içinde hilal ile yıldız motifi ve bu motifin hemen altında sağı ve solunda birer üç yapraklı çiçeğe benzeyen motif vardır. Caminin harimi oldukça sadedir. (R.2.608.) Bütün cephelerin üst kısmı Fatiha Suresi, Ayet el-Kürsi'nin ve çeşitli Kuran-ı Kerim'in surelerinden metinler yazılan akrilik bant ile dolanmıştır. Harimin kuzeydoğusunda görülen perde ile ayıran alan hanımlar mahfilidir. Kıble duvarının ekseninde çok dilimli kemerli açıklık vardır. Bu açıklığın sağı ve sollunda birer kapı bulunmaktadır. Bu kapılar caminin depo odasına aittir. Bu açıklığın batı cephesinde iki adet yuvarlak sütunce görülür. Bu çok dilimli kemerli açıklık içinde ahşap mihrap ve ahşap minber yan yana yer alır. (R.2.609.)

Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabı Bangkok'taki Tonson Camii'nin mihrabını hatırlatmaktadır. (R.2.287.) Fakat bazı elemanları ve süslemeleri Masyid Tonson'un mihrabı ve minberinden biraz farklıdır. Bu caminin mihrabı yeşil ve bazı kısımları gümüş renkle boyanmış olup süslemesi altın yaldız ve mozaik tekniğinde renkli cam kaplama uygulanmıştır. Mihrabın altı adet kare kesitli sütun üzerine oturan düz tavanı üstte beşik çatı olarak yapılmıştır. Çatının batı cephesinde boştur. Doğu cephesindeki üçgen alınlığın sınırını oluşturan bordür "C" kıvrımlı dilimli olup başlangıcı yukarı dönmüş dört kıvrımlı bir motif şeklindedir. Bordürün üst yüzünde içleri gümüş rengiyle boyanmış yüzgeç formlu süsler dizilenmiştir. Alınlığın tepesi kabarık ve yukarıya doğru kıvrımlaştırılmış alem ile son bulmaktadır. Çatının orta kısmında da kabarık bir silme üzerinde alem vardır.

Üçgen alınlıkta görülen süsleme oldukça zengindir. (R.2.610.) Kabarık bitkisel süslemenin yer aldığı alınlıkta ortadan çıkan ve iki yanda helezonik kıvrımlar yapan yapraklı dallar ana kompozisyonu oluşturur. Aralardaki üç su damlası biçimindeki motiflerin bazıların üzerinde yuvarlak kabarık camlar kakılırken bazıların üzerinde gümüş renkli dairesel formu işlenmiştir. Alınlığın merkezinde dairsel madalyon içinde *"Muhammad Rasulullah." Yazılmıştır.* (R.2.611.) Alınlığın altı çeşitli stilize edilmiş çiçek ve yaprak motifleriyle süslenmiştir. Mihrabın kesitli sütunların gövdesi mozaik tekniğinde sarı ve kırmızı altıgen biçimli camlar ile

işlenmiştir. Sütun başlıkları ve kaidelerinde stilize çiçek ve yaprak motifleri görülür. (R.2.612.-2.613.) Ayrıca mihrabın iki yan cephesinin alt kısmında baklava biçimi içinde bitkisel motifiyle işlenmiştir. (R.2.614.) Mihrabın içinde ahşap levha üzerine oyma tekniğinde çeşitli mekânların tasvirleri görülmektedir. Tasvirde beş bölüme ayrılmaktadır. En üst bölümündeki betimleri Mescid-i Haram ve içinde Kabe'dir. Diğer dört tasvirin neresi olduğu ile ilgili henüz bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak araştırmacılara göre bunlar Mescid-i Nebevi, Kubbet'üs Sahra ve İslam'daki diğer önemli mekânlar olduklarını tahmin etmektedirler. (R.2.615.)

Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın minberi, formu ve süslemesi caminin mihrabı ile aynı tarzında yapılmıştır ancak bazı detayları farklıdır. Bu üç basamaklı minber, doğu cephesindeki üçgen alınlığının bordürün başlangıcı yukarı dönmüş dört kıvrımlı bir motif şeklindedir. Bordürün üst yüzünde stilize çiçek motifi dizisi sıralanmıştır. Alınlığın tepesi kabarık ve yukarıya doğru kıvrımlaştırılmış alem ile tamamlanmıştır. (R.2.616.) Üçgen alınlığının merkezinde dairesel madalyon içinde Kelime-i Tevhid yazılır. (R.2.617.) Alınlığının zemininde mozaik tekniğinde gümüş renkli camlar ile doldurulmuştur. Bunun üzerinde altın yaldızlı çiçek motif kabartması ile süslenmiştir. Bu çiçek motiflerin içinde kırmızı camlar ve yaprak motif kısımlarında yeşil camlar ile kaplıdır. Minberin iki yuvarlak sütun küçük tane renkli camlar ile kaplanırken arkadaki iki sütun gümüş rengiyle boyanmıştır. Minberin kaidesi stilize çiçek ve yaprak motifleriyle işlenmiştir.

Etrafındaki Önemli Yapıları: Avlu kapıları ve To Takia Türbesi.

Avlu Kapıları

Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güney doğusunda ve güney batısında birer avlu kapısı bulunmaktadır. Güney doğusundaki avlu kapısı, düz damlı örtüyü taşıyan iki tane kompozit başlıklı sütundan oluşmaktadır. Düz damın üzerinde üç tane yarım küresel kubbe üzerine sivrileştirilmiş alem vardır. Güney batısındaki avlu kapısı ise, düz damlı örtüyü taşıyan iki tane yuvarlak sütundan oluşmaktadır. Düz damın üzerinde üç tane yivli soğanvari kubbe vardır. Kapının açıklığı çok dilimli kemer şeklindedir ve bunun üstünde Arapça'da caminin ismi ve Tayca'da caminin adresi yazılan pano yer almaktadır. (R.2.618.)

To Takia Türbesi

Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güneyinde To Takia türbesi bulunmaktadır. (R.2.619.) Türbe orijinal durumuna yakın olarak restore edilmiştir. (R.2.620.) Bu sekizgen planlı ve kubbeli türbe, bütün cephelerinde uzun yuvarlak kemerli pencere açıklıkları sıralanmaktadır. Türbenin her köşesinde sütunce yer almaktadır. Türbenin kubbesi altı dilimli olup her köşesinde kulecik yer alır. Kubbenin üzerinde ters çiçeğe benzer motif üzerine boğumlu alem ile sonlanmaktadır. Alemin ucu hilal ile yıldız biçimindedir. Kubbenin kasnağının üst kısmı hafifçe dışa doğru eğimlidir. Kasnağın altında dört kademeli olarak yapılan örtü vardır. Türbenin her köşesindeki sütunceler sekizgen planlı olup başlık stilize yaprak motiflerinden oluşturulmuştur. Türbenin kaidesi perdah tekniğinde firuze renkli çini bloklar ile sıralanmıştır. (R.2.621.)

Türbenin giriş kapısı yuvarlak kemerli olup eksende yuvarlak formlu içinde çiçek motif vardır. Kemerin diğer yüzeylerinde de çiçek motifleri ile doludur. Kemerin iki yanında ayak üzerine kabartmalı olarak yapılan kemer biçimiyle bezenmiştir. Kapının alınlığında saksı içinde çiçekler ve alınlığın kalan yüzeyinde çiçek motifleriyle doldurulmuştur. Alınlığın altında bir bant üzerine "*Es-selamu aleyküm Ya ehli'r ravdati'ş şerifeti Ya veliyayullah*." yazılmıştır. (R.2.622.)

Türbenin içi kemerli yol (ambulatory) ile dolanmıştır. Türbenin içinde sanduka odası görülür. Sanduka odasının batı cephesinde giriş kapısı ve diğer cephelerinde pencere açıklıkları sağlanmaktadır. Giriş kapısının formu ve süslemesi tamamen Tay geleneksel üslubundadır. (R.2.623.) Bu kapı üçgen alınlığına sahiptir. Alınlığın çerçevesinin üstünde yüzgeç motifi dizisi ve alınlığın içinde çiçek motifleri vardır. Kapı açıklığının iki yanındaki sütunceler vardır ve sütuncelerin başlıkları stilize yaprak motifinden oluşturulmuştur. Sanduka odasının cephelerinde görülen pencere açıklıkları ise giriş kapısı ile aynı tarzıyla yapılmıştır. (R.2.624.) To Takia'nin sanduka mermerden yapılmıştır ve kısa bir kaidede oturmaktadır. (R.2.625.) Sandukanın yukarısında bir tavandan sarkan ahşap levha görülmektedir. Levha üzerine To Takia'nin vefat ettiği tarih yazılmıştır. (R.2.626.)

2.2.2.2. Masyid Gudi Chofa (Gudi Chofa Camii)

Katalog Nu: 35

Konumu: Klong Takien Mah., 13000, Phra Nakhon Si Ayutthaya/ Pra Nakhon Si Ayutthaya. Cami Takien Kanalı'n kenarında yer almaktadır.

İnceleme Tarihi: 19.09.2018

Tarihçesi: Phra Nakhon Si Ayutthaya şehrinin en eski camilerinden biri olan Masyid Gudi Chofa, Ayutthaya döneminde Siyam'a çeşitli ülkelerden gelen Müslüman tacirler tarafından inşa edilmiştir. Caminin doğusunda bulunan Takien Kanalı, eskiden Müslüman tüccarların ana ulaşım yolu idi. İranlı asil olan Şeyh Ahmad bu caminin etrafında Gudi Thong adlı bir cami inşa edildiğini tahmin edilmektedir. Erken Rattanokosin devrinde Patani'den gertirilen Müslümanlar buraya yerleştirilmişlerdir. Bir zamanlar caminin çatısındaki *chofa* olarak tanınan bir Budist tapınağının bir süs elemanına benzer olduğu için bu cami Gudi Chofa olarak adlandırılmıştır. Masyid Gudi Chofa 1969'da büyük onarım görülmüştür. Daha sonra bu yapı yıkılıp yerine betonarme yapısı yapılmıştır ve 1992'de tamamlanmıştır.[59]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapılar

Masyid Gudi Chofa'nın ilk yapısı Tay insanların ahşap ev gibiydi. Sonraki yapı ise beşik çatılı ve yığma kâgir bir yapısıydı. (R.2.627.) Yapının güney cephesinde yuvarlak kemerli pencere açıklıklar görülmüştür. Pencere açıklıklarının üstünde ajurlu tekniğinde bitkisel motifli ahşap havalandırma panosu mevcuttur ve günümüzde halen görülmektedir. (R.2.628.) Güney tarafında da bir beşik çatılı ahşap yapı vardı. Doğu cephesinde iki adet yuvarlak kemer formunda girişin yanı sıra bir tek şerefeli minare yapıya bitişik olarak vardı. Minarenin ucunda yukarıya doğru sivrileştirilmiştir. Şerefe altıgen planlı olup saçak ile örtülmüştür. Masyid Gudi Chofa'nın önceki yapısı yıkılmasına rağmen caminin batı cephesi, mihrap ve minber günümüze ulaşmaktadır.

[59] Masyid Gudi Chofa'nın tanıtım bröşürü, y.y., t.y.

b) Günümüzdeki yapı

Masyid Gudi Chofa'nın bugünkü yapısı dikdörtgen planlı ve beşik çatılı bir betonarme yapısıdır. (R.2.629.) Caminin bütün dış cepheleri sadedir. Yapının kuzey ve güney cephelerinde yedişer pencere açıklıkları vardır. Pencereler açıklıkları basit dikdörtgen formludur. Yapının batı cephesinde küçük bahçe, güney cephesinde şadırvan (R.2.630.), giriş kapısı ve güney doğusunda çok amaçlı bina bulunmaktadır (R.2.631.). Caminin minaresi çok amaçlı binanın önünde yer almaktadır. Bu üç şerefeli minare zemin kat ve birinci kat çok amaçlı binanın odaları ile bağlanmaktadır. İkinci şerefenin batı cephesinde caminin ismi yazılır. En üst şerefe sekizgen planlıdır. Petekte yuvarlak kemerli açıklıklar vardır. Külahın altında kademeli halde yapılmıştır.

Caminin giriş kapısı sütunlu olarak yapılmıştır. Harim oldukça sadedir. (R.2.632.) Harimin yerinde mermer döşemelidir. Pencere açıklıklar dikdörtgen formundadır. Harimin alanının arkasında hanımlar mahfili yer almaktadır. Kıble duvarında caminin önceki yapısından kalan pencereler ve havalandırma panosu görülür. (R.2.633.)

Masyid Gudi Chofa'nın mihrabı ve minberi birbirine yakınında yer almaktadır. (R.2.634.) İkisi mermerden yapılmış olup altın yaldızlı süslemeler ile bezenmiştir. Mihrap küçük yığma kâgir yapısı gibidir. Mihrabın örtüsü beşik çatı formundadır ve yoğun şekilde süslüdür. Mihrabın kuzey ve güney cephelerinde ikişer kemer açıklık (R.2.635.) ve batı cephesinde kabartmalı olarak yapılan yuvarlak kemer görülür. Mihrabın dört kenarında yuvarlak ayak ile kenarlanmıştır. Mihrabın kaidesi ise kademelidir.

Mihrabın örtüsünün sırt kısmı ve eteklerinde palmette biçiminde dendanlar ile bezenmiştir. (R.2.636.) Örtünün doğu ve batı tarafında üçgen alınlıklarının kenarında S kıvrımlı bitkisel motifleri ve kenarın sonlarında C kıvrımlı bitkisel motifleriyle hareketlendirilmiştir. (R.2.637.) Üçgen alınlığın tepeliğinde ise çiçek ve kıvrımlı yaprak motifler ile taçlandırılmıştır. Üçgen alınlığı iki bordür vardır. Dış bordürde çiçek motifi dizisiyle işlenmişken iç bordürde dört yapraklı çiçek dizisi motifi ile bezenmiştir. Üçgen alınlığının ortasında bir nilüfere benzeyen motifi içinde Allah ve

bunun altında Muhammed yazılmıştır. Bu nilüfer motifin iki yanında birer çiçek motifi ve üstünde diğer bir tane çiçek motifi görülmektedir. Mihrabın korniş kısmı (örtünün hemen atında kısmı) da çiçek motifleriyle dolanmaktadır. Mihrabın köşelikleri ve ayakların başlıklarında da bitkisel motifleri hakimdir.

Caminin minberi; giriş, merdiven ve köşk kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmı kaş kemerlidir ve kemerin köşeliklerinde çiçek motifleri hakimdir. Bu kemerin iki yanında yuvarlak ayak ile kenarlanmıştır. Ayakların başlıkları akant yaprak motifleriyle sarılmıştır. Girişin taç kısmı beş tane palmetteye benzeyen formlardan oluşmaktadır. (R.2.638.) Bu palmetteye benzer formların yüzeyinde çiçek ve kıvrık dal motifleriyle doldurulmuştur. Tacın eksenindeki en büyük palmette formu içinde bir kompozisyon vardır. Kompozisyonda vazo motifi üzerine bir disk içinde çiçek motifi görülür. Bu çiçek motifin üstünde ince vazo içinde çiçek motifiyle sonlanmıştır. (R.2.639.)

Minberi köşk kısmı da kaş kemerlidir. Kemerin köşeliklerinde ve ayaklarının başlıklarında işlenen motifler, giriş kısmındaki motiflere benzemektedir. Minberin köşkünün üst kısmı palmet biçimli dendanlar ile çevrelidir. Külah armudi formlu olup üzerine yaprak motifleri vardır. Bunun üstünde boğumlu ve hilal ile altı kollu yıldız motifli alem ile tamamlanmıştır. (R.2.640.-2.641.) Minberin merdiven korkuluğu ve köşk korkuluğu çapraz kare motifleri dizilenmiştir. Yan aynalık sadedir. Geçit (dolap bölümü) kaş kemer şeklindedir. (R.2.642.)

Etrafındaki Önemli Yapıları: Bahçe kapısı.

Masyid Gudi Chofa'nın batısında bulunan küçük bahçede, caminin önceki yapısından günümüze ulaşan ahşap kapı mevcuttur. Kapının örtüsü eğimli formludur. Örtüsünün ile kapı kanatlarının arasında ajurlu işçilikli ahşap konsol görülmektedir. (R.2.643.-2.644.)

2.2.2.3. Masyid Yamiul İslam (Cemaat'ül İslam Camii)

Katalog Nu: 36

Konumu: 3178, Ta Raeng Mah., Pakwang Cad., 76110, Ban Laem/Phetchaburi. Cami Ta Raeng kanalının kenarında yer almaktadır.

İnceleme Tarihi: 24.07.2018

Tarihçesi: Phetchaburi şehrinin ilk camisi ve merkez camisi olan Masyid Yamiul İslam Kral IV. Rama'nın son zamanı ve Kral V. Rama'nın erken devrinde inşa edilmiştir. *Jek Ko* adlı bir Çinli inşaat ustası, bu köyde yaşayan Müslüman ile birlikte Budist olanlar tarafından yapılmıştır.[60] 1905'te çıkılan caminin tapu belgesinde caminin ismi, Tayca'da Müslümanların ibadethanesi anlamında gelen *Wat Khaek* olarak yazılmıştır. Daha sonra yapı yıpranmış olduğu için günümüzde görülen yeni yapısı yaptırılmıştır ve yaklaşık 1980'de tamamlanmıştır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

Masyid Yamiul İslam'ın ilk yapısı ile ilgili kanıtlar sadece camiye ait fotoğrafları bulunmaktadır. (R.2.645.-2.646.) Fotoğrafla ise sadece caminin doğu cephesi gösterir. Ona göre caminin ilk yapısı beşik çatılı bir yığma kâgir yapısı idi. Çatının üçgen alınlığın doğu cephesinde kırmızı, yeşil ve sarı renkle boyanmış alçı işçilikleriyle işlenmiştir. Bu simetrik süsleme, ekseninde bir üç yapraklı çiçek motifi vardı ve bu çiçeğin iki yanına kıvrık dal motifleri çıkmıştır. Bu üç yapraklı çiçek motifin üstünde iki adet çapraz Türk bayrağı bulunmaktadır. Yapının üst kısmı parapet ile kuşatılmıştır. Yapının doğu cephesinde üç tane basık kemer vardı. Kemerin köşeliklerde kıvrımlı dal motifleriyle süslenmiştir. Kemerlerin arasında sütunce bulunmaktadır. Bu sütuncelerin üst kısmı saksı içinde dikilen üç yapraklı çiçek motifi vardı. Masyid Yamiul İslam'ın ilk yapısının iki minaresi vardı.

[60] Petchaburi İslam Koseyi, "Perd Kru Tamnan Masyid Glang Prajam Jangwat Petchaburi," **Muslim Petch**, C.I, No:1, Temmuz, 2003, s. 19.

Kuzeydoğusunda yer alan betonarme minare daha sonra yıkılmıştır. Ancak güneydoğusunda yükselen ahşap minare günümüze ulaşmıştır.

Diğer bir Masyid Yamiul İslam'ın önceki yapısına ait fotoğraf ise caminin önceki yapısının mihrabı ve minberini göstermektedir. (R.2.647.) Mihrap yuvarlak kemer şeklindeydi. Caminin ahşap minberi merdiven ve köşk kısımlarından oluşmaktadır. Minberin köşkü basit beş basamaklı merdivenle yükselmiştir. Minberin köşkü bir insanın boyu kadar uzundu. Köşkün örtüsü tonoz çatı formundaydı. Örtünün doğu ve batı cephelerinin tepelikleri ve sonlarında bitkisel motifi vardı. Doğu cephesinin tepeliğinde bitki motifinin üzeri hilal ve yıldız motifiyle tamamlanmıştır. Doğu cephesinin alınlığında görülen süslemeler muhtemelen Arapça kitabe ve bitki motifleri idi. Ayrıca minberin arka kısmında bir levha vardı. Levhada bir daire biçimi ve bunun altında kıvrık dal motifleri işlenmiştir. Minberin köşk korkulukları ise üçgen formludur ve korkuluğun babaları sivrileştirilmiş topuzları vardı.

b) Günümüzdeki yapı

Bugünkü Masyid Yamiul İslam betonarme yapısında olup dikdörtgen planlı bir fevkanidir. (R.2.648.) Yapının alt katında caminin ofisi, günlük namaz kılınan alan ve çok amaçlı alan yer almaktadır. Üst kat harimdir. Yapının düz damın üzerinde doğu tarafında iki adet köşk minare, ortasında bir soğanvari kubbe ve batı tarafında bir yarım küresel kubbe bulunmaktadır. Caminin köşk minareleri tek şerefelidir. Petek kaş kemerli açıklıklar ile sarılmıştır. Bu kemerlerin yukarısında saçak mevcuttur. Külah dilimli ve armudi formlu kubbe olarak yapılmıştır. Caminin her cephesinde kaş kemer açıklıkları uygulanmıştır. Doğu ve batı cephelerinde üçer kaş kemerli açıklık, kuzey ve güney cephelerinde ise yedişer kaş kemerli açıklık bulunmaktadır. Yapının kuzey cephesinde şadırvan, doğu cephesinde merdiven ve batı cephesinde yarım altıgen planlı mihrap çıkıntısı bulunmaktadır.

Caminin güneydoğusunda caminin önceki yapısı ile aynı dönemde yapılan ahşap minare bulunmaktadır. (R.2.649.) Bu minare iki şerefelidir. Şereflerin korkuluklarında ajurlu bitkisel motifleriyle işlenmiştir. Şerefelerin hemen altında saçak vardı. Minarenin petek kısmında namaz vakitlerini duyurmak için kullanılan

davul asılmıştır. Minarenin külah kısmı dört serbest ayak üzerinde yükselen örtü dört yöne eğim yaparak uç kısımlarında üçgen alınlıklardan oluşmaktadır. Üçgen alınlıklarının kenarı ajurlu tekniğinde üçgen dizisi sıralanmıştır. Bu üçgen dizisinin altında ajurlu işçilikli bitkisel motifli saçak süsü vardır.

Minarenin örtüsünün üçgen alınlığın tepeliği bir dikme ile tamamlanmıştır. Minarenin örtüsünün her cephesindeki üçgen alınlığın tam ortasında dairesel form içinde aynalı tarzında Hz. Muhammed'in ismi yazılır. (R.2.650.) Alınlığın kalan yüzeyinde ajurlu tekniğinde bitkisel motifleriyle doldurulmuştur. Minarenin örtüsünün saçak süsü ve konsollar da ajurlu işçiliklidir. Ayakların arasında yer alan ahşap panolarda çeşitli Arapça yazılı ahşap pano takılmıştır. Kuzey cephesinde Besmele, doğu cephesinde "*Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resulühü.*", güney cephesinde ise "*Hayyu sodaki navil hu kayavmi vaki*." ve batı cephesinde *Kelime-i Şehadet* yazılmıştır. (R.2.651.)

Caminin alt katındaki günlük namaz kılınan alan oldukça sadedir. (R.2.652.) Bu kattaki kıble duvarında ekseninde caminin ofisinin kapısı yer alır. Bu kapı, caminin alt kattaki günlük namaz kılınan yerin mihrabı olarak kullanılmıştır. Bu kapının yüzeyinde Kabe tasviri ve Kabe'nin üstünde de Mescid-i Haram'ın minareleri resimlendirilmiştir. (R.2.653.) Yapının son cemaat yeri ve harimi sadedir. (R.2.654.-2.655.) Kapı açıklıkları ve pencere açıklıkları çift kanatlı olup üzerine yarım dairesel alınlığa sahiptir. Bunların üzerinde de dikdörtgen formlu aydınlatma açıklıklar mevcuttur. Harimin tavanında mihrap önü kubbe görülür. (R.2.656.)

Kıble duvarının ekseninde geniş sofa olarak yapılan mihrap görülür. (R.2.657.) Bu yarım altıgen planlı mihrap, iki yan cephesinde birer pencere açıklığı mevcuttur. Mihrap sofasının hemen önünde kısa bir podyum vardır. Poduymun üzerinde ahşap minber yer almaktadır. Bu minber üç basamaklı ve bütün basamaklarında altın yaldızlı bitkisel motifiyle işlenmiştir. (R.2.658.) Minberin köşkü düz dam üzerine yeşil soğanvari kubbe ile örtülüdür. Düz damın dört kenarında küçük su kabı biçimli alem yer alır. Köşkün taç kısmı ve saçak süsü ajurlu tekniğinde bitkisel motiflidir. (R.2.659.)

Etrafındaki Önemli Yapıları: Yoktur.

2.2.2.4. Masyid Tha İt (Tha İt Camii)

Katalog Nu: 37

Konumu: Thai İt Mah., 11120, Pak Kret/Nonthaburi. Cami Choa Phraya nehrinin kıyısına yakında yer almaktadır.

İnceleme Tarihi: 17.06.2018

Tarihçesi: Nonthaburi'deki Tha İt mahallesindeki Müslüman cemaati yaklaşık 1786'da kurulmuştur. Bu cemaatte Kral I. Rama zamanında (1782-1809) Patani'den gelen Malay kökenli Müslümanlardan oluşmaktadır. Bu cemaatin ilk camisi küçük ahşap mescit olarak inşa edilmiştir. Caminin inşaatında kullanılan ahşap malzemeleri Kral II. Rama (1809-1824) tarafından verilmiştir. Bu cami Surau Suan olarak (Bahçe Mescidi) tanınmaktadır. 1941 tarihinden sonra Surau Suan II. Dünya Savaşı`nda hasar gördüğü için cami yeniden yapılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Surau Suan'un 1.7 kilometre uzaklıkta diğer bir ahşap cami inşa edilmiştir. Bu cami Masyid Tha İt'in ilk yapısı idi. 1949 yılında bu yapının yerine yığıma kâgir cami yapılmıştır.[61] 1990-1997 yılları arasında Masyid Thai İt tekrardan yapılmıştır.[62] Bu kere yapı Mescid-i Nebevi'den model alınarak inşa edilmiştir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapılar

Masyid Tha İt'in ilk yapısı küçük ahşap cami idi. Sonraki yapı ise tek katlı yığma kâgir yapısıydı ve kırma çatı ile örtülüydü. (Resim bulunmamaktadır) Yapının kuzey ve güney cephelerinde dokuzar pencere, doğu cephesinde bir tane kapı ve iki tane pencere mevcuttu. Yapı daha sonra onarılmıştır. (R.2.660.)

[61] Masyid Tha İt, **Kwam Penma Kong Muslim Nai Tambon Tha İt (Tha İt Mahallesindeki Müslümanların Tarihçesi)**, y.y., 2013, s. 1-8.

[62] Masyid Tha İt'nin mütevelisi, Kişisel Görüşme, Haziran 17, 2018.

b) Günümüzdeki yapı

Bugünkü Masyid Tha İt ilk gördüğümüzde Mescid-i Nebevi'yi hemen çağrıştırmaktadır. (R.2.661.-2.663.) Bu dikdörtgen planlı betonarme fevkani yapısı, harim bölümü kırma çatılı olurken mihrap bölümü kubbelidir. Yapının kubbesi yeşil boyamalı olup sekizgen planlı kasnak ile taşımaktadır. Kubbenin alt kısmı üç kademelidir. Her kademede batırılmış kabartma olarak yapılan yuvarlak kemer diziyle dolanmaktadır. Kubbenin tepeliği hilal biçimli alem ile tamamlanmıştır. (R.2.664.) Caminin minaresi ise Mescid-i Nebevi'nin kubbe ve minaresine yakın forma sahiptir. (R.2.665.) Yapının kuzey ve güney cephelerinde beşer kemer açıklıklar vardır. Alt kattaki kemerler basık kemer formundayken üst kattaki kemerler sivri kemer biçimindedir. Alt kattaki harimin kuzey ve güney cephelerinde onar kapı açıklığı, üst kattaki namaz kılınan alanın kuzey ve güney cephelerinde beşer kapı açıklığı bulunmaktadır.

Caminin güney cephesinde giriş kapısı, batı cephesinde kare planlı mihrap sofası, nehre bakan kuzey cephesinde Kuran okuma odası ve doğu cephesinde şadırvan yer almaktadır. (R.2.666.) Yapının yan sofasında takılan ahşap korkulukların araları ajurlu işçilikli hilal ve beş kollu yıldız motifi ve bunun altı Allah yazısı ile süslenmiştir. (R.2.667.) Yapının avlu kapısına büyük pano yapılmış olup üç kemerli açıklık bulunmaktadır. Kapının eksenindeki giriş açıklığı sivri kemerlidir. Bunun sağında ve solunda görülen kemerler ise kaş kemerlidir. (R.2.668.)

Masyid Tha İt'in son cemaat yeri ve yan sofaları tamamen sadedir. (R.2.669.) Yan sofalarında görülen bütün çift kanatlı kapılar, üstünde dikdörtgen formlu ajurlu tekniğinde bitkisel motifli ahşap havalandırma panosu takılmıştır. (R.2.670.) Caminin harimi de oldukça sadedir. (R.2.671.) Harimin her cephesi, sütunların gövdesi ve yerde tamamen mermer ile kapılıdır. Namaz kılma sırasını düzenlenmek için yerde siyah mermer bant dizileri sağlanmaktadır. Mihrap sofası yapının üst kata kadar uzanmaktadır. (R.2.672.) Mihrap sofasının batı cephesi siyah mermer ile kaplıdır. Bu cephenin üst kısmında İmran Suresi'nin 2. ayetinden alınmış altın renkli kitabesi yer alır. (R.2.673.) Mihrap sofasının üzerinde mihrap önü kubbe vardır. Bu kubbenin kasnağında aydınlatma açıklıklar dolanmaktadır.

Mihrap sofası içinde ahşap minber bulunmaktadır. Bu altıgen planlı minber yüksek kaidede oturmaktadır. Kaidenin cepheleri oyma bitkisel motifleriyle işlenmiştir. Minberin kaidesinin sağ tarafında merdiven vardır. Minberin köşkü altıgen planlıdır. (R.2.674.) Köşkün örtüsü kubbe olarak yapılmıştır ve caminin kubbesine benzer ancak minberin örtüsünün alemi, tepeliğinde hilal üzerine sekiz kollu yıldız biçimindedir. Minberin örtüsü beş tane yivli ayak ile taşımaktadır. Köşkün kemer köşeliklerinde ajurlu bitkisel motif yer alır. Minberin köşk korkuluklarının her cephesinde ajurlu tekniğinde lale yakın motiflerinden oluşan simetrik komposizyon ile hareketlendirilmiştir. Caminin üst katında yer alan namaz kılınan alan alt kattaki harim gibi oldukça sadedir. (R.2.675.)

Etrafındaki Önemli Yapıları: Yoktur.

2.3. Kuzey Bölgesinde Camiler

Kuzey Tayland'da yer alan 17 ilde toplam 48 cami bulunmaktadır. Nan ve Sukothai şehirlerinde cami yoktur. En çok cami 13 tane ile Chiang Mai şehrinde bulunmaktadır.[63] (Harita 2.3.)

2.3.1. Masyid Yamiatul İslam (Camîatü'l İslam Camii)

Katalog Nu: 38

Konumu: Mae Sariang Mah. No:2, 58110, Mae Sariang/Mae Hongson.

İnceleme Tarihi: 05.08.2018

Tarihçesi: 1853 senesinde Doğu Pakistanlı Müslümanlar (günümüzde Bangladeş) Tayland'da ticaret yapmak için Myanmar'ı geçerek Tayland'ın kuzey bölgesindeki Mae Sariang bölgesine gelmiştir. İlk olarak Hacı Salamtullah'ın evi cami olarak kullanılmıştır. Yıllar içinde cami cemaatinin artmasıyla 1878 yılında ahşap bir cami inşa edilmiştir. Yakın bir döneme kadar kullanılan bu ahşap yapı 1974 yılında yıktırılmış ve yerine betonarme bir cami inşa edilmiştir. Yeni inşa edilen bu yapının adı ise Masyid Yamiatul İslam'dır. Yapının mimari tarzı, Tak şehrinde bulunan Masyid Nurul İslam özelliklerini yansıtmaktadır.[64] (R.2.676.)

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

Masyid Yamiatul İslam'ın ilk yapısı iki katlı ahşap bir yapı olup zeminden ayaklar ile yükseltmiştir. (R.2.677.) Üst örtüsü kiremit kaplıdır. Ana girişi iki yana eğimli çatı ile örtülmüştür. Girişteki üçgen alınlıkta Arapça ve Tayca yazılmış kitabe bulunmaktadır. (R.2.678.) Girişin önünde yuvarlak bir şadırvan bulunmaktadır.

[63] Kana Kammakan İslam Hang Pratet Thai, **Thamniab Masjid Tua Ratcha Anajak (Tayland'da Cami Listesi)**, yy., 2017, s. 10.
[64] Suriya Aramwong (Mae Hongson İslam Konseyi'nin başkanı), Kişisel Görüşme, Ocak 7, 2019.

b) Günümüzdeki yapı

Masyid Yamiatul İslam'ın yapısı dikdörtgen planlı ve iki katlıdır. (R.2.679.) Yapının düz damı üzerine iki soğanvari kubbe vardır. Birincisi ana kubbe olup çatının ortasında yer almaktadır. (R.2.680.) İkinci kubbe ise ana kubbe ile aynı eksende olup mihrabın bölümünde örtmektedir. (R.2.681.) Bu kubbelerin üzerinde hilal-yıldız birlikteliğinde alem ve aşağında ters çiçeğe benzeyen motif bulunmaktadır. Batı cephesinin her iki köşesinde altıgen planlı tek şerefeli minareleri yükselmektedir. (R.2.682.) Şerefe balkonunda bulunan sütunlar üzerinde soğanvari kulahın oturduğu sekizgen planlı kaide kısmı gelmektedir. Sütun başlıkları bitkisel motiflerle bezenmiştir. Külah bölümü ise alemle son bulmaktadır. Minarenin gövdesinin yüzeyi oyma tekniğiyle oluşturulmuş ve dairesel çember içerisine alınmış sekiz dilimli çiçeklerle bezenmiştir.

Batı cephede her katta üç dilimli kemer vardır. Ortadaki kemer caminin ana girişi olup iki yanında birer parmaklıklı dilimli kemer ile korkuluk sırasıyla vurgulanmaktadır. Parmaklıkta hilal-yıldız ve kıvrımlı motifler bulunmaktadır. (R.2.683.) Caminin harim alanı oldukça basit ve sadedir. (R.2.684.) Mihrap çok dilimli kemer formuludur. (R.2.685.) Mihrabın solunda basit ahşap minber yer almaktadır. (R.2.686.) Yapının ikinci katta hariminde bulunan dekorasyon zemin kattaki olduğu gibidir. (R.2.687.) Bu camide hanımlar mahfili yoktur. Caminin din okulunun bir katta hanımlar için namaz kılınır.

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.3.2. Masyid Hedayatul İslam (Hidayetü'l İslam Camii)

Katalog Nu: 39

Konumu: No. 50, Chang Klan Mah., Jaroen Pratet Cd. No:1, 50100, Mueang/Chiang Mai.

İnceleme Tarihi: 02.08.2018

Tarihçesi: Bu cami inşa edilmeden önce Chiang Mai'deki Çinli Müslümanlar Cheng Chong Ling'in evinin çevresinde bir yapıyı cami olarak kullanmışlardır.[65] Cami 1915'te Zheng Chong Ling ile Çinli tüccarlar tarafından vakfedilmiştir ve 1916'da tamamlanmıştır. Bu Tayland'daki Çinli Müslümanların ilk camisi Masyid İslam Ban Ho (İslam Ho Evi Camii) olarak adlandırılmıştır. Daha sonra diğer Çinli Müslüman grubu Chiang Mai'ye gelip bu caminin etrafında yerleşmişlerdir. Cemaat sayısı zamanla arttığı için cami yıktırılmış ve 1966 yılında günümüze ulaşan yapı inşa edilmiştir. Bu cami günümüzde Masjid Hedayatul İslam olarak tanınmaktadır.[66]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

Masyid Hedayatul İslam'ın fotoğrafları ve makete göre caminin önceki yapısı yığma kagirden inşa edilmiş olup dikdörtgen planlı ve tek katlıdır. (R.2.688.-2.689.) Üst örtüsü beşik çatı ile örtülmüştür. Çatı kiremitler ile kaplanmıştır. Yapı oldukça sadedir. Kuzey ve güney duvarında iki dikdörtgen ahşap pencere vardır. Kıble duvarında dört pencere açıklığı bulunmaktaydı. Doğu cephesinde eğimli çatıyla örtülmüş sütunlu bir girişi vardı. Girişin içerisinde ahşap merdiven yer almaktaydı. Bir tarafında şadırvan vardı. Yapının kıble duvarında mihrap sofası vardı. Mihrabın içerisinde bir siyah levha mevcuttu. Levhanın üzerinde altın renkli Fatiha Suresi ile

---

[65] Jirijun Wongluekiet, **Kun Chueng Liang Lue Kiet: Tayat Cheng Ho Roi Pee Karawan Ma Tang Su Chiang Mai (Kun Chuang Liang Lue Kiet: Cheng Ho'nın Torununun Yüz Yılı Kervanla Chiang Mai'ya Yolculuğu)**, Chiang Mai, Tanaban, 2005, s. 54.

[66] Kana Kammakan Dan Kan Sasana Ngan Sompot Chiang Mai Jed Roi Pee, **Moradok Sasana Nai Chiang Mai Pak 1: Prawat Lae Pattanakan Sasana Nai Chiang Mai (Chiang Mai'de Din Mirasları, Birinci Bölüm: Chiang Mai'de Dinlerin Tariçesi ve Gelişimi)**, Chiang Mai, Nopburi, 1997, s. 151-152.

Ayetel Kürsi Sini (Çin hat sanatı) olarak yazılmıştır. Bu levha Çin'de üretilmiş fakat yapan kişi ve yapıldığı tarihi bilinmiyor. Mihrabın yanında ahşap minber vardı.[67]

b) Günümüzdeki yapı

Masyid Hedayatul İslam beyaz boyalı, enine dikdörtgen planlı, eğimli çatılı, iki katlı ve betonarme bir yapıdır. Yapının mihrap bölümü yeşil renkli bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin tepesi hilal ve yıldız alemi ile tamamlanmıştır. Caminin iki yanında kare planlı ve iki şerefeli minare yer almaktadır. Mihrabın kubbesi de yeşil kubbe ve hilal-yıldız alemi ile tamamlar. (R.2.690.-2.691.)

Yapının güney tarafında engelli rampası, doğu cephesinde ise üç yuvarlak kemer ve sütunlu bir giriş vardır. Girişin üstünde üzerine Çince'de saf ve hak bir mekân anlamına gelen "*qing zhen si*" yazılı ahşap levha bulunmaktadır. (R.2.692.) Camiye üç basamaklı mermer merdivenle çıkılır. Harimin kapısında ahşap bir levha üzerinde Arapça, Tayca ve Çince'de caminin adı yazılmıştır. (R.2.693.)

İç mekânı (harim alanı) oldukça sadedir. (R.2.694.) Kıble duvarında kare planlı mihrap bölümü vardır. Mihrabın yan cephelerinde pencere açıklıkları ve mihrabın içerisinde daha önce kullanılan yazılı levha yer almaktadır. (R.2.695.) Mihrabın yanında ahşap minber bulunmaktadır. (R.2.696.) Minber iki basamaklı ve korkulukludur. Minberin iki yanındaki sütuncelerin ucunda hilal-yıldız motifi mevcuttur. Sütuncelerin arasında yer alan panonun üzerinde oyma tekniğinde Besmele lafzı ve bitkisel motifler işlenmiştir. (R.2.697.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Hazire.

Masyid Hedayatul İslam'a ait hazire camiden iki kilometre uzaklıkta yer alır. (R.2.698.) Bu arazi Zhen Chong Ling'in tarafından vakfedilmiştir ve kendisi ile ailesi burada defnedilmiştir. Muhtemelen buradaki en eski mezar Zhen Chong Ling'in 1951'de yapılan eşinin mezarıdır. (R.2.699.) Hazirede farklı malzemeden yapılmış çeşitli mezar taşları görülür. Bunlar taş, tuğla, çimento, beton, mermer ve ahşap gibi malzemelerden yapılmıştır. Mezar taşları dikdörtgen, yuvarlak kemer

[67] Panthawee Mapairoj (Masyid Hedayatul İslam'ın mütevellisi), Kişisel Görüşme, Ekim 1, 2018.

şeklinde, sütun veya Çin mezar taşlarında olduğu gibi büyük pano formundadır. Mezar taşlarında dualar, ölülerin doğum tarihi, vefat tarihi ve torunların adı da belirtilmiştir. Bazıları Tayca ve Çince ile birlikte yazılırken bazılarında tek Tayca ya da tek Çince de yazılmıştır. (R.2.700.)

2.3.3. Masyid Darul Huda'nın İkinci Yapısı (Dâru'l Hüdâ Camii)

Katalog Nu: 40

Konumu: No. 76, Pong Ngam Mah., 57130, Mae Sai/Chiang Rai. Yapı bir Çin tapınağının yakınında yer almaktadır.

İnceleme Tarihi: 04.08.2018

Tarihçesi: Yapı 1960'larda Çin'den göç edenlerin inşa ettiği ilk camilerden biridir. Günümüzde görülen Masyid Darul Huda, caminin ikinci yapısıdır ve 1967'de inşa edilmiştir.[68] Caminin bambu malzemeden yapılan ilk yapısı günümüze ulaşamamıştır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Darul Huda'nın ikinci yapısı ahşap malzemeden yapılmış enine dikdörtgen planlıdır. (R.2.701.) Üst örtüsü kiremit çatı ile örtülmüştür. Yapıda süsleme yoktur. Harimde doğu yönde bulunan dört sütun çatıyı taşımaktadır. Sütunların arasında korkuluk vardır. Yapının üç tane kapı açıklığından ortadaki en büyük olandır. Son yıllarında caminin doğu tarafına avlu kapısı eklenmiştir. Bu İki sütunlu kapı üzerine Tayca, Arapça, İngilizce ve Çince caminin ismi yazılmıştır. Yukarıda kasnakta oturan soğanvari kubbe var olup iki yanında birer kulecik vardır. Bunların hilal-yıldız alem ile son bulmaktadır. (R.2.702.) Kıble duvarında kare planlı mihrap sofası yer alır. İçerisinde Fatiha Suresi yazıldığı bir levha mevcuttur. Levhanın hemen yanında dört basamaklı ahşap minber görülür. (R.2.703.)

Daha sonra bu yapı yıkılmıştır. Günümüzde görülen Masyid Darul Huda 2002'de yeniden inşa edilmiştir. (R.2.704.) Önceki yapıda yer aldığı Fatiha Suresi levhası ve minber bu yeni yapıda kullanılmaya devam etmektedir. (R.2.705.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

[68] Chumpon Srisombat (Muhabir), Kişisel Görüşme, Ağustos 8, 2018.

2.3.4. Masyid Al Falah (El Felah Camii)

Katalog Nu: 41

Konumu: Hua Wiang Mah., Tippawan Caddesi, 52000, Mueang/Lampang.

İnceleme Tarihi: 01.08.2018

Tarihçesi: Lampang şehrinin ilk camisi olan Masyid Al Falah, Pakistanlı Müslümanlara aittir. Bu Müslümanların çoğu Peştunlardır. İlk yapı, Lampang Valisi tarafından vakfedilen arazi üzerine inşa edilmiştir. Günümüze gelen yapı 1930 ile 1950 yılları arasında ve önceki yapıdan birkaç kilometre uzaklıkta yaptırılmıştır. Caminin kubbesi 1980'de eklenmiştir. Yapının üslubu Hindistan'daki camilerden model alınmıştır.[69]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Al Falah dikdörtgen planlı, tek katlı ve düzdam üzerine üç kubbeli betonarme yapısıdır. Revaklar sivri kemerlidir. Minare yoktur. Daha önce yapı beyaz ve yeşil renkliydi. (R.2.706.) Son yıllarda kahverengi rengiyle boyanmıştır. Kuzey tarafında caminin ofisi ve güney tarafında yıllar once yapılan çok amaçlı bina bulunmaktadır. (R.2.707.)

Yapının kubbeleri soğanvari şeklinde olup üzerinde boğumlu alem vardır. Kubbelerin tepeliğinde hilal ve yıldız biçimiyle sonlanmıştır. Alemin alt kısmında ters çiçeğe benzeyen dalgalı düzenlenmiş bir kaide bulunmaktadır. (R.2.708.) Ana kubbe kaidesi ile kubbenin başlangıç noktasında yer alan kabartmalı hilal biçimindeki süslemenin hemen üzerinde kubbenin etrafı dolaşan kelem işi tekniğinde ve kufi hattında Kelime-i Şehadet yazılmıştır. (R.2.709.) Ana kubbenin sağında ve solunda kısa tutulmuş kare kasnağa oturulmuş birer kubbe, altında yer alan saçak sekizgen sonra altıgene dönüşerek devam etmektedir.

Yapının batı cephesinde sivri kemerler görülür. Kemerlerin köşelikleri yeşil zemin üzerinde altın renginde kıvrımlı dallarla işlenmiştir. Kıvrımlı dalların uçlarında çiçek ve tomurcuk motifleri vardır. Kıvrımlı dallar yan kısımlarda birleşerek vazo içerisinden çıkan çiçek motifleri ile hareketlendirilmiş ve tepe

[69] Abdulyalil Kanken (Masyid At Falah'ın imamı), Kişisel Görüşme, Ağustos 1, 2018.

noktasında ise Allah ismi yazılarak devam etmektedir. (R.2.710.) Cephenin ortasında bulunan kemer mihrap kısmıdır ve bu kemerin üstünde Tayca ve Arapça'da caminin ismi vardır. Yapının revakları sivri kemerlerle düzenlenmiştir.

Harim girişinin karşısında şadırvan bulunmaktadır. Şadırvan kapısı alüminyum korkulukludur ve ortalarında hilal-yıldız motifi mevcuttur. (R.2.711.) Harim oldukça basit ve sadedir. (R.2.712.) Mihrap sofası dikdörtgen planlı olup sol tarafında ahşap minber bulunmaktadır. Minber de basit ve sadedir. (R.2.713.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.3.5. Masyid Den Chai (Den Chai Camii)

Katalog Nu: 42

Konumu: No. 392/1, Den Chai Mah., 54110, Den Chai/Prae.

İnceleme Tarihi: 28.07.2018

Tarihçesi: Yüz yıl önce Uduman adlı bir Sri Lankalı Müslüman Tayland'da iş yapmak üzere Den Chai ilçesine gelmiş ve zamanla buraya yerleşmiştir. Daha sonra diğer Müslümanlar Den Chai'ya gelip Uduman'a katılmıştır. O zamanlarda Uduman'ın evi cami olarak kullanılmaktaydı. Cemaat büyük olunca Uduman ve ailesi cami yaptırmak için arazilerini vakfetmiştir. 1940'lı yıllarda yaptırılan bu yapı *dera* olarak adlandırılmıştır. 1993'te Uduman'ın oğlu yeni yapıyı yaptırmış ve bu yeni yapı Masyid Den Chai adı verilmiştir. Bu cami Prae ilinin ilk camisi olmuş ve günümüzde Den Chai ilçesindeki tek camidir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

Önceki yapı bugünkü Den Chai Camii'nin ofisinin arkasında yer almaktaydı. Fotoğraflara göre bu yapı havuzun ortasında yer alan bir küçük ahşap eve benzemektedir. Yapıda hiç süsleme yoktu. Yapıya bir ahşap köprü ile ulaşılır. Kıble duvarında bir ahşap minber vardı. (R.2.714.)

b) Günümüzdeki yapı

Beyaz boyalı, dikdörtgen planlı, betonarme, düz çatılı ve tek katlı bu cami yeterli arazi olmadığı için kıbleye bakmak suretiyle hafif sol yönüne doğru çapraz (eğimli) inşa edilmiştir. (R.2.715.) Bu sebeple de yapı caddeye paralel değildir. Masyid Den Chai, betonarme yapısı olmakla beraber Prae şehrinin zengin ahşap ürünlerine sahip olmayı ifade etmek üzere caminin iç mekânı ahşaptan yapılmıştır.[70]

[70] Pongsakon Udom (Masyid Den Chai'nın mütevellisi), Kişisel Görüşme, Eylül 4, 2018.

Caminin yeşil yivli kubbesi üzerinde hilal-yıldız alemi ile düzenlenmiştir. Yapının üst kısmında yeşil dendanlar sıralanmaktadır. İki yanında revaklarda soğana benzer kemerler bulunmaktadır. Batı cephesinde Arapça Masyid Kamalul İslam ve altında Tayca Masyid Denchai kitabesi yazılır. (R.2.716.) Doğu cephesinde iki ana kapı, kuzey ve güney cephesinde üçer sürgülü kapı bulunmaktadır. (R.2.717.-2.718.) Bu cephede iki köşesinde beş tane ahşap pano asılmıştır. Panoların üzerinde namaz vakitleri yazılmıştır. (R.2.719.)

Harim alanı tamamen ahşap malzeme ile düzenlenmiştir. (R.2.720.) Sol tarafında hanımlar mahfili yer almaktadır. Tavan pervazları ve duvarlarının üst kısımları Kur'an-ı Kerim'den çeşitli ayetler ve ajurlu ahşap işleriyle hareketlendirilmiştir. (R.2.721.) Ahşap işlerinin üzerinde Allah ve Hz. Muhammed'in adı yazılmıştır. Kıble duvarında yarım altıgen planlı mihrap üzerine mihrap önü kubbesi mevcuttur. Mihrabın alınlığında Arapça caminin adı ile Muhammed Suresinin 19. ayetinin yer aldığı kitabe bulunmaktadır. (R.2.722.) Mihrap sofası içinde sol tarafında üç basamaklı ahşap minber yer almaktadır. Minberin sırt dayanağı soğan biçimdedir. (R.2.723.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.3.6. Masyid Darul Aman (Dâru'l Eman Camii)

Katalog Nu: 43

Konumu: Wiang Mah., İsarapab Cd., 57000, Mueang/Chiang Rai.

İnceleme Tarihi: 04.08.2018

Tarihçesi: 1907 senesinden önce Çin'den gelen Çinli Müslümanların bir kısmı Chiang Rai'de yerleşmiştir. 1910'da Cheng Chong Ling ve arkadaşı tarafından vakfedilen arazinin üzerinde bir ahşap cami yapmışlardır ve Darul Aman ismi verilmiştir. 1967 yılında cami tekrardan inşa edilmiştir. 2009 yılında ise günümüze ulaşan cami inşa edilmiştir.[71] Chiang Rai'deki Çin soyundan gelen Müslümanların etnik kimliğini ifade etmek amacıyla cami Çin mimarisinin etkisini yansıtmaktadır. Günümüzde Masyid Darul Aman Chiang Rai şehrinin merkez camisidir.

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

Masyid Darul Aman'ın ilk yapısı bambudan yapılmıştır. Ana mekânda kubbe yoktur fakat girişin üzerinde bir ahşap kubbe vardır. Yapı oldukça sadedir. 1967 yılında yapılan cami ise betonarme, dikdörtgen planlı ve düz çatılıdır. Yapının üç tane kubbesi bulunmaktaydı. Doğu cephesinde üç sivri kemer görülmektedir. (R.2.724.)

b) Günümüzdeki yapı

Masyid Darul Aman dikdörtgen planlı, fevkani ve betonarme bir yapıdır. (R.2.725.) Zemin kat çok amaçlı alan olarak kullanılır. Doğu cephesi her iki katta da revaklı olarak düzenlenmiş, iki köşede birer sekizgen minare yer alır. Orta alan bir soğanvari kubbe ile biçimlenmiş, eğimli bir çatı ile yapı örtülmüştür. Kubbenin üzerinde alüminyum boğumlu alem vardır. Alemin alt kısmında ters çiçeğe benzeyen dalgalı düzenlenmiş bir kaide bulunmaktadır. Cephede kubbenin önünde yer alan

[71] Masyid Darul Aman, **Tee Raluek Wan Perd Akan Masjid Darul Aman Chiang Rai Lang Mai (Masyid Darul Aman'nın Yeni Binasının Anması)**, y.y., t.y., s. 1-2.

Arapça kitabede Masyid Darul Aman Muhafazah Chiang Rai (Chiang Rai İlinde Darul Aman Camii) yazılır. (R.2.726.) Çatı bölümünün uç kısımlarında dendanlar yer almaktadır. Dendanlı bölümlerin arasında her iki yönde ikişer küçük kulecik yerleştirilmişken orta aksta kitabenin iki yanında diğerlerinden daha yüksek birer kule yer almaktadır. Saçak Çin mimarisinde olduğu gibi biraz eğimlidir.

Yapının yüzeyi kumtaşı kaplıdır. Yapının minareleri tek şerefeli olup çatı hizası üstünde gövdeyi bir saçak çevreler. Minarenin şerefesi köşk şeklinde olup yuvarlak kemerli açıklıklı ve demir korkulukludur. Üzeri saçakla sonlanan şerefenin üstünde sekizgen formlu üzeri küçük kubbecikli bir külaha oturan boğumlu alemin tepe noktasında hilal-yıldız motifi vardır. (R.2.727.-2.728.)

Son cemaat yerinde köşeleri dolgulanmış üzeri lento şeklinde olan kemerli açıklıklar alüminyum korkulukludur ve ortalarında hilal-yıldız motifi mevcuttur. (R.2.729.) Son cemaat yerinde harime geçişi sağlayan beş kapı vardır. Ortada yer alan ana kapı üstte yuvarlak kemerli düzenlenmiştir. Kapının çevresi siyah renkli mermer malzemeli olup üzerinde harfleri altın yaldızlı kitabeler vardır. İki yanda ve üstte kemerin yanlarında Çince üstteki kemerde ise Arapça kitabe vardır. Kitabede "Allah'ı anmak için gönlü huzur içinde arındır." anlamında bir ifade vardır. (R.2.730.)

Harimin döşemesi mermerdir. (R.2.731.) Kıble duvarında ortada mihrap sağda minber, solda ise vaaz kürsüsü birbirine bitişik ahşap yapı elemanlarıdır. (R.2.732.) Her birinin üzeri soğan biçiminde kemer vardır. Mihrap kemerlerin köşelerinde sağda Allah, solda Muhammed yazısı vardır. Mihrap içinde Kabe kapısının tasvir edildiği bir levha bulunmaktadır. Sağ tarafındaki kemerin altında yer alan minber harim zemininden biraz yükseltilmiş olup öne doğru hafif yuvarlak çıkıntı yapmaktadır ve önü bir korkulukla sınırlandırılmıştır. Minberin yükseltilen zemininde ahşap bir sandalye mevcuttur. Sol tarafındaki kemerin altında yer alan vaaz kürsüsü harim zemininden yükseltilmiş olup önü düz kapalı korkulukludur.

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.3.7. Masyid Abu Bakr Siddiq (Ebu Bekir Sıddîk Camii)

Katalog Nu: 44

Konumu: Wiang Pangkam Mah., 57130, Mae Sai/Chiang Rai.

İnceleme Tarihi: 04.08.2018

Tarihçesi: Masyid Abu Bakr Siddiq Pattana Sattha Chon Vakfı'na ait bu cami aynı zamanda vakfın hafızlık okulu olarak kullanılmaktadır. 2009'da Suudi Arabistan'dan mezun olan Chiang Railı Müslümanlar tarafından inşa edilmiş ve Masyid Abu Bakr Siddiq isimlendirilmiştir. Caminin mimari tarzı Mescid-i Nebevi'den örnek alınmıştır.[72]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Abu Bakr Siddiq beyaz renkli, dikdörtgen planlı, tek katlı ve düz damlıdır. (R.2.733.) Düz damın ortasında büyük bir yeşil renkli soğanvari kubbe yer alır. Kubbenin üstü alem ile tamamlanmıştır. Üst kısmı kaş kemerli balkon ile çevrelenmektedir. Saçağın altında konsollar yer alır. Yapının batı cephesi beş tane basık sivri kemer ile düzenlenmiştir. (R.2.734.)

Yapının çaprazında yer alan minare üç şerefelidir. Gövdesi dört kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım kare planlı olup her cephede bu kısmın uzunluğunda pencere mevcuttur. İkinci kısım sekizgen planlı ve yüzeyde zikzak desenler görülür. Üçüncü kısım ise dairesel planlı ve küçük sivri kemerleriyle dolanmaktadır. En son kısım yine dairesel planlı ve tepesi alemle sonlanmaktadır. (R.2.735.) Şadırvan yapının kuzey cephesinde yer almaktadır. Doğu cephedeki ana giriş iki sütun ile vurgulanmaktadır. (R.2.736.) Harim alanı oldukça sadedir. (R.2.737.) Mihrap önü kubbesi vardır. Kubbenin kasnağının içerisinde sivri kemerli küçük pencere açıklıklar sıralanmaktadır. Caminin mihrabı ahşaptan yapılmış olup Antik Roma zafer taklarında olduğu gibi üç kemerlidir ancak bu kemerler sivri kemer formundadır. Ortadaki kemer iki yandaki kemerlerden daha büyüktür. Solda yer alan kemer içinde iki basamaklı ahşap minber mevcuttur. (R.2.738.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

[72] Masyid Abu Bakr Siddiq, 2018.

2.3.8. Masyid Ar Rohmah (Er Rahmet Camii)'ın Hanımlar Binası

Katalog Nu: 45

Konumu: Mae Ai Mah., Ta Ton Cd. No:7, 50280, Mae Ai/Chiang Mai.

İnceleme Tarihi: 03.08.2018

Tarihçesi: Masyid Ar Rohmah'da alt katta kadınların ayrı namaz kılmaları, üst katta ise çocukların dini eğitimi için düzenlenen okul binası 2015 yılında inşa edilmiştir. Bu mahalledeki Müslümanlar ve bu yapıyı tasarlanan mimar bu yapının tasarım fikrini şöyle açıkladılar:

> *"Atalarımız Çin'den gelip burada yerleşmişlerdi. Yerel insanlarla evlenmek vasıtasıyla Taylandlı olmuşlardı. Ona rağmen Çin kültürlerine dayanıyoruz. Çince konuşuyoruz. Yunnan yemekleri yapıyoruz. Kur'an-ı Kerim'i de Çin tarzıyla okuyoruz. Böylece kimliklerimizi cami aracıyla yansıtmak isterim. Bana göre cami mimarisi, etnik kimliğinin en iyi anlatıcısıdır. Bu yapının tasarladığımda Pekin ve Guanco'daki camilerinden ilham aldım."*[73]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Ar Rohmah'ın hanımlar binasının görünüşü tamamen Çin mimarisidir. (R.2.739.-2.740.) Bu fevkani yapı kareye yakın bir planlıdır. Alt kat hanımların namaz kılması için ayrılmış alandır. Üst kat ise din okuludur ve yapının kuzey cephesinde yer alan merdiven ile çıkılabilir. Yapının çatı köşeleri yukarıya doğru kıvrılmaktadır. Uçlarında su dalgası motifi vardır. (R.2.741.) Çatı mahyasında metal hilal-yıldız alemi mevcuttur. (R.2.742.) Yapının konsolları çizgi desenler halde yapılmıştır. (R.2.743.) Kapılar, pencere kanatları ve korkuluklarda Çin sanatında motif mevcuttur. (R.2.744.) Yapının alınlığında Besmele altında Arapça'da "Allah'ın dini İslam'dır." ifadeleri yazılmıştır. (R.2.745.) Doğu cephesinde şadırvan ve güney cephesinde giriş ile engelli rampası bulunmaktadır. Giriş kapısı sürgülüdür. Zemin katta yer alan hanımlar namaz kılma bölümü sadedir. (R.2.746.) Kıble duvarında bir siyah renkli mermer panosu vardır. Panoda Fatiha Suresi ile birlikte Ayet el Kürsi yazılır. (R.2.747.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

[73] Ratthaket Malaisin (Masyid Ar Rohmah'ı tasarlayan mimar), Kişisel Görüşme, Ağustos 5, 2018.

2.4. Kuzeydoğu Bölgesinde Camiler

Kuzeydoğu Tayland'da yer alan 20 ilde toplam 30 cami vardır. Bölgedeki Nakorn Panom şehri hariç tüm illerde cami mevcuttur. En çok cami 7 adet ile Khon Kaen ve Nakhon Ratchasima'da bulunmaktadır. Diğer şehirlerinde 1, 2 ya da 3 adet olmak üzere daha az cami vardır.[74] (Harita 2.4.)

2.4.1. Masyid Yannatul Firdaws (Cennetü'l Firdevs Camii)

Katalog Nu: 46

Konumu: No. 48, Mak Khaeng Mah., Tessaban Cad., 30130, Pak Chong/Nakhon Ratchasima.

İnceleme Tarihi: 05.11.2018

Tarihçesi: Masyid Yannatul Firdaws Madsha Pathan tarafından 1969'da inşa edilmiştir. Tayland'ın kuzeydoğu bölgesinde bilinen ilk camidir.[75]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

Masyid Yannatul Firdaws'ın ilk yapısı kare planlı ve beşik çatılıdır. Kıble duvarında kare planlı mihrap alanı vardır. (R.2.748.)

b) Günümüzdeki yapı

Masyid Yannatul Firdaws günümüzde kare planlı, düz çatılı ve fevkani bir yapıdır. (R.2.749.) Yapının beden duvarlarının alt kısımları dışarıdan yeşil çini kaplamalıdır. Kubbe yeşil renk ile boyanmış olup fazla yüksek olmayan kasnağa oturmaktadır. Kasnakta yuvarlak kemerli pencere açıklıklar vardır. Kubbenin iki yanında birer kısa kulecik bulunmaktadır. (R.2.750.) Kubbe ve kulecikler üzerine hilal-yıldız alemiyle son bulmaktadır. Yapının batı cephesinde üçlü sivri kemerli bir düzen vardır. Orta kısımda kare planlı mihrap alanı vardır. Mihrabın iki yan tarafında

[74] Kuzeydoğu Tayland'daki Müslümanların Eğitim ve Gelişim Vakfı, 2017.

[75] Munlanithi Pue Kan Sueksa Lae Pattana Muslim Esan, **Wan Dae Muslim Esan'59 (Kuzeydoğulu Müslüman Günü'59)**, Satun: Fist, 2016, s. 38.

pencere mevcuttur. (R.2.751.) Yapının güneydoğusunda ise şadırvan ve tuvalet birimleri yer almaktadır.

Harimin sağ ve sol duvarında üçer adet yuvarlak kemer ile sınırlandırılmış kapı mevcuttur. (R.2.752.) Kıble duvarında caminin dışında olduğu gibi üçlü sivri kemerli düzenleme görülmektedir. Bu kemerlerin altında kitaplık bölümü bulunmaktadır.. Kemerlerin çerçevesi cam bloklar ile doldurulmuştur. Tavanda mihrap önü kubbesi görülür. Mihrap sofası içinde ahşap minber yer alır. (R.2.753.) Minberin düz damı üzerine küçük kubbe vardır. Minberin saçakları oyma tekniğinde bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. (R.2.754.) Hanımlar mahfili üst katta bulunmaktadır. (R.2.755.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Avlu kapısı.

Masyid Yannatul Firdaws'ın avlu kapısı iki sütun ile taşınan düz çatıyla örtülüdür. Üstünde üç tane yeşil renkli kubbe vardır. Ortadaki kubbe yan kubbelere göre daha büyüktür. Altında caminin ismi Tayca ve Arapça olarak yazılır. (R.2.756.)

2.4.2. Masyid Guvatil İslam (Kuvveti'l İslam Camii)

Katalog Nu: 47

Konumu: No. 28/2, Mak Khaeng Mah., Sri Chomchuen Cad., 41000, Mueng/Udon Thani.

İnceleme Tarihi: 08.11.2018

Tarihçesi: Udon Thani'de 1984 senesinde inşa edilen yapı şehirdeki ilk yapı ve şehir merkezi cami olarak karşımıza çıkmaktadır. Tayland'ın önde gelen Müslüman Mimarı Paijit Pongpanruek tarafından inşa edilmiştir. Masyid Guvatil İslam bu şehrinin ilk camisi olması nedeniyle caminin ismi dünyanın anıtsal camilerinden biri ve Hindistan'ın ilk camisi olan Kuvvet'ül İslam Camii'ninden alınmıştır.[76]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Önceki yapı

Masyid Guvatil İslam'ın ilk yapısı basit bir ahşap yapıydı.

b) Günümüzdeki yapı

Masyid Guvatil İslam Camii günümüzde dikdörtgen planlı, iki katlı, düz çatıyla örtülü betonarme bir yapıdır. Dış cephesi beyaz renk sıvayla boyanmıştır. (R.2.757.) Mihrap bölümü yeşil renkli sekiz dilimli kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin üzerinde alem yer almaktadır. (R.2.758.) Yapının zemin katı çok amaçlı alan ve üst kat harim olarak kullanılmaktadır. Yapının batı cephesinde iki, kuzey ve güney cephesinde beşer pencere açıklığı vardır. Bütün pencerelerin alınlığı sivri kemer formludur. Bu sivri kemeler uç kısımlarda dışa doğru sivrileşerek birleşmektedir. Alt katta yer alan giriş açıklıkları da benzer şekildedir.

Girişte metal korkuluklu kapı vardır. Kapının ortasında bulunan duvarda Arapça ve Tayca'da Masyid Guvatil İslam ifadeleri yazılmıştır. Altında Tayca'da

[76] Apirath Abdulloh (Masyid Guwatil İslam'ın mütevellisi), Kişisel Görüşme, Kasım 8, 2018.

Udon Thani Merkez Camii yazısı vardır. Caminin giriş kapısının sağ tarafında şadırvan yer almaktadır. (R.2.759.) Caminin çok amaçlı alanı tamamen sade olup batı cephesinde üç köşeli mihrap mevcuttur. (R.2.760.) Doğu cephesinde üst kata çıkan merdiven bulunmaktadır.

Üst katta yer alan harim beyaz renkle boyanmış ve oldukça sadedir. (R.2.761.) Mihrap sivri kemerli, beş köşeli ve çerçevesi yapının pencerelerinde olduğu gibi uç kısımlarda dışa doğru sivrileşerek birleşmektedir. Mihrabın sağ ve solunda ikişer uzun pencere yer almaktadır. Tavanda mihrap önü sekizgen kubbesi vardır. Kasnaktaki kapsül biçimde sekiz açıklıklar mevcuttur. (R.2.762.)

Mihrabın içerisinde iki basamaklı ahşap minber yer almaktadır. Mihrabın sırt sırt dayanağı soğana yakın biçiminde ve ortasında hilal-yıldız motifi görülür. (R.2.763.) Harimin arkasında perdeyle kapatılan hanımlar mahfili yer almaktadır. Hanımlar mahfili oldukça sadedir. (R.2.764.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.4.3. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon (Nuru'l İslam Sakon Nakhon Camii)

Katalog Nu: 48

Konumu: No. 208, That Chueng Chum Mah., Ban Thatdum Cad., 47000, Mueng/Sakon Nakhon.

İnceleme Tarihi: 07.11.2018

Tarihçesi: Sakon Nakhon'da yaşayan Müslümanlar çoğunlukla Tayland'ın güney bölgesi, bilhassa Nakhon Si Thammarat şehrinden gelmişlerdir. Bir kısım Müslümanlarda ülkenin merkez bölgesinden Sakon Nakhon'a gelmiştir. Buraya gelen Müslümanlar erken dönemlerde bir kiralık binada namaz kılmıştır. (R.2.765.) Bir süre sonra Müslümanlar kendileri için ilk camiyi 1984 yılında inşa etmişlerdir. İnşa edildikten sonra cami Sakon Nakhon'un merkez camisi olmuştur. Yapılan cami "Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon" olarak adlandırılmıştır. Zaman içerisinde yenilenen cami bugünkü şeklini almıştır. Harimde bulunan minber 1998 yılında Bangkok'taki Masyid Yava'nın cemaatlerindeki ustalar tarafından yapılmıştır.[77]

Mimari ve Süsleme Özellikleri:

a) Onarım öncesi

Caminin ilk yapıldığında dikdörtgen planlı betonarme bir yapıydı. (R.2.766.) Üst örtüsünü örten çatı eğimliydi. Yapının kısa tarafını oluşturan beden duvarları çatı katından biraz daha uzun tutulmuş ve yarım yuvarlaklardan oluşan üçlü bir düzenlemeye sahiptir. Bu panonun ekseninde hilal-yıldız motifi vardır. Yapının doğu cephesinde bir kapı, kuzey ve güney cephesinde birer kapı ve pencere yer almaktadır. Caminin bir tarafında su deposu bulunur. Bir cephede Arap harfleriyle "kalahu" yazılmıştır. İki yanında da hilal-yıldız motifi mevcuttur. (R.2.767.)

[77] Danai Ngammana (Masyid Glang Sakon Nakhon'un imamı), Kişisel Görüşme, Kasım 7, 2018.

b) Onarım sonrası

Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon dikdörtgen planlı olup tek katlı betonarme bir yapıdır. (R.2.768.) Yapının kırma çatısı kırmızı çinko plaka ile kaplı olup mihrap önü dıştan sekizgen kasnaklı iki kademeli bir çatı ile vurgulanmıştır. (R.2.769.) Yapının kuzeyinde iki giriş vardır. Girişlerin örtüsü sekizgen planlı bir kaide üzerine konik formlu örtüsü vardır. Sekizgen planlı kısmı her cephesinde yalancı pencere mevcuttur. Caminin çaprazında şadırvan (R.2.770.), tuvalet ve çok amaçlı alanı yer almaktadır. Harim alanı oldukça sadedir. (R.2.771.) Kıble duvarının ortasında görülen dikdörtgen bir alan üzerinde sivri kemerli mihrap bulunmaktadır. Mihrabın iki yanında kare çerçeve içinde Allah lafzı mevcuttur. Mihrap içinde ahşap ve sade bir minber vardır. (R.2.772.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Avlu kapısı.

Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un avlu kapısı yapının batısında yer almaktadır. (R.2.773.) Bu betonarme kapı dört sütun ile taşınan düz çatıyla örtülüdür. Çatının üzerinde bir pano içinde akrilik plakada Tayca'da caminin ismi yazılır. Üstte sağda Allah ve solda Muhammed lafızları yer alır. Panonun iki yanında sütuncelerle sınırlandırılmıştır.Sütüncenin üzerinde hilal-yıldız alemiyle sonlanan soğanvari kubbe bulunmaktadır. Sütüncenin yanında soğanvari kubbe görülür. Kapının arkasında caminin isminin yazdığı Arapça levha vardır. Bu levhamım üst kısmı, sağda Muhammed ve solda Allah lafızlarıyla tamamlanmıştır. (R.2.774.-2.775.)

2.4.4. Masyid Anvarus Salam (Envâru's Selam Camii)

Katalog Nu: 49

Konumu: No. 33/3, Nai Mueng Mah., Anuwat Cad., 31000, Mueng/Buriram.

İnceleme Tarihi: 06.11.2018

Tarihçesi: Masyid Anvarus Salam Camii belgelere göre 2009'da Buriram'a yerleşen Samanprathan Ailesi tarafından inşa edilmiştir. Caminin tarzı Bangkok ve Arap ülkelerinde bulunan camilerinden model alınırken minaresi Osmanlı mimarisinin minaresini andırmaktadır.[78]

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Caminin ilk yapısı ahşaptan yapılmış olup 1970'te inşa edilmiştir. Yeni yapı yaptırıldıktan sonra bu yapı yıkılmıştır. Günümüzdeki yapı beyaz rengiyle boyanmış, dikdörtgen planlı, tek katlı ve düz çatıyla örtülü betonarme bir yapıdır. (R.2.776.) Yapının batı cephesinde kare planlı mihrap sofası yer almaktadır. Bu cephenin siyah zeminli üzerine Arapça ve Tayca'da caminin ismi vardır. (R.2.777.) Bu bölümün üzeri altın renkli bir kubbeyle örtülmüştür. Doğu cephesinde yer alan girişin üzerinde sekiz dilimli bir kubbe yer almaktadır. Kubbenin alemi hilal-yıldız şeklindedir. (R.2.778.)

Girişin iki yanında birer minare bulunmaktadır. Yapı, batı cephesi hariç yuvarlak kemerli revaklar ile çevrilidir. (R.2.779.) Yapının pencere alınlıkları sivri kemerli olup renkli camlarla kaplıdır. Caminin minaresi dairesel planlı ve tek şerefelidir. Gövde kısmında bulunan açıklıklar cam bloklarla doldurulmuştur. Şerefe kısmı sekizgen planlıdır. Petek kısmında yuvarlak kemerler dolanmaktadır. Kemerlerin içinde sivri kemerli pencere görülür. Minarenin külah kısmı tepede alem ile tamamlanmıştır. (R.2.780.)

Caminin giriş kapsı yuvarlak kemerlidir. Merdivenin ortasında engelli rampası vardır. (R.2.781.) Harim alanı oldukça sadedir. Perde ile kapatılan hanımlar namaz kılma bölümü harimin güneydoğu köşesinde yer almaktadır. (R.2.782.)

[78] Masyid Anvarus Salam'ın imamı, Kişisel Görüşme, Kasım 6, 2018.

Namaz kılanlarının sırasını düzenlemek için zeminde siyah bant döşemeler bulunmaktadır. Mihrab kare planlı olup yüzeyi siyah döşemeler ile kaplıdır. Üst kısmında altın renkli yaldızla Arapça yazılmış Allah lafzı bulunmaktadır. (R.2.783.) Mihrabın diğer iki yan cephesinde birer sivri kemerli pencere mevcuttur. Mihrap sofası içinde ahşap minber vardır. Bu minber üç basamaklıdır. Minberin sırt dayanağı kısmı sivri kemerli içinde radyal motifi görülür. (R.2.784.)

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

2.4.5. Masyid Glang Mukdahan (Mukdahan Merkez Camii)

Katalog Nu: 50

Konumu: No. 12, Mukdahan Mah., Saeng Arun Cad., 49000, Mueng/Mukdahan.

İnceleme Tarihi: 07.11.2018

Tarihçesi: Masyid Glang Mukdahan 2012'de Chiang Rai şehrinden gelen Pakistan kökenli Müslümanlar tarafından inşa edilmiştir. Bugünlerde Loas Müslümanlar da Tayland-Loas sınırını geçerek bu camide namaz kılmaktadır. Yapı Dubai'deki Jumeirah Camii örnek alınarak inşa edilmiştir.[79] (R.2.785.) Caminin hariminde yer alan kitabeler, 2019'da Tayland İslam Sanatı Enstitüsü tarafından tasarlanmıştır. Caminin mihrabı, minberi ve vaaz kürsüsü Bangkok'ta yaptırılmıştır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Masyid Glang Mukdahan fevkani, betonarme ve düz çatlı bir yapıdır. (R.2.786.) Zemin kat çok amaçlı alan ve üst kat harim olarak kullanılmaktadır. Yapının ana kubbesi mihrap bölümünün üzerinde yer alır. Yapının iki köşesinde birer minare yer alır. Dikdörtgen formlu pencerelerin üzeri sivri kemerli alınlıkla düzenlenmiştir. Alınlıklar renkli cam ile kaplıdır. Doğu cephesinde merdiven ile sütunlu giriş mevcuttur. Batı cephesinde dikdörtgen planlı mihrap sofası (R.2.787.) ve kuzey cephesinde şadırvan bulunmaktadır. (R.2.788.)

Çatının kenarında birbiri ile bağlantılı sivri kemerler şeklinde korkulukla süslenmektedir. Ana kubbe yeşil renkli ve soğanvari biçimlidir. Alemin ucunda hilal-yıldız, gövdesi boğumlu ve alt kısmı ters çiçeğe benzeyen dalgalı düzenlenmiş bir kaide bulunmaktadır. Kasnak sekizgen planlı olup her cephede birer renkli cam kaplı sivri kemerler yer almaktadır. (R.2.789.) Minare iki bölümden oluşur. (R.2.790.) İlk bölüm kare planlı olup yüzeyi daha çok Fatımi mimarisinde karşımıza çıkan pencere ile düzenlenmiştir. İkinci bölüm sekizgen planlı olup üzeri soğanvari kubbeyle örtülüdür. Kubbenin tepesi hilal-yıldız alemiyle sonlanmaktadır. Yapının doğu cephesinde merdiven ve engelli rampası yer alır. Girişin açıklıkları sivri kemerli olup

[79] Narudol Che-Hae (Masyid Glang Mukdahan'ı tasarlayan mimar), Kişisel Görüşme, Kasım 2, 2019.

sütunlarla desteklenmektedir. Her kemerin ucunda hilal ile yıldız motifi mevcuttur. (R.2.791.)

Harim alanında on tane pencere açıklığı vardır. (R.2.792.) Bunların üstünde Kuran-ı Kerim'den alınan çeşitli ayetler yazılmıştır. Bu ayetler 36:58, 16:19, 3:103, 95:4, 49:10, 2:208, 87:9, 87:8, 13:28 ve 81:27'dir.[80] Ayrıca kıble duvarına karşıya bakan cephesinde üç dilde (Arapça, Loasça ve Tayca) kitabe bulunmaktadır. Cephenin sağ ve sol tarafında Kelime-i Şehadet yazılmıştır. (R.2.793.) Harimin tavanında mihrap önü kubbesi görülmektedir. (R.2.794.)

Mihrap, minber ve vaaz kürsüsü yanyana düzenlenmiştir. (R.2.795.) Ahşap malzemeli olup bütün süslemeler oyma tekniğinde uygulanmaktadır. Mihrap dikdörtgen planlı ve eğimli çatılıdır. Çatı dört ayak ile taşınmaktadır. İki alt yan kısmında korkuluk vardır. Alınlık yarım daire şeklinde olup ortasında altın renkli bir disk içinde Muhammed lafzı yer alır. Zemin çiçek ve kıvrık yapraklardan oluşan nebati desenlerle tezyin edilmiştir. Alınlığın kenarları kıvrık dallar içinde çiçek motifi ile sonlanmaktadır. Tepelikte Tay sanatı tarzında kıvrım dallarıyla çevrelenen çiçek motifi görülmektedir. Mihrabın köşeliklerinde de bitkisel motifler yer almaktadır. (R.2.796.)

Minber kubbeyle örtülüdür. (R.2.797.) Üzerinde hilal-yıldız alemi vardır. Kubbenin ön yüzeyinde bir girland motifi içinde Allah yazısı mevcuttur. Minberdeki süslemeler mihraptaki düzenlemeye benzer. Minberin önünde yer alan dikdörtgen panonu yüzeyi basık kemer içinde bitkisel motifle doludur. Panonun üstünde "*La ilahe illallah*." ibaresi bulunur. (R.2.798.) Minberin hemen yanında vaaz kürsüsü yer almaktadır. (R.2.799.) Örtüsü minberindeki olduğu gibidir. Çatının altında bir pano içinde Arapça "*Esselamü aleyküm ve rahmetullah ve berekatühü*" (Allah'ın selamı rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.) kitabesi vardır. (R.2.800.) Sütunların arasında ön ve yan tarafında korkuluk mevcuttur.

Etrafındaki Önemli Yapılar: Yoktur.

[80] Tayland İslam Sanatı Ensitüsü, 2019.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Bu bölümde Tayland'ın farklı bölgelerindeki camilerin mimari üsluplarının gelişimi, mimari özellikleri, camilerde bulunan motif ve süslemeler ve camilere bağlı diğer birimler değerlendirilmektedir. Bölümün son kısmında Tayland çapındaki camilerde mimari ve süslemenin hakkındaki çeşitli açılar ele alınmaktadır.

3.1. Güney Bölgesinde Camiler

3.1.1. Güney Bölgesindeki Camilerin Mimarisi ve Üslup Gelişimi

Bu araştırma, Tayland'ın güney bölgesindeki Müslümanların tarihsel geçmişini ve o bölgedeki cami kalıplarını temel alacak şekilde üç bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler şu şekildedir: Orta Güney Bölgesi (Chumphon, Ranong, Surat Thani, Nakhon Si Thammarat), Andaman Denizi Güney Bölgesi (Phang Nga, Phuket, Krabi, Trang, Phatthalung, Satun) ve Alt Güney Bölgesi veya Güney Sınır Bölgesi (Songkhla, Pattani, Yala, Narathiwat). Bununla birlikte bu çalışmada; Alt Güney Bölgesindeki camilerin yapısı ve gelişimine, Orta Güney Bölgesi ve Andaman Denizi Güney Bölgesi'ne göre daha fazla ağırlık verilmiştir. Alt Güney Bölgesi veya güney sınır illeri sadece bölgedeki en fazla Müslüman nüfusa sahip bölge değildir. Aynı zamanda Tayland'daki Müslümanların merkezi sayılan bir bölgedir. Güney Sınır Bölgesi, bir zamanlar Güneydoğu Asya'daki en büyük İslam devletlerinden biri olan Patani Krallığı'nın bir parçasıydı ve nüfusunun genelini Malaylar oluşturmaktaydı. Bu nedenle Tayland'ın güney sınır bölgelerindeki insanlar kendilerine ait benzersiz, tarihi ve sanatsal geçmişe sahiptir. Bu nedenle güneydeki Malay halkının camilerinde de araştırılması gereken birçok sanat tarihi sorunu vardır.

Ancak güney bölgesinin orta bölgesinde ve Andaman Denizi boyunca, o bölgedeki Müslümanların tarihi hakkında çok fazla kanıt yoktur ve incelenecek hiçbir eski cami kalmamıştır. Sonraki dönemlerde yapılan camiler, ülkenin diğer bölgelerindeki camilerle hemen hemen aynıdır. Güney bölgesindeki camilerin genel

mimarisinde, sınır bölgesindeki Malay Müslümanlarının camileri hâkimdir. Dolaysıyla bu araştırmada güney bölgesindeki camilerin desen ve mimari gelişimini açıklamak için güney sınır bölgesindeki camilere odaklanılmaktadır ve Güney Tayland'daki camilere genel bakışı yansıtmak için Orta Güney Bölgesinde ve Andaman sahilindeki olağanüstü bazı camilere de yer verilmektedir.

Bu çalışmada güneydeki camilerin mimari gelişimi; İslam'ın kabulü, Batı Rönesansından etkilenme, dini uyanış ve modern bilim, etnik uyanış ve yeni bir yaklaşım arayışı olmak üzere dört aşamada incelenmiştir.

a) İlk İslamlaşma Dönemi (1786 yılından önce)

Etkileyen olaylar ve faktörler: İslam dini, Arap tüccarların etkisiyle Malay Yarımadası'nda ve Güney Tayland'da tanınmaya başladı. Bu tüccarlar 13. yüzyıldan itibaren İran ve Hindistan gibi birçok Güneydoğu Asya ülkesinde çeşitli limanlarda ticaret yaptılar. 13. yüzyılda Tayland'ın güney bölgesinin Müslüman nüfusa sahip olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır. Bu dönemde İslam, hiçbir muhalefet olmaksızın, Güneydoğu Asya'da yaygındır. Araplar tarafından tanıtılan İslam nedeniyle o dönemde Müslümanlar, misyonerlere odaklanmadılar. Güneydoğu Asya'da İslam'ın yaygınlığı, yerli halkla yapılan ticaret ve evlilik nedeniyle yerel bir yapıya sahiptir. Buna rağmen başlangıçta, başka bir deyişle İslam geniş kitlelere yayılmadan önce de halk tarafından İslam'a karşı derin bir saygı vardır. İran ve Hindistan'ın daha önce bu bölgede saygı duyulan Budizm ve Brahmanizm kavramlarına benzer ritüelleri ve uygulamaları olduğu için Güneydoğu Asya'daki yerli halk, Sufi'den etkilenip kolayca İslam'ı kabul etmiştir.

Melaka 1450'de İslam devleti olduktan sonra, İslam'ın gücünü ve etkisini Malezya Yarımadası'na, Nakhon Si Thammarat'a kadar genişletmiştir. Sri Wangsa hanedanının Patani kralı, 1457'de İslam'ı benimsemiştir. Bundan kısa süre sonra Patani Krallığı büyümeye başlamıştır. (Harita 3.1.) Melaka 1511'de Portekiz tarafından fethedildiğinde Patani, Malay Yarımadası'nda büyük bir İslam devleti haline gelmiştir. 16. yüzyıldan 17. yüzyılın ortalarına kadar Patani, refah çağını yaşamıştır. Bu dönemde Patani, Batılılarla ticareti geliştirmiştir ve önemli bir İslami eğitim merkezine dönüşmüştür. Bu yüzden "Mekke'nin Şerefesi" olarak

adlandırılmaktadır. Müreffeh ekonomi ve yabancılardan ithal edilen teknoloji Patani'yi güçlü bir krallık yapmaktadır.

Patani'nin gelişmesinin zirvesi sırasında, Patani'nin kuzeyinde, Songkhla'da başka bir İslam devleti kurulmaktadır. (R.3.1.) 17. yüzyılın başlarında Khao Daeng'in merkezinde kurulan Songkhla, ilk dönemlerde Siyam Kralı'na karşı saygılıydı. Ancak Songkhla, Güneydoğu Asya'da önemli bir limana dönüşüp güçlü bir askeri güce sahip olduğunda Songkhla valisi Siyam'dan bağımsız olduğunu ilan etmiş ve kendi saltanatını kurmuştur. Fakat kısa bir süre sonra, 1680'de Siyam tarafından saltanatı yıkılmıştır. Songkhla sultanının soyundan gelenler Chaiya'ya yerleşmişlerdir. Bu nedenle Ban Songkhla cemaati, Ban To Jao cemaati ve diğer Müslüman cemaatler Orta Güney Bölgesinde çeşitli illerde oturmaktadır.

Songkhla Sultanlğı'nın sona ermesinden sonra Patani gelişmeye devam etmiştir. Sri Wangsa Hanedanlığı'nın 1688'de yıkılmasının ardından kısa bir süre müreffeh olan Patani, Kelantan hanedanının yönetimine girince çöküş dönemine girmiştir. Çünkü Güneydoğu Asya'daki baharat ticareti önemini kaybetmeye başlamıştır. Bununla birlikte Patani'nin egemen sınıfı arasındaki güç mücadelesi, Siyam 1786'da Pattani'ye saldırana kadar krallığı iyice zayıflatmıştır.

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Hikâyat Patani[1] (Patani efsanesi) ve çeşitli notlar, Malay Yarımadası'ndaki İslam'ın seçkin grup tarafından kabul edilmeden önce halk nezdinde saygı gördüğünü ifade etmektedir. Bu nedenle güneydeki ilk cami, topluluğun gücüne göre kolayca inşa edilen, köylülerin yaptığı bir camidir. Kralın İslam'a girmesiyle, daha büyük ve görkemli bir cami inşa edilmiştir. Bu dönemde, yerel mimari üslubu ve Orta Doğu mimari üslubu olmak üzere güney bölgesinde kullanılan iki tür cami üslubu olduğu tespit edilmiştir.

Yerel mimari cami, güneyde yaygın olan Budizm ve Brahmanizmin evlerinden veya dini yerlerinden uyarlanmış, bölgede mevcut malzemeler

[1] Patani Krallığı'nın tarihi hakkında yazılmış ilk eski eserdir. Eser, krallığın kuruluş döneminden 18. yüzyıla kadar Patani'de yaşanan olayları anlatmaktadır. Eserin yazarı bilinmemektedir ve 18. yüzyılda hazırlandığı anlaşılmaktadır.

kullanılarak köylüler tarafından inşa edilmiş bir camidir.[2] İlk Müslüman âlimlerin, yerel halkın İslam'a daha kolay ısınmalarını sağlamak için ibadethaneleri Budist veya Brahma tapınaklarından uyarlamıştır. Geçmişte yerel insanlar bu ibadet yerini "*bero*" veya "*vero*" olarak adlandırmışlardır. Bu sözcük, Sanskritçe "vihan"[3] (tapınak) ifadesinin sesletimini anımsatmaktadır. Daha sonra "*surau*" (cami) veya "*balahsah*" (küçük ibadethane) sözcüklerini kullanmışlardır.

Güney bölgesindeki yerel camiler 15. yüzyılından önce, zaten kurulmuş bir yerel cami var olmalıdır. Çünkü İslam, bu bölgedeki egemen sınıfa genişlemeden önce (15. yüzyıl öncesi) halk arasında yayılmıştır. Ancak dayanıklı olmayan malzemelerden üretildiği için zamanla bozulmuş ve camiye dair herhangi bir iz kalmamıştır. Bununla birlikte, cami şeklinin, daha sonra inşa edilen ve bugün hâlâ görülebilir olan eski bir ahşap camiye benzediğini söyleyebiliriz. Surau Aur (R.2.1.) ve Masyid Vadi Al Hussain (R.2.61.); bu iki cami, diğer yapılardan farkı göstermek için çatı kademeli çatı olarak yapılmıştır. Surau Aur ve Masyid Vadi Al Hussain; Malezya'nın kuzeyinde yer alan Kelantan eyaletindeki yerel mimariyle de karakteristik özelliklerini paylaşmaktadır.

Başka bir tür yerel cami de vardır. Bu yapılar kare planlı ahşap yapısıdır. Çatısı kademeli piramidal formundadır. Bu camiler; Malay Yarımadası, Sumatra, Cava, Kalimantan, Bruney ve Vietnam gibi tropik bölgelerindeki yaygın olan kademeli piramidal çatılı yapılar ile aynı tarzındadır. Güneydoğu Asya'da bulunan eski, kademeli piramit çatılı camiler, Endonezya'daki 1474 tarihinde yapılan Demak şehrinin ulu camisi olan Agung Cami (R.3.2.) ve Malezya'daki Kelantan eyaletinde yer alan ve 17. yüzyılda yapılan Masjıd Kampung Laut'tur.[4] (R.3.3.)

---

[2] Pakpadee Yukongdee ve Ponthip Panthukowit, **Kan Sueksa Wijai Masjid Akan Prakob Sasanakit Nai Sasana İslam Kon Poso 2475 (1932'den öncesi Cami ve İslam İbanethanelerinin bir İncelenmesi)**, Bangkok: Samnak Borankadee Lae Pipittapantasatan Haeng Chart Krom Silpakorn, 2007, s. 137.

[3] Vihan ya da vihara, Hindistan'da erken Buda manastır. Açık bir avlu çevresine dizili açık hücrelerden meydana gelen viharalar yağmulur mevsimlerde gezgin rahiplerin barınması için yapılırdı. Bkz.: Doğan Hasol, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, İstanbul, Yem Yayın, 13.bs., 2014, s. 492.

[4] Bazı araştırmacılara göre Güneydoğu Asya'da uygulanan çok katlı piramidal çatı, Çinliler tarafından ortaya çıkarmıştır. Demak'taki Agung Camii de Çinliler tarafından inşa edilmiştir. Bkz.: Howard M.

Bu dönemde bulunan ikinci tür cami ise Orta Doğu mimarisinde camilerdir. Patani'nin eski kentinden geriye sadece Masyid Krue Se (R.2.22.) ve Masyid Darul Na İm (R.2.41.) kaldı. Masyid Krue Se, saray bölgesinde inşa edilmiş bir kraliyet camisidir. Bu cami, Arapların rehberliğinde inşa edilmesiyle muhtemelen Orta Doğu'daki camilerden örnek alınmıştır. Masyid Darul Na İm, Pattani Körfezi'nin kenarındaki Müslüman bir tüccar topluluğunun merkezi olarak inşa edilmiştir. Bu iki caminin yapım tekniği ve yapının formu, Orta Doğu mimarisinden etkilendiğini açıkça göstermektedir.

Arap ve İranlı tüccarların sadece sahil bölgelerine yerleşmiş olmalarından dolayı Orta Doğu tarzı camiler de sadece sahillerde bulunmaktadır. Orta Doğu tarzı caminin etkisi iç bölgelere ulaşmadığı için bu dönemden 20. yüzyılın başlarına kadar güneyde kubbe camisine rastlanmamıştır. Yerli halkın kubbe yapımı bilgisine sahip olmadığı tahmin edilmektedir. Ayrıca, kubbe örtüsü güney iklimi için uygun değildir. Bu nedenle insanlar iklime daha uygun yerel camiler inşa etmek için uğraşmışlardır. Bu tarz camiler yüzyıllardır bölgenin gözdesi konumundadır.[5]

Orta Güney Bölgesindeki ve Andaman Denizi kıyılarındaki camilere gelince, günümüzde bu döneme dair hiçbir örnek kalmamıştır. Surat Thani ilinde sadece Ayutthaya döneminde inşa edildiği söylenen Masyid Yama Ati Solatin Avvalu vardır. (R.2.199.) Birkaç yenileme geçiren ahşap caminin iki kademeli çatısı vardır ve çatısı Alt Güney Bölgesindeki bir caminin örtüsüne benzer. 1786'dan önce inşa edilen Orta Güney Bölgesindeki camilerin ve Andaman Denizi'nin Alt Güney Bölgesindeki camilerin aynı yerel mimariye sahip olduğu tahmin edilmektedir.

b) Batı Rönesansından Etkilenme Dönemi (1786-1931)

Etkileyen olaylar ve faktörler: Patani, Siyam'ın hükümranlığı altında olmasına rağmen Patani valisinin şehri yönetme hakkı bulunmaktadır. Ancak

---

Federspiel, **Sultans, Shamans, and Saints: Islam and Muslims in Southeast Asia**, Honululu, University of Hawaii, 2007, s. 75.

[5] Pakpadee Yukongdee ve Ponthip Panthukowit, **Kan Sueksa Wijai Masjid Akan Prakob Sasanakit Nai Sasana İslam Kon Poso 2475 (1932'den öncesi Cami ve İslam İbanethanelerinin bir İncelenmesi)**, Bangkok: Samnak Borankadee Lae Pipittapantasatan Haeng Chart Krom Silpakorn, 2007, s. 136-137.

Rattanakosin döneminin başında güney illerinin ilçeleri, sürekli olarak Siyam'a karşı ayaklanma çıkarmıştır. Siyam, birçok kez ayaklanmaları bastırmak için asker göndermiştir. Her seferinde çok sayıda Malay mahkûmu Bangkok'a-Surat Thani ve Nakhon Si Thammarat'a- götürülmüştür. Aynı zamanda Endonezya Müslümanları Andaman denizi'ndeki adalara yerleşmişlerdir.[6] 1808 yılında Kral II. Rama, Malay halkının tekrar birleşmesini önlemek için güneydeki yönetim bölgelerini yedi bölgeye ayırmıştır. Siyam'la yapılan savaş, ülkeye büyük zararlar vermiştir. Bu nedenle 1842 yılında Kelantan hanedanının sultanı, Patani'nin merkezini bugünkü Pattani ilinin merkezine taşımış ve Jabangtiko isminde saray (R.3.4.) ile bir cami (Günümüzde Masyid Raya Pattani'dir.) yaptırmıştır. (R.2.101.)

Bu dönem İngiltere'de ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde Sanayi Devriminin yaşandığı dönemdir. Avrupalı sömürgeci devletler birçok ülkenin topraklarını ele geçirmeye başlamıştır. Güneydoğu Asya da üretim ve dağıtım kaynağı olarak kullanılmaktadır. İngilizler 1824'te Malay Yarımadası'nı koloni olarak satın almış ve bu koloni 1902'de Siyam'ın güney sınırına kadar uzamıştır. İngiltere'ye bölgenin Tayland yönetimi altında olduğunu göstermek için Kral V. Rama, güney eyaletlerini Siyam'ın bir parçası olarak birleştirmiş. Ancak 1909'da Anglo-Siyam Antlaşması gereğince güneydeki Kelantan, Kedah, Perlis ve Trengganu adlarındaki dört Malay sultanlığı İngilizler'e terkedilmiştir.

Batılılara ek olarak, Çinliler de güneyde rol oynayan başka bir grup olmuştur. 1855'ten sonra Tayland ekonomisinin hızla gelişmesi, Çin'in üretmiş olduğu mallara karşı olan talebin azalmasına yol açmıştır.[7] İngilizlerin ve Çinlilerin Malay Yarımadası'na ve Tayland'ın güney sınırına girişi, çeşitli alanlardaki gelişmelerle sonuçlanmıştır. Güneydeki insanlar, Avrupa'da endüstriyel üretim için kullanılan kauçuk plantasyonlarına yönelmiştir. Tarımsal ürünlerden elde edilen gelir, Malay halkını daha iyi bir ekonomik statüye sahip kılmıştır. Ulaşımdaki gelişmelerle birlikte buharlı gemiler Güneydoğu Asya'da yaygınlık kazanmıştır. Güneydeki bir

[6] Samai Jaroenchang, **Yon Roy Muslim Sayam, (Siyam Müslümanların İzini Sürmesi)**, Natcha, Bangkok, 2012, s. 103.

[7] G. William Skinner, **Chinese Society in Thailand: An Analytical History**, New York: Cornell University, 1957, s. 109 and Wayne A. Bougas, **Islamic Cemeteries in Pattani**, Kuala Lumpur, Malaysian Historical Society, 1988, s. 44.

dizi Müslüman ve Penang Adası'nda yaşayan bazı Malezyalılar da buharlı gemileri kullanarak hac ibadetlerini yerine getirmişler, eğitim almak isteyenler ise Arap ülkelerine seyahat etmeye başlamıştır. Arap ülkelerinde eğitim alanlar, bilgilerini topluluklarında yaymak için ülkelerine geri dönmüşlerdir. Bu mezunların bilgileri, güneydeki -daha sonra cami türleri de dâhil olmak üzere- dini kavram ve uygulamalarda büyük değişikliklere yol açmıştır.

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Bu dönemde, Güney'deki insanlar Malezya ve Endonezya'nın tesiriyle Avrupa'dan malzeme ve inşaat tekniklerini benimsemişlerdir. Ayrıca Malezya ve Endonezya'daki sömürge mimarisinden de etkilenmişlerdir.[8] Sömürge mimarisi kırma çatılı yığma kâgir yapısıdır. Yapıda Batı mimarisinin elemanları ve süslemeleri uygulanmıştır. (R.3.5.) Bu mimari tarzı o zaman lüks ve modern kabul edilmektedir. Batı mimarisinin yerel yapılara uygulanması, "Sömürge Mimarisi ile karışık Yerel Mimari Tarzı" olarak adlandırılan yeni bir cami tarzı yaratmıştır. Bu camiler genellikle yığma yapısıdır ve Çinli işçiler tarafından inşa edilmiştir. 1845 yılında inşa edilen Masyid Raya Pattani buna örnek olarak gösterilebilir. (R.2.101.) Köylüler ise, hâlâ ahşap cami inşa etmektedir. Ancak zemini kıvrımlı bir çatıya indirmek için piramit şeklindeki kırma çatıyı değiştirmişler, yapıyı dikdörtgen şeklinde düzenlemişler ve çivileri kullanmaya başlamışlardır. (R.2.61., R.2.134.) Yabancı ülkelerden ithal edilen malzeme ve aletler de caminin yeni tekniklerle dekore edilmesine katkı sağlamıştır. Ajur işçilikli saçak süsü ve havalandırma panolaları (R.2.127, R.2.138.), camaltı sanatı (R.2.132, R.2.142.) ve cam topu ile tamamlanan çatının pik noktası Malezya'dan alınmıştır. Ayrıca bu dönemde çeşitli camiler hat sanatı ile de süslenmeye başlanmıştır.

Bununla birlikte geleneksel çatılar kullanan yerel camiler de hâlâ görülmektedir. 1847'de inşa edilen Masyid Usasana İslam, Batı mimarisinde görüldüğü gibi yuvarlak kemerli açıklıklar ve Masyid Yabal Rod Rohma'nın Batı mimarisi tarzında sütunlu girişi ile örnek olarak verilebilir. (R.2.235., R.2.251.)

[8] Pakpadee Yukongdee ve Ponthip Panthukowit, **Kan Sueksa Wijai Masjid Akan Prakob Sasanakit Nai Sasana İslam Kon Poso 2475 (1932'den öncesi Cami ve İslam İbanethanelerinin bir İncelenmesi)**, Bangkok: Samnak Borankadee Lae Pipittapantasatan Haeng Chart Krom Silpakorn, 2007, s. 135, 140.

Daha sonra ise kırma çatı, bir üçgen alınlık ile sonunda yeni tip örtü sistemine dönüşmüştür. Bu örtü "Balano" olarak tanınmaktadır. (R.2.128.) Genel olarak, bu dönemde Tayland'da Batı mimarisini ve geleneksel Tay mimarisini harmanlayan bir tarz olduğu söylenebilir.

c) Dini Uyanış ve Modern Bilim Dönemi (1931-1990)

Etkileyen olaylar ve faktörler: Bu dönemde Tayland'da büyük bir siyasi değişim meydana geldi. 1932 yılında Siyam rejimi mutlak monarşiden demokrasiye dönüştü. (R.3.6.) 1939 yılında devlet konvansiyonunu ilan edildi. Bu konvansiyon ile ülkedeki tüm azınlık gruplar dâhil olmak üzere Tayland halkının, hükümet tarafından belirlenen Tayland kültürü ilkelerine uygun hareket etmesini sağlamak amaçlanmıştır. (R.3.7.) Politika, İslami ilkelerle tutarsızdır ve Malay halkının etnik kimliklerini terk etmesine neden olmaktadır. Hükûmet ve Malay Müslümanları arasındaki kavga bu yüzden devam etmektedir. II**.** Dünya Savaşı'ndan sonra güney sınır bölgesindeki gerginlikler, daha da artmıştır. Ayrıca Pattani İslam Konseyi Başkanı olan ve Malay Müslümanlar tarafından saygı gören ("Hacı Sulong" olarak da bilinen) Sulong Abdul Kadir Tomina'nın 1948 yılında, ayrılıkçı isyanın öncülüğünü yapmak suçlaması ile tutuklanması Narathiwat'ta polis ve Müslüman gruplar arasında çatışmalara yol açtı.[9] (R.3.8.-3.9.)

O dönemde güney sınırındaki huzursuzluğa neden olan, güneydeki Müslümanların kavramını ve yaşam tarzını değiştiren iki önemli faktör daha vardır. Bunlar dini uyanış ve modern bilim ve teknolojinin ortaya çıkışıdır. İlk faktör olan dini uyanış, şu beş nedenden kaynaklanmaktadır:

1. II**.** Dünya Savaşı'ndan önceki dönemden itibaren güneydeki Müslümanlar, dini eğitim almak ve hac ibadetini yapmak için Arap ülkelerine seyahat etmişlerdi. (R.3.10.-3.11.) 1940'lardan sonra, buharlı geminin yaygın olarak kullanılması ve Cidde'de Tayland büyükelçiliğinin kurulması hac yolculuğu yapan Taylandlı

[9] Jaran Malulim, **Thai Kap Lok Muslim (Tayland ile Müslüman Dünyası)**, Bangkok, Chulalongkorn Maha Witayalai, 1996, s. 47.

Müslümanların sayısını arttırdı.[10] Arap ülkelerine giden Taylandlı Müslümanlar, Tayland'a geri dönüp cemaatlerinde din okulları ve *pondok*ları kurmuşlardır. (R.3.12.)

2. 1960 yılında Kral IX. Rama Kurân-ı Kerim'in Tay diline ilk çevirisini yaptırdı ve Tay Müslümanların Kurân içeriğini derinlemesine anlamalarına yardımcı olmak için yaygın İslami eğitimi teşvik etti.

3. Güneydeki Cemaat-i Tebliğ[11] (R.3.13.) ve Selefiler[12], insanların İslam'ın gerçek ilkelerine uymaları için yürüttükleri kampanya sonucunda güney bölgesindeki Müslümanlar İslami ilkelere aykırı yerel gelenekleri kaldırdılar. Buna ek olarak, aynı bölgede yaşayan Tay, Budist ve Çinlilerle aralarındaki farkı göstermek için özel bir elbise giymeye başladılar (R.3.14.) ve Malay diline göre adlandırılan camilerin adlarını Arapça ismiyle değiştirdiler.

4. II**.** Dünya Savaşı'ndan sonra Malaya ve Endonezya Federasyonu'nda milliyetçi kavramların yaygınlaşması, Tayland'daki Malay Müslümanlarının görüşlerini de etkiledi.[13]

5. Hükûmet politikalarının etkisiyle Taylandlı Müslümanlar, kimliklerinin önemini kavramaya ve dini öğretileri gözden geçirmeye başladılar.[14]

Diğer bir faktör olan modern bilim ve teknolojinin ortaya çıkışı ise, doğrudan Batıdan veya başka bir Müslüman ülke üzerinden hac yapmaktan dönen veya

---

[10] Jong Tham Di Creation, "Sentang Haj Jak Sayam Su Makka Ton Ti 1 (Siyam'dan Mekke'ye Hac Yolu 1. Bölüm)," (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=viQby-L6ymI&t=1994s, 13 Ekim 2019.

[11] Hint-Pakistan alt kıtasında kurulan ve ferdî takvâyı savunan milletlerarası dinî cemiyet. Bkz.: M. Manazır Ahsan, "Cemaat-i Tebliğ," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. VII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, s. 293.

[12] İtikadî konularda Kur'an ve Sünnet'in lafzına bağlı olan ve te'vili kabul etmeyen ekol. Bkz.: M. Sait Özervarlı, "Selefiyye," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XXXVI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 399, 401.

[13] Suthep Soonthornpasuch, **Chatipan Sampan: Naewkit Puenthan Tang Manutsayawittaya Nai Kan Sueksa Attaluk Klum Chatipan Prachachart Lae Kan Jat Ongkon Kwam Sampan Tang Chatipan (Etnik İlişkisi: Etnik kimlik ve Ulusal Çalışmalarında Antropolojinin Temel Kavramları ve Etnik İlişkilerin Organizasyonu)**, Bangkok, Mueng Boran, 2003, s. 134.

[14] Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014, s. 168.

üniversiteden mezun olan Taylandlı Müslümanlar'ın Arap ülkelerine gittikleri zaman edindikleri bilgilerle olmuştur. Tayland'da betonarme yapıların inşası da yaygınlaşmıştır. Aynı zamanda bu dönemde inşa edilen camiler, İnşaat Kanunu kapsamındaki mimari ilke ve ölçütlere göre tasarlanmıştır. Modern iletişimin çeşitli kanalları sayesinde güney bölgesindeki Müslümanlar, daha fazla bilgi alabilmektedir.[15]

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Yurtdışındaki camilerin eğitim veya hac gibi nedenlerden dolayı görülmesi, Malezya'daki akrabalarla sürekli iletişim halinde bulunulması ve betonarmenin kullanılması bu dönemde güney bölgesindeki camiler için büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Bu faktörler nedeniyle güneydeki Müslümanlar, diğer Müslüman ülkelerde bulunan kubbe ve minareli camileri önemli bir unsur olarak tercih etmiştir.

Dini uyanış, terk edilmiş bir caminin, Masyid Krue Se'nin, yeniden inşasını gerektirmektedir. Bu dönemde yerel tarzdaki ahşap camiler de çürümeye yüz tutunca Güzel Sanatlar Bölümü 1957'de onarım yapmaya başlamıştır.[16] Ayrıca Müslümanlar, cami alanını daha fazla kişinin ibadet etmesini sağlayacak şekilde genişletmek istemişlerdir. Bu yüzden çoğu ahşap cami yıkılmış ve kubbeli betonarme yapılar olarak yeniden inşa edilmiştir. Aynı şekilde, bu dönemdeki "*balae*" terimi betonarme camiden ve kubbe çatısından bir fark yaratacak şekilde değiştirilmektedir. Geçmişte *balae*, namaz yeri veya camiye eşdeğer bir yer anlamına gelmektedir. Bu dönemde *balae* ahşap veya dayanıklı olmayan malzemeden yapılmış küçük bir ibadethaneye atıfta kullanılan bir terim haline gelmiştir. Bu dönemde "cami" olarak adlandırılabilecek yapı, cuma namazını destekleyen büyük, dayanıklı malzemelerden yapılmış bir yapıdır. Bu dönemle ilgili Arap veya Babür mimarisinden, yerel mimariye göre daha çok etkilenen stiller olduğu da söylenebilir.[17]

---

[15] Najib Arwaebuesa (mimar), Kişisel Görüşme, Ağustos 27, 2018.

[16] Krongchai Hattha, **Masjid Krue Se Moradok Arayatham Pattani (Pattani'nin Mirası Masyid Krue Se)**, Pattani, Good Idea, 2006, s. 33.

[17] Vasu Poshayanandana, "Sathapattayakam İslam Nai Pattani (Pattani'deki İslam Mimarisi)," **Silpakorn**, C.XLII, No:4, Temmuz-Ağustos, 1999, s. 100.

Bununla birlikte, yeni inşa edilmiş ibadet alanının takviyeli betonla korunduğu ve kullanılmaya devam ettiği bazı ahşap camiler vardır. Cemaat alışkanlıklarına göre genellikle küçük olmayan kubbeler ve minareler eklenmiş, yapı için ise hafif malzemeler kullanılmıştır.[18] Güneydeki bu Orta Doğu havasını birleştiren yerel camilere bir örnek olarak 1952 yılında çimento ayağını ahşap bir ayakla değiştirerek ve batı tarafında bir minare ekleyerek yenilenen Masyid Vadi Al Hussain verilebilir. (R.2.72.-2.73.) Ayrıca çatının tepesindeki kubbeyi ve minareyi dolduran Masyid Al Hassani (R.2.126.), ibadet alanı yana doğru genişleyen ve sonradan kubbe şeklinde bir kule eklenen Masyid Raya Pattani (R.2.102.), yerel çatıyı ve batı sundurmayı koruyan ancak 1977 yılında betonarme olarak yenilenen bir tarafında kubbe ve minare bulunan Masyid Yabal Rod Rahmah (R.2.265.) diğer örneklerdir.

Cami yapımında, betonarme kullanımı ve kubbe çatı bu dönemin en popüler tarzıdır. Kubbeli camiler, yerel geleneklere dayanan ve Tay tarzı ahşap çatıya sahip geleneksel dini anlayışlardaki değişikliklerin bir sembolü olarak kullanılmaktadır.[19] Bu kubbeli camiler genellikle dikdörtgen planlı yapısıdır. Yapının batı cephesinde mihrap çıkıntısı, kubbeler ve minareler ile düz çatılar, sivri kemerli veya yuvarlak kemerli revak bulunmaktadır. Bu caminin özellikleri, hacca giden veya Arap ülkelerindeki camileri ziyaret eden güneydeki Müslümanların birikimine dayanmakta[20] ve Malezya'daki Indo-Saracenic[21] cami üslubunun etkisini

[18] Bu olgu Malezya'da da görülebilir. 19. yüzyıldan erken 20. yüzyıla kadar Malezyalılar bir caminin soğan şeklindeki kubbeler olmadan tamamlanamayacağını düşünüyorlardı. Pek çok geleneksel üsluptaki cami, kademeli çatıya bir kubbe koymak için değiştirildi ya da mevcut çatı bütünüyle soğan tipi kubbeye dönüştürüldü. Bkz.: Abdul Halim Nasir, **Mosque Architecture in The Malay World**, Trans. by Omar Salahuddin Abdullah, Kuala Lumpur, Ampang, 2004**,** s. 99.

[19] Srisak Wanliphodom, v.d., **Loa Khan Tamnan Tai (Güneydeki Efsaneler Anlatımı)**, Bangkok, Mulanithi Lek-Prapai Wiriyaphan, 2007, s. 191-192.

[20] Pakpadee Yukongdee ve Ponthip Panthukowit, **Kan Sueksa Wijai Masjid Akan Prakob Sasanakit Nai Sasana İslam Kon Poso 2475 (1932'den öncesi Cami ve İslam İbanethanelerinin bir İncelenmesi)**, Bangkok: Samnak Borankadee Lae Pipittapantasatan Haeng Chart Krom Silpakorn, 2007, s. 136.

[21] Malezya'daki İngiliz yönetimi sırasında, sivil yapıları inşa etmek için Hindistan'dan İngiliz mimarlar getirilmiştir. Bu mimarlar, 19. yüzyılın başlarında Malezya'da Indo-Saracenic (bazı kaynaklarda Neo-Mogul veya British Raj olarak bilinir.) tarzı camileri tanıtmışlardır. Bu camiler, eksenel simetrik plan, üstte *chatri* ile minare, soğanvari kubbe, çok dilimli kemer ve eyvan gibi Babür

yansıtmaktadır. (R.3.15.) Masyid Tanyong Mas (R.2.146.) Kedah'taki bir camiyi anımsatmaktadır. (R.3.16.) Diğer örnek alınan camiler ise Orta Doğu mimarisi ve Indo-Saracenic mimarisinin bir karışımı olarak inşa edilen Masyid Solahuddin, Masyid Al Hassani'nin yeni yapısı ve Masyid Darul Yadidi'nin yeni yapısıdır. (R.2.214., 2.125., 2.136.)

Hükümet, Hacı Sulong'un ortadan kayboluşu olayını çözdükten sonra güneydeki barış ortamını güçlendirmek, buradaki insanların kalplerini kazanmak için merkezi camiler inşa etme kararı almıştır. Bu yüzden 1956 yılında Masyid Glang Pattani inşa edilmiştir. (R.2.157.) Bu caminin yapımında Tac Mahal'den ilham alındığı söylenmektedir.[22] (R.3.17.) Bu cami, güney bölgesinde hükümet bütçesi üzerine kurulmuş ve güneydeki modern mimari tasarım ilkelerine uygun olarak inşa edilmiş ilk camidir. Masyid Glang Pattani, güneydeki kubbeli camilerin en gelişmişi olarak kabul edilir. Mükemmel güzellikleri ile birlikte Masyid Glang Pattani, daha sonra inşa edilen camiler için model oldu.[23] Daha sonra sırasıyla Yala, Narathiwat, Satun ve Songkhla üzerine merkez camiler inşa edilmiştir.

d) Etnik Uyanış ve Yeni Bir Yaklaşım Arayışı Dönemi (1990'den günümüze)

Etkileyen olaylar ve faktörler: Dünya çapında hızlı bir şekilde gelişen iletişim teknolojisi, güneydeki Müslümanların da hızlı ve kolay bir şekilde iletişim kurmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca güneydeki Müslümanlar diğer ülkelerdeki Müslüman dernekleriyle de irtibata geçebilmektedir. 1997 yılı civarında Arap ülkelerindeki kurumlar, cami yapımına katkı sağlamak için Tayland'a gelmiştir. Aynı zamanda bu dönemde Tayland'da mimarlık bilgisi gelişmekte, Müslüman mimarların sayısı artmakta ve cami yapısının girişine engelliler için evrensel tasarım fikirleri düşünülmektedir.

---

mimarisinin temel özelliklerine sahiptir. Bkz.: Chen Voon Fee, **The Encyclopedia of Malaysia Vol.5: Architecture**, Singapore, Archipelago, 2007, s. 82-85.

[22] Çünkü yapının oranı, kubbenin şekli ve Masyid Glang Pattani'nin önündeki havuz, Tac Mahal'de bulunanlara benzerdir. Ancak yapıda, caminin girişindeki minare zirvesi gibi Tay sanatının etkisini gösteren bazı unsurlar vardır. *Bai Sema* andıran Budist tapınağının sınırını işaret eden bir parapet gibi bağış listesi yazılmış bir taş tablet de vardır.

[23] Abdulrasoh Wanna-alee (Yala Rajabhat Üniversitesi, Beşeri Bilimler ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 12, 2018.

Bu dönemde hükûmet güneyde turizmi teşvik etmeye karar verdi. Masyid Krue Se'nin bitmemiş bir yapı olarak bilinmesine rağmen hükûmet güney sınırındaki vatandaşların yaşam kalitesini arttırmak istediği için camiyi turizme açmak istedi. Ancak caminin lanetli olduğu iddiaları yüzünden bu istek henüz gerçekleşmedi. (R.3.18.) Bu hikâye Malay Müslümanları için de oldukça rahatsız edicidir. Çünkü Masyid Krue Se, Malay halkının önemli bir kültürel mirasıdır ve ibadethanenin Allah'la bağlantısı İslam inancı üzerinde derin bir etkiye sahiptir.[24] Malay halkının medeniyet mirası hakkındaki bilgilerin yanlış yayılması ve İslam ve Malay kültürüyle tutarlı olmayan hükûmet politikaları nedeniyle güney sınır bölgelerindeki Müslümanlar etnik kimliklerinin ve inançlarının silineceğinden korkmaktadır.[25] Bu korku, çeşitli konularda hükûmetle çatışmalar yaşanmasına neden olmuştur. Toplumda uzun zamandır biriken öfke, 2004'te Pattani'de şiddete yol açmış, Masyid Krue Se çevresinde yaşanan çatışmalar sonucunda camide ağır hasar meydana gelmiştir.

2004'teki olay, etnisitenin uyanmasını ve güney sınır illerindeki Müslümanlar arasında Malay kimlik bilincinin yeniden kurulmasını tetikledi. İnsanlar tarih okumaya yöneldiler, sanat ve kültürle ilgilendiler. Böyle bir uyanış mimariye de yansıdı. Yaklaşık 2012'den bu yana, üç güney sınır bölgesinde, "Çağdaş Malay" denen bir üslup kullanılmaya başlandı. Bu üslupta çağdaş görünümü azaltmak veya değiştirmek için güneydeki yerel mimarinin şekli ve deseni kullanılmıştır.[26]

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Modern iletişim teknolojisi, güney bölgesindeki Müslümanların farklı ülkelerdeki İslam mimarisini öğrenmelerine olanak sağlamıştır. Mimari etkilenme artık sadece Orta Doğu veya

---

[24] Krongchai Hattha, **Masjid Krue Se Moradok Arayatham Pattani (Pattani'nin Mirası Masyid Krue Se)**, Pattani, Good Idea, 2006, s. 18.

[25] M. Chaibunkaew, "Kan sang kwam pen thai nai kwam pen Malayu bon puentee sam jangwat chaidaen tai: Koranee sueksa nayobai pasom klomkluen tang wattanatham Kong Jompon po phibunsongkhram poso 2481-2500 (Tayland'ın güney sınırlarındaki üç ilde yaşayan malay müslümanlığını Taylaştırma faaliyeti: Mareşal P. Pibul Songkram yönetiminin kültürel asimilasyon politikası örneği)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Tammasat Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bangkok, 2013, s. 71-72.

[26] Sukree Madakakul, Ed.,**Seni Bina Patani (Patani Mimarisini Görelim)**, Pattani, Mitrapab, 2018, s. 128-134.

Malezya ile sınırlı değildir, İslam ülkerindeki cami mimarisinin ayırt edici unsurları birleştirilmektedir. Böylece güneydeki camiler eskisinden daha fazla yenilik ve çeşitliliğe sahiptir. Yapılar Arapça hat sanatı ve İslam sanatının geometrik desenleri ile dekore edilmektedir. (R.2.270., 2.274.) Tarihi bir cami olan Masyid Krue Se bile geometrik desenli havalandırma panosu eklenerek yenilenmektedir. (R.2.31.) Ayrıca Filistinlilerin İsrail'deki durumu[27] bu dönemde güneyde cami tasarımına ilham kaynağı olarak Kudüs'teki mimarinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Kubbetü's-Sahre'den ilham alınan Saiburi İslam Wittaya Okulu'na ait cami (R.2.182.) Kudüs mimarisine örnek olarak gösterilebilir.[28] (R.3.19.)

Orta Doğu tarzı cami uluslararası bir stil haline gelmiş ve günümüzde güneyde bir ana akım olmuştur. Ancak son zamanlarda, Güney Malezya'nın - Andaman sahili ve Alt Güney Bölgesinde olduğu gibi- üç sınır bölgesinde, Çağdaş Malay mimarisinden olan yeni bir cami yaratılmıştır. 2012 yılından beri birkaç mimar, insanların dikkatlerini güney bölgesinin yerel bilgeliğine çekmek için çalışmaya önem vermektedir. Bu mimarlar, güneydeki yerel mimariyi ilham kaynağı alarak camiler inşa ettiler. Bu camilerde genellikle piramit şeklinde çatı kullanılmıştır ve bu bölgedeki eski ahşap camilerde bulunduğu gibi ajur işçilikli havalandırma panoları uygulanmıştır. Masyid Glang Balo Malay çağdaş camilerine örnek olarak verilebilir. (R.2.187.)

Günümüzde Güney Tayland'da Çağdaş Malay stilindeki yapılar üzerinde çalışan mimarlar gün geçtikçe artmaktadır. Son dönemlerde bu bölgelerde mimarların farklı tarzdaki yapılar üzerinde çalıştıkları görülmektedir. (R.3.20.) Ancak bu yenilikçi tarzdaki yapılar Arap ve Orta Doğu mimarilerinde olduğu gibi fazlaca yaygınlaşamamıştır.

---

[27] Taylandlı Müslümanlar Filistinlileri Müslüman kardeşleri olarak gördükleri için onlara karşı sempati duyuyorlar. 1989'da, çeşitli Müslüman örgütleri Tayland'da Filistin hükûmetinin statüsünün belgelenmesi için desteklediler. Buna ek olarak Taylandlı Müslümanlar, İsrail'i Kudüs'te Filistinli Müslümanları öldürmekle suçlayan bir bildiri yayınladılar. Bkz.: Jaran Malulim, **Thai Kap Lok Muslim (Tayland ile Müslüman Dünyası)**, Bangkok, Chulalongkorn Maha Witayalai, 1996, s. 146.

[28] Abdulrasoh Wanna-alee (Yala Rajabhat Üniversitesi, Beşeri Bilimler ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 12, 2018.

Güney Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi şu tablo gibi özetlenebilir.

<table>
<tr><th colspan="2">Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla
Güney Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi</th></tr>
<tr><th colspan="2">1. Dönem-İlk İslamlaşma Dönemi: Yerel Mimari Camiler
ve Orta Doğu Mimarisinde Camiler (1786 yılından öncesi)</th></tr>
<tr><th>Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin
mimari tarzlarındaki etkilenmeler</th><th>Cami
Örnekleri</th></tr>
<tr><td>- 13. yüzyılda Tayland'ın güney bölgesinde Müslüman nüfusu sahip olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır.
- İran ve Hindistan'ın daha önce bu bölgede saygı duyulan Budizm ve Brahmanizm kavramlarına benzer ritüelleri ve uygulamaları olduğu için Güneydoğu Asya'daki yerli halk, Sufi'den etkilenip kolayca İslam'ı kabul etmiştir.
- 1457'de Patani kralı İslam'ı benimsemiştir.
- 1680'de Songkhla Sultanlığı Siyam tarafından yıkılmıştır. Sultanın soyundan gelenler Chaiya'ya yerleşmişlerdir.
- 1786'da Patani Krallığı Siyam tarafından ele geçirilmiştir.
- İlk Müslümanların ibadethaneleri Budist veya Brahma tapınaklarından uyarlanmıştır.
- 16. yüzyılın başlarından önce, zaten kurulmuş bir yerel cami var olmalıdır. Ancak dayanıklı olmayan malzemelerden yapıldığı için zamanla bozulmuş ve camiye dair herhangi bir iz kalmamıştır.</td><td>Ev, Budist veya Brahma tapınaklarıyla özdeşleştirilen ibadet mekânları

Surau Aur (14. yüzyılında)

Masyid Krue Se (1514-1564)

Masyid Darul Na İm (1530-1564)

Masyid Vadi Al Hussain (y. 1624)

Masyid Najmuddin'in ilk yapısı (y. 1634)

Masyid Yama Ati Solatin Avvalu (17. yüzyılın sonlarında)</td></tr>
<tr><th colspan="2">2. Dönem-Batı Rönesansından Etkilenme Dönemi: Yerel Mimari Camiler
ve Sömürge Mimarisi ile karışık Yerel Mimari Camiler (1786-1931)</th></tr>
<tr><th>Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin
mimari tarzlarındaki etkilenmeler</th><th>Cami
Örnekleri</th></tr>
<tr><td>- Erken Rattanakosin döneminde güneydeki şehirlerin valileri Siyam'a karşı ayaklanma çıkarmıştır. Siyam ayaklanmaları bastırmak için asker göndermek zorunda kaldı.
- Kral V. Rama güney eyaletlerini Siyam'ın bir parçası olarak birleştirmiş.
- 1909'da imzalanan Anglo-Siyam Antlaşması'nın sonucunda güneydeki dört Malay sultanlığı İngilizlere terkedildi.
- İngilizlerin ve Çinlilerin Malay Yarımadası'na ve Tayland'ın güney sınırına girişi, çeşitli alanlardaki gelişmelerle sonuçlanmıştır.
- Güneydeki Müslümanlar haca gitmeye ve Arap ülkelerine seyahat etmeye başladı.
- Batı mimarisi yerel yapılarda uygulanmıştır ve</td><td>
Masyid Raya Pattani (onarım öncesi) (1845)

Masyid Usasana İslam (onarım öncesi) (1847)

Masyid Al Hassani'nin ilk yapısı (y. 1910)

Masyid Yabalrod Rohmah (3. dönem) (y. 1915)</td></tr>
</table>

yeni bir cami tarzı yaratmıştır. - Yabancı ülkelerden ithal edilen malzeme ve aletler de caminin yeni tekniklerle dekore edilmesine katkı sağlamıştır.	 Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısı (y. 1918)
3. Dönemi-Dini Uyanış ve Modern Bilim Dönemi: Orta Doğu Mimarisi ile karışık Yerel Mimari Camiler, Indo-Saracenic Mimarisi ile karışık Orta Doğu Mimarisinde Camiler ve Merkez Cami Tarzında Camiler (1931-1990)	
Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler	**Cami Örnekleri**
- 1932'de Siyam rejimi mutlak monarşiden demokrasiye dönüştü. - 1939'da devlet konvansiyonunu ilan edildi. - 1948'de Hacı Sulong tutuklanmıştır. - Bölgede dini uyanış ve modern bilim ve teknolojinin ortaya çıkmıştır. - Yurtdışındaki camilerin eğitim veya hac gibi nedenlerden dolayı görülmesi, Malezya'daki akrabalarla iletişim halinde bulunulması ve betonarmenin uygulanması nedeniyle Müslümanlar kubbe ve minareli camileri tercih etmiştir. Bu camilerde Arap ülkelerindeki yapılar ve Malezya'daki Indo-Saracenic tarzlı camilerin etkisini göster. - 1957'de Masyid Glang Pattani inşa edilmiştir.	 Masyid Solahuddin (1930) Masyid Tanyong Mas (1954) Masyid Glang Pattani (1957) Masyid Najmuddin (1970) Masyid Glang Yala (1982)
4. Dönem-Etnik Uyanış ve Yeni Bir Yaklaşım Arayışı Dönemi: Yeni Stilinde Orta Doğu Mimarisinde Camiler ve Çağdaş Malay Mimarisinde Camiler (1990'den günümüze)	
Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler	**Cami Örnekleri**
- Dünya çapında gelişen iletişim teknolojisi, güneydeki Müslümanların da kolay bir şekilde iletişim kurmasına olanak sağlamıştır. - Güney Tayland'da cami bulunmayan topluluklar da Araplardan cami inşa etmek için mali yardım almıştır. - Tayland'da mimarlık bilgisi gelişmiştir ve Müslüman mimarların sayısı artmıştır. - 2004'te Masyid Krue Se çevresinde yaşanan çatışmalar meydana gelmiştir. Bu olay etnisitenin uyanmasını ve güney sınır illerindeki Müslümanlar arasında Malay kimlik bilincinin yeniden kurulmasını tetikledi. - Yaklaşık 2012'den bu yana üç güney sınır bölgesinde, "Çağdaş Malay" denen bir üslup kullanılmaya başlandı.	 Masyid Usasana İslam (onarım sonrası) (1935) Masyid Yabalrod Rohmah (4. dönem) (1977) Masyid Raya Pattani (onarım sonrası) (1996) Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi (y. 2008)

	 Masyid Glang Nakhon Si Thammarat (2014) Masyid Glang Balo (2014)

Tablo 3.1. Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla Güney Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi. (Sanasen, 2020)

Bu araştırmada Tayland'ın güneyindeki camiler incelenirken özellikle Güney Sınır Bölgesindeki Müslümanların yaptığı camiler üzerinde durulmuştur. Çünkü o bölgedeki camiler, Müslümanların eşsiz tarihi ve kültürel geçmişleri nedeniyle farklı bir tarza sahiptir. Buna ek olarak güney sınır illerinde, inceleme yapılabilecek her döneme ait birçok cami örneği vardır. Tayland-Malezya sınırındaki camiler, güneydeki merkezi bölgede ve Andaman Denizi'nde cami bulunmadığı sürece güneydeki caminin en iyi temsilcisidir.

Geçmişten günümüze kadar güneydeki camilerin çoğu Malezya ve Endonezya'daki mimariden etkilenmiştir. 20. yüzyılın başından itibaren Arap cami mimarisi ana akım haline gelmiştir. Ama günümüzde Malay mimarisi yeniden canlanmaktadır. Çünkü bölgenin çoğunluğu, özellikle de güney sınır illerinde yaşayanlar, önceden Patani İslam devleti'nde yaşamaktaydı. Tayland'ın güney kısmı bir zamanlar Malezya bölgesi olduğu için güneydeki Müslümanlar ile Malezyalılar ortak tarihe, kültüre ve cami mimarisine sahiptir ve güneydeki Müslümanlar hâlâ Malezya'daki akrabalarıyla etkileşim içindedir. Bu yüzden Malezya ve Endonezya'daki mimari, Tayland'ın güneyindeki camileri bugüne kadar etkilemiştir.

Orta Güney Bölgesindeki iller ve Songkhla'daki camilerde bulunan Malay sanatı ile karışık Tay sanatının etkisi, bölgenin tarihi arka planı ile açıklanabilir. Geçmişte de belirtildiği gibi Orta Güney Bölgesi, Tayland devletinin yetkisi altındadır. Tayland sanatı ve kültürü bu nedenle yayılmıştır. Ayrıca, bu bölgede, güney sınır illerinde olduğu kadar yoğun Malay nüfusu da yoktur. (Harita 3.2.) Bu nedenle Orta Güney Bölgesindeki Songkhla'ya bağlı Malay halkının Müslümanları, Tayland-Malezya sınırında yaşayan Müslümanlar kadar Malay etnik kökenlerinin

farkında değildirler. Bu nedenle Tayland'ın Songkhla'ya kadar olan Orta Güney Bölgesindeki Müslümanların cami mimarisi Tayland sanatına dayanmaktadır. Ancak bu sonuç sadece bir varsayımdır. Gelecekte, Songkhla'ya kadar olan Orta Güney Bölgesindeki camiler hakkında bilgi verilecektir. Andaman Denizi bölgesiyle ilgili de daha fazla bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Güney bölgesindeki camilerin mimari özellikleri şöyledir:

Caminin Terimleri: Tayland'ın güneyindeki camileri adlandırmak için şu terimler kullanılmaktadır.

a) *Balae*

Balae sözcüğü, Güney Tayland'da yaşayan Malaylar tarafından, sağlam olmayan malzemelerle yapılan ve sadece günlük namazların kılındığı yapılar için kullanılmaktadır.[29] Bazı insanlar bu sözcüğü, Arapça'daki *madrosah* (medrese) kelimesi ile karıştırarak *balasoh* olarak kullanılmaktadır.

b) *Surau*

Tayland'ın güneyinde, günümüzdeki modern anlamdaki camilerden önce *surau* adına ibadet yapıları bulunmaktaydı. *Surau*, Malayca'da "ibadet yeri" anlamına gelir. Tayca'da ise "Müslümanların ibadet ettiği yer" olarak sözlüğe geçmiştir.[30] Malay dünyasında yaygın bir biçimde kullanılan *surau*, sosyal-dini sistemin ayrılmaz bir parçası haline geldi. İslam öncesi dönemde *surau* bir atalara tapınma yeri olarak inşa edildi ve genelde yüksek kazıklar üzerine yapıldı. İslam'ın gelişiyle *surau* da bir İslamlaşma süreci geçirdi. *Surau* artık küçük cami (mescit) anlamındadır ve cuma namazı için kullanılmaz.[31] Günümüze Güney Tayland'daki *surau*lar çok fazla kalmamıştır. Pattani'deki Surau Aur nadir örneklerinden biridir.

---

[29] Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014, s. 7.

[30] Ratchabandittayasapha, "สุเหร่า", (Çevrimiçi) https://dictionary.orst.go.th, 10 Eylül 2021.

[31] Mohd. Taib Osman, **Malay Dünyasında İslam Medeniyeti**, Çev. Ali Çaksu, İstanbul, IRCICA, 2000, s. 186-187 ve Wayne Bougas, "Surau Aur: Patani Oldest Mosque," **Achipel**, C.XLIII, 1992, s. 91-92.

Konumlar: Güney Tayland'da ilk İslamlaşma döneminde dini yapılar şehrin merkezi konusundaki hükümet ve ekonomi merkezlerine göre konumlandırılmıştır. Örneğin saraya yakınında bulunan Masyid Krue Se ve Pattani körfezindeki limanın yakınında Arap tüccarlara ait Masyid Darul Na İm bu özellikle bağdaşmaktadır. Sonraki dönemlerde bölge çapında cami bulunmaktadır. Çünkü Güney Tayland'da Müslüman nüfusu hakimdir.

Malzemeler: Bu bölgelerde inşa edilen camilerde ahşap, yığma kargir ve betonarme olmak üzere toplam üç çeşit malzeme kullanılmıştır. Bölgenin yerel malzemesi olan ahşap, bilhassa *chengal*[32] isminde tanınan bir sert ağaç türü eski zamanlarda Tayland'ın güney bölgesinde inşa yapımının ana malzemesidir. Güney Tayland'da bulunan bütün tarihi camiler ahşaptan yapılmıştır. 19. yüzyılın sonlarında Avrupa mimarisinin beğenilmesiyle birlikte Güney Tayland'da yığma kargir camiler inşa edilmeye başlanmıştır. Betonarme ise 20. yüzyılın başlarından bu yana güney bölgesinde cami inşa etmek için en çok tercih edilen malzemedir.

Planlar: Tayland'ın güneyinde bulunan cami yapılarında üç plan tipi şeması görülmektedir. Bu yapılarda kare, dikdörtgen ve sekizgen plan tipi uygulanmıştır. Kare planlı yapılar, erken dönemde Tayland'ın güney bölgesinde ahşap malzemeli ve bazen yığma ve kâgir yapılarında ve kademeli olarak yapılmış piramidal çatılı camilerde görülmektedir. Dikdörtgen planlı yapılar ise bölgede yoğun olarak kullanılmıştır. Özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında cami harimlerini geniş tutmak amacıyla bu plan şeması yoğun olarak bölgede kullanılmıştır. Dikdörtgen planlı yapıların üst örtülerinde ise kırma catı uygulanmıştır. Sekizgen plan şeması ise son yıllarda yapılan yapılarda görülür. Bu plan şeması Kubbet'üs-Sahra'nın plan şeması örnek alınarak yapılara uygulanmıştır.

Örtü Sistemleri: Tayland'ın güney bölgesindeki camilerde uygulanan beş tipi örtü sistemler vardır. Bunlar çok kademeli piramidal çatı, beşik çatı, kırma çatı, Hollanda çatısı ve düzdam üzerine kubbedir.

---

[32] Güney Tayland ve Kuzey Malezya'da yerel malzeme olan *chengal*, sırt olmasına rağmen oymacılık için uygundur. Nitekim bu iki bölgede bulunan *chengal* ile yapılan ahşap yapılar güzel ahşap oyma sanatına sahiptir. Bkz.: Ismail Said, "Art of Woodcarving in Timber Mosques of Peninsular Malaysia and Southern Thailand," **Jurnal Teknologi**, V.XXXIV, B, 2001, s. 47.

a) Beşik çatı

Beşik çatılı bu bölgede bulunan en eski örtü sistemi tipi olduğu anlaşılmaktadır. (R.2.1.)

b) Çok kademeli piramidal çatı

Kademeli olarak yapılmış piramidal çatılı camiler beşik çatılı camilerde olduğu gibi tarihi eski dönemlere dayanmaktadır. Kademeli olarak yapılmış olan piramidal çatı genellikle kare planlı camilere uygulanmıştır. Piramidal örtüsünü ise iç mekânın büyüklüğüne göre destek ayakları artırılır veya azaltılmıştır. Bu destek ayaklarının uzunluğu ise kademeli olarak yapılan çatı yüksekliğine göre desteği görülmektedir. Kademeli çatı aralarında bulunan açıklıklar ile de iç mekân havalandırılması sağlanmıştır. Güney Tayland'daki yapılarda kullanılan bu örtü sistemi bölge iklime uyum sağlamaktadır. (R.2. 253.)

Kademeli olarak yapılmış olan piramidal çatı örtüsü Malay Yarımadası, Sumatra, Cava, Kalimantan, Bruney ve Vietnam gibi tropik iklime sahip bölgelerde yaygın olarak kullanılmıştır. Bu örtü sistemi, Bali'deki *"meru"* yapıları ve Cava'daki Hindu tapınaklarının örtüsü olan *"candi"*yi andırmaktadır.[33] (R.3.21.) Meru, Hindu kozmolojisinde kutsal dağ olan *Sumeru*'yu simgelenmektedir. Dört köşeye hakim bir merkez güç sergileyen sivri piramit çatı tanrıların oturduğu yeri ifade eder. *Meru* yapıları bu örtü sistemi iki veya beş kademeli olarak yapılmış ve en üst kademe ise "*mahkota*"[34] (taç) denilen bir âlem ile sonlanmaktadır. Ayrıca bu örtü sisteminin Çin pagodasının formundan benimsendiği bir varsayım da vardır. Çünkü bu bölgedeki birçok camiler Çin işçiler tarafından inşa edilmiştir. Kademeli piramidal çatının bölge iklimine göre şekillenmesinin yanında farklı din anlayışlarına göre anlamlandırıldığı görülmektedir.

---

[33] Howard M. Federspiel, **Sultans, Shamans, and Saints: Islam and Muslims in Southeast Asia**, Honululu, University of Hawaii, 2007, s. 76.

[34] *Mahkota*, Hindu tapınaklarının çatısındaki aleminden benimsenmiştir. Bazı kaynaklarda *"mustaka"* olarak geçirmektedir. Bkz.: Andrew Petersen, **Dictionary of Islamic Architecture**. New York, Routledge, 2002, s. 133 ve Mohd. Taib Osman, **Malay Dünyasında İslam Medeniyeti**, Çev. Ali Çaksu, İstanbul, IRCICA, 2000, s. 299-300.

Yaklaşık 1906 tarihinden itibaren Güney Tayland'daki çok kademeli piramidal çatı ile örtülen camilerde cam topu *mahkota* olarak kullanılmaya başladı. Yabancılardan getirilen bu cam topu balık ağları bağlamak için kullanılırdı.[35] (R.2.135.) 20. yüzyıldan sonra kademeli olarak yapılmış piramidal çatının inşası daha azaltmakla birlikte son yıllarda yapılan Çağdaş Malay mimarisinde bu örtü sistemi tekrardan canlandırılmıştır. (R.2.187.)

c) Kırma çatı

Kırma çatı, Güney Tayland'da 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren yaymaya başladı. Bu çatı tipi Güneydoğu Asya'da 16. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan sömürge mimarisinden model alınmıştır. Çatı kiremitlerle kaplıdır. (R.2.61., 2.101., 2.134.)

d) Hollanda çatısı

Hollanda çatısı, kırma çatından geliştirilmiştir. Yerel dilde "*balano*" olarak denilmekte olup "Hollanda" anlamına gelmektedir. (R.2.128., 2.134.) Balano çatısı, "Manila" da denir ve bu sözcüğün Hollandalılardan geldiği düşünülmektedir. Bu çatı tarzının bir Hollanda kolonisi olan Endonezya'dan, Güney Tayland'a 20. yüzyılın başlarında yayılmış olması mümkündür.[36] Güney Tayland'da bulunan birkaç tane kırma çatıları ve Hollanda çatıları, ajur işçilikli saçak süsü ile işlenmiştir. (R.2.128., 2.139.) Bunlar muhtemelen Güney Tayland'daki Müslümanlar, Malezya'daki yapılarında bulunan ajurlu işçilikli süslemelerinden ilham almışlardır.[37] (R.3.22.)

e) Düzdam üzerine kubbe

Güney Tayland'da bulunan kubbe örtü sisteminin uygulandığı camiler, 16. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir. Bu yapılar Arap-İran üslubunda olup Pattani'deki Masyid Krue Se ve Masyid Darul Na İm'dir. Bu iki yapı da kubbe ile

[35] Abdulrasoh Wanna-alee (Yala Rajabhat Üniversitesi, Beşeri Bilimler ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 12, 2018.

[36] Pakpadee Yukongdee ve Ponthip Panthukowit, **Kan Sueksa Wijai Masjid Akan Prakob Sasanakit Nai Sasana İslam Kon Poso 2475 (1932'den öncesi Cami ve İslam İbanethanelerinin bir İncelenmesi)**, Bangkok: Samnak Borankadee Lae Pipittapantasatan Haeng Chart Krom Silpakorn, 2007, s. 136.

[37] Vasu Poshayanandana, "Sathapattayakam İslam Nai Pattani (Pattani'deki İslam Mimarisi)," **Silpakorn**, C.XLII, No:4, Temmuz-Ağustos, 1999, s. 99.

örtülüdür. Örtü olarak kubbe yapımı, bölgenin tropik iklimine uygun olmadığı için o dönemden sonra uygulanmamıştır. Fakat 20. yüzyılın ilk yarısında Güney Tayland'da Araplaşma süreciyle ve betonarme kullanımının yaygınlaşmasıyla, bu bölgede kubbe inşasına tekrar tercih edilmiştir ve bu örtü sistemi bölgede hakim olmuştur.

Güney bölgesindeki kubbe yapımı başlangıçta, cemaatlerin potansiyellerine göre süs kubbe olarak, basit formlu, küçük boyu ve hafif malzemelerden yapılmıştır. Güneydeki Müslümanların, ekonomisi ve betonarme teknolojisi geliştikçe daha sağlam ve daha büyük kubbelerin altından kalkabilmişler. Bu kubbelerin neredeyse hepsi soğanvari biçimlidir. (R.2.94., 2.104., 2.148., 2.161., 2.217., 2.269.) Muhtemelen bu kubbeler Tac Mahal'ın kubbesine benzer şekilde yapılmışlardır.[38] Yapıyı aydınlatmak için bazı kubbelerin kasnağında aydınlık açıklıkları yapılmıştır. Kubbelerin pik noktaları hilal yıldızlı alem ile taçlandırılmıştır. Alemin alt kısmında ters çiçeğe benzeyen dalgalı düzenlenmiş bir kaide bulunmaktadır.[39] Bu kubbelerin formu ve süsleme kompozisyonları, İngilizlerin Malezya'ya getirdiği Indo-Saracenic mimarisinin kubbesinden örnek alınmıştır. (R.3.23.) 19. yüzyılın ilk yarısında İngilizlerin Malezya'yı işgal etmesiyle, daha önce Hindistan'da İngiliz mimarlar tarafından tasarlanan Indo-Saracenic mimari tarzı Malezya'ya taşınmış, oradan da Güney Tayland'a ulaşmıştır.

Tayland'ın güneyinde camilerin kubbeleri, genellikle bir tane yapılır. Cemaatin maddi destekleri yeterli olursa daha fazla kubbe de yapılabilir. Tek kubbe olursa kubbe, mihrap öne kubbe olarak yapılır ya da yapının kapısı önünde veya harim mekânının üzerinde yer almaktadır. Giriş kapısının önü, camiye içeriye girerken ve camiden çıkarken bu alanda dua okudukları için önemli kabul edilerek

[38] Rohana Waedolorh, "Rubbap Dome Masyid Nai Amphoe Muaeng Jangwat Pattani, (Pattani'deki Merkez ilçesinde bulunan Camilerin Kubbesinin Üslupları)", Kral Mongkut Ladkrabang Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Mimari Teknolojisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2014, s. 82.

[39] Bu öğe, Hindistan'daki Hindu mimarisinin çatısını süsleyen motifden alınmıştır ve *khanta* olarak denmektedir.

üzeri kubbe ile örtülmüştür. (R.2.94., 2.163.) Harim alanının üzerinde bulunan kubbe ise tevhid hissinin galip geldiği dairesel hareketi vurgular.[40]

f) Özel formlu örtü sistemi

Bu örtü sistem tipi caminin ibadet mekânı ve diğer yapılardan farklı olduğunu ifade etmek amacıyla yapılmıştır. Güney Tayland'da en dikkat çekici özel formunda örtü sistemine sahip olan cami Masyid Vadi al Hussain'dir. Bu caminin çatısı, üstte dik beşik çatılı olup bir boğum yaparak alttaki kırma çatıya bağlanır. Sırt, mahya ve çatının dört köşesinde kıvrık dal biçimli süsler ile tamamlar. Bu kıvrımlı süsler *naga*[41] olarak denilen bir Budist-Hindu mimarisinin alınlığı tahmin edilmektedir.[42] Üstelik Masyid Vadi al Hussain'in çatısı mertekleri ve dikmelerinin alt kısmında stilize edilen çiçek formları yapılmıştır. (R.2.61.-2.64., 2.83.) Kuzey Malezya'daki camilerde de bu dikmeler gibi bulunmaktadır. (R.3.24.)

Minare ve vakit duyuran elemanlar: Tayland'ın Güney bölgesinde, 1930'lu yıllardan önce inşa edilen camilerde minare inşası henüz yoktu. İnsanlar ezan çağrısını, davul çalarak okurlardı. Büyükçe, silinrik ahşap gövdeye sahip bu davullar boğa derisiyle kaplıdır. Davullar caminin doğusunda ya da yan sofasında yer almaktadır. Günümüzde davullar eski önemini ve işlevini yitirse de, camilerde kültürel miras olarak muhafaza edilmektedir.

Tayland'ın güney bölgesinde minare inşası yaklaşık olarak 1932 tarihinden sonra başlamıştır. Minareler, kubbe yapısı ile aynı anda bu bölgede yaygınlaşmıştır. Bölgede yapılan minareler ilk olarak ahşap veya yığma kâgir camilerde görülmüştür. Önceleri yapının çatısına kare ya da sekizgen planlı kulecik eklenmiş ve köşk minare olarak kullanılmıştır. (R.2.73., 2.126.) 20. yüzyılda betonarme ve inşa teknolojisinin gelişmesiyle camilere bitişik kubbe ve minare yapılmasının imkânı sağlamıştır. Bu

[40] Rohana Waedolorh, a.g.e., s. 76.

[41] *Naga*, Budist inancında efsanevi bir büyük yılandır. Tay geleneksel mimarisi çeşitli stilize edilen *naga* motifleriyle süslenmiştir. Bkz.: Wibul Leesuwan, **Pojjananukrom Silapa Thai (Tay Sanatı Sözlüğü)**, Nonthaburi, Mueng Boran, 2016, s. 285.

[42] Nangkula Utaberta, et. al., "Typological Study of Traditional Mosque Ornamentation in Malaysia – Prospect of Traditional Ornament in Urban Mosque," **International Scholarly and Scientific Research and Innovation**, V. VI, No:7, 2012, s. 459.

yüzyıldan itibaren tek kubbeli ve iki minareli camin inşaatı artarak devam etmiştir. (R.2.94., 2.125., 2.146., 2.157.) Tek kubbeli ile iki minareli cami modeli, Babür mimarisi ve Indo-Saracenic mimarisinde yapılarından ilham alınmıştır. Bu minareler genellikle yapının damınım köşelerinde yer almaktadır. Bir, iki ya da üç şerefelidir ve kubbe ile tamamlanır. Minarenin kubesi, *chatri*[43] isimli Hindistan sütunlu külahına benzeyen külah ile örtülüdür. (R.3.25.) Bazı minarelerin kubbesi hilal-yıldız alemi ile sonlanmıştır.

Şadırvanlar: Güney Tayland'ındaki camilerin şadırvanlar genellikle caminin bir tarafında ve harime girilen kapıya çok uzak olmayarak şekilde yer almaktadır. Eskiden bu bölgedeki camiler ahşaptan inşa edildiği için zamanda, yerel dilde *goloh* olarak denilen şadırvanlar basit bir kare ya da daire planlı yığma kuyu biçiminde yapılmıştır. (R.2.88.) Daha sonra camiler betonarme olarak yapılmıştır ve şadırvanlar, caminin bir tarafındaki duvarda sıralanan musluk ile önlerinde taburelerden oluşan halde yapılmıştır.

Sofalar (*Balai*lar): Güney bölgesindeki eski ahşap camilerin giriş cephesinde, yerel dilde "*balai*" denilen bir giriş alanı mevcuttur. *Balai,* dinleme ve bekleme salonu, sohbet yeri, ziyafet mekânı, dershane ve son cemaat yeri gibi çeşitli fonksiyonlar taşımaktadır. Çok amaçlı kullanıldığı için "sofa" ile karşılaştırılsa da *balai* genelde zeminden bir seki yülseltilmiş, yapının doğusunda, giriş cephesine bitişik inşa edilen, üstü örtülü, açık alanlardır. Surat Thani şehrinin Chaiya ilçesinde yaşayan Müslümanlar ise "önde yer alan bir pavyon" anlamı taşıyan "*la kwang*" tanımı kullanır. *Balai*, Malay Yarımadasının geleneksel mimarisinde ve saray yapılarında da göze çarpar. (R.3.26.-3.27.)

Günümüzde Tayland'ın Güney bölgesindeki eski ahşap camiler iklim koşulları ve doğal afetlerden oldukça azaldığından, ibadethane yapılarındaki *balai* örnekleri kısıtlıdır. Ön mekân geleneğinin sürdüğünü günümüzde ulaşan Masyid Vadi Al Hussain ve Masyid Najmuddin'de görebiliriz. (R.2.65., 2.93.) Ayrıca Bangkok'taki Cavalı Müslümanlara ait Masyid Yava'da da *balai* adlı giriş mekânı

[43] *Chatri* Hindu tapınağın ve türbenin, Babür İmparatorluğunun caminin çatısındaki kubbeli küçük köşk için bir terimdir. Kubbeler genellikle dört adet sütunla yüklenmektedir. Bkz.: Andrew Petersen, **Dictionary of Islamic Architecture**, London, Routledge, 2002, s. 52.

vardır. Zira Cava Müslümanları da camilerindeki çok amaçlı ön mekânı *balai* olarak nitelendirir. (R.2.431.)

Kemerler: Güney Tayland'da bulunan ilk camilerinde kullanılan kemerler 16. yüzyılda Arap-İran üslubunda yapılmıştır. Bunlar Masyid Krue Se ve Masyid Darul Na İm'dir. Masyid Krue Se'de sivri kemerler ve Masyid Darul Na İm'de yuvarlak kemerler kullanılmıştır. (R.2.22., 2.49.) Sonraki yıllarda yaygınlaşan yığma kâgir camilerde Batı sanatının etkisinin altında oldukları için yuvarlak kemerler kullanıldığı görülmektedir. Sonraki yıllarda betonarme malzemeden inşa edilen yapılarda İslam ülkelerindeki yapılardan örnek alınarak sivri ve kaş kemerler kullanılarak yapılan yapılara rastlanılmaktadır. (R.2.163., 2.271., 2.96.)

Pencere açıklıkları: Güney bölgesinde yöresel ve Batı sanatı olmak üzere iki tarzı karakteristik pencere açıklığı bulunmaktadır. İlki yöresel tarzında pencere açıklıkları, erken dönem ahşap camilerde rastlanılmaktadır. Zemin seviyesinden başlayan pencere açıklığı, yapının beden duvarı boyunca devam eder ve üzerinde motifli bir havalandırma panosu mevcuttur. Asya gündelik yaşam kültürün, İslam kültüründeki ibadet biçimiyle kaynaşmasıyla insanlar gün içinde daha çok yerde oturuyorlardı. Yapılar genelde koyu renkli ağacından yapıldığından, yapıların iç mekânında loş bir atmosfer söz konusudur. Ayrıca yapılarda yukarıya doğru kademeli olarak inşa edilen çatılarda pencere açılığı yoktur. Bu da yapılardaki karanlığı destekler. Aynı zamanda bölgedeki tropik iklimden dolayı hava sıcak ve nemlidir. Dolayısıyla iç mekânı aydınlatmak ve havalandırılması sağlanmak için uzun pencere açıklıkları ile havalandırma yapılmıştır.[44] (R.2.18., 2.81., 2.131.) Surau Aur'daki pencerelerin formu ve birleşme yöntemi ise Güneydoğu Asya'daki Budist ve Hindu tapınaklarında da görülür.[45]

Batı stilinde pencere açıklıkları ise yığma kâgir camilerde bulunmaktadır. Pattani'deki Masyid Nurul İslam'ın yarım dairesel alınlık ve sütuncelerden oluşan pencere açıklıkları, bu bölgenin Avrupa tarzında pencere açıklıklarının nadir bir örneklerinden biridir.

[44] Chen Voon Fee, **The Encyclopedia of Malaysia Vol.5: Architecture**, Singapore, Archipelago, 2007, s. 23.
[45] Wayne Bougas, "Surau Aur: Patani Oldest Mosque," **Achipel**, C.XLIII, 1992, s. 105.

Havalandırma ponoları: Havalandırma panosu, pencere açıklıkları gibi hava sirkülasyonunu sağlamak ve yapının iç mekânını aydınlatmak için yapılmıştır. (R.2.9., 2.13.-2.16., 2.71., 2.74., 2.138., 2.254.) Havalandırma panosu, tropik, nemli iklime sahip bölgelerdeki yapıların ortak özelliğidir. Güney Tayland'daki camilerin havalandırma panoları, yapının kapısı ve pencerelerinin üzerinde, beden duvarlarının üst kısmında ve bazen çatının üçgen alınlığında yer alır. Ahşap panonun masif yapısını estetize etmek için ajurlu ve ya oyma tekniğinde, geometrik ve bitkisel motifler işlenmiştir. Oyma panoların üzerindeki motiflerden caminin iç mekânına güzel bir ışık silueti yansır ve camiye özel bir karakter kazandırır. Ya da açıklık içine sıralanan ahşap döner silindir çubuklardan oluşan havalandırma panoları da görmekteyiz. (R.2.10.) Aynı şekildeki bu iki türü havalandırma panosu Malezya'daki ahşap yapılarda da görülmektedir. (R.3.28.-3.29.)

Oyma havalandırma panolarının en güzel örnekleri, Surau Aur ve Masyid Vadi al Hussain gibi erken dönem ahşap camilerde görülmektedir. En çok tercih edilen Malay sanatı tarzında bitkisel motiflerdir. Güney Tayland'daki yerel yapıların gereken öğesi olan havalandırma panosu, ustalara kendi hünerlerini yansıttıklarını imkâna sağlanmıştır. Nitekim havlandırma ponoları son derece güzel oymacılık süslemelere sahiptir.

Ancak son dönemlerde yapılan betonarme camilerde daha çok fabrikasyon olarak üretilmiş oyma panolar kullanılmıştır. (R.2.152.) Bu panolar el oymacılık olduğu gibi ince işçilikli değildirler. Ancak fabrikasyon olarak üretilen oyma panolar, el oymalarından daha hesaplı olması nedeniyle tercih edilmektedir. Günümüze oyma işçilikli havalandırma panosu geleneği yavaş yavaş ortadan kaldırılmıştır. Güney Tayland'daki geleneksel havalandırma panosu karakteristiğini korumak için Çağdaş Malay Mimarisini seven günümüzdeki mimarlar, cami tasarımı ile birlikte aslına uygun havalandırma panosu da tasarlamaktadır.

Harim giriş kapıları: Harimin önemli bir alan olması nedeniyle ve ibadetin burada yapılmasından dolayı harim girişi sağlayan kapıya önem verilmiştir. Cami hariminin dünyevi dünyası ve dıştaki manevi dünyasından ayıran harim kapısı doğu

cephede bulunmaktadır. Harim girişi sağlayan ana giriş kapısı yan giriş kapılarına göre daha büyük ve daha ihtişamlıdır. Kapıların yüzeyleri süsleme açısından oldukça zengin olup giriş açıklığının üzerinde oyma işçilikli havalandırma panosu bulunmaktadır.

Tayland'ın Güneyinde harim giriş kapısının güzel örnekleri, Masyid Vadi Al Hussain ve Masyid Raya Pattani'de bulunmaktadır. (R.2.76., 2.110.) İkisi kapı ahşap malzemeden yapılmış olup üç girişe sahiptir. Tayland ve Malay Yarımadası'ndaki bulunan yapılar geleneksel mimarisini yansıtmakta olup kapı yüzeylerinin orta bölümünde dikey altta ve üstte yatay panolar bulunmaktadır. Masyid Darul Yadidi'nin harim giriş kapısı ise giriş açıklığının üzerinde radyal güneş motifi yer almakta olup kapı yüzeyi boyalı cam plaka ile dekore edilmiştir. (R.2.140.)

Tayland' in Güney bölgesinde bulunan camilere girişi sağlayan giriş kapıları aynı bölgede bulunan saraylarda da kullanıldığı görülür. Saraylarda kullanılan bu kapılar divân, harim yada mahrem mekânlarına giriş sağlamaktadır. Bu bölümlere girişi sağlayan kapılar ise süsleme açısından en zengin olan kapılardan fırlar.[46] Masyid Raya Pattani ile aynı dönemde inşa edilen Jabangtiko Sarayı'ndaki harime girişi sağlayan oyma tekniğinde yapılmış kapı ve Masyid Raya Pattani'nin harim giriş kapısı süsleme açısından oldukça benzemektedir. Cami ve saraylarda benzer özelliklerde kullanılmış olan kapıların birbirinden etkilenerek bu yapılarda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Mihraplar: Güney Tayland'daki ilk dönemde inşa edilen camilerde, Masyid Krue Se ve Masyid Darul Na İm olduğu gibi Arap-Orta Doğu mimarisinde camiler, mihrabı sivri kemer veya yuvarlak kemerli olduğu beklenmektedir. Masyid Krue Se'nin sivri kemerli mihrabı, Güney Tayland'da aynı dönemde inşa edilen diğer camilerde bulunmamaktadır.[47] (R.2.28.-2.29.) Erken dönemde inşa edilen ilk ahşap camiler ise, yapılar ev ve tapınaklardan uyarlandığından dolayı mihrap sofası yoktur. Mahalliler, İslam'ın ilkelerini öğrendikçe kendi camilerine mihrap bölümünü ilave

[46] Chen Voon Fee, a.g.e., s. 40.

[47] Abdulrasoh Wanna-alee (Yala Rajabhat Üniversitesi, Beşeri Bilimler ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 12, 2018.

etmişlerdir.[48] Bu mihraplar çoğunlukla kare ya da dikdörtgen planlı ve sadedir. Bazen de üst kısmı havalandırma panosu mevcuttur. (R.2.133., 2.138.) 19. yüzyılda yığma kâgir camiler ve 20. yüzyılda betonarme camilerde bu mihrap formunun yapılmaya devam etmektedir. (R.2.147,)

Günümüze Tayland'ın güneyindeki Müslümanların çeşitli İslam mimarisinin üsluplarını daha bilgilere sahip olmasıyla bu bölgede son yıllarda inşa edilen camilerin mihrapları basık kemer, yuvarlak kemer, çok dilimli kemer, vb. gibi daha çeşitli mihrap formlar görülmektedir. (R.2.200., 2.228.)

Minberler: Eskiden Pattani'deki Masyid Krue Se devletin ulu camisi olup minberinin olduğu tahmin edilmektedir. Fakat bu minber günümüze ulaşmamıştır. Masyid Darul Na İm'de bulunan minberi sade işçilikli olup sonradan kaldırılmıştır. Bu bölgedeki minber hakkında bilgi ve kaynak olmadığı için minberin nasıl olduğu bilinmemektedir. Araştırmamıza göre Tayland'ın güneyinde yaşayan Müslümanların cami yapılarında genellikle minber yapmaya önem vermemektedir. Bu yapılarda bulunan minberler ise genellikle sade işçiliklidir.[49] Bu bölgelerde bulunan tarihi camilerde bulunan minberler ise son dönemlerde eklenildiği görülmüştür.

Güney Tayland'da bulunan yapılarda yer alan minber geleneği, 19. yüzyılın başlarından itibaren başlamıştır. Bu minberler genellikle mihrabın eksenine yerleştirilmiştir. Bu minberlerden bazıları tamamen ahşap malzemeli iken bazılarının alt kısmı yığma kâgir olup üzeri ahşap malzemeliydi. Minberler zeminden birkaç basamak yüksekliğinde olup etrafı korkuluklar ile çevrilmiştir. Minberlerin köşk kısmı üzerinde örtüsü mevcuttur.

Güney Tayland'da 20. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen birkaç tane minberlerde yerel sanatının etkisi görülür. Masyid Najmuddin'in minberin yan cepheleri, yerel ahşap evlerde olduğu gibi ortada dikey, altta ve üstte yatay aynaların

[48] Pakpadee Yukongdee ve Ponthip Panthukowit, **Kan Sueksa Wijai Masjid Akan Prakob Sasanakit Nai Sasana İslam Kon Poso 2475 (1932'den öncesi Cami ve İslam İbanethanelerinin bir İncelenmesi)**, Bangkok: Samnak Borankadee Lae Pipittapantasatan Haeng Chart Krom Silpakorn, 2007, s. 137.
[49] A.e., s. 138.

oluşturduğu tablalı bir görünüme sahiptir. (R.2.91.) Masyid Yabalrod Rahmah'ın önceki minberi ise külah kısmı yerel Budist sanatında stupa şeklinde yapılmıştır. (R.2.256.-2.258.) Masyid Raya Pattani (R.2.113.) Masyid Yama Ati Solatin Avvalu (R.2.206.) ve Chaiya ilçesinde bulunan bazı minberler, alınlıkları Hindu kozmolojisinde *Sumeru* dağını temsil eden *gunung* şeklinde yapılmıştır.[50] Bu alınlık formu, Cava-Malay kültüründe *gunung* formlu taçtan esinlendiği anlaşılır.[51] (R.3.30.-3.31.) Masyid Raya Pattani'nin minberi ve Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'daki minberlerin formu ve süslemesi, Masjid Kampung Laut ve Masjid Langgar gibi Malezya'daki tarihi camilerin minberlere hatırlatmaktadır. (R.3.32.)

20. yüzyılın ilk yarısında Güney Tayland'a Arap mimarisinin gelmesiyle bu bölgede minber tasarımı büyük değişim gösterir. Arap stilinde camilerin yaygınlaşmasının sonucunda, minberler artık kubbe ile örtülü ve Arapça kitabeler ile işlenmiş olduğu haline getirilmiştir. Köşk kısmını dört ayak desteklemekte olup bu ayaklar birbirlerine yuvarlak veya sivri kemerler ile birbirine bağlanmaktadırlar. (R.2.83., 2.155., 2.170., 2.231.) Hatta daha önce yerel sanatında yapılan minberler de önceki çatısı kaldırılıp yerine kubbe yerleştirilmiştir. (R.2.260.) Ayrıca bu dönemden itibaren minberler daha çok mihrabın sol tarafında yerleştirilmiştir.

3.1.2. Güney Bölgesindeki Camilerde Motif ve Süslemeler

Tayland'ın güneyindeki camilerinde kullanılan süslemelerin tipi ve tekniği, dönemlerde mevcut olan malzemelere göre yapılmıştır. Erken dönemde ahşap yapılarında süslemeler hepsi ahşap oymacılık idi. Daha sonra yaygınlaşan yığma kâgir camilerde alçı işçilikli idi. Betonarme camiler döneminde ise yapının dekorasyonları önem verilmemesi yüzünden bu dönemde camilerde süslemeler azaltmıştır. Tayland'ın güneyindeki camilerinde; yerel sanatı tarzında motif ve

[50] Belki de bu minberlerin taç formlu alınlığı, Cava ve Malay Sultanların tahtınından esinlenmiştir. Çünkü Hintleşmiş krallar, *meru*'nun benzerine oyulmuş tahtlara oturdular. Bkz.: Wayne A. Bougas, **Islamic Cemeteries in Pattani**, Kuala Lumpur, Malaysian Historical Society, 1988, s. 51.

[51] Nangkula Utaberta, et. al., "Typological Study of Traditional Mosque Ornamentation in Malaysia – Prospect of Traditional Ornament in Urban Mosque," **International Scholarly and Scientific Research and Innovation**, V. VI, No: 7, 2012, s. 462.

süslemeler, Çin sanatı tarzında motif ve süslemeler, İslam sanatı tarzında motif ve süslemeler ve devlet armasına bezeyen motif olmak üzere dört dekorasyon tipi bulunmaktadır.

3.1.2.1. Yerel Sanat Tarzında Motif ve Süslemeler

a) Malay sanatı tarzında motif ve süslemeler

Bu yerel motif tipi Malezya ve Güney Tayland özellikle Tayland-Malezya sınırındaki şehirlerindeki sanatının bir özelliğidir ve bu bölgelerin bir kültür miraslarından biridir. Bu motifler genellikle eski ahşap ve yığma kâgir camilerde ahşap oymacılık şekilde bulunmaktadır. Bunlar caminin harim giriş kapıları, havalandırma panoları, mihraplar ve minberlerde yer alır. Tayland'ın güneyindeki camilerde üç tipi Malay sanatı tarzında motif bulunmaktadır. Bunlar "*Langkasuka*" olarak adlandırılan motifi, çiçek ve kıvrık dallardan oluşturan kompozisyon ve radyal güneş motifidir. Bunlar Malezya'daki tarih ahşap camilerde işlenen motifler ile aynısıdır.

İlk olarak Langkasuka motifidir. Bu motif güney bölgesinde bulunan en eski motif olduğu kabul edilmektedir. (R.3.33.) Langkasuka motifi 6. yüzyılına dayanmakta olup Cava'da Hindu-Budist devleti olan Majapahit İmparatorluğu ile alakalıdır.[52] Türk sanatında Rumi motifine benzeyen bu motif, canlıların formundan stilize edilmiştir.[53] Langkasuka motifte kıvrık dallar aralarda küçük hayvanın kanatlarına benzeyen motifleri yer almaktadır. Üçgen şeklinde Langkasuka motifleri (R.2.13.-2.15., 2.259.) Hindu-Budist sanatında *Sumeru* Dağı (*gunung* motifi) ve ya *Kala Makara*[54] motiflerinden uyarlandığını anlaşılır.[55] (R.3.34.) Langkasuka

[52] Haziyah Hussin, et.al., "The philosophy in the creation of traditional Malay carving motifs in Peninsula Malaysia," **Malaysia Journal of Society and Space**, V. VIII, No:7, 2012, s. 90.

[53] 13. yüzyılın sonlarında İslâmiyet'in Tayland'ın Güneyine yayıldıktan sonra, daha önce bu bölgede yaygınlaşan Budist-Hindu efsanevi yarattık motifler, çiçek ve vejetal motiflerine dönüştürülmüştür.

[54] Güneydoğu Asya'daki Budist ve Bhrama tapınaklarının kapılarında ve pencerelerinin üzerinde bulunan ve kötücül ruhlara karşı koruyucu tılsım özelliği taşıyan çenesi olmayan bir yaratık kabartmasıdır. Tayca'da *nagan* anlamına gelir. Gala, Hint mitolojisinde Şiva'nın oğlu ve Zamanı Yiyen Tanrıdır. Hikayeye göre, Tanrı Şiva işlediği bir suçtan dolayı Gala'yı, aç bırakmış ve sonsuza dek cennet kapısına bekçilik etmekle cezalandırmıştır. Artık açlığa dayanamayan Gala, yavaş yavaş kendi bedenini yemeye başlamış ve yiye yiye bedeninden geriye sadece üst çenesi ve üst kolları kalmıştır. Geriye kalanlarla birlikte çenesiz devasa yüzü genellikle arslan figürüyle karşılaştırılsa da

motifinin eski bir motif olduğu ve daha çok tarihi camilerde bulunduğu için günümüze çok fazla örnekleri ulaşmamıştır.

İkinci Malay sanatı tarzında motif ise bitkisel motiftir. Bu motif 1800'lı yıllarında Malay Yarımadası'nda ortaya çıkmış ve Malezya'nın güneyindeki Pattani, Tayland ve Kelantan'da oyma sanatı ile alakalıdır.[56] (R.3.35.) Malay sanatı stilinde bitkisel motiflerdeki çiçek motifler yerel ve güzel kokulu çiçekler ve ormanda yetişen şifalı bitkilerine aittir.[57] Saflık simgelenen ve dinsel simge olan nilüfer de Güney Tayland'da yaygın olarak kullanılan bir motiftir. Bu çiçek, yaprak ve kıvrık dal motifler Allah'ın yaratmış olduğu güzellikleri yansıtmaktadır.[58] Malay sanatı stilinde bitkisel motifler genellikle simetrik bir kompozisyon olarak düzenlenmiştir. Kompozisyonda devamlı olarak düzenlenen kıvrımlı yaprak motiflerinden veya kompozisyonun ekseninde büyük çiçek motifi ve bu çiçeğin iki yanına çıkan kıvrık dallardan oluşturmaktadır. (R.2.71., 2.79.-2.80., 2.110., 2.210., 2.254.) Malay sanatı üslubunda bitkisel motiflerin başyapıt eserleri; Masyid Vadi Al Hussain, Masyid Raya Pattani ve Masyid Yabalrod Rohmah'ta görülmektedir.

Sonuncu motif ise radyal güneş motifidir. Tayland'ın güneyinde bulunan radyal güneş motifi, günün başlangıcını temsil etmektedir. Camilerde bulunan radyal güneş motifi genellikle çatının üçgen alınlık kısmı veya kapıları alınlık kısmında yer almaktadır. (R.2.141.) Bu motifin orta kısmında kabartmalı bir motif bulunmakta olup bu motiften yanlara doğru çıtalarla uzatılmış renkli ahşap kollar uzanmaktadır. Tayland-Malezya sınırında ve Malezya'daki Kelantan'da bulunan birçok evlerde de bu motif rastlanmaktadır.[59] (R.3.36.)

---

büyük gözleri, çenesiz yüzü ve kollarıyla kendine has mitolojik bir yaratıktır. Bkz.: Wibul Leesuwan, **Pojjananukrom Silapa Thai (Tay Sanatı Sözlüğü)**, Nonthaburi, Mueng Boran, 2016, s. 513-514.

[55] Wayne Bougas, "Surau Aur: Patani Oldest Mosque," **Achipel**, C.XLIII, 1992, s. 110. ve Sukree Madakakul, Ed.,**Seni Bina Patani (Patani Mimarisini Görelim)**, Pattani, Mitrapab, 2018, s. 62.

[56] Haziyah Hussin, et.al., "The philosophy in the creation of traditional Malay carving motifs in Peninsula Malaysia," **Malaysia Journal of Society and Space**, V. VIII, No:7, 2012, s. 90.

[57] Mohd. Taib Osman, **Malay Dünyasında İslam Medeniyeti**, Çev. Ali Çaksu, İstanbul, IRCICA, 2000, s. 345.

[58] Ismail Said, "Art of Woodcarving in Timber Mosques of Peninsular Malaysia and Southern Thailand," **Jurnal Teknologi**, V.XXXIV, B, 2001, s. 53-54.

[59] Chen Voon Fee, **The Encyclopedia of Malaysia Vol.5: Architecture**, Singapore, Archipelago, 2007, s. 27.

Tayland'ın güneyinde Malay sanatı tarzında oymacılık zengin olmasına rağmen 20. yüzyılın ortasında bu bölgeye Arap tarzında cami akımı geldikten sonra Malay sanatında motiflerin yerine Arapça kitabeler yerleştirilmiştir. Ancak günümüze Çağdaş Malay mimarisinin üzerine çalışan mimarlar, Malay sanatında oyma bitkisel motiflerini yeniden canlandırmışlardır.

b) Tay geleneksel sanatı tarzında motif ve süslemeler

Tayland'ın güneyinde çok fazla bulunmayan bu motif tipi genellikle Tayland'ın güneyinin orta kesimdeki camilerde rastlanmaktadır. Çünkü bu bölgede yaşayan Müslümanlar, Tayland- Malezya sınırındaki şehirlerde yaşayan Müslümanlardan daha fazla Tay sanatı ve kültürüne uyum sağladıkları görülmektedir. Bu bölgedeki camilerde dekor edilen geleneksel Tay tezyinatları, bölgedeki tapınaklarda işlenen motiflerden ilham alındığı anlaşılmaktadır. Mesela Masyid Yabalrod Rohmah'ın sütunlu girişinin alınlığındaki *gan khod* motifini hatırlatan kıvrık yaprak motifleri (R.3.37.), Masyid Solahuddin'in havalandırma panoların çerçevesindeki *bua* motiflerine benzer kabartmalar (R.3.38.) ve Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun üçgen alınlığındaki Burak tasvirinin altındaki armudi formuna benzeyen *phum khao bin* motifini çağrıştıran motiflerdir. (R.3.39.)

Güney Tayland'daki camilerde bulunan diğer bir Tay geleneksel sanatından kaynaklanan uçan Garuda tasviridir. Garuda, Tayca da *Krut* ve uçan Garuda *Krut Pha* denilmektedir. Brahma mitolojisinde Tanrı Vişnu'nun aracı olarak bilinmektedir. *Krut*'un başı kuş olup insan bedenine sahiptir. Baş kısmı ve kanatları kartalı andırmaktadır.[60] (R.3.40.) Tay insanlarının *Krut* Budist inancı ile karıştırılması nedeniyle Tay geleneksel sanatında yoğun olarak kullanılmıştır. Tayland'daki saray ve tapınaklarında alınlık kısımlarında bu motifin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Tayland'ın sivil hizmet arması olarak da kullanılmaktadır. Masyid Yama Atı Solatin Avvalu'nun üçgen alınlığında bulunan boyama tekniğinde *Krut Pha* betimi (R.2.203.), ülkenin güneyindeki tapınak ve sivil mimarilerinde bu

[60] Madonna Gauding, **The Signs and Symbols Bible: The definitive guide to the world of symbols**, London, Octopus, 2009, s. 124.

motif kullanılmıştır. Bu motif dini mimarilerde fazla kullanılması nedeniyle bu yapılarla özdeşleşmiştir.

3.1.2.2. Çin Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler

Masyid KrueSe'nin kubbesinin Lim To Kium adlı bir Çinli usta tarafından yaptırıldığını anlatan hikaye doğruysa, Çinlilerin Güney Tayland'daki varlığı en azından 16. yüzyıla kadar izlenmektedir. Bu bölgede camilerin inşasında yerel Müslümanların dışında Çinli işçiler de yer almaktadır. Ancak bu insanlar Çin sanatının izlerini çok fazla bırakmamışlardır. Buradaki camilerde bulunan Çin sanatına ait motif olduğu sayılan motif, tek Svastika motifidir. (R.3.41.) Güney Tayland'daki camilerde bulunan Svastika motifi, Masyid Vadi Al Hussain ve diğer tarihi camilerde olduğu gibi tarihi ahşap camilerde bulunmaktadır. (R.2.77.) Bu motif harim giriş kapısında ve havalandırma panolarında yer almaktadır. Dünyada birçok uygarlıklarda yer alan Svastika motifi farklı anlamlar taşımaktadır. Çin'deki Budist kültüründe Svastika motifi, sonsuzluğu simgelerken Hindistan'daki Hindu inancında şans ve refahı ifade etmektedir.[61] Güney Tayland'daki camilerde Svastika motifinin kullanımın gerekçesine dair bir malumat bulunmamaktadır.

Güney Tayland'daki camilerde bulunan Çin üsluplu motiflerin dışında çini blok kakma bir süsleme tekniği de görmekteyiz. (R.2.108.) Bu süsleme tekniği, bu bölgede bulunan tapınaklar ve şehir kapıları gibi önemli yapılarda dekor edilen aynı şekilde çini blok kakma tekniğinden örnek alınmıştır. (R.3.42.)

3.1.2.3. İslam Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler

a) Yazılar ve hat sanatları

İslam'ın gelişi Arap yazı ve alfabesini Malay dünyasına tanıttı. Javi yazısı diye bilenen Arap harflerinin Malay dilinin yazımında kullanılmaya başlanması Malay dünyasında bir hüsn-ü hat geleneğinin oluşmasına zemin hazırladı.[62] Malay dünyasındaki ahşap oymacılığında da hat sanatı hakimdir ve bu eserlerde Osmanlı

[61] A.e.

[62] Mohd. Taib Osman, **Malay Dünyasında İslam Medeniyeti**, Çev. Ali Çaksu, İstanbul, IRCICA, 2000, s. 337-338.

hat sanatından etkileri göster.[63] Ancak elimizdeki Tayland'ın güney bölgesindeki camilerde süslenen yazılar, Malay Yarımadası'ndan hat sanatı pek fazla etkisi yoktur. Büyük ihtimalle Güney Tayland'da daha önce güzel yazılar vardı fakat gümümüze ulaşmamıştır. Çünkü bu bölgedeki saraylar ve evlerde güzel oyma hat yazılar görülür. (R.3.43.)

Bugünlerdeki Tayland'ın güney bölgesindeki camilerde süslenen kitabeler son dönemlerde yapılmıştır. Genellikle caminin giriş kapısının üstünde, kubbenin kasnağında, pencere açıklıkların üstü, mihrap ve minberde yer almaktadır. Bunlar ahşap oyma tekniği (R.2.78.), cam boyama tekniği (R.2.132.), ajurlu tekniği (R.2.255.) veya alçı sanatıyla yapılmıştır. (R.2.264.) Kitabeler Arapça olup Allah ile Hz. Peygamberin adı, Dört Halifenin ismi, Kuran-ı Kerim'den alınan ayetler, Kelime-i Şehadet, Besmele, seçilmiş dualar ve yapım tarihi olarak yazılmışlardır. Kuran-ı Kerim'den metinler; Mülk Suresi, Tevbe Suresi, Ahzab Suresi ve Fatiha Suresinin ayetlerinden alınmıştır. Bazen bu Arapça kitabelerinin altında Javi alfabesinde çeviri vardır. (R.2.51.) Javi kitabeler, Güney Tayland'daki camilerde bulunan yazıların bir karakteristiğidir.

Güney Tayland'da 19. yüzyılın ortasında müsenna[64] tarzında kitabeler, camilerde süsleme olarak yaygın olmaya başladı. Bunlar Hz. Peygamberin ismi ve Kuran-ı Kerim'den ayetler iki kalıp olmak üzere bulunmaktadır. Aynalı olarak yazılan Hz. Peygamberin ismi hem tek olarak, hem de Dört Halifenin adı ile beraber yazılmıştır. (R.2.229., 2.264.) Müsenna tazrında Hz. Peygamberin ismi, aynı dönemde Malezya'da da yaygın olarak kullanılırdı. (R.3.44.) Müsennalı Kuran-ı

[63] Malay oymacılığında Osmanlı etkisi görülmektedir. Terengganu'nun ahşap kaligrafi eserleri, Arap alfabesi açısından Güneydoğu Asya'nın diğer bölgelerinin çoğunun yeteneklerini fazlasıyla aştı. Kaligrafi kompozisyonunu ağaç oymacısına sağlayan yazarın Osmanlı hat ilkesine hakim olması gerektiği kuvvetle tahmin edilebilir. Bir kaynakta yazarın adı Abdurrahman Istanbuli'dir. Bkz.: Andrew Peacock and Annabel Teh Gallop, Ed., **From Anatolia to Aceh: Ottomans, Turks and Southeast Asia**, England, Oxford University Press, 2015, s. 315-316.

[64] Çift ve karşılıklı yazılmış aynalı yazı. Sözlükte "iki kısım veya iki parçadan oluşan, ikili, iki katlı" anlamındaki müsennâ kelimesi terim olarak "düz istifli veya girift, çift ve karşılıklı şekilde yazılmış yazı, aynalı yazı" demektir. Soldaki ikinci kısım sağdaki asıl yazının ters şeklidir. Müsennâ bir hat cinsi olmayıp bir yazı biçimidir ve her çeşit hatla şekillendirilebilir. Bkz.: Ali Alparslan, "Müsenna," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXXII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s. 87.

Kerim’in ayetlerden alınan yazılar ise, en dikkat çekici eser Masyid Yabalrod Rahmah’ta görülür.

20. yüzyılın sonundan itibaren Tayland'ın güneyinde yapılan camilerde bulunan kitabeler akrilik levha üzerine yazılar kullanılmaya başladı. Bu akrilik levhalar genellikle cami kapısı ya da mihrabın iki köşeliklerinde solda Allah ve sağda Muhammed yazısıdır. (R.2.170., 2.228.) Son yıllarda yapılan kitabeler ise çağdaş teknolojisiyle yapılmıştır. (R.2.194.) Günümüzde ahşap oyma hat sanatı, Çağdaş Malay yapılarında yeniden canlandırılmıştır.

b) Bitkisel motifler

Güney Tayland’daki camilerde İslam sanatında bitkisel motifleri olduğu gibi süslemeler çok fazla bulunmamaktadır. Daha çok son dönemlerde yapılan camilerde görülmektedir. Çünkü bu bölgedeki camilerde daha çok yerel sanatının çiçek motifler tercih edilir.

c) Geometrik desenler

Güney Tayland'da, 20. yüzyılın ortalarında Arap mimarisi moda olmaya başlamıştır. Ancak İslam sanatında geometrik desenler, bu bölgede 21. yüzyılın başlarında yaygınlaşmaya başlamıştır. Geometrik desenler, Güney Tayland’daki cami mimarisi için henüz yeni olduğu için çok örneği bulunmamaktadır. Tayland’ın Güney bölgesindeki geometrik desenli camilerden biri, son yıllarda yapımı tamamlanan Masyid Glang Nakhon Si Thammarat’tır. (R.2.270.) Bazı tarihi camilere de onarımlar sırasında geometrik desenler eklenmiştir. Masyid Krue Se'nin son dönemlerde yapılan restorasyon çalışmaları sırasında yapıya geometrik desenli yeni bir havalandırma panosu eklenmiştir. (R.2.31.) Ayrıca Masyid Glang Balo’da olduğu gibi geometrik desenler, Çağdaş Malay mimarisi ile birlikte kullanılmıştır. (R.2.197.)

c) Figürlü motifler

Güney Tayland, ülkenin Müslüman merkezi olsa bile bu bölgede bulunan camilerde İslam düsturuna aykırı yaratık tasvirleri karşımıza çıkmaktadır. İslâmiyet, Tayland’ın Güney Bölgesinde yaygınlaşmaya başladığında, daha önce bu toprakta

yaşamış olan Budist, Hindu ve yerel dinlerle bir sentez oluşturmuştur. Müslümanlar, bölgedeki pagan dinlerin varlık tasviri geleneğini hiç yüksünmeden benimsemişlerdir. Eski ahşap camilerde daha çok tasvir bulunduğu düşünülmektedir fakat bunlar günümüze ulaşmamıştır.

Güney Tayland'daki camilerde bulunan figürlü süsleme Burak tasviridir. İsrâ ve Mi'rac hadisesiyle ilgili olan Burak, Güney Tayland'daki camilerde bulunan nadir bir süslemedir. Yerel insanlar ile yapılan görüşmelere göre 1960-1970'li yıllarda Burak resimleri, Hindistan'dan getirilmiş olup Tayland'ın güney bölgesinde yaygın şeklinde satılıyordu. (R.3.45.) İsrâ ve Mi'rac hikayesini yaymak ve çocuklara anlatmak için Güney Taylandda birçok evde Burak tasviri mevcuttur ve camilere de süsleme öğesi olarak Burak tasvirleri çizilmiştir.[65]

Burak tasviri iki tane camide görülmektedir. İlki Songkhla'daki Masyid Yabalrod Rahmah'tır. Caminin kuzey kapısının alınlığında, oyma tekniğinde Tay geleneksel mimarisine öykünen bir Burak tasviri vardır. (R.2.202.) Tay geleneksel mimarisinde genellikle yapıyı kötülüklerden korumak için yapının alınlığında Budist ve Hindu mitolojisinden kabartmalı bir yaratık tasviri yer almaktadır. Kültürler arası bir sentez olduğu için bölgedeki Müslümanların da kendi ibadethanelerine koruyucu tılsım olarak bu tip bir yaratık yerine İslam mitolojisindeki Burak tasvirini yerleştirmiş oldukları düşünülmektedir.

Diğer bir Burak tasvirinin bulunduğu cami ise Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'dur. Buradaki Burak tasviri, boyama tekniğinde olup yapının batı cephesindeki üçgen alınlıkta yer almaktadır. (R.2.252.) Resmin arka planındaki kubbeli yapıların ise, Mekke'deki Mescid-i Harâm ve Kudüs'teki Mescid-i Aksa olduğu anlaşılmaktadır çünkü bunlar İsrâ ve Mi'rac hadisesinin gerçekleştiği mekânlardır. Tüm bunların dışında arka planda Tay geleneksel sanatından motifler ve Tayca düştüğü tarih 2507 (1964'te) yer alır. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'da bulunan Burak tasviri, kuşkusuz o dönemde satılan Burak resimlerinden esinlenilmiştir.

[65] Surat Thani'de yaşayan Müslümanlar, Kişisel Görüşme, Temmuz 18, 2018.

d) Hilal ile yıldız sembolü

Dünyanın İslâmiyet'in en belirgin simgesi olarak tanınan hilal-yıldız motifi, Güney Tayland'da 20. yüzyılın başlarında camilerde görülmeye başladı. Bu bölgedeki hilal ile yıldız sembolü genellikle kubbeler veya minarelerin alemi olarak kullanılmaktadır. (R.2.126., 2.148., 2.175., 2.182., 2.217., 2.269.)

3.1.2.4. Devlet Armasına Benzeyen Motif

Güney Tayland'daki camilerde bulunan motiflerin arasında İslam devletin armasından taklit edilen motifi de karşımıza çıkmaktadır. Bu motif Riau-Lingga Sultanlığının armasına benzeyen motifidir. Riau-Lingga, Endonezya'da 1824-1911 tarihi arasında hüküm süren bir Malay kökenli Müslüman devletidir.[66] Çalışmamızda bu motif sadece Masyid Yabalrod Rahmah'ın sütunlu girişinin taç kısmında görülür. (R.2.263.) Bu camide yer alan Riau-Lingga Sultanlığının armasına benzer motif, asıl armalarındaki Allah, Muhammed yazıları ve arslan formlu metinlerinden kopya edilmiştir. (R.3.46.-3.47.) Bu motifteki kitabeler de tam Riau-Lingga Sultanlığının arması olduğu gibi aynalı olarak yazılmıştır ve metinler de aynısıdır.

Riau-Lingga Sultanlığının armasının Masyid Yabalrod Rohmah'ta süslenmesinin sebebi henüz bilinmemektedir. Muhtemelen zanaatkarlar, Malezya'dan getirilen sanat eserlerinden görüp armada Allah, Muhammad ve iyi anlamlı metinlerden oluştuğu için bu arma camiyi süslemiştir. Diğer varsayım ise buradaki Müslümanlar Riau-Lingga Sultanlığının armasını Endonezyalılardan öğrenmiştir. Zira daha önce Masyid Yabalrod Rohmah'daki cemaatta birkaç Endonezyalılar bulunmaktaydı.

3.1.3. Güney Bölgesindeki Camilere Bağlı Diğer Birimler

Mezar, Hazire ve Türbeler: Güney Tayland'da uzun İslâmiyet tarihine sahip olduğu için bu bölgede başta Tayland-Malezya sınırındaki illerde olmak üzere tarihi hazireler ve mezar taşı yapımı geleneği oldukça zengindir. Tayland'ın güneyinde en eski bulunan hazire 16. yüzyılda tarihlenmektedir. Güney Tayland'daki

[66] Virginia Matheson, "Stratagies of Survival: The Malay Royal Line of Lingga-Riau," **Journal of Southeast Asian Studies**, V.XVII, No:1, March 1986, s. 5.

mezarların karakteristiği kraliyet ailesi, soylular ve velilerin kabirleri, sıradan insanların mezarlarından daha özel tasarıma sahiptir. Bu mezarlar genellikle pavyon veya küçük yapı içerisinde yer almaktadır. (R.2.32., 2.38., 2.56., 2.211.) Bu geleneği Orta Doğudaki krallar ve veli olarak inanılan kişilerin mezarları üzerinde bereketi simgeleyen kubbeli yapıların inşa etme geleneiğinden kaynaklanmıştır.[67] Mezarlar dört tarafında kısa duvar ile kuşatılmıştır. Krallar ve ailesinin mezarları aynı bölgede bulunmakta olup o bölgeyi dört tarafı bir duvar ile çevrilidir. Duvarın girişin üst kısmı eğimli olup Hindu inancında kutsal dağ olan *gunung*'u simgeler. Bu *gunung* biçimli, yöneticilerin güçlerini ifade ettiği anlaşılmaktadır.[68] (R.2.118.)

Mezar taşları ise genellikle baş şahidesi ve ayak şahidesinden oluşur. Şahide levha veya silindir formludur. Köylülere göre levha şahide erkek ve silindir şahide kadın için kullanılır. Şahidenin yüzeyinde kitabe ve motifler ile işlenmiştir. Tayland'ın güney bölgesindeki mezar ve mezar taşları tipi, malzemelere göre altı gruba ayrılmaktadır. Bunlar kumtaşı mezar taşları, kalsit mezar taşları, granit mezarlar, mermer mezarlar, çimento mezar taşları ve ahşap mezar taşlarıdır.

a) Kumtaşı mezar taşları

Kumtaşı mezar taşları Güney Tayland'da bulunan eski zamana dayanan bir mezar taşı tipidir. Bu mezar taşlarının formu ve süslemesi, Güney Tayland'daki insanların inancılarının Budist ve Hindu'dan İslam'a geçişini ve Patani Krallığı'nın müreffeh zamanlarını yansıtmaktadır. Bu mezar taşları sadece sultanlar ve hanedanın mensupları için kullanılmıştır. Tayland'ın güneyinde bulunan kumtaşı mezar taşları Patani-Brunei üslubu, Doğu Cava üslubu ve Batu Aceh üç grup olmak üzere ayrılmaktadır.

[67] Wayne A. Bougas, **Islamic Cemeteries in Pattani**, Kuala Lumpur, Malaysian Historical Society, 1988, s. 55.
[68] Sukree Madakakul, Ed.,**Seni Bina Patani (Patani Mimarisini Görelim)**, Pattani, Mitrapab, 2018, s. 66-67.

İlki Patani-Brunei üslubunda mezar taşları, Tayland'ın güneyinde başta olmak üzere Pattani şehri ve Brunei'de yaygın olarak bulunmaktadır.[69] Güney Tayland'daki Patani-Brunei tarzında kumtaşı mezar taşı, Barahom Mezarı'ndaki Sultan İsmail ve eşinin mezar taşlarında görülmektedir. Bu mezar taşlarının taç kısmı, yukarıya sivrileştiren tomurcuk biçimli olup nilüfer ya da Hindu kozmojolisinde kutsal dağı temsil ettiği anlaşılmaktadır.[70] Mezar taşının kök kısmı, Çin sanatından etkilenmiş motifleri ve Arapça kitabeler ile doldurulur. (R.2.34.-2.37.)

İkinci kumtaşı mezar taşları Doğu Cava tarzı mezartaşlarıdır. Doğu Cava'da çok fazla bulunan bu mezar taşı, Patani Kralllığı ve Cava arasındaki ticaret vasıtasıyla Patani'ye gelmek mümkündür.[71] Na Jae Yae Mezarı'ndaki mezar taşları bu mezar taşı gruba girer. (R.2.40.) Bu mezar taşların formları, Tayland'daki Budist tapınaklarının duvarlarında süslenen ve kutsal yer olduklarını ifade eden *bai sema* adlı panolara benzerdir.[72] (R.3.48.) Muhtemelen Pattani'deki bu mezar taşı tipi, Cava'da Budist-Hindu sanatında *bai sema*'lardan esinlenmiştir ve daha sonra bu mezar taşı şeklinde Pattani'ye ulaşmıştır.

Sonuncu tipi, "Batu Aceh" (Açe Taşı) olarak denilen kumtaşı mezartaşlarıdır. Bu mezar taşları, Kuzey Sumatra'daki Açe şehrinde üretilmiş olup 16.-17. yüzyılın arasında Pattani'ye gemisiyle geldikleri tahmin edilmektedir.[73] Malezyalı araştırmacılara göre Batu Aceh'in orantısı, insanın formundan alınmıştır ve Batu Aceh'in elemanları, baş, omuz, beden ve ayak kısımlarından ibarettir. (R.3.49.) Baş kısmı nilüfer veya *gunung* biçimindedir. Omuz kısmı kıvrımlı ve bazen omuzun yüzeyinde rozet motifi mevcuttur. Beden kısmı mihrap formlu ayna içinde kufi veya nesih ile yazılmış kitabeler vardır. Batu Aceh'de en çok rastlanan yazlılar Kelime-i

---

[69] Daniel Perret, "Tomb musulmanes anciennes et voies possibles d'islamisation de la region de Pattani" in **Etudes sur l'histoire du sultanat de Pattani**, Paris, Ecole francaise d'Exereme-Orint, 2004, s. 160.

[70] Wayne A. Bougas, **Islamic Cemeteries in Pattani**, Kuala Lumpur, Malaysian Historical Society, 1988, s. 34.

[71] Sarat Chalosantisakul (Atkeolog), Kişisel Görüşme, Ekim 28, 2021.

[72] Bai sema formu Hint kökenlidir ve bu formun Tayland ve Endonezya'daki Hindu ve Budist tapınaklarının girişlerinde bulunan ters *Kala Makara* motifinden türetilebileceği öne sürülmüştür. Bkz.: Wayne A. Bougas, a.g.e., s. 38.

[73] A.e., s. 31.

Şehadet'tir. Diğer yazılar ise Kuran-ı Kerim'den ayetler, medfuna ait bilgiler ve tasavvuf şiirleridir.[74] Batu Aceh'in ayak kısmı ise geometrik veya bitkisel motifler ile işlenmiştir. Batu Aceh'ler Barahom Mezarı ve Yaring Haziresi'nde görmekteyiz.

Güney Tayland'ın üst kesiminde yer alan Surat Thani iline'ne bağlı olan Chaiya ilçesinde de kumtaşı mezar taşları bulunmaktadır. (R.2.212.) Bu mezar taşlarının formu ve motifleri, Güney Tayland'daki diğer mezar taşlarından farklıdır. Ancak bu mezar taşı tipi hakkındaki bilgiler çok fazla bulunmamaktadır.

b) Kalsit mezar taşları

Kalsit mezar taşları Güney Tayland'da eskiden beri kullanılmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası bu bölgedeki kalsit taşı uygulanması azaltmıştır. Kalsit, kendi büyütebilmesi nedeniyle Patani yöresindeki insanlar bu taş, canlı ve bereketli olduğunu anlaşırdılar. Bu sebeple kalsit mezar taşları yöneticiler için kullanılmıştır.

c) Granit mezarlar

Güney Tayland'da bulunan bu mezar türü, Kelantan asıllı prensin 1845'te Patani'nin valisi olmasıyla bu bölgeye yayılmaya başladı. Kelantan'da en azından 1790'lı yıllardan beri granit mezarlar kullanılmıştır ve Tayland'ın güneyinde bulunan granit mezarlar Kelantan'dan gelmek mümkündür. Bu mezarlar Penang veya Singapor'dan ithal edildikleri ya da Pattani'deki Çinliler tarafından yapıldıkları anlaşılmaktadır.[75] Granit mezarlar genellikle *kajapuri*[76] olarak denilen pehle taşı üzerine baş şahidesi ve ayak şahidesinden oluşan sanduka tipi mezar olarak yapılmıştır. *Kajapuri*'nin yan cepheleri Kuran-ı Kerim'den alınan metinler ve vazo içinde çiçek veya suda yaşayan bitki motifleri ile hareketlendirilmiştir. Bu motifler Çin sanatı etkisi izlenmektedir. (R.2.57.-2.58., 2.119.)

d) Mermer mezarlar

[74] A.e., s. 35-36.
[75] A.e., s. 42.
[76] Eski Cavaca'dan türetilen bu terim "cam saray" anlamına gelir. Belki de kraliyet mezarlarını bir çitle çevrelemek sadece mezarı korumak değil, aynı zamanda gömülenlerin gücünü de belirtmektedir. Bkz.: Wayne A. Bougas, **Islamic Cemeteries in Pattani**, Kuala Lumpur, Malaysian Historical Society, 1988, s. 50.

Mermer mezarlar 19. yüzyılın ortası ile 20. yüzyılın başının arasında Tayland'ın güney bölgesinde yaygınlaşmıştır. Bu mezarlar İtalya'dan ithal edilmiştir ve yalnızca sultanlar için kullanılmıştır.[77] Bu mezar türü genellikle *kajapuri* mezar tipinde yapılmıştır. Mermer *kajapuri*'lerin yan cephesinde kitabe ve güzel bitkisel motif ile doldurulmuştur. Güzel mermer mezarlar mesela Masyid Raya Pattani'ye ait To Ayoh Haziresi'ndeki Sultan Sulaiman'ın kabridir. (R.2.120.-2.121.)

e) Çimento mezar taşları

Çimento mezar taşları II. Dünya Savaşı sonrası yaygın olmaya başladı. Çimento mezar taşları levha veya silindir şeklinde yapılmıştır. Yüzeyinde genellikle Javi yazısı ve çiçek motifleriyle işlenmiştir. Daha sonra küçük minare formlu çimento mezar taşları çok fazla görülmektedir. Büyük ihtimalle 20. yüzyılın ortasında Tayland'a Arap mimarisinin gelmesi, kubbeli minare biçimli mezar taşları moda olmasına sebep oldu. (R.2.122.)

f) Ahşap mezar taşları

Ahşap mezar taşları Güney Tayland'ın en eski kullanılan mezar taşı tipidir. Ancak bu bölgenin tropik iklimden dolayı ahşap mezar taşları günümüze çok fazla ulaşmamıştır. Ahşap, Tayland'da yerel malzemeler olduğu için bugünlerde ahşap mezar taşları halen kullanılmaya devam eder. Bu mezar taşları levha veya silindir formuna sahiptir. Levha olanlar genellikle sivri kemer ya da *bai sema* şeklinde yapılmıştır.

3.2. Merkez Bölgesinde Camiler

3.2.1. Merkez Bölgesindeki Camilerin Mimarisi ve Üslup Gelişimi

Merkez Tayland'da Müslümanların varlığı en azından 13. yüzyıla dayanmaktadır. Bangkok ise, ülkenin siyasi ve ekonomik başkentidir. Bangkok'tan gelen refah çevre illere yayılmış, Bangkok cami modeli de çeşitli illerdeki camilere

[77] Sarat Chalosantisakul (Atkeolog), Kişisel Görüşme, Ekim 28, 2021.

örnek teşkil etmiştir. Bu nedenle Bangkok'taki camilerin mimari gelişiminin, merkez bölgedeki diğer illerdeki camilere benzer olduğu söylenebilir. Çalışmamızda Bangkok ve Merkez Tayland'ın diğer şehirlerindeki camilerin mimari tarzları, mimari gelişimleri ve süslemeleri; Adis Idris Raksamanee tarafından hazırlanan "*Masyid Nai Krungthep*" (Bangkok'taki Camiler) adlı araştırmadan yola çıkılarak Bangkok'taki, çeşitli illerdeki ve merkez bölgedeki camilerin gelişimi 4 döneme ayrılabilir.

a) Caminin Geleneksel Mimari Üsluba Göre İnşası (1851'den öncesi)

Etkileyen olaylar ve faktörler: 16. ve 17. yüzyılda Güneydoğu Asya'daki eyaletler ticaretin altın çağında yaşamaktaydı. Güneydoğu Asya'da Hint Okyanusu ile Güney Çin Denizi arasında bulunan Siyam, Batı ve Doğu dünyasından gelen malların ticaret merkeziydi. (Harita 3.3.) Ayutthaya o zamanlar Siyam'ın başkentiydi ve Güneydoğu Asya'nın en müreffeh limanlarından birine sahipti. Ayutthaya'da ticaret yapan ve yaşayan çok sayıda yabancı vardı. (Harita 3.4., R.3.50.) Bunlardan bazıları İslam ülkelerinden insanlardı. 1554'te Nicolas Gervaise, Ayutthaya'da 3.000 tane Müslümanların evi bulunduğunu yazısına kaydetmiştir.[78] Siyam'da özellikle "Şeyh Ahmet (Sheikh Ahmad)" olarak bilinen İranlı bir tüccar ticaret ve dış ilişkilerde hizmet vermiş, Tayland'daki şeyhülislam olarak daha sonra hükûmetin danışmanı olmuştur. Şeyh Ahmet bir yerleşimi inşa etmesi için Siyam kralı tarafından bir arazi yer verilmiştir ve orada "*Gudi Thong*" (Altın İbadethane) adlı bir ibadethaneyi inşa ettirmiştir.[79]

Bu yıllarda Ayutthaya'ya giren kargo gemileri seyahat ayrıntılarını sağlamak ve vergi ödemek için Bangkok'ta durmak zorundaydı. Nehir ağzından Ayutthaya'ya olan mesafeyi kısaltmak için Bangkok şehir merkezinden bir kanal kazıldı ve ticaret gemileri şehre daha kolay girmeye başladı. Bu durum Bangkok'un ekonomik bir bölge haline gelmesine katkı sağlamıştır. Çinli tüccarlar, Müslümanlar, Batılılar gibi

[78] Nicolas Gervaise, **Prawatsart Thammachat Lae Kan Mueng Hang Ratcha Anajak Sayam (Siyam Tarihi ve Politikası)**, Çev. San T. Komolbutr, Bangkok, Sipanya, 1963**,** s. 28.

[79] Julitpong Chularat, "Gudi Chao Sen: Sasanasathan Muslim Shia Nai Samai Rattanakosin (Gudi Chao Sen: Rattanakosin Döneminde Şii Müslümanların İbadet Mekânı)," **Warasan Thai Sueksa**, C.V, No:1, Şubat-Temmuz 2009, s. 167.

farklı milletlerden insanlar buraya yerleşmeye başlayınca Bangkok çok kültürlü bir alan olmuştur. Daha önce sadece bir köy olan Bangkok, nihayet 1557 yılında şehir olarak atanmıştır ve "*Thonburi*" olarak adlandırılmıştır.[80]

Bangkok'ta yaşadıkları tahmin edilen Müslümanların Bangkok Yai kanalı boyunca yerleşerek bu alandaki ana topluluğu başka bir ifadeyle Gudi Yai topluluğunu veya günümüzdeki Masyid Tonson cemaatini oluşturduğu düşünülmektedir. Bangkok'taki Müslümanların çoğu Siyam toplumunda önemli bir rol oynamıştır. Batılıların ve İranlı büyükelçilerin kayıtlarında, Türk asılı ve Çelebi isimli olan Bangkok'un valisi ile tanıştıklarını belirtmektedir.[81] Bangkok kalesinden sorumlu askerler de Müslümanlardır.

Ayutthaya 1767 yılında Burma'ya yenildiğinde, Ayutthaya'dan Müslümanlar Nonthaburi'den Bangkok'a Chao Phraya Nehri boyunca yeni yerleşim yerlerine göç ettiler. Gudi Yai'de Müslümanların tanıdığı bir grup, cemaatteki Müslümanlar arasına katıldı. Nonthaburi'ye göç edenler ise Talat Kwan semtindeki çarşıda toplandılar. Daha sonra Kral Taksin şehri kurtardı ve 1768'de başkent olarak Bangkok veya Thonburi'yi kurdu, Gudi Yai'den çok uzak olmayan yeni bir saray inşa edildi. Caminin çevresine Müslüman devlet adamları ve askerler yerleştirildi. Gudi Yai böylece büyük bir topluluk haline geldi.

Rattanakosin dönemine girerken Kral I. Rama (1782-1809) Bangkok merkezi, Chao Phraya Nehri'nin doğu yakasına taşındı. Bu dönemde Bangkok'ta mimari ve sanat eserleri, Geç Ayutthaya ve Thonburi döneminde sanat üsluplarına göre yapılmıştır.[82] (R.3.51.-3.52.) Kral III. Rama döneminde (1824-1851) yabancıların inşaat teknikleri Siyam'da yayılmaya başlayınca bu ülkede, Avrupa-Çin tarzında yığma kâgir yapıları inşa edilmeye başladı.[83] (R.3.53.)

---

[80] Sudara Sujachaya, **Thonburi (Thonburi)**, Bangkok, Sarakadee, 1999, s. 30.

[81] Muhammad Rabi ibn Muhammad Ibrahim, **The Ship of Sulaiman**, Trans. by John O'Kane, London, Routledge & Kegan Paul, 1972, s. 53.

[82] Vimonsit Horayangun v.d. **Pattanakan Naew Kwamkid Lae Rupbab Kong Ngan Satapattayakam: Adeet, Patjuban Lae Anakot (Mimarinin Kavramı ve Kimliklerinin Gelişimi: Geçmiş, Şimdi ve Gelecek**), Bangkok, Siyam Mimarlar Kurumu, 1993, s.13.

[83] A.e., s. 15.

Bu süre zarfında İranlı Müslüman soyluların Gudi Luang cemaati, Saen Saep kanalı boyunca Çam asıllı Ban Khrua topluluğu, Masyid Tuek Dang topluluğu gibi birçok yeni ortaya çıkan Müslüman topluluk vardı. Bunlara Siyam ve güney eyaletler arasındaki savaş nedeniyle Patani'den gelen Malay toplulukları da dahildir. Malaylar, Bangkok'taki Müslüman nüfusa girerek, başkente çok kez çıkarıldı ve çevre hızla arttı. Bangkok'taki Malaylar daha sonra Chonburi ve Rayong şehirlerinde doğuya doğru yayıldılar. Malay halkı da ayrıca Phra Nakhon Si Ayutthaya ve Nonthaburi'de bulunan Müslümanlara katıldı. Pathum Thani, Nakhon Nayok, Cha Choeng Sao ve Petchaburi şehirlerde de Malaylıların cemaatlerini görmek mümkündür.

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Ayutthaya döneminde Müslümanların varlığına dair birkaç kanıt olmasına rağmen, gümümüze kalan çok fazla cami bulunmamaktadır. Camilerin zaman ve savaşlar nedeniyle zarar görmüş olabileceği tahmin edilmektedir. Elimizdeki bu dönemde Merkez Tayland'da bulunan camiler sadece Ayutthaya şehrin sur içinde bulunan İranlılara ait Gudi Thong ve 1688'de inşa edilen Bangkok'taki Gudi Yai'dir. Bangkok ve çevresindeki camiler Tayland mimarisinin etkisi altında ve ülkedeki iklim koşullarına göre inşa edilmiştir. Fakat iç mekânlarında İslam'ı simgelenen motifler yerleştirilmektedir. Birçok topluluk İslam ülkelerdeki camiler olduğu gibi cami inşa etme potansiyeline sahip olsa da Ayutthaya döneminden Erken Rattanakosin dönemine kadar, İranlılara ait din yapıları haricinde böyle bir cami yoktu. Bunun üç sebebi vardır: Birincisi, Ayutthaya döneminde Erken Rattanakosin dönemine kadar Siyam'daki Müslümanların yabancı mimariyi görmek için pek fazla fırsatı yoktu. Tay sanatına daha aşina Masyid Tonson bu durumu şöyle anlatmıştır:

> *"Eski zamanlarda Müslümanlar, kendi vatanı olan Tayland ile ilgili ilgileniyorlardı. Yurtdışında İslami camilerin fotoğraflarını veya camilerin özelliklerini hiç görmemiştir. Bu nedenle çeşitli ilgi alanları sadece Tayland'da. Camilerimizi yapan saraydan gelen ustalar...hepsi geleneksel Tay mimari ve sanatında uzmanlığa sahiptir. O zamanlar bu sanat tarzı ülkenin standart tarzı idi... Taylandlıyız bu nedenle Tay kültürü ve mimarisiyle ilgileniriz.*"[84]

[84] Sorayut Chuenpakdee, Ed., **Muslim Masyid Tonson Kab Banpachon Sam Yuk Samai (Tonson Camii'nin Müslümanları ve Üç Dönemden Ataları)**, Bangkok, Jirarat Kanpim, 2001, s. 180-181.

İkinci sebep ise geleneksel Tay mimarisine sahip bir cami yapılması, Müslümanların Tay topluluğun bir parçasının bir ifadesi ve Siyam Kralı'nın gücü kabulü olmasıdır. Çünkü o dönemde Siyam'daki Müslümanlar, özellikle de İranlı soyluları yönetici sınıfın gücüne güvenmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle düşünce ve ırk farklılıklarını ifade ederken dikkatli olmak çok önemlidir.[85] Üçüncü sebep de geleneksel Tay mimarisinin Arap-Orta Doğu camilerine oranla Siyam'daki iklimle daha tutarlı olmasıdır.

Bangkok'ta ve çevre illerdeki ilk dönemde yapılan camiler 3 mimari üslubuna ayrılmaktadır. Bunlar Yerel Mimari, Geleneksel Tay Mimarisi ve Yabancı Ülkelerden Geleneksel Mimari'dir. İlki Yerel mimari camiler genellikle "*balae*" olarak adlandırılan küçük bir ahşap ev gibi görünüşte basittir. Bu *balae*lar din öğretmek ve günlük namaz için bir yer olarak kullanılır.[86] Ayrıca eski günlerdeki insanlar çoğunlukla suyla seyahat ettiklerinden camiler genellikle kanalların veya nehirlerin yakınında bulunmaktadır. Yapı nehre doğru yerleşmekte ve kendi iskelesine sahiptir. Nüfus arttıkça camiler daha sonra yenilenmiş ve daha sağlam malzemelerle inşa edilmiştir. Bu tür camiler günümüze kadar kalmamıştır. Ancak bu yapıların görünümünü Masyid Tonson (Gudi Yai)'in önceki yapısının durumunu anlatan bir kayıttan tahmin edebiliriz. Kayıtta şöyle bahsetti:

> *"Başına kadar yüksek bir platforma sahip ahşap bir evdir. Çatı sazdan yapılmıştır. Yapı çok büyük değildir. Ön tarafta sohbet ve yemek için oturma yeri olarak kullanılabilecek bir teras vardır... Caminin önünde kanala doğru yerleşmektedir ... Arkasında hazire vardır*."[87]

Bu dönemde ortaya çıkan bir başka yerel mimari cami türü Malay yerel mimarisinde camilerdir. Bu cami tarzı Malaylılara ait olup Bangkok ve çevresindeki eski Malay cemaatlerde bulunmaktadır. Bangkok'taki Masyid Ar Rohman bunun bir örneğidir. (R.2.422.) Bu Malay yerel tarzlı camiler genellikle dikdörtgen planlı bir ahşap eve benzemektedir. Yapı ayaklar ile yükseltmiştir. Batı cephesinde mihrap

---

[85] Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014, s. 110.

[86] Sombat Su-O (Masyid Ar Rohman'ın imamı), Kişisel Görüşme, Şubat, 4, 2020.

[87] Sorayut Chuenpakdee, Ed., **Muslim Masyid Tonson Kab Banpachon Sam Yuk Samai (Tonson Camii'nin Müslümanları ve Üç Dönemden Ataları)**, Bangkok, Jirarat Kanpim, 2001, s. 169.

sofası vardır. Büyük olasılıkla bu form ve düzen, Malay Müslüman grubunun memleketi olan Tayland'ın güney sınırındaki yerel yapılardan modellenmiştir.[88] Kral III. Rama'nın son zamanlarında Batı mimarisinde yığma kâgir yapılar yayılmaya başlamıştır. Zengin Müslümanlar özellikle Bangkok'taki Müslümanlar yığma kâgir yapı olarak cami yapmaya başladılar. Fakat Merkez Tayland'ın diğer şehirlerindeki Müslüman cemaatler hâlâ basit ahşap camiler inşa etmişlerdir.[89]

İkincisi ise Geleneksel Tay mimari tarzlı camilerdir. Bu camiler yüksek rütbeli memurlarına ait olup saray veya Budist tapınaklarından model alınarak yığma kagirden yapılmıştır. Saray ve tapınaklar takdire değer mimari olması nedeni Allah'ın evi olan caminin model olmak uygundur. Örneğin 1816'da sarayda çalışan ustalar tarafından yeniden yapılan Masyid Tonson[90] ve Gudi Koa'dur. (Bugünkü Masyid Bang Luang'dur.) (R.2.278., 2.349.) Bu camilerin dış ve iç mekânlarındaki süslemeler, Budist tapınaklarının ortamını hatırlatmaktadır. (R.3.52., R.3.54.) Ancak bu camiler tam geleneksel Tay sanatından benimseyenmemiştr. Çünkü bazı yapı elemanları ve süslemeler sadece Tay kralları için kullanma hakkı vardır.[91] Hatta yaratık tasvirleri gibi bazı Tay motifler de İslam inancına aykırıdır.

Bu dönemde gören sonuncu cami tipi ise Yabancı Ülkelerden Geleneksel Mimari tarzlı camilerdir. Bunlar İran asıllı Müslüman soylulara ait Gudi Thong, Gudi Luang ve Gudi Charoenphat'tır. (R.2.337.) Bu din yapıları Şeyh Ahmet'in memleketi olduğu tahmin edilen Hazar Denizi'ndeki mimari üsluba göre inşa edilmiştir. (R.3.55.) Hazar Denizi, Tayland'dakine benzer ılık ve yağışlı bir iklime sahip olduğu için oradaki yapıların formu ve örtü sistemi, Tayland'ın yerel mimarisine

[88] Somdej Maslae (Malayu Ban Paklad Topluluğu Kültür Merkezi), Kişisel Görüşme, Mart, 23, 2020.

[89] Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014, s. 114.

[90] Chuenpakdee, Ed., a.g.e., s. 177.

[91] Bu durum Türkiye'de sıradan banilere ait camilerde, Osmanlı saltanat camilerde olduğu gibi çok tane minarelere sahip olamaz ile kıyaslanabilir.

benzemektedir. Böylece Siyam'daki İran Müslümanları bu tasarımı ibadethanelerine uygulamışlardır.[92]

b) Uluslararası Medeniyete Geçiş (1851-1925)

Etkileyen olaylar ve faktörler: 19. yüzyılda Güneydoğu Asya'daki ülkelerin neredeyse tamamı Avrupalı güçler tarafından sömürgeleştirildi. Siyamlı yöneticilerinin batı ülkelerindeki gelişmeleri takip etmeyi zorunlu kılmıştır. Böylece Avrupalıların Siyam'ı işgal etmek için bir bahane olarak geride kaldığını görmeleri engellenmiş olacaktı. O dönemin Batılılarının bakış açısına göre ülkenin refahını gösteren, mimarinin güzelliği ve hayatın rahatlığıdır.[93] Bu nedenle Kral IV. Rama devrinde (1851-1868) başkentte yollar kesilmeye başlanmıştır. Siyam, İngiliz serbest ticaret pazarını açmak için Bowring Antlaşması'nı imzalamayı kabul etmiştir. Sonuç olarak, çok sayıda İngiltere İmparatorluğu'na bağımlı kılınan Güney Asyalı Müslüman tüccarlar Siyam'a girmiştir. (R.3.56.) Bu insanlar Bangkok'un ticaret bölgesinde yaşamışlardır. Bu Müslüman grubun ana camileri Masyid Wat Ko (Bugünkü Masyid Luang Koşa İshak), Masyid Sefi ve Masyid Haroon'dur.

Çeşitli yapısal iyileştirmeler nedeniyle Kral V. Rama döneminde (1868-1910) ülkede büyük bir gelişme meydana geldi. Kral V. Rama köleliğin kaldırıldığını ilan etmiş, Batı'nın refahını incelemek için Avrupa'ya ve komşu ülkelere seyahat etmiştir. (R.1.4.) Ayrıca zamanın en büyük İslam imparatorluğu olan Osmanlı'yla da ilgilenmiştir. 1891 yılında Prens Damrong Rajanubhab, Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik ilişkileri geliştirmek için Konstantinopolis'i ziyaret etmiş ve amblemi Sultan II. Abdülhamid'e hediye etmiştir.[94] (R.3.57.) O dönemde Osmanlı padişahıyla ittifakların gelişmesi, Osmanlı imparatorluğunun Taylandlı Müslümanlar arasında daha tanınmış hale getirmiştir. Böylece Osmanlı padişahı "halife" olmuştur.

---

[92] Julitpong Chularat, "Gudi Chao Sen: Sasanasathan Muslim Shia Nai Samai Rattanakosin (Gudi Chao Sen: Rattanakosin Döneminde Şii Müslümanların İbadet Mekânı)," **Warasan Thai Sueksa**, C.V, No:1, Şubat-Temmuz 2009, s. 179-180.

[93] Bhuchai Guamsap, **Lai Mai Chalu Bap Khanom Pang Khing: Suntari Yapab Hang Krung Rattanakosin (Khanom Pang Khing Tarzında Ajur Tekniğinde Ahşap İşlerinin Desenleri: Rattanakosin'in Estetiği)**, Bangkok, Krom Silpakorn, 2017, s. 5.

[94] B. a. İsmail Hakkı Kadı ve Onur Yüksel, "Siyam Prensi Damrong'un Paylaşılamayan Fotoğrafı!," **Kebikeç**, No:42, 2016, s. 91-113.

Tayland'daki Müslümanlar da padişaha dünya çapındaki Müslüman toplulukların lideri olarak saygı duymuşlardır. Ratchakarun Okul'un önceki binası Sultan II. Abdülhamid'in isminden "Madrosah Hammidiyah" olarak adlandırılmıştır. (R.3.58.) Üstelik yaşlılara göre o zamanlarda Tayland'daki birçok Müslümanların evlerde Osmanlı padişahın resimleri asılmıştır.[95]

Kral V. Rama kamu hizmetlerinin temelini atmak, sarayların ve sivil yapılarının inşasını yaptırmak için İngiltere, Almanya ve İtalya'dan mimarlar ve mühendisleri çağırıp işe almıştır. Bu Avrupa tarzlı yığma kâgir yapılar çoğunluklar Çinli işçiler tarafından yaptırılmıştır.[96] Kral IV. Rama zamanından itibaren Taylandlılar kozmoloji kavramlarını, Budist-Brahma kozmolojisinden bilimsel kozmolojiye değiştirdi. (R.3.59.) Bunun sonucu Budist-Brahma kozmolojisini ifade eden geleneksel Tay mimarisinin önemini kaybetti. Böylece Batı stilinde yapılar, geleneksel Tay mimarisinin kolayca yerini almıştır. Bu dönemde Bangkok'ta Barok, Neoklasik, Venedik, Viktorya vb. farklı üsluplarda tasarlanmış yapılar kentin her bölgesinde yer almaya başlamıştır. (R.3.60.-4.61.) Fakat banliyölerde hâlâ yerel ahşap yapılar inşa edilmiştir.

Ayrıca yine Kral V. zamanında (1868-1910) Endonezya'dan Cavalılar Bangkok'taki bahçeleri dekore etmek için işe getirilmiştir. Böylece Bangkok'ta Cava Müslüman cemaati oluşmuştur. (R.3.62.) Onlar Masyid Yava, Masyid Darul Abidin, Masyid Bayan, Masyid Ban-U ve Masyid Endonezya'yı inşa etmişlerdir. Bu arada Khmer'den Çam Müslümanları Fransa'nın dini önyargısından kaçmak için Trad şehrindeki Müslümanlara katılmaya gelmiştir.

Çeşitli alanlarda uluslararası tanıtım ve ulusal kalkınmanın sonucu olarak iş adamları, çiftçiler ve diğer mesleklerden Müslümanlar toplumda önemli bir rol oynamıştır. Bangkok'ta ortaya çıkan uluslararasılaşma ve ülkedeki Müslümanların daha istikrarlı statüsüne sahip olmasıyla Müslümanların kültürel kimliklerini daha

---

95 Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014, s. 291.

96 Vimonsit Horayangun v.d. **Pattanakan Naew Kwamkid Lae Rupbab Kong Ngan Satapattayakam: Adeet, Patjuban Lae Anakot (Mimarinin Kavramı ve Kimliklerinin Gelişimi: Geçmiş, Şimdi ve Gelecek**), Bangkok, Siyam Mimarlar Kurumu, 1993, s.18-19.

fazla ifade etmesine yol açmıştır.[97] Aynı zamanda Müslümanlar da eğitimi daha önem vermiştir. Bu dönemde ortak konularla birlikte dini konuları öğreten bir okul kurulmuştur. Zenginler Malezya ve Singapur'a yolculuk yapmışlar ya da Arap ülkelerine okumak veya Hacca gitmek için Penang Adası'ndan vapur ile seyahat etmişlerdir.

Kral VI. Rama'nın hükümdarlığı sırasında Osmanlı imparatorluğu 1922'de yıkılmıştır. Avrupa ülkeleri dünyada daha çok sözü geçer konumdadır. Bu süre zarfında Batı'dan gelen siyasi baskı azalmıştır. Ülke daha barışçı hale gelmiştir. Bu nedenle, birçok süslü Avrupa üslubunda yapısı inşa edilmiştir. Bangkok'taki Müslümanlar birbirine yardım etmek ve kamu yararına hizmet etmek amacıyla dernek ve vakıfları tespit etmişlerdir. Müslüman nüfus monarşi yönetiminde sürekli olarak önem kazanmıştır. 1910 yılında görüldüğü üzere Kral VI. Rama, çeşitli camilere Kral V. Rama'nın cenazesine bir anıt olarak lambalar vermiştir (R.3.63.) ve 1916'da Kral VI. Rama'nın doğum günü vesilesiyle Müslümanlara görüşmeleri için izin verilmiştir. (R.3.64.) Bangkok ve çevre illerdeki çeşitli camilerden 69 imama seccade ve kraliyet monogram ile süslenmiş uzun gömleği takdim etmiştir.[98] (R.3.65.)

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Ülkenin bu dönemde meydana gelen gelişimi, Tayland'daki Müslümanlarının geçmişe oranla kültürel kimliklerini ifade etme fırsatlarının artmasıyla sonuçlanmıştır. İslam ülkelerle kurulan ticari ilişkiler ve hacca gitmesiyle Tayland'daki Müslüman insanların mimariye bakış açısı daha genişlemiştir. Artık yalnızca Tayland mimarisine veya herhangi bir ulusal mimariye bağlı kalmamıştır.[99] Geleneksel Tay mimarisine göre inşa edilen cami sayısı büyük ölçüde azalmıştır. Bu dönemde meydana gelen bir diğer değişiklik ise evler ve camilerdir. Daha önce deniz kıyısında bulunan yapılar, yola yakın inşa edilecek şekilde değiştirilmiştir. Çünkü Kral V. Rama zamanında (1868-1910) birçok yeni yol yapılmış ve insanlar karada hareket etmeye başlamışlardır. Mimari tarzda ise 19. yüzyılın sonlarında Bangkok ve çevresinde inşa

[97] Raksamanee, a.g.e., s. 15.
[98] A.e., s. 127.
[99] A.e., s. 143.

edilen camiler daha fazla çeşitlilik vardı. Bu dönemde yeni cami üslupları ortaya çıkmıştır. Bunlar Yabancı Ülkelerden Geleneksel Mimari tarzlı camiler, İslam Mimarisi Koruma tarzı camiler ve Uygulamalı Arap tarzı camilerdir.

Kral V. Rama döneminde (1868-1910) ülkenin Batı halkının standartlarına göre yenilenmesi için Avrupa mimarisi modernliğin bir sembolü olarak benimsenmiş ve bu dönemin en popüler tarzı olduğunu kazanmıştır. Bu etki camilerde açıkça görülmektedir. Mesela Batı mimarisine göre restore edilen Masyid Tonson'dur. Daha sonra Batı sanatının akımı Merkez Tayland'ın diğer illerine gittikçe yayılmıştır. Bu durum Phra Nakhon Si Ayutthaya'daki Masyid Gudi Chofa'nın önceki yapısı ve Phetchaburi'deki Masyid Yamiul İslam'ın önceki yapısında görülmektedir. (R.2.627., 2.645.)

Bununla birlikte, Batı sanatı Siyam'daki Müslüman toplumu üzerinde tam bir etkisi yoktur. Çünkü Kral V. Rama'nın döneminde (1868-1910) Müslümanlar kültürel kimliklerini daha fazla ifade edebilmiştir. Müslümanlar camilerini kendi ülkelerindeki camilerden ilham alınarak yaptırmışlardır.[100] Bu duruma örnek olarak Hindistan'dan gelen ustalar tarafından Babür mimarisinden esinlenerek yapılan Masyid Guwatil İslam[101] (R.2.376.), Malezya'da sömürge mimari üslubunda inşa edilen Malaylılara ait Masyid Gamalul İslam (R.2.393.) ve Cavalıların memleketteki yerel yapılarda olduğu gibi kademeli çatılı Masyid Yava verilebilir. (R.2.431.) Ancak Müslüman etnik grubu yansıtan bu tarzda camiler yalnızca Bangkok'ta Kral V. Rama'nın zamanında moda olmuştur. Muhtemelen o dönemden sonra Tay Müslümanlar her Müslüman etnik grubun birbirinden farklı olmadığını düşünmeye başlamıştır.[102] Ayrıca Osmanlı, Safevi ve Babür gibi büyük imparatorlukların

[100] Wasamon Sanasen, "Tayland'daki Muhtelif Müslüman Etnik Grupların Cami Mimarisi," İlmi Etüdler Derneği (İLEM) - Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), **5. Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı - II**, İstanbul, Limit Ofset, 2021, s. 65.

[101] Prapassorn Posrithong (serbest araştırmacı), Kişisel Görüşme, Haziran 16, 2018.

[102] Sanasen, a.g.e., s. 72.

mimarisi de muhafazakâr bir şekilde geçmişteki Müslümanların refahını anmak için kullanılmıştır.[103]

Daha sonra Kral VI. Rama hükümdarlığında (1910-1925) Tayland'daki Müslümanlar sanatsal kaynaklardan yoksundu. Çünkü eskiden dünyanın İslam sanatının merkezi olan Osmanlı İmparatorluğu çökmüştür. Ancak o zamanlar Bangkok'taki Müslümanlar arasında Batı mimarisi hâlâ ana akımdı. Bu nedenle kuleler, kemerler ve bitkisel motifler gibi Avrupa mimarisinin İslam mimarisine benzer elemanlarına yönelmişlerdir.[104] Bunun gibi camiler Masyid Bang O (R.2.483.), Masyid Bang Uthit (R.2.448.) ve Masyid Darul Abidin'dir. (R.3.66.) Bu camiler Güneydoğu Asya'daki sömürge mimarisi (R.3.5.), Mekke ve Medine'deki camiler (R.3.67.-4.68.) ile eklektik bir görünüşüne sahiptir. Bu kombinasyon, kuşkusuz Tayland'daki Müslümanların o ülkelerdeki mimariyi görmek için seyahat edenlerin deneyimlerinden doğmuştur.[105] Mekke ve Medine'deki camilerin görünüşü Masyid Darul Abidin'in klasik Türk üsluplu minaresinde görülebilir. Ayrıca bu dönemde Bangkok ve çevresindeki birkaç camilerde Osmanlı arması, tuğra, yıldız ve hilal sembolleri de camiyi süslemek için kullanılmıştır.

c) Müslüman Kimliğinin Revizyonu (1925-1946)

Etkileyen olaylar ve faktörler: I. Dünya Savaşı sona erdikten sonra, Kral VII. Rama döneminde (1925-1935) küresel bir ekonomik gerileme yaşandı. Bu nedenle ülke harcamalarında bir azalma yaşandı ve lüks yapıların inşa edilmesi bırakıldı. Bunun yerine, ülkenin ekonomik kalkınması için gerekli olan inşaat faaliyetlerine yönelme oldu. Kral V. Rama zamanında (1868-1910) başlayan ülkenin

---

[103] Bu devletler Müslümanların on sekizinci, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda kaybettikleri dünyadır. Birçok yirmi birinci yüzyıl Müslümanı, bu imparatorluk geçmişini düşündüklerinde ve toplumun çağdaş dünyadaki güç, servet, nüfuz ve kültürel ihtişamını yitirdiğinde hala çok üzülüyor. Bkz.: Stephen F. Dale, **The Muslim Empires of the Ottomans, Safavids, and Mughals**, Cambridge, Cambridge University, 2010, s. 1.

[104] Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014, s. 144.

[105] Masyid Ton Son'un kayıtlarında görüldüğü gibi "*1906 yılında inşa edilen yapılar geçmişten çok daha gelişmiştir. Ayrıca bu dönemde birçok kişi Hac yapmak için yurtdışına seyahat etmeleri nedeniyle çeşitli ülkelerde birçok tarzda cami görmüşlerdir. Bu nedenle diğer ülkelerdeki yapılar olduğu gibi sütunlu girişli yapıyı yapmak istemişlerdir*." Bkz.: Sorayut Chuenpakdee, Ed., **Muslim Masyid Tonson Kab Banpachon Sam Yuk Samai (Tonson Camii'nin Müslümanları ve Üç Dönemden Ataları)**, Bangkok, Jirarat Kanpim, 2001, s. 185.

gelişimi ve modern eğitim, Tayland toplumundaki inançlar ve dünyaya bakış açısını değiştirdi. Orta sınıf, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri mezunları toplumda rol oynamaya başladılar. Tayland, 1932 yılına kadar mutlak bir monarşiden demokrasiye dönüştü. Ülkede rejim ve sosyal yapıdaki değişiklikler Müslüman yaşam tarzını da etkilemeye başladı. Özellikle Mareşal P. Phibulsongkram döneminde (1938-1944 yılları arasında başbakanlık yapmıştır.) İslam kültürüyle çelişen devletçilik politikası getirildi. Politika; hükümetçilik ve değişikliklerden kaynaklanan baskılar, ülke içindeki olaylar Müslümanları kimliklerinin daha fazla farkında olmaya ve İslam doktrinini yeniden gözden geçirmeye itmiştir.

Aynı zamanda, Arap ülkelerinde okumak için seyahat eden, ulaşımları daha kolay hale geldikçe Hac yapmak için Suudi Arabistan'a giden çok sayıda insan oldu. (R.3.69.-4.70.) Müslümanlar, Bangkok'taki iskelede bir tekneye binerek doğrudan Suudi Arabistan'a gidebilirlerdi.[106] Daha sonra Kral VIII. Rama hükümdarlığında (1935-1946), II. Dünya Savaşı sırasında Tayland, müttefiklere savaş ilan etti. Müttefikler tarafından Bangkok'a atılan bombalar nedeniyle birçok yer hasar gördü. Başkentteki Müslümanlar da dahil olmak üzere insanlar banliyölere ve diğer illere göç etmek zorunda kaldı.[107]

Tayland'da mimarlık mesleğinin doğuşu da ülkenin imajı ve toplumunu büyük ölçüde değiştirmiştir. 1939 yılında ilk Mimarlık Fakültesi Tayland'da İngiltere'den mimarlık bölümünden mezun olan Taylandlılar tarafından açıldı. Bu öncü Taylandlı mimarlar, o sırada Avrupa'da yaygınlaşan Modern mimariyi Bangkok'ta yapılarda uygulamışlardır.[108] Bu dönemde yaygın olan betonarme teknolojisini kullandılar. Modern mimarinin özellikleri basit formludur ve dekorasyondan çok işleve önem vermektedir yani form işlevi izler. (R.3.71.) Bu model, ülke ekonomisindeki durgunluk ve demokratik çağdaki eşitlik kavramıyla uyumludur. (R.3.72.)

---

[106] Raksamanee, a.g.e., s. 175.

[107] Masyid Tha İt, **Kwam Penma Kong Muslim Nai Tambon Tha İt (Tha İt Mahallesindeki Müslümanların Tarihçesi)**, y.y., 2013, s. 3.

[108] Vimonsit Horayangun v.d., **Mimarinin Kavramı ve Kimliklerinin Gelişimi: Geçmiş, Şimdi ve Gelecek**, Bangkok, Siyam Mimarlar Kurumu, 1993, s. 72.

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Savaşın neden olduğu ekonomik darboğazda çok sayıda yeni cami inşa edilmedi. Sadece kentsel bölgelerde yaşayan Müslümanlar cami inşa edecek veya yenileyecek kadar iyiydi. Ancak o zamandan beri tüm dünyadaki İslam imparatorlukları çöktü. İslam sanat ve medeniyetlerinin kaynakları azaldı. Bangkok'taki Müslümanlar cami inşa etmek için tekrar Kral IV. Rama döneminden Kral V. Rama'ya kadar sivil yapılarına veya batı mimari yapılarından model almışlardır. Ancak Masyid Mahanak olduğu gibi bu camilerin formu daha basitleştirilmiştir. (R.2.509.) Bu dönemde ahşap camiler ise fabrika yapımı ahşap kullanmaya ve yapılarda çivi kullanmaya başlamıştır.[109]

Din öğretilerini yeniden gözden geçirmek, yurtdışında okumaktan dolayı kazanılan bilgiler ve Modern mimarinin rasyonel etkisi Bangkok'taki Müslümanlar için birçok önemli sonucu vardır. Bu dönemde cami, daha öncesi gibi yapının görünümünü vurgulamaktan ziyade dini kullanım amacına göre yapılmıştır. Bugün inşa edilen caminin Tayland iklimine uygun olarak tasarlandığı görmekteyiz. Taşkınları önlemek ve aynı zamanda çok amaçlı alanı olarak kullanılmak için yapı ayaklar ile yükseltilmiştir. Masyid Mahanak olduğu gibi giriş kapısı bir kubbe ile örtülüdür veya özel olarak dekore edilmiştir. Çünkü giriş, Müslümanların Allah'ın evine adım atmadan önce odaklandığı ve dileklerini tuttuğu bir noktadır.[110] Bu dönemde camilerde uygulanan motifler ise sadece kubbe, mihrap ve minber gibi önemli yerlerde bulunmaktadır. Bulunan motiflerin çoğunlukla Allah ismi, Hz. Peygamberin ismi ve hilal-yıldız sembolüdür.

d) Köktencilik ve Yeni Tarz Arayışı (1946-Günümüz)

Etkileyen olaylar ve faktörler: Bu çağda birçok yükselen Müslüman ülke vardır. Suudi Arabistan, dünya ekonomik forumundaki rolünü artırmıştır. Tayland'daki olaylar ise 1945 yılında dünya savaşı bittiğinde, savaştan kaçmak için diğer illere göç eden insanlar yavaş yavaş Bangkok'a geri döndüler. Ayrıca Tayland'da küreselleşme çağına girilmektedir. Çeşitli alanlarda ülke çapında hızla değişiklik olmuştur. Başkentin refahı daha uzak bölgelere yayılmıştır.

---

[109] Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014, s. 184.
[110] A.e., s. 192.

Müslüman toplumda meydana gelen değişiklikler, savaş sırasında hasar gören camiyi restore etmek için şehre geri dönüş yolculuğuyla başladı. 1947'de Tayland imam, hatip ve bilal statüsüne hizmet etmek, idareci olmak, cami işini ve varlıklarını yönetmek için İslami Mescit Yasası'nı ilan edildi. Resmî belgelerde "*masyid*" kelimesi yerine "*surau*" kelimesi de gereklidir. Ayrıca caminin anlamını vererek "*Masyid*: Müslümanların ibadet ettiği, cuma namazı kılınan ve İslami bilgiler öğretilen yerdir."[111] olarak tanımlanmıştır.

Daha erken dönemlerde başlayan dinin eğitici uyanışı, çağda daha belirgin hale gelmiştir. Kral IX. Rama (1946-2016) nezaketle Kur'an-Kerim'i Tayca'ya ilk kez çevirmek için kapsamlı bir şekilde incelemeyi teşvik etmiştir. Diğer bir faktör de Müslüman ülkelere okumak için seyahat edenlerin geri dönüşüdür. Bu mezunlar çeşitli alanlarda topluma faydalı olmak için geri döndüler. Bu çağda hem dini, hem de sıradan eğitim veren birçok yeni okul vardır. Ayrıca bilgi radyo, televizyon ve internet aracılığıyla yayılmaktadır. Bu nedenle dini bilginin kütlesi insanlara hızla ulaşabilmektedir. Bu dini uyanış aynı zamanda Müslümanların dini ibadetlerine katı bir şekilde dönmelerine neden olmuştur. Bu, kadınların başörtüsünde, camide erkekler ve kadınlar arasındaki ayrı bölümlerde görülebilmektedir.

Hükûmetin ekonomiyi geliştirme ve refahı ülke genelindeki farklı alanlara yayma politikası, Müslümanlar için daha iyi bir yaşam kalitesi sağlamıştır. Arazi satışlarının bir sonucu olarak birçok topluluk daha iyi duruma gelmiştir ve bu nedenle yeni bir cami inşa etme gücüne sahiptir. Bangkok'un gelişmesinden dolayı banliyölerde ve diğer illerde yaşayan birçok Müslüman Bangkok'ta okumak ve çalışmak için Bangkok'a geldiler. Bu kişiler Bangkok'taki camilerin mimari tarzlarını tanıyorlardı. Bu arada Bangkok'tan Müslümanlar ayrıca topluluğu metropol alanına doğru genişlettiler. Birçok cemaat, artan nüfusa uyum sağlamak için ya camiler eklemiştir ya da yeni binalar inşa etmiştir.

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Müslüman topluluğun istikrarlı konumu ve Bangkok'taki topluluğun genişlemesiyle bu dönemde çok sayıda yeni cami inşa edildi. Bu dönemde yapılan camilerin çoğu Müslüman mimarlar

[111] **Racha Gijja Nubeksa (Hükümet Gazetesi)**, 9 Kasım, 1997, cilt 114, s. 4.

tarafından yapılmıştır. Bu cami yapıları Tayland'ın iklim koşullarına ve toplum ilişkilerini ele alarak yapılmıştır.[112] Yapıların çoğunda, hacılar tarafından Suudi Arabistan'dan veya Arap ülkelerinden mezun olanlar tarafından getirilen Arap mimarisinden esinlenilmiştir. Ayrıca televizyon belgesellerinden, dergilerden, seccadelerden ve hac seyahatinden hediye eşyalarından da ilham alınmıştır. (R.3.73.) Bu eşyalarda görülen caminin görüntüsü, insanları caminin sembollerinin kubbe, kemer ve minare olduğu konusunda bilinçlendirmiştir.[113] Bu üç öğe caminin vazgeçilmez bir unsuru haline getirmiştir. Bu minareler namaz vakitlerinin duyurulmasında davul sinyalinin yerini almıştır. Modern inşaat teknolojisi, çok sayıda Müslümanı barındırabilecek büyük camiler inşa etmeyi de mümkün kılmıştır. Bu dönemde camiler, daha önce hiç olmadığı kadar büyük ve çok katlı yapılardır. Bu dönemde camilerde motifler ise çok fazla değildir, bu, Modern mimarinin bir etkisi mümkün olmaktadır.

Arap mimarisinin bu devirde camiler üzerinde açık bir etkisi vardır. Özellikle Mekke ve Medine gibi hac yerlerindeki mimari etkilidir. Taylandlı Müslümanlar, cami tasarımı için ilham kaynağı olarak kullanarak her iki şehirle olan bağlarını gösterirler. Medine'deki Mescid-i Nebevî'ninden ilham alınan Masyid Tha It'in yapısı bu durumu iyi anlatmaktadır. (R.2.661.) Araplar dışındaki milletlerden ilham alan camiler de vardır. Örneğin, Masyid Phadungtham İslam'ın portali Şiilerin merkezi olan İran ile bağlarını göstermek için İran mimari tarzında yapılmıştır.[114] (R.2.537.) Üçüncü olarak, Kahire'deki El-Ezher Camii'nin kubbesinden örnek alınan Masyid Tonson'un kubbesidir. (R.2.294.) Zira El-Ezher Camii (R.3.74.) dünyanın önde gelen dini kolejidir ve birçok Masyid Tonson'un cemaatinin üyesinin mezun olduğu yerdir.[115]

---

[112] 20. yüzyılda, camilerin kuruluşundaki bir önemli unsun, yapının kültürel ve çerçevesiyle ilişkisinin ifade edilmesidir. Bu etken İslam dünyası dışındaki ülkelerde inşa edilen camiler ve kültürel merkezler için gittikçe önem kazanmaktadır. Bkz.: Markus Hattstein and Peter Delius, Ed., **Islam: Art and Architecture**, Cologne, Konemann, 2000, s. 588.

[113] Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014, s. 213.

[114] Thamniab Saengngern (tarihçi), Kişisel Görüşme, Eylül 8, 2018.

[115] Wasamon Sanasen, "Naewkid Rubbap Lae Pattanakan Kong Mihrap Khong Masyid Tonson Khet Bangkok Yai Krungthep Mahanakon (Tonson Camii'nin Mihrabının Kavramı, Üslubu ve Gelişimi)",

Modern mimarinin etkisi bu dönemde hâlâ mevcuttur. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camisi (R.2.572.) böyle bir tasarımla oluşturulmuştur. Bu cami bu dönemin Müslüman mimarlarının İslam mimarisini, din ilkelerini ve yerel faktörlerini mükemmel hale getirme yeteneğini temsil etmekte ve bir şekilde bir araya gelmektedir.[116] Tayland İslam Merkez Vakfı, Tayland'daki cami mimarisinin bir dönüm noktasıdır çünkü kubbesiz cami statüsünü göstermektedir, modern dünyadaki Müslüman inancını yansıtır. Ancak bu yeni kavram üzerine inşa edilen camiler çok fazla geliştirilmemiştir. Çünkü Taylandlı Müslümanlar hâlâ Müslüman ülkelerden gelen İslam mimarisinin unsurlarının bir camiyi daha iyi temsil ettiğini düşünmektedirler. Bu nedenle mevcut ihtiyaçlar doğrultusunda tarihte İslam devletlerinin cami tasarımı, kubbesi gibi yabancı ülkelerde caminin öne çıkan sembolüne yönelmiştir veya Müslüman ülkelerdeki camilerin formlarını ve süslemelerini birleştirmiştir. Günümüzün Masyid Tonson gibi İran, Mısır ve Fas'taki üslubunda kemerleri ve motifleri ile yenilenmiştir. (R.2.307.-2.320.)

Diğer merkez illerdeki camilerin çoğunda Bangkok'taki camilerden örnek alınmıştır çünkü Bangkok'taki camiler güzel ve standart bir yapıya sahiptir. Ancak inşaat teknolojisi bu illere Bangkok'tan daha yavaş ulaşmıştır. Daha sonra başkentin refahı yayıldığında 1980'li yıllarda diğer illerde betonarme camileri ortaya çıkmaya başlamıştır.[117] Ancak günümüzde diğer illerdeki Müslümanların durumu daha iyi bir hale gelmiştir. Başkentten gelen refah bu tür alanlara daha fazla yayılmıştır. Böylece diğer merkez illerde yaşayan Müslümanlar büyük, güzel ve standart camiler inşa etme potansiyeline sahip olmaya başlamıştır.

Merkez Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi şu tablo gibi özetlenebilir.

Silpakorn Üniversitesi, Sanat Teorisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2014, s. 232.

[116] Winyu Ardruksa, "Modern Mosque/Modern Muslim: The Foundation of Islamic Centre of Thailand by Paichit Pongpunluk," 13th International Conference on Thai Studies Globalized Thailand Connectivity, Conflict and Conundrums of Thai Studies 15-18 July 2017, Chiang Mai, Thailand, s. 43-50.

[117] Samai Wangjaroen (Masyid Yamiul Muttakin'ı tasarlayan mimar), Kişisel Görüşme, Ağustos 12, 2018.

<table>
<tr><th colspan="3">Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla
Merkez Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi</th></tr>
<tr><td colspan="3">1. Dönem- Caminin Geleneksel Mimari Üsluba Göre İnşası: Yerel Mimari Camiler, Geleneksel Tay Mimarisi Camiler ve Yabancı Ülkelerden Geleneksel Mimari Camiler (1851'den öncesi)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler</td><td colspan="2">Cami Örnekleri</td></tr>
<tr><td>Bangkok</td><td>Diğer İller</td></tr>
<tr><td>- 16. ve 17. yüzyılda Güneydoğu Asya'daki eyaletler için ticaretin altın çağıydı. Ayutthaya ve Bangkok'ta ticaret yapan çok sayıda Müslümanlar bulunmaktaydı.
- Bangkok'ta Gudi Yai topluluğu oluşturulmuştur.
- 1767'de Ayutthaya tarafından zapt edilmiştir. Ayutthaya'daki Müslümanlar Bangkok ve çevresine göç ettiler.
- 1768'de Thonburi Krallığı kurılmuştur. Bangkok, krallığın başkenti olmuştur.
- Rattanakosin döneminde Kral I. Rama Bangkok merkezi, Chao Phraya Nehri'nin doğu yakasına taşındı. Bu dönemde Bangkok'ta mimari ve sanat eserleri Tay geleneksel üslubuna göre yapılmıştır.
- Kral III. Rama zananında yığma kâgir yapıları inşa edilmeye başladı.
- Kral I. Rama-Kral III. Rama zananında Malay Müslümanlar esir olarak Bangkok'a getirilmiştir. Bu insanlar daha sonra Bangkok ve çevresine dağıtmışlardır.
- Bangkok ve çevresindeki camiler Tayland mimarisinin etkisi ve ülkedeki iklim koşullarına göre inşa edilmiştir. Fakat iç mekânlarında İslam'ı simgelenen motifler yerleştirilmektedir.</td><td>Gudi Thong (16. yüzyılın sonunda veya 17. yüzyılın başında)

Gudi Yai (Masyid Tonson 1. dönem) (1688)

Gudi Charoenphat'ın ilk yapısı (1785-1786)

Masyid Tonson (2. dönem) (1816)

Masyid Bang Luang (y. 1824-1851)</td><td>-</td></tr>
<tr><td colspan="3">2. Dönem- Uluslararası Medeniyete Geçiş: Yerel Mimari Camiler, Geleneksel Tay Mimarisi Camiler, Yabancı Ülkelerden Geleneksel Mimari Camiler, İslam Mimarisi Koruma Tarzlı Camiler ve Uygulamalı Arap Tarzı Camiler (1851-1925)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler</td><td colspan="2">Cami Örnekleri</td></tr>
<tr><td>Bangkok</td><td>Diğer İller</td></tr>
<tr><td>- 19. yüzyılda Siyam Batılılaşma dönemimdeydi.
- Bowring Antlaşması imzalandıktan sonra birçok İngiltere İmparatorluğu'na bağımlı kılınan Müslüman tüccarlar Siyam'a girmiştir.
- 1891'de Siyam, Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik ilişkileri kurmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun Taylandlı Müslümanlar arasında daha tanınmıştır.
- Müslümanların daha istikrarlı statüsüne sahip olmasıyla Müslümanların kültürel kimliklerini daha fazla ifade edebilmiştir.
- Arap ülkelerine okumak ve Hacca gitmek için yolculuk yapan Müslümanların sayısı arttı. Diğer ülkelerde camileri öğrenmesiyle Taylandlı</td><td>
Masyid Guvatil İslam (1857-1859)

Masyid Ar Rohman (1860'lı)

Masyid Gamalul İslam'ın ilk yapısı (y. 1868-1910)</td><td></td></tr>
</table>

<table>
<tr><td>Müslümanların mimariye bakış açısı daha genişlemiştir.
- Avrupa mimarisi bu dönemin en popüler tarzı olduğunu kazanmasıyıla bu bölgedeki birçok camiler Batı mimarisinde inşa edilmiştir. Geleneksel Tay mimarisi tarzılı camiler daha azaltmıştır.
- 1922’de Osmanlı İmparatorluğunun çökmesi yüzünden Tayland’daki Müslümanlar sanatsal kaynaklardan yoksundu. Bu nedenle Müslümanlar Batı mimarisinin İslam mimarisine yakın elemanları camilerde uygulanmıştır.</td><td>
Masyid Yava (1905)

Gudi Charoenphat (1913)

Masyid Bang Uthit (onarım öncesi) (1917)

Masyid Bang O (1908-1918)</td><td>
Masyid Yamiul İslam’ın ilk yapısı (inşa tarihi bilinmemektedir.)

Masyid Gudi Chofa (onarım öncesi) (y. 1919)</td></tr>
<tr><td colspan="3">3. Dönem- Müslüman Kimliğinin Revizyonu: Yerel Mimari Camiler, Geleneksel Tay Mimarisi Camiler, Uygulamalı Arap Tarzı Camiler ve Rasyonel Tarzı Camiler (1925-1946)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler</td><td colspan="2">Cami Örnekleri</td></tr>
<tr><td>Bangkok</td><td>Diğer İller</td></tr>
<tr><td>- I. Dünya Savaşı sona erdikten sonra Tayland küresel bir ekonomik gerileme yaşandı.
- 1932’de Siyam rejimi mutlak monarşiden demokrasiye dönüştü.
- 1939’da Tayland’da devlet konvansiyonunu ilan edildi. Bu politika Müslümanları İslam doktrinini yeniden gözden geçirmeye itmiştir.
- 1939’da ilk Mimarlık Fakültesi Tayland’da açıldı.
- Modern mimari ve betonarme teknolojisi ülkede özellikle Bangkok’ta yaygınlaşmaya başladı.
- Ekonomik darboğazda çok fazla yeni cami inşa edilmedi. Yapı oldukça basit ve sadedir.
- Bölgedeki camiler daha dini kullanım amacına göre yapılmıştır.</td><td>
Masyid Mahanak (y. 1929-1968)

Masyid Haroon (1934)

Masyid Phadungtham İslam’ın ilk yapısı (1936)</td><td>-</td></tr>
<tr><td colspan="3">4. Dönem- Köktencilik ve Yeni Tarz Arayışı: Yerel Mimari Camiler, Modern Mimarisi Camiler ve Yeni Klasik Tarzı Camiler (1946-Günümüz)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler</td><td colspan="2">Cami Örnekleri</td></tr>
<tr><td>Bangkok</td><td>Diğer İller</td></tr>
<tr><td>- Tayland’da küreselleşme çağına girilmektedir.
- 1947’de Tayland’da İslami Mescit Yasası’nın uygulanmaya ilan edildi.</td><td>
Masyid Tonson (3. dönem) (1954)</td><td></td></tr>
</table>

- 1966'da Kur'an-Kerim'i Tayca'ya ilk kez çevirilmiştir. - Mısır ve Arap ülkelerden mezun olanlar ülkeye geri dönüp cemaatlarında çeşitli alanlara katkı yapmışlardır. - Medyalar ve internet aracılığıyla dini bilgileri insanlara hızla ulaşabilmesiyle Müslümanların arasında dini uyanış ortaya çıkmıştır. - Birçok cemaat, artan nüfusa uyum sağlamak için camiler genişletmiştir veya yeni yapılar yapılmıştır. Bu camiler ülkenin iklim koşullarına ve toplum ilişkilerini ele alarak yapılmıştır. Büyük ve çok katlı camilerin inşa edilmeye de başladı. - Camilerin çoğunda Arap ülkelerde bilhassa Mekke ve Medine'deki mimarisinden esinlenilmiştir. Kubbe, kemer ve minare caminin vazgeçilmez bir unsuru haline getirmiştir. - Merkez bölgenin diğer illerdeki Müslüman Bangkok'a gelip oradaki cami mimarisinin tarzlarını tanınmışlardır. Cemaatlerindeki camilerin Bangkok'taki camilerden modellenmiştir.	 Masyid Padungtham İslam (1979) 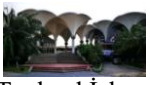 Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii (1970-1982) Masyid Al Alawi (1997) Masyid Yamiul Muttakin (1989-1999) Masyid Tonson (4. dönem) (2009) Masyid Bang Uthit (onarım sonrası) (2014)	 Masyid Yamiul İslam (1980) Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam (inşa tarihi bilinmemektedir.) Masyid Gudi Chofa (onarım sonrası) (1969-1992) Masyid Tha İt (1990-1997)

Tablo 3.2. Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla Merkez Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi. (Sanasen, 2020)

Bangkok'ta meydana gelen sosyal, ekonomik vb. değişiklikler, geçmişten günümüze Bangkok'taki Müslümanların Tayland toplumunun koşullarına uyum sağlamalarını etkilemektedir. Ayrıca Müslümanlar kendi inanç kimliğini kaybetmeden çeşitli değişikliklere de uyum sağlamaktadır. Yerel kültürlerin Bangkok'taki Müslümanların İslam kültürü ile bütünleşmesi caminin tarzına yansımaktadır. Üstelik Bangkok'taki Müslümanların etnik çeşitliliği cami üslubunda

etkili olduğu için Bangkok'taki camilerde diğer bölgelerdeki camilerden daha fazla üslup vardır.

Bangkok başkent olduğu için yeni mimari üslubu, bilişsel ve bilimsel tarzların tanınması Bangkok'a diğer alanlardan önce ulaşmıştır. Ayrıca Bangkok'taki birçok cami tarihi ve önemlidir. Böylece çevre şehirlerdeki Müslümanlar için ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca merkez bölgedeki farklı illerde yaşayan Müslümanların yaptığı çoğu cami Bangkok'taki camilerden etkilenmiştir. Bu nedenle Bangkok ve Merkez Tayland'ın diğer şehirlerde bulunan cami mimarisinin gelişimi aynısı olduğunu söylenebilir.

Merkez bölgesindeki camilerin mimari özellikleri şöyledir:

Caminin Terimleri: Tayland'ın merkez bölgesinde çeşitli Müslüman etnik gruplardan oluşturduğu için birçok cami için kullanılan terimler bulunmaktadır. Bunlar *gudi*, *surau*, *balae* ve *imambarah*tır.

a) *Gudi*

"Gudî" veya "Gadî" kelimesi, geçmişte Taylandlıların hangi dine ait oldukları belirtilmeden, dinî mekânların ifade edilmesinde kullanılan bir terimdir. "Gudî" kelimesi, manası Budist rahiplerin konutu anlamına gelen "Guti" kelimesinden gelmektedir. Tay halkı geçmişte Budist tapınaktaki Gudî adlandırılan vaaz salonlarında sık sık ibadetlerini yerine getirmiştir. (R.3.75.) Bu nedenle de dini bir yer olma özelliğine sahip her yere "*Gudî*" denmektedir. Böylelikle de camiler bu tapınaklardaki vaaz salonu tarzlarına göre inşa edilmiş, aynı şekilde camilerde "*Gudî*" ismi kullanılmıştır.[118] Nitekim Tayland'ın eski başkenti Phra Nakhon Si Ayutthaya'da, Gudi Thong, Gudi Chofa, Gudi To Takia; Bangkok'ta Gudi Yai (Masyid Tonson), Gudi Khao (Masyid ang Luang), Gudi Chao Zen (Masyid Gudi Luang) vb. camilerin varlığı bilinmektedir.

"*Gudî*" sözcüğünün kaynaklanması da diğer bir varsayım vardır. Bazı araştırmacılara göre bu sözcüğü Bangkok'taki Şiilere ait alakalıdır. "*Gudî*" kelimesi,

[118] Sorayut Chuenpakdee, Ed., **Muslim Masyid Tonson Kab Banpachon Sam Yuk Samai (Tonson Camii'nin Müslümanları ve Üç Dönemden Ataları)**, Bangkok, Jirarat Kanpim, 2001, s. 169.

"Gadîr-i Hum" kelimesinden gelen, Mekke ve Medine arasında bulunan bir mahallenin adıdır. Bu mahallede bazı Müslümanlar Hz. Ali'nin Peygamberimiz tarafından halife olarak atandığı inanılmaktadır. Dolayısıyla Şiiler dini mekânlarının Gadîr-i Hum mahallesi olduğunu saymaktadırlar ve dini mekânlarının "Gadîr-i Hum" kelimesinden alınan "*Gudî*" olarak adlandırmaktadırlar.[119]

b) *Surau*

Eskiden Bangkok'taki Müslümanlar, küçük ölçülerdeki camiler için kulanıllan Malayca bir sözcüktür. Bu ifadesinin oluşmasının sebebi, 18. yüzyılın başında Tayland'ın güneyinde yaşayan Malayların Siyam ordusu tarafından Bangkok ve çevresine esir olarak getirilmesidir. Bunun haricinde genellikle Bangkok ve çevresinde yaşayan Müslümanlar, camileri ölçüsüne göre ayırt etmeden cami için hem *masyid*, hem de *surau* kelimelerini kullanmaktadır.

c) *Balae*

Balae, Güney Tayland'da yaşayan Malaylar tarafından, sağlam olmayan malzemelerle yapılan ve sadece günlük namazların kılındığı yapılar için kullanılmaktadır. Bangkok ve çevresindeki Müslümanlar, bu kelime de yine Malay Müslümanlardan almışlardır.

d) *İmambarah*

Bu sözcük imamın evi anlamı taşımaktadır ve bu manadaki imam sözcüğü, Şiilerin inanıcında imamları demektir. Bu kelimenin kökeni Arapça, Farsça ve Urducadan gelir çünkü Ayutthaya döneminde Siyam'a gelen Şiiler, çoğunlukla İran ve Hindistan'ın güney bölgesindendir.[120] *İmambarah* kelimesi Bangkok'taki Thonburi ilçesinde yaşayan İran kökenli Şiilerin ibadet mekânları için kullanmaktadırlar. *İmambarah* aynı zamanda imam anma bir yerdir ve bu yüzden o yerde Muharrem töreni düzenlenecek yerdir. Nitekim *imambarah*larda Muharrem töreni yapılmak için yapının etrafında geniş bir alana sahip olması gerekmektedir.

---

[119] Julitpong Chularat, "Gudi Chao Sen: Sasanasathan Muslim Shia Nai Samai Rattanakosin (Gudi Chao Sen: Rattanakosin Döneminde Şii Müslümanların İbadet Mekânı)," **Warasan Thai Sueksa**, C.V, No:1, Şubat-Temmuz 2009, s. 164-165.

[120] A.e., s. 166.

Konumlar: Ayutthaya döneminde Siyam'a gelen Müslümanların mesleklerine göre ve bölgenin ulaşımının durumuna göre bölgelere yerleşmişlerdir. Genellikle de kanalların yakın bölgelerine yerleşmişlerdir. Eskiden insanların kanalların etrafına yerleşme nedenleri kanallar bu dönemlerde hem ulaşım, hem de tüketici kaynaklarının olmasından dolayıdır. Bu durum Bangkok ve çevresinde yaşayan Müslümanların içinde geçerli olup, Thonburi ve Rattanakosin dönemlerinde de devam etmiştir. Soylu Müslümanlara ait cami olan Gudi Yai, sarayın yakınlarında bulunmaktadır. Hindistanlı tüccarların Mayid Tuek Dang mal deposunun yakınında yapılmıştır. Çiftçilik ile uğraşan Müslümanlar ise genellikle kanallara yakın bölgelere yerleşmişlerdir. Bundan dolayı Bangkok ve çevresinde bulunan tarihi yapılar bulundukları, nehir veya kanalların isimleri ile anılmışlardır. Örneğin Bangkok'taki Surau Klong Jan (Jan Kanalı Camii), Chachoengsao'daki Surau Klong Yai (Yai Kanalı Camii), vb. bulundukları nehir ve kanalların isimlerini alarak günümüze kadar varlıklarını korumuşlardır. 19. yüzyıl sonlarına doğru Bangkok'taki suyolları yerini artık karayollarına bırakmıştır. Karayollarının önlemlerinin artması ile birlikte bölgede camiler bu yollar üzerinde inşa edilmeye başlamıştır. Ancak bölgede ihtiyaçlara göre yerleşilen eski yerleşim bölgeleri halen varlıklarını sürdürmektedirler.

Bundan başka çok kültürlü topluma sahip olan şehir Bangkok, birçok tane camilerin diğer inançlara ait yapıların arasında veya yakınında yer aldığını görmekteyiz. Bunun belli bir örneği Thonburi ve Klongsan ilçelerinde bulunan camilerdir. Burada bulunan camiler Budist tapınağı, Çin tapınağı ve hatta Katolik kilise ile aynı bölgede yer almaktadırlar. (Harita 3.5.) Bu yapıların mimarisi de Thonburi ilçesindeki camilerin mimari üsluplarına etkisi olmuştur.[121]

Malzemeler: Bu bölgelerde inşa edilen camilerde ahşap, yığma kargir ve betonarme olmak üzere toplam üç çeşit malzeme kullanılmıştır. Ülkenin yerel malzemesi olan ahşap, eski zamanlarda Tayland'ın inşa yapımının ana malzemesidir. Nitekim Bangkok ve çevresinde bulunan bütün tarihi camiler ahşaptan yapılmıştır.

[121] B.a. Jitraporn Matangka v.d., **Rayngan Kan Wijai Sasanasin Khong Sasana Sathan Rim Fang Nam Korani Sueksa: Chumchon Thonburi (Nehir kenarında yer alan İbadethanelerin Sanatı İncelenmesinin Reporu: Thonburi Topluluğu Örneği)**, Bangkok, Dhonburi Rajabhat Üniversitesi, 2007.

19. yüzyılın sonlarında Avrupa mimarisinin moda olmasıyla birlikte Bangkok'ta yığma kargir yapılar inşa edilmeye başlanmış ve diğer şehirlerde de yaygınlaşmıştır. Betonarme malzeme ile yapılan camiler ise 20. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlaşmaya başlayıp günümüzde de halen devam etmektedir.

Planlar: Bangkok ve Tayland'ın merkez bölgesindeki diğer şehirlerde bulunan camilerde üç plan tipi şeması görülmektedir. Bu yapılarda kare, kareye yakın, dikdörtgen ve altıgen plan tipi uygulanmıştır. Kare planlı camiler Cavalı Müslümanlara ait camilerde rastlanılmaktadır. (R.2.434.) Altıgen formlu plan, Modern mimarisi olarak tasarlanan Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin plan şeması örnek alınarak yapılara uygulanmıştır. (R.2.571.)

Örtü Sistemleri: Bangkok ve Tayland'ın merkez bölgesindeki diğer şehirlerdeki camilerde uygulanan dört tipi örtü sistemler vardır. Bunlar beşik çatı, kırma çatı, çok kademeli çatı ve düzdam üzerine kubbeli örtü sistemidir.

a) Beşik çatı

Beşik çatı, Tayland'ın iklim şartlarına uygun olduğu için Tayland'daki yapılarda temel örtü sistemi olmuştur. Bu yüzden beşik çatı, Tayland'ın geleneksel mimarisinde yapılan camilerde uygulanmıştır. Bu bölgelerdeki beşik çatı ile uygulanan camiler, Tayland'a Avrupa mimarisinin akımı gelmeden önce görülür. Soylu Müslümanlara ait beşik çatıyla örtülen camilerin çoğu Budist tapınağı ya da Kraliyet yapılardan benimsenmişlerdir. (R.2.278., 2.350.) Tayland'daki Budist tapınağı ya da Kralliyet eser olursa yapının beşik çatısının üçgen alınlığı üzerine Budist mitolojisinde yarattık figürleri veya kralların arması yer almaktadır.[122] (R.3.76.) Ancak İslam'da tasvir etmesi yasaklanmasından dolayı Tayland'ın geleneksel stilinde camiler, çatıda işlenen figürlerin yerine kıvrık dal motifi yerleştirilmiştir. Çatının üçgen alınlığındaki süsleme ise Peygamberin adı yazısı ve bitkisel motifler kullanılmıştır. (R.2.354.) Ayrıca geleneksel Tay mimarisinde beşik çatısının son kısımları, genellikle *Naga* olarak denilen Budist mitolojisinde büyük yılan şeklinde yapılmıştır. (R.3.77.) Ancak Tayland'daki Müslümanlar bu bezeme

[122] Wibul Leesuwan, **Pojjananukrom Silapa Thai (Tay Sanatı Sözlüğü)**, Nonthaburi, Mueng Boran, 2016, s. 518.

kıvrık dal motifine çevirerek camilerinde kullanmışlardır. (R.2.353.) Sıradan insanların beşik çatı uygulanan camiler ise Tay insanların evleri olduğu gibi basit ve sadedir.

19. yüzyılın ikinci yarısında Tayland'a Avrupa mimarisinin yaygınlaşmasıyla Bangkok ve merkez bölgesindeki diğer şehirlerdeki camiler yığma kâgir olarak yapılmaya başladı ve örtüsü, Neoklasik mimarisinin beşik çatısından modellenmiştir. Bu camilerin üçgen alınlığı (pediment) kabartmalı olarak yapılan bitkisel motifler veya hilal ile yıldız motifiyle hareketlendirilmiştir. (R.2.407., 2.645.)

b) Kırma çatı

Bangkok bölgesinde bulunan dini mimarilerdeki kırma çatı uygulaması, Bangkok'a Batı mimarisi ve Malezya ve Singapur'daki sömürge mimarisi ile birlikte gelmiştir. Bu örtü sistemi 19. yüzyılın ortaları ve sonlarına doğru Bangkok'ta yapılmış olan camilerde uygulandığını görmekteyiz. Bu uygulama daha sonraki yıllarda diğer bölgelerdeki din yapılarında kullanılmaya başlamıştır. Kırma çatının üzeri genellikle kiremitler ile kaplı olup alt kısımlarına güneş ışığı ve yağmurdan korunmak için saçaklar takılmıştır. (R.2.393., 2.448., 2.483.)

c) Düz dam üzerine kubbe

19. yüzyılın sonlarında Bangkok'taki camilerde kubbe örtü sisteminin uygulanmaya başladı. 20. yüzyılın ilk yarısında Tayland'da Arap-Ortadoğu cami tarzının beğenilmesi ve betonarme teknolojisinin kalkmasıyla, Bangkok ve merkez bölgesindeki diğer şehirlerdeki düzdam üzerine kubbe inşası daha yoğun şekilde kullanılmıştır ve bu örtü sistemi bölgelerde hakim olmuştur.

Bangkok ve merkez bölgesindeki diğer illerdeki kubbe yapımı başlangıçta, cemaatlerin potansiyellerine göre süs kubbe olarak, basit formlu, küçük ölçüde ve hafif malzemelerden yapılmıştır. (R.2.529.) Cemaatlerin ekonomisi ve inşa yapım teknikleri geliştiğinde daha büyük kubbeler yapardılar. Bu bölgelerdeki camilerin kubbeleri genellikle yarım daire ya da soğanvari şeklindedir. Alem boğumlu ya da boğumsuz olup pik noktası hilal-yıldız motifiyle taçlandırılmıştır. (R.2.552., 2.583., 2.648., 2.664.) Kubbe genellikle bir tane yapılır. Bu kubbeler, mihrap öne kubbe

olarak yapılır ya da yapının kapısı önünde veya harim mekânının üzerinde yer alır. Giriş kapısının önü, camiye içeriye girerken ve camiden çıkarken bu alanda dua okudukları için önemli kabul edilerek üzeri kubbe ile örtülmüştür. (R.2.294., 2.509.) Cemaatin maddi destekleri yeterli olursa daha fazla kubbe yapılmak mümkündür. Buradaki çok kubbeli dini yapılar kubbe, giriş kapısı önü, harim mekânı ve mihrap sofası üzerinde yer almaktadır.

Tayland'da kubbe, caminin oldukça önem verilen bir öğesi olduğu için bu bölgelerde görülen kubbeler çeşitli formlarına sahiptir. Ayrıca Bangkok ve çevresinde dünyanın tarihi İslam mimarisini andırmak için yapılan kubbeler de vardır. Şunlar: Kahire'deki El-Ezher Camii'yi hatırlatan Masyid Tonson'un 3. yapısının kubbesi (R.2.294.) ve Medine'deki Mescid-i Nebevi'yi aksettiren Masyid Tha İt'in kubbesidir. (R.2.664.)

Ancak kubbe, 1950'li yıllarda Modern mimarisi etkisinin altında tasarlanan Bangkok'taki camilerde bulunmaz. Çünkü o zamanlarda Modern kafalı Müslüman mimarlar, kubbesiz olarak farklı cami tasarımını ortaya koymak istemişlerdir.

d) Çok kademeli çatı

Çok kademeli çatı, sadece Bangkok'ta Masyid Yava (R.2.431.) ve diğer Cava kökenli Müslümanlara ait camilerde bulunmaktadır. Masyid Yava'nın çatısının tepeliğinde *makota* olarak bilinen Malay dünyasında geleneksel çatısının taç kısmı yer alır. Bu Endonezya ve Malay Yarımadası'nın geleneksel çatısı, Tayland'ın iklim koşullarına uyar. Böylece Cavalı Müslümanlar Bangkok'a gelirken geldikleri memlekette bulunan yerel mimariden etkilenerek camiler inşa etmiştir.[123]

Minare ve Vakit Duyuran Elemanlar: Bangkok ve çevresinde yaşayan Müslümanlar minare geleneğinin olmadığı dönemlerde namaz saatlerinin geldiğini insanlara duyurmak amacıyla ahşaptan yapılmış davullara vurarak insanlara duyurmaya çalışmışlardır. (R.2.374., 2.441, 2.557.) Bangkok'ta yaşayan Şiiler cuma gününe has olarak davul çalarlar ve bunun yanında caminin önünde yer alan

[123] Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014, s. 162.

direkteki siyah bordürlü beyaz sancağı göndere çekerler.[124] (R.3.78.) Ahşap malzemeden yapılan bu davullar boğa derisi ile kaplıdır. Bu davulların bazılarında yapılış tarihleri yazılmaktadır. Bölgede minare mimarisinin oluşması ile birlikte davul geleneği yavaş yavaş kaldırılmıştır. Ancak bazı camilerde bu davullar yerinde kalarak bu tarihi gelenek sergilenmektedir.

Bangkok ve çevresinde minare geleneği 20. yüzyılın başlarında oluşmaya başlamıştır. Bu bölgelerde yapılan ilk minareler genellikle yapıdan ayrı olarak inşa edilmiş olup boyutları kısa tutulmuştur. Basit bir şekilde inşa edilen minareler alt kısımda dört ayak üzerinde yükselmektedir. Devam eden gövdesinde sade yapılı şerefeyi ve üst kısmında basit bir kubbe ile son bulmaktadır. (R.2.548.)

20. yüzyılda betonarme ve inşa teknolojisinin gelişmesiyle bu yüzyıldan itibaren Bangkok ve çevresinde görülen minareler daha fazla yapılmış ve daha çeşit tasarımlarına sahiptir. Bu minareler yapının bir köşesinde ya da düzdamı üzerinde yer almakta olup tek, iki, üç veya dört şerefelidir. Külah kısmı kubbe ya da konik ya da yapının ana kubbesi ile aynı formunda yapılmıştır. Kubbenin üzerinde hilal ile yıldız alem ile sonlanmıştır. (R.2.377., 2.393., 2.460., 2.515., 2.532., 2.553.) Bu bölgelerdeki camilerde genellikle bir tane minare vardır. Cemaatin maddi destekleri yeterli olursa daha fazla minareler de yapılabilir.

Son dönemlerde Bangkok'ta uzun binaların artmasından dolayı Bangkok'ta son yıllarda yapılan bazı minareler, şehirdeki uzun binalardan engelli olmamak ve uzaktan görülebilmek amacıyla daha uzun ve çok süslü olarak yapılmıştır. (R.2.586., 2.665.) Günümüzde inşa yapımı teknolojisinin çok gelişmesi bile Bangkok'taki Tayland'ın geleneksel mimarisinde camiler minare yapılmamıştır. Belki de caminin orijinal durumu korunmak hedefiyle yapıya minare eklenmemiştir.

Şadırvanlar: Bangkok ve merkezine yakın bölgelerde bulunan camilerin şadırvanları camiye yakın bir bölümde veya harime giriş kapısına yakın bir yerde inşa edilmiştir. Daha önceki dönemlerde camilerde inşa edilen şadırvanlar genellikle basit bir kare ya da daire planlı yığma kuyu biçiminde yapılmıştır. Sonraki yıllarda

[124] Thamniab Saengngern (tarihçi), Kişisel Görüşme, Eylül 8, 2018.

inşa edilen betonarme malzemeli camilerde şadırvanlar bağımsız olarak değil, caminin herhangi bir duvarına sıralı abdest muslukları gibi yapılmıştır. (R.2.295., 2.359., 2.436., 2.666.) Ancak son yıllarda inşa edilen camilerin şadırvanları İslam yapılarındaki şadırvanlar gibi yapılmaya başlanmıştır. Bangkok'taki Masyid Bang Uthit'inde yer alan şadırvan Türk mimarisinden örnek alınarak yapılmıştır. (R.2.461.)

Kemerler: Kemer, 20. yüzyılın başlarında Arap mimarisi Bangkok ve merkezdeki diğer şehirlere uygulanmaya başlanmıştır. Arap tarzındaki yapılmaya başlanmış olan yapılarda kemer uygulandığını görmekteyiz. Bölgede yaşayan Müslümanlar İslam sanatını öğrendikçe yapılarına sivri kemer (R.2.537.), çok dilimli kemer (R.2.600.), basık kemer, ve at nalı kemerler (R.2.309., 2.503.) kullanılmaya başlanmıştır. Ancak en çok tercih edilen kemer tipi sivri kemerdir. Kullanılan sivri kemerler de ise Modern mimarilerin etkisiyle de forumlarında bazı değişiklikler yapılarak kullanılmıştır. Bu sivri kemerler yapının güneş ışığı ve yağmurdan korunmak için üst kısımları balık sırtı gibi yükseltilerek bir saçak oluşturulmuştur. (R.2.554.)

Cümle kapıları: Bangkok ve merkez bölgesindeki diğer şehirlerdeki camilerde, girerken ve çıkarken cümle kapısında dua okundunduğu için burası önemli kabul edilmiş ve bazı yöntemler uygulanmıştır. Bu bölgelerdeki bazı camilerde cümle kapısının önemli alan olduğunu vurgulamak için sütunlu giriş, portal veya kapıya dış cepheden bir çıkıntı yapılmış olup üzeri kubbe ya da diğer çatı formları ile örtülmüştür. (R.2.294., 2.509., 2.554.)

Pencere açıklıkları: Bangkok'taki ve merkez bölgesinde yer alan diğer şehirlerdeki camiler güzel pencere açıklığı örneklerine sahiptir. Bu pencerelere yerel ve Batı stilleri hakimdir. Tayland yerel üsluplu pencere açıklıkları, Masyid Bang Luang gibi geleneksel mimariye sahip camilerde görülmektedir. Bu pencere açıklıkları dikdörtgen formludur ve işçilikli alçı süslemesi bulunur. Pencereler de ahşaptan yapılmış olup iki kanatlıdır. Bu kanatlarda üst, orta ve alt kısmında kabartmalı motifler yer almaktadır. (R.2.363.) Yerel stilinde pencere açıklıkların diğer bir örneği Masyid Ar Rohman'da görülür. (R.2.426., 2.429.) Batı tarzında pencere açıklıkları ise bu bölgelerdeki Avrupa sanatı etkisinin olduğu camilerde

görülmektedir. Bu pencere açıklıkları yarım daire alınlıklı ve iki kanatlıdır. Açıklıklarda bazen desenli ferforje takılmıştır. Dıştan pencere alınlıkları, işçilikli alçı süslemesi ile tamamlanmıştır. (R.2.488.)

Havalandırma panoları: Bangkok ve çevresindeki camilerde bulunan havalandırma panoları 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarına tarihlenen camilerde görülmektedir. (R.2.282., 2.394., 2.415., 2.443., 2.628., 2.670.) Camilerde kullanılan bu havalandırma panoları kapı veya pencere alınlıklarında hem iç kısmı aydınlatmak, hem de iç kısmı havalandırmak amacıyla kullanılmıştır. Bu bölümler kapı veya pencerenin alınlığının dikdörtgen, yarım daire ya da diğer formlarına göre yapılmış olup yüzeylerine ajur tekniğinde yapılmış panolar takılmıştır. Burada kullanılan motifler kaligrafi, hilal ve yıldız, bitkisel motifli ve kıvrım dallıdır. Bu süslemeler de belli bir simetrik düzene göre işlenmiştir. Kaligrafi desenli havalandırma panoları ise aynalı olarak yapıldığı görülmektedir. Ajur tekniğinde yapılmış olan bu bölümler, Bangkok'a getirilen Güney Tayland'daki Malaylılara oymacılık ve Tayland'da beğenilerek yapılan ajurlu işçilik olan *Khanompang Khing* stilinden etkilenmesi göstermektedir.

Mihrap ve minberler: Bangkok ve merkez bölgesindeki diğer şehirlerdeki camiler, zengin bir mihrap ve minber geleneğine sahiptir. Bu bölgelerdeki mihrap ve minberler genellikle takım olarak ve aynı üslupta yapıldığı için bu çalışmada Merkez Tayland'da bulunan mihrap ve minberler birlikte incelenmektedir.

Bangkok ve çevresinde bulunan camilerde kullanılan mihrap ve minberler genellikle ahşaptan yapılmıştır. Minber mihrabın sağında veya mihrap nişinin içerisinde yer almaktadır. Bazı camilerde mihrap yeniden niş olarak yapılmakla beraber mihrap nişleri içerisinde daha önce kullanılan ahşap mihrap ve minber halen durmaktadır. (R.2.395., 2.455. 2.609.) Mihrap sofası içinde mihrap ve minber iki yanda yer alan merdivenle birleştirilerek farklı bir kompozisyon oluşturan mihrap ve minberler de vardır. (R.2.303., 2.657.) Bu bölgedeki camilerde bulunan mihraplar genellikle küçük köşk ya da niş şeklinde yapılmıştır. Bazı mihrap sofalarında mihrabı aydınlatmak için pencere açıklıklar vardır. Minberler ise basit basamaklı merdiven formlu minberlerden (R.2.446.) kapı, merdiven, köşk ve külah kısımlarından oluşan

minberlere kadar bulunmaktadır. (R.2.320.) Minberler bölge nüfusunun ve yapının büyüklüğüne göre büyük veya küçük yapılmaktadır.[125] Mihrap ve minberlerdeki süslemeler ise yazılar, hilal ve yıldız ve bitkisel motifler kullanılmıştır.

Ayrıca Bangkok ve çevresinde bulunan mihrap ve minberler yapıldıkları dönemin sanat üsluplarını yansıtabilmektedir. Sanat açısından bu bölgelerdeki mihrap ve minberler üsluplarına göre şu şekilde dört gruba ayrılmaktadır:

a) Tayland geleneksel sanat üslubunda mihrap ve minberleri

Bu mihrap ve minberler genellikle erken dönemde Tayland'ın geleneksel mimarisiyle yapılan camilerde görülür. Bu mihrap ve minberler tamamen Tay sanatının formlu olup İslam'a karşı olmayan Tay sanatında bitkisel ve kıvrım dallar motifleriyle dekor edilmiştir. Alınlık ve taç kısmında Arapça yazılar ve diğer İslâmiyet'i ifade eden simgeler yer almaktadır. Tayland geleneksel sanatıyla yapılan mihrap ve minberler Masyid Tonson (R.2.287., 2.292.), Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam (R.2.609.) ve Masyid Bang Luang'un mihrap ve minberleridir. (R.2.366.) Masyid Tonson ve Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'daki mihrabı ve minberinin formu, büyük ihtimalle Budist rahiplerinin vaaz verirken oturan *thammat* denilen ahşap vaaz kürsülerinden benimsenmiştir.[126] (R.3.79.) Masyid Bang Luang'un mihrabı ise camiye yakın yerde bulunan Anongkaram Tapınağı'nın kapısından modellenmiştir.[127] (R.3.80.)

b) Batı sanatı üslubunda mihrap ve minberleri

Bangkok ve çevresinde bulunan Avrupa sanatında düzenlenen mihrap ve minberler, 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başlarına kadar hakimdir. Batı mimarisinde yapılan camilerde görülen mihrap, küçük köşk ya da niş olarak yapılmıştır. Bu mihrap nişleri yuvarlak kemerli, basık kemerli veya sivri kemerli

[125] Suwimon (minber ustası), Kişisel Görüşme, Şubat 26, 2020.

[126] Wasamon Sanasen, "Naewkid Rubbap Lae Pattanakan Kong Mihrap Khong Masyid Tonson Khet Bangkok Yai Krungthep Mahanakon (Tonson Camii'nin Mihrabının Kavramı, Üslubu ve Gelişimi)", Silpakorn Üniversitesi, Sanat Teorisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2014, s. 171.

[127] Dhrinand Chunagpichit (Thonburi Tarihi Bilgi Merkezi'nde araştırmacı), Kişisel Görüşme, Haziran 17, 2018.

formludur. Kemerleri taşıyan sütunlar Klasik Çağ mimarisinde sütun başlıklarına sahiptir. Minber ise İslam ülkesindeki minberler olduğu gibi kapı, köşk ve külah kısımlarından ibarettir. Bu mihrap ve minberler Batı sanatında motifleriyle süslenmiştir. Fakat alınlık kısmında Arapça kitabeler ve İslâmiyet'i simgelenen motifler kullanılmıştır. (R.2.493.-2.496., 2.454.-2.455., 2.634.-2.642.)

c) İslam ülkesindeki sanatı üslubunda mihrap ve minberleri

20. yüzyılın başlarından bu yana, İslam ülkelerindeki mihrap ve minberlere benzer şekilde yapılan mihrap ve minberler bu bölgelerde hakimdir. Bu mihrap ve minberler çeşitli Müslüman ülkelerinden karıştırarak model alınmıştır. Bu mihrap ve minberlerde sivri kemerli, kaş kemerli, at nalı kemerli veya çok dilimli kemerli niş şeklinde yapılmıştır. Külah kısmı genellikle kubbe formumundadır. Ablak tekniğine taklit edilen süsleme, geometrik desenler, Rumi motifler ve bilhassa Hat sanatları bu mihrap ve minberlerin tarzında görülmektedir. (R.2.315.-2.320., 2.672.)

d) Belli bir gruptaki inançları karakterize eden mihrap ve minberleri

Belli bir gruptaki inançları karakterize eden mihrap ve minberleri Bangkok'taki Şiilere aittir. Bu Müslüman etnik grubun ibadet mekânlarında bulunan mihrap dikdörtgen formlu olup geniş bir kaide üzerine oturmaktadır. Bu kaideye *shan shadat* (şehit podyumu) denilmekte olup Hz. Ali'nin şehit olduğu yerini simgelemektedir.[128] (R.2.541.) Mihrap bordürleri ajur işçilikli ahşap panodandır. Mihrabın iç bölümünde Ehl-i beyt'in isimleri[129] yazılmıştır. Ancak 1980'li yıllardan itibaren Bangkok'taki Şiilerin mihraplarında İran üslubu etkisini göstermeye başlamıştır. Mihraplar sivri kemerli niş ve çini kaplı mihraplara dönüştürülmuştur. Mihraplarda Ehl-i beyt'in isimleri halen durmaktadır. Bu mihrap tarzı İran'dan mezun olan kişiler tarafından bölgeye getirildiği düşünülmektedir. (R.2.542.-2.543., 2.345.)

[128] Thamniab Saengngern (tarihçi), Kişisel Görüşme, Eylül 8, 2018.

[129] Hz. Peygamber'in aile fertleri için kullanılan bir tabir. Şiî ve bilhassa İsnâaşerî âlimlerine göre Ehl-i beyt kapsamına ilk olarak Hz. Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin girer. Bkz.: Mustafa Öz, "Ehl-i beyt," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.X, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s. 499.

Bangkok'taki Şiilerin minberleri ise eskiden olduğu gibi günümüzde de aynı formlarda kullanılmaktadır. Minberler üç basamaklı merdiven formunda olup üzerine kumaş örtü serilmektedir. Minberin en üst kısmında sade ya da yazılarla süslenmiş bir oturak bulunmaktadır. Bu minberlerde hiç kullanılmaz, sadece sembolü olarak kullanılır. Cuma günlerde imam minberin önünde sağlanan oturakta otururak vaaz vermektedir. (R.2.347., 2.547.)

3.2.2. Merkez Bölgesindeki Camilerde Motif ve Süslemeler

Bangkok ve çevresinde yaşayan Müslümanların uzun bir tarihine sahip olması ve sürekli yabancılar ile temasta bulunması sebebiyle bu bölgelerdeki camilerde süslemeleri hem yerel sanatından, hem de diğer ülkelerin sanatlarından etkileri çok fazla göstermektedir. Merkez Tayland'daki camilerde bulunan motif ve süslemeler beş gruba ayrılmaktadır. Bunlar yerel sanatı tarzında motif ve süslemeler, Batı sanatı tarzında motif ve süslemeler, Çin sanatı tarzında motif ve süslemeler, İslam sanatı tarzında motif ve süslemeler ve devlet armasına benzeyen motiflerdir.

3.2.2.1. Yerel Sanat Tarzında Motif ve Süslemeler

Bu süsleme tipi Merkez Tayland'daki erken dönemde inşa edilen camilerde rastlanmaktadır. İslam bu bölgeye ulaştığında buradaki yöresel sanat ve kültürler ile kaynaştırılmıştır. Bu dekorasyonlar, Malay sanatı tarzında motif ve süslemeler ve Tay geleneksel sanatının tarzında motif ve süslemelerdir.

a) Malay sanatı tarzında motif ve süslemeler

Malay sanatı stilinde motifler Merkez Tayland'da bulunan Malaylıların cemaatlerine ait *surau* olarak denilen ahşap camilerde bulunmaktadır ve genellikle ahşap oyma işçilik olarak yapılmıştır. Ancak *surau*ların yıkılması nedeniyle günümüzde bu motif tipi Merkez Tayland'da çok fazla kalmamıştır. Masyid Ar Rohman'ın pencere köşeliklerinde işlenen oyma ahşap bitkisel motifler bu bölgedeki Malay usulü süslemesinin nadir örneklerinden biridir. (R.2.427.) Bunun gibi güzel

oyma süslemeler, Bangkok ve çevresindeki bazı Malaylıların eski ahşap evlerinde görmek mümkündür. (R.3.81.)

b) Tay geleneksel sanatı tarzında motif ve süslemeler

Merkez Tayland'ın geleneksel sanatından kaynaklanan bu bezemeler genellikle Tayland'ın geleneksel mimarisiyle yapılan camilerde rastlanmaktadır. Camilerde bulunan Tay geleneksel motif ve tezyinatlar; *granok, gan khod, fueang, bua, gab* ve *pudtan* motifleridir. (R.3.82.-3.84.) Bunlar genellikle Budist tapınakları ve saraylarda kullanılmaktadır. Muhtemelen Müslümanlar, camilerin tapınak ve saraylara kadar takdire değer yapı olduğu saydığı için camilerde Tay geleneksel motifler ile süslemişlerdir. Bu motifler ahşap oyma, altın yaldızlı, alçı ve el boyama tekniklerinde olup duvarlar, sütunlar, kapı ve pencere alınlıkları, mihrap ve minberlerinde uygulanmıştır. (R.2.290., 2.366.-2.370.)

Merkez bölgesindeki camilerde bulunan diğer Tay sanatının süsleme yöntemleri ise çerçeve içinde hat sanatı panosu ve çini tabak kakma tekniğidir. Bu süsleme teknikler Bangkok'ta Kral III. Rama zamanında (1824-1851) moda olmuştur. (R.2.286., 2.364.) Camilerde süslenen çerçeveler ise Bangkok'ta Kral III. Rama zamanında yapılan Budist tapınaklarına vakfedilen çerçeveler içinde resimlerden örnek alınmak mümkündür. Bu çerçeveler genellikle tapınakların pencere açıklıklarının üstünde yer almaktadır. (R.3.85.)

Çini tabak kakma ise, tabakların arka kısmı duvar yüzeyin gömülü tekniktir. Kakma tekniğinde yapılmış olan bu çini tabaklar yalnızca Masyid Bang Luang'da görülür. (R.2.365.) Cami içerisinde bulunan her pencerenin altında yer alan çini tabaklar 1853-1970'te İngiltere'de üretilen "Copeland Spode dish" olarak bilinen Arapça yazılı tabaklar ile aynı formdadır. Mekke'de satılan bu tarz tabaklar daha sonra Açe'ye kadar gelmiştir.[130] (R.3.86.) Çini tabak kakma da yine Bangkok'ta Kral III. zamanında yapılan Budist tapınaklarda işlenen çini tabaklar ile bezenmektedir. (R.3.87.)

[130] Venitia Porter, Ed., **Hajj: Journey to the heart of Islam**, London, The British Museum, 2012, s. 199.

20. yüzyılın ilk yarısında Tayland'da Arap mimarisi popülarite kazanmaktan dolayı buradaki camilerde Tay sanatı tarzlı dekorasyonlar daha azaltmıştır ve son dönemlerde yapılan camilerde nadiren uygulanmıştır.

3.2.2.2. Batı Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler

Bu motif ve süsleme tipi, Tayland'da Kral V. Rama (1868-1910) ve Kral VI. Rama (1910-1925) zamanlarında inşa edilen camilerde bulunmaktadır. Bu dönemlerde Siyam özellikle başkenti olan Bangkok Batılılaşma faaliyetleri ile yaşamaktaydı. Bu nedenle bu devirlerde Bangkok'ta inşa edilen camilerde Batı sanatında motifler hakimdir. Bu dekorasyonlar Tayland'da bulunan Avrupa tarzında yapılar ve Güneydoğu Asya'daki diğer ülkelerinde görülen sömürge mimarisindeki motiflerden örnek alınmıştır. Bu motif ve süslemeler genellikle oyma, alçı ve ajur gibi teknikler ile yapılmış olup caminin alınlığında, duvarlarda, kapı ve pencere üstlerinde, havalandırma panosunda, mihrap ve minberlerde yer almaktadır. Bulunan motif ve süslemeler; natüralist çiçek, kıvrık dal ve diğer bitkisel motiflerin yanı sıra parapetler, Klasik Çağı başlıklı sütunlar, kornişler, saçak altı süsler, yumurta-ok dizileri, volütler, palmette motifleri (R.2.379., 2.449., 2.452., 2.485.-2.487.), alçıdan yapılan su kapları ya da saksılar[131] (R.2.490.) ve *Khanompang Khing* motifidir.

Khanompang Khing motifi Tayland'da Batılılaşma döneminde inşa edilen yapıların özelliklerinden biridir. Bu motif ajurlu işçilikli bir süslemedir. *Khanompang Khing* motifi genellikle ahşap panodan yapılmış olup üzerinde ajur tekniğinde bitkisel motifler ile doldurulmuştur. (R.3.88.) *Khanompang Khing* kelimesi İngilizce "ginger bread" (zencefil ekmeği) sözcüğünden çevrilmiştir. Bu motif İngiltere Kraliçesi Viktorya devrinde (1819-1901) ortaya çıkan Viktorya mimarisine ait ajur işçilikli motifler ve Gotik sanatında süslemelerden geliştirildiği anlaşılmaktadır. Bu motif zencefilin formuna benzer olduğu için Taylandlılar bu motifi *Khanompang Khing* (zencefilli ekmek) olarak adlanmıştır.[132] Tayland'daki bu

[131] Bu süs Barok mimarisinde çok fazla bulunmaktadır. Yapının alınlığı kısmında yer alan alçıdan su kapları, "acroterion" olarak adlandırılan bir süstür. Acroterion, tepe üzerinde ve bir heykelin veya oyma bir finial taşıyan bir alınlığın alt açılarında bir süstür. Bkz.: Ian Chilvers and Harold Osborne, Ed., **The Oxford Dictionary of Art**, New York, Oxford, 1988, s. 4.

[132] Pensupa Sukkata, **Yiem Ruean Yuean Adid (Evler ve Tarihi Ziyeret Edelim)**, Bangkok, Krom Pakkathat, 2001, s. 65.

ajurlu motif, buraya gelen İngiltereler ve Fransızlar tarafından tanıtılmıştır ve Kral V. Rama ve Kral VI. Rama zamanlarında yapılan köşk, ev ve dini yapılarda yoğun olarak kullanılmıştır.[133] *Khanompang Khing* motifi de Bangkok'ta bulunan camilerde görmekteyiz. Bunun başyapıt eserleri, Masyid Tonson ve Şiilerin din yapılarında görebiliriz. (R.2.284., 2.339.-2.340., 2.345.)

3.2.2.3. Çin Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler

Bangkok ve çevresinde yer alan birçok camiler Çin işçiler tarafından inşa edilmiştir. Bu nedenle bu camiler Çin sanatı izlenmektedir. Belki de bu motifler figürlü olmaması ve hayırlı sembol olmasıyla bu bölgelerdeki Müslümanlara göre bu motiflerin camilerde dekor edilmesinde hiç bir sakınca yoktur. Bu Çin motifler; nilüfer motifi, vazo içinde çiçek motifi ve uzun ömürlü motifidir.

Çin stilinde nilüfer motifi Masyid Mahanak'ın minberin oturma yerinde bulunmaktadır. (R.2.525.) Nilüfer, Budizm'in en açıklayıcı sembollerinden biri ve aynı zamanda da Çin kültüründeki sekiz hayırlı sembolünden biridir. (R.3.89) Nilüfer çamurlu sulardan büyüyen aydınlanmış zihni temsil etmektedir. Budizm'de, kalbin açılmamış bir çiçek olduğu ancak bir kişi Buda'nın erdemlerini geliştirdiğinde lotus açıldığı söylenmektedir.[134] Çin usulü vazo içinde çiçek motifi ise Masyid Mahanak'ın minberin yan cephelerinde görülür. (R.2.526.) Bu vazo içinde çiçek motifi "*krueang tang*" olarak tanınan Çin sanatından etkilenen bir Tay resim sanatı türüne benzemektedir. Bu resim sanatı Kral III. Rama çağında (1824-1851) yapılan Budist tapınaklarında hayırlı sembol olarak dekor edilmektedir.[135] (R.3.90.) Sonucusu motifi Çince *sol* olarak denilen uzun ömürlük motifidir. (R.3.91.) Bu sembol yine Masyid Mahanak'ın minberin yan cephesinde doldurulan vazo içinde çiçek motiflerindeki vazonun boğumlu kesiminde görülmektedir. (R.2.527.)

---

[133] Bhuchai Guamsap, **Lai Mai Chalu Bap Khanom Pang Khing: Suntari Yapab Hang Krung Rattanakosin (Khanom Pang Khing Tarzında Ajur Tekniğinde Ahşap İşlerinin Desenleri: Rattanakosin'in Estetiği)**, Bangkok, Krom Silpakorn, 2017, s. 11.

[134] Madonna Gauding, **The Signs and Symbols Bible: The definitive guide to the world of symbols**, London, Octopus, 2009, s. 134.

[135] Wilairat Yangrod, "Phab Kruengtang Jittakam Phutthabusha Nai Samai Ratchakan Ti 3 (Kral 3. Rama zamanında Budda'yı tapmak için yapılan Kruengtang Resimleri)," **Mueng Boran**, V.XXII, No:3, 1996, s. 81.

Bunun dışında camilerde de çini blok kakma tekniği uygulamalarını görmek mümkündür. (R.2.342.) Bu süsleme tekniği, bu bölgede bulunan tapınakların kapı korkuluklarında ve Çinlilere ait yapılarda bir dekorasyon yöntemi olarak kullanılmaktadır. Çini bloklar, önceki dönemlerde Çin'den ithal edilmekteydi. Ancak Tayland'da üretilmeye başlandıktan sonra yaygın bir süs malzemesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.[136]

3.2.2.4. İslam Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler

a) Yazılar ve hat sanatları

Bangkok ve merkez bölgesinde diğer illerde bulunan camilerde bulunan yazılar genellikle cami duvarların üst kısımlarında, pencere üstlerinde, mihrap ve minber gibi önemli bölümlerinde yer almaktadır. Bu yazılar ahşap oyma, alçı, ajur ve ferforje gibi işçilikler kullanılarak yazılmışlardır. Genellikle bu yazılar sülüs ve bazen divani yazılar kullanılarak yazılmıştır. Cami içerisinde bulunan bu yazılar genellikle Kuran-ı Kerim'den ayetler, cami içerisine girerken okunacak dualar, Kelime-i Şehadet, Salavat-ı Şerife yazılı iken bazen de caminin kitabesi ve vakfedilen kişinin ismi yazılmıştır. (R.2.314., 2.318., 2.338., 2.345., 2.391., 2.454., 2.489., 2.544., 2.564.-2.570., 2.580., 2.601., 2.651., 2.673.) Osmanlı sultanların tuğrasından taklit edilen kitabeler bile bulunmaktadır.[137] (R.3.92.) Şiilerin camilerinde bulunan yazılarda ise Allah, Hz. Peygamberin ismi, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin isimleri yazılıdır. (R.2.346., 3.543.)

Ayrıca bu bölgelerdeki bazı camilerde müsenna tarzında yazılan kitabeler de vardır. Bunların çoğu Peygamberimizin ismi, Dört Halifenin adı, Fatiha Suresi, Salavat-ı Şerife, vb. yazılmıştır. Aynalı olarak yazılan Hz. Peygamberin ismi birçok camilerde görmekteyiz (R.2.354., 2.650.) ve aynı dönemde Malezya'da da görülür. (R.3.44.) Dikkat çekici müsenna yazıları Masyid Harun (R.2.412.-2.413., 2.415.,

---

136 Vassan Cheewasarth, **Rai Ngan Kan Wijai Moradok Watthanatham Knong Chumchon Chao Chin Nai Pak Tai: Korani Sueksa Ban Ruen (Güney Tayland'daki Çin Topluluğunun Kültürel Mirası: Çin Konutlar)**, Bangkok, Ulusal Kültür Komisyonu Ofisi, 2002, s. 70.

137 Tuğra sanatı doğrudan doğruya Osmanlı Türklerinin malıdır. Bu yazma geleneği zamanla tarikat büyüklerine, pirlerine geçmiş, padişahlarla yarışa çıkarcasınsa süslü azametli tuğralar yapmışlar. Pirlerin adlarıyla düzenlenen tuğraların çevrelerine bazen de hadisler, ayetler katılmıştır. Bkz.: Malik Aksel, **Tüeklerde Dinî Resimler**, İstanbul, Kapı, 2010, s. 116, 118.

2.418) ve Masyid Yamiul Koyriyah'da görmekteyiz. (R.3.97.) Bu yazı-resim ve müsenna tarzında kitabeler diğer İslam ülkesinden getirilen eserlerden kopya edildiği anlaşılmaktadır. Günümüzde Bangkok ve çevresindeki camilerde kullanılan bu hat sanatı Taylandlı Müslüman ustalar tarafından yazılan örnekleri olduğu gibi yurt dışından da getirilen örnekleri bulunmaktadır.

b) Bitkisel motifler

Bitkisel motifler yakın dönemlerde yapılan ve restore edilen camilerde bulunmaktadır. Müslüman ülkelerinde görüldüğü gibi bu motifler genellikle yabancı ustalar tarafından yapılmıştır ya da çağdaş teknolojileriyle yapılmıştır. Mesela Masyid Phadungtham İslam'ın portalinde kaplayan İran'dan sipariş edilen vejetal motifli çiniler (R.2.537.), Masyid Tonson' daki Mısır'daki bir camiden modellenmiş kıvrık dal motifleri[138] (R.2.316.) ve Masyid Bang Uthit'in iç mekânında bulunan Türk sanatında rumi ve bitkisel motiflerdir. (R.2.462., 2.465.-2.466., 2.468., 2.479.-2.480.)

c) Geometrik desenler

Bangkok ve merkez bölgesinde bulunan camilerde kullanılan geometrik desenler son yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu desenler genellikle ajur ve oyma tekniği kullanılarak oluşturulmuştur. Geometrik desenler caminin mihrap, minber, korkuluklarında kullanıldığı görülmektedir. Masyid Tonson'un 3. yapısında yer alan minberin parmaklık ve korkuluklarında kullanılan geometrik desen bu bölgedeki ilk örneklerindendir. (R.2.304.-2.305.) Daha önceki dönemlerde inşa edilen camilerde geometrik desenin kullanılmadığı gözlenmektedir. Son dönemlerde inşa edilen veya restore edilen camilerde artık geometrik desenlerin kullanıldığı görülmektedir. (R.2.311., 2.319., 2.592.)

[138] Wasamon Sanasen, "Naewkid Rubbap Lae Pattanakan Kong Mihrap Khong Masyid Tonson Khet Bangkok Yai Krungthep Mahanakon (Tonson Camii'nin Mihrabının Kavramı, Üslubu ve Gelişimi)", Silpakorn Üniversitesi, Sanat Teorisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2014, s. 230.

d) Figürlü motifler

Merkez Tayland'daki camilerde figürlü motif kullanımı yalnızca Bangkok'taki Şiilerin din yapılarında bulunmaktadır. Normalde İslam ikonolojisinde dini yapıların asıl ibadet bölümünde figürlü motiflere yer verilmez. Fakat Şiiler Kerbela yasını diri tutmak amacıyla, bu figürlü motif kullanma kuralını esnetip, ibadet yapılarının duvarlarında olayı anlatan sahnelerin yer aldığı motiflerle süslemişlerdir. Çünkü bu Müslüman gruba göre camiler sadece Allah'a ibadet mekânları değil, Allah uğruna canını veren şehitlerin (imamların) anma mekânlardır. Nitekim Şiilere göre camilerin dini konulu resimlerle süslenmesinde hiç bir sakınca yoktur.[139]

Şiilerin camilerindeki resimler, Kuran-ı Kerim metinlerinin illüstrasyonu ve Kerbela Olayı ile ilgili hikayeleri anlatmaktadır. Buna en güzel örnek zengin figürlü süslemeleri ile Gudi Charoenphat'tır. 1983 tarihinde çekilen fotoğrafına göre Gudi Charoenphat'ın onarım öncesi iç mekândaki bir cephede, İran edebiyatında işlenen resim açıklamaları (R.3.93.) olduğu gibi kuşlar, çiçekler, dallar ve yazılar çizilmiştir. (R.2.333.-2.334.) Bu resimler Bangkok'taki Şii cemaatinde bir sürede yaşayan bir İranlı usta tarafından resimlenmiştir.[140] Bu cephedeki pencere açıklıklarının üzerinde de iki tane cam altı tekniğinde resim vardır. Bir tanesi Burak betimi ve diğeri ise İmam-ı Hüseyin'in öldükten sonra atı Zülcenah'ın çadıra geri dönerken ki sahne olduğu düşünülmektedir. (R.2.335.-2.336.) Bu iki resimin üst kısmında müsenna üslubuyla Ehl-i beyt isimleri yazılıdır. Bu resimlerdeki Burak ve Zülcenah büyük ihtimalle daha önce bu Müslüman etnik grupların camilerinde bulunan dini resimlerden ilham alınmıştır. Belgelerde bu cemaatteki Müslümanlar, bu resimleri Gudi Luang'a hediye ettiklerinden şöyle bahseder:

> *"Khun Sri Worrakhan (Chit)'ın oğlu olan Chue, camiye iki tane cam altı ve sedef kakma tekniğinde arma şeklinde düzenlenen Panjatan* (Ehl-i beyt'in isimleri) *yazısı verdi. Than Yang ve Nang Puang'un oğlu olan Peng Menakom, camiye*

[139] Thamniab Saengngern (tarihçi), Kişisel Görüşme, Eylül 8, 2018.
[140] A.e.

camaltı tekniğinde dört tane silahlı halde Zülcenah'ın meydana çıkarken resim verdi. Resimdeki Zülcenah'ın sırtının üzerinde imâmet işareti mevcuttur."[141]

Gudi Charoenphat'ta bulunan Burak ve Zülcenah'ın betimleri 20. yüzyılın başlarında tarihlenmelidir. Çünkü o dönemde Tayland'da cam altı tekniği moda olmuştur. Ayrıca bu resimlerin çizim tekniklerine göre yerel usta tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira resimlerdeki düzenleme, dağlar, ağaçlar ve hayvanlar tamamen Tay resim sanatının tarzındadır. (R.3.94.) Şiiler Ayutthaya döneminden beri Tay krallar ile yakın ilişki kurmuşlardır (R.2.331.-2.332.) ve Tay geleneksel sanatı ile aşina olmuşlardır. Belki bu nedenle bu Müslüman grubu, camilerine figürlü motifler yaparken Tay geleneksel sanatının teknikleriyle ifade etmesini tercih etmişlerdir.[142] Bu Şiilerin camilerinde işlenen figürlü motiflerin Tay geleneksel üslubuyla işlenmiş tezyinatlar olması bu hipotezi desteklemektedir.

e) İslam'da kutsal mekânların tasvirleri

Merkez Tayland'daki camilerde İslam'da kutsal mekânların betimleri de rastlanmaktadır. Bunların çoğu Suudi Arabistan'da Mekke'deki Kâbe, Mescid-i Harâm ve Medine'deki Mescid-i Nebevi'lerin tasvirleridir. Kabe, bütün yapısı ya da sadece kapısı olarak betimlenmiştir. Mescid-i Harâm ve Kabe'nin imgeleri genellikle kıble istikametini vurgulamak amacıyla caminin kıble duvarı veya mihrap sofasında işlenmiştir. Bu mekânların tasvirleri oyma ve el boyama tekniklerin yanı sıra fotoğraf olarak da bulunmaktadır. Bu bölgede önemli mekânların tasvirlerinin en erken bulunan cami Bangkok'taki Masyid Tonson'dur. Bu camiye ait ahşap oyma levha, üzerinde Arafat dağı ve Mescid-i Harâm gibi Müslümanların Hac töreninde uğradığı yerleri betimlenmiştir. Bunların hemen altında da Mescid-i Nebevi'nin tasviri vardır.[143] (R.2.291.) Phra Nakhon Si Ayutthaya ilinde yer alan Masyid Takia Yokin Ratchamis Jinja Sayam'da da Masyid Tonson'a ait levhaya benzeyen oyma levha

[141] Perm Ahmadjula, "Krai Pen Krai" (Kim Kimdir), kişisel notlar, Dhrinand Chunagpichit'a ait, s. 296.

[142] Thamniab Saengngern (tarihçi), Kişisel Görüşme, Eylül 8, 2018.

[143] B.a. Wasamon Sanasen, "Naewkid Rubbap Lae Pattanakan Kong Mihrap Khong Masyid Tonson Khet Bangkok Yai Krungthep Mahanakon (Tonson Camii'nin Mihrabının Kavramı, Üslubu ve Gelişimi)", Silpakorn Üniversitesi, Sanat Teorisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Krungthep, 2014.

vardır. Bu levhada görülen yerlerin tasvirleri de İslam'da kutsal mekânların olduğu tahmin edilmektedir. (R.2.615.)

f) Hilal ile yıldız sembolü

Bangkok ve çevresinde bulunan camilerde 20. yüzyılın başlarından itibaren hilal-yıldız motifi kullanılmaya başlanmıştır. Bu motif kubbe veya minare aleminde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Mihrap bölümünde de yaygın olarak kullanılmıştır. Bu motifteki yıldız kısmı genellikle beş köşelidir. Bazen yıldız motifi radyal güneş biçiminde yapılmış ve iç kısmında dini içerikli yazılar bulunmaktadır. (R.2.440.) Şiilerin camilerinde ise hilal-yıldız motifi nadiren kullanılmıştır.

3.2.2.5. Devlet Armasına Benzeyen Motifler

a) Arma-i Osmanî

Osmanlı'da 2. Abdülhamid devrinde son halini alan ve padişahın 1881'de yayınladığı bir fermanla resmen devletin sembolü olarak kabul edilen Arma-i Osmanî (R.3.95.), 1981'de Siyam elçisinin Osmanlı İmparatorluğuna gerçekleştirdiği diplomatik ziyaret sonrasında Taylandlı Müslümanlar arasında da tanınmaya başlamıştır. O dönemde İslam uluslarının merkezi konumunda olan Osmanlı İmparatorluğundan oldukça uzak bir bölgede olmalarına rağmen kendilerinin bu merkezin bir parçası olduklarını ifade etmek amacıyla Taylandlı Müslümanlar da devletin resmi sembolü olan Arma-i Osmanî motifini kullanmışlardır.[144]

Arma-i Osmanî Bangkok'taki Masyid Tonson'da yaklaşık 1906'da yapılan ahşap oyma olarak (R.2.281.) ve Masyid Bang Uthit'te ise alçı işçiliği olarak bulunmaktadır. (R.2.451.) Bu iki cami Osmanlı İmparatorluğunun parlak zamanlarındaki bir dönemde inşa edilmişlerdir. Osmanlı arması motifi bulunan başka camilerin de olduğu bildirilmektedir ancak daha sonra bu motif camilerden çıkarılmıştır. Taylandlı araştırmacılara göre Bangkok'taki Müslümanlar, Arma-i Osmaniyi hacca gidenlerin getirdiği hediyelik eşyalardan, Mekke ve Medine'deki

[144] Adis ve Salma Raksamanee, **Tra Prajam Anajak Ottoman Ti Prakot Bon Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camilerde bulunan Arma-i Osmanî)**, Masyid Bang Uthit'teki bilgi panosu, Kasım, 25, 2006.

Arma-i Osmani bulunan yapılara ait fotoğraf ve kartpostallardan öğrenmişlerdir.[145] Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmesinden sonra herhangi bir camide Arma-i Osmanî motifi bulunmamaktadır.

b) Siyam Krallığı'nın arması

Kral V. Rama zamanında (1868-1910) tasarlanan Siyam Krallığı'nın arması, Siyam Krallığı'nın resmi sembolü olarak kullanılmıştır. (R.3.96.) Bu armaya taklit edilen motif Bangkok'taki Masyid Yamiul Koyriyah'ın mihrap sofası üzerindeki oyma levhanın üzerinde yer almaktadır. Motifte müsenna tarzında dört halifenin isimi yazılmıştır. Bu arma formlu motifin iki yanında da yine müsenna tarzlı yazılar vardır. (R.3.97.) Bu levhanın yapan kişi ve yapılış tarihi henüz bilinmemektedir. Ancak rivayete göre çoktan önce köylüler bu oyma levha kanalda bulmuş. Levhayı kanaldan alıp temizlemiş ve camide yerleştirmiş. Levhada Kral V. Rama zamanında yapılan armaya benzer olmasıyla bu levha en azından Kral V. Rama devrinde yapılmalıdır. Muhtemelen bu levhayı yapan usta, Siyam Krallığı'nın armasının formlu motifini yapmak istemiştir ancak camide sergilenmek için asıl armada yer alan figürlerin yerine yazılarıyla değiştirmiştir.[146]

3.2.3. Merkez Bölgesindeki Camilere Bağlı Diğer Birimler

Okul ve çok amaçlı binalar: Bangkok ve çevresindeki büyük Müslüman cemaatlerin camilerinde genellikle camiye ait bir din okulu veya cemaatin ortak alanında çeşitli faaliyetleri düzenlemek için yapılmış çok amaçlı bir bina da görülmektedir. Bu okullar ve çok amaçlı binalar genelde yapıldığı dönemlerdeki beğenilen mimari üsluba göre ya da cami yapısının mimari tarzı ile aynı tarzda inşa edilmiştir. (R.2.326., 2.375., 2.499.)

Mezar, Hazire ve Türbeler: Bangkok ve merkez bölgesinde inceleme değer mezar, mezar taşı ve türbeler vardır. Bu bölgelerde bulunan türbeler veli olduğuna

[145] Chokchai Wongtanee, (Barış Çalışma Enstitüsü'nde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 11, 2018.
[146] Nahim, Woothinan (Masyid Yamiul Koyriyah'ın Tarihi Araştırma Merkezi'deki eğitmen), Kişisel Görüşme, Temmuz 19, 2018.

inanılan kişilere veya saygı duyulan alimlere aittir. Bu türbe yapımı geleneği Orta Doğu, Hindistan, Endonezya ve Malezya gibi İslam ülkelerde bulunan tasavvuf kavramından etkilenmek mümkündür.[147] Bu türbeler küçük ölçüde yapı olarak yapılmış olup kubbe ile örtülmektedir. Türbelerde Selçuklu kümbetlerde görüldüğü gibi dış cephesinde Hâcet pencereleri[148] vardır. Türbenin içerisinde sanduka veya kabir üzerine şahideler yer almaktadır. Bangkok'taki bereketli olduğu anlaşılan kişilerin türbeleri eski Malay Müslüman cemaatlerinde görülür ve ülkenin güneyindeki Malay Müslümanların türbelere benzerdir. (R.2.405.) Ancak bu bölgelerde en zengin türbe yapımı geleneği Phra Nakhon Si Ayutthaya ilinde karşımıza çıkar. (R.2.619.)

Bangkok ve merkez bölgesindeki sanat açısından önem taşıyan mezar ve mezar taşları ise Masyid Tonson'a ait tarihi hazirede bulunmaktadır. Bu mezar ve mezar taşları geleneksel Tay sanatının etkisi göster. Geleneksel Tay sanatı sadece Budist ve kraliyet eserler ile uygulanmıştır. Masyid Tonson'un haziresinde gömülen bu metfunları asilzade oldukları ve Tay krallar ile yakın ilişkisi var oldukları için mezar taşları geleneksel Tay sanatında olarak yaptıkları izin alınmışlardır.[149] Masyid Tonson'a ait haziredeki kademeli olarak yapılan Choa Phraya Ratcha Wangson Seni (Mahamud)'nin kabri (R.2.323.), *than pat* olarak bilinen bir geleneksel Tay mimari elemanı olduğu gibi yapılmıştır. (R.3.98.) Phraya Chularajmontri (Sin)'nin mezar taşı (R.2.324.) ise Budist tapınaklarının kutsal yer olduklarını ifade eden *bai sema* adlı panolara benzemektedir. (R.3.48.)

Şiilerin *Rong Torabat*lar (Hüseyin Binası): Bangkok'ta yaşayan Şiilerin camilerinde *Rong Torabat* bulunmaktadır. Bu yapı her yıl düzenlenen Muharrem ayı anma törenlerinde kullanılan İmam Hüseyin'in sandukasını simgeleyen maketin koyulması için inşa edilmiştir. (R.2.348.)

---

147 Somdej Maslae (Malayu Ban Paklad Topluluğu Kültür Merkezi), Mart, 23, 2020, Kişisel Görüşme.

148 Türbelerin dış cephelerinde ziyaretçilerin önünde Fâtiha okuduğu pencere. Bkz.: M. Baha Tanman, "Hâcet penceresi," **TDVİA**, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XIV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s. 435.

149 Dhrinand Chunagpichit (Thonburi Tarihi Bilgi Merkezi'nde araştırmacı), Kişisel Görüşme,.Haziran 17, 2018.

Sandal İskeleleri: Geçmişte Tayland'da ana ulaşım yolu su kanallarıydı. Bu sebeple Bangkok ve çevresindeki eski camiler genelde nehir ve kanal kıyılarına inşa edilmiştir ve her bir caminin kendine ait bir sandal iskelesi mevcuttur. Bu iskeleler genelde kamelya formunda tasarlanmıştır. Bu iskeleler dönemin yaygın mimari karakteristiğini yansıtmaktadır. 19. yüzyılın sonlarında beğenilen kubbeli yapı tarzında tasarlanmış Masyid Guvatil İslam'ın sembolik soğan kubbeli kamelya formundaki iskelesi bu mimari yansımalara birer örnektir. (R.2.392.)

Evler: Bangkok ve diğer illerde güzel evler bulunmaktadır. Bunların çoğu Malaylılara ait evlerdir. Bu yapılar 1890-1910 yılları arasında yapıldığı aktarılmaktadır. Bu evler Tayland mimarisine uygun bir şekilde yapılmış olup genellikle ahşap malzemeden yapılmıştır. Bu evler ajur tekniğinde süslemeli yapılmış havalandırma panoları dikkat çekicidir. Son dönemlerde Müslümanlar ait yapılan evler çağdaş döneme göre yapılmış olup bu evlerin Müslümanlara ait olduğunu gösteren ay ve yıldız motifleri ve Allah ve Muhammed isimlerinin yazıldığı görülmektedir.

Diğer dikkat çekici ev ise Bangkok'ta Masyid Bang O'nun kuzeyinde bulunan evlerdir. Bu evlerin alınlık bölümlerinde oyma tekniğinde yapılmış Abdülmecid olarak yazılan tuğraya benzer motifleri kullanılmasıdır. Bu tuğrayı hatırlatan motiflerin hemen altında da hicri 1331 tarihi yazılmaktadır. Bu yazılar ev sahibinin ismi ve yıl rakamları ise evin yapılış tarihleri mümkün olmaktadır. (R.2.505.-2.506.)

3.3. Kuzey Bölgesinde Camiler

3.3.1. Kuzey Bölgesindeki Camilerin Mimarisi ve Üslup Gelişimi

Kuzey bölgesindeki Müslümanlar dört etnik gruptan (Güney Asya kökenli, Çin kökenli, Birmanya kökenli ve Malay kökenli) oluşmaktadır. Ancak bu bölgede en büyük grup olan Müslümanlar Güney Asyalılar ve Çinli Müslümanlardır. Bu iki grup kendi ülkelerindeki akrabalarıyla her zaman iletişim kurmaktadır ve eğitim, din, günlük işler vb. konularda kendi kültürlerine göre hareket etmektedirler. Bu nedenle Kuzey bölgesinde yaşayan Güney Asyalı Müslümanlar ve Çin kökenli Müslümanlar,

kendi ülkelerindeki gelenekleri ve mimari deneyimlerini cami mimarisine aktarmaktadırlar. Güney Asya Müslümanları ve Çinli Müslümanların dışında Birmanyalı Müslümanlar da vardır. Fakat sayı bakımından Güney Asyalı ve Çinli Müslümanlardan daha azdır. Ancak bu çalışmaya dâhil edilmesi gereken kendilerine ait bir camileri vardır. Malay kökenli Müslümanlar ise kuzey bölgesindeki küçük bir topluluğu oluştururlar ve kendilerine ait camileri yoktur. Bu nedenle, bu çalışmada kuzeydeki camilerin gelişiminde bu Müslüman grubundan bahsedilmemiştir.

Araştırmamızda kuzeydeki cami mimarisinin gelişiminin yerel etkenlerden, Güney Asya ve Çindeki olaylardan, sosyal koşullardan etkilendiği görülmektedir. Bu etkiler, kuzeydeki cami düzeni ile birlikte incelenip kuzeydeki camilerin kalkınması dört döneme ayrılarak sınıflandırılmıştır.

a) Cemaatlerin İlk Kuruluşu Dönemi (1850-1916)

Etkileyen olaylar ve faktörler: 19. yüzyılda Batıdaki güçlü ülkeler koloni bulmaya çalışmışlardır. Asya ve Afrika bölgeleri Batılılar tarafından sömürgeleştirilmiştir. 1824 yılında İngilitere, Burma ve Malezya'yı, 1858 yılında Hindistan'ı egemenliği altına almıştır. Birçok Hintli, İngilizlerin baskısından kurtulmak için Tayland'a kaçmıştır. 1830 yılında Chittakonglu Müslümanlar Myanmar ve Tayland'ın sınırında ticaret yapmak ve bu bölgeye yerleşmek için göç etmiştir. Kısa bir süre sonra yaklaşık 1850 yılında Çinli Müslüman tüccarlar Çin'in güney sınırı, Burma, Laos ve ülkenin kuzeyi arasında ticaret yapmak için Yunnanistan'dan karavanlar, atlar ve katırlar getirmişlerdir. Ancak henüz kalıcı bir ev kuramamışlardır. 1880 yılına gelince Chaing Mai şehrinde yaşamak ve tarım yapmak için arazi almaya başlamışlardır. Ayrıca yeni bir yerde yaşamın öncüsü oldukları için yeni yapılanma üzerinde çalışmak zorunda kalmışlardır. Birçok Çinli Müslüman ise yerli kadınlarla evlenmişler, eşlerinin ve çocuklarının Müslüman olmalarını istemişlerdir. Ancak İslam'ın koşullarıyla birlikte yaşıyor olmalarına rağmen kuzeydeki Çinli Müslümanların yaşamı, başlangıçta hep çalışmaya

odaklanmıştır. Çinli Müslümanların dini kimliği bu dönemde henüz belirgin değildir.[150] (R.3.99.-3.100.)

Çin'den ve Hindistan'dan gelen Müslümanlar, Tayland'da başarılı bir şekilde faaliyet gösterdiklerinden akrabaları onları desteklemeye çalışmaktadır. Bu nedenle kuzeydeki Müslümanların toprakları büyümeye başlamıştır. Daha sonra 19. yüzyılın sonuna doğru Siyam'a İngiltere İmparatorluğu'nun himayesi altında olan Hintli tüccarlar, 1876'da Çin'deki Müslümanların katliamından kaçan Çinliler[151] ve 1895'te Chiang Mai'de gündeme getirilen Pahang eyaletindeki Malay Müslümanlar ve birçok Müslüman grup Tayland'ın Kuzey bölgesine göç etmeye başlamışlardır. Bu Müslüman grupların gelişiyle kuzeydeki Müslüman nüfus hızla çoğalmaya başlamıştır. Bu nedenle Tak ilindeki Mae Sod ilçesi, Mae Hong Son ilindeki Mae Sariang ilçesinde büyük Müslüman cemaatler oluşmuştur. (R.3.101.)

Chaing Mai'de Ping Nehri kenarındaki şehir merkezi, Güney Asya Müslüman cemaati Usman Meyayi ve Çin Müslüman cemaati Zheng Chong Ling Yunnan tüccarları tarafından kurulmuştur. Bu cemaatler ilk başlarda birinin evinde ibadet etmişlerdir. Örneğin, Mae Sariang ilçesinde bir hacının evi ibadet mekânı olarak kullanılmış, Chiang Mai şehir merkezindeki Müslüman tüccarlar ise Zheng Chong Ling'in evinin avlusunda namaz kılmışlardır. (R.3.102.-3.103.)

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Güney Asya Müslümanları ve Çinli Müslümanlar kuzey bölgesinde ticarete başlayıp yerleşmeden önce Güney Asya ülkeleri, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Babür İmparatorluğunun

---

[150] Suchat Setthamalinee'nin çalışması Kuzeydeki Çin Müslümanların kimliğini değiştirme döneminin üç dönemi, Çinli tüccarlar dönemi (1940 öncesi), Taylandlı Müslümanların orta sınıfı (1940-1990) ve Müslümanların kimlik değişimi(1991-2010) olarak bölmüştür. Bkz.: Suchart Setthamalinee, **"**The Transformation of Chinese Muslims Identities in Northern Thailand", University of Hawaii, Sociology, Doctoral Dissertation, Hawaii, 2010, s. 79-80.

[151] Bu katliam 1855-1876'da yaşayan Panthay İsyanı'nın sonucudur. "Panthay" 19. yüzyılın ikinci yarısında Çin'in Yunnan bölgesinde yaşayan müslümanlara verilen isimdir. 1850'li yılların başlarında ülkenin ikinci kalabalık müslüman nüfusuna sahip olan Yunnan'ın birçok yerinde ayaklanmalar baş gösterdi. Ayaklanma Avrupalılar'ın Sultan Süleyman dedikleri Du Wenxiu adında bir liderliğinde başlamıştı. 1855'te Du Wenxiu, Dali'yi zaptederek burayı kurduğu sultanlığın merkezi yaptı. Ancak Dali Sultanlığı on sekiz yıl süren mücadelesinin ardından Mançu-Han kuvvetlerince yıkıldı. Çarpışmalarda bölgenin gördüğü tahribatın yanında 1 milyondan fazla müslümanın da öldüğü sanılmaktadır. Bkz.: N. Chang-Kuan Lın, "Panthay", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXXIV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, s. 158-159.

mimarisini kültürel mirasları olarak uzun süre sürdürmüşlerdir. (R.3.104.) Indo-Sarasenic mimarisi dâhil Hindistan'da 1870 yılında İngilizler tarafından yapılan çeşitli sivil yapıları bir model olarak ithal edilmiştir. (R.3.105.) Çin'de, 20. yüzyılın başlarından beri Çin'de yayılmış geleneksel Çin mimarisinde camiler (R.3.106.) ve Orta Doğu mimarisinde camiler vardır.[152]

Ancak başlangıçta her iki Müslüman grup da kendi ülkelerindeki camilerin yapısını kendi camilerine uyarlamamaktadırlar. Belki bu yeniden yapılanma dönemi olduğu için, caminin biçimine veya güzelliğine fazla önem vermemektedirler. Ayrıca caminin yapımından önce, topluluk liderleri basit bir ahşap evde ibadet etmektedirler. Kuzeydeki ilk cami, kuzeydeki yerel malzemelerle yapılmış evlerden geliştirilmiştir. Saz veya kiremit ile kaplı çatı ile örtülen tek katlı veya iki katlı bir ahşap evdir. Örneğin Masyid Yamiatul İslam'ın ilk yapısıdır. (R.2.677.) Ancak Masyid Hedayatul İslam'ın ilk yapısı olduğu gibi maddi olarak durumu iyi bulunan cemaatine ait cami, o zamanlar modern kabul edilen yığma kâgir yapı olarak inşa edilmiştir. (R.2.688.)

b) Cemaatlerin Geliştirmesi Dönemi (1916-1974)

Etkileyen olaylar ve faktörler: II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra dünyada politik değişimler ve dalgalanmalar meydana gelmiştir. Batılılar tarafından sömürgeleştirilen ülkeler bağımsızlık ilan etmeye başlamıştır. 1947 yılında Hindistan'daki Hindular ve Müslümanlar arasında Pakistan'ın kurulması nedeniyle bir çatışma yaşanmıştır. Daha sonra Pakistan'da iç çatışmalar meydana gelmiş ve bu çatışmalar Doğu Pakistan'ın 1971'de Bangladeş'te yeni bir ülke kurmasına neden olmuştur. Ayrılıkçı savaş Güney Asya'nın ekonomisini de olumsuz yönden etkilemiştir. Birçok Hintli, Pakistanlı ve Bangladeşli Tayland ve iyi bir yaşam kalitesine sahip olan diğer ülkelere taşınmıştır. Ayrıca Myanmar'a kaçan Hintliler ve Pakistanlılar rejim tarafından kovulmuşlardır. Bu grup aynı zamanda Kuzey Tayland'a sığınmışlardır.

[152] Çin geleneksel mimarisinde cami saraydan türetilmiştir. Çin'de 14. yüzyıldan 20. yüzyılın sonlarına kadar bu şekilde devam etmiştir. 20. yüzyıla girerken, Modern mimari camiler görünmeye başlamaktadır. Bkz.: Yang Guiping, **Islamic Art in China**, Beijing, China Intercontinental Press, 2013, s. 13-14.

Çin'deki durum, Güney Asya'dan daha az gergin değildir. Mao Zedung liderliğindeki 1950 Komünist Partisi, Çin yönetiminin Komünizme geçtiğini açıkladı. Bundan sonra, kültürel bir devrim[153] Çin'in on yıl boyunca karanlık bir dönemde kalmasına neden olmuştur. Kömünist Partisinin zaferi, Ulusal Devrim Ordusu ile sonuçlanmıştır (Koumintang: KMT). Müslüman askerler de Burma'ya ve Tayland'ın kuzey sınırına kaçmak zorunda kalmışlardır. Çin askeri grubu da Tayland'daki Chiang Rai ilinde ve daha sonra Chiang Mai ilinin üst kısmına yerleşmişlerdir. (R.3.107.-3.108.)

Tayland'ın kuzeyinde yeni bir hayata başlamak için kendi ülkelerindeki huzursuzluktan kaçan Güney Asyalı ve Çinli Müslüman grubunun gelişiyle sonuçlandı ve bölgedeki Müslüman cemaatler daha da büyüyerek bu bölgeye yerleşmişlerdir. Örneğin Pakistanlılar Lampang'a yerleşti, Sri Lankalılar Phrae'de çalışmaya başladılar. Bu dönemde kuzeydeki Müslümanlar iyileşiyorlar ve bu nedenle eğitime, özellikle de dine odaklanıyorlardı. Ancak bilgi aktarımında bir sınırlama vardı, bu nedenle çocukları dinle ilgili hazır bulunan alanlarda çalışmaya gönderdiler. Mae Hong Son'da yaşayan Bangladeşliler kendi çocuklarını okutmak için Myanmar'a gönderdiler. Ancak Çinli zengin Müslümanlar kendi çocuklarını okutmak için Bangkok'a, Chachoengsao'ya ve Phra Nakhon Sri Ayutthaya'ya gönderdiler.[154] Çinli dindar Müslümanlar ise, çocuklarını İslami eğitim almaları için Çin'deki Hanefi mezhebinde okullarına gönderdiler.[155]

Kuzeydeki Çinli Müslümanlar eğitime çok önem veriyorlardı. 1972 yılında Jitphakdi Okulunu inşa etmek için ortaklaşa yardım topladılar. Bu okulda hem genel

---

[153] Çin Komünist Partisini devrimci ideolojisinin gerici etkilerinden arındırmak için Mao Zedong tarafından başlatılan bir hareket. Kültür Devrimi 1966'dan 1976'ya kadar Çin'de uygulandı. Bu devrim, Dört Eski denilen şeyi ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır: eski ideolojiler, eski kültür, eski adetler ve eski alışkanlıklar. "Kızıl Muhafızlar" olarak tanınan Çin Komünist Partisi'nin ordusu, kitapçılar, kütüphaneler, dini yapılar, müzeler, tarihi yerler ve hatta ata tabletlerini tahrip etmişlerdir. Bkz.: Dorothy Perkins, **Encyclopedia of China: The Essential Reference to China, Its History and Culture**, New York, Routledge, 2013, s. 108-109.

[154] Suthep Soonthornpasuch, **Islamic Identity in Chiang Mai City**, Chiang Mai, Wanida, 2013, s. 105.

[155] Hanefiyi sürdürmek etnik kimliklerin korunmasını içerir. Çünkü bu gruptaki Çinli Müslümanlar, Çinli Müslümanların gerçek kimliğinin Hanefi mezhebine bağlı olduğunu düşünmüşlerdir. Bkz.: Suchart Setthamalinee, **The Transformation of Chinese Muslims Identities in Northern Thailand**, University of Hawaii, Sociology, Doctoral Dissertation, Hawaii, 2010, s. 136.

eğitim, hem de dini eğitim veriliyordu. Öğrencilere Suudi Arabistan, Mısır, Libya, vb. ülkeler tarafından öğrenim süresi boyunca burs veriliyordu.[156] Bu gençler okullarını tamamladıktan sonra Tayland'ın kuzey bölgesine dönüp özellikle Müslüman toplumuna eğitim konusunda önemli katkılarda bulunmuşlardır. (R.3.109.-3.110.)

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: II. Dünya Savaş'ından sonra Hindistan, Pakistan, Bangladeş ve Kuomintang'dan göç eden Çinli Müslümanlar ve Çinli asker Müslümanlar sayesinde Tayland'ın kuzeyinde birçok yeni cami ve cemaat oluşmuştur. Bu dönemde yeni kurulan topluluk öncelikle basit bir cami inşa etmiştir. Örneğin Lampang'daki Pakistan topluluğu geçici olarak bir kiralık binada ibadet ediyordu. Daha sonra Masyid Al Falah inşa edildi. (R.2.706.) Phrae'deki yaşayan Sri Lankalılar ilk olarak Den Chai adlı, küçük bir ahşap evi andıran, bir cami inşa etmişlerdi. (R.2.714.) Ayrıca Tayland ve Kamboçya sınırında Çin'den göç eden Çinli Müslümanlar yerel malzemeler kullanarak cami inşa ettiler. Bambu ile inşa edilen Masyid Darul Huda'nın ilk yapısıdır. Bir sonraki yıl daha dayanıklı malzeme kullanarak basit bir camiyi inşa ettiler. (R.2.701.)

Ayrıca burada yaşayan topluluktaki herkesin kullanabileceği şekilde büyük bir camiyi betonarme kullanarak yenilediler. Bu dönemde yenilenen camilerde Hindistan, Burma, Çin, Tayvan ve Arap gibi yabancı mimarinin etkisi görülmeye başlandı. Örneğin Masyid Hedayatul İslam'ın yapısıdır. (R.2.691.) Bu camilerin genel görünüşü Çin'deki İslam ülkelerdeki kubbeli camilere benzemektedir. (R.3.111.) 1974 yılında inşa edilen mevcut Masyid Yamiatul İslam'ın, Tak İlindeki Masyid Nurul İslam'a benzeyen bir başka örneği daha vardır. (R.2.676., 2.679.) Günümüzde betonarme bir yapı olan bu camide ortada kubbeli bir kubbe ile düz bir çatı, yapının iki köşesinde de bir minare yükselmektedir. Kubbenin boğumlu alemi, minarenin kubbeli ve sütunlu külahı ve çok dilimli kemerler, Hindistan'daki Babür hanedanının mimarisinde bulunanlarla aynıdır.

---

[156] Kana Kammakan Dan Kan Sasana Gyan Sompot Chiang Mai Jed Roi Pee, **Moradok Sasana Nai Chiang Mai Pak 1: Prawat Lae Pattanakan Sasana Nai Chiang Mai (Chiang Mai'de Din Mirasları, Birinci Bölüm: Chiang Mai'de Dinlerin Tariçesi ve Gelişimi)**, Chiang Mai, Nopburi, 1997, s. 66.

Bu arada Müslüman ülkelerde camilerin popülerliği sırasında Babür mimarisi tarzında camileri içeren Modern Arap tarzında camisi oluşmaya başladı. Çünkü kuzeydeki Müslümanlar, yurtdışı da dâhil olmak üzere pek çok cami gördüler. Soğanvari kubbesi, minare ve sivri kemer gibi Arap mimarisinin özelliği olduğu anlaşılan unsurlar bu nedenle, bu dönemde, tadilat edilmiş veya yeniden inşa edilmiş kuzey bölgelerindeki camilerde kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum bir sonraki dönemde ise daha net görünmektedir.

c) Dini Uyanış Dönemi (1974-2002)

Etkileyen olaylar ve faktörler: Bu dönemde Güney Asya ülkelerinin siyasi koşulları hâlâ istikrarsızdır. Özellikle Pakistan ve Bangladeş gibi yeni gelişmekte olan ülkelerde sık sık darbe ve terör olmuştur. Bu sebeple Güney Asyalılar ülkedeki huzursuzluktan kaçmışlar ve diğer ülkelerde çalışma yolları bulmaya devam etmişlerdir. Ayrıca Çin'deki Mao Zedong güç kaybettikten sonra Çin Deng Xiaoping liderliğinde (1978-1992) yeni bir döneme girmişlerdir. Kültür Devrimi sırasında yıkılan camiler yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca birçok yeni cami de oluşmuştur. Çin'deki diğer insanların dini yerlerinden farklılıklarını göstermek ve İslam'ı modern dünyaya uygun olarak göstermek için hemen hemen hepsi modern Arap mimarisine göre inşa edilmiştir. Yurt dışındaki Müslümanlara yardım etmek ve Çin hükûmeti ile ilişkiler kurmak için bu dönemde birçok Müslüman ülke, camilere kaynak sağlamaya ve Çin'deki Müslümanlara burs vermeye gelmişlerdir.[157] Buna ek olarak, Suudi Arabistan'da doğan Modern Arap üslubunda camiler hızla çeşitli Müslüman ülkelere yayılmıştır. (R.3.112.) Bu faktörler çeşitli ülkelerdeki çoğu camiye de etki etmiştir. Dolayısıyla 1980'den sonra inşa edilen Çin de dâhil olmak üzere betonarme yapı, beyaz boyalı, yeşil kubbeli ve hilal ile yıldız şeklinde alem ile bir Modern Arap mimarisi haline gelmiştir.[158] (R.3.113.)

Bu dönemde kuzeydeki Müslüman toplumunda meydana gelen önemli bir olgu, dini uyanıştır. 1980 yılından beri yurt dışında eğitim gören gençlerden mezun

[157] Middle East Institute, "Mosques and Islamic Identities in China," (Çevrimiçi) https://www.mei.edu/publications/mosques-and-islamic-identities-china, 12 Ağustos, 2019.
[158] Nancy Shatzman Steinhardt, **China's Early Mosques**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2015, s. 289.

olanlar kendi topluluğuna dönüp İslam öğretmeni olmuşlardır. Onlar sadece din bilimini değil hem de Selefi kavramını getirmişlerdir. Bu grup, atalardan beri yürütülen bazı dini uygulamaları ortadan kaldırmak için kuzeydeki Müslümanlara karşı kampanya yürütmüşlerdir. Selefi kavramı, modern iletişim teknolojisini teşvik ederek kuzeydeki Müslüman gençler arasında hızla yayılmaktadır.[159] Yurt dışından mezun olanlara ek olarak kuzeydeki dini uyanış üzerinde önemli etkisi olan bir diğer grup da Hindistan'daki "Cemaat-i Tebliğ"den gelen misyonerlerdir**.** Bu cemaat 1970 yılında kuzeye gelmiş, Tak ve Chiang Rai'de bir Hafız okulu kurmuştur. Çok sayıda üyesi olan bu cemaatte özellikle Güney Asya kökenli Müslümanlar vardır. Çünkü Cemaat-i Tebliğ kendi milliyetinin bir örgütüdür.[160] (R.3.114.)

Ayrıca bu dönemde kuzeye yerleşen yeni Müslüman grupları, Myanmarlı Müslümanlardır. Bu insanlar 1980'den sonra ülkelerindeki yoksulluk ve insan hakları sorunlarından kaçıp Tayland'ın kuzeyine iş bulmaya gelmişler ve Tak iline bağlı olan Mae Sod ilçesinde büyük bir topluluk kurmuşlardır.

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Yurt dışına eğitim ve modern iletişim için seyahat eden kuzeydeki Müslümanlar birçok ülkedeki cami kalıplarını tanımışlardır. Bu dönemde kuzeydeki camiler, yabancı mimariden önceki dönemlere oranla daha net etkileniyor gibi görünmektedir. Kuzeydeki Güney Asya kökenli Müslümanlar din yapılarını Güney Asya mimarisine daha yakın olacak şekilde yenilemişlerdir. Örneğin, bu dönemde Masyid Al Falah gibi Babür mimarisine benzeyen soğanvari kubbe ve süslemeler eklenmiştir. (R.2.708.) Masyid Den Chai ise ahşap bir evden kubbeli betonarme bir yapıya dönüştürmüştür. (R.2.715.)

Ancak bu dönemde öne çıkan cami üslubu Modern Arap mimarisidir. Çinli Müslüman grupların camilerinde bu mimariye rastlanmıştır. Kuzeydeki Çinli Müslümanların Modern Arap camisi, büyük şehirlerde bulunan Modern Arap camisinden etkilenmiştir. Arap beyaz yapıları ve yeşil kubbeler, camilerin standart

[159] Suchart Setthamalinee, **"**The Transformation of Chinese Muslims Identities in Northern Thailand, University of Hawaii", Sociology, Doctoral Dissertation, Hawaii, 2010, s. 128-129.
[160] Suriya Aramwong (Mae Hongson İslam Konseyi'nin başkanı), Kişisel Görüşme, Ocak 7, 2019.

stilleri, sivri kemer ve hilal-yıldız sembolü vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Hilal-yıldız sembolü Müslümanlığı ifede etmek amacıyla kapı, kubbe, minare ve minber gibi caminin elemanlarında bulunmaktadır.

Bu çalışmada, kuzeydeki Çin halkının modern Arap camisinin, bu Müslüman grubunun atalarının vatanı olan Yunnan Eyaletindeki camiye benzemediği bulunmuştur. Ama aynı zamanda Çin'in her yerinde bulunan Modern Arap tarzılı camisine benzemektedir. Belki de Çin'deki modern Arap camisi ülke çapında benzer bir biçime sahiptir (Orta Asya mimarisi tarzına sahip Çin'in kuzeybatısında yer alan Sincan Bölgesi'ndeki cami hariçtir.). Bu dönemde kuzeydeki Çinli Müslümanların camileri, Masyid Darul Huda'nın 2. yapısı Arap stilini yansıtmaktadır. Yapıya kubbeli ve kulecikli avlu kapısı eklenmiştir. Bundan sonra mevcut yapı Müslüman ülkelerdeki camiler gibi inşa edilmiştir. Yapı beyaza boyanmıştır ve yeşil bir kubbe ile bezenmiştir. (R.2.702., 2.704.)

Tayland-Myanmar sınırındaki Myanmarlı Müslümanların camileri ise Myanmar'daki ve Tak şehrindeki Babür mimarisinden taklit edilerek yapılmıştır. (R.3.115.) Bu mimariye örnek olarak Masyid Banggalatet'i gosterebiliriz. (R.3.116.) Myanmarlı Müslümanların çoğu Hint ve Bengali kökenli olduğu için Güney Asya kültüründen etkilenme söz konusudur.[161]

d) Etnik Kimliğin Sunumu ve Yeni Kavramlar (2002-Günümüzde)

Etkileyen olaylar ve faktörler: Şu anda Güney Asya'daki siyasi huzursuzluk ortadan kalkmadı, bu nedenle bu ülkelerdeki Müslümanlar Tayland'da çalışmaya devam ediyor. Tay Havayolu, Chiang Mai ve Kunming (Yunnan'ın başkenti) arasında doğrudan bir uçuş açtığından dolayı bu çağdaki Çinli Müslümanlar, 1986'dan beri Çin'deki Müslümanlar ile daha önce hiç olmadığı kadar çok temasa geçmişlerdir. O andan itibaren Tayland ile Çin arasında seyahat etmek artık kolay bir hale gelmiştir. Dolayısıyla her iki ülkeden Çinli Müslümanlar daha fazla ilişki kurmuşlardır. (R.3.117.-3.118.) Dini ve ekonomik faaliyetleri birlikte yürütmüşlerdir. Dini okullar ve camiler inşa etmek, her ülkedeki yıllık cami etkinliğine katılmak, hac

[161] A.e.

ibadeti için Suudi Arabistan'a seyahat etmeden önce Chiang Mai ve Chiang Rai'yi geçici konaklama yeri olarak kullanmak, bağış toplamak gibi dini konular bu duruma örrnek olarak verilebilir. Ekonomi konusunda ise Çinliler Tayland'a yatırım yapmaya gelmişlerdir ve kuzeydeki Tayland-Çin Müslümanları Yunnan'da da çalışmışlardır. Bu sınır ötesi ilişki, kuzeydeki Çinli Müslümanlar arasında Çinli Müslüman olma bilincini arttırdı.[162] Eğitim fırsatları, modern ve hızlı iletişim teknolojisi fırsatları da bu duruma katkı sağlamışlardır. Kuzeydeki Müslümanlar dünyanın farklı ülkelerinde meydana gelen olayları kolayca takip etme olanağına sahip olmuşlardır. Sonuç olarak, kuzey bölgesindeki Müslümanların birçok konuda yeni fikirleri olmaya başlamakta ve bölgelerindeki Müslüman toplumların gelişimi hızla ilerlemektedir.

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Modern Arap mimarisi bu döneme kadar kuzey bölgesinde varlığını sürdürmektedir. Daha önce Babür mimarisiyle inşa edilen Güney Asya Müslümanlarının camileri bile bu döneme bazıları Arap mimarisine dönüşmüştür ve gelecekte diğer camilerin, daha çok Orta Doğu mimarisine göre yenilenecek mümkün olmaktadır. Zira günümüzde, daha fazla Arap bu bölgede cami inşa etmek için yardımda bulunmaya gelir ve Arap mimarisi Taylandlı Müslümanlar için ideal bir model olarak kabul edilir. Çin Müslümanlarına ait bazı camiler Medine'deki Mescid-i Nebevi'den örnek alınmıştır. (R.2.733.)

Ancak Arap tarzında camisine ek olarak, etnik kimliği yansıtan yeni bir cami türü de oluşturulmuştur. İnsanların Tayland'ın diğer bölgelerindeki ve yurtdışındaki camileri yolculuk, eğitim, ticaret, vb. çeşitli sebeplerden dolayı görmeleri her çağda cami inşa etme deneyimini farklılaştırmıştır. Bu dönemde kuzeydeki Çinli Müslümanlar tarafından asimile edilen İslam mimarisinin ilkeleri anlaşılmaya çalışılmış ve dış görünüşten ziyade caminin gerçek anlamının önemli olduğu fikri benimsenmiştir. Çünkü caminin anlamı Tanrı'ya ibadet yeri olmasıdır.[163] Cami her zaman temiz olan ve namazın yönünü gösteren işaretlerin bulunduğu bir mekândır. Bu nedenle caminin sadece Arap mimarisine uygun şekilde yapılması gerekmez. Tayland'da Arap mimarisi haricinde, Çin tarzılı camiler de bulunmaktadır. Çinlilerle

[162] Suchart Setthamalinee, "The Transformation of Chinese Muslims Identities in Northern Thailand, University of Hawaii, Sociology", Doctoral Dissertation, Hawaii, 2010, s. 117-118.

[163] Martin Frishman and Hassan Uddin-Khan, Ed., **The Mosque: History, Architectural Development & Regional Diversity**, London, Thames and Hudson, 1994, s. 11.

olan etkileşim ve etnik farkındalık birleştirildiğinde, kuzeydeki Çin kökenli Müslümanların etnik kimliklerini göstermek için cami tasarlamaya ve Çin geleneksel mimarisini kullanmaya başlamışlardır. Bu kısmen cami tasarımlarına yeni alternatifler sunmak isteyen mimarların ihtiyacından kaynaklanmıştır.

Etnik kimliklerin cami yoluyla aktarılması kavramı ilk olarak mevcut Masyid Darul Aman'da ortaya çıkmıştır. (R.2.725.) Bu caminin cepheleri Çin tapınaklarını hatırlantan kumtaşı bloklar ile kaplıdır. Ancak caminin çatısının ekseninde bir kubbe vardır, kubbenin ve minarenin tepesinde ise yıldız ve hilal şeklinde alem ile tamamlanmıştır. (R.2.727.-2.728.) Bu şekilde inşa edilen camiler, Müslüman ülkelerdeki bir camiye benzetmek için yeniden inşa edilen Kültürel Devrim sırasında yıkıldıktan sonra restore edilen Çin'deki tarihi camiler ile karşılaştırılabilir. Bu camiler, Xiguan Cami gibi bazı Çin mimarisinin formu ve süslemesini hâlâ korumaktadır.[164] (R.3.119.) Kuzeydeki Çinli Müslümanların en gelişmiş etnik kimliğini yansıtan camisi Masyid Ar Rohmah'a ait hanımlar binasıdır. (R.2.739.) Bu yapı tamamen Çin geleneksel mimarisiyle inşa edilmiştir. Bu durum, mimarın Tayland'daki Çinli Müslümanların etnik kimliğini yansıtmak istediğini göstermektedir.

Kuzey Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi şu tablo gibi özetlenebilir.

Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla Kuzey Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi	
1. Dönem-Cemaatlerin İlk Kuruluşu Dönemi: Yerel Mimari Camiler (1850-1916)	
Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler	**Cami Örnekleri**
- Yaklaşık 1830 yılında Chittakonglu Müslüman tüccarlar Myanmar ve Tayland'ın sınırına göç etmiştir. - Yaklaşık 1850 yılında Çinli Müslüman tüccarlar Çin'in güney sınırı, Burma, Laos ve ülkenin kuzeyi arasında Yunnan'dan gelmişlerdir. - 1880'de Müslümanlar Chaing Mai şehrine yerleşmeye başlamışlardır. - Hintli tüccarlar, Çin'deki Müslümanların	Evlerden uyarlandığı ibadet mekânları Masyid Yamiatul İslam'ın ilk yapısı (1878)

[164] Nancy Shatzman Steinhardt, **China's Early Mosques**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2015, s. 289.

katliamından kaçan Çinliler ve Chiang Mai'ye getirilen Malaylıların Kuzey Tayland'a göç etmesinin sonucunda 19. yüzyılın sonuna doğru kuzeydeki Müslüman nüfus artmıştır. - Caminin yapımından önce basit bir ahşap evde ibadet etmektedirler. Maddi olarak durumu iyi bulunan cemaatlerde camileri yığma kâgir yapı olarak inşa edilmiştir.	 Masyid Hedayatul İslam'ın ilk yapısı (1915)
2. Dönem-Cemaat Geliştirme Dönemi: Basit Tarzında Camiler, Babür Mimarisinde Camiler ve Erken Modern Arap Mimarisinde Camiler (1916-1974)	
Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler	**Cami Örnekleri**
- 1947'de Hindistan İngiltere'den bağımsızlığı ilan etti. Aynı yılda Pakistan doğudu. - 1971'de Bangladeş doğudu. - Birçok Hintli, Pakistanlı ve Bangladeşli Tayland ve iyi bir yaşam kalitesine sahip olan diğer ülkelere taşınmıştır. - 1950 Komünist Partisi, Çin yönetiminin Komünizme geçtiğini açıkladı. Müslüman askerleri Myanmar'ya ve Tayland'ın kuzey sınırına kaçmışlardır. - Bölgedeki gençler Tayland'ın merkez bölgesi, Myanmar, Çin ve Arap ülkelere gibi dinle ilgili hazır bulunan alanlarda çalışmaya gönderdiler. - Cami sayısı daha artmıştır. Bu yapılar betonarme yapı olarak inşa edilmiştir. - Camilerde Hindistan, Burma, Çin ve Arap gibi yabancı mimarinin etkisi görülmeye başlandı. Babür mimarisi ve Modern Arap mimarisi en çok tercih edilen tarzlarıdır.	Lampang ilindeki ibadet mekân olarak kullanılan kiralık bina (1930-1960) Masyid Den Chai'nin ilk yapısı (1940) Masyid Darul Huda'nın ilk yapısı (?) Masyid Hedayatul İslam (1966) Masyid Yamiatul İslam (1974)
3. Dönem-Dini Uyanış: Babür Mimarisinde Camiler ve Gelişmiş Modern Arap Mimarisinde Camiler (1974-2002)	
Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler	**Cami Örnekleri**
- Güney Asyalılar ülkedeki huzursuzluktan kaçmışlar ve diğer ülkelerde çalışma yolları bulmaya devam etmişlerdir. - 1980'den sonra Çin'deki Kültür Devrimi sırasında yıkılan camiler Modern Arap mimarisiyle yeniden inşa edilmiştir. - Kuzeydeki Müslüman toplumunda meydana gelen önemli bir olgu, dini uyanıştır. - 1970'da Cemaat-i Tebliğ bu bölgeye gelmiştir. - 1980 yılından beri yurtdışında eğitim gören gençlerden mezun olanlar kendi topluluğuna dönüp İslam öğretmeni olmuşlardır.	 Masyid Al Falah (1980) Masyid Den Chai (1993)

- 1980'den sonra Myanmarlı Müslümanlar ülkelerindeki sorunlardan kaçıp Tayland'ın kuzeyine iş bulmaya gelmişlerdir.	 Masyid Darul Huda (2002)
4. Dönem-Etnik Kimliğin Sunumu ve Yeni Kavramlar: Modern Arap Camiler ve Etnik Kimliklerini Yansıtan Camiler (2002-Günümüzde)	
Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler	**Cami Örnekleri**
- Tay Havayolu, Chiang Mai ve Kunming arasında doğrudan bir uçuş açmasının sayesinde her iki ülkeden Çinli Müslümanlar daha fazla ilişki kurmuşlardır. Çinli Müslümanlar arasında Çinli Müslüman olma bilincini arttırdı. - Kuzeydeki Müslümanlar dünyanın farklı ülkelerinde meydana gelen olayları kolayca takip etme olanağına sahip olmuşlardır ve birçok konuda yeni fikirleri olmaya başladı. - İnsanların Tayland'ın diğer bölgelerindeki ve yurtdışındaki camileri yolculuk, eğitim, ticaret, vb. çeşitli sebeplerden dolayı görmeleri her çağda cami inşa etme deneyimini farklılaştırmıştır. - Çin kökenli Müslümanların etnik kimliklerini göstermek için cami tasarlamaya ve Çin geleneksel mimarisini kullanmaya başlamışlardır. Buna rağmen bu bölgede Modern Arap mimarisi halen yaygın şekilde uygulanmaktadır.	 Masyid Darul Aman (2009) Masyid Abu Bakr Siddiq (2009) Masyid Ar Rohman'a ait hanımlar binası (2015) Modern Arap mimarisinde inşa edilen diğer kuzey bölgesindeki camiler

Tablo 3.3. Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla Kuzey Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi. (Sanasen, 2020)

Müslüman yerleşiminden günümüze kadar, 170 yıl boyunca, kuzey bölgesindeki camilerin iç ve dış faktörlere göre değiştiği bulunmuştur. İç faktörler çeşitli alanlarda gelişmeyi içerir. Kuzeydeki Müslüman toplumunun sosyal statüsü, ekonomisi ve eğitimi cami yapımını da etkilemiştir. Dış faktörler ise çeşitli olaylardır. Bunlar göç edilen ülkelerde (Güney Asya, Çin ve Myanmar gibi) ve kuzeydeki eski Müslüman yerleşimlerinde meydana gelmektedir. Kuzeydeki Müslüman toplumunda meydana gelen değişimler, küresel olaylar ve camilerin özellikleri göz önüne alındığında kuzeydeki camilerin mimari tarzının üç kaynaktan etkilendiği tespit edilmiştir.

1. Aynı bölgedeki cami Birbirine yakın veya akraba olan topluluklar birbirlerini etkilemişlerdir.

2. Merkez bölgedeki camiler Okula gitmek ve orta bölgenin çeşitli illerinde, özellikle refahın merkezi olan Bangkok'ta yaşamak, birçok farklı caminin görülmesini sağlamıştır.

3. Hindistan, Burma ve Çin'deki camiler Kuzeydeki camilerin stili, göç eden ilk kuşağın deneyimlerinden ve söz konusu ülkede eğitim gören gelecek nesillerin deneyimlerinden dolayı kuzeydeki camilerden veya orta bölgedeki camilerden daha fazla etkilenmiştir. Hindistan ve Burma'dan göç eden Güney Asyalılar ve Burmalı Müslümanlar için camilerinin modeli Babür mimarisidir. Çin'de ise Çin camisinden ziyade Modern Arap üslübunda camiler vardır. Zira Çin mimarisindeki eski camilerin çoğunda Kültür Devrimi sırasında geleneklerin büyük bir bölümü yok edilmiştir. Bu yapılar daha sonra Arap tarzıyla yeniden inşa edilmiştir. Belki de kuzeydeki Çinli Müslümanlar pek çok Çin geleneksel stilinde camilerini görmelerine fırsat olmadığı için, daha tanıdık bir görüntü olan Çin'deki Modern Arap tarzılı camileri, cami yapımı için bir model olarak kullanmışlardır.

Merkez bölgedeki camiler, Hindistan, Burma ve Çin'deki camiler de dâhil olmak üzere kuzey bölgesi dışındaki camilerin mimari etkileri ikinci dönemde (1917-1974) gelişmeye başladı. Kuzeydeki Müslümanlar bölgedeki camilerin yapımına hâkim olduklarından, yeni bir mimariyle cami inşa etme potansiyeline sahiplerdir.

Kuzeydeki caminin mimari tarzı göz önüne alındığında, Çin Müslümanlarının camisinin ulusal ve küresel olaylara göre sürekli değiştiği açıktır. Kuzeydeki Çin Müslümanlarının camisi, yerel, basit, Modern Arap ve Çin geleneksel geleneği olmak üzere birçok biçime sahiptir. Ancak Güney Asyalı Müslümanlarına ait camiler yalnızca Babür mimarisine dayanılarak inşa edilmiştir. Muhtemelen Güney Asyalıların, özellikle Peştunlar nedeniyle kendi ülkeleriyle güçlü bağları vardır ve etnik kökenleriyle gurur duymaktadırlar.[165] Güney Asyalılar genellikle sadece Güney

[165] Diğer Müslümanlarla evlenmeyi tercih etmemişlerdir. Genellikle kendi gruplarıyla birlikte yaşamışlardır ve kendi isimlerini cami üzerine yazmışlardır. Genelde Tayland'da Pakistan camisi

Asya, Burma ve Tayland'ın kuzey sınır bölgelerindeki Müslümanların yanına seyahat edip onlarla etkileşime girdikleri için başka ülkelerde çok fazla cami görmemişlerdir. Ayrıca, kendi ülkelerinde, Babür mimarisi, Güney Asya'daki Müslümanların kültürel ve etnik kimliğini yansıtan büyük bir kültürel miras oluduğu için diğer ülkelerdeki camilerden ilham almaya gerek kalmadığını düşünmüşlerdir.[166] Myanmarlı Müslümanların camileri ise açık bir mimari tarzı olmayan küçük camilerdir.

Kuzey bölgesindeki camilerin mimari özellikleri şöyledir:

Caminin terimleri: Tayland'ın kuzey bölgesinde yaşayan Güney Asya'lı Müslümanların camileri için kullanılan özel terim yoktur. Fakat Çin kökenli Müslüman camilerinin özel bir ismi bulunmaktadır. Camilerine, Çince'de saf ve hak bir mekân anlamına gelen, "*qing zhen si*" denmektedir. *Qing* parlaklık, *zhen* saf ve *si* dini mekân demektir. Bu sözcük, 618-907 tarihleri arasında hüküm süren Tang Hanedanlığı dönemine dayanmakta olup Budist tapınağı anlamı taşımaktadır.[167] Cami, dini mekân olarak Budist tapınağıyla eşit sayıldığından Çin'deki Müslümanlar camilerine *qing zhen si* demekte bir beis görmemişler.[168] (R.3.120.)

Bugüne kadar Kuzey Tayland'da yaşayan Çin kökenli Müslümanlar, atalarının *qing zhen* kavramının yanı sıra camilerine *qing zhen si* demeye devam etmektedirler. Masyid Darul Hada'nın avlu kapısındaki isminden sonrasında yer alan Çince yazılar (R.2.702.), Masyid Hedayatul İslam'ın giriş kapısının üzerinde yer alan kırmızı levhadaki altın renkli Çince harfler (R.2.692.) ve Masyid Darul Aman'ın doğu cephesinin üst eksenindeki caminin adından sonra yazılan *qing zhen si* terimi günümüzdeki kullanımlarına birer örnektir.

---

görülmüştür. Örneğin Surat Thani ilindeki Masyid An Nur Pakistan, Chaing Rai ilindeki Masyid Nurul İslam Pakistan ve Roi Ed ilindeki Masyid Pakistan bu duruma örnek camilerdir.

166 Suriya Aramwong (Mae Hongson İslam Konseyi'nin başkanı), Kişisel Görüşme, Ocak 7, 2019.

167 Nawaset Pisitpanpon, **Nai Saranukrom Klum Chatipan Pratet Thai Jin Ho (Tayland'da Etnik Grubu Çinli Ho Ansiklopedisi)**, Nakon Patom, Sataban, 2005, s. 18.

168 Ayrıca *qing zhen*, Çinli Müslümanlar için İslam demektir. Helal yemekler için de *qing zhen* kelimesi kullanılır. Bu yüzden *qing zhen* teriminin karşılığı, Çinli Müslümanlar için dinin temelini oluşturur. Bkz.: Suchart Setthamalinee, "Kan Prapplien Attalak Kong Choa Muslim Yunnan Nai Pak Nue Kong Pratet Thai (Tayland'ın Kuzey Bölgesindeki Yunnanlı Müslümanların Kimliğinin Adaptasyonu," **Warasan Sangkomsart**, C.XIX, No:2, 2007, s. 35.

Konumlar: Kuzey Tayland'daki camiler genelde şehrin merkez bölgesinde, şehrin ticari merkekezlerinde ya da ticaret yollarına yakın alanlarda yer almaktadır.

Malzemeler: Tayland'ın kuzeyinde yer alan camiler inşa edildiklerinde ahşap, yığma kâgir veya betonarme malzeme kullanılmıştır. Bu bölgede 1950 yılı öncesi inşa edilen camiler, bölgenin yerel malzemesi olan ahşaptan inşa edilmiştir. Ancak maddi imkânları daha iyi olan cemaatlere ait camiler, o dönemlerde modern sayılan yığma kâgir yapı malzemesinden yaptırılmıştır. Betonarme yapı inşaat teknolojisi Tayland'da yaygınlaşmaya başladıktan sonra camiler betonarme olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Yaklaşık olarak 1950 tarihinden sonrası bu bölgedeki bütün camiler betonarme yapılmıştır. Ancak 1940'da yapılan Masyid Den Chai, Prae ilinin ahşap ürünlerin verimliliğini ifade etmek amacıyla, yapısı betonarme olarak inşa edilmişken, iç mimarisi tamamen ahşap işi malzemeden işlenmiştir.

Planlar: Kuzey Tayland'da camiler büyük çoğunlukla enine dikdörtgen biçimli planla inşa edilmiştir. Bu tarz bir plan uygulanması büyük ithimalle namazı ilk safta kılmanın sevabının daha fazla olacağı düşüncesinden kaynaklanmıştır. Çünkü enine dikdörtgen plan düzeni, ilk sıralarda daha fazla sayıda kişinin namaz kılmasına imkân sağlamaktadır.

Örtü sistemleri: Kuzey Tayland'da yer alan ahşap camilerde örtü sistemi beşik çatıdır. Yığma kâgir camiler de ise kırma çatı uygulanmıştır. İnşaat teknolojisi gelişince bu bölgedeki camiler betonarme olarak yeniden yapılırken üst örtüleri düzdam üzerine kubbeli olarak inşa edilmiştir. Kubbeler düzdamın tam ortasında, nadiren de mihrap önünde de yer almış olmaktadır. Bu kubbeler hemen hemen hepsi Babür Hanedanı'nın mimarisinin kubbesinde olduğu gibi soğanvari şeklinde olup üzerinde boğumlu alem vardır. Alemin alt kısmında Hindistan'da Brahma mimarisinin bir elemanı ve *khanta* (çan) olarak denilen ters çiçeğe benzeyen dalgalı düzenlenmiş bir kaide bulunmaktadır. Kubbelerin tepeliğinde hilal ve yıldız biçimiyle sonlanmıştır. (R.2.680., 2.691., 2.708., 2.725.) Bazı camilerde soğanvari kubbesi dilimli halde yapılmıştır. (R.2.715.)

Ancak yukarıda bahsedilen camilerden farklı örtü sistemine sahip olan bir cami bulunmaktadır: Çin kökenli Müslümanlara ait Masyid Ar Rohmah'ın hanımlar

binasıdır. Bu yapı, cemaatin etnik kimliğini ifade etmek hedefiyle Çin geleneksel mimarisinden modellenerek tasarlanmıştır. Yapının örtü sistemi de Çin mimarisinin eğimli çatı uygulanmıştır. Kubbe şeklinde olmasa bile bu caminin örtüsünün sırtında metal hilal-yıldız alemi mevcuttur. (R.2.742.)

Minare ve vakit duyuran elemanlar: Kuzey Tayland'daki camilerde eskiden minare yoktu. Davul ya da *Gangsadan* denilen vurmalı çalgılar çalınarak namaz çağrısı yapılmıştır. (R.3.121.) *Gangsadan* çalmak, Tayland'ın kuzey bölgesinde İslam kültürünün karakteristik bir özelliği haline gelmiştir. Günümüzde görülen minare yapıları 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Kısa bir zaman içinde minareler bölgedeki İslam ibadethanelerinin sembolü haline gelmiştir. Günümüzde ezan çağrısı için *Gangsadan* adlı vurmalı çalgıların yerine elektrikli hoparlörler kullanılmaktadır.

Kuzey Tayland'daki camilerde sadece büyük ölçülerdeki camilerin minaresi bulunmaktadır. Orta ve küçük ölçekli camilerde ise köşk minare tarzında yapılmıştır. Bu bölgedeki cami minareleri kare, altıgen veya sekizgen şekilde plan şemalarına sahiptir. Tek, iki veya üç şerefeli olabildikleri gibi parçası oldukları caminin üslubu ile aynı tarza sahiptirler. Bu minarelerin hemen hemen hepsinin alemleri boğumlu olup hilal ve yıldız biçimleriyle sonlandırılmıştır. Babür mimari tarzında inşa edilen Masyid Yamiatul İslam ve Masyid Al Falah'ın ana kubbesinin sağında ve solunda yer alan küçük kubbelerin altındaki saçaklar bu konuyu en iyi ifade eden örneklerdir. (R.2.682., 2.706.) Masyid Yamiatul İslam'ın minarelerin üzerinde yer alan kubbeli sütunlu külah, *chatri* olarak tanınan Hindu ve Babür mimarisinin kubbeli köşklerinden benimsenmiştir. (R.3.25.) Diğer örnek ise Mescid-i Nebevi'den (R.3.122.) model alınan Masyid Abu Bakr Siddiq camisinden örnek alınan minare yapısı dikkat çekicidir. (R.2.735.)

Şadırvanlar: Kuzey Tayland'ındaki camilerin şadırvanları genellikle caminin bir tarafında ve harime girilen kapıya çok uzak olmayarak şekilde yer almaktadır. Eskiden bu bölgedeki camiler ahşaptan inşa edildiği için zamanda, şadırvanlar basit bir kare ya da daire planlı yığma kâgir kuyu veya havuz biçiminde yapılmıştır. Daha sonra camiler betonarme olarak yapılmıştır ve şadırvanlar, caminin

bir tarafındaki duvarda sıralanan musluk ile önlerinde taburelerden oluşan halde yapılmıştır. (R.2.711.)

Kemerler: Tayland'ın kuzeyinde yer alan camilerde görülen kemerler, yapısı betonarme olan camilerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar sivri kemer, çok dilimli kemer, yuvarlak kemer, kaş kemer, soğan biçimli kemer ve köşeleri dolgulu lentolu açıklıklar olmak üzere beş çeşit kemer bulunmaktadır.

İlki sivri kemer, diğer kemelerin en çok tercih edilmiştir. (R.2.706., 2.734.) İkincisi çok dilimli kemerdir ve Güney Asyalı Müslüman toplulukların camilerinde rastlanmaktadır. Çünkü bu Müslüman etnik grubun camilerin çoğu Babür mimarisinden model alınmıştır ve çok dilimli kemer Babür mimarisinin has bir elemanıdır.[169] (R.2.679.) Üçüncüsü olan yuvarlak kemer az görülmektedir. (R.2.690.) Dördüncüsü kaş kemerdir. Bu kemer tipi muhtemelen Hindistan'a İngiltere tarafından tanıtılan Indo-Saracenic mimarisinin kemerden ilham alınmıştır. Son olarak Çin geleneksel mimarisi ortamını yaratan köşeleri dolgulu lentolu açıklıklar yalnızca Masyid Darul Aman'ın revakraında rastlanmaktadır. (R.2.725.)

Mihraplar: Tayland'ın kuzey bölgesindeki Güney Asya kökenli Müslümanların camilerinde yer alan mihraplar oldukça sadedir. (R.2.685., 2.712.) Çinli Müslülmanların camilerinde bulunan mihrap sofaları da oldukça sadedir ancak mihrap ekseninde yazılı levha mevcuttur. (R.2.695., 2.703.) Levhanın üzerinde yazılan kitabe genellikle Fatiha Suresidir. Yazılarda Sini (Çin hat sanatı) yanı sıra sülüs hattı kullanılmıştır. Sıva levhalar içinde en güzel örnek Masyid Hedayatul İslam'a ait levhadır. (R.2.695.) Siyah zemin üzerinde Sini Hattı ile sarı renkle ortada Fatiha Suresi ve bordürde Ayetel Kürsi yer almaktadır. Böyle sade duvarda bulunan hat sanatıyla yazılan levha şeklinde mihrap, Çin'deki bazı camilerde mihrabına benzemektedir. (R.3.123.)

[169] Hint mimarisinin özgü bir özelliği sayılan bu kemer, ilk uygulanması 1235'te yapılan İltumuş Türbesi'nde görülmektedir. Çok dilimli kemer İslam öncesi zamanında olan Hindu mimarisinin üçlü dilimli kemerinden geliştirilmek mümkün olabilir. Bkz.: George Michell, **The Islamic Heritage of Bengal**, Paris, UNESCO, 1984, s. 215.

Ancak 20. üzyıl sonlarından itibaren Tay Müslümanları Arap mimarisinden etkilenmeleri ile birlikte dini yapılarında Arap mimarisini uygulamaya başlamışlardır. Dini mimarilerdeki mihrapta bu değişimlerden biridir. Islam mimarisinde kullanılan kaş kemerler mihraplarda da kullanılmaya başlanmıştır. (R.2.732.)

Minberler: Tayland'ın kuzey bölgesinde bulunan minberler genellikle bibirlerine benzer tarzdadır. Minberler mihrabın sol tarafında yer almaktadır. Ahşap malzemeden, kısa boylu, iki veya üç basamaklı, basit ve sade yapılardır. Bazılarının merdiven korkulukları vardır. (R.2.686., 2.713, 2.723.) Bu basit minberler Kuzey Tayland'da yaşayan Müslümanların mütevazılık düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu minberler genellikle caminin önceki yapısında da kullanılmıştır. Eski minberler yeni yapılan camilerde kullanmaya devam edilmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren yapılan minberler daha süslü bir hale gelmiştir. Bunları Çin kökenli Müslümanların minberlerinde de görmekteyiz. (R.2.696., 2.732.)

Hanımlar mahfilleri: Kuzey Tayland'daki camilerde kadınlar mahfili genellikle harim alanında yer almaz. Kadınların namaz kılma bölümü erkeklerin namaz kıldığı yerden ayrı, bağımsız bir yapı olarak inşa edilmektedir. (R.2.739.) Bu gelenek, Kuzey Tayland'daki Güney Asya ve Çin Müslümanlarından taklit edilerek alınmıştır. Onlara göre ibadet esnasında kadınlar ve erkekler kesinlikle aynı mekânda bulunmamalıdır.[170]

Kuzey Tayland'daki Çin kökenli Müslümanların camiden bağımsız inşa edilen kadınlar mahfili geleneği, Çin'de kadınlara özel cami inşa etme geleneği ile kaşırlaştırılabilir. Çin'deki "Kadın Cami"leri artık İslam olgusunun münferit bir parçasıdır. Buna bir örnek Wuzhong'daki Kadın Camii'dir. (R.3.124.) Kadın camileri, Çin Müslüman kadınlarının kendilerini daha rahat hissetmeleri, geliştirebilmeleri ve özel alan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için 20. yüzyılın

[170] Chumpon Srisombat (muhabir), Kişisel Görüşme, Ağustos 8, 2018.

başlarında planlanarak uygulamaya geçirilmiştir. Daha sonra bu durum ülke genelinde yaygınlaşmaya başlamıştır.[171]

Erkekler ve kadınlar arasındaki ayrım, Güney Asya Müslümanları başta olmak üzere, Pakistanlılar için daha şiddetli arzulanan bir konudur. Eskiden o ülkelerin toplumları güvenli değildi. Bu nedenle kadınların dışarıya çıkması için izin alınamamıştır. Onlara göre kadınların namaz kılmak için camiye gitmeleri mecburi değildir. Böylece Bangladeşli Müslüman cemaatin Masyid Yamiatul İslam, Masyid Al Falah ve bu bölgede bulunan Pakistanlılara ait camilerde hanımlar için hemen hemen hiç mahfil bulunmaz. Ancak günümüzde bu kavram daha önce olduğu gibi katı bir şekide uygulanmadığı için Güney Asya Müslümanları, Eid al-Fitr (Ramazan Bayramı) ve Eid ul-Adha (Kurban Bayramı) gibi özel günlerde, bazı camilerde kadınların namaz kılması için caminin bir bölümünü ayırmaktadır.

3.3.2. Kuzey Bölgesindeki Camilerde Motif ve Süslemeler

Kuzey Tayland'da bulunan camiler oldukça sadedir. Yalnızca minare, mihrap bazen de kubbe ve minber gibi caminin önemli elemanları dekor edilmiştir. Bu bölgedeki camilerde uygulanan motifler; yazılar ve hat sanatları, bitkisel motifler ve Çin sanatından alınan motiflerdir.

3.3.2.1. Yazılar ve Hat Sanatı

Kuzey Tayland'daki camilerde en çok kullanılan yazı ve hat sanatı hem Güney Asyalıların dini yapılarında, hem de Çin kökenli Müslümanlara ait camilerde bulunmaktadır. Güney Asyalı Müslümanların camilerinde kitabeler oldukça az görülmektedir. (R.2.709., 2.721.-2.722.) İncelemeye değer yazı ve hat sanatları Çin kökenli Müslümanların camilerinde bulunmaktadır. Bu camilerde Çinlilere özgü yazı tarzında kitabeler kullanılmaktadır. Bu yazılar ahşap, alçı ve sıva malzemeli olup oyma tekniğiyle yapılmıştır. Son dönemlerde yapılan kitabeler granit malzeme

[171] Yang Guiping, **Islamic Art in China**, Beijing, China Intercontinental Press, 2013, s. 114.

kullanarak ve lazer kesme tekniği uygulanarak yapılmıştır. Çin Müslüman etnik grubun camilerinde iki çeşit yazı stili kullanılmaktadır.

İlk olarak Çince yazısıdır. Tayland'ın kuzey bölgesinde yaşayan Çin kökenli Müslümanlar, Tayca ve yerel dilde konuşmalarına rağmen kendi etnik kimlikleri olan Çince'yi kullanmayı sürdürmektedir. Bu Müslüman etnik grubun camilerinde, Çin'deki camilerde görüldüğü gibi, Çince yazılar vazgeçilmez bir bezemedir. (R.3.125.) Camilerin isim yazılan levhasında Tayca ve Arapça'nın yanı sıra Çince'de yer almaktadır. Hatta sağdan sola yazılan eski Çince'nin yazma tarzları da uygulanmaktadır. Allah ile ilgili dikey olarak yazılan Çince beyitlerden oluşan yazma da bulunmaktadır. (R.2.730.) Çince yazılar mihraplar hariç, camilerin diğer kısımlarında bulunmaktadır. Bu geleneğin Çin'de bulunan camilerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Çinli Müslümanlara göre Çin alfabesi, Arap alfabesi kadar hat sanatında bereketli değildir. Bu yüzden caminin en önemli elemanı olan mihrabın alanı, sadece Arap hat sanatı ve Sini (Çin tarzında Arapça hat sanatı) için ayrılmaktadır.[172]

İkincisi Arapça yazılarıdır. Bunlar genellikle Besmele Çin'deki birçok camide sıkça görülen Cin Suresinin 18. ayeti[173], Fatiha suresi ve Ayetel Kürsi yazılarıdır. Bu Arapça kitabelerin çoğu Sülüs, bazen Divani ve Nesih kullanılmaktadır. Ancak en önemlisi Çin Müslümanlarına özgü kaligrafi tarzı olan Sini'dir. (R.3.126.-3.128.)

Sini hattın, Ming Hanedanlığı (1368-1644) döneminde geliştirildiği anlaşılmaktadır. Bu hat sanatı yuvarlak hatları, kalın ve konik uçlu akıcı yazısıyla Çin kaligrafisini andırmaktadır. Üslup olarak Sini'nin elif ve lam harflerinin dikey uzunluğu ile sin, re ve sad harflerinin abartılı yuvarlaklığıyla Arap Sülüs Hattı'nı andırmaktadır.[174] Sini, Arapça hat ile Çin yazı kültürünü birleştirerek yeni bir İslam hat sanatını yaratmaktadır. Sini kitabeler Çin'deki camilerin esas süslemesidir. Çin

[172] Mohammad Gharipour and Irvin Cemil Schick, **Calligraphy and Architecture in the Muslim World**, Edinburgh, Edinburgh University, 2013, s. 147.

[173] Suchart Settamalinee (Payap Üniversitesi, Barış Çalışma Bölümünde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Temmuz 21, 2019.

[174] Hala Ghoname, "Sini Calligraphy: The Preservation of Chinese Muslims' Cultural Heritage", University of Hawaii, Art History, Master Thesis, Hawaii, 2012, s. 29-30.

camisindeki hat sanatı, aynı mimari üslubda inşa edilen tapınaklardan ayırılmanın da bir yötemidir.[175] Sini yazılar genellikle mihrap sofaları içindeki levhalarda ve minberlerde uygulanmaktadır. Levhada sıkça rastlanan kitabeler Fatiha Suresi veya Ayetel Kürsi ile Fatiha Suresi'dir.

Kuzey Tayland'daki camilerde bulunan güzel kitabeler Masyid Hedayatul İslam'ın levhası ve minberinde görülmektedir. Bu levha üzerine Sini stilinde Fatiha Suresi ve bu sureyi yine Sini tarzda yazılan Ayetel Kürsi çevrelemektedir. (R.2.695.)

3.3.2.2. Bitkisel Motifler

Bu motif tipi hem Güney Asyalıların dini yapılarında hem de, Çin kökenli Müslümanların camilerinde görülmektedir. Örneğin Pakistanlılara ait Masyid Al Falah'ın sivri kemerlerinin köşeliklerinde kabartmalı olarak yapılmış kıvrık dallardır. (R.2.710.) Bu motif Tac Mahal'ın taç kapısının köşeliğinde dekor edilen bitkisel kıvrım motifleri hatırlatmaktadır. (R.3.129.) Bitkisel dekorasyonlar Masyid Den Chai'de de bulunmaktadır. (R.2.721.) Bu camide işlenen ajurlu ahşap panoları, Prae şehrinin 19. yüzyılın sonunda yaygınlaşan ahşap konaklarda bulunan ajur tekniğindeki dekorasiyonlardan modellenmek mümkündür. (R.3.130.) Çin kökenli Müslümanlara ait camilerde bitkisel motifler ise oldukça az görülmektedir. Bunlar son yıllarda yapılmaya başlanmıştır. (R.2.697.)

3.3.2.3. Hilal ile Yıldız Sembolü

Kuzey Tayland'daki camilerde hilal-yıldız sembolü çok fazla bulunmamaktadır. Bu sembol genellikle kubbeler ve minarelerin alemi olarak kullanılmaktadır.

3.3.2.4. Çin Sanatından Motifler

Bu süsleme tipi sadece Çin kökenli Müslümanların, Çin mimarisinde inşa edilen camilerinde görülmektedir. Bunun en belirgin örneği: Masyid Ar Rohmah'ın kapılarında, pencere kanatlarında ve korkuluklarında yer alan ve Çin inancında uzun

[175] Mohammad Gharipour and Irvin Cemil Schick, **Calligraphy and Architecture in the Muslim World**, Edinburgh, Edinburgh University, 2013, s. 412.

ömürlülüğü temsil eden *sol* motifidir. (R.2.744.) Bu motif Çin sanat eserlerinde yaygın olarak bulunmaktadır.

3.3.3. Kuzey Bölgesindeki Camilere Bağlı Diğer Birimler

Mezar ve Mezar taşları: Tayland'ın kuzey bölgesinde bulunan camilerin hazireleri genellikle cami arazisi içinde ya da camilerden çok uzakta bir yerde yer almaktadır. Kuzey Tayland'daki Güney Asyalı Müslümanlara ait mezarların ülkede görülen diğer mezarlardan farklılığı yoktur. Ancak Çin kökenli Müslümanlarının mezarları özel bir tarza sahiptir.

Çinli Müslümanların mezarları genellikle mezar taşlarından oluşturmaktadır. Güney ve Merkez Tayland'da görüldüğü gibi türbe tipinde mezarlar bulunmamaktadır. (Bu da Kuzey Tayland'daki yaşayan Müslümanların mütevazılık düşüncesinden kaynaklanmaktadır.) Çinli Müslümanların mezar taşlarının taş, tuğla, çimento, beton, mermer ve ahşap gibi malzemelerler yapıldığı görülür. Zengin olanların mezar taşları büyük ve değerli malzemeler ile yaptırılırken, sıradan insanların mezar taşları sade ve basit malzemelidir. Mezar taşları dikdörtgen, yuvarlak kemer şeklinde ve sütun şekilidir. Ancak en dikkat çekici olanları Çin mezar taşları olup, büyük taş levha formlu mezar taşlarıdır. Bazı levhalarda İslam sanatında kullanılan sivri kemer şeklinde düzenlemeler yapılmıştır. Bu mezar taşlarında Çin geleneğinde olduğu gibi ölünün doğum tarihi, vefat tarihi, atalarının adı ve torunların adı belirtilmektedir. İlk zamanlarda bu kitabeler sadece Çince yazılmıştır. Daha sonra Arapça, Tayca ve Çince ile birlikte çoklu dilli yazım tercih edilmiştir. (R.2.698.-2.700.)

3.4. Kuzeydoğu Bölgesinde Camiler

3.4.1. Kuzeydoğu Bölgesindeki Camilerin Mimarisi ve Üslup Gelişimi

Tayland'ın kuzeydoğusundaki camiler yaklaşık 60 yıl önce inşa edilmiştir. O yüzden daha uzun bir geçmişe sahip olan güney, merkez ve kuzey bölgelerindeki

camiler kadar zengin cami mimarisi yoktur. Ancak son 60 yılda camilerin kuzeydoğu bölgesindeki yerleşim düzenini etkileyen hem içeriden, hem dışarıdan kaynaklı çeşitli faktörler vardır. Bu nedenle kuzeydoğu bölgesinde inşa edilen camiler farklı mimari tarzlara sahiptir. Bu araştırmada kuzeydoğu bölgesindeki camilerin mimari gelişimi üç bölümde: ilk yerleşim, cemaat geliştirme ve ulusal seviyeye yükselme ve güçlü cemaat dönemleri incelenmiştir.

a) İlk Yerleşim Dönemi (1937-1969)

Etkileyen olaylar ve faktörler: Müslümanlar kuzeydoğu bölgesine ilk kez, yaklaşık olarak 1900 yılında geldiler. Bu Müslümanların çoğunluğunu Pakistan'daki savaştan ve ekonomik krizden kaçıp Tayland'a çalışmak niyetiyle gelen Peştunlar oluşturmaktaydı. Peştunlar başlangıçta Tayland'a yerleşmek niyetinde değillerdi, çalışıp yeterli miktarda para kazandıktan sonra ülkelerine geri dönmeyi düşünüyorlardı. İlk olarak kuzeydoğu demiryolunda bekçi olarak işe başladılar. Ancak daha sonra para kazanmak için başka işler de buldular. Taylandlılar cömert insanlar oldukları için Müslümanları dışlamadılar. O zamanlar kuzeydoğuya gelen Pakistanlılar genç erkeklerdi. Bu nedenle yerli kadınlarla evlenmeye ve iş yerine yakın yerlere (Nakhon Ratchasima, Buriram, Surin, Sisaket ve Ubon Ratchathani'deki demiryolu alanlarına) yerleşerek kuzeydoğu bölgesinde kalıcı olarak yaşamaya karar verdiler.[176] (R.3.131.)

Pakistanlılardan durumu çok kötü olan ve okuma-yazma bilmeyenler bile durumlarını en iyi şekilde düzeltmek için gayretle çalıştılar. Pakistanlıların en fazla gelir elde ettiği meslek, sığır-manda eti ticaretiydi. İşgal zamanı aralarında rekabet etmemek için Pakistanlılar kuzeydoğudaki çeşitli şehirlere ve kasabalara yayıldı. Bununla birlikte, başlangıçta, kuzeydoğudaki Müslüman nüfus oldukça azdı. Bir ilde sadece bir veya iki Müslüman vardı.[177]

[176] Wicharn Chuchuay, "Sangkom Chao Muslim Nai Pak Tawan Ok Chiang Nue (Kuzeydoğu Bölgesindeki Müslüman Topluluğu)", Sri Nakharintarawirot Üniversitesi, Tayland Bilimcilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maha Sarakham, 1990, s. 70.
[177] A.e., s. 21.

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Kuzeydoğudaki Müslümanlar ilk zamanlarda, cami inşa etmeye önem vermediler. Çünkü Tayland'a yerleşmeye niyetleri yoktu. Ayrıca, kuzeydoğudaki Müslüman nüfus çok azdı ve topluluk halinde değil dağınık bir şekilde yaşıyorlardı. Bu nedenle birlikte namaz kılmak için bir cami inşa etme ihtiyacı hissetmediler. Bunun yerine daha fazla hazire yapmaya odaklandılar çünkü insanlar öldüğünde onları gömmek için uzak bir eyalete gitmeleri gerekiyordu. Ancak küçük de olsa dini yerlere ihtiyaç vardı ve Pakistanlılar, "*dera*" olarak adlandırılan paylaşımlı evler veya kiralık binalar geçici bir ibadet yeri olarak kullanmışlardır. (R.2.765.)

Müslüman nüfus arttıkça *dera*'lar artık yeterli gelmemeye başladı. Kuzeydoğudaki Müslümanlar caminin toplum merkezi için kalıcı bir yapı olarak inşa edilmesi gerektiğini görmeye başladılar. Tayland'ın kuzeydoğusundaki ilk cami Masyid Yannatul Firdaws'tır. Yapının genel görünüşü ev gibidir ve süsleme yoktur. Camiyi gösteren yalnızca yapının batısında yer alan mihrap çıkıntısıdır.

b) Cemaat Geliştirme ve Ulusal Seviyeye Yükselme Dönemi (1969-1992)

Etkileyen olaylar ve faktörler: Kuzeydoğuda Müslüman cemaat olan Pakistanlı öncüler, yabancı oldukları için dil konusunda sorunlar yaşadılar ve okuma yazma bilmedikleri için bilgilerini çocuklarına aktaramadılar. Çocuklar Bangkok, Chachoengsao, Phra Nakhon Si Ayutthaya ve Narathiwat gibi çeşitli şehirlere din eğitimi almaya gittiler. Bu dönemde kuzeydoğu bölgesindeki Müslümanlar ulusal düzeyde tanınmaya başladı. Merkez ve güney bölgelerden Malay Müslümanlar yavaş yavaş kuzeydoğuya geldiler ve buraya yerleştiler. Phra Nakhon Sri Ayutthaya'dan gelen Müslümanlar lokantaları açtılar. Güney bölgesinden gelen Müslümanlar da din öğretmeni olarak çalıştılar. Ayrıca Myanmarlı ve Bangladeşli Müslümanlar da Pakistan halkı için çalıştılar.[178] Bu dönemde kuzeydoğudaki Müslüman nüfus, çeşitli etnik kökenlerden gelen insanların da etkisiyle çoğaldı.

Tayland'daki çeşitli Müslüman dernekleri kuzeydoğu bölgesindeki Müslümanların varlığını öğrendikten sonra bu bölgeye araştırmaya geldiler ve

[178] A.e., s. 80-81.

buradaki Müslümanların güçlü bir Müslüman topluluğu olmadığını gördüler. Zira kuzeydoğudaki Müslümanların dini bilgileri yeterince iyi değildi ve ibadet etmek için uygun yerleri yoktu. Bangkok ve güney bölgesinden gelen çeşitli dernekler de kuzeydoğudaki Müslüman kardeşlerine birçok alanda yardım etmeye başladılar. Sonuç olarak, 1970-1990 yılları arasında kuzeydoğudaki dini faaliyetler ve eğitim faaliyetleri daha önce hiç olmadığı kadar devam etti. Khon Kaen Üniversitesi'nden bir grup araştırmacı kuzeydoğuda nüfus sayımı yaptı. Bu durum 1973'te Kuzeydoğu Müslüman Kulübünün kurulmasını sağladı.

Yaklaşık 1977'den sonra Tayland'ın merkezindeki Cemaat-i Tebliğ'inden bazı üyeler kuzeydoğu bölgesine geldiler. Kuzeydoğudaki Pakistan halkından birçok kişi bu cemaate katıldı. Bu durum üzerinde bu cemaatin üyelerinin Pakistanlılar gibi Güney Asya'dan gelmesi etkili olmuştur.[179] Ayrıca bu yıllarda, her yaz Müslümanlar için gençlik kampları düzenlenmiştir. Bu kamplar, kuzeydoğu Müslümanları arasında yerel dini eğitim programının itici gücü haline gelmiştir. Bu proje 1986 yılında kuzeydoğu bölgesinde çalışmak için ülkenin dört bir yanından gönüllü öğretmenlerin işe alınmasıyla başlamıştır. (R.3.132.) Bu proje sayesinde kuzeydoğudaki Müslümanlar güçlü bir Müslüman topluluk haline gelmiştir ve yeni camilerin yapılması için önemli adımlar atılmaya başlamıştır.[180]

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Bu dönemde kuzeydoğudaki cami sayısında artış yaşanmıştır. Bu araştırmada kuzeydoğu bölgesindeki camilerin inşasını etkileyen üç faktör olduğu tespit edilmiştir.

1. Müslüman nüfusun artması Müslümanların Myanmar'dan, Bangladeş'ten, Tayland'ın merkez ve güney bölgelerinden kuzeydoğuya yerleşmeleri nedeniyle kuzeydoğudaki Müslüman nüfus çoğalmıştır. Fakat o sırada, kuzeydoğuda sadece bazı eyaletlerde cami bulunmaktadır. Cami bulunmayan şehirlerde yaşayan insanlar

[179] Jeerasak Sosan, **Nurul Iman: Din Dan Satta Lae Attalak Muslim Nai Pahu Sangkom Esan, (Nurul İman: İsan'ın Çok Kültürlü Topluluğunda İnanç Toprağı ve Müslümanın Kimliği)**, Khon Kaen, Nana Wittaya, 2010, s. 107.

[180] Munlanithi Pue Kan Sueksa Lae Pattana Muslim Esan, **Wan Dae Muslim Esan'59 (Kuzeydoğulu Müslüman Günü'59)**, y.y.: First, 2016., s. 21.

her cuma namaz kılmak için uzaklara gitmek zorunda kalmışlardır.[181] Bu yüzden kuzeydoğu bölgesindeki Müslümanlar, tüm bölgeyi kapsayacak şekilde, Müslüman nüfusa yeterli sayıda camilerin inşa edilmesi gerektiğini gördüler.

2. Eğitim ve etkinlikler yoluyla farklı bölgelerden gelen Müslümanlarla etkileşim Kuzeydoğudaki Pakistan halkı; merkez ve güney bölgelerinde din eğitimi almaya gidenlerin, proje kapsamında ülkenin dört bir yanından bölgeye gelen gönüllü öğretmenlerin ve başka şehirlere seyahat edenlerin tecrübeleri nedeniyle Tayland cami mimarisinin üsluplarını tanımaya başlamışlardır. Daha sonra kuzeydoğuda cami yapmak için model olarak kullanmışlardır. 2010 yılında Jirasak Sosan tarafından yapılan araştırmada aktarıldığına göre, 1983'te inşa edilen Surin ilindeki Masyid Nurul Iman'nın neden yapıldığına ilişkin kuzeydoğu Müslüman topluluk liderlerinden birinin söyledikleri şu şekildedir:

> *"Caminin inşasının bir başka nedeni köy muhtarı Darun Prathan, Bangkok'taki ve Phra Nakhon Si Ayutthaya'daki Müslümanları nasıl yaşadığını öğrendi. Tayland, geçmişten günümüze kadar önemli Müslüman topluluklarının yaşadığı bir ülkedir. Bu nedenle köy muhtarı Darun, çeşitli Müslüman toplulukları tanıdı ve kendi toplumunu bu yönde değiştirmeyi düşündü."*[182]

3. Ülkenin her tarafından Müslüman derneklerinin gelmesi Bu dönemde, birçok dernek kuzeydoğudaki Müslüman kardeşlerine yardım etmeye gelmiştir. Ancak kuzeydoğuda yeteri kadar cami ve uygun yer olmadığı için büyük bir cami inşa etmeyi ve diğer bölgelerden Müslümanları ağırlamak için yeterli olanaklara sahip olmayı düşünmüşlerdir. Ayrıca Tayland'daki çeşitli bölgelerden Müslümanlar da bu dönemde cami inşa edilmesine ve kuzeydoğu camisine dini kaynakların bağışlanmasına yardımcı olmaya geldiler.

Yukarıdaki faktörler kuzeydoğuda yeni camiler inşa edilmesine neden olmuştur. Bu süre zarfında kuzeydoğudaki cami sayısı hızla artmış ve bu camilerin

---

[181] Masjıd Jamiatul Islam, **Tee Raluek Nuengnai Pithee Pued Masyid Jamiatul Islam (Masyid Jamiatul Islam'ın Açılış Töreni Programı)**, y.y., 1993., s. 6.

[182] Jeerasak Sosan, **Nurul Iman: Din Dan Satta Lae Attalak Muslim Nai Pahu Sangkom Esan, (Nurul İman: İsan'ın Çok Kültürlü Topluluğunda İnanç Toprağı ve Müslümanın Kimliği)**, Khon Kaen, Nana Wittaya, 2010, s. 22.

daha önce yapılan camilerden tamamen farklı bir tarzı vardır. Eski camiler, daha önce topluluk içinde inşa edilmiş sade bir yapıydı. Günümüzde ise mimarlar tarafından tasarlanan camiler haline dönüşmüşlerdir. Çoğu Bangkok'taki camilerden ilham almıştır veya Bangkok'taki mimarlar tarafından tasarlanmıştır. Bu nedenle, o günlerde Taylandlı Müslümanların caminin önemli bir unsuru olarak kabul ettiği bir kubbe, minare ve sivri kemer ile daha açık ve daha güzel bir mimari stil vardı. Cami olduğunu bilirtmek için yapılarda hilal ile yıldız motifiyle işlenmiştir.

1984 yılında Bangkok'tan gelen Müslüman mimarlar tarafından tasarlanan Masyid Guvatil İslam, caminin etkisinin alanın dışından açıkça görülebildiği kuzeydoğu bölgesindeki camilerden ve kuzeydoğuda önceden inşa edilen camilerden biçimini tamamen değiştiren ilk cami olarak kabul edilir. (R.2.757.) Kubbenin formu ve caminin pencere açıklıklarının üzerinde güneşlik olarak kullanılan dışa doğru sivrileştirilen sivri kemerler, Bangkok'taki Modern İslam mimarisi kullanılarak inşa edilen camide bulunana benzemektedir. (R.3.133.) Caminin ismi de Bangkok'taki Hint topluluğuna ait Masyid Guvatil İslam'dan alınmıştır. Ayrıca Masyid Guvatil İslam'ın kuruluşundaki liderlerden birinin yüksek ahlaki ilkelere sahip olduğu belirtilmektedir. [183] Aynı yılda inşa edilen Masyid Nurul İslam basit şekilde yapı olup girişinde ay yıldız sembolü bulunmaktadır. Cemaat, kubbe inşa etmek için imkânları olmadığı için kubbenin yerine çinko ile yapılmış konik çatı yapılmıştır. (R.2.768.)

c) Güçlü Cemaat Dönemi (1992-Günümüzde)

Etkileyen olaylar ve faktörler: Bu dönemde kuzeydoğudaki Müslüman toplumu çok gelişmiştir. Birçok Müslüman ekonomik ve sosyal statüye sahiptir. Çoğu, Temsilciler Meclisi üyesi seçilmiştir. Bu dönemde kuzeydoğudaki Müslümanlar da çeşitli kurumlar kurmuşlardır. Örneğin 1997 yılında eğitim için Kuzeydoğu Müslümanların Eğitim ve Gelişim Vakfı (Foundation for Education and Development of Muslims in Northeast Thailand: FEDMIN), 2002 yılında Khon Kaen İslam Konseyi ve 2007 yılında kuzeydoğudaki Müslümanlar tarafından işletilen ilk genel okul olan Udon Thani ilindeki Santi Tham Wittaya Okulu açılmıştır.

[183] Apirath Abdulloh, (Masyid Kuwati İslam'ın mütevellisi), Kişisel Görüşme, Kasım 8, 2018.

Kuzeydoğu'da, çok kültürlü bir toplumda, barışı yaşatmak için bu okula tüm dinlerden öğrenciler kabul edilmiştir.

O sırada kuzeydoğu Müslüman cemaatinde meydana gelen en büyük değişiklik, Arap ülkelerinden derneklerin gelmesiyle yaşanmıştır. 1997'den sonra Orta Doğu'daki Müslüman örgütler, Kuveyt İslam Mirası Restorasyon Derneği, Dünya Müslüman Gençlik Meclisi (World Assembly of Muslim Youth: WAMY), Suudi Arabistan Ummur Khor Al-Khariyah Derneği, Suudi Arabistan Büyükelçiliği ve Tayland'daki Birleşik Arap Emirlikleri Büyükelçiliği oruç bütçesini desteklemeye başlamışlardır. Her Ramazan ayında kuzeydoğuda yaşayan Müslümanlara gıda bağışlamışlardır.[184] Ayrıca bu örgütler eksik olan alanlarda camiler inşa edilmesi için yardımda bulunmuşlardır. Kuzeydoğuda yerli kadınlarla evlenen Araplar da kuzeydoğuda cami inşa etmek için yapılan bağışlarda önemli rol oynamışlardır.

Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler: Kuzeydoğu bölgesindeki artan Müslüman nüfusu, camilerin tüm bölgede yayılmasına sebep olmuştur. Bu dönemde kuzeydoğu bölgesindeki camilerin hâlâ Bangkok'taki cami mimarisinden etkilendiği görülmektedir. Ancak camilerin inşasını finanse etmek için gelen Arapların etkisiyle kuzeydoğuda Modern Arap mimarisi yeni bir cami üslubu oluşmuştur. Çünkü Arap kurumları, çoğu Orta Doğu cami tasarımı olan tasarıları hayata geçirme eğilimindeydiler. Kuzeydoğudaki Müslümanlar, Arap mimarisini camiyi temsil eden iyi bir yol olarak gördükleri için bu mimari üslubunu kolayca kabul etmişlerdir.[185] Ayrıca bu dönemde Arap mimari tarzı camiler Taylandlı Müslümanlar arasında da popüler hale gelmiştir.

Kuzeydoğu bölgesindeki camilerin üslubunu etkileyen iki ana cami tipi vardır: Bangkok'taki camilerden esinlenen camiler ve Modern Arap tarzında camilerdir. Kuzeydoğudaki ilk camiler Bangkok'taki veya Orta Doğu'daki camilere benzeyecek şekilde yenilenmiş ve inşa edilmiştir. Bir kubbe ile bir ay yıldız sembolü ve sivri kemer önemli elemanlardır. Örneğin Masyid Yannatul Firdaws'ın kubbesi ay yıldız formlu alem ile tamamlanmıştır. Yapı Orta Doğu'daki Modern stilinde camiler

[184] Sosan, a.g.e., s. 111.
[185] Praween Prapertchob, (Santi Tham Wittaya Okulu'nun müdürü), Kişisel Görüşme, Kasım 6, 2018.

gibi yeşil ve beyaz renkte boyanmıştır. (R.2.749.-2.751.) Bangkok'taki Müslüman mimarlar tarafından tasarlanan Masyid Anvarus Salam, Bangkok ve Arap stilinde camisinin karışımıdır. Minare ise Türk mimarisinde minareden örnek alınmıştır.[186] (R.2.780.) Bununla birlikte, bu dönemde Arap mimarisinden en fazla etkilenen kuzeydoğu camisi, Fatımi mimarisi olan Dubai'deki camiden benimsenen Masyid Glang Mukdahan'dır. Bu caminin inşasında görevlendirilen mimar Arap mimarisine de aşinadır. (R.2.786.) Artık Orta Doğu'dan kuzeydoğudaki Müslümanlara çeşitli alanlarda daha fazla yardım etmek için gelen dernekler vardır. Bu nedenle, kuzeydoğuda inşa edilecek camilerin diğer mimarilerden daha fazla Arap mimarisini yansıtması muhtemeldir.

Kuzeydoğu Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi şu tablo gibi özetlenebilir.

<table>
<tr><th colspan="2">Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla
Kuzeydoğu Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi</th></tr>
<tr><th colspan="2">1. Dönem-İlk Yerleşim Dönemi: Basit Camiler (1937-1969)</th></tr>
<tr><th>Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler</th><th>Cami Örnekleri</th></tr>
<tr><td>- Müslümanlar kuzeydoğu bölgesine yaklaşık olarak 1900 yılında geldiler. Başlangıçta, kuzeydoğudaki Müslüman nüfus oldukça azdı.
- Müslümanlar paylaşımlı evler veya kiralık binalar ibadet mekânı olarak kullanıyorlardı. Bu yapılara "dera" olarak adlandırılmıştır.</td><td>Dera'lar

Masyid Yannatul Firdaws'ın ilk yapısı (1969)</td></tr>
<tr><th colspan="2">2. Dönem-Cemaat Geliştirme ve Ulusal Seviyeye Yükselme Dönemi:
Bangkok'taki Camilerden Esinlenen Camiler (1969-1992)</th></tr>
<tr><th>Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler</th><th>Cami Örnekleri</th></tr>
<tr><td>- Müslümanlar, çocukları çeşitli illere din eğitimi almaya göndermişlerdir.
- Bölgedeki Müslüman nüfus, çeşitli etnik kökenlerden gelen insanların da etkisiyle çoğaldı.
- Bölgedeki Müslümanlar ulusal düzeyde tanınmaya başladı. Ükledeki çeşitli dernekler de kuzeydoğudaki Müslüman kardeşlerine birçok alanda yardım etmeye başladılar.
- Cemaat-i Tebliğ bu bölgeye gelmiştir.</td><td>
Masyid Guvatil İslam (1984)
 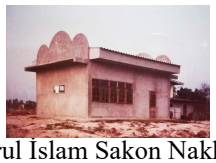
Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'nun ilk yapısı (1984)</td></tr>
</table>

[186] Apirath Abdulloh, (Masyid Anwarus Salam'ın imamı), Kişisel Görüşme, Kasım 6, 2018.

- Yaklaşık 1986'da buradaki Müslümanlar güçlü bir Müslüman topluluk haline gelmiştir ve yeni camilerin yapılması için önemli adımlar atılmaya başlamıştır. - 1984'te bölgedeki cami mimarisinin dönüş noktası olan Masyid Guvatil İslam yapılmıştır. - Camiler çoğu Bangkok'taki camilerden ilham almıştır.	 Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon (1992)
3. Dönem-Güçlü Cemaat Dönemi: Bangkok'taki Camilerden Esinlenen Camiler ve Modern Arap Mimarisinde Camiler (1992-Günümüzde)	
Etkileyen olaylar ve faktörler ve Camilerin mimari tarzlarındaki etkilenmeler	**Cami Örnekleri**
- Bölgedeki Müslüman toplumu çok gelişmiştir. Birçok Müslüman ekonomik ve sosyal statüye sahiptir. - Çeşitli Müslüman kurumlar kurulmuşlardır. - Arap ülkelerinden dernekleri bölgeye daha fazla gelmişlerdir. - 1997'de Müslümanların Eğitim ve Gelişim Vakfı (FEDMIN) kurulmuştur. - 2007'de bölgede ilk genel okul olan Udon Thani'deki Santi Tham Wittaya Okulu açılmıştır. - Bangkok'taki camilerden esinlenen camiler ve Modern Arap tarzında cami mimarisinin etkisi açıkça görülür. - Kubbe, kemer ve hilal-yıldız sembolü caminin vazgeçilmez elemanları haline gelmiştir.	 Masyid Yannatul Firdaws (2002) Masyid Anvarus Salam (2009) 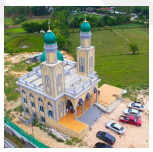 Masyid Glang Mukdahan (2012)

Tablo 3.4. Bölgede meydana gelen faktörlere ve olaylara kıyasla Kuzeydoğu Tayland'daki cami mimarisinin gelişimi. (Sanasen, 2020)

Kuzeydoğuda ilk dönemde cami olarak sayılabilecek yapı, mahalliler tarafından yapılmış geçici bir ibadet mekânı olan "*dera*"dır. Özel bir özelliği yoktur. Sadece cami olduğunu gösteren bazı işaretler barındıran sıradan bir yapıdır. Kuzeydoğu bölgesindeki ilk cami 1969 yılında yapılmıştır. Daha sonra, 1970-1992 yıllarında, ülkenin dört bir yanından kuzeydoğudaki Müslümanlara cami inşaatı dahil çeşitli alanlarda yardım etmek için gelen dernekler vardır. Kuzeydoğu bölgesindeki Müslümanlar, cami tarzlarını kendi deneyimlerinden veya kuzeydoğuya farklı bölgelerden gelen Müslümanlardan öğrenmişlerdir. Sonuç olarak, bu bölgedeki camiler güzel bir mimari stile dönüşmüş ve prototiplerin çoğu Bangkok'taki

camilerden alınmıştır. Bu bölgede cami mimarisinin dönüş noktası 1984'te inşa edilen Masyid Guvatil İslam'dır. 1997'den sonra, Araplar kuzeydoğudaki Müslümanlara yardım etmek için cami yapımını finanse etmeye geldiler. Bu nedenle günümüzde kuzeydoğu bölgesinde Arap mimarisi tarzında restore edilmiş veya yeniden inşa edilmiş daha fazla cami bulunmaktadır.

Bu arada, Tayland'ın farklı bölgelerinde çeşitli Müslüman ırkların etnik kimliğini yansıtan camiler vardır. Ancak kuzeydoğuda öyle bir cami bulunmamaktadır. Kuzeydoğudaki Pakistan halkı, Tayland'ın diğer bölgelerindeki Pakistanlılar gibi kendi ülkelerindeki mimariyi yansıtan camiler inşa etmediler. Bunun iki sebebi olabileceği tespit edilmiştir. Birincisi, Pakistan halkı kendi ülkelerindeki insanlarla, savaş ve ekonomik kriz nedeniyle, uzun süre irtibata geçemedi. Pakistanlılar Tayland'a göç ettiklerinde çalışmak için bir yol buldular. Bu yüzdenTayland'a yerleşmeyi seçtiler ve çoğu yaşamlarının sonuna kadar anavatanına dönmedi. Ayrıca kuzeydoğudaki Pakistan halkının elinde ülkelerindeki yerel mimari tarzı yansıtacak bir cami inşa etmek için Pakistan ile yeterli bağlantıları da yoktur. Bunlara ek olarak Pakistanlılar, Tayland'daki ve Orta Doğu'daki camilerin güzelliğini gördükten sonra buralarda kullanılan cami biçimini benimsemiş olabilir.

İkinci sebep ise kuzeydoğudaki çeşitli Müslüman etnik gruplar (Pakistanlılar, Malay Müslümanlar, Myanmar ve Bangladeş'ten Müslümanlar) aynı toplulukta, etnik faklılıklara önem vermeden yaşamışlardır. Bu yönleriyle Tayland'daki diğer bölgelerden farkılıdırlar. Bunun nedeni kuzeydoğudaki arazinin yerel halk tarafından işgal edilmiş olması olabilir.[187] Kuzeydoğu bölgesindeki Müslümanların birbirlerine yardım edebilmeleri için tek bir topluluk olarak hareket ettikleri düşünülebilir. Çünkü onların çoğunluğunu kuzeydoğuya göç eden yabancı Müslümanlar oluşturmaktadır.[188] Kuzeydoğudaki Müslümanlar, Müslüman kimliğine etnik kimliklerinden daha fazla önem verdiklerinden dolayı etnik özellikleri yansıtan bir cami inşa etmeyi düşünmemiş olabilirler.

---

[187] Wicharn Chuchuay, "Sangkom Chao Muslim Nai Pak Tawan Ok Chiang Nue (Kuzeydoğu Bölgesindeki Müslüman Topluluğu)", Sri Nakharintarawirot Üniversitesi, Tayland Bilimcilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maha Sarakham, 1990, s. 75.

[188] A.e., s. 75.

Kuzeydoğu bölgesindeki camilerin mimari özellikleri şöyledir:

Caminin terimileri: Kuzeydoğu bölgesinde yaşayan Peştun Müslümanlar, namaz kılınan küçük yerleri ifade etmek için *dera* kelimesini kullanmaktadırlar. Pakistan'daki Peştunlar da bu sözcüğü, küçük ibadet yerleri için kullanmaktadır.

Konumlar: Bu bölgedeki camiler başlangıçta, Pakistanlıların iş yeri olan demiryolunun çevresinde inşa edilmişlerdir. Ondan sonra camiler artmış ve şehirlerin merkezlerinde de inşa edilmiştir. Ayrıca bu camiler genellikle inek çiftliklerine yakın yer alır çünkü, daha sonra birçok Pakistanlı kasaplık işine yönelmiştir.

Malzemeler: Kuzeydoğu bölgesinde daha önce geçici ibadet mekânı olarak kullanılan *dera*lar ahşap malzemeden veya betonarme olarak inşa edilmiştir. Günümüze yaklaştıkça bölgede bulunan camiler hepsi betonarme şekilde inşa edilmeye başlanmıştır.

Planlar: Kuzeydoğu Tayland'da bulunan camilerin planları genellikle dikine dikdörtgen biçimlidir.

Renk şemaları: Bu bölgedeki camiler genellikle yeşil ve beyaza boyanmıştır. (R.2.749., 2.757.) Muhtemelen bu renk kullanımı iki sebepten kaynaklanmıştır. İlki Taylandlı Müslümanlara göre yeşil ve beyaz renkler İslam'ın bir temsilcisidir. İkincisi ise bu iki renk Pakistan bayrağının renk şemasıdır.[189] (R.3.134.) Dolayısıyla bu bölgede bulunan birçok cami yeşil ile beyaza boyanmışlardır. Bazı camiler İslam'ın saflığını, temizliğini ifade etmek üzere sadece beyaz renge boyanmıştır.

Örtü sistemleri: Kuzeydoğu bölgesindeki camiler yakın zamanlarda inşa edildiklerinden betonarme olup, örtü sistemi düzdam üzerine kubbe şeklindedir. Bu bölgede ilk kubbe yapımı yaklaşık olarak 1984'te başlamıştır. (R.2.758.) Kuzeydoğu bölgesindeki camilerin kubbeleri, başlangıçta basit yarım küresel biçimli olarak yapılmıştır. Bangkok'taki camilerin yanı sıra Arap mimarisinin etkisi de gelince bu camilerde, soğanvari kubbe yapılmaya başlanmıştır. (R.2.789.)

[189] Tayland'ın çeşitli bölgelerinde yaşayan Pakistanlılar ile görüşmelerinde birçok Pakistanlılar, camilerinin yeşil ve beyaz boyaması Pakistan'ın bayrağını ifade ettiğini açıkladılar.

Tayland'ın kuzeydoğusundaki camilerin kubbeleri, caminin giriş kapısı veya mihrap bölümünün üzerinde yer almaktadır. Kubbeler hilal-yıldız alemiyle tamamlanmaktadır. Ancak Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un yapısı diğer camilerden farklı bir örtü sistemine sahiptir. Bu caminin mihrap sofası üzerine kubbe, sekizgen kasnaklı iki kademeli bir çatı biçiminde yapılmıştır. (R.2.769.)

Minare ve vakit duyuran elemanlar: Bu bölgede yaşayan Müslümanlar eskiden ezanla çağırmak yerine, namaz vakitlerini haber vermek için davul kullanılmıştır. Minareli camilerde genelde yapının doğu cephesinin iki yanında yükselen minareler veya düzdam üzerine köşk minareler yapılmıştır. (R.2.750., 2.790.) Son yıllarda Kuzeydoğu Tayland'da camilerin minareleri daha çeşitli tasarımlara sahiptir. Buradaki birkaç tane minare diğer ülkelerden örnek alınmıştır. Örneğin Masyid Anvarus Salam'ın minaresi Türk stilinde yapılmıştır. (R.2.780.)

Şadırvanlar: Kuzeydoğu Tayland'ındaki camilerin şadırvanlar caminin bir tarafında ve harime girilen kapıya çok uzak olmayarak şekilde yer almaktadır. Daha önce bu bölgedeki camilerin şadırvanları bir havuz biçiminde yapılmıştır. (R.2.767.) Daha sonra şadırvanlar, caminin bir tarafındaki duvarda sıralanan musluk ile önlerinde taburelerden oluşan halde yapılmıştır. (R.2.759., 2.770.)

Kemerler: Bu bölgede bulunan camilerin kemer tarzları; yuvarlak kemer, sivri kemer ve dışa doğru sivrileşerek birleşen kemerdir. Bazen aynı yapıda hem yuvarlak kemer, hem de sivri kemer görmek mümkündür. En çok rastlanan kemer tipi İslam mimarisinin özelliklerinden biri olan sivri kemerdir. (R.2.757.) Dışa doğru sivrileşerek birleşen kemer ise, Bangkok'ta modern mimari tarzında inşa edilen camilerden örnek alınmıştır.

Mihraplar: Tayland'ın kuzeydoğu bölgesindeki cami mihraplarının, mihrap sofası ve küçük köşk şeklinde iki tipi bulunmaktadır. İlk olarak mihrap sofası tipi; yarım daire, çokgen ya da kare biçimli planlara sahiptir. Bu mihraplarda nadiren süsleme bulunmaktadır. Masyid Anvarus Salam'ın mihrabında görülen Allah yazısı, bu bölgede görülebilen nadir bir süslü mihrap sofası örneğidir. (R.2.783.) İkinci mihrap tipi ise küçük köşk şeklindedir ve mihrap sofası tipinden daha fazla bezeme görülmektedir. (R.2.795.-2.796.)

Minberler: Kuzeydoğu bölgesindeki camilerin minberleri oldukça basit ve çok uzun değildir. (R.2.763., 2.784.) Bu minberler bir, iki veya üç basamaklı olup üzerinde basit oturma yeri vardır. Bu minberlerde genellikle köşk ve örtü/külah kısmı yoktır. Ancak son yıllarda yapılan camilerde daha süslü minberler görülmektedir. Masyid Glang Mukdahan'ında yer alan mihrap yan yana vaaz kürsüsü ve minberden oluşmaktadır ve bu tarzda dikkat çekici bir örnektir. Bunlar kubbeli, altın yaldızlı, kitabe ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. (R.2.753., 2.797.-2.800.)

3.4.2. Kuzeydoğu Bölgesindeki Camilerde Motif ve Süslemeler

Kuzeydoğu Tayland'da yer alan camilerin hemen hemen hepsi sade tarz olup süslemeler nadiren bulunmaktadır. Kuzeydoğu bölgesine yaşayan Müslümanlar ile yaptığımız görüşmelerimize göre, buradaki Müslümanların ekseriyeti Pakistanlılardan oluşmaktadır ve onların inanışına göre camiler çok süslü olmamalıdır. Bu fikirleri Kuzey Tayland'daki Güney Asyalı Müslümanların mütevazılık ve basitlik düşüncesine benzemektedir. Tayland'ın kuzeydoğusundaki camilerde sadece giriş kapısı, kıble duvarı, mihrap ve minber gibi olmazsa olmaz kısımlarında dekorasyonlar bulunmaktadır. Bunlar yazılar, bitkisel süslemeler ve hilal-yıldız motiflerinden oluşmaktadır.

3.4.2.1. Yazılar ve Hat Sanatı

Tayland'ın kuzeydoğu bölgesinde bulunan camilerde görülen yazılar kıble duvarı, mihrap ve minberde bulunmaktadır. Bu yazılar oyma tekniği ve granit üzerine lazer ile kesme tekniği ile yapılmıştır. En çok tercih edilen yazılar Allah ve Muhammad isimleridir. (R.2.783.) Bunun dışında Kelime-i Şehadet ve Kuran-i Kerim'den ayetler de görülmektedir. (R.2.793., 2.796.-2.800.)

3.4.2.2. Bitkisel Motifler

Bu süsleme tipi son yıllarda yapılmaya başlamıştır. Bunların çoğu oyma tekniğinde olup mihrab ve minberlerde yer almaktadır. (R.2.754., 2.795.-2.800.)

3.4.2.3. Hilal ile Yıldız Sembolü

Hilal-yıldız motifi, Kuzeydoğu Tayland'daki ilk dönemlerde inşa edilen camilerde bulunmaktadır. Çünkü o dönemde bu bölgede yaşayan Müslümanlar sadece basit yapıları yapabilmişlerdir. Kubbe ve minare gibi camiyi temsil eden öğeler yoktu. Bu nedenle o dönemde Müslümanlar, inşa edilen bu yapıların İslam inancın kutsal ibadet mekânları olduğunu ifade etmek için, İslam'ın sembolü olarak tanınan hilal-yıldız motifini kullanmışlardır. (R.2.767.)

3.4.3. Kuzeydoğu Bölgesindeki Camilere Bağlı Diğer Birimler

Avlu kapısı: Tayland'ın kuzeydoğu bölgesindeki camiler şayet geniş bir araziye sahipseler, caminin bir tarafına avlu ve avlu kapısı inşa edilmektedir. Bu avlu kapıları genellikle basit korkuluklu kapılar olup, korkuluk sıraları hilal-yıldız motifiyle dekore edilmiştir. Ancak camide kubbe yapılamazsa, bunun yerine caminin avlu kapısının üzerine küçük bir kubbe yapılmaktadır. Bu kubbeler sadece avlu kapısını süslemek için değil, caminin İslam mimarisi olduğunu ifade etmek için de kullanılmaktadır. (R.2.756., 2.773.)

3.5. Tayland’ın Genelinde Camiler

3.5.1. Tayland’daki Camilerde Kullanılan Terimler

Arapça’da secde edilen yer anlamına gelen “*mescit*” kelimesi Tayland’da 100 yıla aşkın süredir kullanılmaktadır. 1901 yılında Masyid Bangkok Noi'ye arazi bağışlayan Kral V. Rama’nın duyurusundaki “*mescit*” ya da Tayca telaffuzda “*masyid*” kelimesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Bununla birlikte, *masyid* kelimesinin kullanımı son zamanlarda yaygınlaşan bir durumdur. Daha önceki dönemlerde, özellikle Tayland’daki Müslümanlar arasında Arapça öğrenimi yaygınlaşmadan ve “*masyid*” kelimesi “cami” için resmi olarak kullanılmadan önce, Tayland halkı genellikle Müslüman kişinin algısına göre ibadethanelerini çeşitli kelimelerle adlandırmaktaydı.[190] Tayland'daki Müslümanlar, *rong suad kaek* (Müslümanların ibadet ettiği yeri), *bot* (tapınak, kilise) vb. yerlerde olduğu gibi daha önce bölgede saygı duyulan eski dinlerin dini mekânlarını isimlendirmede kullandıkları kelimelerden etkilenerek kendi ibadethanelerine de bu isimlerle isimlendirdi. Bu kelimelerde yerel kültürün etkisini görmek mümkündür.

Tayland’daki etnik çeşitlilik ve farklı inançlar, Müslümanların ibadet yerlerini tanımlama konusunda Müslümanları etkilemiştir. Bu nedenle, Tayland’daki camilerin herhangi bir konuda incelemeden önce, Tayland'daki Müslümanların ibadet yerlerini tanımlarken kullandıkları terimleri incelemek gerekmektedir. Bu terimler, Tayland’daki camilerin bağlamını öğrenmek ve çeşitli konuları anlamak için oldukça önem taşımaktadır.

Araştırmamıza göre *masyid* (cami) sözcüğü Tayland'da yaygınlaşmadan önce Müslümanların dini yapılarını ifade eden şu kelimeler kullanılmaktaydı: *balae, surau, gudi, imambarah, qing zhen si* ve *dera*dır.

[190] Ayrıca Taylandlılar, "*sassana İslam*" yani islam dini tabirinden önce Muhammed'in dini anlamına gelen "*sassana Mahamad*" tabirini kullanmışlardır.

***Balae*:** *Balae* Malayca bir kelime olup Güney ve Merkez Tayland'da yaşayan Malaylar tarafından genellikle dayanıksız basit malzemelerle yapılan ve sadece günlük namazların kılındığı yapıları ifade etmek için kullanılmaktadır.

***Surau*:** Bu sözcük Malayca olup ibadet yeri anlamına gelmektedir. Günümüzde *surau* kelimesi, Cuma namazları için uygun olmayan küçük camiler yani mescitler için kullanılmaktadır. *Surau, masyid* sözcüğünden sonra Tayland'daki camiler için en çok kullanılan terimdir. Çünkü Malay kökenli Müslümanlar ülkedeki Müslüman nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır ve ülkenin her bir bölgesinde yer almaktadır. Nitekim diğer Müslüman etnik gruplar da *surau* kelimesini benimsemişlerdir.

***Gudi*:** *Gudi* sözcüğü eski dönemlerde Bangkok ve çevresindeki herhangi bir dine ait oldukları belirtilmeden dini mekânların ifade edilmesi için kullanılmıştır. *Gudi* Tayca'da Budist rahiplerin konaklaması anlamında kullanılan *guti* kelimesinden türetildiği tahmin edilmektedir. Ayrıca başka bir varsayım ise Bangkok'taki Şiilerin Hz. Ali'nin peygamberimiz tarafından halife olarak atandığı yer olan Gadîr-i Hum isminden geldiği tahmin edilmektedir. Bangkok ve çevresinde bulunan tarihi camilerin hemen hepsi *gudi* olarak bilinmektedir. Örnek verecek olursak: Gudi Yai (bugünkü Masyid Tonson), Gudi Cho Fa (bugünkü Masyid Gudi Cho Fa), Gudi Khoa (bugünkü Masyid Bang Luang), vb. gibi cami örneklerini verebiliriz.

***İmambarah*:** Bu terim Bangkok'taki Şiilerin ibadet mekânları için kullanılmaktadır. Sözcüğün kökeni Arapça, Farsça ve Urduca'dan gelmekte olup "imamların evi" ve "imamların anıldığı yer" anlamlarına gelmektedir. *İmambarah*larda ise imamların anılması için olan yer anlamında olup yapıların etrafında Muharrem töreni için geniş bir alan bulunması gereklidir.

***Qing zhen si*:** Bu terim Kuzey Tayland'da yaşayan Çin kökenli Müslüman camilerini ifade etmek için kullanılmaktadır. Çince'de saf ve hak bir mekân anlamına gelen *qing zhen si*: *qing* parlaklık, *zhen* saf ve *si* dini mekân demektir. Bu sözcük Tang Hanedanlığı dönemine dayanmakta olup Budist tapınağı anlamını taşımaktadır. Tayland'ın kuzey bölgesindeki erken dönemde inşa edilen Çinli

Müslümanlara ait camilerde çoğunlukla caminin isim levhasında *qing zhen si* sözcüğü yazılmıştır.

***Dera*:** *Dera*, Peştunca olup kuzeydoğu bölgesinde yaşayan Peştunlar tarafından namaz kılınan küçük yerleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Pakistan'da yaşayan Peştunlar da bu sözcüğü küçük ölçekli camileri ifade etmek için kullanmaktadır.

Yukarıda bahsedilen cami tanımında kullanılan terimler farklı dil ve kültürlerden olmasına rağmen ibadet mekânları için ortak olarak kullanılmaktadır. Bazı yerel dildeki terimler de İslam sürecinde Müslümanların ibadet mekânı anlamını kazanmıştır. Bu süreç Müslümanların Tayland'ın çok kültürlü topluma uyarlanabilmesini yansıtmaktadır. Ayrıca diğer dinlere ait kelimelerden ödünç alınan bazı cami terimleri, camilerin mimari üslubu ve süslemelerinin etkilenmesine sebep olmuştur. Bu durum Gudi Yai ve Gudi Khoa gibi *gudi* olarak isimlendirilen camilerin formları ve bezemelerinde görmekteyiz.

Tayland'daki Müslümanlar Arapça öğrendikçe Arapça'daki dini terimlere ve *masyid* sözcüğüne aşina olmuşlardır. 1947'de yürürlüğe giren İslami düzen yasasında "*Masyid*: Müslümanların ibadet ettiği, cuma namazı kılınan ve İslami bilgiler öğretilen yerdir." tanımlaması yer almıştır. Bu sebeplerden dolayı o dönemden beri hem Müslümanlar, hem de Müslüman olmayan Taylandlılar bu ibadet mekânlarını *masyid* olarak adlandırmaktadır. Buna rağmen günümüze yaşlılar halen *balae*, *surau, gudi* ve *imambarah* kelimeleri ile ifade etmekte ve eski zamanlarda olduğu gibi bu terimler, herhangi bir camiyi adlandırmak için kullanılmaktadırlar.

3.5.2. Tayland'daki Cami Tipleri

Müslüman ülkelerde musalla, namazgah, cami ve mescit gibi dini yapıların ölcekleri ve fonksiyonlarına göre sınıflandırılmaktadır. Tayland'da Müslümanların azınlık olması sebebiyle camiler, onların inanç ve ibadetlerini ifade edebildikleri tek alandır. Tayland'da neredeyse bütün dini faaliyetler camilerde düzenlenmektedir. Camilerin tüm alanları yapılan etkinliğe göre değerlendirilmekte ve

uyarlanabilmektedir. Bu sebeple Tayland'daki camiler diğer ülkelerde olduğu gibi işlevlerine göre gruplanamaz. Tayland'daki camiler yapıların büyüklüklerine göre sınıflanabilirler.

Tayland Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından cemaatlerin büyüklüğünün esas alınmasıyla[191] Müslümanların camilerine model olması açısından üç standart cami modeli belirlenmiştir. Bunlar: küçük, orta ve büyük ölçekli camiler.

Küçük Ölçekli Camiler: Küçük ölçekli camiler, birkaç evin bulunduğu bölgede bir arada yaşayan insanların, aile ve akrabaların birlikte namaz kılmak için inşa ettikleri camilerdir. Cemaat daha fazla olduğunda yapı genişletilip daha büyük ölçekli cami haline getirilebilmektedir.

Orta Ölçekli Camiler: Ülkede en çok bulunan bu cami tipi, cemaatin hem merkezi, hem de ibadet yeri olması için yapılmaktadır. Bu camilere semt, mahalle ve ilçelerde rastlanmaktadır.

Büyük Ölçekli Camiler: Bu tür camiler illerde düzenlenen dini faaliyetler için yapılmıştır. Bu camilerin çoğu şehrin merkezi olarak kabul gören bölgelerde veya şehrin ekonomik olarak canlı olduğu bölgelere inşa edildikleri görülmektedir.

3.5.3. Tayland'da Camilerde Mimari ve Süslemeleri Etkileyen Faktörler

Mimarlık tasarımcının bir ürünü olmaktan çok sosyal bir üründür. Her çağda sosyal durum, değerler, inançlar, ekonomi, politika vb. alanlar farklı mimari özelliklere katkıda bulunan faktörlerdir. Aynı durum Tayland'daki camilerin her dönemi etkileyen faktörlere göre değişen mimari üslupları ve süslemeleri için de geçerlidir. Bu çalışmada Tayland'da camilerde mimariyi ve süslemeleri etkileyen altı faktör olduğu tespit edilmiştir. Bu faktörler: Küresel ve ulusal olaylar, dini kavramlar, Tayland'da yerel faktör ve şartlar, Müslüman cemaatinin çeşitli

[191] 2005'te Tayland Diyanet İşleri Başkanlığı, cemaatlerinin büyüklüğü ve bütçesine göre standart tipte dini yapılar tasarımı sağlamaktadır. Müslümanın dini yapılar için küçük, orta ve büyük ölçekli camiler olamak üzere, üç tipte camiler sınıflandırılmaktadır. Bkz.: Tayland Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005.

alanlardaki gelişmeleri, diğer bölgelerdeki topluluklarla temaslar ve Tayland'daki Müslümanların camilere bakışlarıdır.

Küresel ve Ulusal Olaylar: Küresel olaylar Tayland'ın sosyal, politik ve ekonomik koşullarını değiştirmiştir. Bu değişiklikler ülkede çeşitli olaylara yol açmıştır. Bu durum cami mimarisini de etkileyerek devam etmiştir. Tayland'daki camilerin mimari tarzlarını ve dekorasyonlarını etkileyen küresel ve ulusal olayların yakından ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

7. yüzyılın sonlarından beri Müslümanlar, Güneydoğu Asya halkıyla ticaret yapmışlardır. Kısa süre sonra Malay Yarımadası İslami bir devlet haline gelmiştir (Bugün hala Tayland'ın güney sınır bölgesinde ağırlıklı olarak Müslümanlar yaşamaktadır). Sukothai Krallığı'ndan bugüne kalanlar, o dönemde İslam uluslarıyla ticaret yapıldığının kanıtlarını göstermektedir. Bu dönemde Tayland'da cami inşa edildiğine dair kanıt bulunamamasına rağmen Müslümanların günde beş vakit ibadet ettikleri düşünüldüğünde o dönemki cemaatlerin ibadet yerleri olması beklenir, dolayısıyla 13. ve 15. yüzyıllar arasında Tayland'da camiler inşa edilmiş olması gerekirdi. Ancak bu yapılar dayanıklı olmayan malzemelerden yapılmış olmalılar ki günümüze ulaşmamıştır.

16. ve 17. yüzyıllarda Güneydoğu Asya dünyanın önemli bir ticaret merkeziydi. Diğer ülkelerden Müslümanlar, Güneydoğu Asya'daki liman kentlerine yoğun bir şekilde ticaret yapmaktaydı. Müslüman tüccarların bölgeye gelişi, kısmen Safevi Hanedanı'nın ticaret, din ve kültürü doğuya yayma arzusundan kaynaklanmıştır. Çeşitli ırklardan Müslüman tüccarların birçoğu Patani Krallığı ve Ayutthaya Krallığı'na yerleşmeye gelmiştir. Bu dönemde Tayland'da cami inşa edildiğine dair kanıtlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Siyam'a yerleşen Müslümanlar, memleketlerindeki mimari üsluplarına göre cami inşa etmişlerdir. Bu tarzdaki camilerin çoğu valiler tarafından himaye edilmiştir. Orta Doğu mimarisinin teknikleriyle inşa edilen Patani Krallığı'ndaki Masyid Krue Se, Masyid Darul Naim (R.2.22., 2.41.) ve Ayutthaya Krallığı'n'da bulunan Hazar Denizi bölgesindeki mimarisiyle yapılan Şiilere ait din mekânları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Sıradan halkın camileri ise Gudi Yai olduğu gibi basit bir yapıdır.

18. yüzyılda Siyam'ın ticaret yaptığı İslam devletleri çökmüştür. Avrupa ülkelerinde ise Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi yaşanmıştır. Bu dönemde Avrupalılar diğer ülkelerin önüne geçecek çeşitli teknolojiler geliştirmişlerdir.

19. yüzyılın ortasından 20. yüzyılın başına kadarki süreçte pek çok Avrupalı sömürgeci devlet Güneydoğu Asya'daki ülkeleri ele geçirmiştir. Siyam ulusal egemenliği korumak için Avrupalılarla ticaret anlaşmaları imzalamak zorunda kalmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısında Siyam'daki seçkinler Batılıların bilimlerini benimsemeye başlamıştır. Siyamlılar kozmoloji kavramlarını, Budist-Brahma kozmolojisinden bilimsel kozmolojiye değiştirmiştir. Bunun sonucu Budist-Brahma kozmolojisini ifade eden geleneksel Tay mimarisi önemini kaybetmiştir. Böylece o dönemde ülkenin refahını simgesi olarak kabul edilen Batı mimarisi, geleneksel Tay mimarisinin kolayca yerini almıştır.

Tayland'a gelen Batı ülkelerine bağımlı kılınan Müslümanların Avrupa mimarisi, Indo-Saracenic mimarisi ve Sömürge mimarisini getirmesiyle de Tayland'da Avrupa mimarisinin popülaritesi artmıştır. Bu mimari üslupları Tayland'da çeşitli yapılar ve camileri inşa etmek için model olmuştur. Nitekim 19. yüzyılın ortalarından itibaren Tayland'daki camiler kırma çatı ile örtülen yığma kâgir yapılara dönüşmüştür. Güney Tayland'daki yığma kâgir camiler (R.2.101.) Malezya ve Endonezya'daki yapılardan modellenmiştir. (R.3.5.) Tayland'ın merkez bölgesindeki yığma kâgir camiler (R.2.278., 2.393., 2.447., 2.483., 2.627., 2.645.) ise daha çok Bangkok'ta Batı mimarisinin etkisiyle inşa edilen yapılardan esinlenmiştir. (R.3.60.-3.61.)

Ulaşım alanında gelişim, Tayland'da cami inşa etme fikrini de etkilemiştir. 1807 yılında dünyanın ilk buharlı vapur icat edilmiştir. 1869 yılında Avrupa ve Asya arasındaki deniz yolunu kısaltmak için Süveyş Kanalı açılmıştır. Bu gelişmeler Hindistan ve Güneydoğu Asya'dan gelen hacı adaylarının hızlı ve kolay bir şekilde

Mekke'ye seyahat etmesine sağlamıştır.[192] Tayland'daki Müslümanlar arasında da eğitim almak ve hacca gitmek için Arap ülkelerine seyahat edenlerin sayısı artmıştır. O dönemde Suudi Arabistan Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında olduğu için, Suudi Arabistan'da görülen bazı camiler Türk mimarisinin izlerini taşımaktadır. Tayland'daki Müslümanlar Türk cami mimarisini, Suudi Arabistan'daki camilerden görerek benimsenmişlerdir. Bangkok'taki Masyid Darul Abidin'in minaresi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. (R.3.66.)

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Padişahları, siyasi ve dini güçlerini doğu milletlerine yayma politikasını benimsemiştir.[193] Tayland'daki Müslümanlar büyük olasılıkla Osmanlıların Malezya ve Endonezya ile olan ilişkilerinden ötürü onlara sempati ve yakınlık duymaya başlamışlardır. Ayrıca o zamanlar Osmanlı imparatorluğunun Açe'ye yardım etmek amacıyla bir donanma gönderdiği ve bununla birlikte Kedah tarafından İstanbul'a bir elçi gönderildiği de bilinmektedir.

1891'de Siyam elçisinin Osmanlı imparatorluğuna gerçekleştirdiği diplomatik ziyaret sonrasında Taylandlı Müslümanlar da Osmanlı imparatorluğunu tanımaya başlamıştır. (R.3.57.) O dönemde Osmanlı İmparatorluğu Müslüman milletlerin merkezi konumunda görüldüğü için, Taylandlı Müslümanlar bu merkezin bir parçası olduklarını ifade etmek amacıyla Osmanlı Devleti'nin resmi sembolü olan Arma-i Osmanî motifini kullanmışlardır. Bu sebeple Bangkok'taki Masyid Ton Son ve Masyid Bang Uthit yapılarının alınlıklarında Arma-i Osmanî motifi görülmektedir. (R.2.281., 2.451.) Türk bayrağındaki yıldız ve hilal işaretleri ülkenin dört bir yanındaki camileri süslemiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin 1922'de çöküşüyle beraber Tayland'daki camilerde Arma-i Osmanî motifinin kullanılışı azalmıştır. Ancak yıldız ve hilal motifi, bugün Tayland'daki camilerde İslam'ın ve Müslümanların sembolü olarak hâlâ yaygındır.

---

[192] Michael Christopher Low, "The Mechanics of Mecca: The Technopolitics of the Late Ottoman Hijaz and the Colonial Hajj", Columbia University, Doctoral Dissertation, Graduate School of Arts and Sciences, New York, 2015, s. 27.

[193] Bu ideoloji "Panislâmizm" veya "İttihâd-ı İslâm" olarak tanınmaktadır. Batı literatüründe İttihâd-ı İslâm'ın karşılığı olarak görülen "Panislâmizm" 19. yüzyılın ikinci yarısında özellikle II. Abdülhamid döneminde Müslümanlar arasında birlik sağlayarak sömürgeciliğe karşı koymayı amaçlayan siyaset için kullanılan tabirdir. Bkz.: Azmi Özcan, "İttihâd-ı İslâm", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXIII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s. 470.

1926 yılında Hindistan'da "*Cemaat-i Tebliğ*" adında, Müslümanları Sünni İslam'a çağırmayı ve uyandırmayı hedefleyen küresel bir hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareket 1950 yılının başından beri Malay Yarımadası'nda etkili olmuştur, ardından *Cemaat-i Tebliğ'in* üyeleri İslam'ı tebliğ etmek amacıyla Tayland'a gelmişlerdir.[194]

1932 yılında Tayland'da rejim değişikliğine gidilerek mutlak monarşiden demokrasiye geçilmiştir. Hükümet, ülkenin tüm halklarını, ülkeyi yeni çağa sürüklemek için hükümetin belirlediği standartları takip etmeye ikna eden bir yönetim politikası benimsemiştir. Ancak bu politikalar İslami ilkelerle birçok noktada çelişmektedir. Devlet konvansiyonunun ilan edilmesi, Tayland'daki Müslümanlar açısından Müslüman kimliklerinin daha çok farkına varmaları ve dindarlaşmanın yükselmesiyle sonuçlanmıştır.

Bu dönemde ayrıca Arap ülkelerindeki çeşitli okullardan mezun olan Taylandlı Müslümanlar, Tayland'a geri dönüp cemaatlerinin çeşitli alanlarda gelişmelerine katkıda bulunmuşlardır. Önemli gelişmelerden biri de 1960 yılında ilk defa Kurân-ı Kerim'in Tayca'ya tercüme edilmesi olmuştur. Bu olaylar Taylandlı Müslümanların kendi dinlerine daha çok ilgi duymalarını sağlamıştır.

Hükümet politikasının baskısı, Arap ülkelerindeki okullardaki eğitimlerini tamamlayıp gelen Müslüman öğrencilerin halk arasında yaydıkları bilgiler, Kurân-ı Kerim'in Taycaya tercüme edilmesi ve *Cemaat-i Tebliğ'i*n çalışmaları sonucunda Tayland'daki Müslümanlar arasında dini uyanış başlamıştır. Müslümanlar dini kimliklerinin farkına varmış ve kendilerini farklı şekillerde ifade etmişlerdir. Bu ifade biçimlerinden biri de cami mimarisi olmuştur. Müslüman ülkelerdeki camiler (bilhassa Orta Doğu'daki Araplar, Mısır ve Hindistan), o dönemde Tayland'daki Müslümanlar açısından cami mimarisi için en uygun tarz olarak görülmüş, cami yapımında model olarak kullanılmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Tayland'daki camilerin neredeyse tamamı kubbeli yapılar olarak inşa edilmiştir. Minare ve kemer de camide bulunması gereken

[194] Walailak Üniversitesi ASEAN Ansiklopedisi, "Tablig Yamaah Nai ASEAN (Güney Asya'da Cemaat-i Tebliğ)" (Çevrimiçi) https://aseanpedia.wu.ac.th/site/readencyclopedia?id=206, 30 Kasım, 2020.

elemanlar olmuştur. Yapıların formu ve motiflerinde Taylandlı Müslümanların yurtdışındaki camilerden ve hac seyahatinde çeşitli hediyelik eşyalardan esinlendikleri anlaşılmaktadır. O dönemde yaygınlaşan betonarme teknolojisi, cami yapımının yurtdışındaki camilere benzemesini sağlamıştır. Tayland'da kubbeli betonarme yapı olarak inşa edilen ilk camiler Narathiwat ilindeki Masyid Tanyong Mas ve Bangkok'taki Masyid Tonson'un 3. yapısıdır. (R.2.146., 2.294.)

Tayland'da 1930'lu yıllarda mimarlık mesleğinin ortaya çıkması Tayland'daki camilerin mimari tarzlarını ve dekorasyonlarını da etkilemiştir. Camiler artık mimari tasarım ilkelerine göre tasarlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Bangkok'taki Tayland İslam Merkezi Vakfı'nın tasarımında olduğu gibi cami mimarisinde yeni denemeler görülmektedir. (R.2.571.)

Bu en son gelişim döneminde Tayland modern ulaşım ve iletişim çağına girmiştir. Çağdaş teknolojiler Tayland'daki Müslümanların farklı ülkelerdeki İslam mimarisini öğrenmelerine olanak sağlamıştır. Böylece bu dönemdeki camiler eskisinden daha fazla çeşitliliğe sahiptir. Ancak Suudi Arabistan hâlâ İslam'ın doğum yeri imajına sahiptir. Tayland'daki Müslümanların çoğu hâlâ Mekke ve Medine'deki hac yerlerine bağlıdır. Tayland'daki Müslümanlara göre İslam ülkelerdeki özellikle Arap ve Orta Doğu mimarisi, cami için en uygun tarzdır. Bu nedenle bu mimari üsluplar Tayland'da cami yapımında bugüne kadar ideal model olarak kullanılmıştır. Pattani ilindeki Masyid Glang Pattani, Nonthaburi ilindeki Masyid Tha İt, Chiang Rai ilindeki Masyid Abu Bakr Siddiq ve Mukdahan ilindeki Masyid Glang Mukdahan gibi örneklerde bu model görülmektedir. (R.2.157., 2.661., 2.733., 2.786.)

Dini Kavramlar:

a) Tek Tanrıcılık Kavramı (Tevhid): "Tevhid" Allah'ın zâtında, sıfatlarında, mâbud oluşunda bir ve tek olduğunu zihin ve kalp yoluyla kabul etme anlamında terimdir. İslâmiyet'in esaslarına göre Allah'tan başka bir varlığa

yaratılmışlık üstü bir konum verilmesi, ona hayatında veya ölümünden sonra yaratılmışlık üstü saygı gösterilmesi tevhid ilkesini bozan davranışlardandır.[195]

Bu düşünce ile Tayland'daki Müslümanlar, yalnızca Allah'a ibadet etmek için camiler inşa etmektedirler. Yapılarda Allah'a dair herhangi bir put bulunmaz. Geçmişte Tayland'daki Müslüman insanlar, diğer dinlerin yapılarından uyarlayarak camileri yapmışlardır ve o dinlerin mitolojisindeki yaratık motifleri de benimsemişlerdir. Fakat buradaki Müslümanlar bu figürlü motifleri İslam'da kabul edilen soyut motiflere dönüştürmüşlerdir. (R.2.13.-2.15., 2.259., 2.353.) Tayland'daki Müslümanlar diğer ülkelerde görülen hat sanatı, bitkisel ve geometrik desenler gibi İslam sanatında motifleri tanıdıkça camilerde bu desenleri de kullanmışlardır.

b) Namazda Kıbleye Yönelme: İslam, Müslümanların Mekke'deki Mescid-i Harâm içinde bulunan ve Kabe yönü olan kıbleye yönelerek namaz kılmalarını şart koşar. Kuran-ı Kesim'de belirtildiği gibi "*Her nereden (yola) çıkarsan yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir. Bu, elbette rabbinden gelen bir gerçektir. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.*"[196] Manevi bir dua merkezinin belirlenmesi, dünyanın dört bir yanındaki Müslüman kardeşleri arasında bir birlik oluşturmaktadır.

Tayland'da bir caminin yönü kıbleden biraz daha kuzey batıya karşılık geldiği fark edildiğinde buradaki Müslümanlar, mihrabın bu yöne bakması için caminin eksenini kıbleye doğru düzenlemişlerdir. Ancak mihrap kıblenin yönüne bakacak şekilde yapılamazsa yapının planı değiştirilmiştir veya cami harimi içerisinde yere serilen seccadeler ve zeminde bulunan kaplamalar mihraba göre yerleştirilmiştir. Bu seccadeler ve zemin döşemelerinde bulunan çizgiler saf sıralarını belirlemek için belli bir düzen içerisinde kullanılmıştır. Ayrıca, bazı camilerde kıble yönünü vurgulamak için kıble duvarlarının Kabe resimleriyle süslendiği tespit edilmiştir. (R.2.287., 2.542., 2.562., 2.653., 2.732.)

---

[195] Mevlüt Özler, "Tevhid", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XLI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s. 18.
[196] Kur'an ii. 149.

c) Eşitlik Kavramı (Müsâvat): Müsâvat, insanların temel haklar bakımından ve insan olma niteliği itibariyle eşit kabul edilmesini ifade eden ahlâk ve hukuk ilkesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde eşitlik tabii bir hak olarak kabul edilir. Buna göre bütün insanlar eşit yaratılmıştır, ırk veya nesep insana hiçbir üstünlük sağlamaz.[197] İslam, insanların alçakgönüllü olması ve toplumdaki eşitsizlikten kaçınılması için bu kavramı vurgulamaktadır. Eşitlik düşüncesi, herkesin aynı şekilde namaz kılması için ibadethanenin zemininin eşit hale getirilmesiyle cami üzerinden de yansıtılmıştır (Bangkok'taki Şiilere ait camilerde bulunan *shan shadat* (şehit podyumu) hariç).

Ancak İslâmiyet'te ibadet alanlarını kadın ve erkek arasında ayırmak için kadınların caminin üst katlarında namaz kılması uygun görülmüştür. Bu nedenle Tayland'daki birçok caminin üst katında kadınlar için ibadet yerleri vardır.

d) Sünnet ve Hadis-i Şerif'e Takip Etmesinden Faziletleri: Çoğu Müslüman, Hz.Muhammed'in uygulamasını (Sünnet) ve sözlerini (Hadis) takip eder. Çünkü zorunlu hizmetten alınan erdemlere ek olarak Allah'tan daha çok lütuf alacağına inanır. Tayland'daki camilerde Peygamberin uygulamalarından kazanılan erdem konusunda iki inanç vardır. Birincisi camiye girip çıkmadan önce dua etmektir. Hz.Muhammed bir hadisinde şöyle buyurmaktadır:

> *"Sizden biri mescide girerken Nebî sallallahu aleyhi ve selleme salât ve selâm getirsin, sonra da; "Allahım, bana rahmetinin kapılarını aç" desin; camiden çıkarken ise "Allahım, fazıl ve kereminden (ihsanını yine) senden istiyorum" desin."*[198]

Bu nedenle Tayland'daki Müslümanlar, camilerde cümle kapısının önemli alan olduğunu vurgulamak için bu alanda anıtsal cümle kapısı yapmışlardır ve kapıda, camiye girerken ve camiden çıkarken okunacak dua kitabeleri yerleştirmişlerdir. İkinci inanç ise, namazda safları düzgün tutmaktır. Câbir b. Semüre (ra) anlatıyor:

---

[197] İlhan Kutluer, "Müsâvat", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXXII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s. 77.

[198] Ebû Dâvud, Salât, 18/465. Bkz.: Necati Yeniel ve Hüseyin Kayapınar, **Sünen-i Ebû Dâvud Terceme ve Şerhi Cild 2,** Şamil, İstanbul, 1988, s. 228.

"Bir gün Resûlullah yanımıza geldi ve: –Rablerinin huzurunda meleklerin saf tuttukları gibi, siz de saflarınızı düzgün tutsanız ya, buyurdu. Sahâbîler:–Yâ Resûlallah, melekler Rablerinin huzurunda nasıl saf tutarlar, diye sordular. Peygamber:–Ön safları tamamlarlar ve safta birbirlerine perçinleşmiş gibi bitişik dururlar, cevabını verdi."[199]

Bu nedenle Tayland'daki camilerde namaz saflarını düzenlemeye yardımcı olmak için ibadet alanına mihrap nişi desenli halı veya çizgiler yerleştirilir.

e) Sadaka-i Câriye Kavramı: Müslüman toplumlarda sadakanın kurumsal bir hüviyet kazanması yönündeki en önemli gelişme cami, okul, köprü, aşevi, han, hamam gibi sosyal içerikli hizmetler veren hayır tesislerini oluşturmak ve bunlarla ilgili vakıf müesseseleri ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in hadisinde yer alan "sadaka-i câriye" (sürekli, kalıcı hayır) kavramının özel bir öneme sahip olduğu görülür.[200]

Tayland'daki Müslümanların bu kavrama saygı duyup sahip çıkmalarıyla camiler ve herhangi dini malzemeler mümkün olduğu kadar uzun ömürlü olabilmektedir. Müslümanlar, yapı tahrip olduğu zaman tadilat yapmaktadırlar. Nitekim yapılarda birkaç dönemin onarım izleri görülebilmektedir. Cemaat diğer caminin yapısına ihtiyaç duymazsa ihtiyaç duyan diğer cemaatlere vakfetmektedir. Bu vakfetmelerin "sadaka-i câriye" olduğu sayılır.

Tayland'daki camilerde bulunan sadaka-i câriye kavramından kaynaklanan örnekler; Bangkok'ta Masyid Tonson'un 3. yapısında önceki ahşap levha kullanımı (R.2.303.), Pattani ilinde Masyid Najmuddin'in ilk yapısı son cemaat yeri olarak kullanımı (R.2.87.), Songkhla ilinde diğer camiye vakfedilen Masyid Yabalrod Rahmah'a ait önceki minberin kullanımı (R.2.260.) örnek gösterilebilir.

Tayland'da Yerel Faktör ve Şartlar: Tayland'daki camilere etkileyen faktör ve şartlar; ülkenin coğrafi konumu, iklim şartları, inşaat malzemeleri, sanat ve kültürleridir. Coğrafi bakımından Tayland, Suudi Arabistan'ın doğusunda yer

[199] M968 Müslim, Salât, 119. Bkz.: Mehmet Emin Özafşar ve Bünyamin Erul, Çev., **Riyâzü's-Sâlihîn Metin ve Çeviri II**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2013, s. 382.
[200] M. Ali Duman, "Sadaka", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXXV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, s. 384.

almaktadır. Böylece buradaki camiler, Suudi Arabistan'daki Mekke'ye doğru bakmak amacıyla batı tarafında bulunan kıbleye göre yerleştirilirler.

İklim koşulları açısından, Tayland'daki camiler ülkenin tropik havasına göre yapılmıştır. Nitekim selden kaçınmak amacıyla camiler yerden destek ayakları ile yüksek tutulmuştur. Böylece yapının altında bir boşluk ortaya çıkar ve bu alan çok amaçlı olarak kullanılır. Yağmur suyu drenajı için yapıda eğimli çatı uygulanmıştır. Yapıyı havalandırmak için birçok pencere açıklıkları vardır.

Malzeme bakımından ise, Tayland'da yapının ana malzemesi ahşap olduğundan erken dönemdeki dini yapılarda ahşap kullanımı görülür. Tayland'daki camilerde de ahşap kullanımı görülmekte ve ahşap oyma işçiliği ön plana çıkmaktadır.

Tayland'ın sanat ve kültürleri de ülkede bulunan cami mimarisi üzerinde büyük bir etkisi olmaktadır. Buradaki Müslüman insanlar, İslam ilkelerine karşı olmayan yerel sanat ve kültürleri camilerde uygulanmıştır. Tarihi ibadethaneler bu durumun en iyi ifade edicileridir. Güney Tayland'daki camilerde ev veya tapınak üslubundan ilham alınmıştır. (R.2.1., 2.61., 2.123., 2.134., 2.199., 2.235.) Çok tanrılı inancı simgeleyen kademeli çatıların yerini Allah'ın tek tanrı olduğunu ifade eden tek çatılı yapılar almıştır. (R.2.6., 2.68., 2.124., 2.253.) Yaratık kabartmaları bitkisel motifler haline getirilmiştir. (R.2.13.-2.15., 2.259.) Yöresel vejetal desenli oyma motifler, Allah'ın yaratma kudretinin güzelliğinin hatırlatıcısı olarak kullanılır. (R.2.71., 2.79.-2.80., 2.110., 2.254.) Javi alfabesi de camilerde işlenmiştir. (R.2.51.)

Merkez Tayland'da bulunan camilerde ise tapınak ve saray mimarilerden esinlenmeler görülmektedir. (R.2.278., 2.349.) Mihraplar (R.2.287., 2.366.) geleneksel Tay mimarisinde kapı açıklığı veya Budist rahiplerin ahşap vaaz kürsülerinden modellenmiştir. (R.3.79.-3.80.) Yaratık motifler hariç bütün geleneksel Tay tezyinatları, İslami simgeler ile camilerde uygulanmıştır. Tayland'ın kuzeyinde bulunan camiler ise ezan çağrısını bölgenin yerel vurmalı çalgısı olan *gangsadan* çalarak okurlardı. (R.3.121.) Ayrıca buradaki Çinlilere ait camilerde Sini (Çin tarzında hat sanatı) kitabeleri görülmektedir. (R.2.695., 2.745.)

Tayland'da Arap-Orta Doğu mimarisinin yaygınlaştığı dönemlerde ülkenin sanat ve kültürünün izleri camilerde kaybolmuştur. Ancak günümüze Yala ilinde Masyid Glang Balo ve Bangkok'ta Masyid Ar Rahman'ın önceki yapısında görüldüğü gibi Tayland'daki bazı mimarlar tarafından yerel tarzda mimari yeniden canlandırılmıştır. (R.2.187., 2.423.)

Müslüman Cemaatinin Çeşitli Alanlardaki Gelişmeleri: Bu gelişmeler; cemaatin büyüklüğü, eğitim, sosyal statüsü ve ekonomi durumu açılarında görülmektedir. Bu faktörler Tayland'daki Müslümanların camilerini daha büyük, daha güzel ve daha gelişmiş teknik imkânlarla inşa etmelerini sağlamaktadır.

Erken dönemde Tayland'a yerleşen Müslüman nüfusunun az olduğu ve zengin olmadığından ülkede mevcut olan yapıların uyarlanarak küçük ölçekli camilerin yapılmıştır. (R.2.1., 2.87., 2.123., 2.422., 2.677., 2.765.) Cemaatteki nüfus arttıkça ibadethaneleri genişletme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İlk olarak harim alanı genişletilmiştir. Cemaatte zenginlik artması ve camilerin zamanla tahrip olması sonucunda yeni yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılar önceki yapıdan daha büyük ve o dönemde yaygınlaşan mimari tarzda yapılmıştır.

Tayland'daki Müslümanlar teknik imkânları öğrendikçe ve yurtdışındaki cami mimarisini gördükçe Tayland'daki camilerde daha çeşitli mimari tarzları ve süslemeleri uygulanmaya başlamışlardır. Bu camilerin güzelliği tabi ki cemaatin ekonomik durumuyla doğru orantılıdır. Yöneticiler tarafından yapılan camiler, diğer camilerden daha büyük, daha görkemli ve daha gelişmiş inşa tekniklerine sahiptir.

Günümüzde modern iletişim teknolojisi aracıyla Tayland'daki Müslümanlar diğer ülkelerdeki İslam mimarisinin hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaktadırlar. Tayland'daki inşa teknikleri de daha gelişmiştir. Dolayısıyla günümüze Tayland'daki camiler İslam ilkeleri, yerel şartlar ve mimarlık temellerine göre inşa edilmektedir. Mimarlar da cami mimarisinin yeni tasarımları üzerinde çalışmaktadırlar. Bu çabaların Tayland'daki cami mimarisinin birçok açıdan gelişmesine yardımcı olduğu görülmektedir.

Diğer Bölgelerdeki Topluluklarla Temaslar: Erken dönemde Müslümanların ellerinde imkânlar kısıtlı olduğu ve yurtdışındaki mimarileri tanımadıklarından basit ahşap camiler yaptırmışlardır. Ancak Müslümanların yabancılarla ve ülkenin diğer bölgelerinden gelen insanlarla ticaret yapması, eğitim faaliyetleri, akraba topluluklarla temasları sonucunda cami mimari tarzları da değişmiştir. Çünkü Müslümanlar diğer bölgelerden gelen sanat üsluplarından esinlenerek yeni camiler inşa etmeye başlamışlardır. Bunun sebebi sadece diğer dıştan gelen sanatların güzelliği değil, Tayland'daki Müslümanların diğer bölgelerdeki insanlarla ortak etnik kimliğe ve kültüre sahip olmasıdır.

Güney Tayland'daki Müslümanlar sürekli Malezya'daki insanlar ile temas halinde olmaktadır. Bu bölgedeki erken döneme ait ibadethaneler yerel mimari yani Malay Yarımadasındaki mimariye göre yapılmıştır. (R.2.61., 2.123., 2.134., 2.251.) Tayland'ın komşu ülkeleri Batılı ülkelerin sömürgesi olduktan sonra Avrupa'dan getirilen malzeme ve inşaat yapım teknikleri komşu ülkelerden Tayland'a yayılmışlardır. Tayland'ın güneyinde yaşayan Müslümanlar bu yeni teknolojileri Malezya ve Endonezyalılardan almışlardır. Hatta güney bölgesindeki birçok cami Malezyalı ustalar tarafından yapılmıştır. Bu yığma kâgir yapılarda Batı mimarisinin etkisi açıkça görülebilmektedir. (R.2.101.)

Merkez bölgesindeki erken döneme ait dini yapıların çoğu yerel mimaridendir. Buradaki Müslümanlar farklı sanat üsluplarını Avrupalılardan ve çeşitli ülkelerden gelen diğer Müslümanlardan öğrenmişlerdir. Böylece yabancı mimari üslupta camiler ortaya çıkmıştır. (R.2.376., 2.483., 2.531.)

Tayland'ın kuzeyinde yaşayan Müslümanlar atalarının memleketleri olan Hindistan, Pakistan, Myanmar ve Çin'deki insanlar ile iletişim kurmaktadırlar. Bu bölgelerdeki Güney Asyalı insanlar genellikle Babür mimarisine göre cami yaptırmaktadırlar. (R.2.679.) Çinli Müslümanlar ise Çin'de bulunan Modern Arap stilinde olduğu gibi dini yapılar yaptırmaktadırlar. (R.2.691.) Son dönemlerde Kuzey Tayland'daki Çin kökenli Müslümanların Çinlilerle daha yakın ilişki kurması sonucunda bu Çin kökenli Müslümanlar arasında etnik bir uyanış ortaya çıkmıştır ve

kuzey bölgesinde geleneksel Çin mimarisinde camiler yapılmasına sebep olmuştur. (R.2.725., 2.739.)

Kuzeydoğu Tayland'daki Müslümanlar ise ilk olarak geçici olarak kullanılan küçük ibadethaneler yapmışlardır. Buradaki Müslümanlar diğer bölgelerdeki Müslümanlar ile temasta bulundukça Tayland'ın kuzeydoğusundaki camiler daha büyük ve daha güzel biçimde inşa edilmeye başlanmıştır. Buradaki yeni tarzda yapılan ilk cami Udon Thani ilinde Masyid Guvatil İslam'dır. (R.2.757.)

Tayland'daki Müslümanların Camilere Bakışları: Araştırmamızda yapılan görüşmeler ve ele alınan camilerin özelliklerine göre Tayland'daki Müslümanların camiye bakış açıları da ülkedeki camilerde mimari ve süslemeyi etkilemektedir. Bu bakış açıları şunlardır: Cami Allah'ın evidir, Cami Müslüman cemaatin merkezidir ve Cami Müslümanlık sembolüdür.

a) Cami Allah'ın Evidir (Beytullah): Bu, Tayland'daki Müslümanların her cami yapımında ilgilendikleri ilk düşüncesidir. "Beytullah" ile ilgili kavram, Kuran-ı Kerim'de "*Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, âlemlere bir hidayet ve bir bereket kaynağı olan Mekke'deki evdir.*"[201] ve "*Allah'ın yapılmasına ve içinde isminin anılmasına izin verdiği evlerde, akşam sabah Allah'ı tenzih ederek anarlar.*"[202] gibi ayetlerden kaynaklanmıştır.

Caminin böyle önem taşımasının nedeni, her zaman Tayland'daki Müslümanlar bildikleri en iyi mimari tarzlarda camiler inşa etmeye çalışmışlardır (bu lüks bir yapı yapmak demek değil, Allah'ın evi olarak kabul ettikleri mabetlerin yapımında en uygun mimari tarzları kullanmak demektir). Bu mimari tarzlar, tapınak ve saray mimarisi, dönem mimarisindeki moda mimari tarzlar ve bölgedeki yerel mimaridir. Tayland'daki Müslümanların camileri Allah'ın evi olarak kabul etmelerinden dolayı cami yapımı diğer yapıların yapımından ayrı tutularak bu faaliyetlere daha çok değer verilmiştir. Camilerde ilahi havayı sağlamak hedefiyle yapı insan ölçeğinden çok daha yüksek şekilde inşa edilerek özgün formlu örtü

[201] Kur'an iii. 96.
[202] Kur'an xxiv. 36.

sistemi uygulanması ve yapının Allah'ı sembolize eden dekorasyonlar ile süslenmesi gibi yöntemler kullanılmaktadır.[203]

b) Cami Müslüman Cemaatinin Merkezidir: Camiler Hz. Peygember'in evi yani Mescid-i Nebevi'den bu yana ana fonksiyonu olan ibadet mahalli olmasının yanı sıra aynı zamanda ilim merkezi, barınma ve zekât dağıtım merkezi, tedavi merkezi, sosyal meseleleri çözme mekânı, idare yeri ve mahkeme, askeri amaçlar için tahsis edilen yerlerdir.[204] Tayland'daki Müslümanlar, toplu olarak iyilik yapmanın tek başına iyilik yapmaktan daha fazla sevap kazandırdığına inanmaktadırlar.[205] Tayland'daki Müslümanlar, Hz. Peygamber'in evine gelen cemaatten örnek alarak ve toplu olarak iyilik yapmanın faziletine inanarak camide birlikte faaliyetler yapmaktadırlar. Böylece Tayland'daki Müslümanlara göre cami, Müslüman cemaatinin merkezidir. Buradaki "merkez" sözcüğü, aşağıdaki ifadede olduğu gibi çeşitli anlamları taşımaktadır:

> "*Sosyal açıdan cami, cemaatin kalbidır. Ruhsal acıdan cami, Allah'a ibadet ettiği yer ve zihnimizi arındıran yerdir. Eğitimsel açıdan cami, eğitim merkezidir. Camilerin etrafında genellikle bir okul bulunmaktadır. Cami de ayrıca bağış toplama yeridir.*"[206]

Tayland'daki Müslümanların caminin cemaatin merkezi olduğunu düşünmesinin nedeni yerleştikleri yerde, toplumun merkezi olarak camiler yaptırmalarıdır. Camiler genellikle toplumun görüş alanında ya da kolayca ulaşılabilen yerlerdedir. Yapı topluluk üyelerini barındırmaya yetecek büyüklüktedir, Cuma namazı için uygun olmasına dikkat edilir ve caminin arazisinde toplu etkinlikler için çok amaçlı alan mevcuttur. Caminin etrafında ev, okul, dükkân ve dernekler bulunmaktadır.

---

[203] Abdulrasoh Wanna-alee (Yala Rajabhat Üniversitesi, Beşeri Bilimler ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nin Öğretim Üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 12, 2018.

[204] Mehmet Osmanlıoğlu, **Bir Mimarın Kaleminden Camiler Kitabı**, İstanbul, Büyüyenay, 2018, s. 19.

[205] İbn Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Resûlullah: Cemaatle kılınan namaz, yalnız başına kılınan namazdan yirmi yedi derece faziletlidir, dedi. (M1477 Müslim, Mesâcid, 249; B645 Buhârî, Ezân, 30) Bkz.: Mehmet Emin Özafşar ve Bünyamin Erul, Çev., **Riyâzü's-Sâlihîn Metin ve Çeviri II**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2013, s. 370.

[206] Chokchai Wongtanee (Barış Çalışma Enstitüsü'nün Öğretim Üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 11, 2018.

c) Cami Müslümanlık Sembolüdür: İslam, Müslümanların bir günlük süre içinde beş vakit namaz kılmalarını gerektirmektedir. Müslümanların hayatı doğumdan ölüme kadar cami ile bağlanmaktadır. Zira yeni doğan bebek ritüeli, nikah, cenaze töreni, dini günlerdeki ritüeller ve benzeri faaliyetler camilerde yapılmaktadır. Dolayısıyla cami Müslümanların hayatlarında ayrılmaz bir parçadır. Tayland'da herhangi bir yerde bir Müslüman cemaati varsa orada cami de vardır. Tayland'ın çok kültürlü toplumu için buradaki camiler, Müslümanların etnik kimliklerini ve inançlarını özgürce ifade edebilecekleri tek alandır. Camiler Tayland'daki Müslümanlar için İslam kültürünü topluma ileten bir eserdir.[207] Tayland'daki Müslümanların bakış açısında cami, sadece Allah'ın evi ve Müslüman cemaatinin merkezi değil, aynı zamanda da Müslümanlık sembolüdür.

Tayland'daki Müslümanlar kimliklerini ibadethanelerde göstermeye çalışmaktadırlar. Geçmiş döneminde yapılan yerel mimari tarzında camilerde hilal-yıldız motifi, Kuran-ı Kerim'den ayetler, "Allah" ve "Muhammed" lafızları gibi İslam'ı ifade eden simgeler de camileri süslemiştir. Buradaki Müslümanlar, İslam ülkelerindeki cami tarzlarını öğrendikçe o ülkelerdeki dini mimarilerin İslam'ı en iyi ifade eden sembol olduğunu düşünmüşlerdir. Çoğunlukla İslam'ın doğum yeri olan Suudi Arabistan'daki camiler ve Taylandlı Müslümanların tahsil görüp mezun oldukları ülkelerden olan Mısır'daki örneklerden ilham alınarak camiler inşa edilmiştir.[208]

Bazı camiler, o bölgede Müslüman cemaatin var olduğunu göstermesi açısından minareleri uzun ve süslü olarak yapılmıştır. Birçok tarihi camide buraların Müslümanlara ait yerler olduğunu yansıtmak için İslam sanatındaki dekorasyonlar eklenmiştir. (R.2.31., 2.343.-2.345.) Bu yöntemler Tayland'daki Müslümanların camilerin Müslümanlığın sembolü olduğunu düşündüklerini ispat etmektedir.

---

[207] Adis Idris Raksamanee, **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014, s. 285.

[208] Abdulrasoh Wanna-alee (Yala Rajabhat Üniversitesi, Beşerî Bilimler ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nin Öğretim Üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 12, 2018.

Bunun dışında Tayland'daki bazı Müslüman gruplar ise camilerin etnik kimliği yansıtan simgeler olduğunu kabul etmektedirler. Bu insanlar camiler inşa ederken dinlerini topluma gösterdikleri gibi etnik kimliklerini de göstermektedir. Bu camiler genellikle Tayland'daki Müslüman etnik grupların geldikleri ülkelerde bulunan başlıca camilerden ya da kendi geleneksel mimari üsluplarından esinlenerek inşa edilmiştir. Buna, Güney Tayland'da bulunan Çağdaş Malay stilinde camiler (R.2.187.), Bangkok'taki muhtelif Müslüman etnik gruplara ait din yapıları (R.2.337., 2.376., 2.393., 2.431.) ve Çin mimarisinden esinlenen Çinli Müslümanlara ait camiler örnek verilebilir.[209] (R.2.725., 2.739.)

3.5.4. Tayland'daki Camilerin Mimari Gelişimi ve Üslupları

Tayland'ın dört bölgesi farklı yerel faktörlere sahip olduğu için ülkenin dört bölgesindeki din yapıları farklı özellikleri taşımaktadır. Buna rağmen Tayland'ın bütün bölgelerindeki camiler ortak bir mimari gelişime sahiptir. Tayland'da cami mimarisinin gelişimi şöyle dört döneme ayrılmaktadır.

a) Birinci Dönemde Gelişim (1786'dan öncesi-1851): Birinci dönem Tayland'da Müslümanların geldikleri ilk dönemdir. İlk gelen Müslümanlar ülkenin güney ve merkez bölgelerine yerleşmişlerdir. Bundan dolayı Tayland'da ilk tarihi camilere bu bölgelerde rastlanılmaktadır. Ancak bu dönemde Müslümanlar ilk olarak büyük cami inşa edemediler çünkü ellerinde imkânlar kısıtlıydı. Böylece Tayland'da erken dönemde yapılan ibadet mekânları Tayland'da mevcut malzemelere göre ve ülkede yerel tarzında yapılara göre inşa edilmiştir. Dolayısıyla yapıların çoğunda geleneksel Tay sanatının etkileri görülmektedir. Bu camiler genellikle ahşap malzemeden olup basit bir mimariye sahipti. İnşa ettikleri yapıların cami olduğunu göstermek amacıyla da bazı semboller kullanmışlardır. (R.3.135.)

b) İkinci Dönemde Gelişim (1851-1931): 19. yüzyılın ortasında Tayland Avrupalılardan bilim, sanat ve kültürel öğrenmeye başlamışlardır. Ticaretinde artmasıyla Tayland'a Müslüman tüccarlarda gelmeye başlamışlardır. Ülkedeki

[209] Thnongsak Tulyatumrong (Mimar ve Masyid Harun'un Üyesi), Kişisel Görüşme, Aralık 10, 2019.

Müslümanların daha istikrarlı statüsüne sahip oldular ve eğitim aldılar. Bölgede yaşayan Müslümanların hacca gitmeye ve Arap bölgesine seyahat etmeleri ve bu bölgede gördükleri dini mimari örnekleri kendi yapılarını da etkilemeye başlamıştır. Bu bölgede görmüş oldukları mimari özellikleri Tayland'da inşa ettikleri ibadet mekânlarına uygulamaya başlamışlardır. Bu dönemde yapılan camilerin çoğu Avrupa mimarisi, İndo-Sarasenic mimarisi ve Sömürge mimarisinin etkisini göstermektedir. Bu yapılar kırma çatı veya Hollanda çatısı ile örtülüdür. Yapılarda Batı sanatındaki motifler ve İslâmiyet'i simgelenen semboller ile işlemiştir.

Bu dönemde Kuzey Tayland'da da Müslüman cemaati oluşmaya başlamıştır. Burada bulunan Müslümanlarda ilk olarak inşa ettikleri yapılar ahşap malzemeli olup, basit özellikliydi. Daha sonraki dönemlerde ise yığma kâgir camiler yapılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda Tayland'ın kuzeydoğusunda Pakistan Müslümanları tarafından geçici olarak kullanılan küçük ibadet yerleri de inşa edilmiştir. Bu yapılar tamamen basit olup belli bir mimari tarzı yoktur. (R.3.136.)

c) Üçüncü Dönemde Gelişim (1931-1990): Bu dönem Tayland'daki Müslümanların arasında ortaya çıkan dini uyanış ve yaygınlaşan betonarme teknolojisiyle ülkdeki camiler büyük değişim göstermektedir. Bu değişim ilk olarak güney ve merkez bölgesindeki camilerde gözlemlenmektedir. 1940'lı yıllarda Tayland'da ilk mimarlık fakültesi açılmıştır. İslan mimarisi Tayland toplumunda tanınmaya başladı. Kubbe, minare ve kemerlerin caminin gereken elemanları olduğu konusunda hemfikir olmuştur. Eski camiler tahrip olduğu zaman İslam ülkelerindeki camilerden benimseyerek yeni yapısı inşa edilmiştir. Kuzey Tayland'daki camiler ise bu dönemde Arap stilinde camiler ve Çin'deki camilerden etkilenmiştir. Kuzeydoğu Tayland'da ise diğer bölgelerdeki Müslümanlardan yardımlarıyla buradaki güzel ve büyük camiler inşa edilmeye başladı. (R.3.137.)

d) Dördüncü Dönemde Gelişim (1990-günümüze): Bu en son gelişim döneminde Tayland modern ulaşım ve iletişim çağına girdi. Çağdaş teknolojiler Tayland'daki Müslümanların farklı ülkelerdeki İslam mimarisini öğrenmelerine olanak sağlamıştır. Böylece bu dönemdeki camiler eskisinden daha fazla çeşitliliğe sahiptir. Camiler günümüzün gelişen ve değişen hayat şartlarına göre inşa

edilmiştir.[210] Evrensel tasarım da camilerde uygulanmaya başladı. Ayrıca bu dönemdeki Müslümanların İslam sanatını daha ilgilenmesiyle cemaatlerinde cami mimarisinin değerlerini farkına varmaya başladı. Günümüze bazı Müslüman grupları, cemaatlerindeki tarihi camileri korumaya çalışmaktadırlar. (R.3.138.)

Bu dönemde diğer bir yenilik ise yeni tarzında cami mimarisinin oluşumudur. Nostalji uyandırması, Müslüman cemaatinin kimliklerini koruması ve mimarların yeni tasarım fikirleri sağlaması nedeni yeni stilinde cami ortaya çıkmıştır. Bu yapılar Müslümanların etnik kimliği veya İslam ülkelerde tarihi camilerden ilham alınmıştır. Bu durumun örnekleri, güney bölgesinde Çağdaş Malay tarzında camiler ve kuzey bölgesinde geleneksel Çin mimarisinde camilerdir. Ancak bu yeni üslubunda yapılar, Arap stilinde camilere kadar yaygın olarak uygulanmamıştır. Çünkü Tayland'daki Müslümanlara göre Arap mimarisi, cami için en uygun tarzıdır. 2006'da Bayındırlık ve Şehir ve Ülke Planlama Bölümü tarafından tasarlanan caminin standart modelleri bile İslam Arap ülkelerindeki camilerden ödünç alınmıştır. (R.3.139.)

3.5.5. Tayland'daki Camilerin Konumları

Tayland'daki camiler Müslüman cemaatlerin bulunduğu yerlere göre konumlanmıştır. Tayland'da Müslümanlar bölgenin ulaşımına göre ya da iş durumuna göre yerleşmiş ve oralara cami inşa etmişlerdir. Eski zamanlarda insanların kanalların etrafına yerleşme nedenleri de kanalların o dönemlerde ulaşım ve iş avantajına sahip olmasındandır. Bu sebeple Tayland'daki eski camilerin çoğu kanallara yakın yerlere inşa edilmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru karayollarının öneminin artmasıyla birlikte camiler bu yollar üzerine inşa edilmeye başlamıştır. Tayland'daki camiler de Müslümanların yaptıkları işe ve sosyal durumlarına göre konumlanmıştır. Örneğin Pattani körfezindeki limanın yakınında Arap tüccarların camisi, sarayın etrafında Bangkok'taki soyluların camileri, Tayland-Burma sınırındaki ticaret yolları boyunca Çin kökenli Müslümanların camileri ve

[210] Adis Idris Raksmanee (Rajamangala Suvarnabhumi Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi'nin Öğretim Üyesi), Kişisel Görüşme, Haziran 10, 2018.

Kuzeydoğu Tayland'da demiryolları ve hayvan çiftliği alanlarının çevresinde Pakistanlıların camileri yer almaktadır.

Ayrıca Tayland'ın çok kültürlü toplumsal bir yapıya sahip olmasının bir örneği diğer dinlere ait ibadet mekânları ve camilerin iç içe bulunabilmesidir. Bundan dolayı Tayland'daki birçok camilerin mimari üsluplarının ve süslemelerinin diğer dini yapılardan etkilendiğini görebilmekteyiz. Örneğin Anongkharam Tapınağı kapı açıklığından (R.3.80) modellenen Bangkok'taki Masyid Bang Luang'un mihrabı (R.2.366.) ve Matchimmawat Tapınağı'nı yapan inşaat işçileri tarafından inşa edilen Songkhla'daki Masyid Usasana İslam'ın yapısıdır. (R.2.234.-2.235.)

3.5.6. Tayland'daki Camilerin Temel Elemanları

Tayland'daki cami tasarımı, ülkenin coğrafi konumu nedeniyle muson yağışları, aşırı sıcaklık gibi iklim koşullarına göre inşa edilmektedir. Tayland'ın yerel rüzgârları güneyden kuzeye gelmektedirler. Bu nedenle yapıyı havalandırmak hedefiyle caminin güney ve kuzey cephelerinin havadar olması gerekmektedir.[211] Ancak yapı, bir örtü sistemine sahip dış cephe tasarımlarıyla ve revaklarla kuşatılmıştır.[212]

Tayland'da bulunan camilerin formlarının zaman içerisinde değişikliğe uğradığı görülmektedir. İnşaat teknolojisinin gelişmesi ve Müslüman mimarların yetişmesi ile birlikte cami inşaları daha iyi anlaşılmaya başlamıştır. Böylelikle inşa edilen cami yapıları ve elemanları benzer özellikler göstermeye başlamıştır. (R.3.140.) Genellikle geniş bir alana inşa edilmiş olan camilerin avlularına girişler, avlu kapısından yapılmaktadır. Geniş alana inşa edilen caminin etrafında otopark ve çok amaçlı olarak kullanılan birçok yapı inşa edilmiştir. Yapı çok katlı olursa, zemin kat daha çok yükseltilmektedir ve bu alan çok amaçlı alan olarak kullanılmasının

[211] Winyu Ardrugsa, "Sontana Kap Paichit Pongpunluk: Kan Okbab Pue Sermsang Sattha (Paichit Pongpunluk ile Konuşması: İman Güçlendirmek için Tasarım)," **Asa Crew**,(Çevrimiçi) https://asacrew.asa.or.th/tag/modernism, 29 Ağustos 2019.

[212] Bunun aksine Orta Doğu bölgesindeki cami tasarımları bölgedeki çöl iklimi nedeniyle, ortasında bir avlusu bulunan kompleks bir yapı gibi daha kapalı konut tasarımlarıyla kuşatılmıştır.

yanı sıra yapıyı selden de korumaktadır. Yapının minaresi ise caminin bir köşesinde yükselmektedir.

Camiye asıl girişi sağlayan kapı ise dünyevi ve manevi dünyalar arası gecişi simgelediği için oldukça görkemli yapılmıştır. Yapının her iki yanlarında namaz vakitlerini beklemek, sünnet namazlarını kılmak ya da son cemaat yeri olarak kullanılan yan sahınlar yer almaktadır. Harimin batı cephesi yani, kıble duvarında mihrap nişi yer almaktadır. Minber ise mihrap içinde ya da mihrabın solunda yer almaktadır. İç mekânı kuzey ve güney cephede bulunan pencereler aydınlatmaktadır. Kadınlar mahfili ise harimin güneydoğu köşesinde yer almaktadır.

3.5.7. Tayland'daki Cami Mimarisinin Genel Özellikleri

A - Malzemeler: Tayland'da inşa edilen camilerde ahşap, yığma, kâgir ve betonarme malzeme kullanılarak inşa edilmişlerdir. Yapılarda kullanılan malzeme her dönemde değişmiştir. Ahşap malzeme ülkede rahatlıkla bulunmasından dolayı erken dönemde Tayland'da inşa edilen camilerin çoğu ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmişlerdir. 19. yüzyıldan itibaren Avrupada yoğun olarak kullanılan yığma kâgir yapı malzemeleri, Tayland'da da kullanılmaya başlanmıştır. Betonarme malzeme kullanımı ise 20. yüzyılın başlarından kullanılmaya başlanmış olup, günümüzde de halen devam etmektedir. Ancak son yıllarda geleneksel mimariye önem veren mimarlar özellikle ahşap malzemeyi tekrardan kullanmaya başlamıştır.

B - Planlar: Tayland'da bulunan camiler ülkenin yörenin coğrafi konumuna göre batı tarafında bulunan kıbleye göre yerleştirilirler. Camilerin ana giriş kapıları ekseriya yapının doğu duvarında açılır ve giriş istikameti kıbleyi gösterir. Buradaki camiler kare, kareye yakın, dikine dikdörtgen, enine dikdörtgen, altıgen ve sekizgen olmak üzere altı tip plan formuna sahiptir.

Güney Tayland ve Bangkok'ta bulunan kare planlı camilerin çoğu piramidal çatı ile örtülüdür. Kareye yakın ise Tayland'daki camiler için en yaygın plan tipidir. Dikine dikdörtgen plana ülkenin güney bölgesi ve merkez bölgesinde eski camilerde rastlanmaktadır. Bu plan tipinin yerel yapıları veya tapınaklara öykündüğü

anlaşılmaktadır. Enine dikdörtgen plan şeması Kuzey Tayland'da hakimdir. Altıgen ve sekizgen plan tipi ise Tayland'da son dönemlerde yapılan camilerde görülür. Bu camilerin dış cephe tasarımı geleneksel tarzdan uzak daha modern unsurlarla dizayn edilmiştir. Son olarak sekizgen plan şeması ise Kubbetü's-Sahra'nın plan şeması örnek alınarak yapılara uygulanmıştır.

C - Örtü Sistemleri: Tayland'daki camilerde: Beşik çatı, çok kademeli çatı, kırma çatı, Hollanda çatısı, düzdam üzerine kubbe ve özel formlu çatı olmak üzere altı tipi örtü sistemleri bulunmaktadır.

a) Beşik çatı: Tayland'ın tropik iklimine uygun olan beşik çatı, Tayland'daki yapılarda temel örtü sistemidir. Bu çatı tipi Tayland'ın bütün bölgelerinde 19. yüzyılın ikinci yarısı öncesinde yapılan geleneksel mimaride camilerde uygulanmış ve ülkedeki camilerde en erken kullanılan örtü sistemi olduğu anlaşılmaktadır. Camilerin dikkat çekici beşik çatılarına Tayland'ın güney ve merkez bölgelerinde rastlanmaktadır. Güney Tayland'da yer alan Masyid Vadi Al Hussain ve bu bölgedeki bazı tarihi ahşap camilerde, dikmelerin sonu çiçek formlu yapılmıştır. (R.2.62.-2.64., 2.83.) Bu süslenmiş dikme yapımı, Güney Tayland ve Malay Yarımadasının bir ortak karakteristiğidir. (R.3.24.)

Merkez Tayland'da bulunan camilerin beşik çatıları ise, Bangkok'taki soylu Müslümanlara ait camilerde görülmektedir. Bu beşik çatılar Budist tapınağı veya sarayların örtü sistemlerine öykünmesi nedeniyle çatıların bezemesi oldukça zengindir. Tayland'daki tapınak ve sarayların üçgen alınlıkları figürlü motifler veya kralların armaları ile işlenirken camilerin beşik çatılarının üçgen alınlıklarında Hz. Peygember'in adı yazısı, hilal ile yıldız motifi ve bitkisel süsleme gibi İslâmiyet'i simgelenen motifler uygulanmıştır. (R.2.351.)

Ayrıca, Tayland'daki Batı ülkelerden gelen Neoklasik mimarinin beşik çatılarıyla örtülen camiler de vardır. Bu camilerin üçgen alınığı (pediment) kabartmalı olarak yapılan bitkisel motifler veya hilal ile yıldız motifiyle bezenmiştir. (R.2.407., 2.645.)

b) Çok kademeli çatı: Tayland'daki Müslümanların dini yapılarında kullanılan kademeli olarak yapılmış çatı, beşik çatıda olduğu gibi eski zamanlara dayanmaktadır. Çok kademeli çatı Güney Tayland, Malay Yarımadası, Sumatra, Cava, Kalimantan, Bruney ve Vietnam gibi tropik iklime sahip bölgelerin bir ortak özelliğidir ve bu bölgelerin geleneksel mimarisinin bir karakteristiğidir. Çok kademeli çatı 2-5 kademeli olarak yapılmıştır. Kademeli çatı aralarında bulunan açıklıklar ile de iç mekân havalandırılması sağlanmıştır. Çatının en üst kademe "*makhota*" (taç) denilen sivrileşmiş, boğumlu formunda bir âlem veya cam topu ile sonlanmaktadır. Bu *makhota*lar İslam öncesi dini yapılardan uyarlanmış bir dekoratif unsur olduğu kabul edilmektedir.[213]

Kademeli çatı aslında Bali'deki *"meru"* yapıları (R.3.21.) ve Cava'daki Hindu tapınaklarının örtüsü olan*"candi"*yi andırmaktadır. Bu örtü sistemlerinin formları, Hindu kozmolojisinde kutsal dağ olan *Sumeru*'yu simgeler. Dört köşeye hakim bir merkez, güç sergileyen sivri piramit çatı, tanrıların oturduğu yeri ifade eder. Tayland'a İslam gelince bu Hindu yapılarının birçok tanrı inancını simgeleyen kademeli çatıları, Allah'ın tek tanrı olduğunu ifade eden çatı niteliğini kazanmıştır. Kademeli olarak yapılmış çatı Güney Tayland, Malay Yarımadası ve Cava'ya özgü örtü sistemi olması nedeniyle, Güney Tayland'da camilerde ve Bangkok'taki Cava kökenli Müslümanların camilerinde çok kademeli çatı kullanılmıştır. (R.2.253., 2.437.) Son yıllarda Tayland'ın güneyinde ortaya çıkan, Çağdaş Malay mimarisinde de bu örtü sistemi yeniden canlandırılmıştır.

c) Kırma çatı: Tayland'da "*panya*" olarak tanınan kırma çatı, Güneydoğu Asya'da 16. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan sömürge mimarisinde kullanılmıştır. Avrupa mimarisinin etkisi altındaki örtü sistemi, 19. yüzyılın ilk yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısı arasında Tayland'daki dini yapılar ve konutlarda hakimdir.[214] Kırma çatı ekseriya Tayland'ın güneyi ve merkezindeki camilerde bulunmaktadır.

---

[213] Chen Voon Fee, **The Encyclopedia of Malaysia Vol.5: Architecture**, Singapore, Archipelago, 2007, s. 42.

[214] Wibul Leesuwan, **Pojjananukrom Silapa Thai (Tay Sanatı Sözlüğü)**, Nonthaburi, Mueng Boran, 2016, s. 337.

(R.2.101., 2.134., 2.376., 2.393., 2.406., 2.448.) Bazı camilerde güneş ışığı ve yağmurdan korunmak için yapının kırma çatısının alt kısımlarına saçak takılmıştır.

d) Hollanda çatısı: Tayland'da "*manila*", "*vilanda*" ve "*balano*" olarak tanınan Hollanda çatısı daha çok Güney Tayland'da bulunmaktadır. (R.2.128.) Bu örtü sistemi, kırma çatı biçiminden geliştirilmiştir. Hollanda çatısı sıklıkla ajurlu işçilikli saçak süsü ile süslenmiştir. 20. yüzyılın başlarında Tayland'ın güneyine yayılmaya başlanan Hollanda çatısı, aynı asırda Hollanda'ın sömürgesi olan Endonezya'dan getirilmiştir.[215]

e) Düzdam üzerine kubbe: Tayland'da bulunan kubbe örtü sisteminin camilerde ilk uygulanması, 16. yüzyılın ortasına kadar dayandırmak mümkün olmaktadır. İlk görülen yapılar: Arap-İran üslubunda Patani'deki Masyid Krue Se ve Masyid Darul Naim'dir. Ancak kubbe örtüsü Tayland'ın hava koşullarına uygun olmadığı için o dönemden sonra uygulanmamıştır. Fakat 20. yüzyılın ilk yarısında Tayland'da Arap mimarisinin beğenilmesiyle camilerde kubbe tekrardan kullanılmıştır. O dönemlerde betonarme teknolojisi de kubbe yapımını mümkün kılmıştır. Nitekim 20. yüzyılın başlarından itibaren Tayland Müslümanları genel olarak kubbenin, caminin vazgeçilmez elemanı olduğunu düşünmektedir.[216]

Yerel halk ile yapılan görüşmelerde; "Kubbe caminin simgesidir.", "Kubbeye her bakışımda içinde bir huzur doğuyor. Çünkü kubbe namazın da merkezidir.", "Cami kubbeli olmalı yoksa insanlar o yapıyı cami olarak görmüyor ve saygı göstermiyor", "Orta Doğu'daki camiler kubbelidir. Bizimkiler neden kubbeli olmasın." ve "Paramız olursa tabi ki camilerimizi kubbeli yaparız." şeklinde açıklamalar yapılmıştır. Bu anlayış nedeniyle kubbe, Tayland'daki camilerde bulunması gereken unsur haline gelmiştir.

Kubbe yapımı başlangıçta, cemaatlerin potansiyellerine göre süs kubbe olarak, basit formlu ve hafif malzemelerden yapılmıştır. Bazı camilerde mevcut olan

---

[215] Pakpadee Yukongdee ve Ponthip Panthukowit, **Kan Sueksa Wijai Masjid Akan Prakob Sasanakit Nai Sasana İslam Kon Poso 2475 (1932'den Öncesi Cami ve İslam İbanethanelerinin Bir İncelenmesi)**, Bangkok: Samnak Borankadee Lae Pipittapantasatan Haeng Chart Krom Silpakorn, 2007, s. 136.

[216] Samai Wangjaroen (Masyid Yamiul Muttakin'nin Mimari), Kişisel Görüşme, Ağustos 12, 2018.

çatılarının üstüne basit kubbe eklenmiştir. (R.2.123., 2.529.) Müslümanların inşa yapım teknikleri geliştikçe daha büyük kubbelerin altından kalkabilmişler. Tayland'daki camilerin kubbeleri genellikle bir tane yapılır. Cemaatin maddi destekleri yeterli olursa daha fazla kubbe de yapılır. Tek kubbe olursa kubbe, mihrap öne kubbe olarak yapılır ya da mihrap sofasının üzerinde, yapının kapısı önünde ve harim mekânının üzerinde gibi caminin önemli kısımlarında bulunmaktadır. Giriş kapısının önü, camiye içeriye girerken ve camiden çıkarken bu alanda dua okudukları için, önemli kabul edilerek üzeri kubbe ile örtülmüştür. Harim alanının üzerinde bulunan kubbe ise, tevhid hissinin galip geldiği dairesel hareketi vurgulamaktadır.

Tayland'daki camilerde kubbeler genel olarak soğanvari ve yarım dairesel gibi formlarla karşımıza çıkmaktadır. (R.3.141.) En çok tercih edilen soğanvari biçimli kubbedir. Buradaki kubbeler sade, dilimli ve bazen de yivlidir. Yapıyı aydınlatmak için kubbelerin kasnağında açıklıkları vardır. Kubbenin alemi basit bir dikme ya da boğumlu olarak yapılmıştır. Alemlerin pik noktaları hilal yıldız motifi veya tek hilal motifi ile sonlanmıştır. Alemlerin alt kısmınlarında çoğunlukla ters çiçeğe benzeyen dalgalı düzenlenmiş bir kaide bulunmaktadır. Bu alemin süs unsuru, Hindistan'da Brahma mimarisinde *khanta* (çan) dan kaynaklanmıştır. Soğanvari formlu kubbe ve *khanta* aslında Babür mimarisinin özellikleridir. Tayland'da görülen bunun gibi kubbler, Malezya'daki Babür mimarsinden ilham alınan Indo-Saracenic mimarinin kubbesinden modellenmiştir.[217] (R.3.23.)

Ayrıca Tayland'da, İslam dünyasında anıtsal mimarisinin ortamını yaratmak veya buradaki Müslümanların atalarının memleketlerinde yer alan, geleneksel mimarisini andırmak amacıyla yapılan kubbeler de vardır. Şu eserler buna örnek olarak verilebilir: Kahire'deki El-Ezher Camii'nin kubbesine öykünen Masyid Tonson'un kubbesi, (R.2.294.) ve Medine'deki Mescid-i Nebevi'nin kubbelerini aksettiren Masyid Tha İt'in kubbesidir. (R.2.664.) Kuzey Tayland'daki

[217] 19. yüzyılın ilk yarısında İngilizlerin Malezya'yı işgal etmesiyle, daha önce Hindistan'da İngiliz mimarlar tarafından tasarlanan Indo-Saracenic mimari tarzı Malezya'ya taşınmış, oradan da Tayland'a ulaşmıştır. Bu camiler, eksenel simetrik plan, üstte *chatri* ile minare, soğanvari kubbe, çok dilimli kemer ve eyvan gibi Hint mimarisinin temel özelliklerine sahiptir. Bkz.: Chen Voon Fee, **The Encyclopedia of Malaysia Vol.5: Architecture**, Singapore, Archipelago, 2007, s. 82-85.

Pakistanlıların camilerinde görülen ana kubbe çevresinde sağ ve sol birer kubbe ile Hint Moğol mimarisinin üç kubbeli örtü sisteminden etkilerini yansıtır.[218] (R.2.676., 2.679.)

20. yüzyılın sonlarından bu yana Tayland'daki Müslümanların kubbe, caminin en iyi sembolü olduğu düşündüklerinden buradaki Müslümanlar neredeyse bütün camilerinde kubbe yaptırmaya çalışmaktadırlar. Yapıların üzerinde kubbe yapılamazsa bunun yerine, camilerin avlu kapısının üzerindeki süs kubbesi veya minarelerin en üst kısımları kubbe şeklinde yapılmıştır.

f) Özel formlu örtü sistemi: Bu örtü sisteminin formu camilere özel hedefiyle tasarlanmaktadır. Bunun en belli örneği iki tane vardır. İlki Güney Tayland'daki Masyid Vadi al Hussain'in çatısıdır. Bu caminin kırma çatısı üstte dik beşik çatılı olup bir boğum yaparak alttaki kırma çatıya bağlanmasıyla dikkat çekicidir. (R.2.68.) Diğerisi ise Kuzey Tayland'da yer alan Masyid Ar Rohmah'ın hanımlar binasının örtüsüdür. Cemaatta yaşayan Çin kökenli Müslümanların etnik kimliklerini yansıtmak amacıyla bu yapının örtü sistemi, Çin geleneksel mimarisinde görüldüğü gibi eğimli çatı olarak yapılmıştır. Ancak örtüsünün sırtı hilal-yıldız alemi ile tamamlanmıştır. (R.2.742.)

D - Minare ve Vakit Duyuran Elemanlar: Tayland'daki minareler, sadece camilerin gereken bir öğesi değil, ülkedeki Müslümanların varlıklarının bir sembolü olarak sayılmaktadır. 20. yüzyılın başlarından öncesi Tayland'daki minare inşası henüz yoktu. Minare geleneğinin olmadığı dönemlerde insanlar ezan çağrısını davul çalarak okurlardı. (R.2.374., 2.441., 2.557.) Bangkok'ta yaşayan Şiiler davul çalarlar ve bunun yanında caminin önünde yer alan direkteki sancağı göndere çekerler. (R.3.78.) Kuzey Tayland'da yaşayan Müslümanlar ise bölgenin yerel vurmalı çalgısı olan *gangsadan* kullanırdılar. (R.3.121.) Caminin davul veya diğer vurmalı çalgıları, caminin uzun tarihine sahip olduklarının bir göstergesidir. Tarihi camilerdeki

[218] Wasamon Sanasen, "The Preservation of Ethnic Identity of Indian Subcontinent Muslims in Northern Thailand through Mosque Architecture," **1st International Asia Pacific Symposium: Politics, Economics and Social Structures of South Asia Proceedings and Abstracts**, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, 23-24 Ekim 2019, s. 201-202.

davullar, Güney Asya'da bulunan eski Hindu ritüellerinde ve halk oyunlarında kullanılan vurmalı çalgıların uygulanmasından mümkün olmuştur.[219]

Camilerde kullanılan davullar ağaç gövdesinden içi boç olarak yapılmış olup, iki cephede boğa derisiyle kaplıdır. Bazı davullarda yapılış tarihleri ve vakfeden kişilerin isimleri yazılır. Davullar genelde caminin doğusunda ya da yan sahınında yer alır. Bugünlerde minare ve hoparlörların yaygın şekilde kullanılmasıyla davul kullanımı ortadan kaldırılmıştır. Bu davullar artık kullanılmazsa da bazı camilerde davul tarihi bir eser olarak saklanmaktadır.

Tayland'da minare inşası yaklaşık 1930'lu yıllarda oluşmaya başladı. İlk minareler hafif malzemelerden yapılmış olup yapının çatısına kulecik veya köşk minare eklenmiştir. (R.3.142.) Yapıdan bağımsız olarak inşa edilen basit şekilde minareler de vardır. Bu basit minareler alt kısımda dört ayak üzerinde yükselmekte olup, devam eden gövdesinde sade yapılı şerefeyi ve üst kısmında basit bir kubbe ile tamamlanır. Bu minarelerin bazılarında daha önce kullanılan davulların asıldığı görülmektedir.

Tayland'da 20. yüzyılın ortalarında betonarme teknolojisinin daha da yaygınlaşmasıyla buradaki minareler daha uzun ve çeşitli formlarda yapılabilir olmuştur. (R.3.143.) O zamanlardan itibaren Tayland'daki minareler genel olarak yapının bir köşesinde yükselen minare veya düzdam üzerine köşk minare halinde yapılmıştır. Yapıda ekseriya bir tane minare vardır. Bu minareler genelde kaide, gövde, şerefe, petek, külah ve alem kısımlarından ibarettir. Kare, altıgen veya sekizgen şeklinde plan şemalarına sahiptir. Tek şerefeliden dört şerefeliye kadar yapılmıştır. Petek kısmı ise sütunlu ya da kemerli bir küçük köşk formundadır. Külah kısmı kubbe, konik veya yapının ana kubbesi ile aynı tarzda yapılmıştır ve bunun üzerinde çoğunlukla hilal ile yıldız motifli alem bulunmaktadır.

Tayland'da yapılan minarelerde çeşitli ülkelerin sanatlarından ilham alınmışlardır. Mesela Tayland'ın güney ve kuzeyindeki camilerde Babür ve Indo-Saracenic yapılarına benzeyen ana kubbe etrafında sağlı ve sollu birer minare ve

[219] Suniti Chuthamas (Prenses Maha Chakri Sirindhorn Antropoloji Merkezi'nin Araştırmacı), Kişisel Görüşme, Nisan 2, 2020.

diğer bölgelerdeki camilerde görülen Osmanlı stilinde minarelerdir. Ancak en çok tercih edilen minarenin formu, Mekke ve Medine'deki camilerin minaresidir. Tayland'ın her bölgesinde görüldüğü gibi Mescid-i Harâm ve Mescid-i Nebevi'nin minarelerinden esinlenen minarelere sahip olan camiler vardır. (R.2.665., 2.735., 3.66.)

Son dönemlerde büyük şehirlerde uzun binaların artmasından dolayı oralardaki bazı camilerin minareleri de diğer binaların engellememesi ve uzaktan da görülebilmesi için daha uzun ve süslü bir şekilde yapılmıştır.

E - Şadırvanlar: Tayland'daki camilerde bugün olduğu gibi eski zamanlarda da şadırvan bulunmamaktadır. Camilerin ahşaptan inşa edildiği dönemde şadırvanlar, camilerin bir tarafında basit, kare ya da daire planlı, yığma kargir kuyu veya havuz biçiminde yapılmıştır. (R.2.88., 2.767.) Bununla birlikte nehire veya kanala yakın olan camilerde o su kaynaklarından abdest alanlar da vardır.

19. yüzyılın ortalarında Tayland'da betonarmenin yaygınlaşmasıyla camiler de betonarme olarak inşa edilmiş ve bunun yanında yeni şadırvan tarzı da oluşmaya başlamıştır. Bu şadırvanlar genllikle caminin bir tarafındaki duvarda veya camiden bağımsız olarak yapılan küçük bir yapının bir cephesinde, muslukların ve önlerinde taburelerin sıralanması şeklinde yapılmıştır. (R.2.295., 2.359., 2.381., 2.711., 2.759.) Ülke genelinde bulunan şadırvanlarda belli bir üslup yoktur ve birbirine benzerdir. Bangkok'taki Masyid Bang Uthit'de Türkiye kurumu tarafından yapılan çokgen planlı hazne ve üzeri örtülü olan şadırvanlar farklı tasarıma sahip nadir örneklerdendir. (R.2.461.)

F - Cümle Kapıları ve Harim Giriş Kapıları: Tayland'daki camilerin cümle kapıları ve harim giriş kapıları, camiye girerken ve çıkarken bu kapılarda dua okunduğu ve dünyevi dünya ve içteki manevi dünyadan ayırdığı için, bu kapılar dinsel anlam taşımaktadır. Bunun için bu kapılar görkemli olarak yapılmıştır. Ancak Tayland'daki erken dönemlerde camiler basit bir ahşap yapıdır ve giriş kapısının önemli olduğu anlayışı henüz kavranmadığından buradaki eski camilerde basit bir kapı açıklığı halinde yapılmıştır.

Tayland'daki camilerde cümle kapısı ve harim giriş kapısı geleneği, 19. yüzyılın başlarında yaygınlaşmaya başladı. Bazı camilerde bu kapıların üstünde okunacak dua kitabeleri mevcuttur. Cümle kapısının önemli alan olduğunu vurgulamak için, sütunlu giriş veya zarif portal olarak yapılması, dış cepheden bir çıkıntı yapılmış olup üzeri kubbe ya da diğer çatı formları ile örtülmesi gibi yöntemler uygulanmıştır. Harim giriş kapısı Tayland'ın güneyinde bulunan camilerin bir karakteristiğidir ve bu bölgede de ihtişamlı harim giriş kapıları karşımıza çıkar. (R.2.76., 2.109.) Güney Tayland'daki harim giriş kapısı da bu bölge ve kuzey Malezya'da yer alan aynı asırda yapılan saraylardaki divan kapılarından uyarlandığı kabul edilmektedir.

G - Pencere Açıklıkları: Tayland'ın güney ve merkez bölgelerinde bulunan camiler güzel pencere açıklıklarına sahiptir. Bu pencereler yöresel tarzı ve Batı sanatı tarzı olmak üzere iki pencere açıklığı tipi vardır. Yöresel üsluplu pencere açıklıkları 19. yüzyılın ortalarının öncesinde yapılan camilerde görülür. Bu pencerelerin formları, Tayland ve Kuzey Malezya'daki tapınak ve saraylardaki pencere açıklıklarına benzemektedir. Zira Tayland'daki erken dönemlerde yapılan camilerin çoğu ülkenin geleneksel yapılarından uyarlanmışlardır. Bu pencerelerin bilhassa Güney Tayland'daki camilerdekilerin pencereleri, yapıyı havalandırmak hedefiyle uzun şekilde yapılmıştır. Çünkü bu bölgenin havası oldukça nemlidir. Hatta Güney Tayland'daki camilerde bulunan ve zemin seviyesinden başlayan ve beden duvarına kadar uzanan pencere açıklıkları, bu bölgede eskiden insanların gündelik yaşamlarında daha çok yerde oturmayı tercih ettiklerini yansıtmaktadır. (R.2.18., 2.81., 2.131.)

Batı stilinde pencere açıklıkları ise Avrupa yapılarının etkisinin altındaki camilerde görülür. Bu pencere tipi, dıştan sağlı sollu birer sütun ile taşınan, yarım daire formlu alınlık ve alınlık kısmında alçı süslemesi ile bezenmiştir. (R.2.488.)

H - Havalandırma Panoları: Havalandırma panosu Tayland'ın güney ve merkez bölgelerinde bulunan ahşap ve yığma kâgir camilerin bir karakteristiğidir. Güney Tayland'ın havası sıcak ve nemli olduğundan havalandırma panosu bu

bölgede bulunan camilerin gerekli bir elemanı olmuştur. Panolarda işlenen ajurlu işçilikli motifler de yapının iç mekânına güzel bir ışık silüeti sağlamaktadır.

Havalandırma panosu caminin kapısı ve pencerelerinin üzerinde, beden duvarlarının üst kısmında ve bazende çatının üçgen alınlığında yer almaktadır. Panonun formu dikdörtgen, yarım daire ya da panonun takılacak açıklıkların şekillerine göre yapılmıştır. Panoda işlenen dekorasyonlar simetrik olarak düzenlenmiştir. Burada kullanılan motifler kaligrafi, hilal ve yıldız, bitki ve kıvrık dal motifleridir. Kaligrafi desenli havalandırma panoları ise müsenna tarzında yapılmıştır. Tayland'daki camilerin havalandırma panolarındaki bezemeler, diğer ülkelerden gelen sanatların izlerini yansıtmaktadır. Güney Tayland'daki havalandırma panolarında, Malay geleneksel ahşap oyma işlerinin etkisi belirgin bir şekilde görülebilmektedir. (R.2.9.-2.10., 2.13.-2.16., 2.71., 2.74., 2.138., 2.254.) Merkez Tayland'daki oyma panoları ise Batı sanatının yansımaları *Khanompang Khing* olarak tanınan ajurlu işlerinden etkilendiği anlaşılmaktadır. (R.2.282., 2.394., 2.415., 2.443., 2.628., 2.670.)

Günümüzde Merkez Tayland'da camilerde havalandırma panosu hemen hemen bulunamaz oranda azalmıştır. Ancak ülkenin güneyindeki Çağdaş Malay tarzılı camilerde, bölgenin kültür mirası olan ahşap oyma havalandırma panosu geleneği halen devam etmektedir.

I - Kemerler: Tayland'ın yöresel mimarisinde Avrupa veya İslam ülkelerinde yapılarında olduğu gibi kemerler bulunmazdır. Burada dini mimarilerin kullanılan kemer mimarisi yabancı kişiler tarafından burada uygulanmaya başlanmıştır. Tayland'da ilk kemer kullanımı 16. yüzyıla dayanmak mümkün olmaktadır. (R.2.22.) Ancak 20. yüzyılın ilk yarısında Tayland'da betonarmenin gelişmesi ve buradaki Müslümanların İslam sanatını öğrendikçe camilerde çeşitli kemer formları kullanılmaya başlanmıştır. Bu kemerler yapıların revaklarında, kapı ve pencere açıklıklarında ve mihrap nişlerinde yer almaktadır. Araştırmamıza göre Tayland'daki camilerde aşağıda yer alan yedi farklı kemer tipi görülmektedir. (R.3.144.)

a) Sivri kemer: Tayland'daki Müslümanlara göre sivri kemer, cami ya da İslam mimarisinin en iyi temsillerinden biri olduğunu düşünmektedir.[220] Nitekim bu kemer Tayland'da en çok tercih edilen kemer tipidir. Bazı camilerde yapının güneş ışığı ve yağmurdan korunmak için üst kısımları dışa doğru sivrileşerek bir saçak oluşturduğundan farklı bir sivri kemer tipi de vardır.

b) Yuvarlak kemer: Yuvarlak kemer genellikle Avrupa mimarisi ile inşa edilmiş yapıların etkisi altında inşa edilen camilerin bir özelliği olagelmiştir. 19. yüzyılın ortasından itibaren Tayland'ın güney bölgesi ve Bangkok'ta, Batı sanatının tesirlerinin yoğun şekilde bulunması sebebiyle, bu bölgelerdeki camilerde Batı mimarisinin yuvarlak kemerleri uygulanması, ülkenin diğer bölgelerinden daha fazla görülmektedir.

c) Çok dilimli kemer: Bu kemer genelde Güney Asya kökenli Müslümanlara ait camilerde uygulanmaktadır. Bu insanlar, atalarının memleketini anmak amacıyla Hint mimarisinin bir özelliği olan dilimli kaş kemeri tercih etmişlerdir.

d) Kaş kemer: Kaş kemer, sivri kemerde olduğu gibi İslam mimarisini en iyi yansıtan ifadelerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu kemer tipinin ortaya çıkışında Hindistan veya Malezya'daki Indo-Saracenic yapıların kemerlerinden etkilendiği tahmin edilmektedir.

e) Soğana yakın biçimli kemer: Tayland'da soğana yakın biçimli kemerlerin oluşmasına dair bilgilerimiz maalesef yoktur. Bu kemer formu muhtemelen, ülkedeki camilerde çokça rastlanan soğanvari kubbelerinin formlarından ilham alınmıştır ya da kaş kemer biçiminden geliştirilmiştir.

f) Basık kemer: Basık kemer Tayland'da en az uygulanan kemer tipidir. Bu kemer daha çok mihrap açıklığı olarak kullanılmıştır. Mihrap sofasını geniş tutmak amacıyla mihrap açıklığı, basık kemer biçimli olarak yapılmaktadır.

g) At nalı kemer: At nalı kemer tipi yapılar, Tayland'da son yıllarda görünür olmaya başlamıştır. Senelerce önce restore edilen camilerde, yapılara at nalı kemerler

[220] Samai Wangjaroen (Masyid Yamiul Muttakin'nin Mimari), Kişisel Görüşme, Ağustos 12, 2018.

eklenmiştir. Bu kemerin tercih edilmesinin sebebi, Taylandlı mimarların daha önce camilerde uygulanan diğer kemerlerden uzak durmaya çalışmasıdır.[221]

İ – Mihraplar: Tayland'daki camilerin mihrapları yapıldıkları dönemin sanat üsluplarının bir göstergesidir. (R.3.145.) Tayland'daki en erken bulunan mihrap yapımı, muhtemelen 16. yüzyılın başlarında güney bölgesinde Orta Doğu tarzında inşa edilen camilerde bulunmaktadır. (R.2.28.-2.29.) Bu mihrapların sivri kemerli veya yuvarlak kemerli olduğu tahmin edilmektedir. Ancak yerel Müslümanların camilerinde bulunan mihrapları, eski zamanda Tayland'daki camiler ahşap ev veya daha önce burada saygı duyulan Hindu ve Budist yapılarından uyarlandıkları için camilerin mihrap nişleri yapılmamıştır. Kıble istikametini belirtmek için iç mekânda batı cephesinde sadece basit bir işaret yerleştirilmiştir.

Daha sonra imamın makamını vurgulamak amacıyla mihrap yapılması uygulaması ortaya çıkmıştır. Bu küçük köşk formlarına benzeyen ahşap mihraplar, bölgedeki yöresel sanatlardan veya diğer dinlerin yapı elemanlarından ödünç alınmıştır.[222] (R.2.290., 2.366,) Müslümanlar diğer ülkelerdeki cami mimarilerini öğrendikçe ahşap camilerin batı cephesine basit bir mihrap sofası eklemişlerdir. Bu mihraplar, yapının dış cephesinde bir çıkıntı şekilde görülür. (R.123., 2.135.) Bu mihraplar kare, dikdörtgen veya çokgen planlıdır. Mihrabı aydınlatmak için mihrabın iki yan cephesinde pencere açıklıkları sağlanmaktadır.

19. yüzyılın ilk yarısında Avrupalılar ve diğer İslam ülkerlerinden Müslümanların Tayland'a gelmesi neticesinde Tayland'daki mihrap tasarımında etkili olmuştur. Daha önceki basit bir mihrap hücresi yerine, bu tarz mihrap nişi olarak yapılmaya başlanmıştır. Mihrabın açıklıkları sivri kemer, yuvarlak kemer, basık kemer, çok dilimli kemer, vb. formlarda yapılmıştır. Bu dönemdeki mihraplarda volüt, akant yaprağı, palmette motifleri ve yumurta-ok silmesi gibi Batı sanatı bezemelerinin yanı sıra hilal-yıldız sembolü ve Arapça kitabelerde işlenmiştir. Ayrıca Tayland'daki birçok caminin mihrap nişleri içersinde daha önce kullanılan

[221] Theechalit Chularat (Mimar), Kişisel Görüşme, Mayıs 29, 2019.
[222] Wisit Janwiset (Masyid Yamiul Muttakin'nin Mütevelisi), Kişisel Görüşme, Haziran 12, 2018.

ahşap mihrap ve minber halen durmaktadır. Bunun sebebi Sadaka-i Câriye[223] kavramından kaynaklandığını düşünmek mümkündür.

Bununla birlikte bazı Müsüman cemaatlerinin kendine özgü mihrapları da vardır. İlki, Bangkok'taki Şiilerin mihraplarıdır. Bu mihraplar dikdörtgen formlu olup geniş bir kaidede yer almaktadır. Bu kaideye *shan shadat* (şehit podyumu) denilmekte olup, Hz. Ali'nin şehit olduğu yerini simgelemektedir. Mihrap sofasının içinde Ehl-i Beyt'in isimleri mevcuttur. (R.2.345.-2.346., 2.541.-2.543.) Diğerisi ise Pakistan ve Çin kökenli Müslümanların mihraplarıdır. Bu mihraplar oldukça basit ve sadedir. (R.2.685., 2.694., 2.712., 2.720.) Çin kökenli Müslümanaların mihraplarının çoğunluğunda mihrabın ekseninde bir yazılı levha yer almaktadır. Böyle basit tarzda mihraplar Kuzey Tayland'da yaşayan Müslümanların mütevazilik ve basitlik düşüncesine verdikleri önemden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.[224]

20. yüzyılın ilk yarısında Tayland'da Arap tarzında mimarinin yaygınlaşması ve Tay Müslümanların çeşitli İslam mimarisi üslupları hakkında daha fazla bilgiye sahip olmasıyla, Tayland'daki camilerin mihraplarıda İslam ülkelerindeki mihrap nişlerine benzer şekilde inşa edilmeye başlanmıştır. Bu mihrap nişleri sivri kemer, yuvarlak kemer, basık kemer, at nalı kemer veya çok dilimli kemer formundadır. Mihrabın alınlık kısmında hat sanatı, köşelik ve kavsara kısımlarında ise Allah ve Hz. Peygember'in isimleri ya da diğer İslam sanatından bezemeler işlenmiştir. Bazı zaman kıble duvarında veya mihrapların ekseninde kıble yönünü vurgulanmak için, Mekke'deki kutsal mekânların tasvirleri ya da Kabe kapısı resmi yer alır. (R.2.291., 2.562., 2.615., 2.653., 2.732.)

Tayland'da bazı camilerdeki mihraplar günümüzde sadece sembol olarak varlığını sürdürür. Bu tür mihraplar cami yapımındaki yanlış kıble tayini nedeniyle kıbleye bakacak şekilde düzenlenememiştir. Müslümanlar namaz kılırken bu

[223] Müslüman toplumlarda sadakanın kurumsal bir hüviyet kazanması yönündeki en önemli gelişme cami, okul, köprü, aşevi, han, hamam gibi sosyal içerikli hizmetler veren hayır tesislerini oluşturup bunlarla ilgili vakıf müessesesinin ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in hadisinde yer alan "sadaka-i câriye" (sürekli, kalıcı hayır) kavramının özel bir öneme sahip olduğu görülür. Bkz.: M. Ali Duman, "Sadaka", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXXV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, s. 384.

[224] Chumpon Srisombat (muhabir), Kişisel Görüşme, Ağustos 8, 2018.

mihraplara bakmamakta olup yüzlerini doğru kıbleye doğru dönerek ibadetlerini yapmaktadırlar. (R.2.542., 2.546.)

J - Minberler: Tayland'daki minber yapımı (R.3.146.), mihrap olduğu gibi 16. yüzyılın başlarında güney bölgesinde inşa edilen camilerde başladığı düşünülmektedir. Ülkede bulunan minberler, başlangıçta basit ve sade bir oturacak yer veya iki üç basamak ile kısa bir ahşap minber şeklindedir. 19. yüzyılın ortalarında minberlerin formları daha geliştirilmiştir. Bu dönemde görülen minberler, mihrap sofası içinde veya mihrabın solunda yer almaktadır. Bu dönemde de basit basamaklı merdiven formlu minberlerden giriş, merdiven, köşk ve külah kısımlarından oluşan minberlere doğru bir gelişme bulunmaktadır. Yine 19. yüzyılın ortalarında Tayland'da özellikle Bangkok ve çevresindeki illerde bulunan camilerde mihrap ile minberlerin takım şekilde tasarlandıkları gözlemlenmektedir. Bu mihrap-minber takımı, yan yana yer alan iki tane köşk formundadır ve aynı üslubuna taşımaktadır. (R.3.147.) Güney ve Merkez Tayland'da bulunan birkaç minberde yerel sanatın izleri gözlemlenmektedir. Hindu kozmolojisindeki kutsal dağı temsil eden minberin alınlık kısmı ve stupa şekilde yapılan minberin külah kısmı bunlardan birkaçıdır. (R.2.209., 2.258.)

20. yüzyılın ilk yarısında Güney Tayland'da Arap tarzında camilerin yaygınlaşması sonucunda, Tayland'daki minberler de İslam ülkelerindeki minberlere benzer şekilde inşa edilmeye başlandı. Bu minberlerin külah kısmı, neredeyse hepsi kubbe örtüsü haline getirilmiştir. Minberler genellikle 3-5 basamak yüksekliğindedir. 20. yüzyılın ortalarında Tayland'da minber ve mihrap bir araya getirilerek yeni minber tarzı oluşmaya başladı. Bu minberler, mihrap sofası içinde mihrap ve minber iki yanda yer alan merdivenle birleştirilmiştir. (R.2.303., 2.657.) Ancak Bangkok'taki Şiiler ve ülkedeki Pakistan kökenli Müslümanlara ait minberler, eski zamanda yapılan ahşap minberlerin olduğu gibi oldukça kısa ve basittir. (R.2.347., 2.547., 2.686., 2.713., 2.723., 2.763.) Son yıllarda Tayland'daki bazı esnaflar standart minber tipleri tasarlanmaya başlamıştır. Günümüze Tayland'da yenilenen camilerde daha önce kullanılan minberler kullanılmaya devam edilmektedir. Bazı camilerin minberi diğer camilerden vakfedilmiştir. Bu da yine Sadaka-i Câriye kavramından kaynaklanmıştır.

K - Hanımlar Mahfilleri: Tayland'daki camilerde hanımlar mahfili genellikle harimin güneydoğu köşesinde veya asma katında yer almaktadır. Hanımlar mahfili ile harim arasında ise perde bulunmaktadır. (R.2.321., 2.478., 2.528., 2.570., 2.581., 2.764.) Bu mahfil oldukça sade yapılmıştır. Fakat Kuzey Tayland'daki Güney Asya ve Çin Müslümanların camilerinde genellikle kadınlara ayrılan bölümler erkeklerin namaz kıldığı bölümlerden bağımsız olarak inşa edilmiş yapılarda gerçekleştirilmektedir. Çünkü Kuzey Tayland'da yaşayan Güney Asya ve Çin Müslümanlara göre ibadet sırasında kadın ve erkekler aynı mekânda bulunmaması gerektiğinden dolayı yapıları ayrı bir şekilde inşa etmişlerdir. (R.2.739.)

Kuzey Tayland'daki Çin kökenli Müslümanların camiden bağımsız inşa edilen kadınlar mahfili geleneği, Çin'de uygulanan bir özellik olduğundan bu bölgede de oradaki yapı tarzı alınarak inşa edilmiştir. Güney Asya'da da bu uygulamayı görmekteyiz. Bu ayrımın ortaya çıkış nedeni, bayanların korunması amaçlıdır. Ancak günümüzde bu düşünce daha katı olmadığından bu Müslümanlar bazı camilerde kadınların da namaz kılması için harim içerisinde bir bölüm kadınlara ayrılmıştır.

3.5.8. Tayland'daki Camilerde Motif ve Süslemeler

Tayland'daki erken dönemde yapılan camiler, evler ve yerel mimarilerden uyarlandıkları için yapıların çoğu sade yapılıdırlar. Bölgede bulunan diğer dinlerin ibadet mekânlarından benimsenen camiler ise genellikle o dinlerin kültürlerinden kaynaklanan motiflerlerin etkileri görülmektedir. Tayland'da bulunan Müslümanların diğer ülkelerde bulunan sanatları öğrenmeye başlaması ile birlikte dini yapılardaki süsleme ve dekorlarda etkilediği görülmektedir. Tayland'daki camilerdeki motif ve süslemeler her dönemde bölgedeki yerel özelliklere ve o dönemlerde etkili olan sanat tarzlarına göre yorumlanarak değiştirilmektedir. Ancak genel olarak Tayland'daki bütün camilerde namaz kılan kişilerin dikkatini dağıtılmaması için süsleme sadece Allah'ı anmak amacıyla yapılmıştır ve çok fazla kullanılmamıştır.

Kuzey Tayland'daki Çin kökenli Müslümanlara ait camiler ve Pakistanlılara ait camilerde, ülkenin diğer bölgelerindeki camilere kıyasla çok daha az süslemelerin

uygulandığı gözlemlenmektedir. Bu da bu Müslüman gruplarının mütevazılık ve basitlik düşüncesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tayland'daki camilerde bulunan motif ve süsleme toplam beş türü ayrılmaktadır. Bunlar Yerel sanat tarzında motif ve süslemeler, Batı sanatı tarzında motif ve süslemeler, Çin sanatı tarzında motif ve süslemeler, İslam sanatı tarzında motif ve süslemeler ve devletlerin armalarına benzeyen motiflerdir.

3.5.8.1. Yerel Sanat Tarzında Motif ve Süslemeler

Tayland'daki cami mimarisinde bu tarz süsleme tipinin gelişimi, birinci dönemde gelişim (1786'dan öncesi-1851) inşa edilen camilerde görülmektedir. Bu yöresel sanat tipinde yapılan dekorasyonlar İslam'ın Tayland'da yaygınlaşması sonrası diğer dinler, yöresel sanatlar ve kültürler ile nasıl başarılı bir şekilde kaynaştığını göstermektedir. Buradaki camilerde bulunan yerel sanatının üsluplu motifleri ve süslemeleri, Malay sanatı tarzındaki motifler ve süslemelerin yanı sıra geleneksel Tay sanatı tarzında yapılan motifler ve süslemeler şeklinde iki yerel sanat tipini karşımıza çıkmaktadır.

a) Malay sanatı tarzında motif ve süslemeler: Bu motif ve süsleme tipi bilhassa Güney Tayland'ın Tayland-Malezya sınırındaki şehirler ve Merkez Tayland'da bulunan Malay kökenli cemaatlere ait ahşap ve yığma kâgir camilerde bulunmaktadır. Tayland'daki Malay Müslümanlarının ve Malezya'daki Müslümanların camilerinin ortak süsleme özelliğidir. Allah'ın yarattıklarının güzelliklerini simgelemek amacıyla genellikle bitkisel motifler kullanılmıştır. Motiflerde uygulanan teknikler ahşap oyma, ahşap üzerine el boyama, alçı işçilik ve camaltı boyama teknikleridir. En çok tercih edilen, ahşap oyma tekniğidir. Çatının üçgen alınlığı, çatının dikmeleri, merdiven korkuluğu, kapı ve pencere açıklıklarının alınlıkları, havalandırma panosu ve minber gibi cami elemanlarında bu motif ve süslemeler hakimdir.

Tayland'daki camilerde işlenen Malay sanatı tarzında motif ve süslemeler bölgede yetişen bitkiler veya canlı formlarından stilize edilmiştir. (R.2.9., 2.16., 2.71., 2.79.-2.80., 2.110., 2.210., 2.254.) Üçgen çerçeve içinde yer alan bitki

motifleri (R.2.13.-2.15., 2.259.) ise Hindu-Budist sanatındaki *Sumeru* Dağı veya *Kala Makara* motiflerinden stilize edildiği anlaşılmaktadır. (R.3.34.) Malay sanatı stilinde bitkisel motiflerin dışında radyal güneş motifi de vardır. Günün başlangıcını temsil eden bu motif Güney Tayland'daki camilerde bulunmaktadır. Radyal güneş motifi genellikle camilerin kapılarının üçgen alınlıklarında yer almakta olup kabartmalı olarak yapılmıştır. (R.2.141.) Radyal güneş motifi, Tayland-Malezya sınırındaki ve Kuzeydoğu Malezya'daki birçok yapıda görülmektedir. (R.3.36.)

b) Geleneksel Tay sanatı tarzında motif ve süslemeler: Tayland'ın geleneksel sanat tarzından kaynaklanan bu motif ve süslemeler, Bangkok ile çevresi ve ülkenin güney bölgesinin orta kesimindeki camilerde görülür. Bu motiflerin bulunduğu camiler genellikle tarihi camiler ve Tayland'ın geleneksel mimarisiyle yapılmış olan camilerdir. Camilerde işlenen geleneksel Tay sanatı tarzı motif ve süslemeler üç türe ayrılmaktadır. İlki Geleneksel Tay tezyinatları: *Gan khod, phum khao bin, fueang, bua, gab* ve *pudtan* motifleridir. (R.3.37.-3.39., 3.82.-3.84.) Tayland'daki Budist tapınakları ve saraylarda görülen bu tezyinatlar ahşap oyma, altın yaldızlı, alçı ve el boyama gibi çeşitli teknikler ile yapılmıştır. Motifler duvarlar, sütunlar, kapı ve pencere alınlıkları, mihrap ve minber gibi caminin çeşitli bölgelerine uygulanmıştır. (R.2.202., 2.226., 2.290., 2.293., 2.609., 2.366.)

İkincisi ise Brahma mitolojisindeki bir yaratık olan ve Tay krallarının gücünün bir simgesi olan *Krut Pha* (uçan garuda) tasviridir. Elimizde *Krut Pha*'nın betiminin bulunduğu cami, yalnızca Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'dur. Buradaki *Krut Pha* el boyama tekniğiyle yapılmış olup, caminin çatısının doğu cephesindeki üçgen alınlıkta yer almaktadır. (R.2.203.) *Krut Pha* motifinin dini mimarilerde kullanılması sebebiyle bu motif, Tayland'daki camilerle özdeşleşmiştir. (R.3.40.)

Sonucusu ise Bangkok'ta Kral III. Rama zamanında (1824-1851) moda olan çerçeve içinde hat sanatı panosu ve çini tabak kakma tekniğidir. Günümüze ulaşan bu süsleme uygulamasının görülebildiği cami, yalnızca Bangkok'taki Masyid Bang Luang'dır. (R.2.364.-2.365.) Çerçeve içinde hat sanatı panosu caminin pencere açıklıklarının üstüne yerleştirilmiştir. Çini tabak kakma ise caminin iç mekân duvarında görülmektedir. Bu süsleme gelenekleri Bangkok'ta 19. yüzyılın ilk

yarısında yapılan Budist tapınaklarında görülen aynı süslemelerden örnek alındığı anlaşılmaktadır. (R.3.85., 3.87.)

20. yüzyılın ilk yarısında Tayland'da Arap mimarisinin popülarite kazanmasından dolayı buradaki camilerde, yerel üsluplu dekorasyonlar daha da azalmış ve neredeyse kullanılmaz olmuştur. Ancak Malay sanatı tarzındaki motif ve süslemeler halen Tayland'daki İslam sanatı alanından kaybolmamıştır. Çünkü günümüzde Tayland'ın güneyinde yaşayan Müslümanlar Malay kültürünü korunmak amacıyla camilerde, bitkisel motifli ahşap oyma sanatını uygulamayı sürdürmek suretiyle yaşatmaktadır.

3.5.8.2. Batı Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler

Bu motif ve süslemeler, Tayland'daki cami mimarisinin gelişiminin ikinci döneminde (1851-1931) inşa edilen Bangkok ve çevresindeki camilerde bulunmaktadır. Bu dönemdeki camilerde görülen motif ve süslemeler, Tayland'daki Avrupa stilinde inşa edilen yapılar ve Güneydoğu Asya ülkelerindeki sömürge dönemi mimarisinde bulunan motiflerden ödünç alınmıştır. Natüralist çiçek, kıvrıkdal ve diğer bitkisel motiflerin yanı sıra parapetler, kompozit başlıklı sütunlar, kat kornişler, saçak altı süsler, yumurta-ok dizileri, volütler, palmette motifleri ve alçıdan yapılan su kapları gibi Batı mimarisinin süs unsurları da bu camilerde hareketlendirilmiştir. Bu bezemeler hafif veya yüksek alçı kabartma olarak yapılmıştır. Bitkisel motiflerde bazen, İslam'da cennet bahçesinde bulunduğuna inanılan meyveler, üzüm ve nar motifleri görülmektedir. (R.2.404.)

Bunun dışında *Khanompang Khing* olarak tanınan ajurlu bitkisel motifli ahşap işçilikler de yaygın olarak uygulanmıştır. Viktorya mimarisi ile alakalı bu ajurlu motif, Güney Tayland ve Bangkok'taki yığma kâgir camilerin saçak süsü, korkuluklar, kapı alınlıkları, mihraplar ve havalandırma panolarında işlenmiştir. (R.2.282., 2.284., 2.339.-2.340., 2.345., 2.394., 2.415., 2.443., 2.628., 2.670.)

3.5.8.3. Çin Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler

19. yüzyılın ikinci yarısında hatırı sayılır miktarda Çinli çalışmak için Tayland'a göçmüştür. O dönemde Tayland'da birçok yığma kâgir yapılarının

inşasında Çinli işçiler görevlendirilmiştir. Bu Çinli işçiler inşa ettikleri yapılarda kendi mimari yapılarından motifler eklemişlerdir. Tayland'a yaşayan Müslümanlar, Çinlilerin inşa etmiş olduğu yapılardaki Çin motiflerini beğenmiş ve inşa ettikleri camilerde kullanmışlardır. Bu sebeple Tayland'ın kuzeydoğu bölgesi hariç ülkenin birçok yerinde inşa edilen camilerde Çin sanatından motifler izlenmektedir. Bu motiflerin çoğu Çin kültüründe uğur getirdiğine inanılan semboller olup İslam inancına tezat düşmeyen formlara sahiptir. Bu motifler Svastika motifi, Çin stilinde nilüfer motifi, Çin stilinde vazo içinde çiçek motifi ve uzun ömürlülük motifi (*sol*) dir. Ayrıca çini blok kakma tekniği de bulunmaktadır.

a) Svastika motifi: Çin'deki Budist kültüründe sonsuzluğu simgeleyen Svastika motifi (R.3.41.), Güney Tayland'daki ahşap camilerin harim giriş kapısında ve havalandırma panolarında rastlanmaktadır. Ancak bu yapılarda Svastika motifinin kullanımının gerekçesine dair bir malumat bulunmamaktadır. (R.2.77.)

b) Çin stilinde nilüfer motifi: Çin tarzında nilüfer motifi, Bangkok'taki Masyid Mahanak'ın minberinin oturma yerinde bulunmaktadır. (R.2.525.) Nilüfer, Budizmin en açıklayıcı sembollerinden biri ve aynı zamanda da Çin kültüründe hayırlı kabul edilen sekiz sembolden biridir. (R.3.89.) Budizm'de bu çiçek, çamurlu sularda büyüyen aydınlanmış zihni temsil etmektedir. Tayland'daki camilerde işlenen nilüfer motifinin de hayırlı bir simge olarak alınıp kullanıldığı düşünülebilir.

c) Çin stilinde vazo içinde çiçek motifi: Çin stilindeki vazo içinde çiçek motifine Bangkok'taki Masyid Mahanak'ın minberinin yan cephelerinde rastlanmaktadır. (R.2.526.) Bu motif "*krueang tang*" olarak tanınan, Çin sanatından etkilenen bir Tay resim sanatı türüne benzemektedir. (R.3.90.) Bu resim sanatı, Kral III. Rama çağında (1824-1851) yapılan Budist tapınaklarında da görülür. Muhtemelen *krueang tang* resimleri, dini yapıları süslendiği için Müslümanlar da camilerde bu resim tipini kullanmaktadırlar.

d) Uzun ömrülük motifi (*sol*): Çince'de *sol* olarak adlandırılan uzun ömürlülük motifi (R.3.91.), Bangkok'taki Masyid Mahanak'ın mimberin yan cephesini dolduran vazo içinde çiçek motifleri görülmektedir. (R.2.527.) Vazonun orta kesminde görülen bu motif benzer şekilde Kuzey Tayland'daki Çin kökenli

Müslümanlara ait Masyid Ar Rohmah'ın hanımlar binasının kapı açıklıklarında ve engelli rampası korkuluklarında da görülebilmektedir. Masyid Mahanak'ta bulunan *sol* motifi uğurlu sembol olarak kullanılırken, Masyid Ar Rohmah'ın hanımlar binasında bezenen *sol* motifi ise Çin Müslümanların etnik kimliğini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. (R.2.744.)

e) Çini blok kakma: Bu çini blokun süslemesi kakma tekniğiyle yapılmış olup camilerde havalandırma panosu olarak kullanılmıştır ya da duvarlar arasındaki açıklıklarda korkuluk olarak da kullanılmıştır. (R.2.108., 2.342.) Büyük ihtimalle Tayland'daki camilerde bulunan çini bloklardaki kakma tekniği, Çinlilere ait yapılarda dekore edilen çini blok kakma tekniklerinden örnek alınmıştır.

3.5.8.4. İslam Sanatı Tarzında Motif ve Süslemeler

Bu motif ve süslemeler Tayland'daki cami mimarisinin gelişiminin üçüncü döneminden (1931-1990) bu yana ülke çapındaki bütün camilerde rastlanmaktadır. Müslüman ülkelerinde de görüldüğü gibi bu motifler genellikle yabancı ustalar tarafından yapılmıştır. Genellikle günümüzdeki malzemeler ve inşa teknolojisi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tayland'daki camilerde işlenen İslam sanatı üsluplu motif ve süslemeler, aşağdaki gibi altı türe ayrılmaktadır:

a) Yazılar ve hat sanatları: Tayland'da erken dönemlerde inşa edilen camilerde çok fazla süs kitabeler bulunmamaktadır. Zira o zamanlarda Tayland'daki Müslümanların Arapça ve kaligrafi ile ilgili bilgi ve becerisi yoktu. Tayland'da bilinen en erken tarihli Arapça kitabeler, ülkenin güneyindeki tarihi camilerde bulunmaktadır. Çünkü o bölgede yaşayan Malay kökenli Müslümanlar uzun zamandan beri Arapça tecrübesine sahiptir ve Javi dili (Arapça alfabesiyle yazılan Malayca) kullanmaktadır. Pattani'deki Masyid Darul Na İm'in duvarında da onarım öncesinde Arapça yazılar olduğu belirtmektedir. Güney Tayland'daki camilerde Masyid Darul Na İm'de olduğu gibi eskiden beri dekorasyon olarak kullanılan Arapça veya Javi kitabeler görmek mümkündür. Ancak bu kitabeler yapının onarımı esnasında veya yapının yıkılması sonrasında ortadan kalkmıştır.

Tayland'da bulunan elimizdeki en eski tarihli Müslümanlara ait yazı süslemesi, Bangkok'taki Masyid Tonson'a ait hac mekânlarının tasviri ve kitabeli ahşap levhadır. (R.2.291.) Bu levha yapılış tarihi hakkında bilgimiz yok olsa da levhadaki resim ve yazının tarzına göre yerel ustaların eseri olmalıdır.[225] Taylandlı Müslümanlar Arapça'yı öğrendikçe ve yabancı Müslümanlar ile daha fazla temasta bulundukça Tayland'daki camilerde daha fazla hat sanatı ve Arapça kitabeler ile süslenmeye başlanmıştır. Bunlar ilk olarak yabancı ustaların elinden çıkan eserlerdir. Taylandlı Müslümanlar tarafından yapılan kaligrafi eserler ise son dönemlerde görülmeye başlamıştır.

Tay Müslümanların camilerinde süslenen yazılar, dini içerikli olduğu için genellikle yapının giriş kapısının üstü, kubbenin kasnağı ve pencere açıklıkları gibi caminin üst kısımlarında yer almaktadır.[226] Yazıların en sık bulunduğu yerler mihrap ve minberdir. Yazılar; ahşap oyma, kabartmalı olarak yapılan sıva ve alçı, ajurlu ve cam boyama teknikleriyle yapılmıştır. Ferforje parmaklıkları olarak yapılan yazılar ve ahşap veya akrilik levha üzerine yapılan kitabeler de vardır. (R.3.148.)

Tayland'daki camilerde bulunan yazı süslemeler hem genel yazı, hem de hat sanatı olarak yazılmıştır. En çok kullanılan yazı tipi sülüsdür. Bazen de nesih ve divani tipleri kullanılmaktadır. Tayland'daki camilerde görülen yazılar genellikle Arapça yazılmakla beraber bazı Müslüman etnik grupların kendi dilleri ve yazım tarzları ile yazılan kitabeleri de vardır. Bunlar Güney Tayland'daki Malay kökenli Müslümanların Javi alfabesi (R.2.51.), Kuzey Tayland'daki Çin kökenli Müslümanların Çince ve *Sini* olarak adlandırılan Arapça hat ile Çin yazı kültürünü birleştiren kaligrafisidir. (R.2.695., 2.745.)

Sanat bakımından önem taşıyan diğer bir yazı süslemesi ise müsenna tarzılı yazılardır. 19. yüzyılın ortalarında Tayland'da görülmeye başlanan bu yazı tipine, ülkenin güney ve merkez bölgesinde rastlanmaktadır. Aynalı olarak yazılan kitabeler; Kuran'ı Kerim'den ayetler, Hz. Peygemberin ismi, dört halifenin adları

[225] Wasamon Sanasen, "Naewkid Rubbap Lae Pattanakan Kong Mihrap Khong Masyid Tonson Khet Bangkok Yai Krungthep Mahanakon (Tonson Camii'nin Mihrabının Kavramı, Üslubu ve Gelişimi)", *Silpakorn* Üniversitesi, Sanat Teorisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Krungthep, 2014, s. 214.

[226] Niran Kanthawithi (Hattat), Kişisel Görüşme, 18 Eylül 2018.

gibi ifadelerin yazılmasından oluşturulmuştur. (R.2.229., 2.264., 2.354., 2.650., 2.412.-2.413., 2.415., 2.418, 3.97.) Tayland'daki Müslümanların bu yazım tekniklerini, Malezya veya Endonezya'dan örnek aldıkları (R.3.44., 3.47.) ya da haca gidenler tarafından getirilen hediyelik eşyalarından öğrendikleri düşünülmektedir. Bangkok'ta Masyid Haroon ve bazı camilerde bulunan aynalı olarak yazılan Malayca ile karıştırılarak Arapça hat sanatları bu fikri desteklemektedir. (R.2.412.-2.413., 2.415., 2.418)

Tay Müslümanların camilerinde bulunan yazılar genellikle Allah, cami adabı ve ibadet ile ilgili metinlerden alımıştır. Bu yazılar süslenecek alanın büyüklüğüne uygun uzunlukta metinlerdir.[227] Mesela Allah ismi, Esma-ül Hüsna, Hz. Peygamber'in adı, dört halifenin ismi, Kuran-ı Kerim'den alınan ayetler, Kelime-i Şehadet, Besmele, Salavat-ı Şerife, Ayetel Kürsi, dualar ve Hadis-i Şerif sözleridir. Bazen de caminin yapılış tarihi ve vakfeden kişilerin isimleri yazılmaktadır. Ancak Tayland'daki camilerde en çok kullanılan yazılar Kuran-ı Kerim'den alıntılanan metinlerdir. Ayet-el Kürsi, Bakara Suresinin bazı ayetleri, Mülk Suresi, Tevbe Suresi, Ahzab Suresi, İhlas Suresi ve Fatiha Suresi en çok rastlanan ayetlerin başında gelmektedir.

Bangkok'taki Şiilere ait camilerde ise, Ehl-i Beyt'in isimleri ve bazen de Şii oniki imam ile ilgili yazılar hakimdir. (R.2.333., 2.341., 2.346., 2.543.) Ayrıca birkaç yazıt belirli bir fonksiyonu taşıdığı için, caminin belirli yerlerine yerleştirilmektedir. Bunlar: Namaz kılmadan önce okunması için kıble duvarında veya mihrapda yer alan Fatiha Suresi (R.2.695.), manevi ortam yaratmak ve kötülüklerden korunmak için kubbelerin kasnaklarına yazılan Ayet-el Kürsi[228] (R.2.169.) ve camiye girerken ve camiden çıkarken okunması için giriş kapısının üstünde yazılan dualardır.

Günümüzde Tayland'da Arapça hat sanatına, geçmişte olduğundan daha fazla önem verilmektedir. Birçok Taylandlı Müslüman hat sanatı üzerinde çalışmaktadır ve birkaç saygı duyulan usta hattat öne çıkarılmıştır. Günümüzde Tayland'daki camilerde kullanılan yazı süslemesi ve hat sanatı Taylandlı Müslüman ustalar

[227] A.e.
[228] Wisit Janwiset (Masyid Yamiul Muttakin'nin mütevelisi), Kişisel Görüşme, Haziran 12, 2018.

tarafından yazılmaktadır. Yazılmakta olan bu metin örnekleri yerel ustalar tarafından üretildiği gibi, yurt dışından da getirilen örnekler bulunmaktadır.

b) Bitkisel motifler: Bitkisel motifler, İslam'da cennet bahçesi ve Allah'ın yarattıklarının güzelliklerini simgelemesi açısından önem arz etmektedir. Bu motifler son dönemlerde yapılmış ve çini işçilik, alçı işçilik, kalemişi veya el boyama teknikleriyle yapılmıştır. Motiflere vejetal, kıvrıkdal ve arabesk motifi olarak rastlanmaktadır. Bu motifler çoğunlukla giriş kapısında, kıble duvarında ve mihrap sofasında yer almaktadır. (R.2.310., 2.316., 2.333., 2.345., 2.462.-2.466., 2.538.)

c) Geometrik desenler: Tayland'daki camilerde geometrik desen kullanımı 20. yüzyılın ortalarında görülmeye başlanmıştır. Bangkok'taki Masyid Tonson 3. yapısının minberinde kullanılan geometrik desenli parmaklık ve korkuluklar bu süslemenin kullanıldığı bir habercisidir. (R.2.304.-2.305.) Geometrik desenler Tayland'da bulunan camilerde fazla kullanılmadığı görülmektedir. Ancak son dönemlerde inşa edilen yapılarda ve restore edilen yapılarda geometrik desenli süslemenin kullanıldığı görülmektedir.

Tayland'daki camilerde kullanılan geometrik desenler genellikle ajur ve oyma tekniği kullanılarak yapılmıştır. Bu süslemenin caminin mihrap, minber, korkuluklara ve havalandırma panolarında kullanıldığı görülmektedir. Tayland'da bulunan Müslümanlar geometrik süslemeler konusunda çok fazla deneyime sahip olmadıklarından dolayı genellikle yaptıkları bu süsleme motifleri diğer ülkelerde uygulanan süslemelerin kopyası olmuştur.[229] Ancak son yıllarda Tayland Islam Sanatı Enstitüsü camilerde Geleneksel Tay sanatı, İslam sanatının geometrik desenler ile karıştırarak Tayland'da özgü yeni bir geometrik desen oluşturmaya çalışmaktadırlar. Günümüzde geometrik desenler Tayland'daki camilerde gittikçe yaygın olarak uygulanmaktadır.

d) Figürlü motifler: Tayland'daki camilerde görülen figürlü süslemeler Hindu, Budist ve yerel dinler gibi daha önce bu topraklarda hakim olan inançların yanı sıra Tay kültüründende etkilenmiştir. Yaratık tasvirleri, ülkenin güney ve

[229] Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019.

merkez bölgesi gibi uzun İslam tarihine sahip bölgelerde karşımıza çıkmaktadır. Tayland'daki camilerde bulunan İslam sanatının figürlü motifleri Burak tasviri ve Şiilerin figürlü motifleridir.

Burak tasviri: İsrâ ve Mi'rac hikayesinde bulunan Burak, Güney Tayland'daki bazı camilerde bulunmaktadır. Bunlar Masyid Yabalrod Rohmah'ın kuzey kapısının alınlığında oyma tekniğinde ve Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun batı cephesindeki üçgen alınlıkta yer alan boyama tekniğinde Burak tasviridir. (R.2.202.) Yerel halka göre 1960-1970'li yıllarda Burak resimleri, Hindistan'dan getirilmiştir. İsrâ ve Mi'rac hikayesini çocuklara anlatmak için Güney Tayland'da birçok evde ve camilerde Burak tasviri mevcuttur. Geleneksel Tay mimarisinde yapıyı kötülüklerden korumak için yapının alınlığında Budist ve Hindu mitolojisinden kabartmalı uçan Garuda tasviri yer almaktadır. (R.3.40.) Müslümanların camilerini korunmak için uçan Garuda yerine İslam mitolojisindeki Burak tasvirini yerleştirmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Ayrıca Burak tasvirlerini en azından 20. yüzyılın başlarında Bangkok'ta da bulmak mümkün olmaktadır. Çünkü 1916'da kaydedilen Tayland'ın hükümet gazetesinde, o yıl Bangkok ve çevresindeki camilerin imamlarının, Kral VI. Rama'nın doğum günü vesilesiyle bir altın asa Kral VI. Rama'ya amağan ettiklerini belirtmektedir. Asanın bir kısmı Burak biçimiyle işlenmiştir.[230] Belki de Tay Müslümanlar Hz. Peygember'in özel aracı olan Burak'ı, Tay kralların kuvvetini simgeleyen *Krut* ile karşılaştırmışlardır. *Krut* diğer dinlerin mitolojisinde yaratık olduğundan dolayı yerine İslam'a uygun olan Burak yerleştirmişlerdir.

Şiilerin figürlü motifler: Figürlü motif kullanımı, Bangkok'taki Şiilerin camilerinin bir karakteristiğidir. Normalde İslam ikonolojisinde dini yapıların asıl ibadet bölümünde figürlü motiflere yer verilmez. Fakat Şiiler Kerbela yasını diri tutmak amacıyla, bu figürlü motif kullanma kuralını esnetip, ibadet yapılarının duvarlarında olayı anlatan sahnelerlerin yer aldığı motiflerle süslemişlerdir. Çünkü bu Müslüman gruba göre camiler sadece Allah'a ibadet mekânları değil, Allah

[230] **Racha Gijja Nubeksa (Hükümet Gazetesi)**, 14 Ocak, 1916, cilt 33, s. 2822-2823,

uğruna savaşan ve canını veren şehitlerin (imamların) anma mekânlardır. Nitekim Şiilere göre camilerin dini konulu resimlerle süslenmesinde hiç bir sakınca yoktur.

Şiilerin camilerindeki resimler, Kuran-ı Kerim metinlerinin illüstrasyonu ve Kerbela Olayı ile ilgili hikayeleri anlatmaktadır. Gudi Charoenphat'ın onarım öncesi iç mekândaki bir cephede, kuşlar, çiçekler, dallar ve yazılar çizilmiştir. (R.2.333.-2.334.) Bu cephedeki pencere açıklıklarının üzerinde de iki tane camaltı tekniğinde resim vardır. Birisi çift Burak ve diğerisi ise İmam-ı Hüseyin'in öldükten sonra atı Zülcenah'ın çadıra geri dönerkenki sahne olduğu düşünülmektedir. (R.2.335.-2.336.)

İslam'da kutsal mekânların tasvirleri: Tayland'daki camilerde İslam'da kutsal mekânların betimlerine de rastlanmaktadır. Bunların çoğu Suudi Arabistan'da Mekke'deki Kâbe, Mescid-i Harâm ve Medine'deki Mescid-i Nebevi'lerin tasvileridir. Kâbe, İslam dininde en kutsal sayılan ve her gün beş defa secde edilen mekândır. Mescid-i Harâm, Kâbe'yi kuşatan ve yeryüzünde bilinen en eski camidir. Mescid-i Nebevi ise Peygamberimiz, Mekke'den Medine'ye hicret ettiği zaman inşa edilen ve Peygamber'in kabrinin de bulunduğu camidir. Ayrıca hac yolculuklarının çok zor olması sebebiyle Müslümanlar bu mukaddes mekânlara büyük özlem duymuşlardır. Bu yüzden o toprakları ziyaret eden kimselerin yaptıkları tasvirler çok anlamlıydı.

Bu mekânların önemlerinin sebebiyle Tayland'daki Müslümanlar bu mekânların tasvirleriyle din yapılarını süslenmektedir. En çok kullanılan Kabe ve Mescid-i Harâm'dır. Kabe, bütün yapısı ile ya da sadece kapısı olarak betimlenmiştir. Mescid-i Harâm ve Kabe'nin imgeleri genellikle kıble istikametini vurgulamak amacıyla caminin kıble duvarı veya mihrap sofasında işlenmiştir. Bu mekânların tasvirleri oyma ve el boyama tekniklerin yanı sıra fotoğraf şekilde de bulunmaktadır.

Tayland'da Müslümanların önemli mekânların tasvirlerinin buluduğu en erken dönem cami, Bangkok'taki Masyid Tonson'dur. Bu camiye ait ahşap oyma levha, üzerinde Arafat dağı ve Mescid-i Harâm gibi Müslümanların Hac töreninde uğradığı yerleri betimlenmiştir. Bunların hemen altında da Mescid-i Nebevi'nin tasviri vardır. (R.2.291.) Masyid Tonson'a ait levhaya benzeyen oyma levha, Phra

Nakhon Si Ayutthaya'daki Masyid Takia Yokin Ratchamis Jinja Sayam'da bulunmaktadır. (R.2.615.)

Mevcut kanıtlara göre İslam dünyasında kutsal mekânların betimlenmesinin geleneği 11. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır.[231] (R.3.149.) Bu tasvirler; hac vekaletnamesi[232], hac rehberlik haritası, kıblenüma, kitap, seccade ve hediyelik eşyalarda betimlenmiştir. Camilerde işlenen duvar resmi veya çiniler şeklinde de bulunmaktadır. Mukaddes mekânların tasvirlerinin uygulanması, 16.-19. yüzyılında Türkiye, Kuzey Afrika bölgesi, İran ve Hindistan'da oldukça yaygınlaşmış (R.3.150.) ve daha sonra 19. yüzyılın başlarında Güneydoğu Asya bölgesinde görülmeye başlamıştır. (R.3.151.-3.152.) Büyük ihtimalle bu uygulama, Güneydoğu Asyalı Müslümanların Suudi Arabistan'dan veya diğer İslam ülkelerinden hediyelik eşyaları getirmesi vasıtasıyla bu bölgeye ulaşmıştır. Tayland'da bulunan levhalar üzerinde işlenen mukaddes mekânların tasvirleri de yurtdışından getirilen hediyelik eşyalarında görülen bu tasvirlerin model alınması ile yapılmıştır.

Hilal ile yıldız sembolü: Dünyada İslâmiyet'in en belirgin simgesi olarak tanınan hilal-yıldız motifi, Tayland'da 20. yüzyılın başlarından bu yana camilerde bezeme olarak yoğun şekilde kullanılmaktadır. Tayland'da hilal ve yıldız sembolü, İslam ve Müslüman toplumunun güçlü bir sembolü olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Tayland'daki Müslümanlar kubbe ve minare gibi caminin sembollerini inşa edemezlerse camilerinin herhangi bir yerine hilal ve yıldız motifi koymaktadırlar. (R.2.126., 2.182., 2.289., 2.407., 2.667., 2.683., 2.697., 2.767.)

Tayland'da görülen hilal ve yıldız motifi, kubbe veya minare, mihrab ve minberin aleminde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu motifteki yıldız, Türkiye bayrağında görüldüğü gibi genellikle beş kollu şekildedir. Bazı camilerde standart yıldız motifinden farklı olmak amacıyla üç veya altı kollu yıldız motifi tercih edilmektedir. (R.2.556., 2.641.) Bazen yıldız motifi radyal güneş biçiminde yapılmış

[231] Aga Khan Trust for Culture, **Architecture in Islamic Arts: Treasures of the Aga Khan Museum**, Geneva, Aga Khan Trust for Culture, 2011, s. 34.

[232] Hacca kendileri gidemeyip vekil gönderen kişiler, tüm farizaların yerine getirildiğini görmek amacıyla bu tür belgeler alırdı.

ve iç kısmında dini içerikli yazılar bulunmaktadır. (R.2.440.) Ancak hilal-yıldız motifi, Şiilerin camilerinde nadiren görülmektedir.

Tayland'a hilal-yıldız sembolünün gelmesi hakkında çok fazla bilgimiz yoktur. Elimizdeki belgeler ve Tayland'daki Müslümaların hilal-yıldız motifi kullanımlarına göre hilal-yıldızlı motif, Osmanlı İmparatorluğu'nundan gelip 19. yüzyılın sonlarında Güney Asya ülkelerine ulaşmıştır. Tayland'da 20. yüzyılın başlarından itibaren hilal-yıldız motifi kullanılmaya başlanmıştır. Büyük itimalle Tayland'a bu motif, Malezya veya Endonezya'dan almıştır.

Tayland'da görülen Arma-i Osmanî motifi ise haca gidenlerin Mekke, Medine ve Hicaz'dan getirdiği hediyelik eşyalardan kopya edilmiştir. O zamanlarda Arap toprakları, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğindeydi. Hacca giden yollardaki birçok yapılarda ve orada bulunan hediyelik eşyalarda, Arma-i Osmanî motifi ve hilal-yıldız simgesi gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun sembolleri bulunmaktaydı.[233] (R.3.153.) Aynı dönemde dünyada hilal-yıldız motifinin İslâmiyet'in temsili olarak yoğun şekilde kullanan tek ülke Osmanlı Devleti'dir.[234]

3.5.8.5. Devletlerin Armalarına Benzeyen Motifler

Motifler ve sembollerin dışında Tayland'daki Müslümanlar, çeşitli devletlerin armaları da camileri süslemektedirler. Bunlar asıl armalara yakın olarak ya da stilize olarak yapılmışlardır. Kullanılan armalar; Siyam Krallığı'nın arması, Arma-i Osmanî ve Riau-Lingga Sultanlığı'nın armasıdır.

---

[233] Chokchai Wongtanee (Barış Çalışma Enstitüsü'nün Öğretim Üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 11, 2018.

[234] Hilal, Osmanlıların miras almasından önce İslam rejimlerinin savaş bayrakları üzerinde yer almaktaydı. Hilal motifinin camilerde alem olarak yaygın kullanımı ise Selçuklular'ın Ani Ermeni Katedralini camiye dönüştürmesiyle yaklaşık olarak 1160'lara dayanmaktadır. Türkiye'nin şu andaki kırmızı zemin üzerine beyaz bir hilal ve yıldız olan bayrağının atası, 1793'te devletin donanmasının sembolü olarak tanıtılmıştır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren hilal ve yıldız sembolü, Osmanlı imparatorluğu'nun neredeyse bütün birimlerinin görsellerinde yer almaktadır. Bu motifin Osmanlı devletini tanımlamak için kullanılmasında 19.yüzyılın başlarında genel bir fikir birliğine varılmıştır. Osmanlı bayrağının hilal-yıldız öğesi Türkiye cumhuriyeti bayrağında varlığını korumaya devam etmiş ve ayrıca yeni kurulan İslam ülkelerinin bayraklarına da ilham olmuştur. Bkz.: Sinan Ceco, **İstanbul'un 100 Sembolü**, İstanbul, Kültür A.Ş., 2010, s. 77 ve Christiane Gruber, Ed., **The Moon: A Voyage Through Time**, Toronto, The Aga Khan Museum, 2019, s. 48-51.

a) Siyam Krallığı'nın armasına benzer motifi: Kral V. Rama zamanında (1868-1910) tasarlanan Siyam Krallığı'nın arması, Siyam Krallığı'nın resmi sembolü olarak kullanılmıştır. (R.3.96.) Bu armaya taklit edilen motif Bangkok'taki Masyid Yamiul Koyriyah'ın mihrap sofası üzerindeki oyma levhanın üzerinde yer almaktadır. Motifte müsenna tarzında dört halifenin isimleri yazılmıştır. (R.3.97.)

b) Arma-i Osmanî motifi: Tayland'ın merkez bölgesi başta olmak üzere, Bangkok'taki camilerde rastlanmaktadır. Bu motif 1981'de Siyam elçisinin Osmanlı İmparatorluğuna gerçekleştirdiği diplomatik ziyaret sonrasında Taylandlı Müslümanlar arasında da tanınmaya başlamıştır. Ayrıca Taylandlı Müslümanlar, Arma-i Osmanî'yi hacca gidenlerin getirdiği hediyelik eşyalardan, Mekke ve Medine'deki Arma-i Osmanî bulunan yapılara ait fotoğraflardan öğrenmek imkânına sahiplerdi. O zamanlarda Tayland'daki Müslümanlar, İslam uluslarının merkezi olan Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduklarını ifade etmek amacıyla Arma-i Osmanî motifini camilerde kullanmışlardır.

Arma-i Osmanî Bangkok'taki Masyid Tonson'da yaklaşık 1906'da ahşap oyma olarak ve Masyid Bang Uthit'te ise alçı işçiliği şeklinde yapılmıştır. (R.2.281., 2.451.) Bunlar orijinal Arma-i Osmanî'ye oldukça benzer olarak yapılmışlardır. (R.3.95.) Sadece tuğra, kitabe ve nişanlar gibi bazı detaylar eksiktir. Osmanlı arması motifi bulunan başka camilerin de olduğu bildirilmektedir ancak daha sonra bu motif camilerden çıkarılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmesinden sonra Tayland'daki camilerde Arma-i Osmanî motifi daha az bulunur olmuştur.

c) Riau-Lingga Sultanlığı'nın armasına benzer motifi: Endonezya'da 1824-1911 tarihi arasında hüküm süren Malay kökenli Riau-Lingga Sultanlığı'nın armasını çağırıştıran bu motif, Songkhla'daki Masyid Yabalrod Rahmah'ın sütunlu girişinin taç kısmında görülmektedir. (R.2.263.) Buradaki Müslümanların Riau-Lingga Sultanlığı'nın armasını (R.3.46.), Malezya'daki sanat eserlerinden veya Endonezyalılardan öğrenmiş olmaları mümkündür. (R.3.47.) Armada Allah, Muhammad ve Saf Suresinin 13. ayetinden alınan metinleri, din konulu olduğu için bu arma kopya edilip Masyid Yabalrod Rahmah'ın yapısında işlendiği düşünülmektedir.

3.5.9. Tayland'daki Camilere Bağlı Diğer Birimler

Avlu Kapıları: Caminin alanını belirtmek amacıyla yaptırılan avlu kapısı, genellikle büyük ve orta ölçekli camilerde bulunmaktadır. Tayland'daki camilerin avlu kapılarının çeşitli tasarımları vardır. Örneğin kapı açıklık üst kısmında cami ismi yazılan bir pano ve panonun üzerinde süs kubbe, sağlı sollu birer süs kubbe ile tamamlanmıştır. (R.2.410., 2.481., 2.618., 2.702., 2.756., 2.773.) Rahle üzerinde Kuran-ı Kerim'e benzeyen formlu avlu kapısı da Müslümanların ibadet mekânının iyi bir ifadesidir. (R.2.156.) Basit bir kapı ancak kapı açıklığındaki sütunlar üzerinde küçük kubbe ile tamamlanan avlu kapılar da çok fazla görmekteyiz.

Sandal İskeleleri: Eski zamanda Tayland'daki ana ulaşım yolu su kanallarıydı. O dönemlerde yapılar ve camiler genelde nehir veya kanal kıyılarına inşa edilmiştir. Her bir caminin kendine ait bir sandal iskelesi mevcuttur. Günümüze ulaşan güzel sandal iskelesi örnekleri Bangkok ve çevresindeki eski camilerde bulunmaktadır. Bu sandal iskeleleri dönemin yaygın mimari karakteristiğini yansıtmaktadır. (R.2.392., 2.507.)

Okul ve Çok Amaçlı Binalar: Okul ve çok amaçlı binalar ile genellikle büyük Müslüman cemaatlerine ait camilerde rastlanmaktadır. Bu yapılar camiye ait bir din okulu veya cemaatin ortak alanında çeşitli faaliyetleri düzenlemek için yapılmıştır. Genellikle dönemlerdeki hakim olan mimari tarzı ya da cami yapısının mimari tarzı ile aynı tarzda inşa edilmiştir. (R.2.326., 2.375., 2.499.)

Evler: Günümüze ulaşan Tayland'daki camilerin etrafında yer alan Müslümanların evleri, merkez bölgesinde bulunmaktadır. Bu yapılar 1890-1910 yılları arasında tarihlendirilmektedir. Bu evlerin çoğu Malay cemaatlerine aittir ve güney bölgesindeki Müslümanlarının yerel sanatlarının izlerini yansıtmaktadırlar. Bu ahşap evler Tay insanların konutları olduğu gibi beşik çatılı ve selden korunmak için zeminden destek ayakları ile yüksek tutulmuştur. Pencere açıklıklarının üstünde güzel ajur tekniğinde motifli havalandırma panoları mevcuttur. Evlerin Müslümanlara ait olduğunu gösteren ay ve yıldız motifleri, Allah ve Muhammed isimlerinin yazıldığı görülmektedir. Ancak Müslümanların evlerinde kullanılan en ilginç bezeme, Sultan Abdülmecid'in tuğrasına benzeyen motiftir. Tuğra kısmında ev

sahibinin isminin olduğu ve aşağısındaki kitabede ise evin yapılış tarihlerinin yazıldığı anlaşılmaktadır. (R.2.505.-2.506.)

Mezar, Hazire ve Türbeler: Tayland'da bulunan, kendine özgü karakteristik bir yapısı olan Müslüman hazireleri ve mezar taşları, kuzey, güney ve merkez bölgesinde bulunmaktadır. Pattani ilinde Müslümanlara ait en eski hazire 16. yüzyıla tarihlenmektedir. Tayland'da bulunan tarihi öneme sahip ve incelenmeye değer hazireler Pattani'deki Barahom Mezarı, Yaring Haziresi ve To Ayoh Haziresi, Bangkok'taki Masyid Tonson'da bulunan hazire ve Chiang Mai'deki Masyid Hedayatul İslam haziresidir. Dikkat çekici türbeleri ise Ayutthaya'da görmekteyiz.

Tayland'daki Müslüman hazireleri ekseriya cami arazisi içinde, camiye yakın alanlarda veya camiden çok uzak alanlarda yer almaktadır. Hazireler; türbe formları, mezar taşlarının yapıldığı malzemeler, medfunların statüsü ve dönemlere göre farklı şekilde görülmektedir. Mezar taşları kum taşı, kalsit, granit, çimento veya ahşap gibi malzemelerden yapılmışlardır.

Sıradan insanların kabirleri, basit bir tümsek üzerine sade ahşap şahideler şeklinde yapılırken; önemli şahsiyetlerin ve veli olduğuna inanılan kişilerin kabirleri, özel formlu olup taş veya mermer gibi değerli malzemelerden yapılmışlardır. Sultanlar ve hanedan mensuplarının kabirleri, genellikle aynı bölgede yer alır. Bu bölgedeki kabirlerin ya dört tarafı kısa duvarlar ile çevrelenir ya da üzerleri küçük bir pavyon ile örtülür. (R.2.32., 2.38., 2.56., 2.211.) Bu duvar ve pavyonlar, medfunların diğer insanlardan yüksek statüye sahip olduklarını ifade etmektedir. Sultanların ve elitlerin kabirleri genellikle dört tarafı kuşatan pehle taşı üzerine baş şahidesi ve ayak şahidesinden oluşmaktadır. (R.2.57., 2.119.-2.220.)

Veli olduğu inanılan kişiler ile alimlere ait kabirler ise ya küçük örtülü yapı ya da çokgen planlı, kubbeli yapı şeklinde inşa edilmişlerdir. (R.2.54., 2.405., 2.619.) Bu yapıların içerisinde kısa bir tümsek üzerine şahideler ya da bir sanduka görülmektedir. Kraliyet mezarları ve dindar kişilerin kabirleri üzerine pavyonların

inşa edilmesi geleneğinin; Orta Doğu, Hindistan, Endonezya ve Malezya gibi İslam ülkelerinde bulunan tasavvuf düşüncesinden etkilendiği görülmektedir.[235]

Eski mezar taşları, önceki zamanlarda bölgelerde yaşanan dinlerin izlerini ve yerel kültürlerin etkilerini göstermektedir. Güney Tayland'daki Hindu kozmolojisinde Kutsal Dağı'yı simgeleyen *gunung* motifi ve tapınakların kutsal yer olduğunu ifade eden *bai sema* panosu formunda mezar taşları bulunmaktadır. (R.2.40.) Bu bölgede bulunan eski mezar taşları Malezya ve Endonezya'da aynı dönemde yapılan mezar taşları ile ortak özelliklere sahiptir. Pattani'deki birçok mezar taşı ticaret vasıtasıyla Güney Tayland'da da yaygınlaşmıştır.

Bangkok'taki mezar taşlarında ise *than pat* (R.2.323.) ve *bai sema* (R.2.324.) geleneksel Tay sanatının elemanları görülür. (R.3.48., 3.98.) Kuzey Tayland'daki Çinli Müslümanların erken dönemde yaptıkları mezar taşlarında büyük ve geniş bir pano üzerinde Çince yazıtları mevcuttur. (R.2.699.-2.700.)

Ancak 20. yüzyılın başlarında Tayland'daki mezartaşlarının formları ve bezemelerinde büyük bir değişiklik görülmektedir. Bu dönemde Tayland'da Arap mimarisinin yaygınlaşmasıyla mezar taşları daha çok İslam sanatının etkilerini göstermektedir. Sivri kemerli, küçük minare formunda veya basit bir pano üzerine hilal ve yıldız motifi ile Arapça kitabelerin bulunduğu mezar taşları daha fazla görülmektedir. (R.2.122.)

Günümüzde Tayland'da bulunan standart Müslüman mezar taşları genellikle taş veya ahşap pano üzerine medfunların isimleri Arapça, Tayca ve bazen de yerel dil ile yazılmış ya da sade olarak bırakılmıştır. (R.3.154.)

Şiilerin *Rong Torabat*'ları (Hüseyin Binası): *Rong Torabat* Bangkok'ta yaşayan Şiilerin din yapılarının mutlaka olması gereken bir yapısıdır. Bu yapı her yıl düzenlenen Muharrem ayı anma törenlerinde kullanılan, İmam Hüseyin'in

[235] Güneydoğu Asya'daki bazı insanlar dindar insanların veli olabileceğine inanıyorlardı ve Allah tarafından özel güçlerle kutsanmış olduğu düşünülüyordu. Patani'deki kraliyet mezarları ve önemli dindar kişiler üzerine pavyonlar inşa etme geleneği, Ortadoğudaki krallar ve veli olarak inanılan kişilerin mezarları üzerinde bereketi simgeleyen kubbeli yapıların inşa etme geleneğinden kaynaklanmıştır. Bkz.: Wayne A. Bougas, **Islamic Cemeteries in Pattani**, Kuala Lumpur, Malaysian Historical Society, 1988, s. 7, 55.

sandukasını simgeleyen maketin koyulması için inşa edilmiştir. İlk *Rong Torabat*'lar Gudi Luang ve Gudi Charoenphat'ta bulunmaktadır. Bu camilerdeki Geleneksel Tay mimarisiyle yapılan *Rong Torabat*'lar, daha sonraki dönemlerde yapılan diğer Şii camilerindeki *Rong Torabat*'lar için örnek olmuştur. (R.2.348.)

SONUÇ

Tayland'da İslâmiyetin yayılışı 13. yüzyıla dayanmaktadır. Tayland tarihi boyunca dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen Müslümanlara ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde Tayland'ın her bölgesinde Müslüman nüfusu ve camiler bulunmaktadır. En son (2016'da) yapılan incelemelere göre ülkenin güneyinde 3.305, merkezde 515, kuzeyde 48 ve kuzeydoğuda 30 cami olmak üzere toplam 3.898 resmi kayıtlı cami vardır. Tayland'ın söz konusu dört bölgesinde yer alan din yapıları yerel özelliklere göre inşa edildikleri için ülkenin farklı mimari ve süsleme üsluplarına sahiptir. Dolayısıyla tezimizde Tayland'daki camiler dört bölgeye ayrılarak incelenmiştir. Bu tezde ülkenin merkezinde yer alan 19 camii, güneyinde yer alan 18 camii, kuzeyinde yer alan 8 camii ve kuzeydoğusunda yer alan 5 camii olmak üzere toplamda 50 camii tarihsel gelişimi, mimarisi ve süsleme öğeleri açısından incelenmiştir.

Güney Tayland'da Camilerde Mimari ve Süslemeler

Müslümanlar 13. yüzyılda Güney Tayland'a gelmeye başlamıştır. Bu yüzden Güney Tayland bölgesinde Müslümanlara ait birçok tarihi yapı bulunmaktadır. Güney Tayland'daki camilerin çoğu Malay sanatından etkilenmiştir. Bu etkiler bölgenin aşağı kısmında belirli ölçülerde görülmektedir. Zira Tayland'ın aşağı güney bölgesi, bir zamanlar Güneydoğu Asya'daki İslam devletlerinden biri olan Patani Krallığı'nın bir parçasıydı ve nüfusunun genelini Malaylar oluşturmaktaydı. Günümüzde Pattani, Yala ve Narathiwat illerinde bulunan Çağdaş Malay stilinde camilerde görüldüğü gibi bu bölgede Malay sanatı halen devam etmektedir.

Güney Tayland'da tarihi camiler genellikle ev veya tapınaklardan uyarlanmakta olup "*surau*" (küçük ibadethane) olarak adlandırılmıştır. Bu ahşap yapılar selden kaçırmak için yerden destek ayakları ile yüksek tutulmuştur. Yapının ibadethane olduğunu ifade etmesi amacıyla çatısı kademeli olarak yapılan piramidal forma sahiptir. Minaresi yoktur. Namaz vakitlerinde Müslümanlar camiye davul sesleriyle okunan ezanla çağırılmıştır. İç mekânı aydınlatmak ve havalandırmak için uzun boylu pencere açıklıkları ve güzel oyma tekniğinde havalandırma panoları yerleştirilmiştir. Yapının doğusunda "*balai*" olarak adlandırılan sofa mevcuttur.

Tayland'ın diğer bölgelerindeki camilerde bulunmayan harim giriş kapısı ise güzel oyma tekniğinde süslemelerle tezyin edilmiştir.

Sonraki dönemlerde bölgedeki camiler, diğer Güney Asya ülkelerinde bulunan Avrupa mimarisinden örnek alınarak yığma kâgir olarak inşa edilmiştir. Betonarme teknolojisinin yaygınlaşmasıyla birlikte Tayland'daki camiler betonarme yapısına dönmüştür. Bu yapıların esas elemanları kubbe, minare ve kemer açıklıklarıdır. Kullanılan kemer tipleri yuvarlak kemer, sivri kemer ve kaş kemerlerdir. Güney Tayland'da mihraplar oldukça basit ve sade kemerlerdir. Bu bölgede minberler ise genellikle mihrap sofasında yer almakta olup birkaç basamak yüksekliğinde merdiven ve köşk kısımlarından oluşmaktadır.

Tayland'ın güney bölgesinde yer alan camilerde uygulanan dekorasyonlar ise yapının genelini yansımıştır. Kullanılan süslemeler; yerel sanat tarzında motif ve süslemeler, Çin sanatı tarzında motif ve süslemeler, İslam sanatı tarzında motif ve süslemeler ve İslam devletin armasına benzeyen motiflerden meydana gelmektedir.

Camilerin dışında Güney Tayland'daki camilere ait hazireler içinde yer alan mezar taşları ve türbeler de incelemeye değerdir. Yöneticilerin mezarları çevreleyen kısa duvarlar, mezar taşları ve sandukalar Malezya ve Endonezya'dan esinlenmiştir. Türbe olarak yapılan velilerin kabirleri ise Hindistan ve Orta Doğu ülkelerinden gelen Sufi kavramından kaynaklanmıştır.

Merkez Tayland'da Camilerde Mimari ve Süslemeler

Merkez bölgesi ülkenin idari ve ekonomi merkezi olduğu için farklı kökenli Müslümanlar bu bölgede çalışmak ve yerleşmek için gelmiştir. Nitekim Merkez Tayland'daki camilerde mimari ve süsleme çeşitli yabancı ülkelerden sanat üslupları görmekteyiz. Bunlar; Batı, Çin, Arap, İran, Hindistan, Malezya ve Endonezya sanatlarından esinlenmiştir. Ayrıca bu bölgenin illerinde camiler, aynı dönemde yapılan ülkenin diğer bölgelerindeki camilerden daha modern inşa teknolojisiyle yapılmıştır. Çünkü merkez bölgesi özellikle Bangkok, ülkenin en refah bölgesidir.

Merkez Tayland'da erken Müslüman ibadethaneleri 16. yüzyılın sonu, 17. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Yapılar genellikle geleneksel Tay mimarisinde ev, tapınak ve saraylardan esinlenmiştir. Camilerin minaresi yoktur. Müslümanlar namaz vakitlerinde davul eşliğinde okunan ezan ile camiye davet edilmiştir. Tayland

Ayrupa'dan inşaat yapım tekniklerini benimserken camiler yığma kâgir yapı olarak yapılmıştır.

Sonraki dönemlerden günümüze kadar Merkez Tayland'daki camiler çeşitli Müslüman ülkelerinde görülen İslam mimarisinden esinlenerek kubbeli betonarme yapı olarak inşa edilmiştir. Camilerin minareleri çeşitli formlara sahiptir. Birçok uzun binalar ile dolu büyükşehirlerde, oradaki camilere ait minareler diğer binaların engellememesi ve uzaktan da görülebilmesi için uzun ve bezemeli bir şekilde yapılmıştır. Merkez Tayland'daki camilerde cümle kapısı mimari açıdan ön plana çıkmaktadır. Yapılarda en çok tercih edilen kemer tipleri ise sivri kemer ve kaş kemerdir. Bazı camilerde basık kemer de görülmektedir. At nalı kemer ise daha çok son dönemlerde yapılan camilerde rastlanmaktadır. Merkez Tayland'daki camilerde güzel ajurlu işçilikli havalandırma panosuna sahiptir. Mihrap ve minberler ise ayırt edici özellikleriyle inşa edildikleri dönemlerde moda olan sanat üsluplarına göre yapılmıştır.

Tayland'ın merkez bölgesindeki camilerde süslemeler ise yapının tamamına yayılmıştır. Kullanılan süslemeler; yerel sanat tarzında motif ve süslemeler, Batı sanatı tarzında motif ve süslemeler, Çin sanatı tarzında motif ve süslemeler, İslam sanatı tarzında motif ve süslemeler ve İslam devletin armasına benzeyen motiflerden meydana gelmektedir. Camilerin dışında, Merkez Tayland'da Müslümanlara ait okul binaları, çok amaçlı binalar, Şiilerin *Rong Torabat*lar, sandal iskeleleri ve evler gibi sanat bakımından önem taşıyan yapılar da bulunmaktadır.

Bunun dışında Bangkok'ta yaşayan Şiilere ait dini yapılarda farklılıklar söz konusudur. Şii fırkalarına göre yapılan yapılarda mimari elemanlar ve süslemeler ülkedeki diğer camilerden farklılık göstermektedir.

Kuzey Tayland'da Camilerde Mimari ve Süslemeler

Bu bölgedeki en erken camiler 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. İlk dönemde evlerden uyarlanan camiler oldukça basit planlı ahşap yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Müslümanlar daha iyi ekonomi durumuna sahip olunca camileri yığma kâgir ve daha sonra kubbeli betonarme yapı olarak inşa etmiştir. Bu yapıların mimari tarzları; aynı bölgedeki camiler, merkez bölgedeki camiler ve

Hindistan, Burma ve Çin'deki camilerden esinlenmiştir. Camilerin kubbeleri çok büyük değildir. Buradaki birçok cami enine dikdörtgen planlıdır. Mihrap ve minberler genellikle sadedir. Minareler köşk minare olarak düzenlenmiştir. Ancak büyük ölçekli camilerde, yapının kenarında uzun ve süslü minareler tercih edilmiştir. Kuzey Tayland'da bulunan camilerin dikkat edici elemanı ise bağımsız olarak inşa edilen hanımlar mahfilidir. Çünkü bu bölgedeki Güney Asya ve Çin Müslümanlara göre ibadet esnasında kadınlar ve erkekler aynı mekânda bulunmamalıdır.

Kuzey Tayland'da camiler süsleme açısından oldukça sadedir. Dekoratif süsler sadece giriş kapısı, kıble duvarı, mihrap ve minberlerde görülmektedir. Uygulanan süslemeler; yazılar ve hat sanatları, bitkisel motifler, hilal ile yıldız sembolü ve Çin sanatında motiflerdir. Camilerin dışında, Kuzey Tayland'daki Çinli Müslümanlara ait eski mezar ve mezar taşları da görülmeye değerdir. Buradaki erken dönemde yapılan mezar taşları, Çin'de görülen kabir ve mezar taşları olduğu gibi üzerinde Çince ile birlikte yazılan ölünün doğum tarihi, vefat tarihi, atalarının adı ve torunların adı belirtilmektedir. Daha sonra basit bir kabir üzerinde şahidelerden oluşan mezar tipi tercih edilmiştir.

Kuzeydoğu Tayland'da Camilerde Mimari ve Süslemeler

Tayland'ın kuzeydoğusunda son dönemlere ait olan camiler yaklaşık 60 yıl önce inşa edilmiştir. Bu bölgede daha önce "*dera*" olarak adlandırılan küçük ibadethaneler bulunmaktaydı. Diğer bölgelerdeki Müslümanlardan gelen destekler ve bölgede yaşayan Müslüman cemaatlerinin çeşitli alanlarda kalkınmasıyla Kuzeydoğu Tayland'daki camiler daha büyük ve daha güzel inşa edilmeye başlanmıştır. Bu betonarme camilerin çoğu Bangkok'taki camiler ve Arap ülkelerindeki camilerden ilham alınmıştır. Birçok cami Pakistan bayrağının renkleri olan ve buradaki Pakistanlılara göre İslam'ın sembollerinden biri olduğuna inanılan yeşil ve beyaz renge boyanmıştır. Kuzeydoğu Tayland'daki camilerde minareler genellikle köşk minare tipidir. Yapılarda sivri kemer tercih edilmiştir. Mihrap ve minberler basit ve sadedir.

Kuzeydoğu Tayland'daki camilerde tezyinat oldukça nadirdir. Genellikle giriş kapısı, kıble duvarı, mihrap ve minberlerde dekoratif süsler görülmektedir.

Bulunan süslemeler; bitkisel motifler ve hilal-yıldız motiflerinden oluşmaktadır. Caminin etrafında bulunan ayırt edici mimari detay ise avlu kapısıdır. Cami arazisini belirtmek amacıyla bu avlu kapıları üzerinde bir veya üç tane küçük kubbe yer almaktadır.

Bu çalışmada incelenen camiler görüldüğü gibi Tayland'da eskiden günümüze kadar her bölgede, bu ülkedeki Müslümanlara göre en iyi mimari üslubuyla inşa edilmişlerdir. Tayland'daki Müslümanlara göre ya ev, ya tapınak ya saray mimarisi cami inşaatı yapımı için uygundur. Zira Tayland'daki Müslümanlara göre bu mimari tarzları, dine vakfetmesi için en iyisidir. Yapının dış görünüşü, Allah'a ibadet etmek amacıyla kullanıldığı için o kadar önemli değildir. Çünkü caminin asıl anlamı "secde edilen yer", yani müminlerin Allah'a saygı için diz üstünde eğilerek alınlarını yere değdirdiği yer anlamına gelir. Böyle mekânlar herhangi bir yerde olabilir.

Ayrıca Tayland'daki camilerde görülen Tay sanatı ve kültürü ile İslam ilkesinin uyumlu karışımı, İslam coğrafyasındaki erken dönemde yapılan mimariler olduğu gibi kültürel karışımın güzelliği ve İslam'ın esnekliğini yansıtmaktadır. Bu mükemmel karışım ile Tayland'daki camiler eşsiz özelliğini kazanmıştır. Bu "Tayland İslam Cami Mimarisi" gerçekten incelemeye ve korumaya değerdir.

Tayland'da Camilerde Mimari ve Süslemeler ile ilgili Sonraki Çalışmalar için Öneriler

- Tayland'da camilerdeki mimari ve süslemelerde daha birçok incelemeye değer konular vardır. Örneğin; Tay sanatındaki motiflerin İslam sanatı motifleriyle uyarlanması, Tayland'da camilerde bulunan Arma-i Osmanî motifi, Tayland'da camilerde müsenna tarzılı yazılar, Bangkok'taki Şiilere ait din yapılar, vb. Tayland'da cami mimarisi ve süslemesi ile ilgili sonraki yapılacak araştırmalar, bu tez çalışmasından yararlanabilir.
- Tayland'daki camilerdeki mimari ve süslemeler ile ilgili kaynaklar ve konu hakkında bilgi sahibi kişilerin sayısı oldukça sınırlıdır. Bu yüzden bu konu hakkındaki çalışmalarda; saha çalışmaları, gözlemeler, ve camilerin etrafında yaşayan mahalliler ile görüşmelerden bilgi toplamak gerekmektedir.

- Tayland’daki camileri dikkatlice tarihlendirilmek lazım. Çünkü bu ülkdeki camilerin genellikle hangi dönemlere ve kimler tarafından inşa edildiği kayıt edilmemiştir. Ayrıca yapılar birçok defa onarılmıştır. Bunun için bir cami; kaynaklar, görüşmeler, yapılarda kullanılan malzemeler ve tekniklerine göre tarihlendirilmelidir.
- Caminin “Allah’ın evi” olduğu aklımıza tutalım. Tüm camilere saygı gösterelim. Camide görevliler ile görüşmek için erken randevu alalım. Camiye girerken İslam temellerine göre uygun kıyafetleri giyelim ve temiz olalım. Namaz kılanları rahatsız etmemesi için camide din faaliyetleri yapıldığı zaman caminin içine girmeyelim.

KAYNAKÇA

Adamec, W. Ludwig: **Historical Dictionary of Afghanistan**, London, Scarecrow, 1991.

Aga Khan Trust for Culture: **Architecture in Islamic Arts: Treasures of the Aga Khan Museum**, Geneva, Aga Khan Trust for Culture, 2011.

Ahmadjula, Perm: "Krai Pen Krai" (Kim Kimdir), kişisel notlar, Dhrinand Chunagpichit'a ait.

Angkapanijkit, Janthima, Krajaejan, Piphat: **Thongthin Rangsit Nai Pravatsat Lae Kvam Songjam: Jak Rue Su Rot Kap Kan Plienplang Khong Chumchon (Tarihte ve Hatırada Rangsit: Tekneden Arabaya ve Toplumsal Değişim)**, Bangkok, Amarin, 2018.

Alparslan, Ali: "Müsenna," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXXII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s. 87-88.

Ardruksa, Winyu: "Modern Mosque/Modern Muslim: The Foundation of Islamic Centre of Thailand by Paichit Pongpunluk," 13th International Conference on Thai Studies Globalized Thailand Connectivity, Conflict and Conundrums of Thai Studies 15-18 July 2017, Chiang Mai, Thailand, p. 30-57.

Atwill, David G.: **The Chinese Sultanate: Islam, Ethnicity and The Panthay Rebellion in Southwest China, 1856-1873**, California, Stanford University, 2005.

Avcı, Meral: "Tayland," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XL, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s. 189-191.

Bougas, Wayne A.: **Islamic Cemeteries in Pattani**, Kuala Lumpur, Malaysian Historical Society, 1988.

_____: "Surau Aur : Patani Oldest Mosque," **Achipel**, C.XLIII, 1992, p. 89-112.

Chaitree, Se: **Yon Roy Masyid Solahuddin (Masyid Solahuddin'in Tarihçesi)**, y.y., 2016.

Chalaiyondecha, Prayunsak: **Muslim Nai Pratet Thai (Tayland'daki Müslümanlar)**, Bangkok, Ho Samut Klang İslam Sai Sakul Sultan Sulaiman, 1989.

Chilvers, I., Osborne, H., Ed.,: **The Oxford Dictionary of Art**, New York, Oxford, 1988.

Chuangpichit, Dhirnand: "Pithee Choa Sen (Ashura): Attalak Lae Kan Thamrong Chattipan Kong Muslim Nikai Shia Nai Sangkom Thai (Pithee Choa Sen (Muharrem): Tayland'daki Şii Müslümanların Etnik Kimlikleri ve Tayland Toplumunda Etnik Kökenlerini Sürdürmesi)", *Silpakorn* Üniversitesi, Antropoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2008.

Chuchauy, Wicharn: "Sangkom Chao Muslim Nai Pak Tawan Ok Chiang Nue (Kuzeydoğu Bölgesindeki Müslüman Topluluğu)", Lisansüstü Eğitimi Kurumu, Tayland Bilimcilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Maha Sarakham, 1990.

Chuenpakdee, Sorayut, Ed., **Muslim Masyid Tonson Kab Banpachon Sam Yuk Samai (Masyid Tonson'un Müslümanları ve Üç Dönemde Ataları)**, Bangkok, Jirarat Kanpim, 2001.

Chularatana, Julitpong: "Gudi Chao Sen: Sasanasathan Muslim Shia Nai Samai Rattanakosin (Gudi Chao Sen: Rattanakosin Döneminde Şii Müslümanların bir İbadet Mekânı)," **Warasan Thai Sueksa**, C.V, No:1, Şubat-Temmuz 2009, p. 142-184.

_____: **Kunnang Krom Ta Kwa Kan Sueksa Bodbad Lae Nati Nai Samai Ayutthaya Tueng Rattanakosin P.S. 2153-2423 (1610-1880 yılları arasında Krom Ta Kwa'da Memurların Rolleri ve Görevlerinin İncelenmesi)**, Bangkok, Chulalongkorn Üniversitesi, 2003.

Dale, Stephen F.: **The Muslim Empires of the Ottomans, Safavids, and Mughals**, Cambridge, Cambridge University, 2010.

de La Loubère, Simon: **Jod Maihed *La Loubère* Ratcha Anajak Sayam (*La Loubère*'nin Arşivinde Siyam)**, Çev. San T. Komolbutr, Bangkok, Sipanya, 2005.

Duman, Ali: "Sadaka", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXXV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, s. 383-384.

Eiwsriwong, Nidhi, Ed.: **Kwam Ru Tiang Kuen Chudthi Nueng: Malayu Sueksa (Gece Yarısı Billimlerinin 1. Bölümü: Malay Çalışmaları)**, Bangkok, Ammarin, 2007.

Fee, Chen Voon: **The Encyclopedia of Malaysia Vol.5: Architecture**, Singapore, Archipelago, 2007.

Frishman, Martin, Khan, Hassan U., Ed.: **The Mosque: History, Architectural Development & Regional Diversity**, London, Thames and Hudson, 2002.

Gauding, Madonna: **The Signs and Symbols Bible: The definitive guide to the world of symbols**, London, Octopus, 2009.

Gervaise, Nicolas: **Prawatsart Thammachat Lae Kan Mueng Hang Ratcha Anajak Sayam (Siyam Tarihi ve Politikası)**, Çev. San T. Komolbutr, Bangkok, Sipanya, 1963**.**

Gharipour, M, Schick, I.C.: **Calligraphy and Architecture in the Muslim World**, Edinburgh, Edinburgh University, 2013.

Ghoname, Hala: "Sini Calligraphy: The Preservation of Chinese Muslims' Cultural Heritage", University of Hawaii, Department of Art History, Master Thesis, Hawaii, 2012.

Gilquin, Michel: **The Muslim of Thailand**, Chiang Mai, Silkwormbook, 2005.

Gruber, Christiane, Ed.: **The Moon: A Voyage Through Time**, Toronto, The Aga Khan Museum, 2019.

Guiping, Yang: **Islamic Art in China**. Beijing: China Intercontinental Press, 2013.

Göksoy, İsmail Hakkı: **İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı**, İstanbul, Beyan Yayınları, 1998.

_____: "Tayland", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XL, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s. 191-194.

Guamsap, Bhuchai: **Lai Mai Chalu Bap Khanom Pang Khing: Suntari Yapab Hang Krung Rattanakosin (Khanom Pang Khing Tarzında Ajur Tekniğinde Ahşap İşlerinin Desenleri: Rattanakosin'in Estetiği)**, Bangkok, Krom Silpakorn, 2017.

Halim Nasir, Abdul: **Mosque Architecture in The Malay World**, Trans. by Omar Salahuddin Abdullah, Kuala Lumpur, Ampang, 2004**.**

Hasol, Doğan: **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, İstanbul, Yem Yayın, 13.bs., 2014**.**

Hattha, Krongchai: **Masjid Krue Se Moradok Arayatham Pattani (Pattani'nin Mirası Masyid Krue Se)**, Pattani, Good Idea, 2006**.**

Hattstein, Markus, Delius, Peter, Ed.: **Islam: Art and Architecture**, Cologne, Könemann, 2000**.**

Hillenbrand, Robert: **İslamic Architecture: Form, Function and Meaning**, New York, Edinburg University Press, 1994.

Hiranto, Uthai: **Muslim Nai Prathet Tai (Tayland'daki Müslümanlar)**, Bangkok, Odeon Store, 1978.

Horayangun, Vimonsit, v.d.: **Pattanakan Naew Kwamkid Lae Rupbab Kong Ngan Satapattayakam: Adeet, Patjuban Lae Anakot (Mimarinin Kavramı ve Kimliklerinin Gelişimi: Geçmiş, Şimdi ve Gelecek**), Bangkok, Siyam Mimarlar Kurumu, 1993.

Hussin, Haziyah, et.al.: "The philosophy in the creation of traditional Malay carving motifs in Peninsula Malaysia," **Malaysia Journal of Society and Space**, C.VIII, No:7, 2012, p. 88-95.

İstanbul Ticaret Odası: **Tayland Ülke Etüdü**, İstanbul, İTO, 1998.

Jaroenchang, Samai: **Yon Roy Muslim Sayam, (Siyam Müslümanların Tarihçesi)**, Natcha, Bangkok, 2012.

Jitmout, Savvanee: **Klum Chati Phan: Choa Thai Muslim, (Taylandlı Müslümanların Etnik Grupları)**, Kong Tun Saga Rujira Amphorn, Bangkok, 1988.

Jong Tham Di Creation: "Sentang Haj Jak Sayam Su Makka Ton Ti 1 (Siyam'dan Mekke'ye Hac Yolu 1. Bölüm)," (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=viQby-L6ymI&t=1994s, 13 Ekim 2019.

Kadı, İsmail Hakkı, Yüksel, Onur: "Siyam Prensi Damrong'un Paylaşılamayan Fotoğrafı!," **Kebikeç**, No:42, 2016, s. 91-113.

Kana Kammakan Dan Kan Sasana Ngan Sompot Chiang Mai Jed Roi Pee: **Moradok Sasana Nai Chiang Mai Pak 1: Prawat Lae Pattanakan Sasana Nai Chiang Mai (Chiang Mai'de Din Mirasları 1. Bölüm: Chiang Mai'de Dinlerin Tariçesi ve Gelişimi)**, Chiang Mai, Nopburi, 1997.

Kana Kammakan İslam Hang Pratet Thai: **Thamniab Masjid Tua Ratcha Anajak (Tayland Camiler Listesi)**, yy., 2017.

Karaman, F., v.d.: **Dini Kavramlar Sözlüğü**, İstanbul, Yeni Şafak Kültür, 2009.

Kasetsiri, Charnvit: **Prawat Karn Mueng Thai 2475-2500 (1932-1957'de Tayland Politikasının Tarihi)**, Bangkok, Sosyal ve Beşeri Bilimler Teşvik Vakfı Ders Kitabı Projesi, 2006.

Komolbutr, San T. , Çev.: **Jod Maihed Kan Derntang Su Prathet Sayam Kong Badluang Tarchard (Tarchard Babasının Arşivinde Siyam'a Seyahat)**, Bangkok, Kasem Bannakij, 1976**.**

Kutluer, İlhan: "Müsâvat", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXXII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s. 76-79.

FEDMIN: 2017.

Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Bölümü: **Rai Ngan Kan Samruat Khomun Boransathan Pue Kan Khuen Tabian Masyid Ban Kuan Langnga (Arkeolojik Araştırma Raporu Masyid Ban Kuan Langnga)**, çoğaltılmış evrak, 2015.

Laoman, Abdulloh: **Masyid Ban Talo Mano (Ban Talo Mano Camii)**, Narathiwat, Four Printing, 2004.

Leesuwan, Wibul: **Pojjananukrom Silapa Thai (Tay Sanatı Sözlüğü)**, Nonthaburi, Mueng Boran, 2016.

Lın, N. Chang-Kuan: "Panthay", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXXIV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, s. 158-159.

London, Ellen: **Thailand condensed 2000 years of history and culture**, Singapore, Marshall Cavendish Editions, 2008.

Low, Michael Christopher: "The Mechanics of Mecca: The Technopolitics of the Late Ottoman Hijaz and the Colonial Hajj", Columbia University, Doctoral Dissertation, Graduate School of Arts and Sciences, New York, 2015.

Listopad, John Andrew: "The Art and Architecture of the reign of Somdet Phra Narai Volume I", University of Michigan, History of Art, Doctoral Dissertation, Michigan, 1995.

M. Federspiel, Howard: **Sultans, Shamans, and Saints: Islam and Muslims in Southeast Asia**, Honululu, University of Hawaii, 2007.

Madakakul, Sukree, Ed.: **Seni Bina Patani Wijit Satapat Patani (Patani Mimarisini Görelim)**, Pattani, Mitrapab, 2018.

Malulim, Jaran: **Thai Kap Lok Muslim (Tayland ile Müslüman Dünyası)**, Bangkok, Chulalongkorn Maha Witayalai, 1996.

Manazır Ahsan, M.: "Cemaat-i Tebliğ", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.VII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, s. 293-294.

Masyid Abu Bakr Siddiq: 2018.

Masyid Darul Aman: **Tee Raluek Wan Perd Akan Masjid Darul Aman Chiang Rai Lang Mai (Masyid Darul Aman'nın Yeni Binasının Anma Kitabı)**, y.y., t.y.

Masyid Darul Na İm Konseyi: **Masjid Dato Pratu Su Patani Darusalam (Patani'ye Açılan Kapısı Masyid Dato)**, y.y., 1997.

Masyid Gudi Chofa: Masyid Gudi Chofa'nın tanıtım bröşürü, y.y., t.y.

Masyid Mahanak: 2018.

Masyid Tanyong Mas: **Prawat Masyid Tanyong Mas (Tanyong Mas Camii'nin Tarihçesi)**, y.y., t.y.

Masyid Tha İt: **Kwam Penma Kong Muslim Nai Tambon Tha İt (Tha İt Mahallesindeki Müslümanların Tarihçesi)**, y.y., 2013.

Masyid Yabalrod Rahma'ın Konseyi ve Phithakkhumph ol Ailesi: **Tee Raluek Roi Pee Masyid Jabalrod Rohmah (Masyid Jabalrod Rohmah'ın 100. Yıldönümü)**, y.y., 2016.

Matangka, Jiraporn v.d.: **Rayngan Kan Wijai Sasanasin Khong Sasana Sathan Rim Fang Nam Korani Sueksa: Chumchon Thonburi (Nehir kenarında yer alan İbadethanelerin Sanatı İncelenmesinin Reporu: Thonburi Topluluğu Örneği)**, Bangkok, Dhonburi Rajabhat Üniversitesi, 2007.

Matheson, Virginia: "Stratagies of Survival: The Malay Royal Line of Lingga-Riau," **Journal of Southeast Asian Studies**, V.XVII, No:1, March 1986, p. 5-38.

Michell, G.: **The Islamic Heritage of Bengal**, Paris, UNESCO, 1984.

Middle East Institute: "Mosques and Islamic Identities in China," (Çevrimiçi) https://www.mei.edu/publications/mosques-and-islamic-identities-china, 12 Ağustos, 2019.

Muhammad Rabi ibn Muhammad Ibrahim: **The Ship of Sulaiman**, Trans. by John O'Kane, London, Routledge & Kegan Paul, 1972.

Munlanithi Pue Kan Sueksa Lae Pattana Muslim Esan: **Wan Dae Muslim Esan'59 (2016 yılında Kuzeydoğulu Müslüman Günü)**, y.y.: First, 2016.

Osmanlıoğlu, Mehmet: **Bir Mimarın Kaleminden Camiler Kitabı**, İstanbul, Büyüyenay, 2018.

Özafşar, Mehmet Emin ve Erul, Bünyamin Çev.: **Riyâzü's-Sâlihîn Metin ve Çeviri II**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2013**.**

Öz, Mustafa: "Ehl-i beyt", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.X, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s. 498-501.

Özcan, Azmi: "İttihâd-ı İslâm", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXIII, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s. 470-475.

Özervarlı, M. Sait: "Selefiyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XXXVI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 399-402.

Özler, Mevlüt: "Tevhid", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XLI, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s. 18-20.

Peacock, Andrew and Teh Gallop, Annabel, Ed.: **From Anatolia to Aceh: Ottomans, Turks and Southeast Asia**, England, Oxford University Press, 2015.

Pekings, D.: **Encyclopedia of China: The Essential Reference to China, Its History and Culture**, New York, Routledge, 2013.

Petchaburi İslam Koseyi: "Perd Kru Tamnan Masyid Klang Prajam Jangwat Petchaburi (Petchaburi Merkez Camisi'nin Hikayesi)," **Muslim Petch**, C., No:1, Temmuz, 2003.

Petersen, A.: **Dictionary of Islamic Architecture**, New York, Routledge, 2002.

Petwattana, Suthinan Ed.: **Roi Pee Masyid Bang-Uthid (Yüzyılık Masyid Bang Uthit)**, y.y., 2017.

Pisitpanpon, Nawaset: **Saranukrom Klum Chatipan Nai Pratet Thai Jin Ho (Tayland'da Etnik Grubu Çinli Ho Ansiklopedisi)**, Nakhon Pathom, Saraban, 2005.

Porter, Venitia, Ed.: **Hajj: Journey to the heart of Islam**, London, The British Museum, 2012.

Poshayanandana, Vasu: "Sathapattayakam İslam Nai Pattani (Pattani'deki İslam Mimarisi)," **Silpakorn**, C.XLII, No:4, Temmuz-Ağustos, 1999, s. 94-106.

Pramoj, Kukrit: **Kvam Pen Ma Khong İslam Nai Prateds Thai (Tayland'da İslâmiyet Tarihi)**, Mitr Siam, Bangkok, 1971.

Prapertchob, Preeda: "Muslim Esan (Kuzeydoğu Müslümanları)," **Warasan Muslim Esan**, C.I, No:5, 1984.

Raksamanee, Adis Idris: **Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camiler)**, Bangkok, Silapawattanatham, 2014.

Raksamanee, Adis, Salma: **Tra Prajam Anajak Ottoman Ti Prakot Bon Masyid Nai Krungthep (Bangkok'taki Camilerde bulunan Arma-i Osmanî)**, Masyid Bang Uthit'teki bilgi panosu, Kasım, 25, 2006.

Said, Ismail: "Art of Woodcarving in Timber Mosques of Peninsular Malaysia and Southern Thailand," **Jurnal Teknologi**, V.XXXIV, B, 2001, p. 45-56.

Saimuang, Mingkhwan: "Jittakam Fapanag Esan: Kwam Sanpan Tang Sangkom Wattanatham Kong Choa Tang Chat Kap Chumchon Tongtin (Tayland'ın Kuzeydoğusundaki Duvar Resmi: Toplum ve Yabancıların Kültürü ile Yerel Topluluk arasındaki İlişki)", Khon Kaen Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Khon Kaen, 2013.

Sanasen, Wasamon: "Naewkid Rubbap Lae Pattanakan Kong Mihrap Khong Masyid Tonson Khet Bangkok Yai Krungthep Mahanakon (Tonson Camii'nin Mihrabının Kavramı, Üslubu ve Gelişimi)", *Silpakorn* Üniversitesi, Sanat Teorisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2014.

Sanasen, Wasamon: "Tayland'daki Muhtelif Müslüman Etnik Grupların Cami Mimarisi," İlmi Etüdler Derneği (İLEM) - Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), **5. Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı - II**, İstanbul, Limit Ofset, 2021, s. 59-81.

_____: "The Preservation of Ethnic Identity of Indian Subcontinent Muslims in Northern Thailand through Mosque Architecture," **1st International Asia Pacific Symposium: Politics, Economics and Social Structures of South Asia Proceedings and Abstracts**, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, 23-24 Ekim 2019, p. 200-202.

Sangnil, Jidaporn: "Kan Sueksa Chumchon Muslim Nai Jangwad Phra Nakon Si Ayutthaya Nai Samai Ayutthaya (Puttasattawat Ti 19-23) (Ayutthaya Döneminde Phra Nakon Si Ayutthaya'daki Müslüman Cemaatlerinin İncelenmesi (14.-18. yüzyılında))", Silpakorn Üniversitesi, Arkeoloji Fakültesi, Tarihi Döneminde Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2005.

Scupin, Raymond: "Islam in Thailand before the Bangkok Period," **Journal of The Siam Society**, V.LXVIII, No:1, January, 1980, p. 55-71.

Setthamalinee, Suchart, Ed.: "Kan Prapplien Attalak Kong Choa Muslim Yunnan Nai Pak Nue Kong Pratet Thai (Tayland'ın Kuzey Bölgesindeki Yunnanlı Müslümanların Kimliğinin Adaptasyonu," **Warasan Sangkomsart**, C.XIX, No:2, 2007, s. 23-58.

Setthamalinee, Suchart: "The Transformation of Chinese Muslims Identities in Northern Thailand", University of Hawaii, Sociology, Doctoral Dissertation, Hawaii, 2010.

Skinner, G. William: **Chinese Society in Thailand: An Analytical History**, New York: Cornell University, 1957.

Sonpradit, Charoen, Yeesa, Koramuddin **Chumchon Choa Thai Muslim Nai Jangvat Surat Thani (Surat Thani'deki Taylandlı Müslüman Cemaatleri)**, y.y., Krom Songserm Vattanatham, 2005.

Soonthornpa such, Suthep: **Chatipan Sampan: Naewkit Puenthan Tang Manutsayawittaya Nai Kan Sueksa Attaluk Klum Chatipan Prachachart Lae Kan Jat Ongkon Kwam Sampan Tang Chatipan (Etnik İlişkisi: Etnik kimlik ve Ulusal Çalışmalarında Antropolojinin Temel Kavramları ve Etnik İlişkilerin Organizasyonu)**, Bangkok, Mueng Boran, 2003.

Soonthornpa such, Suthep: **Islamic Identity in Chiang Mai Cıty**, Chiang Mai, Wanida, 2013.

Sosan, Jeerasak: **Nurul Iman: Din Dan Sattha Lae Attalak Muslim Nai Pahu Sangkom Isan, (Nurul İman: Isan'ın Çok Kültürlü Topluluğunda İnanç Toprağı ve Müslümanın Kimliği)**, Nana Wittaya, Khon Kaen, 2010.

Steinhardt, Nancy S.: **China's Early Mosques**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2015.

Sujachaya, Sudara: **Thonburi (Thonburi)**, Bangkok, Sarakadee, 1999.

Sukkata, Pensupa: **Yiem Ruean Yuean Adid (Tarihi Evler ve Tarihi Ziyeret Edelim)**, Bangkok, Krom Pakkathat, 2001.

Sumalee, Kannika C.: **Yava-Chava Nai Bangkok (Bangkok'taki Cavalılar)**, Bangkok, Mulanithi Krongkan Tamra Sangkom Lae Manutsat, 1998.

Taib Osman, Mohd.: **Malay Dünyasında İslam Medeniyeti**, Çev. Ali Çaksu, İstanbul, IRCICA, 2000.

Tanman, M. Baha: "Hâcet penceresi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XIV, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s. 435-438.

Tayland Diyanet İşleri Başkanlığı: **Sasana Sathan Samkan Ku Phandin (Ülkede bulunan Önemli Din Mekânları)**, Bangkok, Rungsin Kanpim.

Tayland İslam Sanatı Enstitüsü: 2019.

Tayland Ulusal İstatistik Makamı: 2018.

Teeuw, A. and Wyaat, D.K.: **Hikayat Patani: The Story of Patani**, The Hague, Martinus Nifhoff, 1970.

Thongdee, Aiem: **Rueng İslam Kap Pattanakarn Khong Chumchon Muslim Nai Boriwen Lum Talesarb Songkhla P.S. 2442-2452 (1899-1909 Yılları Arasında Songkhla Gölü'ndeki İslâmiyet ve Müslüman Cemaatlerinin Gelişimi)**, Bangkok, Samnakngan

Gongthun Sanapsanun Nganwijai, 2003.

Türkçe Bilgi: "Chulalongkorn," (Çevrimiçi) https://www.turkcebilgi.com/chulalongkorn#post, 21 Eylül, 2021.

UNESCO: "Ban Chiang Archaeological Site",(Çevrimiçi) https://whc.unesco.org/en/list/575/, 8 Haziran 2020.

Utaberta, Nangkula, et. al.: "Typological Study of Traditional Mosque Ornamentation in Malaysia – Prospect of Traditional Ornament in Urban Mosque," **International Scholarly and Scientific Research and Innovation**, V.VI, No:7, 2012, p. 457-464.

Waedolorh, Rohana "Rubbap Dome Masyid Nai Amphoe Muaeng Jangwat Pattani, (Pattani'deki Merkez ilçesinde bulunan Camilerin Kubbesinin Üslupları)", Kral Mongkut Ladkrabang Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Mimari Teknolojisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bangkok, 2014.

Waehama, Muhammad R.: "İslâmiyetin Güneydoğu Asya'ya Yayılışı, (Tayland'da İslâmiyet)", Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 1967.

Walailak Üniversitesi ASEAN Ansiklopedisi: "Tablig Yamaah Nai ASEAN (Güney Asya'da *Cemaat-i Tebliğ*)," (Çevrimiçi) https://aseanpedia.wu.ac.th/site/readencyclopedia?id=206, 30 Kasım, 2020.

Wanaeloh, Aphinan: "Botbat Kong Kanakammakan Masyid Nai Kan Pattana Chumchon Muslim: Sueksa Korani Chapo Masyid Nai Jangwat Nonthaburi (Müslüman Toplumun Gelişmesinde Cami Mütevellisinin Rolleri: Nonthaburi Örneği)", Ulusal Kalkınma İdaresi Enstitüsü, Sosyal Analiz ve Planlama Fakültesi, Dönem Ödevi, Bangkok, 1999.

Wang, Liulan.: "Hui Yunnanese Migratory History in Relation to the Han Yunnanese and Ethnic Resurgence in Northern Thailand," **Journal of Southeast Asian Studies**, C.XLIV, No:3, December, 2006, s. 337-358.

Wanliphodom, Srisak v.d.: **Loa Khan Tamnan Tai (Güneydeki Efsaneler Anlatımı)**, Bangkok, Mulanithi Lek-Prapai Wiriyaphan, 2007.

Wongluekiet Pateepasen, Jirijan: **Kun Chuang Liang Lue Kiet: Tayat Cheng Hoe Roi Pee Karavan Matang Su Chiang Mai (Kun Chuang Liang Lue Kiet: Cheng Hoe'nin Torunun Chiang Mai'ye Yüzyıllık At Kervanıyla Yolculuğu)**, Chiang Mai, Tanaban, 2005**.**

Yafari, İbni: **Prawat Tan Choa Prakun Takia Lae Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam (Takia Hoca'nın Biyografisi ve Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın Tarihçesi)**, y.y., t.y.

Yangrod, Wilailak: "Phab Kruengtang Jittakam Phutthabusha Nai Samai Ratchakan Ti 3 (Kral 3. Rama zamanında Budda'yı tapmak için yapılan Kruengtang Resimleri)," **Mueng Boran**, V.XXII, No:3, 1996, s. 81-88.

Yukongdee, Pakpadee, Panthukowit, Ponthip: **Kan Sueksa Wijai Masjid Akan Prakob Sasanakit Nai Sasana İslam Kon P.S. 2475 (1932'den öncesinde yapılan Cami ve İslam İbanethanelerinin bir İncelenmesi)**, Bangkok: Samnak Borankadee Lae Pipittapantasatan Haeng Chart Krom Silpakorn, 2007.

Görüşmeler

Abdulloh, Apirath (Masyid Kuwati İslam'ın mütevellisi), Kişisel Görüşm, Kasım 8, 2018.

Aramwong, Suriya (Mae Hongson İslam Konseyi'nin başkanı), Kişisel Görüşme, Ocak 7, 2019.

Arunphunsab, Mubin (Masyid Al Alawi'nin imamı), Kişisel Görüşme, Nisan 30, 2020.

Arwaebuesa, Najib (mimar), Kişisel Görüşme, 2018, Ağustos 27, 2018.

Chalosantisakul, Sarat (Atkeolog), Kişisel Görüşme, Ekim 28, 2021.

Che-Hae, Narudol (Masyid Klang Mukdahan'ı tasarlayan mimar), Kişisel Görüşme, Kasım 2, 2019.

Chuangpichit, Dhrinand (Thonburi Tarihi Bilgi Merkezi'nde araştırmacı), Kişisel Görüşme, Haziran 17, 2018.

Chularatana, Teechalit (mimar), Kişisel Görüşme, Mayıs 29, 2019.

Chuthamas, Suniti (Prenses Maha Chakri Sirindhorn Antropoloji Merkezi'nde araştırmacı), Kişisel Görüşme, Nisan 2, 2020.

Hayeepi, Masdee (Masyid Klang Balo'yu tasarlayan mimar), Kişisel Görüşme, Nisan 30, 2019.

Janwiset, Wisit (Masyid Yamiul Muttakin'nin mütevelisi), Kişisel Görüşme, Haziran 12, 2018.

Kanken, Abdulyalil (Masyid Al Falah'ın imamı) Kişisel Görüşme, Ağustos 1, 2018.

Kanthawithi, Niran (Hattat), Kişisel Görüşme, Eylül 18, 2018.

Kosem, Yameen (Masyid Nur Ruddin'in imamı), Kişisel Görüşme, Aralık 12, 2018.

Malaisin, Ratthaket (Masyid Ar Rohman'ı tasarlayan mimar), Kişisel Görüşme, Ağustos 5, 2018..

Mapairoj, Panthawee (Masyid Hedayatul İslam'ın mütevellisi), Kişisel Görüşme, Ekim 1, 2018.

Maslae, Somdej (Malayu Ban Paklad Topluluğu Kültür Merkezi), Kişisel Görüşme, Mart 28, 2020.

Masyid Gamalul İslam, Kişisel Görüşme, Haziran 9, 2018.

Masyid Solahuddin'in Konseyi, Kişisel Görüşme, Temmuz 19, 2018.

Masyid Tha İt'nin mütevelisi, Kişisel Görüşme, Haziran 17, 2018.

Muneekon, Somjit (Masyid An Nur'un mütevellisi), Kişisel Görüşme, Ağustos 4, 2018.

Nahim, Woothinan (Masyid Yamiul Koyriyah'ın Tarihi Araştırma Merkezi'de eğitmen), Kişisel Görüşme, Temmuz 19, 2018.

Nakhon Si Thammarat İslam Konseyi, Kişisel Görüşme, Temmuz 19, 2018.

Ngammana, Danai (Masyid Glang Sakon Nakon'un imamı), Kişisel Görüşme, Kasım 7, 2018.

Ongard, Anusorn (Masyid Bang Uthit'in imamı), Kişisel Görüşme, Aralık 12, 2018.

Pathan, Abdulmeyi (Masyid Pakistan Darul Aman'ın imamı), Kişisel Görüşme, Ağustos 26, 2018.

Pathan, Ayyub (Masyid Yannatul Firdaws'ın imamı), Kişisel Görüşme, Kasım 5, 2018.

Pattana Sattha Chon Vakfı, Kişisel Görüşme, Haziran 17, 2018.

Posrithong, Prapassorn (serbest araştırmacı), Kişisel Görüşme, Haziran 16, 2018.

Prapertchob, Preede ve Praween (Santi Tham Wittaya Okulu'nun müdürü), Kişisel Görüşme, Kasım 8, 2018.

Raksmanee, Adis Idris (Rajamangala Suvarnabhumi Teknoloji Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi'nde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Haziran 10, 2018.

Saengngern, Thamniab (tarihçi), Kişisel Görüşme, Eylül 8, 2018.

Sarem, Sukri (serbest araştırmacı), Kişisel Görüşme, Haziran 16, 2018.

Sasanakul, Navin (Masyid Kuvatil İslam'ın imamı), Kişisel Görüşme, Haziran 16, 2018.

Setthamalinee, Suchart (Payap Üniversitesi, Barış Çalışma Bölümünde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Temmuz 21, 2019.

Sohsan, İmron (Khon Kaen Üniversitesi, Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nin öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Mart 14, 2018.

Songsiri, Anan (Malayu Ban Paklad Topluluğu Kültür Merkezi), Kişisel Görüşme, Haziran 15, 2018.

Srisombat, Chumpon (muhabir), Kişisel Görüşme, Ağustos 8, 2018.

Surat Thani'de yaşayan Müslümanlar, Kişisel Görüşme, Temmuz 18, 2018.

Suwimon (minber ustası), Kişisel Görüşme, Şubat 26, 2020.

Tuamsakon, Romadon (Masyid Bang Luang'un imamı, Kişisel Görüşme, Haziran 29, 2018.

Tulyatumrong, Thnongsak (mimar), Kişisel Görüşme, Aralık 10, 2019.

Masyid Anvarus Salam'ın imamı, Kişisel Görüşme, Kasım 6, 2018.

Udom, Pongsakon (Masyid Den Chai'nın mütevellisi), Kişisel Görüşme, Eylül 4, 2018.

Wangjaroen, Samai. (Masyid Yamiul Muttakin'i tasralayan mimar), Kişisel Görüşme, Ağustos 12, 2018.

Wanna-Alee, Abdulrosah (Yala Rajabhat Üniversitesi, Beşeri Bilimler ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 12, 2018.

Watcharapisud, Thanarat (Masyid Haroon'nun imamı), Kişisel Görüşme, Ağustos 1, 2018.

Wongtanee, Chokchai (Barış Çalışma Enstitüsü'nde öğretim üyesi), Kişisel Görüşme, Ekim 11, 2018.

Yothasamut, Adun (Masyid Bang O'nun mütevellisi), Kişisel Görüşme, Eylül 28, 2018.

EKLER

Haritalar

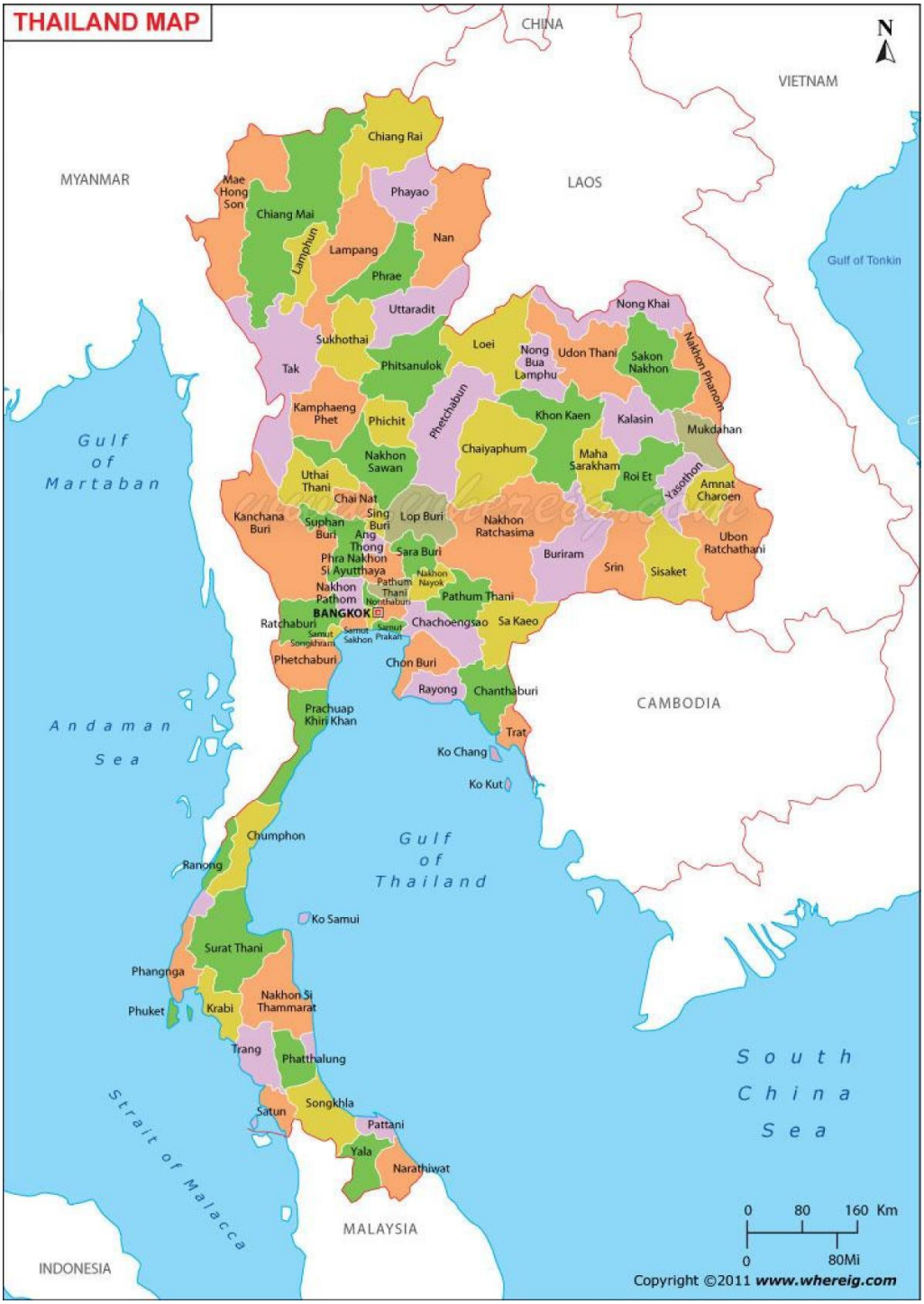

Harita 1.1. Tayland konumu ve illerini gösteren harita. (Whereig, 2011)

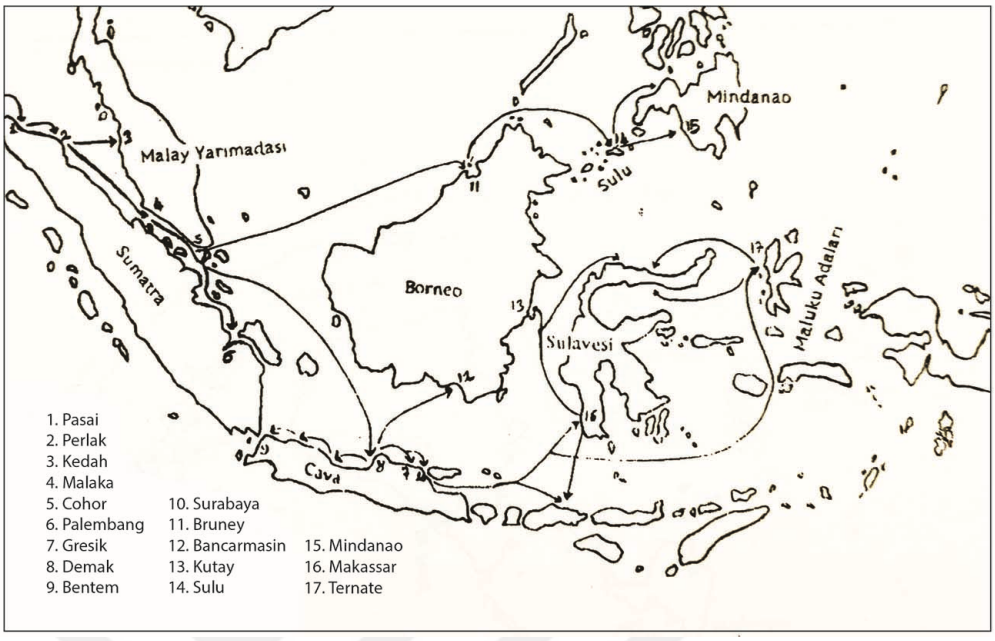

Harita 1.2. İslâmiyet'in Güneydoğu Asya'ya yayılışı. (Göksoy'dan eklemeler, 1998, s. 23.)

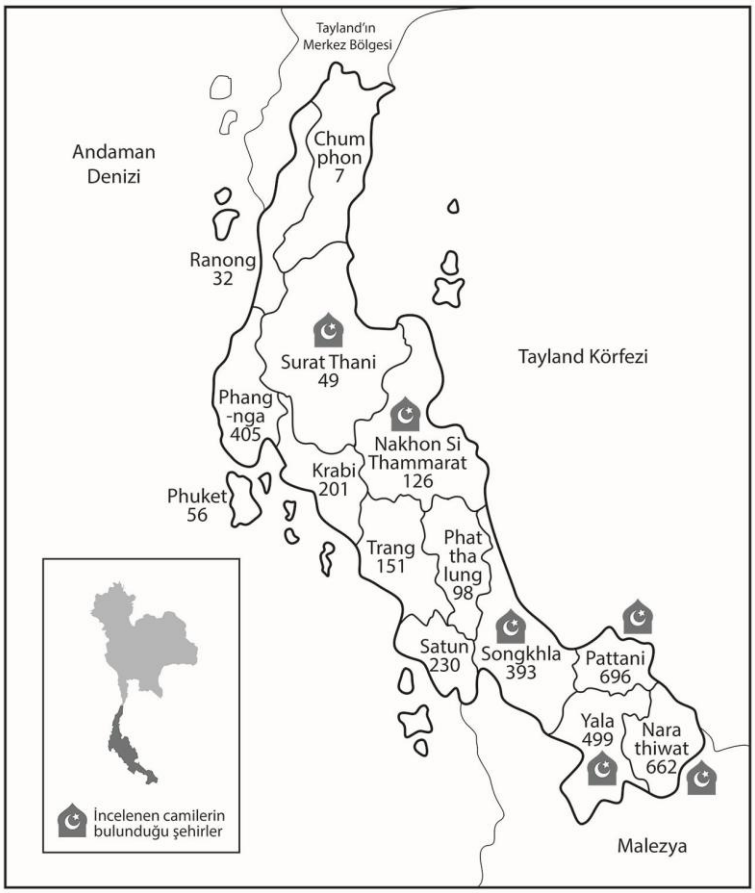

Harita 2.1. Güney Tayland'da yer alan şehirlerdeki cami sayısı ve bu çalışmada incelenen camilerin bulunduğu şehirler. (Sanasen, 2018)

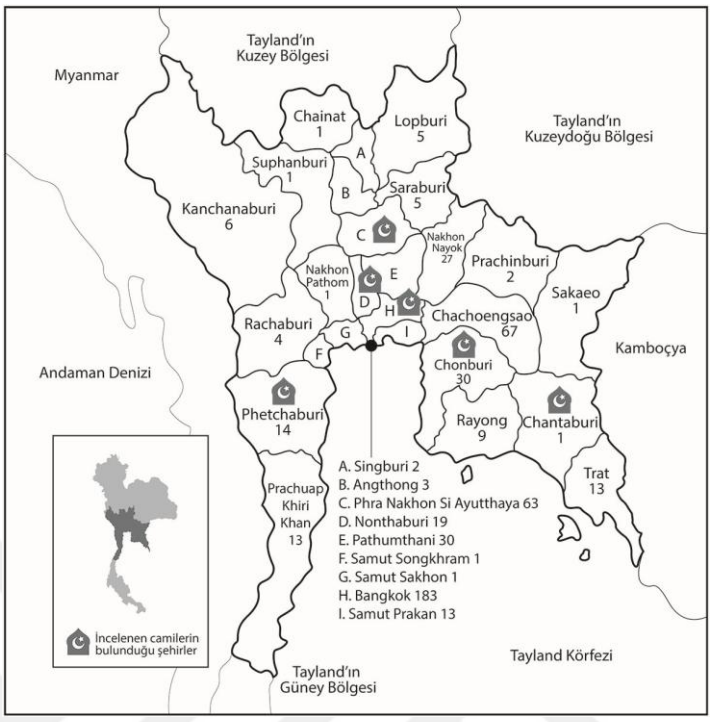

Harita 2.2. Merkez Tayland'da yer alan şehirlerdeki cami sayısı ve bu çalışmada incelenen camilerin bulunduğu şehirler. (Sanasen, 2018)

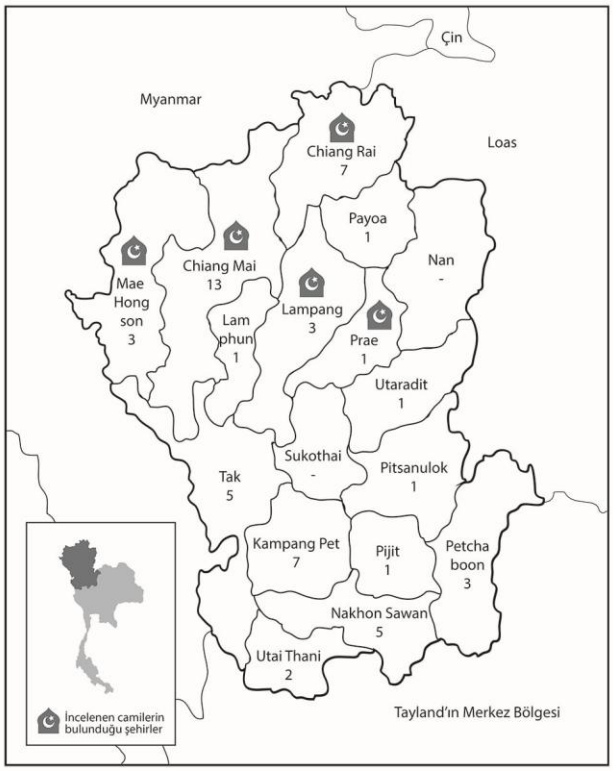

Harita 2.3. Tayland'ın kuzey bölgesinde yer alan illerdeki cami sayısı ve bu çalışmada incelenen camilerin bulunduğu şehirler. (Sanasen, 2018)

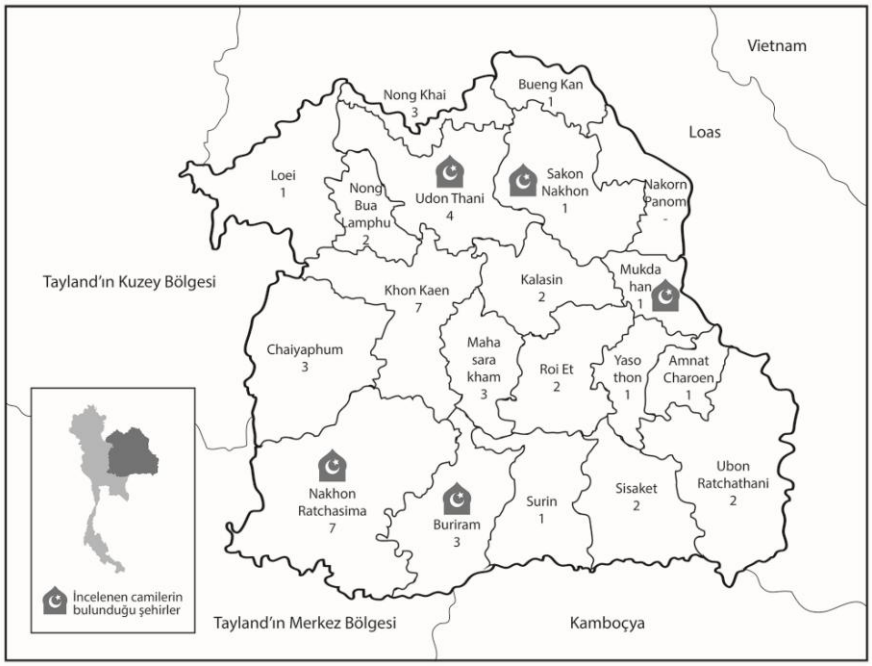

Harita 2.4. Tayland'ın kuzeydoğu bölgesinde yer alan illerdeki cami sayısı ve bu çalışmada incelenen camilerin bulunduğu şehirler. (Sanasen, 2018)

Harita 3.1. İbrahim Müteferrika tarafından 1728 yılında hazırlanan Hint Okyanusu ve Çin Denizi Haritasında Siyam ve Patani'nin konumları. (wikipedia.org)

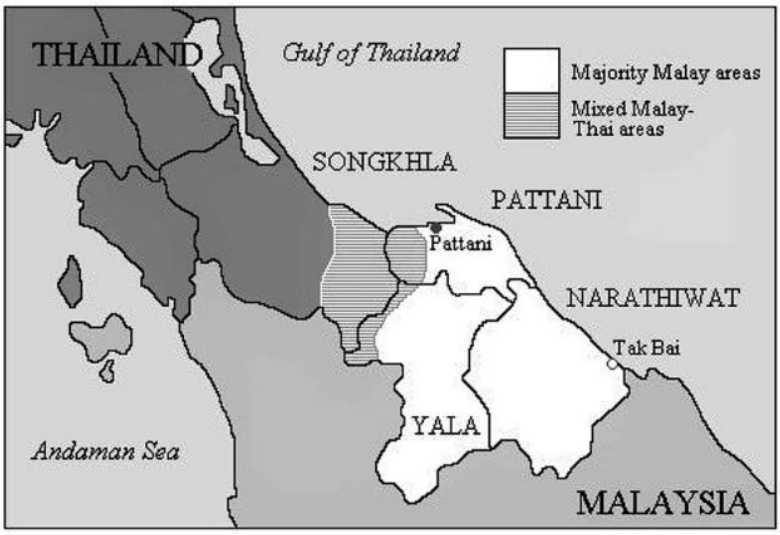

Harita 3.2. Güney Tayland'da Malay Müslümanlarının yoğun olarak yaşadığı bölgeyi gösteren harita. (Özçelik, 2016, s. 8.)

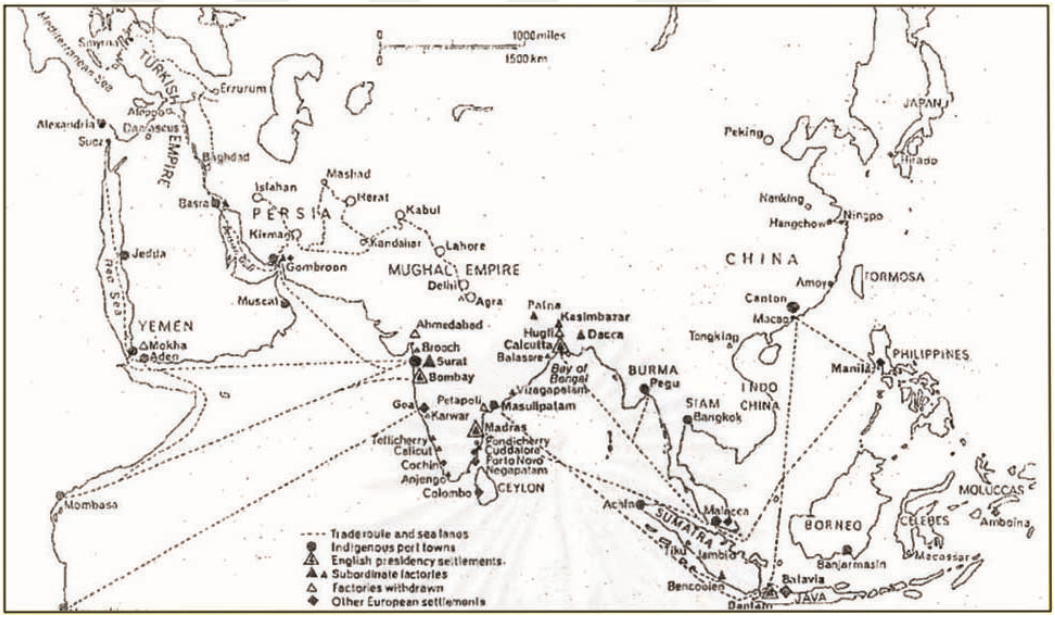

Harita 3.3. 17.-18. yüzyılları arasında Asya'da deniz ticaret yolu haritası. (Chaudhuri, tarihsiz, p.96.)

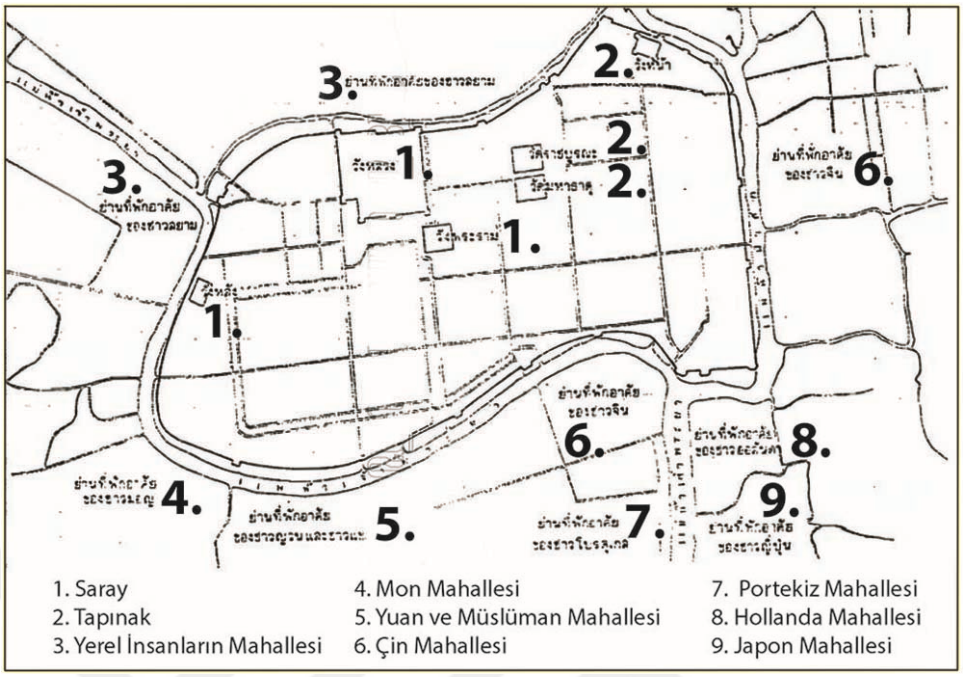

Harita 3.4. Ayutthaya döneminde Ayutthaya'da yabancıların mahallelerinin konumlarını gösteren harita. (Mianlamai'dan eklemeler, 2021)

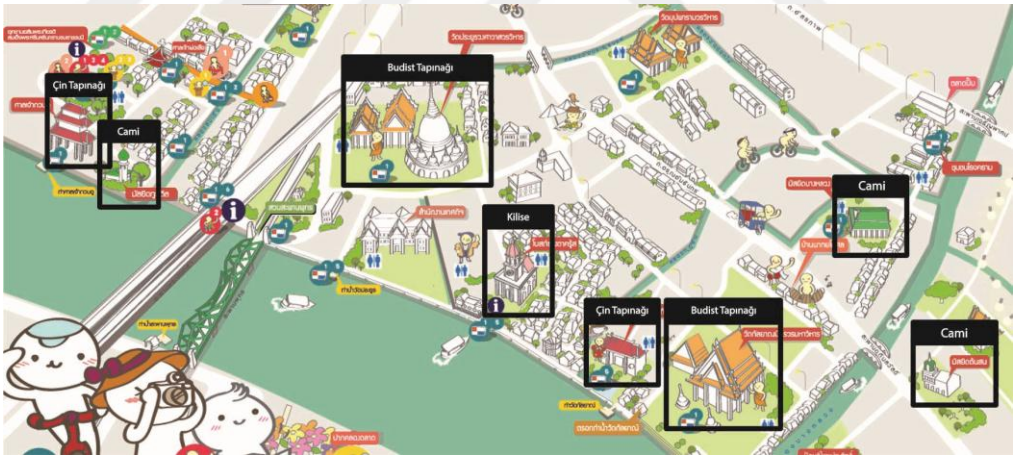

Harita 3.5. Budist tapınağı, Çin tapınağı ve Katolik kilise ile aynı bölgede yer alan camilerin konumlarını gösteren Thonburi-Klongsan ilçesi haritası. (Love Khadeejeen- Khlongsan'dan eklemeler, 2021)

Resimler

R.1.1. Tayland'daki çeşitli dini inançlar. (Tayland Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017)

R.1.2. Udon Thani'deki Ban Chiang Arkeolojik Sitesi. (flickr.com)

R.1.3. Ayutthaya Tarihi Parkı. (Sanasen, 2008)

R.1.4. Kral V. Rama'ın 1897'de Avrupa seyahati sırasında Rus Kralı II. Nicholas ile St. Petersburg'da çekilmiş fotoğrafı. (Kunavichayanont, 2002, s. 18.)

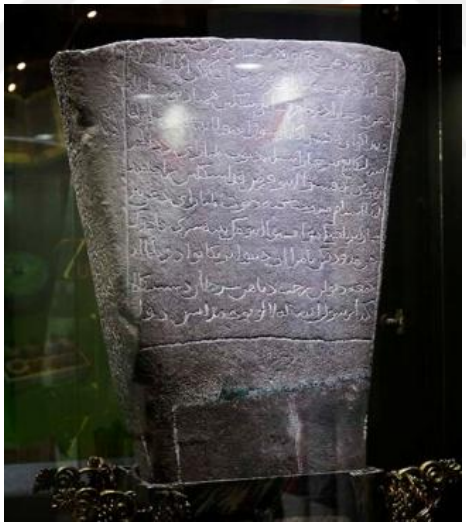

R.1.5. Terengganu yazıtı. (Sanasen, 2020)

R.1.6. Pattani'deki Yarang Antik Kenti. (Sanasen, 2018)

R.1.7. Pattani'de daha önce Pono Babo Li ismiyle *pondok* olarak kullanılan Wittaya Sin Okulu. (Sanasen, 2018)

R.1.8. Ratcha Burana Tapınağında bulunan 1420-1470 tarihli Arap sikkesi. (Prenses Maha Chakri Sirindhorn Antropoloji Merkezi)

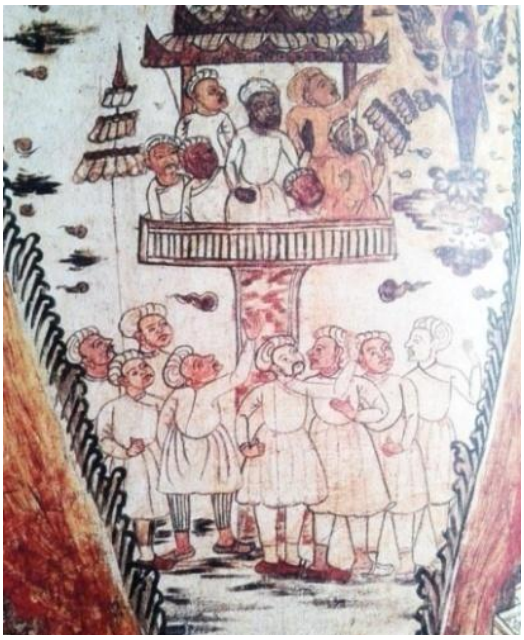

R.1.9. Petchaburi'deki Kokaew Sutharam Tapınağında bulunan duvar resimdeki Müslüman insanların tasvirleri. (N. Na Paknam, 1991, s. 37.)

R.1.10. Lopburi ilindeki Narai Ratcha Niwet Sarayı. (Maimai, 2018)

R.1.11. 1926'da Kral VII. Rama'nın Kuzey Tayland'daki illeri ziyeret etmesi vesileyle düzenlenen Kuzey Tayland'daki Müslümanların Kuran törenine ait fotoğraf. (Matichon)

R.1.12. Khun Chuang Liang Lue Kiet (*Zheng Chong Ling*)'e ait bir fotoğraf. (Prateepasen, 2005, p. 17.)

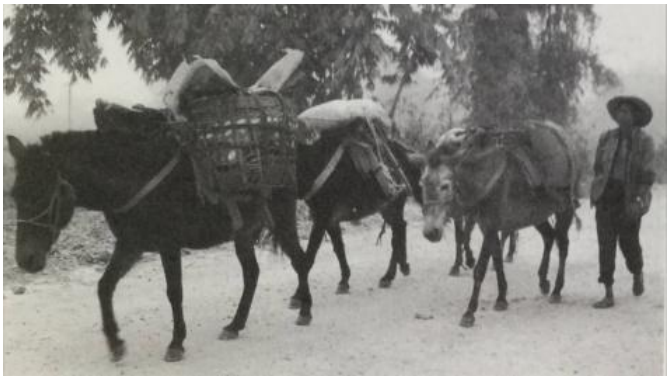

R.1.13. Çinli tüccarların at kervanı. (Soonthornpasuch, 2013, p. 21.)

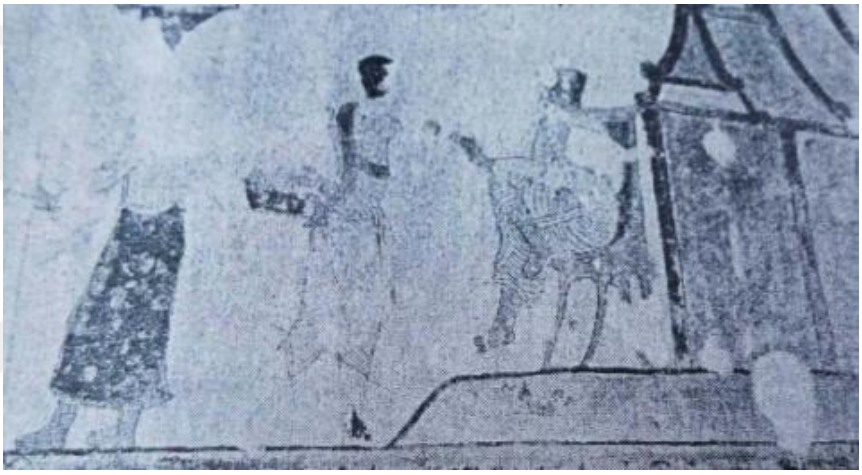

R.1.14. Maha Sarakham ilinde yer alan bir tapınakta bulunan 1922 tarihli bir duvar resmindeki Müslüman tasviri. (Saimuang, 2013, s. 116)

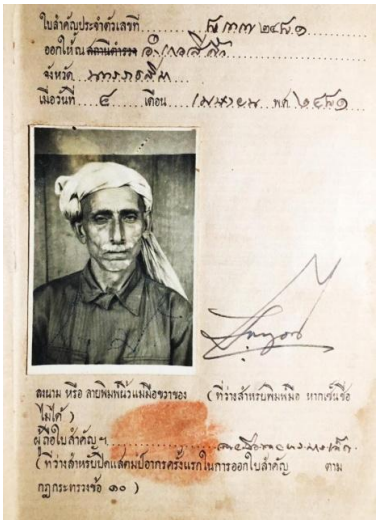

R.1.15. 1940'lı yıllarda Kuzeydoğu Tayland'a gelen bir Pakistanlı Müslümana ait belge. (Pathan, 1938)

R.2.1. Surau Aur'un eski fotoğrafı. (Bougas, 1992)

R.2.2. Surau Aur'un kuzey cephesinin eski fotoğrafı. (Bougas, 1992)

R.2.3. Surau Aur'un günümüzdeki genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

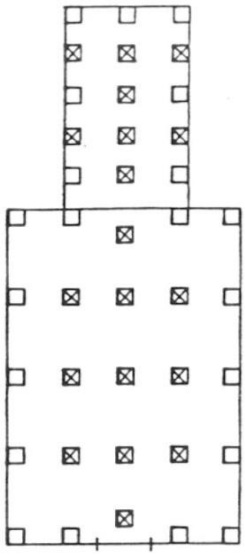

R.2.4. Surau Aur'un planı. (Bougas, 1992)

R.2.5. Surau Aur'un yapıyı taşıyan kâgir sütunlar. (Sanasen, 2018)

R.2.6. Surau Aur'un çatının ön cephesi. (Sanasen, 2018)

R.2.7. Surau Aur'un batı cephesi. (Sanasen, 2018)

R.2.8. Surau Aur'un alınlıktaki ahşap ajurlu pano. (Sanasen, 2018)

R.2.9. Surau Aur'un girişinin üstünde bulunan restorasyonlu motifli şerit ve basık kemer. (Sanasen, 2018)

R.2.10. Surau Aur'un girişinin sağ tarafında bulunan havalandırma panosu. (Sanasen, 2018)

sağ tarafında **sol tarafında**

R.2.11. Surau Aur'un girişinin sağ tarafında ve sol tarafındaki havalandırma panosunun üzerinde bulunan motifi. (Sanasen, 2018)

R.2.12. Surau Aur'un uzun ve çift kanatlı pencereleri. (Sanasen, 2018)

R.2.13. Surau Aur'un harim bölümünündeki bir penceresinin alınlığında bulunan motifin onarım öncesindeki görünümü. (Bougas, 1992)

R.2.14. Surau Aur'un harim bölümünündeki bir penceresinin alınlığında bulunan motifin onarım sonrasındaki görünümü. (Sanasen, 2018)

R.2.15. Surau Aur'un mihrap bölümünün güney cephesindeki birinci pencere alınlığında bulunan oyma tekniğiyle işlenmiş motif. (Sanasen, 2018)

R.2.16. Surau Aur'un mihrap bölümünün güney cephesindeki ikinci pencere alınlığında bulunan oyma tekniğiyle işlenmiş bir motif. (Sanasen, 2018)

R.2.17. Surau Aur'un hariminin girişindeki kapı eşiği. (Sanasen, 2018)

R.2.18. Surau Aur'un hariminde görülen yapı elemanları. (Sanasen, 2018)

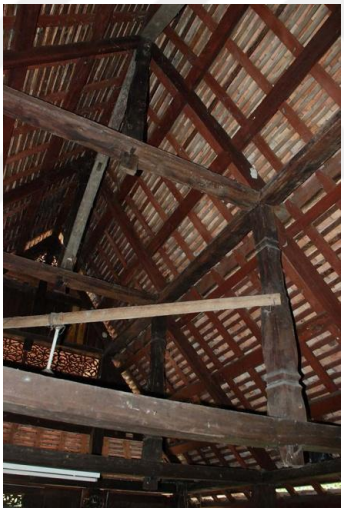

R.2.19. Surau Aur'un çatısının dikmeleri. (Sanasen, 2018)

R.2.20. Surau Aur'un mihrabı. (Sanasen, 2018)

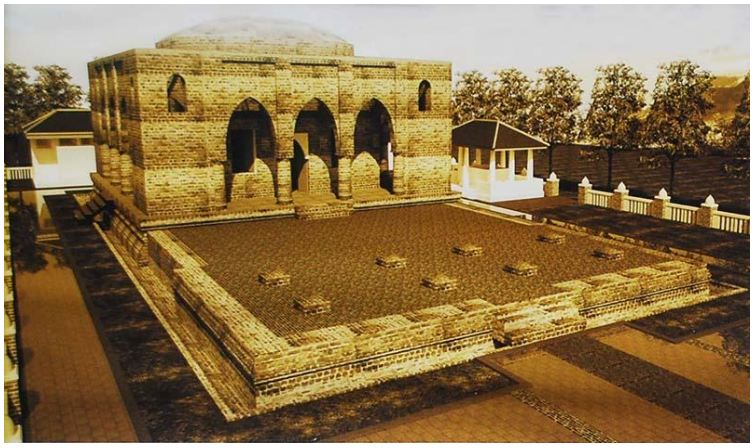

R.2.21. Masyid Krue Se'nin tahmin edilen asıl görünümü. (Ungku Omar Polytechnic, tarihsiz)

R.2.22. Masyid Krue Se onarım öncesi görünümü. (Lek-Prapai Wiriyaphan Vakfı, 1974)

R.2.23. Masyid Krue Se'nin genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.24. Masyid Krue Se'nin havadan görünüşü (Matichon, 2018)

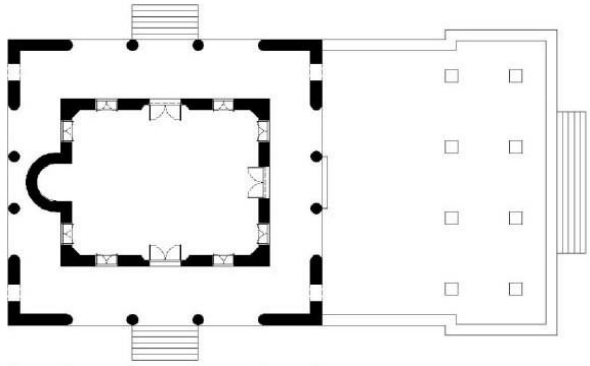

R.2.25. Masyid Krue Se'nin planı (Waenama, 2016)

R.2.26. Masyid Krue Se'nin kaidesi (Sanasen, 2018)

R.2.27. Masyid Krue Se'nin kubbe kasnağı (Sanasen, 2018)

R.2.28. Masyid Krue Se'nin mihrap nişinin dıştan görünümü. (Sanasen, 2018)

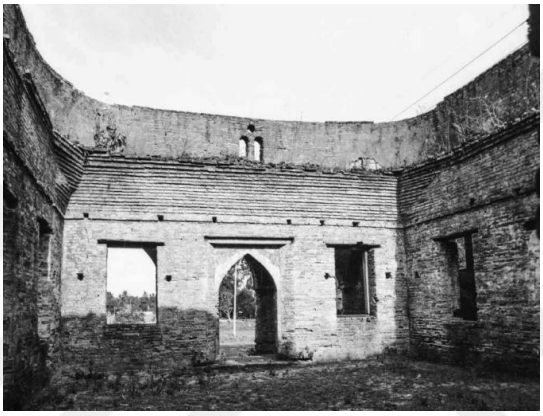

R.2.29. Masyid Krue Se'nin hariminin onarım öncesi görünümü. (Lek-Prapai Wiriyaphan Vakfı, 1974)

R.2.30. Masyid Krue Se'nin hariminin onarım sonrası görünümü. (Sanasen, 2018)

R.2.31. Masyid Krue Se'ye onarım sonrasında eklenen geometrik desenli havalandırma panoları. (Sanasen, 2018)

R.2.32. Barahom Mezarı (Sanasen, 2018)

R.2.33. Barahom Mezarı'nda bulunan Sultan İsmail ve eşinin kabirleri (Sanasen, 2018)

R.2.34. Sultan İsmail'in baş şahidelerinin tüm cepheleri (Chalosantisakul, 2018)

R.2.35. Sultan İsmail'in ayak şahidelerinin tüm cepheleri (Chalosantisakul, 2018)

R.2.36. Sultan İsmail'in eşinin baş şahidelerinin tüm cepheleri (Chalosantisakul, 2018)

R.2.37. Sultan İsmail'in eşinin ayak şahidelerinin tüm cepheleri (Chalosantisakul, 2018)

R.2.38. Na Jae Yae Mezarı (Sanasen, 2018)

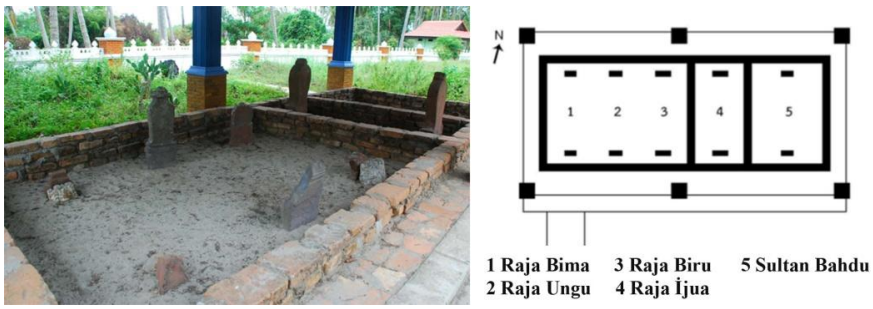

R.2.39. Na Jae Yae Mezarı'nda bulunan beş kabir (Chalosantisakul'dan eklemelerle, 2018)

R.2.40. Na Jae Yae Mezarı'nda bulunan Raja Bima'nın kabri, Raja Ungu'nun kabri, Raja Biru'nun baş şahidesi, Raja İjau'nın kabri ve Sultan Bahdu'nun kabri. (Sanasen, 2018)

R.2.41. Masyid Darul Na İm'in eski fotoğrafı. (Güzel Sanatlar Bölümü, tarihsiz)

R.2.42. Masyid Darul Na İm'in genel görünüşü (Sanasen, 2018)

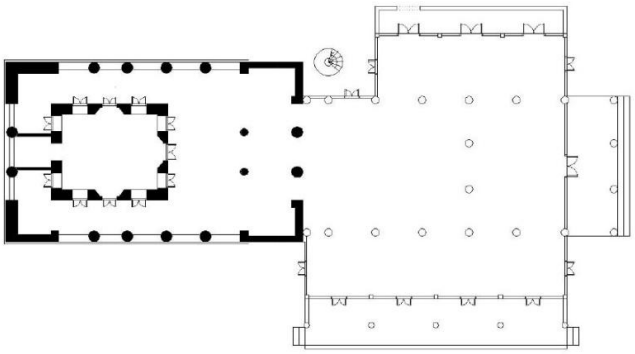

R.2.43. Masyid Darul Na İm'in planı (Waenama, 2016)

R.2.44. Masyid Darul Na İm'in kaidesi (Sanasen, 2018)

R.2.45. Masyid Darul Na İm'in spiral merdiven ve minaresi (Sanasen, 2018)

R.2.46. Masyid Darul Na İm'i çevreleyen korkuluklar (Sanasen, 2018)

R.2.47. Masyid Darul Na İm'in doğu tarafındaki giriş kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.48. Masyid Darul Na İm'in kubbesi ve korkuluklarının babası (Sanasen, 2018)

R.2.49. Masyid Darul Na İm'in kemerleri ve arasındaki korkuluklar (Sanasen, 2018)

R.2.50. Masyid Darul Na İm'in son cemaat yerinde bulunan sivri kemerler (Sanasen, 2018)

R.2.51. Masyid Darul Na İm'in son cemaat yerinin kapısının üzerinde Javi alfabeli kitabe (Sanasen, 2018)

R.2.52. Masyid Darul Na İm'in hariminin girişindeki yuvarlak kemerli açıklıklar. (Sanasen, 2018)

R.2.53. Masyid Darul Na İm'in harimi ve mihrabı. (Sanasen, 2018)

R.2.54. To Pa Yae Türbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.55. Yaring Haziresi. (Sanasen, 2018)

R.2.56. Yaring Haziresi'in içerisinde bulunan pavyon. (Sanasen, 2018)

R.2.57. Yaring Haziresi'indeki bir granit mezar. (Sanasen, 2018)

R.2.58. Yaring Haziresi'ndeki granit mezarların üzerinde işlenen motifler (Sanasen, 2018)

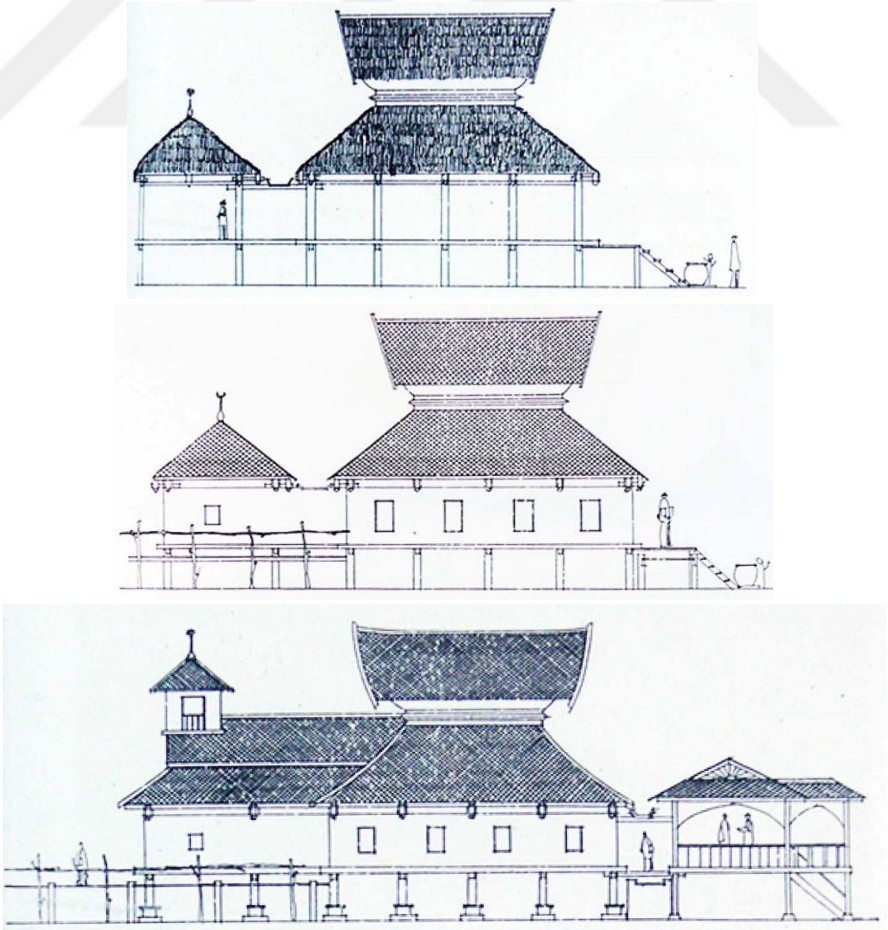

R.2.59. 1.-4. dönemde Masyid Vadi Al Hussain'in çizimi (Loaman, 2004)

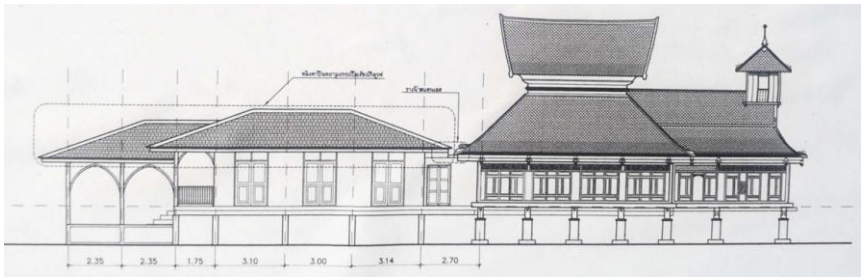

R.2.60. Masyid Vadi Al Hussain'in son durumunun çizimi (Benhavan, tarihsiz)

R.2.61. Masyid Vadi Al Hussain'in genel görünüşü (The Public Post, 2017)

R.2.62. Masyid Vadi Al Hussain'in çatısının köşesinde ve merteklerin ucundaki süsler (Sanasen, 2018)

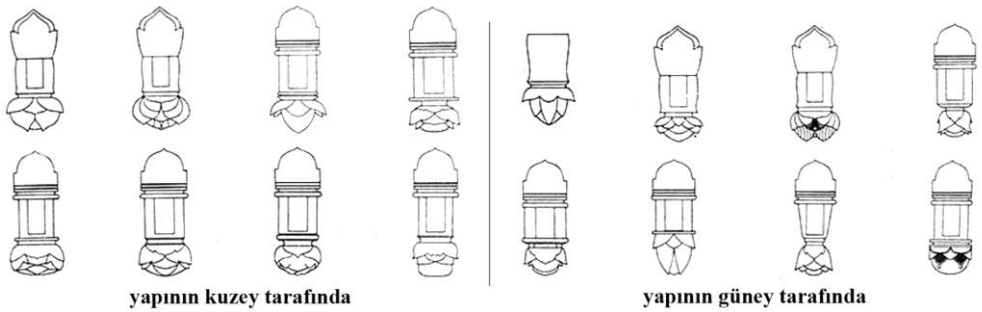

R.2.63. Masyid Vadi Al Hussain'in merteklerin ucunda bulunan sarkıtılmış çiçekler şeklindeki süslerin çizimleri. (La-oman, 2006)

R.2.64. Masyid Vadi Al Hussain'in merteklerin ucunda sarkıtılmış bir çiçek şeklindeki süsü ve üst kısmındaki oyma yaprak motifleri. (Sanasen, 2018)

R.2.65. Masyid Vadi Al Hussain'in giriş kısmı (Sanasen, 2018)

R.2.66. Masyid Vadi Al Hussain'in son cemaat yeri kısmın güney cephesinden (Sanasen, 2018)

R.2.67. Masyid Vadi Al Hussain'in harim kısmının güney cephesinden görünümü. (Sanasen, 2018)

R.2.68. Masyid Vadi Al Hussain'in harim kısmının çatısı (Sanasen, 2018)

R.2.69. Masyid Vadi Al Hussain'in çatısının ucundaki Allah yazısı (Sanasen, 2018)

R.2.70. Masyid Vadi Al Hussain'in çatısının silmenin alt uçlarındaki motif ve üçgen alınlığının eksenindeki dikme (Sanasen, 2018)

R.2.71. Masyid Vadi Al Hussain'in harim kısmının cephelerinin üst kısmındaki havalandırma panosu (Sanasen, 2018)

R.2.72. Masyid Vadi Al Hussain'in harim kısmını taşıyan ayaklar üzerindeki kitabeler (Sanasen, 2018)

R.2.73. Masyid Vadi Al Hussain'in köşk minaresi (Sanasen, 2018)

R.2.74. Masyid Vadi Al Hussain'in mihrap bölümünün güney cephesindeki desenli havalandırma panoları (Sanasen, 2018)

R.2.75. Masyid Vadi Al Hussain'in kıbleye bakan cephesinin havalandırma panosu (Sanasen, 2018)

R.2.76. Masyid Vadi Al Hussain'in hariminin giriş kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.77. Masyid Vadi Al Hussain'in hariminin giriş kapısındaki svastika desenleri (Sanasen, 2018)

R.2.78. Masyid Vadi Al Hussain'in harim giriş kapısının köşeliklerindeki bitkisel motifler ve alınlıktaki kitabe (Sanasen, 2018)

R.2.79. Masyid Vadi Al Hussain'in hariminin giriş kapısının alınlıktaki kitabenin iki yanında bulunan kıvrık yapraklar ile çevrelenen kabarık çiçek motifi. (Sanasen, 2018)

R.2.80. Masyid Vadi Al Hussain'in hariminin giriş kapısının kemerindeki ve kapı açıklığının üstündeki havalandırma panosu (Sanasen, 2018)

R.2.81. Masyid Vadi Al Hussain'in harim alnanının batıya bakan görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.82. Masyid Vadi Al Hussain'in harim alnanının doğuya bakan görünüşü (Sanasen, 2018)

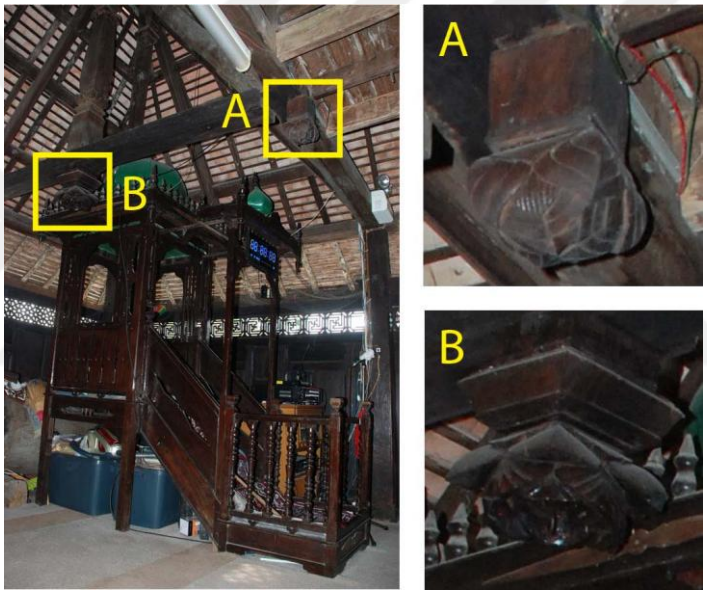

R.2.83. Masyid Vadi Al Hussain'in mimber ve mihrap bölümündeki çatısının dikmeleri. (Sanasen, 2018)

R.2.84. Masyid Vadi Al Hussain'in minareye çıkılan merdiveni. (Sanasen, 2018)

R.2.85. Masyid Najmuddin'in ilk yapısı ile yeni yapısı (Sanasen, 2018)

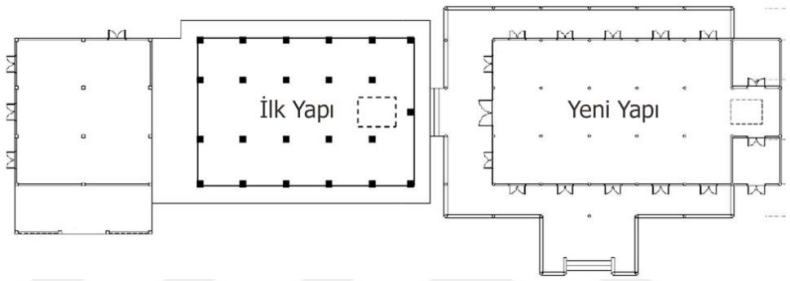

R.2.86. Masyid Najmuddin'in ilk yapısı ve yeni yapısının planı. (Waenama, 2016)

R.2.87. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.88. Masyid Najmuddin'in abdest alma havuzu. (Sanasen, 2018)

R.2.89. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının batı cephesinin iç kısmının görünüşü. (Sanasen, 2018)

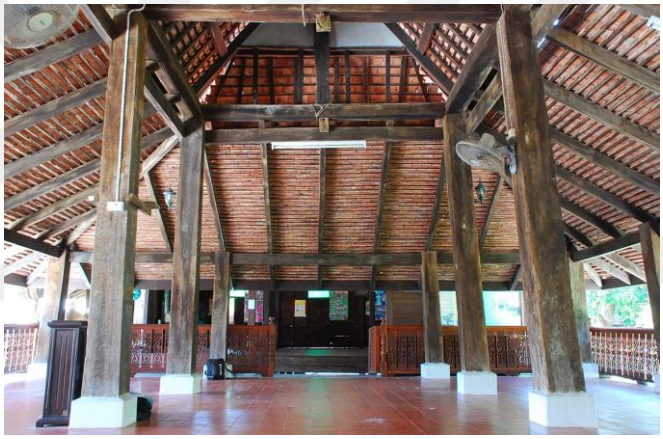

R.2.90. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının doğu cephesinin iç görünümü. (Sanasen, 2018)

R.2.91. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının ahşap minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.92. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının minberinin korkuluğu. (Sanasen, 2018)

R.2.93. Masyid Najmuddin'in ilk yapısının doğu tarafında yer alan derslik. (Sanasen, 2018)

R.2.94. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.95. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının ana kubbesini dolaşan palmet motifi dizisi. (Sanasen, 2018)

R.2.96. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının revağındaki kemerler. (Sanasen, 2018)

R.2.97. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının penceresinin üç ışıklık ve sütun başlığı. (Sanasen, 2018)

R.2.98. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının harimi (Sanasen, 2018)

R.2.99. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının harimindeki sütunun başlığı (Sanasen, 2018)

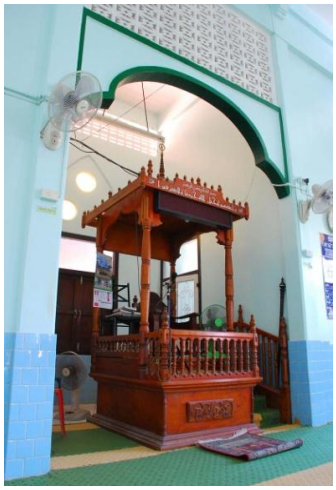

R.2.100. Masyid Najmuddin'in yeni yapısının mihrap sofası ve içindeki minber (Sanasen, 2018)

R.2.101. Masyid Raya Pattani'nin onarım öncesindeki genel görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.102. Günümüzdeki Masyid Raya Pattani'nin genel görünüşü ve çizimi (Sanasen, 2018)

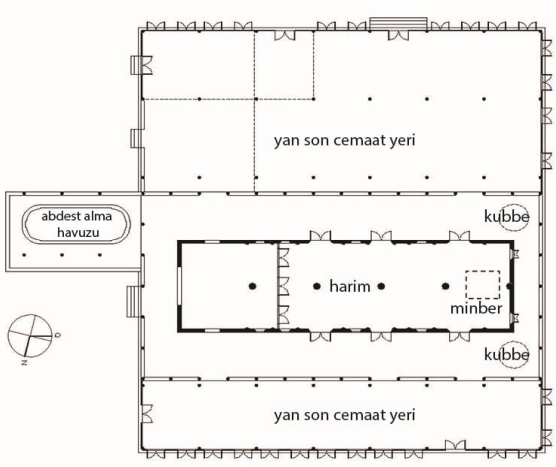

R.2.103. Masyid Raya Pattani'nin planı (Vaenama, 2016)

R.2.104. Masyid Raya Pattani'nin kubbesi (Sanasen, 2018)

R.2.105. Masyid Raya Pattani'nin güneyindeki son cemaat yeri (Sanasen, 2018)

R.2.106. Masyid Raya Pattani'nin abdest alma havuzu (Sanasen, 2018)

R.2.107. Masyid Raya Pattani'nin pencere açıklıkları ve yapının alt kısmındaki kısa duvar (Sanasen, 2018)

R.2.108. Masyid Raya Pattani'nin alt kısmındaki kısa duvarında işlenen ajurlu çini (Sanasen, 2018)

R.2.109. Masyid Raya Pattani'nin hariminin giriş kapısı. (Sanasen, 2018)

A

B

C

A1

A2

B1

B2

C1

C2

R.2.110. Masyid Raya Pattani'nin hariminin giriş kapısının oyma süslemeleri. (Sanasen, 2018)

R.2.111. Masyid Raya Pattani'nin harimi (Sanasen, 2018)

R.2.112. Masyid Raya Pattani'nin harimindeki sütuncenin başlığı (Sanasen, 2018)

R.2.113. Masyid Raya Pattani'nin minberi (Sanasen, 2018)

R.2.114. Masyid Raya Pattani'nin minberin alınlığı (Sanasen, 2018)

R.2.115. Masyid Raya Pattani'nin minberin alınlığınındaki çiçek motifi ve önüdeki disk içindeli yazılar. (Sanasen, 2018)

R.2.116. Masyid Raya Pattani'nin minberinin çatısının iç yüzeyindeki bitki şeklinde yapılan konsollar. (Sanasen, 2018)

R.2.117. Masyid Raya Pattani'nin güneyinde son dönemlerde eklenen son cemaat yeri (Sanasen, 2018)

R.2.118. To Ayoh Haziresi'ndeki kraliyet ailesi ve asillerin mezarlarını çevreleyen duvar. (Sanasen, 2018)

R.2.119. To Ayoh Haziresi'nde bulunan granit mezarlar. (Sanasen, 2018)

R.2.120. To Ayoh Haziresi'nde bulunan bir mermer mezar. (Sanasen, 2018)

R.2.121. To Ayoh Haziresi'nde bulunan mermer mezarın detayları (Sanasen, 2018)

R.2.122. To Ayoh Haziresi'nde bulunan çimento mezartaşları (Sanasen, 2018)

R.2.123. Masyid Al Hasani'nin ilk yapısına ait fotoğrafı (Sanasen, 2018)

R.2.124. Masyid Al Hasani'nin ilk yapısının genel görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.125. Masyid Al Hasani'nin yeni yapısı (Sanasen, 2018)

R.2.126. Masyid Al Hasani'nin ilk yapısının kubbesi ve feneri (Sanasen, 2018)

R.2.127. Masyid Al Hasani'nin ilk yapısının mihrap bölümündeki sekizgen planlı fener (Sanasen, 2018)

R.2.128. Masyid Al Hasani'nin ilk yapısının Hollanda tipi çatısı ve süslemesi (Sanasen, 2018)

R.2.129. Masyid Al Hasani'nin güney cephesindeki verandanın korkuluğunda bulunan motif (Sanasen, 2018)

R.2.130. Masyid Al Hasani'nin yapıya çıkılan merdiveni (Sanasen, 2018)

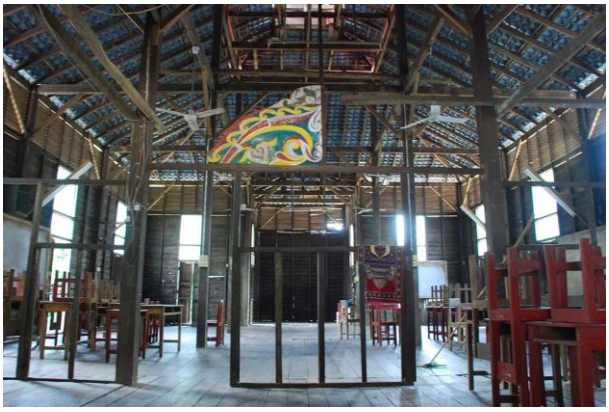

R.2.131. Masyid Al Hasani'nin harim alanı (Sanasen, 2018)

R.2.132. Masyid Al Hasani'nin cam boyama tekniğinde pencere alınlığının içten ve dıştan görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.133. Masyid Al Hasani'nin mihrabı (Sanasen, 2018)

R.2.134. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının genel görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.135. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim kısmı (Sanasen, 2018)

R.2.136. Masyid Darul Yadidi'nin yeni yapısı (Sanasen, 2018)

R.2.137. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim kısmının çatısının tacı (Sanasen, 2018)

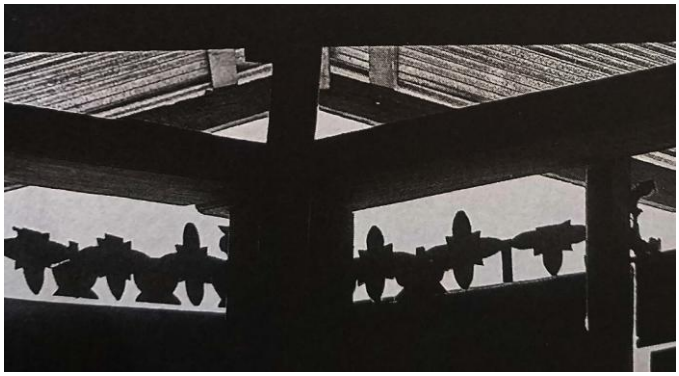

R.2.138. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının iç mekân görünüşten mihrabın üst kısmındaki havalandırma panosu (Arwaebuesa, 2017)

R.2.139. Masyid Darul Yadidi'nin çok amaçlı bölümündeki saçak (Sanasen, 2018)

R.2.140. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim giriş kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.141. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim giriş kapısının alınlığı (Sanasen, 2018)

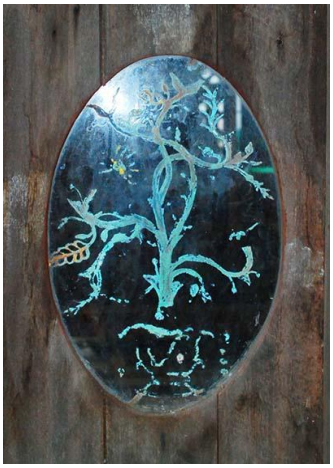

R.2.142. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim giriş kapısındaki oval boyanmış cam plaka (Sanasen, 2018)

R.2.143. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısının harim giriş kapısındaki aynalı yazılı Muhammed yazısı (Sanasen, 2018)

R.2.144. Masyid Darul Yadidi'nin ilk yapısındaki harim alanının daha önceki durumuna ait fotoğraf. (Arwaebuesa, tarihsiz)

R.2.145. Masyid Tanyong Mas'ın genel görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.146. Masyid Tanyong Mas'ın yapısı (Sanasen, 2018)

R.2.147. Masyid Tanyong Mas'ın mihrap sofası (Sanasen, 2018)

R.2.148. Masyid Tanyong Mas'ın üst kısmındaki korkuluk, kubbe ve minare (Sanasen, 2018)

R.2.149. Masyid Tanyong Mas'ın son cemaat yerinin tavanındaki yıldız motifi (Sanasen, 2018)

R.2.150. Masyid Tanyong Mas'ın son cemaat yerindeki yuvarlak kemer ve konsoların yüzeyinde bulunan motifler. (Sanasen, 2018)

R.2.151. Masyid Tanyong Mas'ın son cemaat yerindeki sütunların alt kısmı ve yapının kaidesinde bulunan motifler. (Sanasen, 2018)

R.2.152. Masyid Tanyong Mas'ın harimin üst kısmındaki havalandırma panosu (Sanasen, 2018)

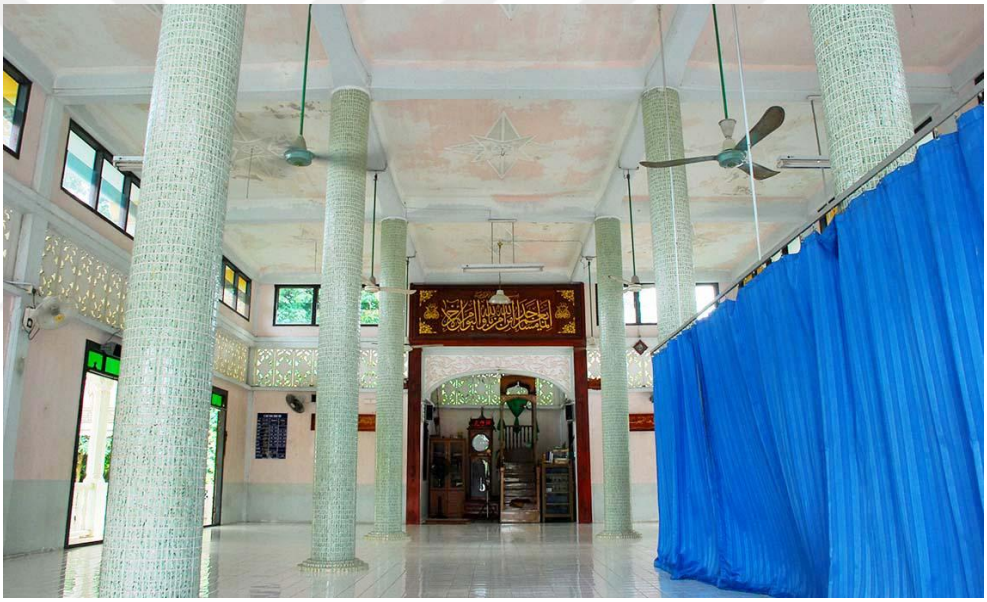

R.2.153. Masyid Tanyong Mas'ın harimi (Sanasen, 2018)

R.2.154. Masyid Tanyong Mas'ın mihrabının alınlığındaki kitabe ve süsleme (Sanasen, 2018)

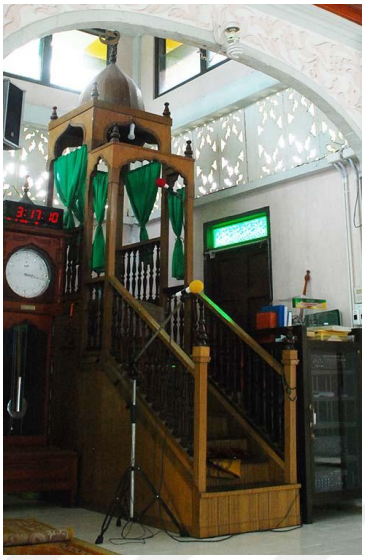

R.2.155. Masyid Tanyong Mas'ın minberi (Sanasen, 2018)

R.2.156. Masyid Tanyong Mas'ın avlu kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.157. Masyid Glang Pattani'nin ilk hali. (Saleh, tarihsiz)

R.2.158. Masyid Glang Pattani'nin genel görünüşü. (Madakakul, 2020)

R.2.159. Masyid Glang Pattani'nin yapısı ile havuzunun havadan görünüşü. (ibreak2travel.com, 2018)

R.2.160. Masyid Glang Pattani'nin güneydoğudaki bağışçıların isimleri yazılan mermer levha. (Sanasen, 2018)

R.2.161. Masyid Glang Pattani'nin kubbesi (Sanasen, 2018)

R.2.162. Masyid Glang Pattani'nin minaresi (Sanasen, 2018)

R.2.163. Masyid Glang Pattani'nin portali (Sanasen, 2018)

R.2.164. Masyid Glang Pattani'nin kemeri ve alınlığı (Sanasen, 2018)

R.2.165. Masyid Glang Pattani'nin harim giriş kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.166. Masyid Glang Pattani'nin harimi (Sanasen, 2018)

R.2.167. Masyid Glang Pattani'nin harimindeki sütunların başlığı (Sanasen, 2018)

R.2.168. Masyid Glang Pattani'nin hariminin kuzey cephesindeki Fatiha Suresi yazısı (Sanasen, 2018)

R.2.169. Masyid Glang Pattani'nin kubbesinin iç kısmında bulunan Ayet'el Kürsi yazısı (Sanasen, 2018)

R.2.170. Masyid Glang Pattani'nin minberi ve kıble duvarındaki yazılar. (Sanasen, 2018)

R.2.171. Masyid Glang Pattani'nin minberinin arkasındaki Ahzab Suresi 56. ayetinden kitabesi. (Sanasen, 2018)

R.2.172. Masyid Glang Pattani'nin kuzeyindeki son cemaat yeri (Sanasen, 2018)

R.2.173. Masyid Glang Pattani'nin güneyinde yer alan çok amaçlı binası (Sanasen, 2018)

R.2.174. Masyid Glang Yala'nın genel görünüşü (Sanasen, 2018)

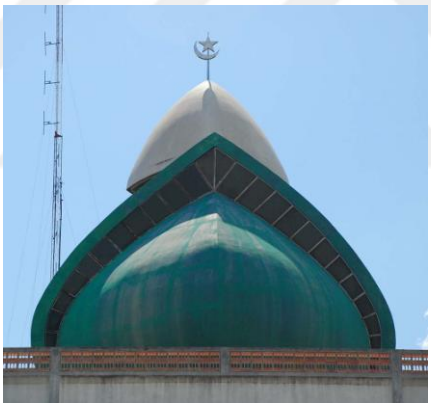

R.2.175. Masyid Glang Yala'nın kubbesi ve arkasında görülen caminin minaresinin üst kısmı (Sanasen, 2018)

R.2.176. Masyid Glang Yala'nın batı cephesinin üst katında bulunan caminin ismi ve altında sivri tonoz (Sanasen, 2018)

R.2.177. Masyid Glang Yala’nın çok amaçlı bölümü. (Sanasen, 2018)

R.2.178. Masyid Glang Yala’nın harim bölümü. (Sanasen, 2018)

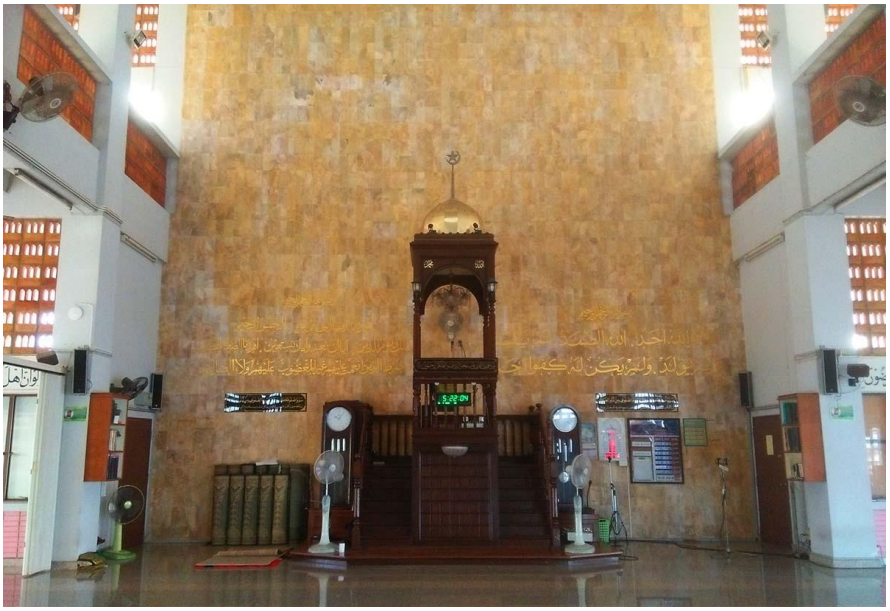

R.2.179. Masyid Glang Yala’nın kıble duvarı. (Sanasen, 2018)

R.2.180. Masyid Glang Yala'nın kıble duvarındaki Fatiha Suresi, İhlas Suresi ve altında Javi alfabesinde bir Hadis metni. (Sanasen, 2018)

R.2.181. Masyid Glang Yala'nın kubbe içi kasnağında yer alan pencere açıklıkları. (Sanasen, 2018)

R.2.182. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.183. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin üst kısmındaki bazı kitabeler. (Sanasen, 2018)

R.2.184. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.185. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin mihrap sofasındaki çerçeve içerisindeki yazılar. (Sanasen, 2018)

R.2.186. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi'nin minberi (Sanasen, 2018)

R.2.187. Masyid Glang Balo'nun genel görünüşü (Hayeepi, 2019)

R.2.188. Masyid Glang Balo'nun üçgen alınlık kısmındaki ajurlu süsler (Hayeepi, 2019)

R.2.189. Masyid Glang Balo'nun ana giriş kapısı (Hayeepi, 2019)

R.2.190. Masyid Glang Balo'nun ana giriş kapısının üst kısmındaki cami ismi ve ajurlu ahşap panoları (Hayeepi, 2019)

R.2.191. Masyid Glang Balo'nun üst katındaki ajurlu ve geometrik desenli ahşap panolar (Hayeepi, 2019)

R.2.192. Masyid Glang Balo'nun minaresi ve minarenin üst kısmı (Hayeepi, 2019)

R.2.193. Masyid Glang Balo'nun alt katındaki harimi. (Datomulia, 2019)

R.2.194. Masyid Glang Balo’nun alt katındaki hariminin bir kapısının alınlığında kumlama tekniğinde yazı (Datomulia, 2019)

R.2.195. Masyid Glang Balo’nun mihrabının üstündeki levha. (Hayeepi, 2019)

R.2.196. Masyid Glang Balo’nun üst katındaki harimi. (Datomulia, 2019)

R.2.197. Masyid Glang Balo’nun üst katındaki yan sahını. (Datomulia, 2019)

R.2.198. Masyid Glang Balo'nun din okulu. (Datomulia, 2019)

R.2.199. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.200. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun batı cephesi ve mihrap sofası. (Sanasen, 2018)

R.2.201. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun çatısının ahşap süsleri. (Sanasen, 2018)

R.2.202. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun çatısının batı cephesindeki üçgen alınlıkta bulunan Burak tasviri. (Sanasen, 2018)

R.2.203. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun çatısının doğu cephesindeki üçgen alınlıkta bulunan *Krut* tasviri. (Sanasen, 2018)

R.2.204. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun alt katındaki namaz kılma bölümü. (Sanasen, 2018)

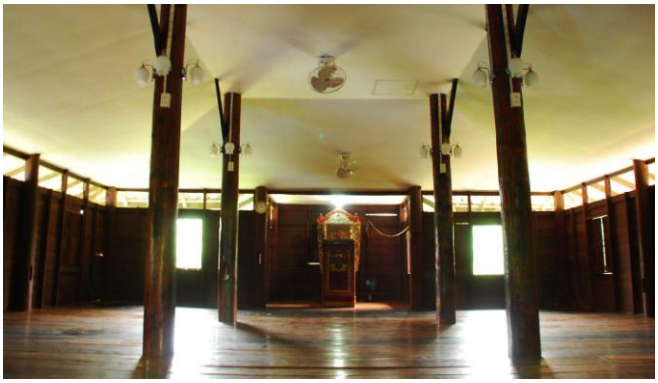

R.2.205. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun üst katındaki harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.206. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.207. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun minberinin ikinci kısmındaki kemeri. (Sanasen, 2018)

R.2.208. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun minberinin ikinci kısmındaki sütunlarının yanında ve önünde yer alan bitkisel motifli panolar. (Sanasen, 2018)

R.2.209. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun minberinin üçüncü kısmındaki alınlık içindeki çiçek ve kıvrık dal motifleri. (Sanasen, 2018)

R.2.210. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'nun minberinin dürdüncü kısmındaki bitki motifli alınlık, Kelime-i Şehadet yazılı pano ve bitki motifli sırt dayanıkları. (Sanasen, 2018)

R.2.211. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu'ya ait Chaiya Valisi Mezarı. (Sanasen, 2018)

R.2.212. Chaiya Valisi Mezarı'nda bulunan iki tane Chaiya valisinin mezar ve isimsiz bir mezar taşı. (Sanasen, 2018)

R.2.213. Masyid Solahuddin'in inşa esnasında çekilmiş bir fotoğraf. (Sarem, 2015)

R.2.214. Masyid Solahuddin'in genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.215. Masyid Solahuddin'in çatısındaki kubbeyi taşıyan yapının kemeri ve motifi. (Sanasen, 2018)

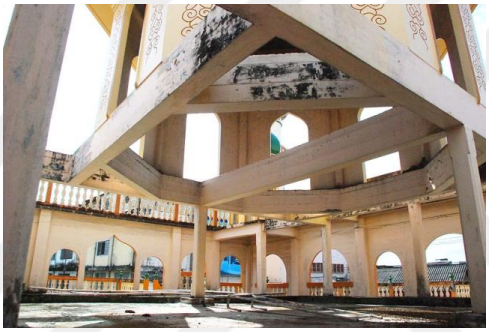

R.2.216. Masyid Solahuddin'in çatısındaki kubbeyi taşıyan yapının alt görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.217. Masyid Solahuddin'in beş kubbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.218. Masyid Solahuddin'in sütunlu girişinin üstünde caminin isminin yazılı olduğu pano. (Sanasen, 2018)

R.2.219. Masyid Solahuddin'in kuzey tarafındaki sütunlu giriş. (Sanasen, 2018)

R.2.220. Masyid Solahuddin'in kuzey tarafındaki son cemaat yeri. (Sanasen, 2018)

R.2.221. Masyid Solahuddin'in kuzey tarafındaki son cemaat yerinde bulunan konsol. (Sanasen, 2018)

R.2.222. Masyid Solahuddin'in doğu tarafındaki sütunlu girişinde bulunan kitabesi. (Sanasen, 2018)

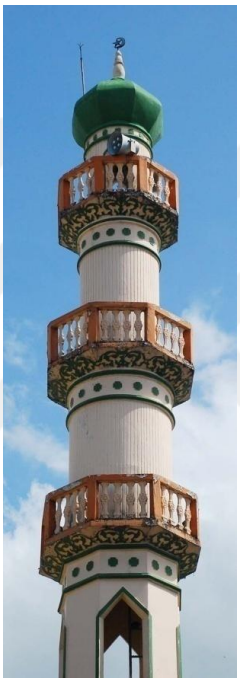

R.2.223. Masyid Solahuddin'in minaresi. (Sanasen, 2018)

R.2.224. Masyid Solahuddin'in minaresinin kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.225. Masyid Solahuddin'in minaresinin şerefesinin altındaki süsleme. (Sanasen, 2018)

R.2.226. Masyid Solahuddin'in hariminin kapı açıklığının üstündeki ajurlu alınlık. (Sanasen, 2018)

R.2.227. Masyid Solahuddin'in harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.228. Masyid Solahuddin'in kıble duvarı. (Sanasen, 2018)

R.2.229. Masyid Solahuddin'in mihrabın üstünde bulunan süsleme. (Sanasen, 2018)

R.2.230. Masyid Solahuddin'in mihrabın üstünde bulunan süslemeninde nilüfere benzer motifi. (Sanasen, 2018)

R.2.231. Masyid Solahuddin'in minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.232. Masyid Solahuddin'in kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.233. Masyid Solahuddin'in kapısında bulunan Kelime-i Şehadet kitabesi. (Sanasen, 2018)

R.2.234. Matchimawat tapınağı ve şapeli. (tripadvisor.com, 2016)

R.2.235. Masyid Usasana İslam'ın önarım öncesinin genel görünüşü. (To-Che, tarihsiz)

R.2.236. Masyid Usasana İslam'ın önarım öncesinin batı cephesindeki mihrap sofası. (Wanlabeh, tarihsiz)

R.2.237. Masyid Usasana İslam'ın önarın öncesindeki çatısının üçgen alınlığı ve alınlığının sonundaki süsleme. (To-Che, tarihsiz)

R.2.238. Masyid Usasana İslam'ın deposunda bulunan caminin önarım öncesine ait Tay sanatındaki kemeri. (Wanlabeh, 2018)

R.2.239. Masyid Usasana İslam'ın genel görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.240. Masyid Usasana İslam'ın çatısının üçgen alınlığının doğu cephesindeki hilal-yıldız motifi ve çatının köşesindeki küçük süslü kubbe. (Sanasen, 2018)

R.2.241. Masyid Usasana İslam'ın minaresinin alt katında bulunan mezarı. (Sanasen, 2018)

R.2.242. Masyid Usasana İslam'ın minaresinin giriş açıklığı ve üzerindeki yapım tarihinin kitabesi. (Sanasen, 2018)

R.2.243. Masyid Usasana İslam'ın minaresinin pencere açıklığı (Sanasen, 2018)

R.2.244. Masyid Usasana İslam'ın yuvarlak kemerli revakları (Sanasen, 2018)

R.2.245. Masyid Usasana İslam'ın harim giriş kapısı ve üzerine Besmele kitabesi (Sanasen, 2018)

R.2.246. Masyid Usasana İslam'ın harimi (Sanasen, 2018)

R.2.247. Masyid Usasana İslam'ın harimin üst kısmını çevreleyen Müzzemmil Suresi'nin bir ayeti kitabesi. (Sanasen, 2018)

R.2.248. Masyid Usasana İslam'ın mihrabı. (Sanasen, 2018)

R.2.249. Masyid Usasana İslam'ın mihrabının alınlığındaki kitabeler. (Sanasen, 2018)

R.2.250. Masyid Usasana İslam'ın minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.251. Masyid Yabalrod Rohmah'ın onarım öncesi yapısının genel görünüşü. (Masyid Yabalrod Rahma'ın Konseyi ve Phithakkhumphol Ailesi, tarihsiz)

R.2.252. Masyid Yabalrod Rohmah'ın onarım öncesi yapısının Burak Kapısı. (Hassan abd Mutthalib, 1973)

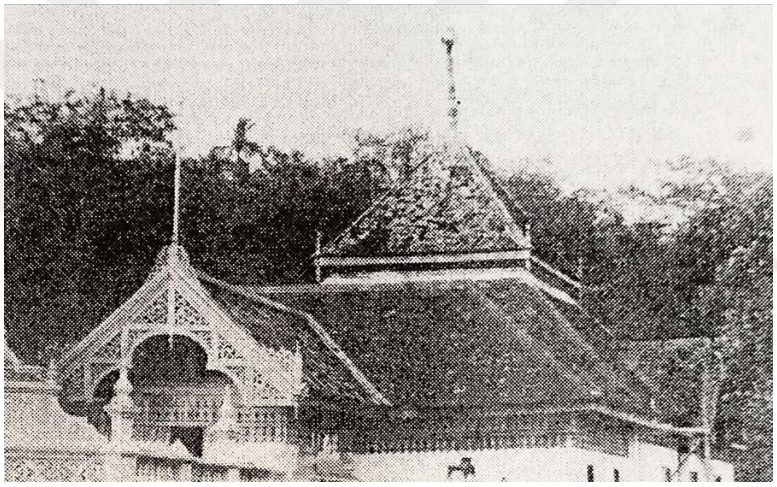

R.2.253. Masyid Yabalrod Rohmah'ın onarım öncesi yapısının çatısı. (Masyid Yabalrod Rahma'ın Konseyi ve Phithakkhumphol Ailesi, tarihsiz)

R.2.254. Masyid Yabalrod Rohmah'ın onarım öncesi yapısına ait havalandırma panosu. (Masyid Yabalrod Rahma'ın Aşivi, 2018)

R.2.255. Masyid Yabalrod Rohmah'ın onarım öncesi yapısına ait cami inşaatının başladığı tarihin yazılı olduğu ahşap konsol. (Thai PBS, 2016)

R.2.256. Masyid Yabalrod Rohmah'ın esceki minberinin bir fotoğrafı. (Masyid Yabalrod Rahma'ın Konseyi ve Phithakkhumphol Ailesi, tarihsiz)

R.2.257. Masyid Yabalrod Rohmah'ın eski minberi. (Sarem, 2014)

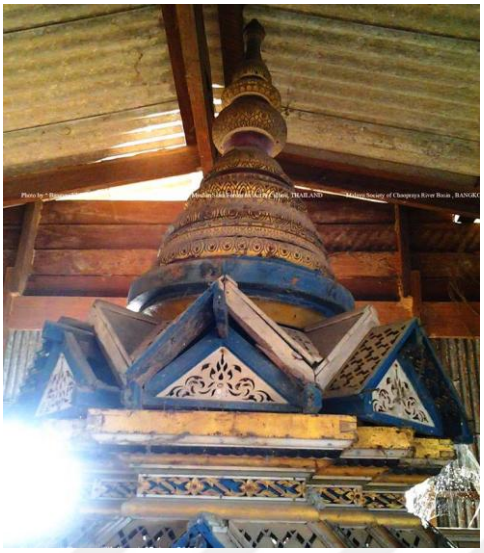

R.2.258. Masyid Yabalrod Rohmah'ın eski minberinin üst kısmı. (Sarem, 2014)

R.2.259. Masyid Yabalrod Rohmah'ın eski minberinin alılığı kısmı. (Sarem, 2014)

R.2.260. Masyid Yabalrod Rohmah'ın yenilenmiş minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.261. Masyid Yabalrod Rohmah'ın doğu cephesindeki sütunlu giriş. (Sanasen, 2018)

R.2.262. Masyid Yabalrod Rohmah'ın sütunlu girişinin merdivenindeki yapım tarihi. (Sanasen, 2018)

R.2.263. Masyid Yabalrod Rohmah'ın sütunlu girişinin alınlığı. (Sanasen, 2018)

R.2.264. Masyid Yabalrod Rohmah'ın sütunlu girişinin alınlığının orta kısmı. (Sanasen, 2018)

R.2.265. Masyid Yabalrod Rohmah'ın bugünkü genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.266. Masyid Yabalrod Rohmah'ın bugünkü harim alanı. (Sanasen, 2018)

R.2.267. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.268. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın havadan görünüşü. (Facebook, 2018)

R.2.269. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın ana kubbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.270. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın sivri kemerli pencereleri ve bunlar üzerinde kare formlu pencereler. (Sanasen, 2018)

R.2.271. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın güney cephesindeki giriş kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.272. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın güney cephesindeki giriş kapısının sağında ve solunda yükselen minareler (Sanasen, 2018)

R.2.273. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın ana giriş kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.274. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın ana giriş kapısının üzerindeki kitabe (Sanasen, 2018)

R.2.275. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın alt katı (Sanasen, 2018)

R.2.276. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın feneri şeklindeki kubbeli aydınlatma bölümü. (Sanasen, 2018)

R.2.277. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat'ın harim alamı. (Sanasen, 2018)

R.2.278. Masyid Tonson'un 2. yapısına ait fotoğraf. (Masyid Tonson, tarihsiz)

R.2.279. Masyid Tonson'un 2. yapısına ait resim. (Masyid Tonson, tarihsiz)

R.2.280. Masyid Tonson'un 2. yapısının üçgen alınlığındaki motifler ve yapının parapetlerin orta kısmındaki ahşap panoda işlenen Arma-i Osmanî. (Masyid Tonson, tarihsiz)

R.2.281. Masyid Tonson'da bulunan Arma-i Osmanî motifli ahşap pano (Sanasen, 2018)

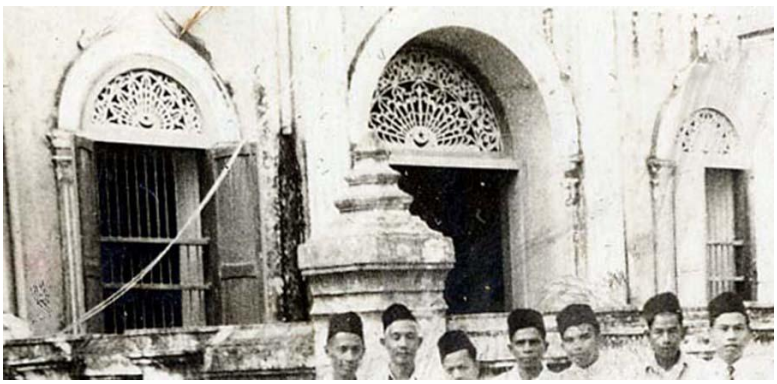

R.2.282. Masyid Tonson'un 2. yapısının kapı ve pencerelerin açıklıkları ve bunların alınlıklarında takılan havalandırma panoları (Masyid Tonson, tarihsiz)

R.2.283. Masyid Tonson'un 2. yapısının avlu duvarı (Masyid Tonson, tarihsiz)

R.2.284. Masyid Tonson'un 2. yapısının avlu duvarının giriş açıklığının üstündeki ajurlu ahşap pano (Masyid Tonson, tarihsiz)

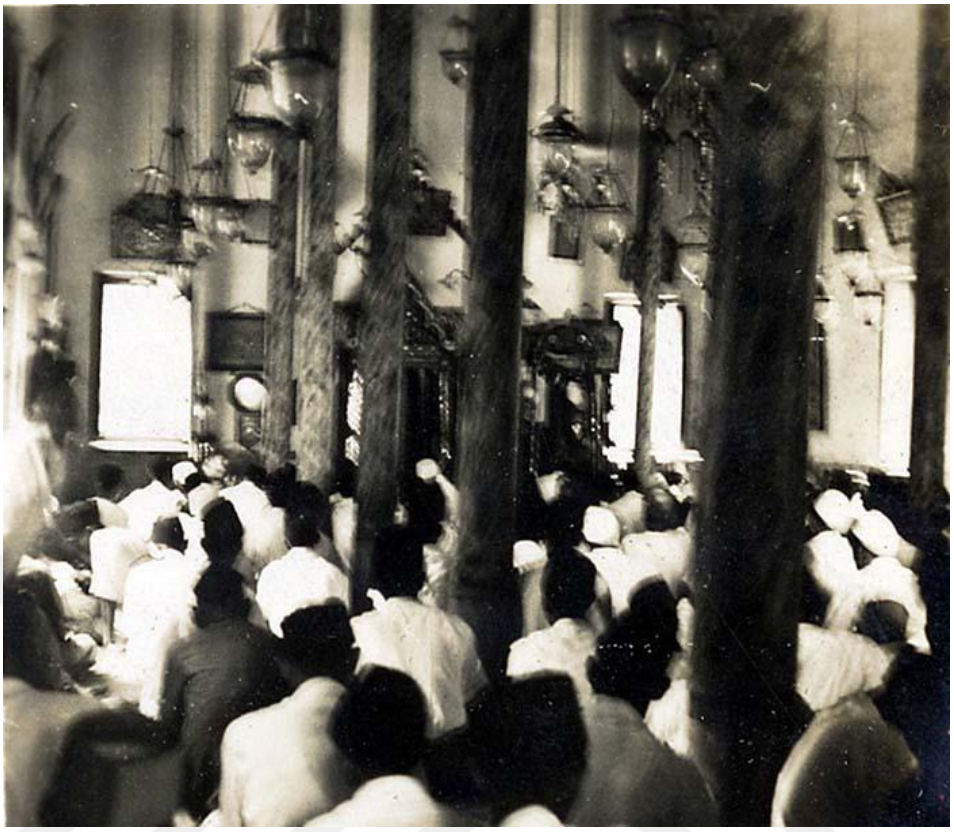

R.2.285. Masyid Tonson'un 2. yapısının harimi (Masyid Tonson, tarihsiz)

R.2.286. Masyid Tonson'un 2. yapısının harimindeki pencere açıklıklarının üstünde asılan hat levhaları içeren çerçeveler (Masyid Tonson, tarihsiz)

R.2.287. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan mihraba ait bir eski fotoğrafı. (Masyid Tonson, tarihsiz)

R.2.288. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan mihrabın alınlığı kısmı (Sanasen, 2018)

R.2.289. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan mihrabın alınlığı kısmındaki hilal ile yıldız motifi (Sanasen, 2018)

R.2.290. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan mihrabın sütunlarındaki bezeme detayları (Sanasen, 2018)

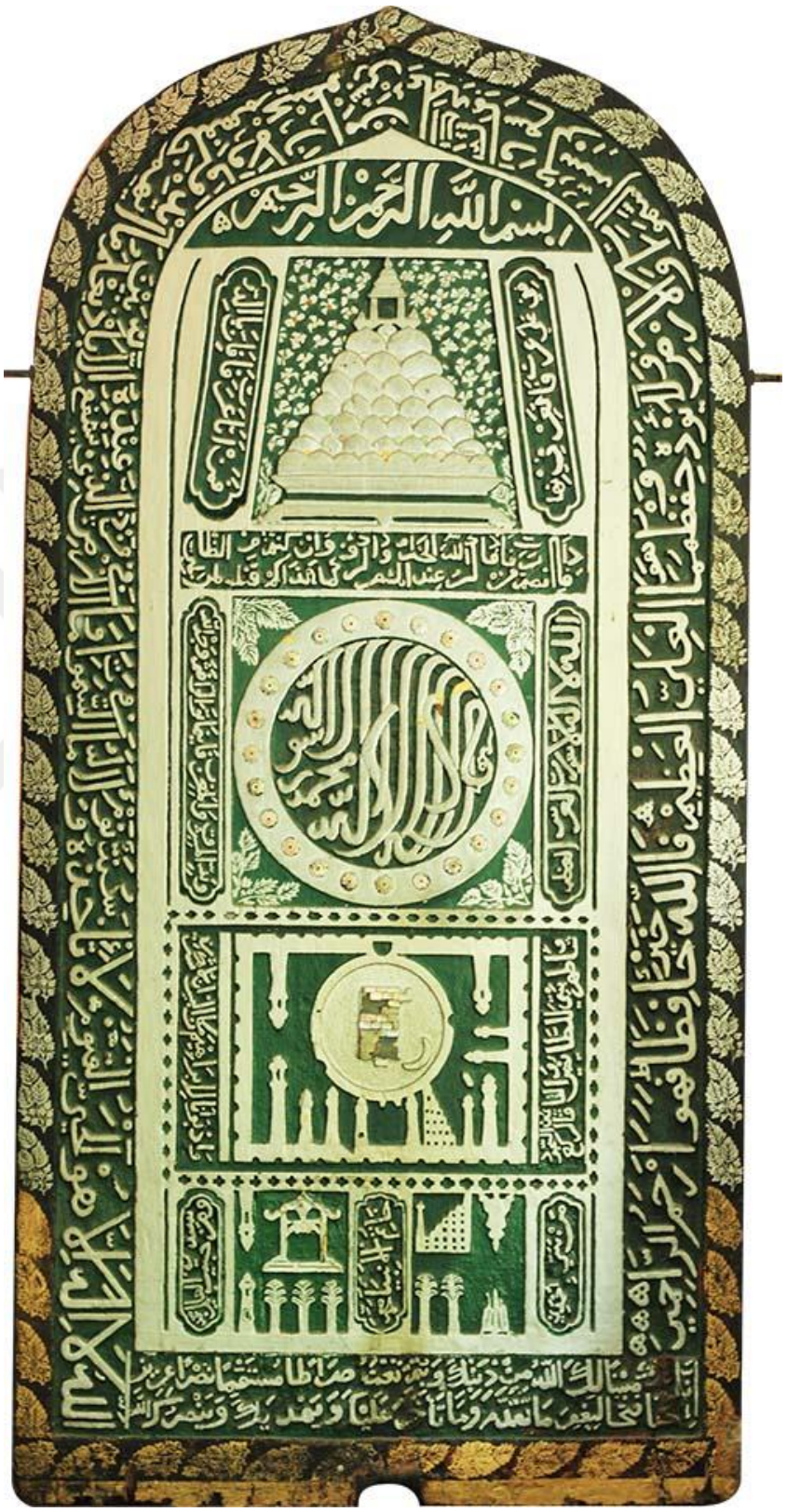

R.2.291. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan mihrabının içinde yer alan oyma tekniğinde kutsal mekânları tasvirli ahşap levha (Sanasen, 2018)

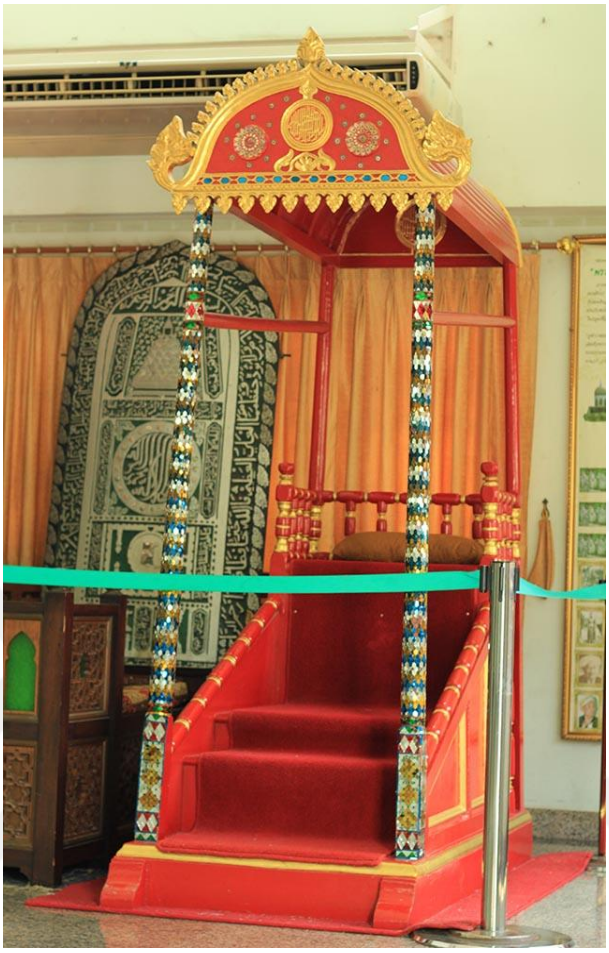

R.2.292. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan minber (Sanasen, 2018)

R.2.293. Daha önce Masyid Tonson'da kullanılan minber çatısının ön cephesi (Sanasen, 2018)

R.2.294. Masyid Tonson'un 3. yapısının genel görünüşü (Pongrithiporn, 2009)

R.2.295. Masyid Tonson'un 3. yapısının şadırvanı (Sanasen, 2018)

R.2.296. Masyid Tonson'un 3. yapısının kubbesindeki Allah lafzı içeren vitraylar (Pongrithiporn, 2009)

R.2.297. Masyid Tonson'un 3. yapısının kapı ve pencere açıklıkları ve bunların üstünde tepe pencereleri (Pongrithiporn, 2009)

R.2.298. Masyid Tonson'un 3. yapısının pencerelerin arasında köşeli plastırların alt kısmı (Pongrithiporn, 2009)

R.2.299. Masyid Tonson'un 3. yapısının çok amaçlı alanı (Pongrithiporn, 2009)

R.2.300. Masyid Tonson'un 3. yapısının çok amaçlı alanındaki sütunların üst kısmının arasında yer alan ibare ve motifler. (Pongrithiporn, 2009)

R.2.301. Masyid Tonson'un 3. yapısının harimi (Pongrithiporn, 2009)

R.2.302. Masyid Tonson'un 3. yapısının pencerelerinde Kisve'nin desenlerinden ilham alınan şebekeler (Pongrithiporn, 2009)

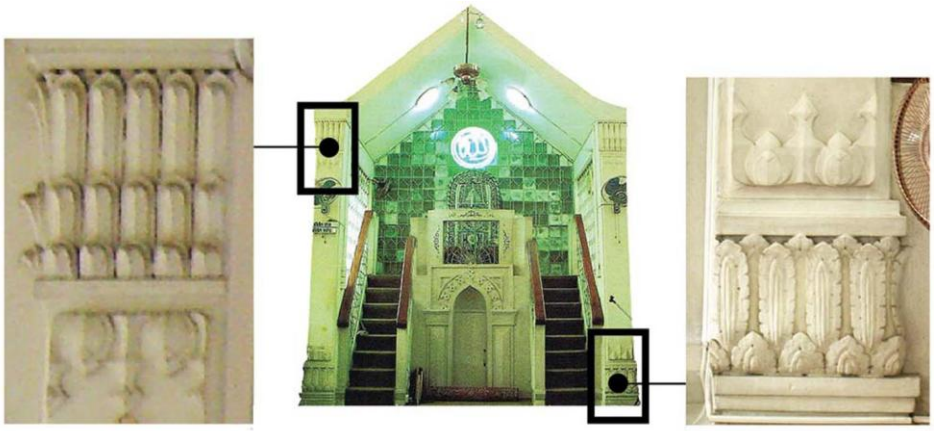

R.2.303. Masyid Tonson'un 3. yapısının mihrap sofası ve mihrap kemelerindeki motiflerin detayları (Pongrithiporn'dan eklemelerle, 2020)

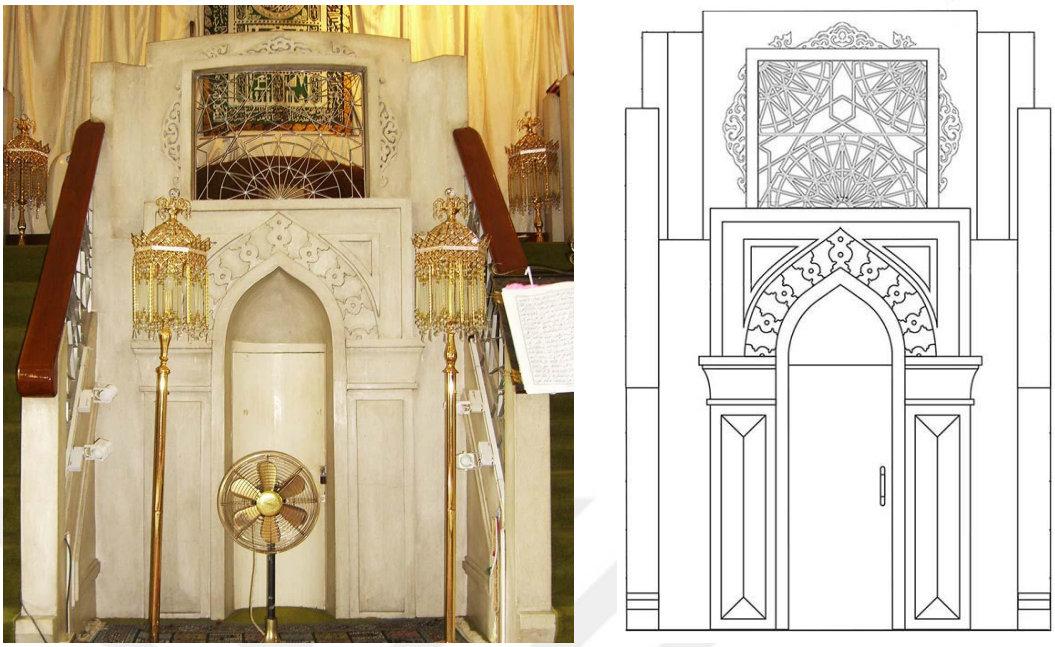

R.2.304. Masyid Tonson'un 3. yapısının mihrap sofası içinde mihrap ve minberdeki motifleri ve çizimi (Pongrithiporn'dan eklemelerle, 2020)

R.2.305. Masyid Tonson'un 3. yapısının mihrabın iki yanında yer alan ve minbere çıkılan merdivenin korkulukları (Pongrithiporn, 2009)

R.2.306. Masyid Tonson'un 3. yapısının mihrap sofası içinde yer alan Allah yazılı neon lamba (Pongrithiporn, 2009)

R.2.307. Masyid Tonson'un 4. yapısının genel görünüşü (wikipedia, 2019)

R.2.308. Masyid Tonson'un 4. yapısının kubbesi altında kare gövdeye eklenen geometrik kompozisyonlar ve bunun altında zikzaklı dendanları dizi (wikipedia, 2019)

R.2.309. Masyid Tonson'un 4. yapısının atnalı kemer formuyla dekor edilen kemerli kapı ve pencere açıklıkları (Sanasen, 2018)

R.2.310. Masyid Tonson'un 4. yapısının giriş bölümündeki kemer üzerimdeki motifler (Sanasen, 2018)

R.2.311. Masyid Tonson'un 4. yapısının geometrik desenli engelli rampası (Sanasen, 2018)

R.2.312. Masyid Tonson'un 4. yapısının son cemaat yerinden harime dört atnalı kemerli açıklıklar (Sanasen, 2018)

R.2.313. Masyid Tonson'un 4. yapısının harimi (Sanasen, 2018)

R.2.314. Masyid Tonson'un 4. yapısının harimindeki aydınlatma açıklıklarda monte edilen renkli camlar ve altında Kur'an-ı Kerim'den ayetlerin yazılı olduğu levhalar. (Sanasen, 2018)

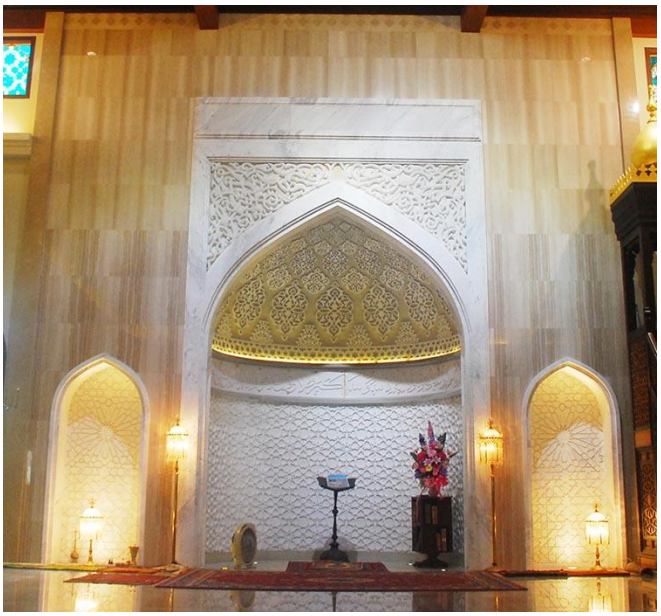

R.2.315. Masyid Tonson'un 4. yapısının mihrabı (Sanasen, 2018)

R.2.316. Masyid Tonson'un 4. yapısının mihrap köşelik kısmı (Sanasen, 2018)

R.2.317. Masyid Tonson'un 4. yapısının mihrap kavsara kısmı (Sanasen, 2018)

R.2.318. Masyid Tonson'un 4. yapısının mihrap kavsara kısmının altındaki bordür ve kitabeler (Sanasen, 2018)

R.2.319. Masyid Tonson'un 4. yapısının mihrabın sağındaki mihrabiye (Sanasen, 2018)

R.2.320. Masyid Tonson'un 4. yapısının minberi (Sanasen, 2018)

R.2.321. Masyid Tonson'un 4. yapısının hanımlar mahfili (Sanasen, 2018)

R.2.322. Masyid Tonson'un mezarlığı (Sanasen, 2018)

R.2.323. Masyid Tonson'un mezarlığındaki Choa Phraya Ratcha Wangson Seni (Mahamud)'nin kabri (Sanasen, 2018)

R.2.324. Masyid Tonson'un mezarlığındaki Phraya Chularajmontri (Sin)'nin kabri (Chuangpichit, 2018)

R.2.325. Masyid Tonson'un avlu kapısı (Sanasen, 2017)

R.2.326. Masyid Tonson'a ait Sonthi İslam Binası (Sanasen, 2018)

R.2.327. Masyid Tonson'a ait Sonthi İslam Binası'nın üçgen alınlığındaki motif ve yapının yapım tarihi kitabesi (Sanasen, 2018)

R.2.328. Masyid Tonson'a ait çardak (Sanasen, 2018)

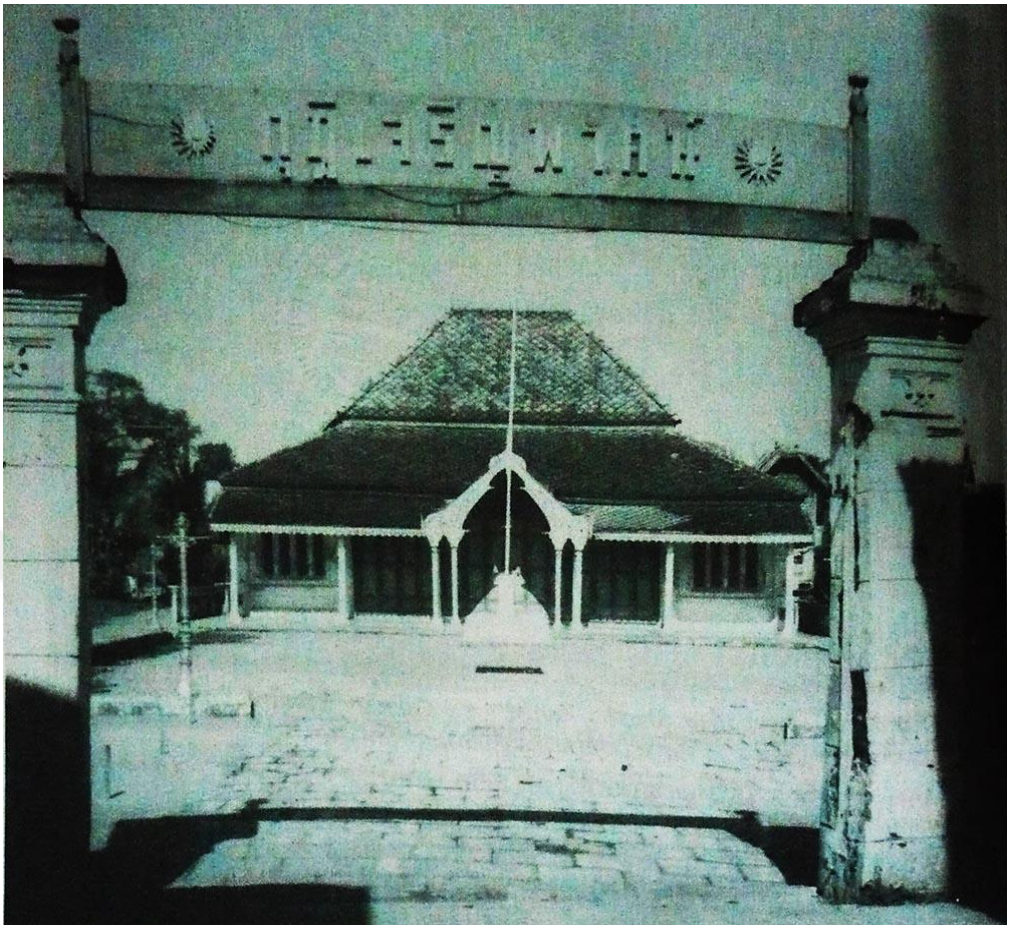

R.2.329. Gudi Charoenphat'a ait bir eski fotoğraf. (Nonthaket, tarihsiz)

R.2.330. Gudi Luang'a ait bir eski fotoğrafı. (Tayland Ulusal Arşivleri)

R.2.331. 1953'te Kral IX. Rama'nın Muharrem ayında Gudi Charoenphat'ı ziyaret ederken çekilen bir fotoğrafı. (Gudi Charoenphat, 1953)

R.2.332. 1953'te Kral IX. Rama'nın Muharrem ayında Gudi Charoenphat'ı ziyaret ederken çekilen diğer bir fotoğrafı (Gudi Charoenphat, 1953)

R.2.333. Gudi Charoenphat'ın 1983'da çekilen fotoğrafı (Sangngern)

R.2.334. Gudi Charoenphat'ın onarım öncesinde yapının iç mekânındaki pencere açıklıklarının köşekiklerinde bulunan kuş tasvirleri (Sanasen, tarihsiz)

R.2.335. Gudi Charoenphat'ın iç mekânındaki pencere açıklıklarının üstündeki resim (Sanasen, 2018)

R.2.336. Gudi Charoenphat'ın iç mekânındaki pencere açıklıklarının üstündeki diğer bir resim (Sanasen, 2018)

R.2.337. Gudi Charoenphat'ın genel görünüşü (Gudi Charoenphat, 2018)

R.2.338. Gudi Charoenphat'ın üst kısmı palmette motifli dendanlar, kitabeli şerit ve vitraylar (Gudi Charoenphat, 2018)

R.2.339. Gudi Charoenphat'ın sütunlu girişi (Sanasen, 2018)

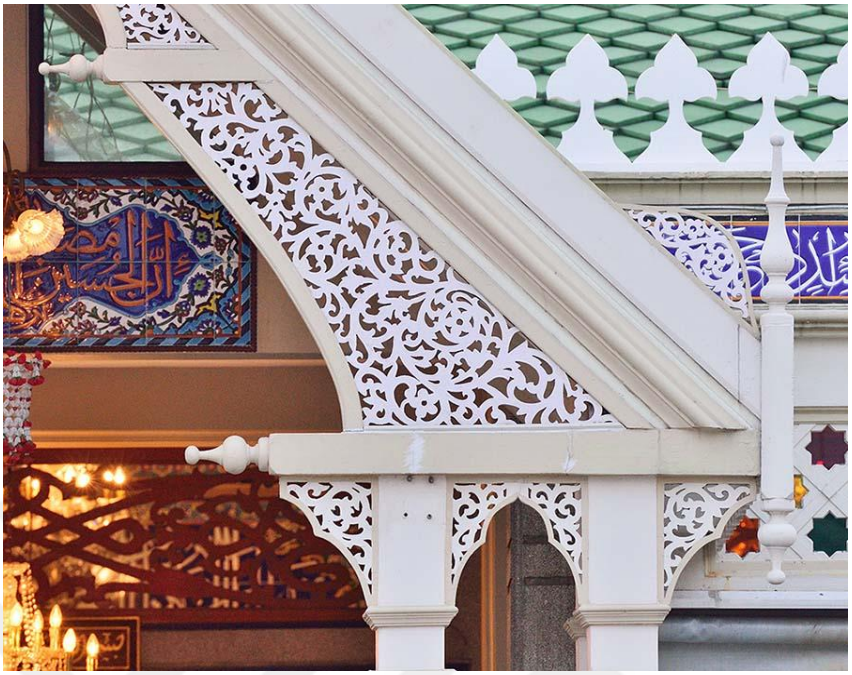

R.2.340. Gudi Charoenphat'ın sütunlu girişinin bezemelerin detayları (Gudi Charoenphat, 2018)

R.2.341. Gudi Charoenphat'ın sütunlu girişinin içindeki üçgen alınlıkta çinilerin üzerine kitabe (Gudi Charoenphat, 2018)

R.2.342. Gudi Charoenphat'ın son cemaat yerini çevrelenen balkondaki çini bloklar (Gudi Charoenphat, 2018)

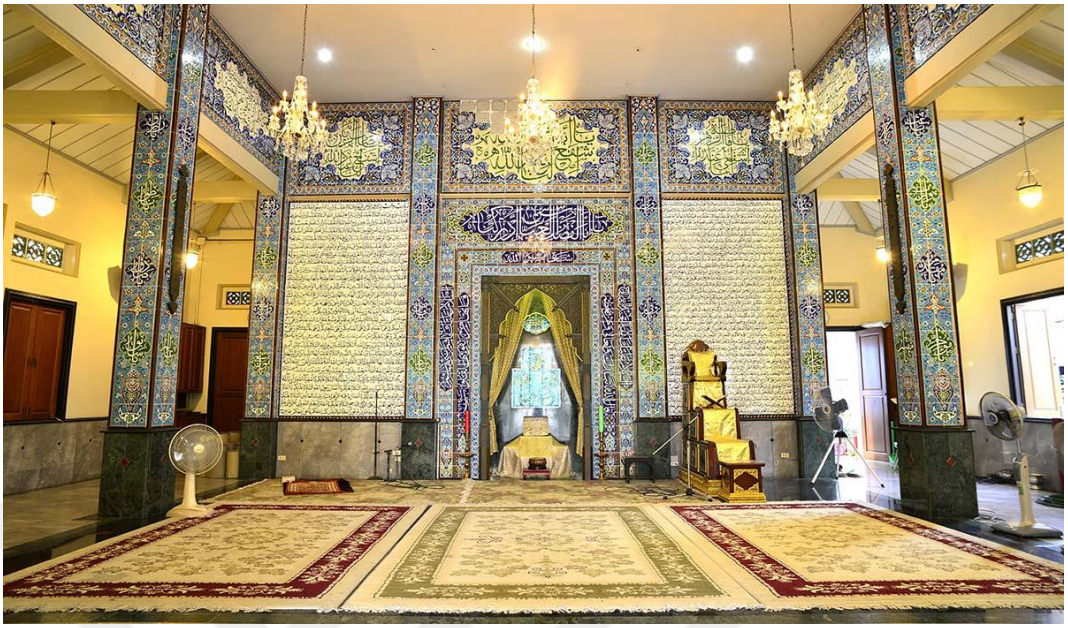

R.2.343. Gudi Charoenphat'ın harimi (Gudi Charoenphat, 2018)

R.2.344. Gudi Charoenphat'ın harimindeki kapı açıklıklarının üstündeki havalandırma panosu ve resimler (Gudi Charoenphat, 2018)

R.2.345. Gudi Charoenphat'ın mihrabı (Gudi Charoenphat, 2018)

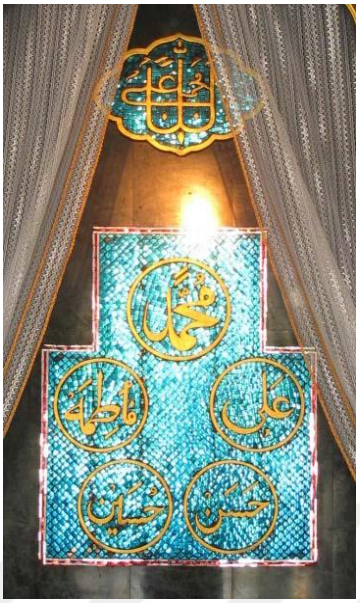

R.2.346. Gudi Charoenphat'ın mihrap içindeki yazlılar (Gudi Charoenphat, 2018)

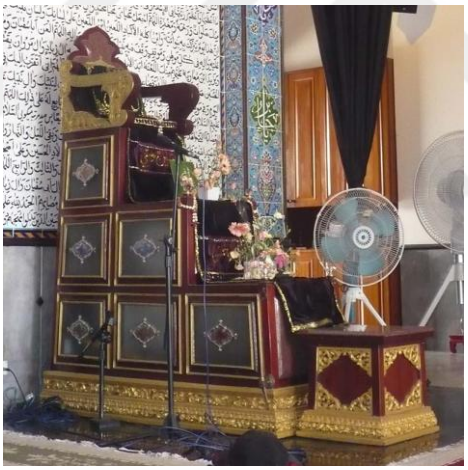
R.2.347. Gudi Charoenphat'ın minberi (Gudi Charoenphat, 2018)

R.2.348. Gudi Charoenphat'a ait *Rong Torabat* (Sanasen, 2018)

R.2.349. Masyid Bang Luang'un genel görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.350. Masyid Bang Luang'un çatısı (Sanasen, 2018)

R.2.351. Masyid Bang Luang'un doğu cephesindeki üçgen alınlığı (Sanasen, 2018)

R.2.352. Masyid Bang Luang'un doğu cephesindeki üçgen alınlığının tepeliğindeki motifi (Sanasen, 2018)

R.2.353. Masyid Bang Luang'un doğu cephesindeki üçgen alınlığının son kısmı (Sanasen, 2018)

R.2.354. Masyid Bang Luang'un doğu cephesindeki üçgen alınlığının tam ortasında kabartmalı motif (Sanasen, 2018)

R.2.355. Masyid Bang Luang çatısının alt kısmında bulunan kabartma. (Sanasen, 2018)

R.2.356. Masyid Bang Luang'un pencere açıklığı ve yapının sütunların arasında yer alan parmaklıklar. (Sanasen, 2018)

R.2.357. Masyid Bang Luang'un pencere açıklığının üstündeki müsenna tarzında Muhammed yazısı ve bitkisel kabartma. (Sanasen, 2018)

R.2.358. Masyid Bang Luang'un pencere açıklığının altındaki bitkisel kabartma. (Sanasen, 2018)

R.2.359. Masyid Bang Luang'un şadırvanı. (Sanasen, 2018)

R.2.360. Masyid Bang Luang'un doğu cephesindeki giriş kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.361. Masyid Bang Luang'un girişin yukarıdaki çiçek biçimde kabartma ve içerisindeki yazı. (Sanasen, 2018)

R.2.362. Masyid Bang Luang'un harimi (Sanasen, 2018)

R.2.363. Masyid Bang Luang'un pencere açıklığı ve pencere kanatlarındaki motifler (Sanasen, 2018)

R.2.364. Masyid Bang Luang'un bazı pencere açıklıklarının üzerinde çerçeve içinde hat sanatı panoları (Sanasen, 2018)

R.2.365. Masyid Bang Luang'un pencere açıklıklarının arasında duvarda yapıştırılan çini tabak (Sanasen, 2018)

R.2.366. Masyid Bang Luang'un mihrabı (Sanasen, 2018)

R.2.367. Masyid Bang Luang'un mihrabının taç kısmı (Sanasen, 2018)

R.2.368. Masyid Bang Luang'un mihrabının taç kısmının eksenindeki dairesel çini ve sarkan kumaş motifi (Sanasen, 2018)

R.2.369. Masyid Bang Luang'un mihrabının taç kısmının eksenindeki Allah ve Muhammed yazılan disk (Sanasen, 2018)

R.2.370. Masyid Bang Luang'un mihrabın taç kısmının alt kısmı (Sanasen, 2018)

R.2.371. Masyid Bang Luang'un mihrap sofası içindeki kitabeli levha (Sanasen, 2018)

R.2.372. Masyid Bang Luang'un mihrap sofası içinde müsenna tarzında yazılan Hz. Peygamber'in ismi (Sanasen, 2018)

R.2.373. Masyid Bang Luang'un minberi (Sanasen, 2018)

R.2.374. Masyid Bang Luang'un davul kulesi (Sanasen, 2018)

R.2.375. Masyid Bang Luang'un çok amaçlı binası (Sanasen, 2018)

R.2.376. Masyid Guvatil İslam'a ait eski fotoğraf (Kan, tarihsiz)

R.2.377. Masyid Guvatil İslam'ın genel görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.378. Masyid Guvatil İslam'ın avlu kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.379. Masyid Guvatil İslam'ın avlu kapısının İon başlıklı pilastrı (Sanasen, 2018)

R.2.380. Masyid Guvatil İslam'ın merdiveni (Sanasen, 2018)

R.2.381. Masyid Guvatil İslam'ın şadırvanı (Sanasen, 2018)

R.2.382. Masyid Guvatil İslam'ın son cemaat yerinde görülen saçağın altında motifler (Sanasen, 2018)

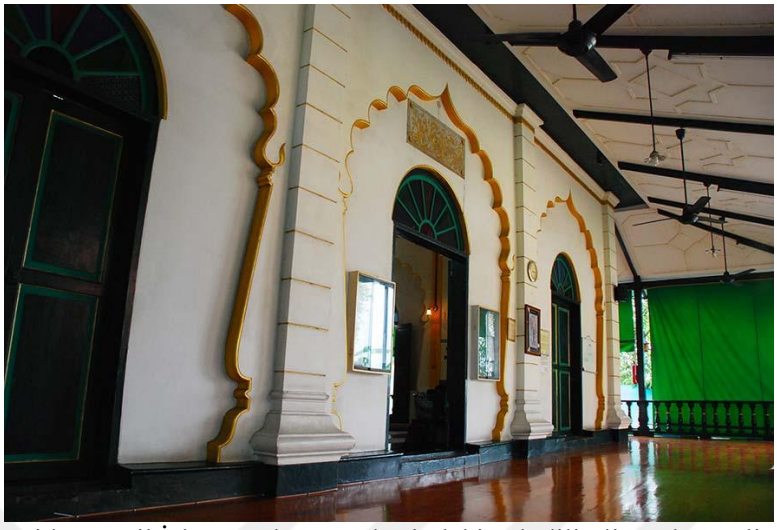

R.2.383. Masyid Guvatil İslam'ın doğu cephesindeki çok dilimli süs kemerli ve pilastrlar (Sanasen, 2018)

R.2.384. Masyid Guvatil İslam'ın doğu cephesindeki caminin ismi yazılan levha (Sanasen, 2018)

R.2.385. Masyid Guvatil İslam'ın harimi (Sanasen, 2018)

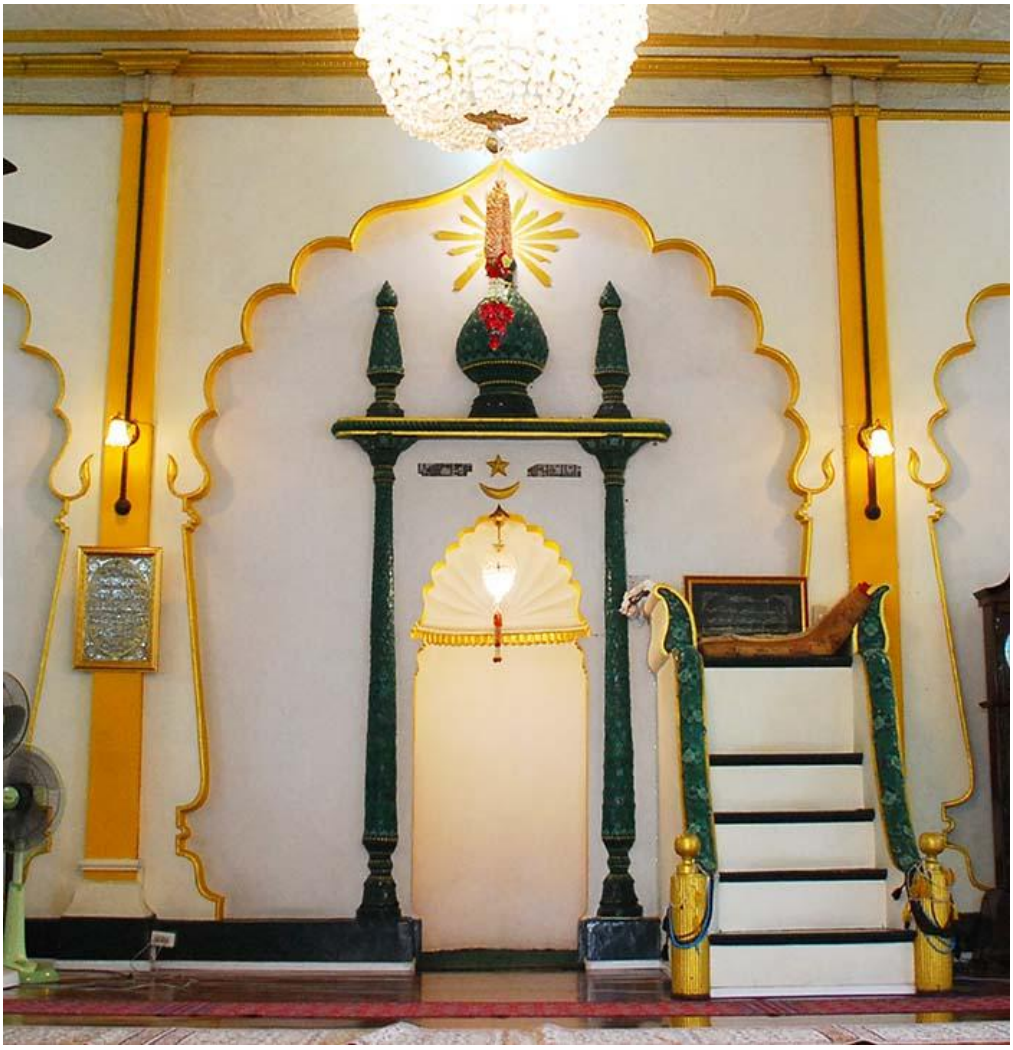

R.2.386. Masyid Guvatil İslam'ın mihrabı (Sanasen, 2018)

R.2.387. Masyid Guvatil İslam'ın mihrabındaki kabartmalı avlu kapısının üst kısmındaki motifler (Sanasen, 2018)

R.2.388. Masyid Guvatil İslam'ın mihrabındaki kabartmalı avlu kapısının ayaklarının başlığı (Sanasen, 2018)

R.2.389. Masyid Guvatil İslam'ın mihrabındaki kabartmalı avlu kapısının ayaklarının kaidesi (Sanasen, 2018)

R.2.390. Masyid Guvatil İslam'ın istiridye kabuğu şeklinde yapılmış mihrabın kavsara kısmı (Sanasen, 2018)

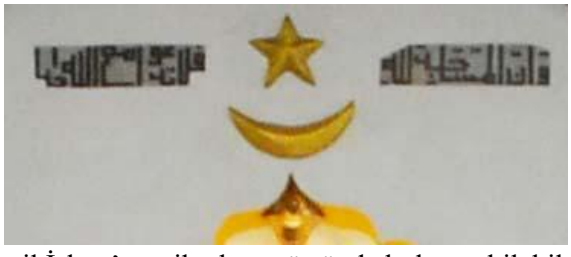

R.2.391. Masyid Guvatil İslam'ın mihrabının üstünde bulunan hilal ile yıldız ve motifin iki yanındaki yazılar (Sanasen, 2018)

R.2.392. Masyid Guvatil İslam'ın günümüzdeki sandal iskelesi (Sanasen, 2018)

R.2.393. Masyid Gamalul İslam'ın ilk yapısının genel görünüşü (Masyid Gamalul İslam, tarihsiz)

R.2.394. Masyid Gamalul İslam'ın ilk yapısının günümüze caminin sandal iskelesinde işlenen havalandırma panosu. (Sanasen, 2018)

R.2.395. Masyid Gamalul İslam'ın mihrabı ve minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.396. Masyid Gamalul İslam'ın mihrabının örtüsü. (Sanasen, 2018)

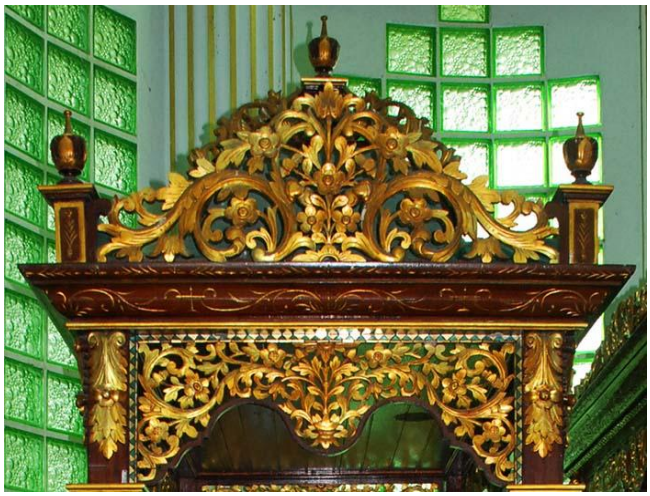

R.2.397. Masyid Gamalul İslam'ın mihrabının batı cephesindeki alınlık ve köşelik kısımları. (Sanasen, 2018)

R.2.398. Masyid Gamalul İslam'ın mihrabının alt kısmındaki kuzey cephesindeki ajurlu pano. (Sanasen, 2018)

R.2.399. Masyid Gamalul İslam'ın mihrabının alt kısmındaki batı cephesindeki ajurlu pano. (Sanasen, 2018)

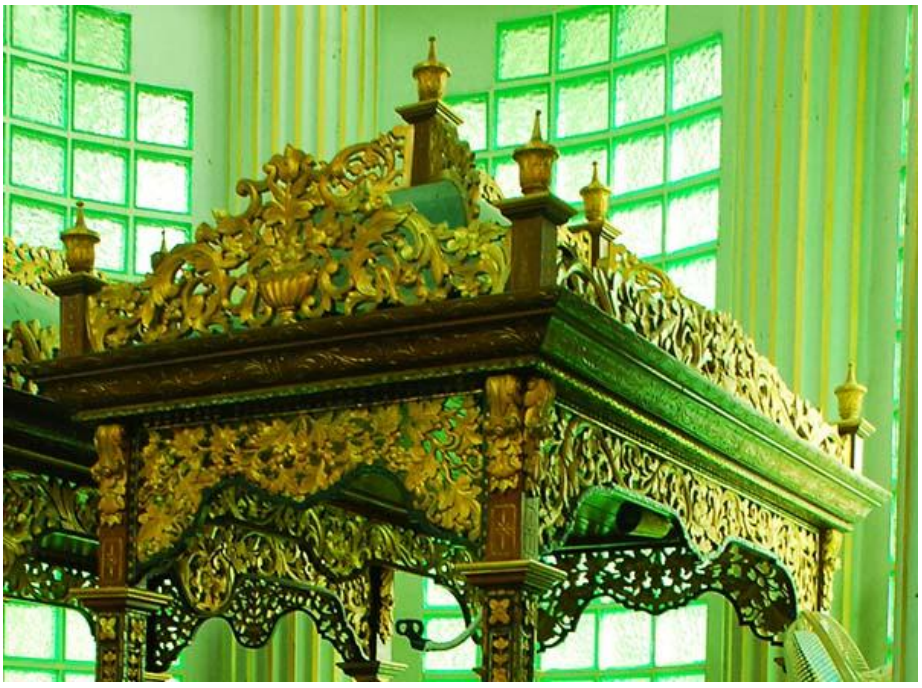

R.2.400. Masyid Gamalul İslam'ın minberinin örtüsü. (Sanasen, 2018)

R.2.401. Masyid Gamalul İslam'ın minberinin batı cephesindeki alınlık ve köşelik kısımları. (Sanasen, 2018)

R.2.402. Masyid Gamalul İslam'ın minberinin sırt dayanağı. (Sanasen, 2018)

R.2.403. Masyid Gamalul İslam'ın minberinin güney cephesi ve merdiveninin topuzları. (Sanasen, 2018)

R.2.404. Masyid Gamalul İslam'ın minberinin oturmak yerinin güney cephesindeki ajurlu ahşap pano. (Sanasen, 2018)

R.2.405. Masyid Gamalul İslam'ında yer alan To Ki Surau Türbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.406. Masyid Haroon'un genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.407. Masyid Haroon'un batı cephesindeki üçgen alınlığı. (Sanasen, 2018)

R.2.408. Masyid Haroon'un kuzey cephesindeki pencere açıklıkları. (Sanasen, 2018)

R.2.409. Masyid Haroon'un pencere açıklıklarının alınlık kısmı. (Sanasen, 2018)

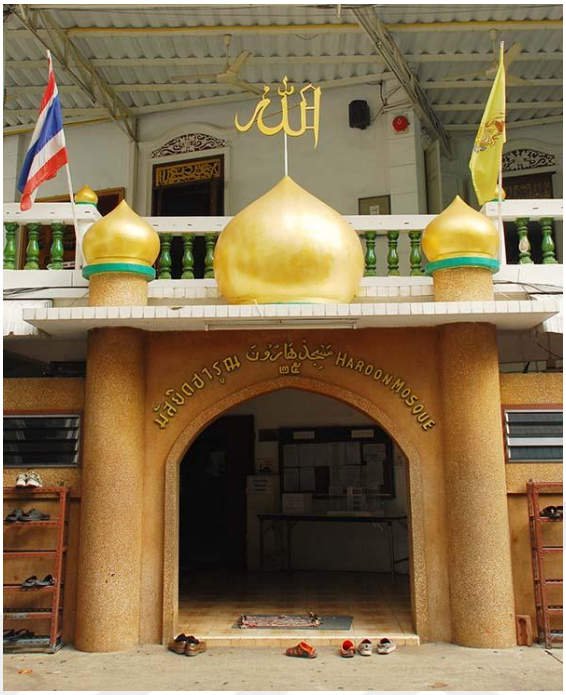

R.2.410. Masyid Haroon'un avlu kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.411. Masyid Haroon'un harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.412. Masyid Haroon'un hariminin güney cephesinin üst kısmındaki Fatiha Suresi kitabesi. (Sanasen, 2018)

R.2.413. Masyid Haroon'un hariminin kuzey cephesinin üst kısmındaki aynalı olarak yazılan Fatiha Suresi kitabesi. (Sanasen, 2018)

R.2.414. Masyid Haroon'un hariminin üst cephesindeki Fatiha Suresi kitabesinin durak işareti. (Sanasen, 2018)

R.2.415. Masyid Haroon'un üst katında yer alan son cemaat yeri ve hariminde süslenen bütün ahşap panolarındaki yazılar. (Sanasen, 2018)

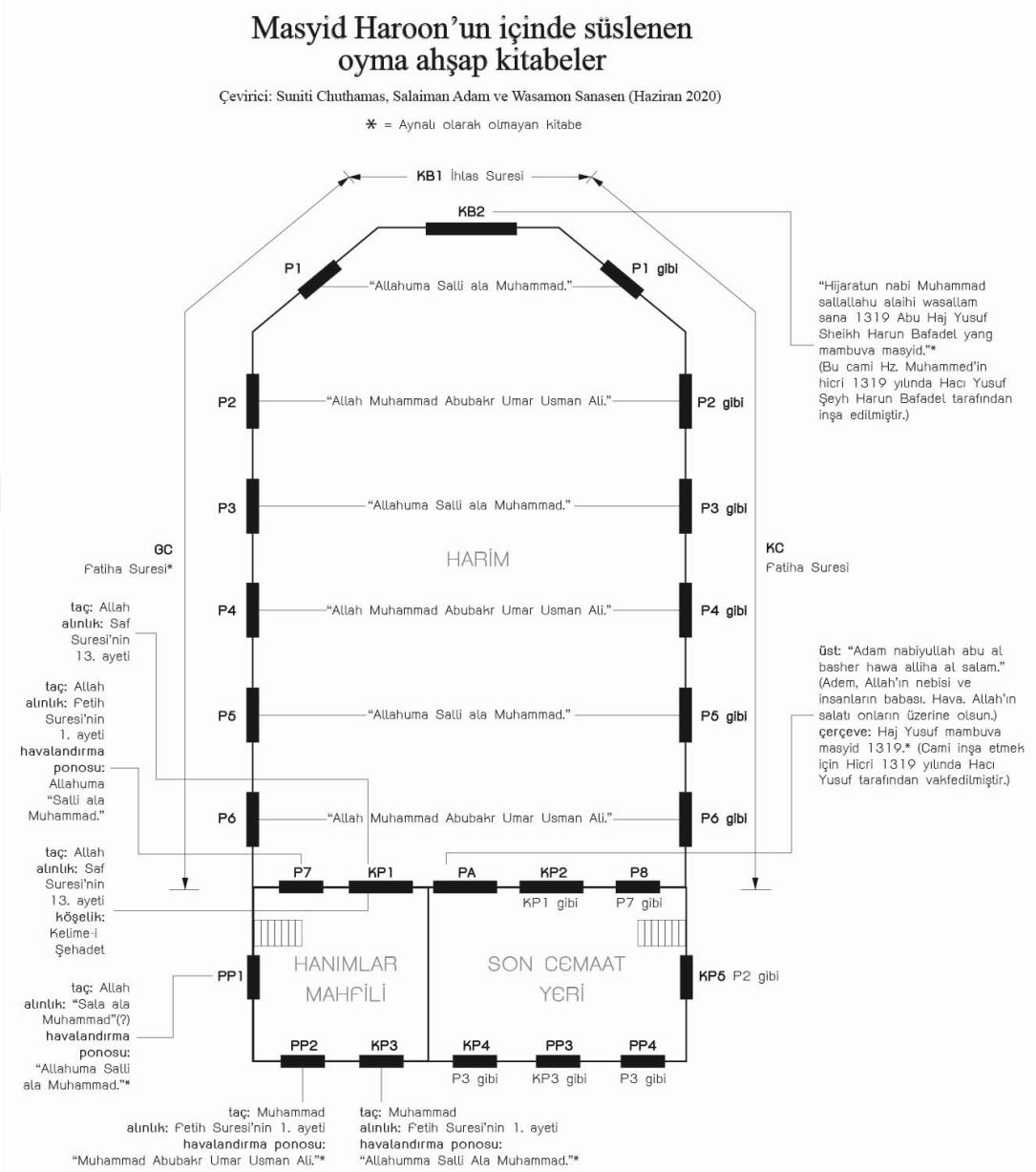

R.2.416. Masyid Haroon'un üst katında yer alan son cemaat yeri ve hariminde süslenen bütün ahşap panolarındaki yazıların çevirileri ve konumları. (Sanasen, 2018)

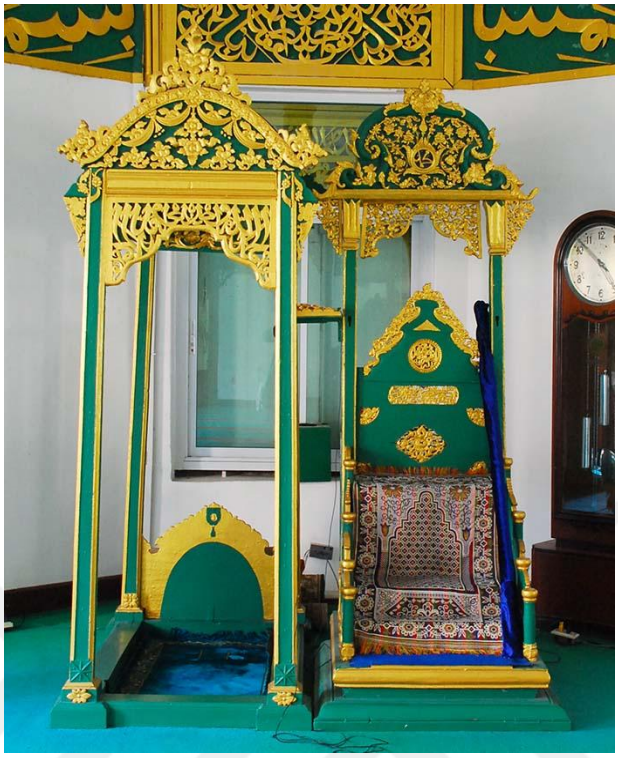

R.2.417. Masyid Haroon'un yan yana yer alan mihrabı ve minberi. (Sanasen, 2018)

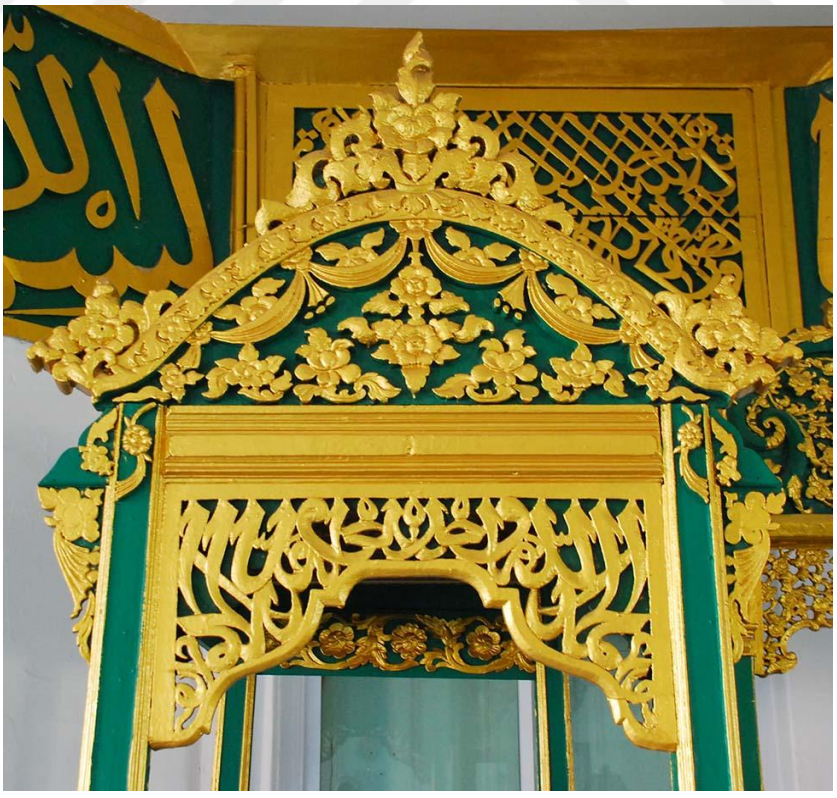

R.2.418. Masyid Haroon'un mihrabının alınlığınındaki süsleme ve mihrabının köşeliklerindeki kitabe. (Sanasen, 2018)

R.2.419. Masyid Haroon'un minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.420. Masyid Haroon'un minberinin alınlık kısmı. (Sanasen, 2018)

R.2.421. Masyid Haroon'un minberinin sırt dayanağı. (Sanasen, 2018)

R.2.422. Masyid Badrul Muninin'nin önceki yapısı. (Sarem, 1986'dan öncesi)

R.2.423. Masyid Ar Rohman'ın genel görünüşü. (Sanasen, 2020)

R.2.424. Masyid Ar Rohman'ın dıştan mihrap sofası. (Sanasen, 2020)

R.2.425. Masyid Ar Rohman'ın şadırvanı. (Sanasen, 2020)

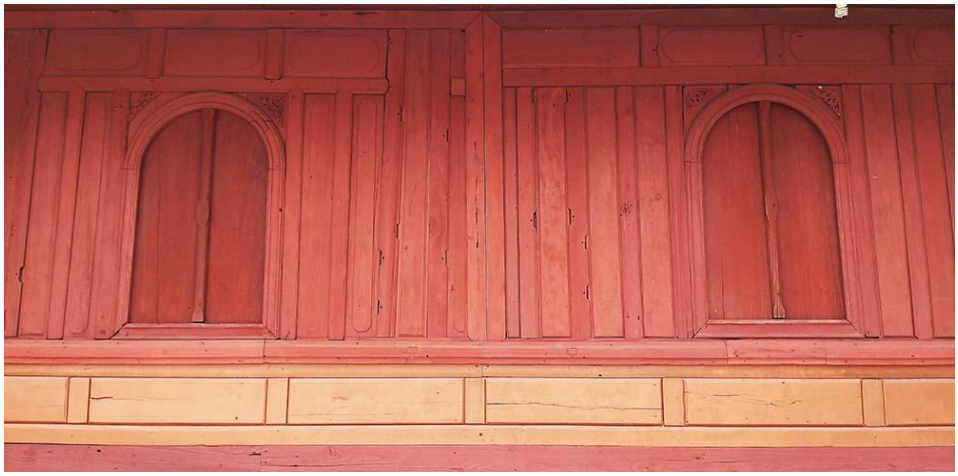

R.2.426. Masyid Ar Rohman'ın cephesinde görülen aynalar ve pencere açıklıkları. (Sanasen, 2020)

R.2.427. Masyid Ar Rohman'ın pencere açıklıklarının köşeliklerindeki üç çeşit motifler. (Sanasen, 2020)

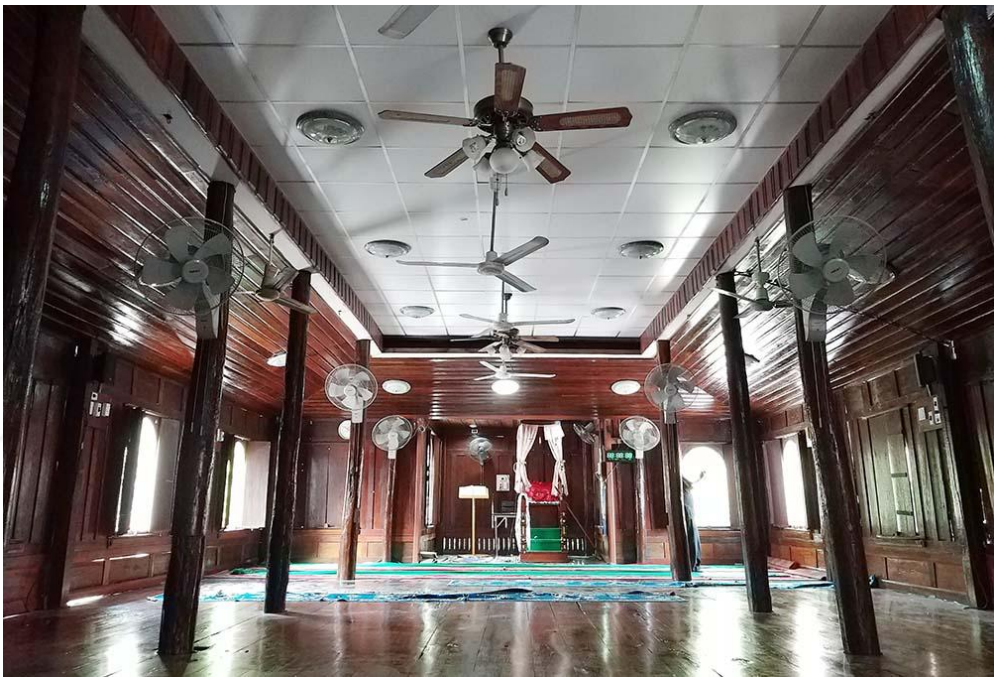

R.2.428. Masyid Ar Rohman'ın iç mekânı. (Sanasen, 2020)

R.2.429. Masyid Ar Rohman'ın pencere kanatlarını kilitlemek için ahşap çubuk. (Sanasen, 2020)

R.2.430. Masyid Ar Rohman'ın mihrabı ve minberi (Sanasen, 2020)

R.2.431. Masyid Yava'nın onarım öncesindeki duruma ait fotoğrafı. (Masyid Yava, tarihsiz)

R.2.432. Masyid Yava'nın genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

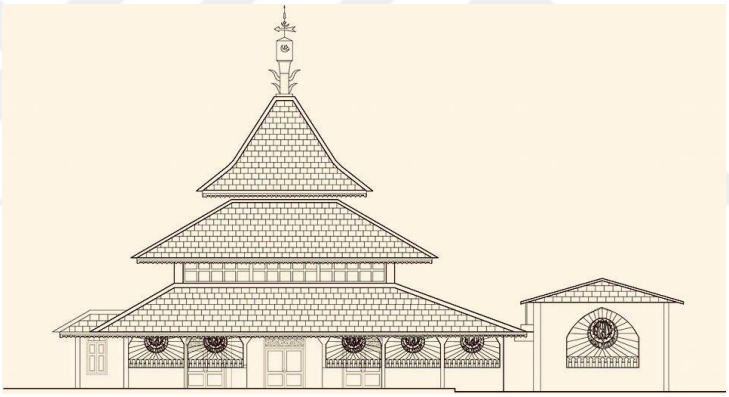

R.2.433. Masyid Yava'nın çizimi. (Kidyang, 2019)

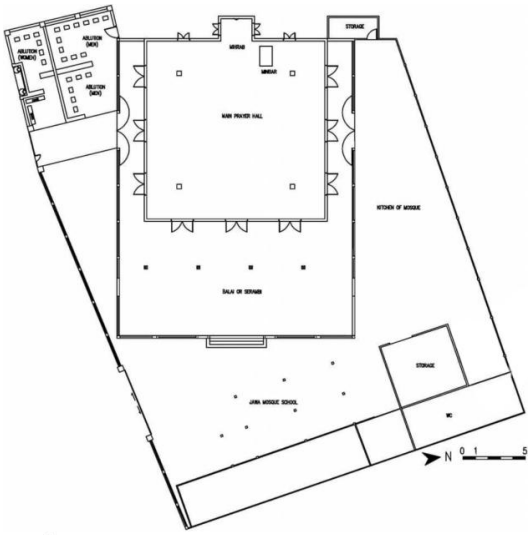

R.2.434. Masyid Yava'nın planı. (Raksamani, 2017)

R.2.435. Masyid Yava'nın arazisini çevrelenen kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.436. Masyid Yava'nın şadırvan. (Sanasen, 2018)

R.2.437. Masyid Yava'nın çatısı. (Sanasen, 2018)

R.2.438. Masyid Yava'nın çatısının üzerinde taçlanan alem. (Sanasen, 2018)

R.2.439. Masyid Yava'nın kuzey cephesindeki sivri kemerler. (Sanasen, 2018)

R.2.440. Masyid Yava'nın sivri kemerlerindeki demir ferforje parmaklık. (Sanasen, 2018)

R.2.441. Masyid Yava'nın eski zamanda kullanılan davul. (Sanasen, 2018)

R.2.442. Masyid Yava'nın hariminin doğu cephesindeki giriş kapıları. (Sanasen, 2018)

R.2.443. Masyid Yava'nın harime girilen kapısının alınlığı ve havalandırma panosu. (Sanasen, 2018)

R.2.444. Masyid Yava'nın harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.445. Masyid Yava'nın kıble duvarında yer alan parmaklıklı penceresi. (Sanasen, 2018)

R.2.446. Masyid Yava'nın minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.447. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının doğu tarafından görünüşü. (Sanasen, 2013)

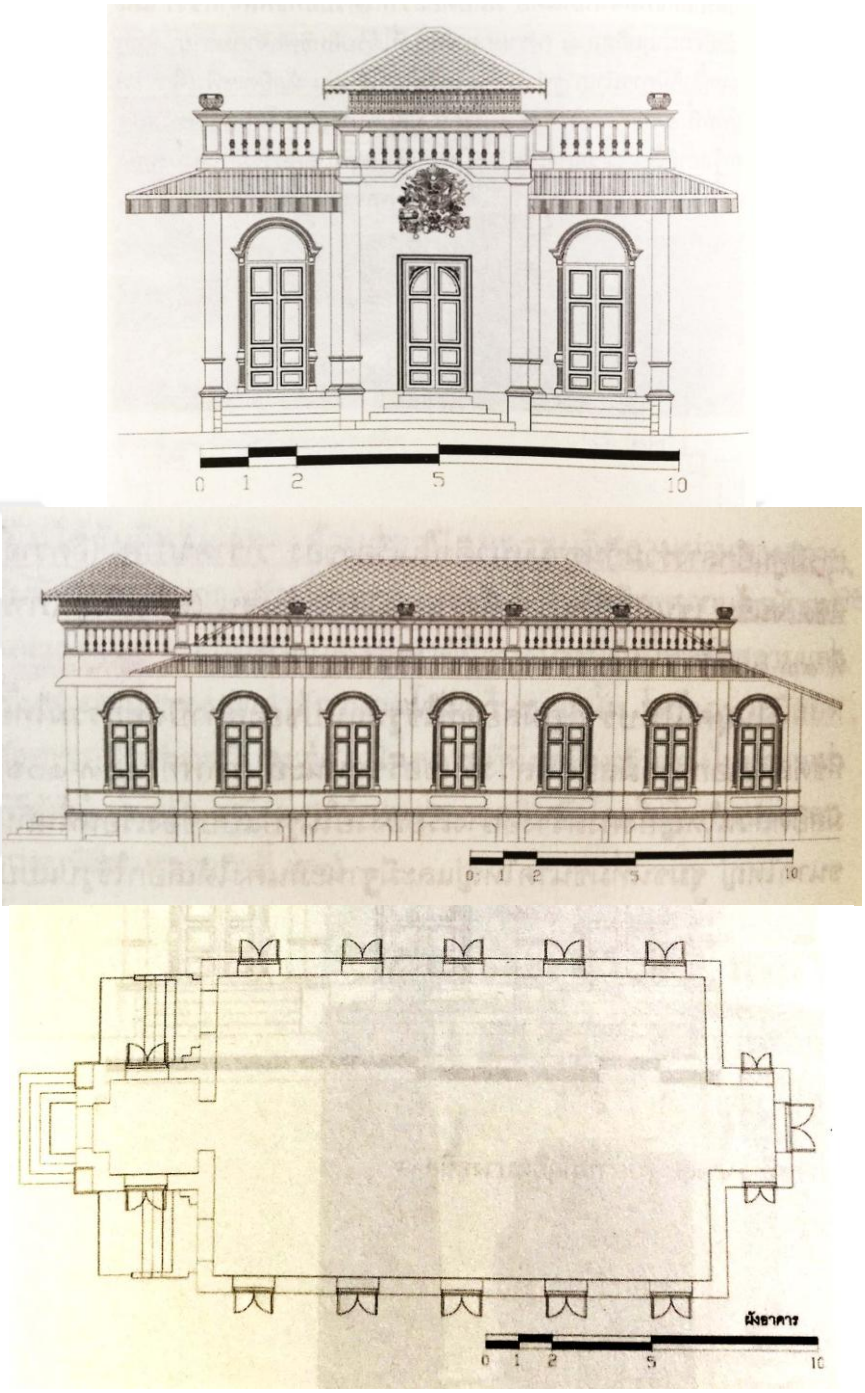

R.2.448. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının çizimleri ve planı. (Raksamani, 2014)

R.2.449. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının çatı bordürü balkon korkuluğu, saçak süsü ve ahşap konsolları. (Sanasen, 2013)

R.2.450. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının giriş kapısının üstündeki Arma-i Osmanî motifi ve iki yanındaki kitabeler. (Sanasen, 2013)

R.2.451. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının giriş kapısının üstündeki Arma-i Osmanî motifi. (Sanasen, 2013)

R.2.452. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının giriş kapısının üstündeki kitabelerin hizasında alçıdan yapılmış motif. (Sanasen, 2013)

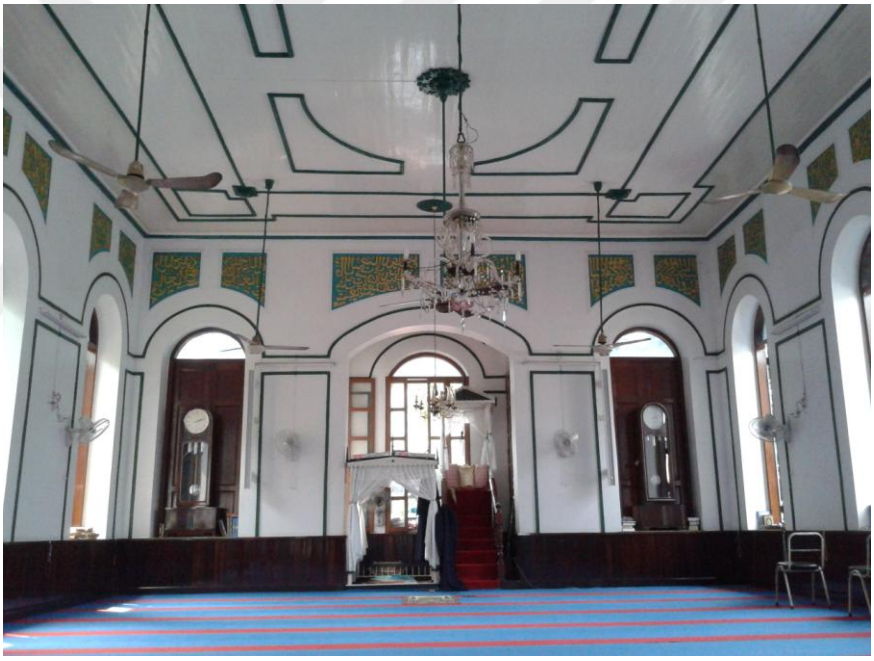

R.2.453. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının harimi. (Sanasen, 2013)

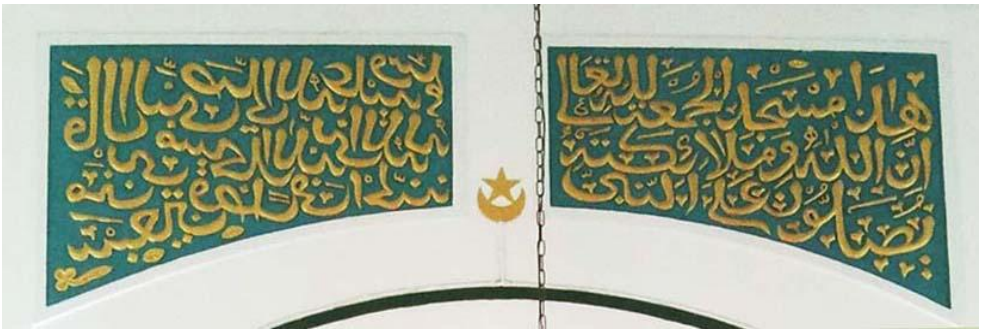

R.2.454. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının mihrabın üstündeki kitabeler. (Sanasen, 2013)

R.2.455. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapının mihrabı. (Sanasen, 2013)

R.2.456. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesindeki yapısında bulunan ahşap mihrap. (Sanasen, 2013)

R.2.457. Masyid Bang Uthit'in doğu tarafından görünüşü. (Sanasen, 2019)

R.2.458. Masyid Bang Uthit'in kuzeybatı tarafından görünüşü. (Sanasen, 2019)

R.2.459. Masyid Bang Uthit'in güneydoğusunda yer alan din okulununda bulunduğu caminin TİKA tarafından restore edildiğinin yazılı olduğu pano. (Sanasen, 2019)

R.2.460. Masyid Bang Uthit'in çatısı ve minaresi. (Sanasen, 2019)

R.2.461. Masyid Bang Uthit'in şadırvanı. (Sanasen, 2018)

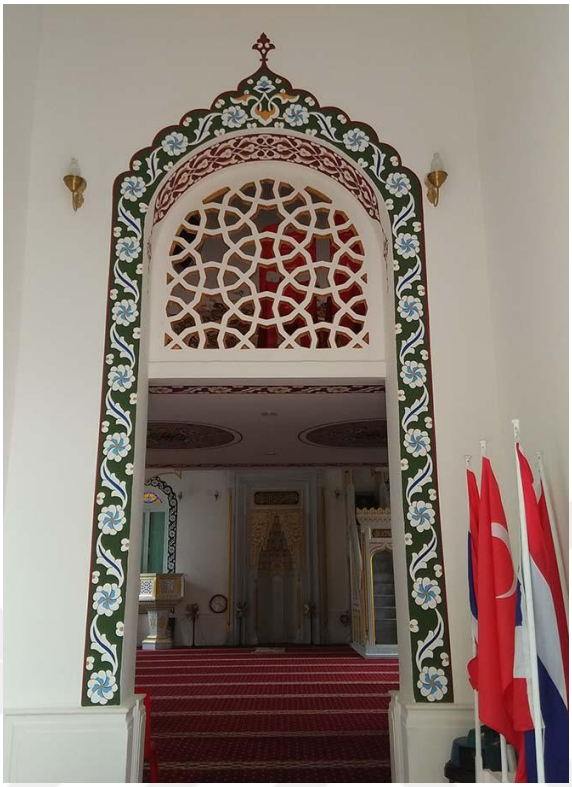

R.2.462. Masyid Bang Uthit'in harime giriş açıklığının çevresi. (Sanasen, 2019)

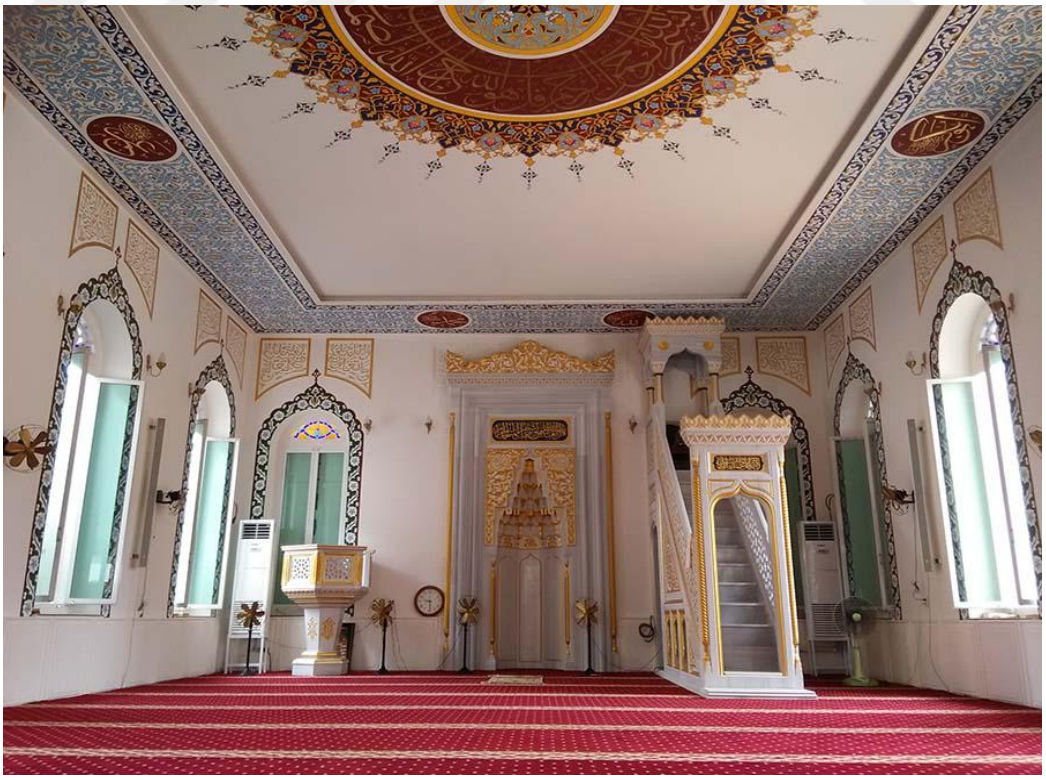

R.2.463. Masyid Bang Uthit'in harimi. (Sanasen, 2019)

R.2.464. Masyid Bang Uthit'in kıble duvarında yeni yapılan mihrabın arkasındaki sıvayla boyanarak kapatılmış kitabeler. (Sanasen, 2019)

R.2.465. Masyid Bang Uthit'in tavanındaki kubbe göbeğindeki tezyinatlar. (Sanasen, 2019)

R.2.466. Masyid Bang Uthit'in kıble duvarında üzerindeki tavanının bordüründe "Allah" ve "Muhammed" yazılı olduğu diskler. (Sanasen, 2019)

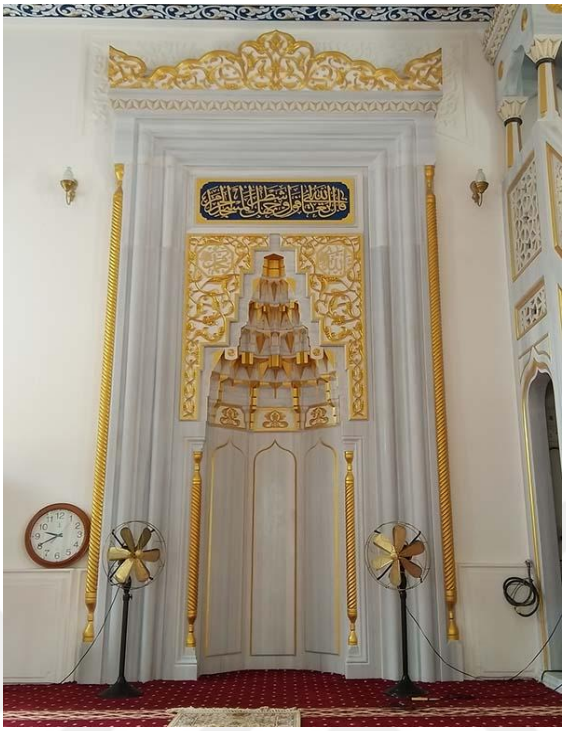

R.2.467. Masyid Bang Uthit'in mihrabı. (Sanasen, 2019)

R.2.468. Masyid Bang Uthit'in mihrabının taç kısmı. (Sanasen, 2019)

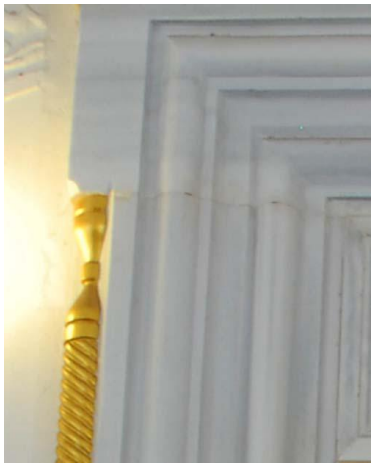

R.2.469. Masyid Bang Uthit'in mihrabının sütun başlığı ve silme olarak yapılan çerçevesi. (Sanasen, 2019)

R.2.470. Masyid Bang Uthit'in mihrabının alınlık kısmı. (Sanasen, 2019)

R.2.471. Masyid Bang Uthit'in mihrabının köşelik ve kavsara kısmı. (Sanasen, 2019)

R.2.472. Masyid Bang Uthit'in minberi. (Sanasen, 2019)

R.2.473. Masyid Bang Uthit'in minberinin girişinin taç kısmı ve altındaki kitabe. (Sanasen, 2019)

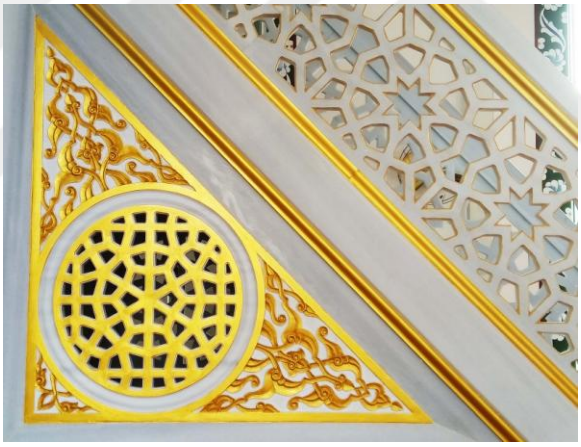

R.2.474. Masyid Bang Uthit'in minberinin yan aynalıklarında ajurlu madalyonlar ve madalyonların çevresi stilize edilmiş bitkisel motif. (Sanasen, 2019)

R.2.475. Masyid Bang Uthit'in minberinin köşebent kısmı. (Sanasen, 2019)

R.2.476. Masyid Bang Uthit'in minberinin köşk kısmı. (Sanasen, 2019)

R.2.477. Masyid Bang Uthit'in vaaz kürsüsü. (Sanasen, 2019)

R.2.478. Masyid Bang Uthit'in hariminin kuzeydoğusunda ve alt katında yer alan hanımlar mahfili. (Sanasen, 2019)

R.2.479. Masyid Bang Uthit'in hanımlar mahfiline çıkan merdivenin alt yüzeyindeki motifi. (Sanasen, 2019)

R.2.480. Masyid Bang Uthit'in hanımlar mahfiline çıkan merdivenin yan aynalığındaki motifi. (Sanasen, 2019)

R.2.481. Masyid Bang Uthit'in onarım öncesinde ve onarım sonrasındaki avlu kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.482. Masyid Bang Uthit'in onarım sonrasında avlu kapısı arka cephesine eklenen Türk sanatında tezyinatlar. (Sanasen, 2018)

R.2.483. Masyid Bang O'nun genel görünüşü. (Yothasmutr, 2016)

R.2.484. Masyid Bang O'nun 2015'te yapılan maketi. (Sanasen, 2018)

R.2.485. Masyid Bang O'nun çıkıntı olarak yapılan mihrap sofası. (Sanasen, 2018)

R.2.486. Masyid Bang O'nun konsolları ve konsollarının arasındaki motifler. (Sanasen, 2018)

R.2.487. Masyid Bang O'nun pencere açıklıklarının alınlık kısmı. (Sanasen, 2018)

R.2.488. Masyid Bang O'nun pencere açıklıklarının onarım öncesi ve daha önce takılan demir ferforje parmaklıkları. (Sanasen, 2018)

R.2.489. Masyid Bang O'nun doğu cephesinin üst kısmının eksenindeki kitabeli pano. (Sanasen, 2018)

R.2.490. Masyid Bang O'nun merdiveninin topuzu. (Sanasen, 2018)

R.2.491. Masyid Bang O'nun merdiveninin son cemaat yeri. (Sanasen, 2018)

R.2.492. Masyid Bang O'nun harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.493. Masyid Bang O'nun kıble duvarında görülen sağdaki pencerenin üzerindeki yazı. (Sanasen, 2018)

R.2.494. Masyid Bang O'nun kıble duvarında görülen soldaki pencerenin üzerindeki yazı. (Sanasen, 2018)

R.2.495. Masyid Bang O'nun mihrabının alınlığı, köşelikleri ve mihrabının kemerin kilit taşı. (Sanasen, 2018)

R.2.496. Masyid Bang O'nun minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.497. Masyid Bang O'nun minberinin basamaklarındaki motifler. (Sanasen, 2018)

R.2.498. Masyid Bang O'nun minberinin yan cephesindeki motifler. (Sanasen, 2018)

R.2.499. Masyid Bang O'ya ait Charoen Wittayakan Binası. (Sanasen, 2018)

R.2.500. Masyid Bang O'ya ait Charoen Wittayakan Binası'nın kafesli saçak süsü. (Sanasen, 2018)

R.2.501. Masyid Bang O'ya ait Charoen Wittayakan Binası'nın konsolları. (Sanasen, 2018)

R.2.502. Masyid Bang O'ya ait Charoen Wittayakan Binası'nın üçgen alınlığınındaki motif ve Arapça rakam kitabesi. (Sanasen, 2018)

R.2.503. Masyid Bang O'nun yeni yapılan çok amaçlı binası. (Sanasen, 2018)

R.2.504. Masyid Bang O'nun etrafındaki ahşap evler. (Sanasen, 2018)

R.2.505. Masyid Bang O'nun etrafındaki bir ahşap evin üçgen alınlığındaki motif. (Sanasen, 2018)

R.2.506. Masyid Bang O'nun etrafındaki diğer bir ahşap evin üçgen alınlığındaki motif. (Sanasen, 2018)

R.2.507. Masyid Bang O'nun sandal iskelesi. (Sanasen, 2018)

R.2.508. Masyid Bang O'nun sandal iskelesinin doğu cephesinin alınlığındaki motif ve kitabe. (Sanasen, 2018)

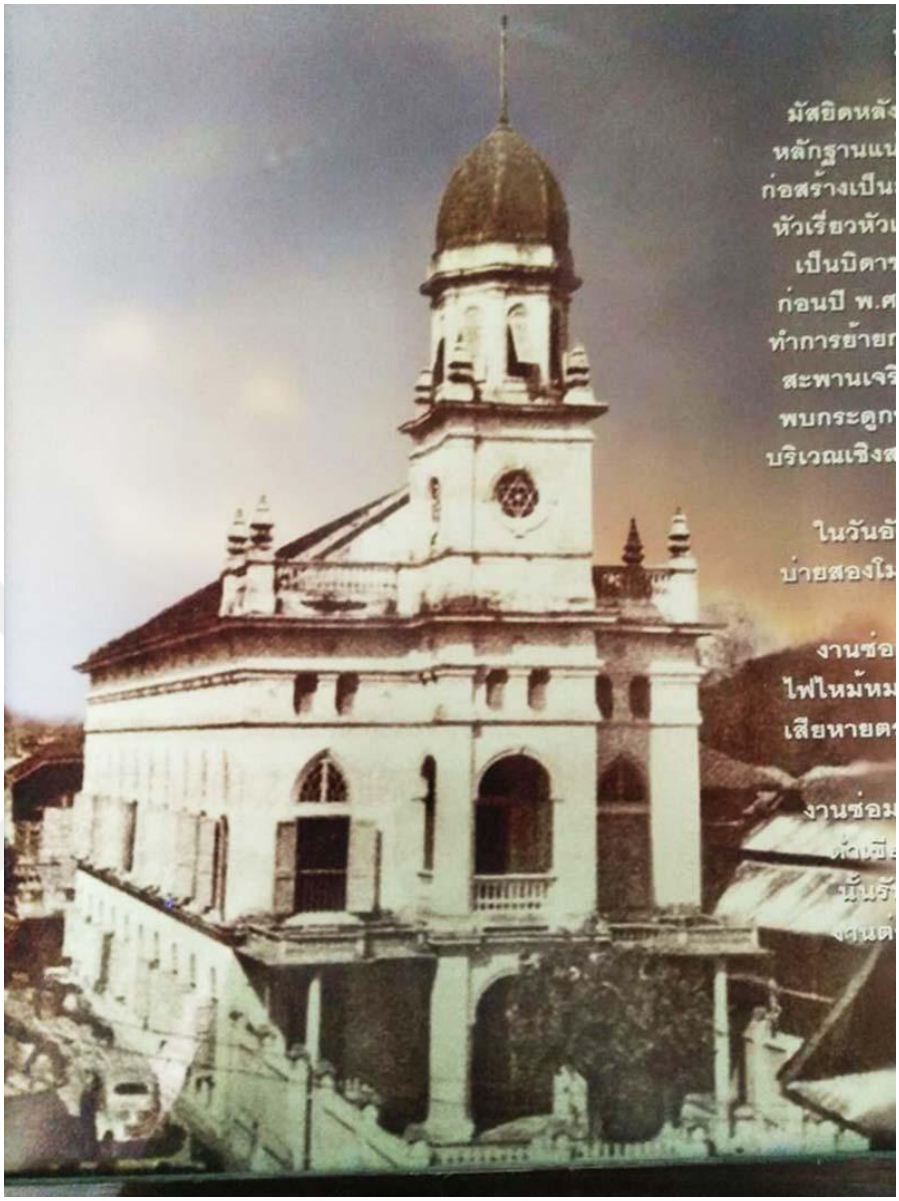

R.2.509. Masyid Mahanak'ın yangından önceki durumu. (Sanasen, 2018)

R.2.510. Masyid Mahanak'ın karşı kıyından görünüşü. (Khumrungroj, 2019)

R.2.511. Masyid Mahanak'ın diğer bir görünüşü. (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.512. Masyid Mahanak'ın maketi. (Bin Yusof, 2018)

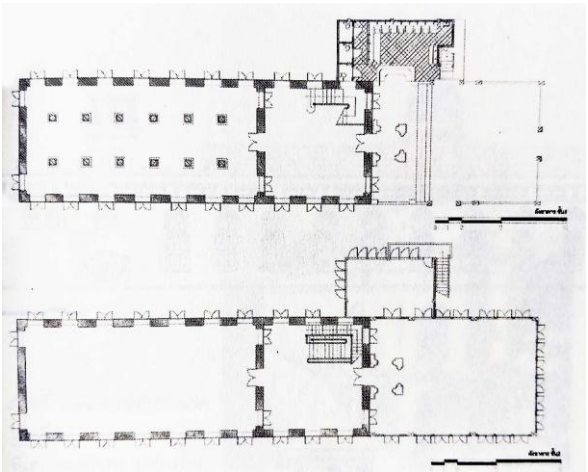

R.2.513. Masyid Mahanak'ın alt ve üst katının planı. (Raksamanee, 2014)

R.2.514. Masyid Mahanak'ın üst kısmındaki korkuluklarının babaları. (Sanasen, 2019)

R.2.515. Masyid Mahanak'ın kubbesi ve köşk minareleri. (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.516. Masyid Mahanak'ın batı cephesindeki üçgen alınlık ve mihrap çıkıntısı. (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.517. Masyid Mahanak'ın sütunlu giriş formunda giriş kapısı (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.518. Masyid Mahanak'ın şadırvanı (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.519. Masyid Mahanak'ın harimi (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.520. Masyid Mahanak'ın kıble duvarındaki sağdaki pencerenin yukarında pano üzerine "Allah" yazısı. (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.521. Masyid Mahanak'ın kıble duvarındaki soldaki pencerenin yukarında pano üzerine "Muhammed" yazısı. (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.522. Masyid Mahanak'ın mihrap sofası. (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.523. Masyid Mahanak'ın mihrap sofası. (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

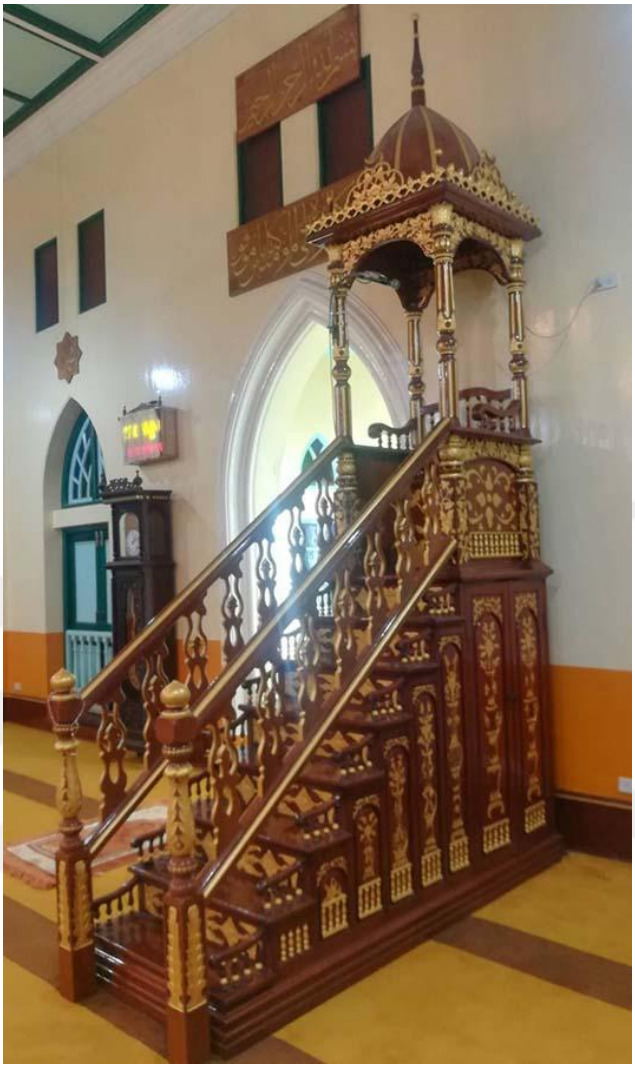

R.2.524. Masyid Mahanak'ın minberi (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.525. Masyid Mahanak'ın minberinin oturma yerindeki motifler (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

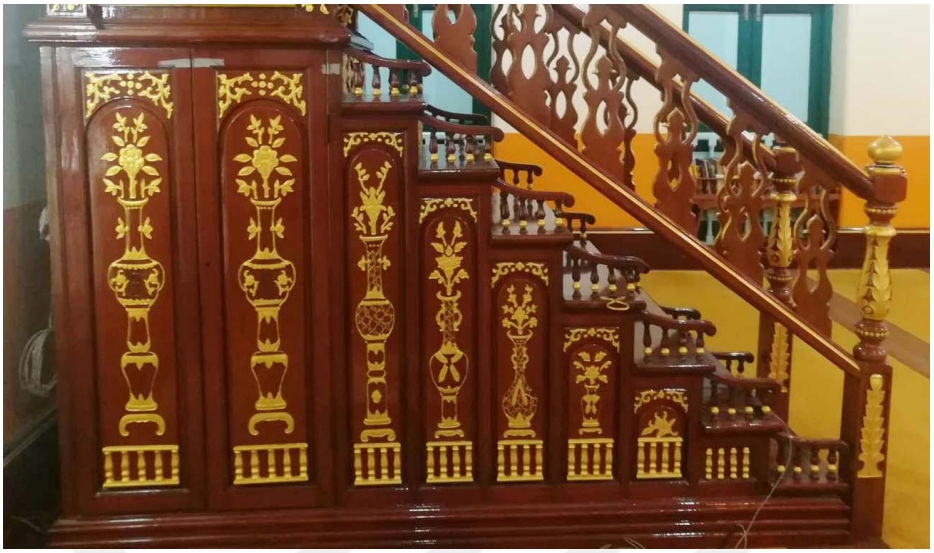

R.2.526. Masyid Mahanak'ın minberinin yan cephesindeki motifler (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.527. Masyid Mahanak'ın minberinin yan cephesindeki Çince harfi (Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.528. Masyid Mahanak'ın hanımlar mahfili. (Masyid Mahanak, 2018)

R.2.529. Masyid Phadung Tham İslam'ın ilk yapısı. (Masyid Phadung Tham İslam, tarihsiz)

R.2.530. Masyid Phadung Tham İslam'ın ikinci yapısı. (Masyid Phadung Tham İslam, tarihsiz)

R.2.531. Masyid Phadung Tham İslam'ın genel görünüşü. (Suksaskaawin, 2018)

R.2.532. Masyid Phadung Tham İslam'ın köşk minaresi. (Sanasen, 2018)

R.2.533. Masyid Phadung Tham İslam'ın sağ tarafındaki ve sol tarafındaki köşk minarelerin içinde lamba üzerinde yer alan "Ya Hüseyin" yazısı. (Sanasen, 2018)

R.2.534. Masyid Phadung Tham İslam'ın köşk minaresinin alemi (Sanasen, 2018)

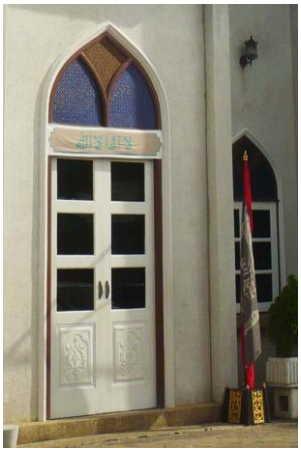

R.2.535. Masyid Phadung Tham İslam'ın kapı ve pencere açıklıkları (Sanasen, 2018)

R.2.536. Masyid Phadung Tham İslam'ın kapılarındaki rumi motifleri (Sanasen, 2018)

R.2.537. Masyid Phadung Tham İslam'ın portali (Sanasen, 2018)

R.2.538. Masyid Phadung Tham İslam'ın portalinin köşelik kısmındaki çiniler (Sanasen, 2018)

R.2.539. Masyid Phadung Tham İslam'ın portalinin üstünde bulunan "Allah" yazılı metal alemi. (Sanasen, 2018)

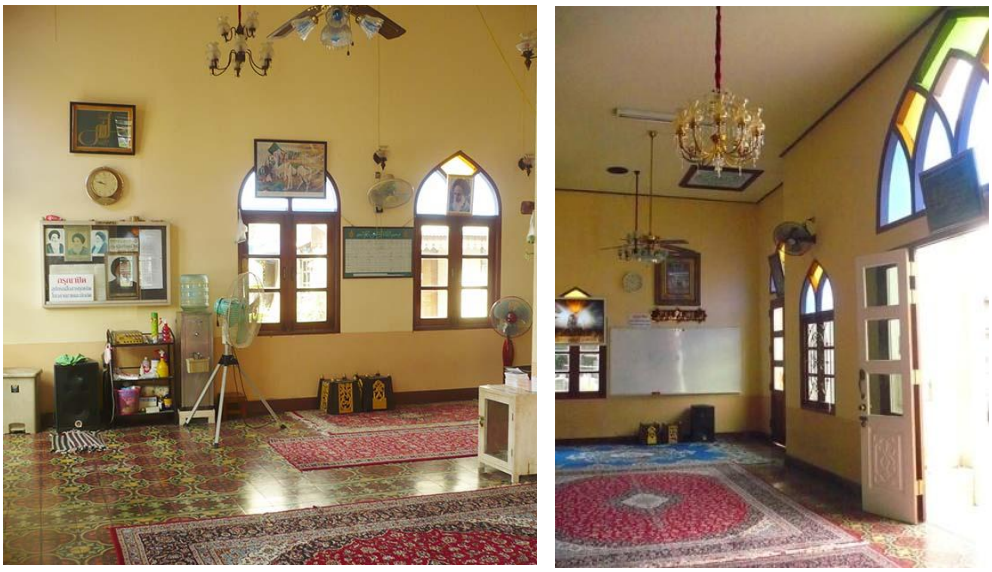

R.2.540. Masyid Phadung Tham İslam'ın son cemaat yeri. (Sanasen, 2018)

R.2.541. Masyid Phadung Tham İslam'ın harimi (Sanasen, 2018)

R.2.542. Masyid Phadung Tham İslam'ın mihrabı (Sanasen, 2018)

R.2.543. Masyid Phadung Tham İslam'ın mihrabının yukarısındaki Eh-l beyt isimleri. (Sanasen, 2018)

başlangıç kısım *bitiş kısım*

R.2.544. Masyid Phadung Tham İslam'ın mihrabının bordürünün başlangıç ve bitiş kısımlarındaki yazılar ve motifler. (Sanasen, 2018)

R.2.545. Masyid Phadung Tham İslam'ın mihrabının köşeliklerindeki İngilizce ve Arapça'daki caminin ismi. (Sanasen, 2018)

R.2.546. Masyid Phadung Tham İslam'ın imamın namaz kılma alanı (Sanasen, 2018)

R.2.547. Masyid Phadung Tham İslam'ın minberi (Sanasen, 2018)

R.2.548. 1976'da çekilen Masyid Yamiul Muttakin'nin ilk yapısına ait fotoğraf. (Sanasen, 2018)

R.2.549. Masyid Yamiul Muttakin'in genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

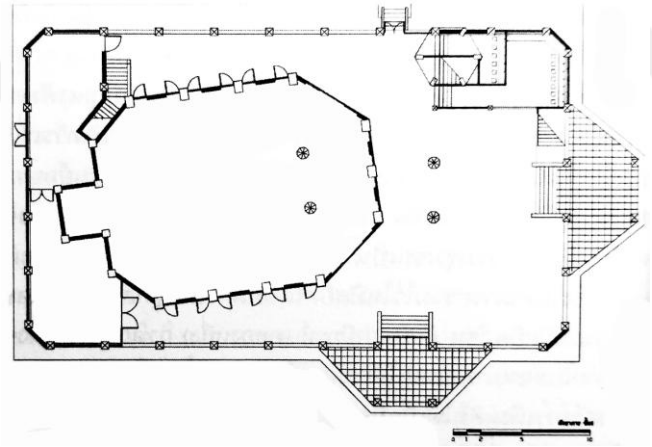
R.2.550. Masyid Yamiul Muttakin'in alt katının planı. (Sanasen, 2018)

R.2.551. Masyid Yamiul Muttakin'in kuzeyindeki kapı. (Sanasen, 2018)

R.2.552. Masyid Yamiul Muttakin'in kubbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.553. Masyid Yamiul Muttakin'in minaresi. (Sanasen, 2018)

R.2.554. Masyid Yamiul Muttakin'in güney ve doğu cephelerindeki giriş. (Sanasen, 2018)

R.2.555. Masyid Yamiul Muttakin'in güney cephesindeki girişin üstünde yer alan caminin adının yazıldığı pano (Sanasen, 2018)

R.2.556. Masyid Yamiul Muttakin'in tabelasının üzerinde bulunan küçük süs kubbe. (Sanasen, 2018)

R.2.557. Masyid Yamiul Muttakin'in güney cephesindeki girişin tavanında asılan davul. (Sanasen, 2018)

R.2.558. Masyid Yamiul Muttakin’in son cemaat yeri ve harimin dış cephesi (Sanasen, 2018)

R.2.559. Masyid Yamiul Muttakin’in hariminin ana giriş kapısının üstündeki Ayetel Kürsi (Sanasen, 2018)

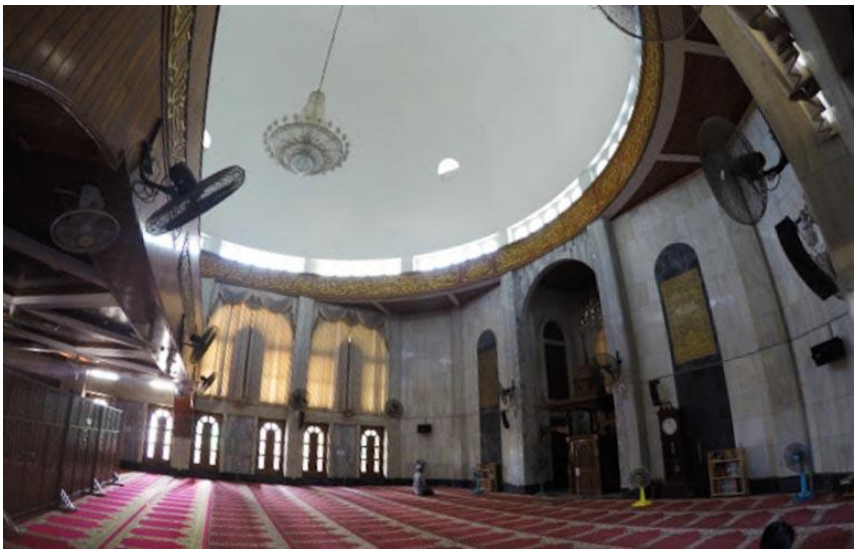

R.2.560. Masyid Yamiul Muttakin’in harimi (Sanasen, 2018)

R.2.561. Masyid Yamiul Muttakin'in kıble duvarı (Sanasen, 2018)

R.2.562. Masyid Yamiul Muttakin'in kıble duvarındaki mihrabın iki yanındaki Kabe kapısının tasviri. (Sanasen, 2018)

R.2.563. Masyid Yamiul Muttakin'in mihrabı. (Sanasen, 2018)

R.2.564. Masyid Yamiul Muttakin'in mihrabının batı cephesindeki madalyon üzerine "Allah" yazısı ve İhlas Suresi (Sanasen, 2018)

R.2.565. Masyid Yamiul Muttakin'in minberi. (Sanasen, 2018)

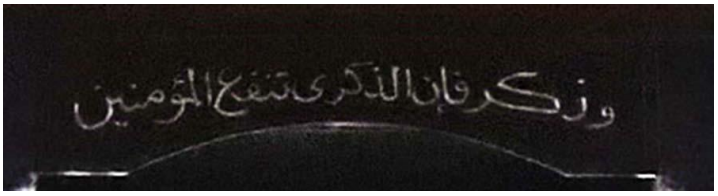

R.2.566. Masyid Yamiul Muttakin'in minberinin köşk kısmının doğu cephesindeki Zariyat Suresi'nin 55. ayeti yazısı (Sanasen, 2018)

R.2.567. Masyid Yamiul Muttakin'in minberinin köşk kısmının doğu cephesindeki ayakların yanında sağdaki dalgalı kemer üzerine yazısı (Sanasen, 2018)

R.2.568. Masyid Yamiul Muttakin'in minberinin köşk kısmının doğu cephesindeki ayakların yanında soldaki dalgalı kemer üzerine yazısı (Sanasen, 2018

R.2.569. Masyid Yamiul Muttakin'in minberinin köşk korkuluğu ve merdiven korkuluğu (Sanasen, 2018

R.2.570. Masyid Yamiul Muttakin'in hanımlar mahfili (Sanasen, 2018)

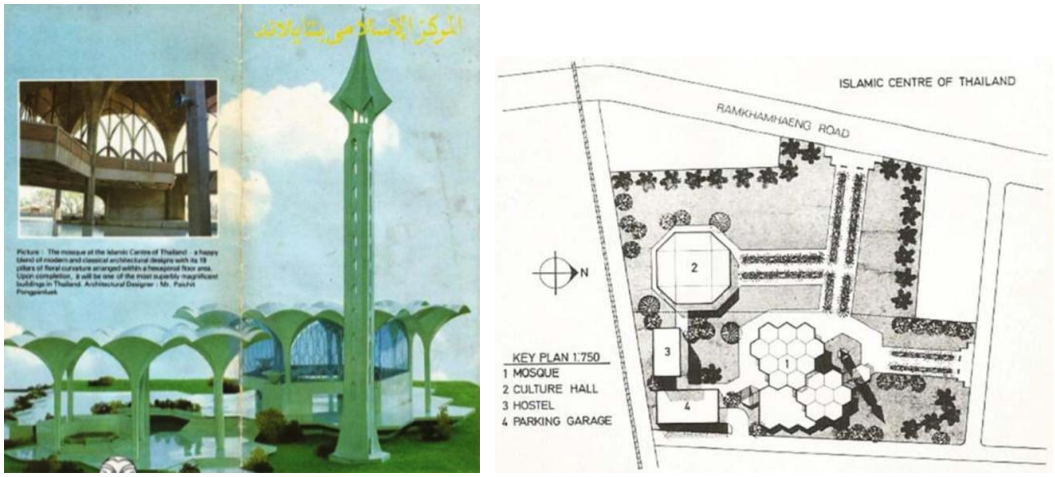

R.2.571. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin maketi ve planı (Ardrugsa, tarihsiz)

R.2.572. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin genel görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.573. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin alt katındaki çok amaçlı alanı. (Sanasen, 2018)

R.2.574. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin ses kontrol odası (Sanasen, 2018)

R.2.575. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin hariminin dıştan görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.576. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin hariminin dış cephesinin alt kısmında kaplanan kiremitler (Sanasen, 2018)

R.2.577. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin giriş açıklığı (Sanasen, 2018)

R.2.578. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin katlanır kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.579. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin harimi (Sanasen, 2018)

R.2.580. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin mihrabı (Sanasen, 2018)

R.2.581. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin hanımlar mahfili (Sanasen, 2018)

R.2.582. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii'nin konferans solonu (Sanasen, 2018)

R.2.583. Masyid Al Alawi'nin genel görünüşü (Bunyapukkana, 2020)

R.2.584. Masyid Al Alawi'nin caminin ismi yazılan alınlık (Bunyapukkana, 2020)

R.2.585. Masyid Al Alawi’nin sivri kemerli revakları (Bunyapukkana, 2020)

R.2.586. Masyid Al Alawi’nin minaresi. (Bunyapukkana, 2020)

R.2.587. Masyid Al Alawi’nin minaresinin şerefelerin altındaki süslemeler. (Bunyapukkana, 2020)

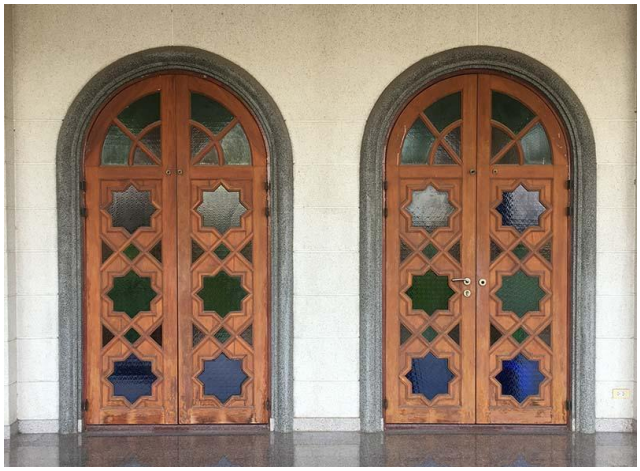

R.2.588. Masyid Al Alawi'nin harim katındaki kapılar. (Bunyapukkana, 2020)

R.2.589. Masyid Al Alawi'nin harim alanı. (Bunyapukkana, 2020)

R.2.590. Masyid Al Alawi'nin harim alanının diğer bir görünüş. (Bunyapukkana, 2020)

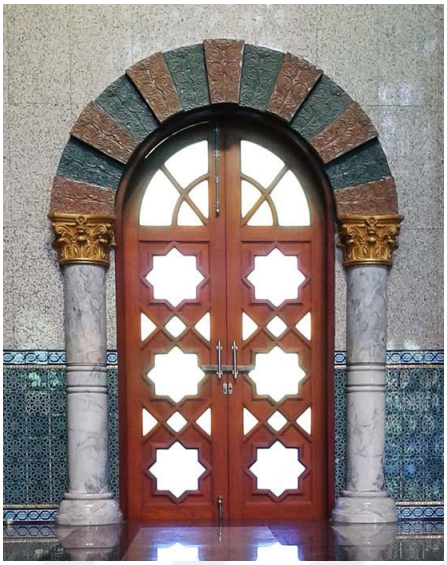

R.2.591. Masyid Al Alawi’nin harim alanındaki bir kapı. (Bunyapukkana, 2020)

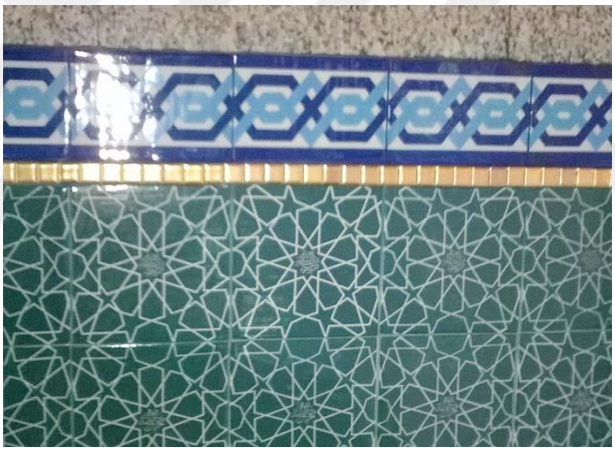

R.2.592. Masyid Al Alawi’nin harim alanındaki duvarlarının alt bölümleri süslemeli çini döşemeler. (Bunyapukkana, 2020)

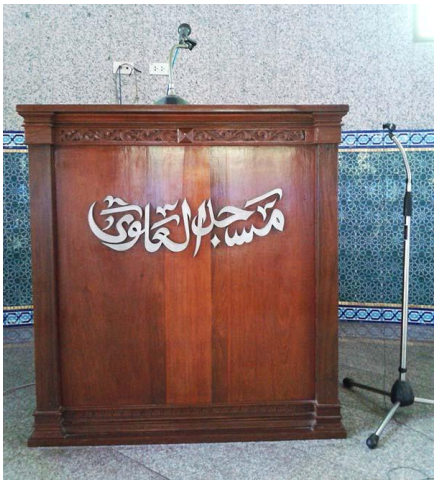

R.2.593. Masyid Al Alawi’nin vaaz kürsüsü. (Bunyapukkana, 2020)

R.2.594. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın onarım öncesindeki yapısına ait fotoğraf. (Yafari, tarihsiz)

R.2.595. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.596. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın batı tarafından görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.597. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrap ve son cemaat yerinin üzerindeki kubbeleri (Sanasen, 2018)

R.2.598. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın son cemaat yerinin düz damının köşelerindeki kubbe ve yapının üst kısmında çevrelen parapet (Sanasen, 2018)

R.2.599. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın doğu cephesindeki avlu kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.600. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güney cephesindeki çok dilimli kemer formlu açıklıkları (Sanasen, 2018)

R.2.601. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın çeşitli yazılı parmaklıkları (Sanasen, 2018)

R.2.602. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güney cephesindeki kapı ve pencere açıklıklarının alınlığı. (Sanasen, 2018)

R.2.603. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güney cephesindeki kapı ve pencere açıklıklarının köşeliklerindeki rozet içinde "Allah" ve "Muhammed" yazıları. (Sanasen, 2018)

R.2.604. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın son cemaat yeri (Sanasen, 2018)

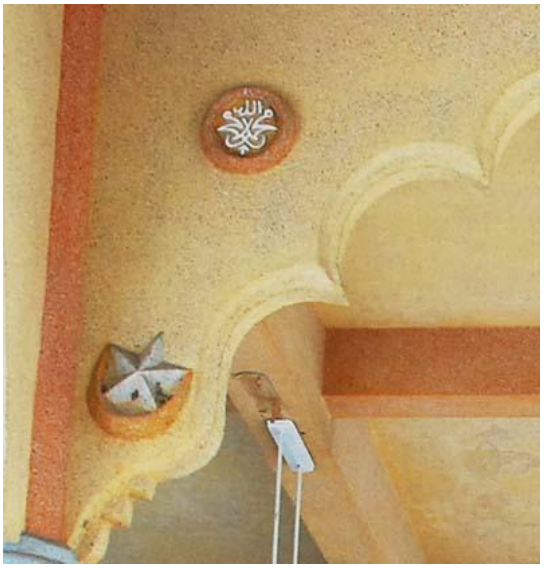

R.2.605. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın son cemaat yerinin batı cephesinin kemerin köşeliklerindeki motifler. (Sanasen, 2018)

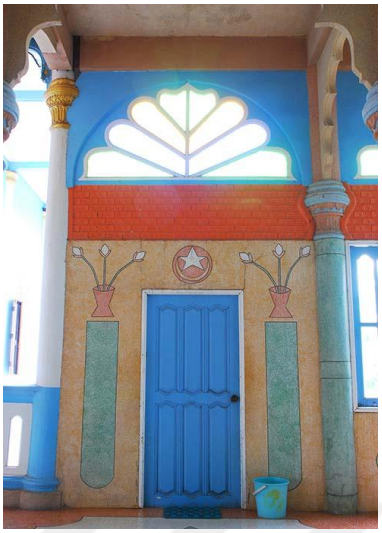

R.2.606. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın son cemaat yeri. (Sanasen, 2018)

R.2.607. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın hariminin dış cepheleri. (Sanasen, 2018)

R.2.608. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.609. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabı ve minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.610. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının örtüsünün üçgen alınlığı. (Sanasen, 2018)

R.2.611. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının örtüsünün üçgen alınlığınıın eksenindeki madalyon içindeki yazı. (Sanasen, 2018)

R.2.612. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının sütunlarının başlığı. (Sanasen, 2018)

R.2.613. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının kaidesindeki motif. (Sanasen, 2018)

R.2.614. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının yan cephelerinin alt kısmındaki motif. (Sanasen, 2018)

R.2.615. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın mihrabının içinde yer alan ahşap levha üzerine oyma tekniğiyle kutsal mekânların tasvirleri. (Sanasen, 2018)

R.2.616. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın minberinin örtüsünün üçgen alınlığı. (Sanasen, 2018)

R.2.617. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın minberinin örtüsünün üçgen alınlığınıın eksenindeki madalyon içindeki yazı. (Sanasen, 2018)

R.2.618. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güney doğusunda ve güney batısında birer avlu kapıları. (Sanasen, 2018)

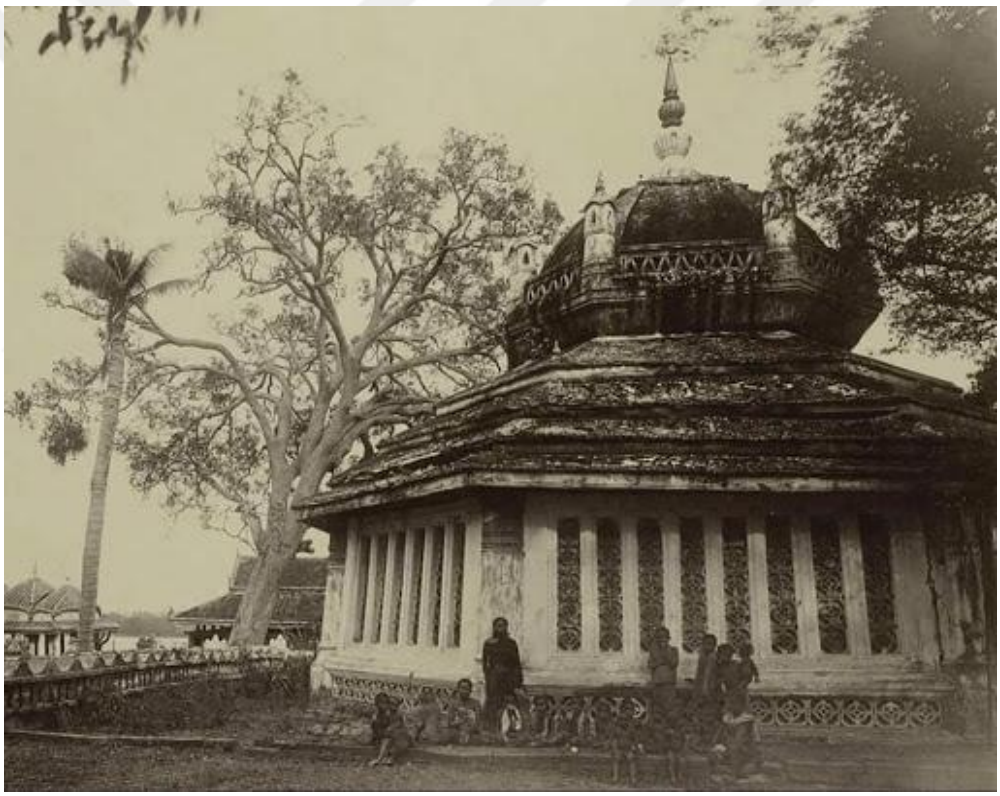

R.2.619. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güneyinde bulunan To Takia Türbesi'nin onarım öncesinde yapısına ait fotoğraf. (Sanasen, 2018)

R.2.620. Gümümüzde görülen Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam'ın güneyinde bulunan To Takia Türbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.621. To Takia Türbesi'nin bir cephesinden görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.622. To Takia Türbesi’nin giriş kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.623. To Takia Türbesi’nin içindeki sanduka odasının giriş kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.624. To Takia Türbesi'nin içindeki sanduka odasının bir cephesindeki pencere açıklığı. (Sanasen, 2018)

R.2.625. To Takia'nin mermer sandukası. (Sanasen, 2018)

R.2.626. To Takia'nin mermer sandukasının üzerinde sarkan kitabeli ahşap pano. (Sanasen, 2018)

R.2.627. Masyid Gudi Chofa'nın önceki yapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.628. Masyid Gudi Chofa'nın önceki yapısının günümüze ulaşan havalandırma panosu. (Sanasen, 2018)

R.2.629. Masyid Gudi Chofa'nın genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.630. Masyid Gudi Chofa'nın şadırvanı. (Sanasen, 2018)

R.2.631. Masyid Gudi Chofa ve çok amaçlı binası ve önünde caminin minaresi. (Sanasen, 2018)

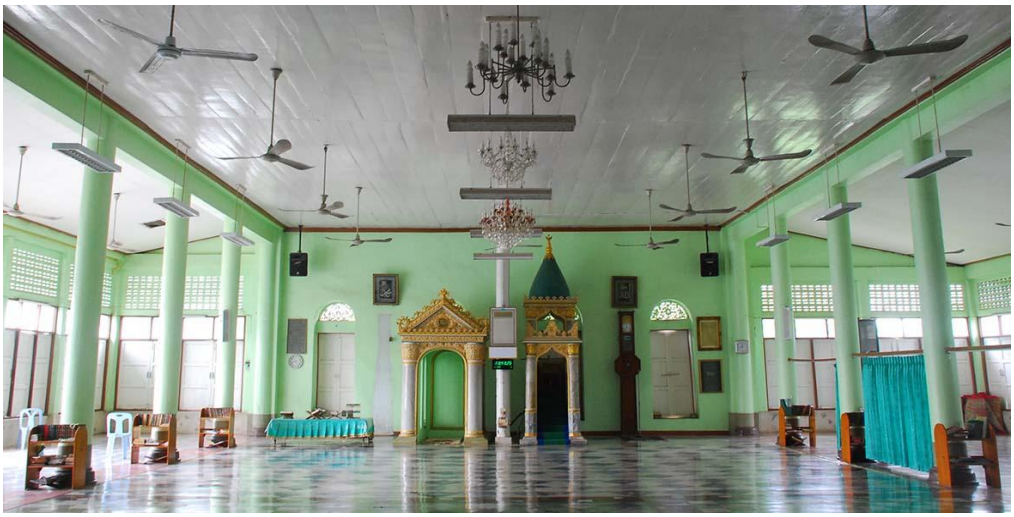

R.2.632. Masyid Gudi Chofa'nın harimi (Sanasen, 2018)

R.2.633. Masyid Gudi Chofa'nın kıble duvarında pencere açıklıkları ve üstünde caminin önceki yapısından kalan havalandırma panosu (Sanasen, 2018)

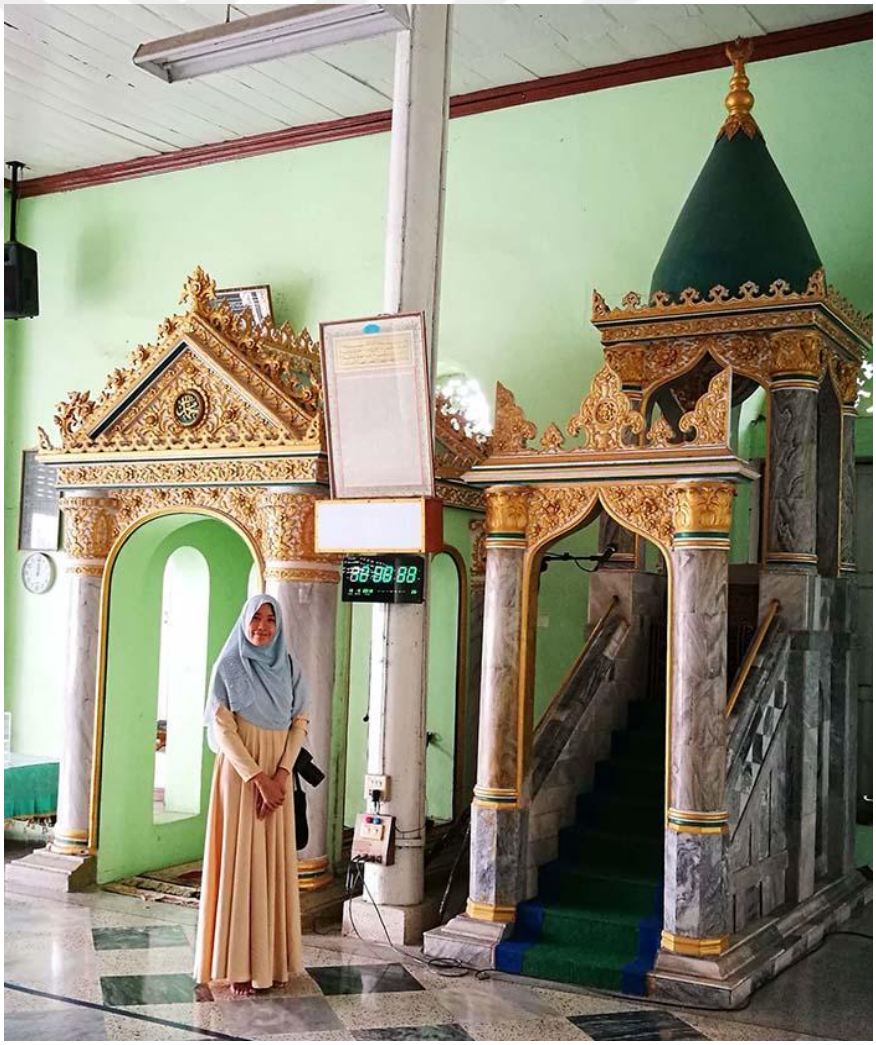

R.2.634. Masyid Gudi Chofa'nın mihrabı ve minberi (Sanasen, 2018)

R.2.635. Masyid Gudi Chofa'nın mihrabının güney cephesi (Sanasen, 2018)

R.2.636. Masyid Gudi Chofa'nın mihrabının örtüsü (Sanasen, 2018)

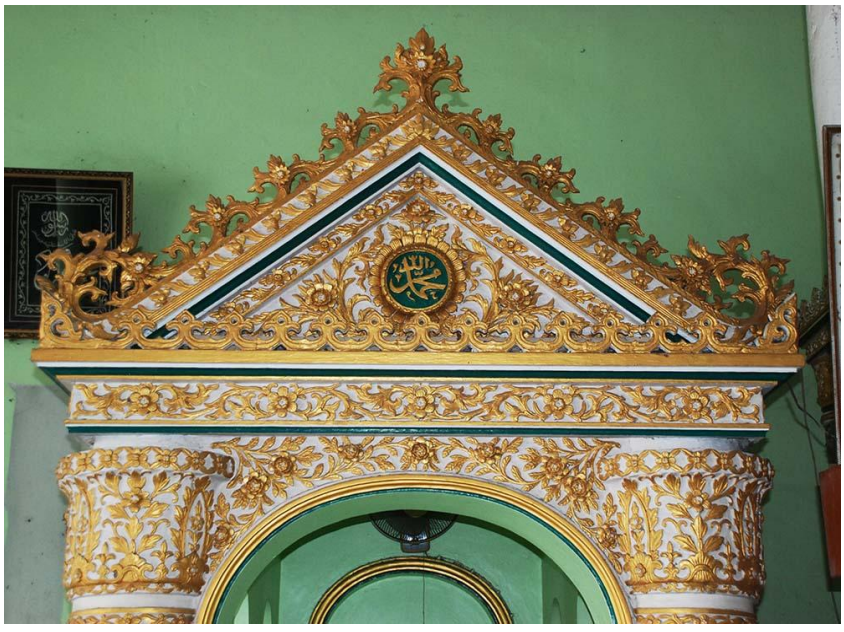

R.2.637. Masyid Gudi Chofa'nın mihrabının örtüsünün üçgen alınlığı, kornişi ve ayaklarının başlakları (Sanasen, 2018)

R.2.638. Masyid Gudi Chofa'nın minberinin girişin taç kısmı, kemer köşelikleri ve ayaklarının başlıkları (Sanasen, 2018)

R.2.639. Masyid Gudi Chofa'nın minberinin girişin taç kısmının eksenindeki palmette formu içinde motifler (Sanasen, 2018)

R.2.640. Masyid Gudi Chofa'nın minberinin köşkü (Sanasen, 2018)

R.2.641. Masyid Gudi Chofa'nın minberinin külahın üzerinde alem. (Sanasen, 2018)

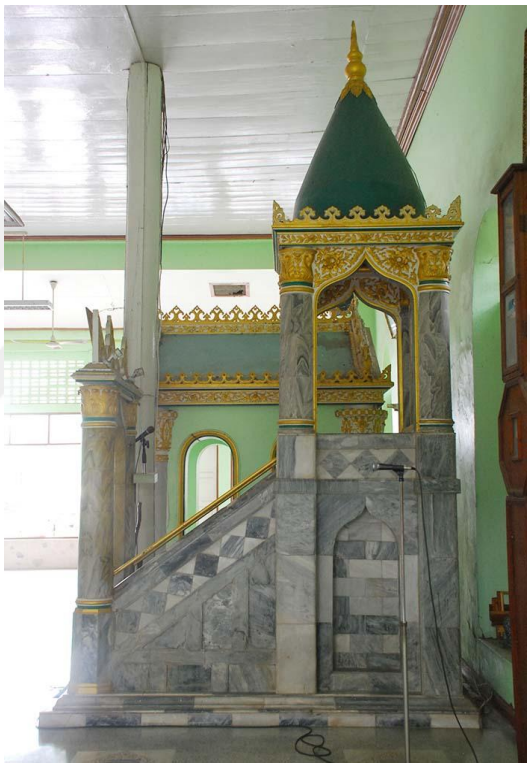

R.2.642. Masyid Gudi Chofa'nın minberinin kuzey cephesi (Sanasen, 2018)

R.2.643. Masyid Gudi Chofa'nın bahçe kapısı (Sanasen, 2018)

R.2.644. Masyid Gudi Chofa'nın bahçe kapısındaki konsol (Sanasen, 2018)

R.2.645. Masyid Yamiul İslam'ın önceki yapısına ait fotoğraf (Masyid Yamiul İslam, tarihsiz)

R.2.646. Masyid Yamiul İslam'ın önceki yapısına ait diğer bir fotoğraf (Masyid Yamiul İslam, tarihsiz)

R.2.647. Masyid Yamiul İslam'ın önceki yapısında kullanılan minbere ait fotoğraf (Masyid Yamiul İslam, tarihsiz)

R.2.648. Masyid Yamiul İslam'ın genel görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.649. Masyid Yamiul İslam'ın minaresi (Sanasen, 2018)

R.2.650. Masyid Yamiul İslam'ın minaresinin örtüsünün üçgen alınlığı (Sanasen, 2018)

kuzey cephesi

doğu cephesi

güney cephesi

batı cephesi

R.2.651. Masyid Yamiul İslam'ın minaresinin köşk kısmındaki ayakların arasında yer alan ahşap panolardaki yazılar (Sanasen, 2018)

R.2.652. Masyid Yamiul İslam'ın günlük namaz kılınan alanı (Sanasen, 2018)

R.2.653. Masyid Yamiul İslam'ın günlük namaz kılınan alanındaki mihrap üzerine Kabe tasviri (Sanasen, 2018)

R.2.654. Masyid Yamiul İslam'ın son cemaat yeri (Sanasen, 2018)

R.2.655. Masyid Yamiul İslam'ın harimi (Sanasen, 2018)

R.2.656. Masyid Yamiul İslam'ın mihrap önü kubbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.657. Masyid Yamiul İslam'ın mihrap sofası ve içindeki minber. (Sanasen, 2018)

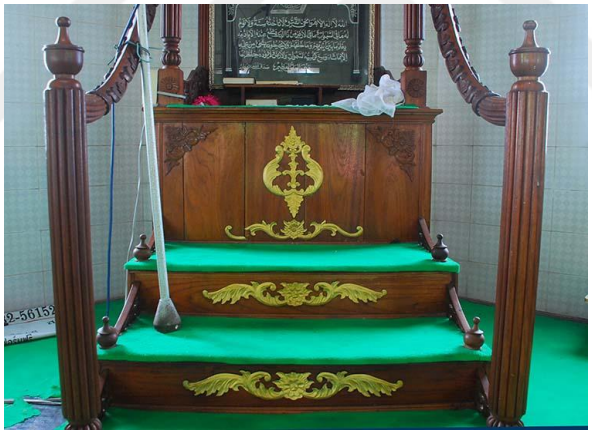

R.2.658. Masyid Yamiul İslam'ın minberinin merdiven basamaklarındaki süslemeler. (Sanasen, 2018)

R.2.659. Masyid Yamiul İslam'ın minberinin örtüsü. (Sanasen, 2018)

R.2.660. Masyid Tha İt'in önceki yapısı. (Masyid Tha İt, tarihsiz)

R.2.661. Masyid Tha İt'in uzaktan görünüşü. (Masyid Tha İt, 2018)

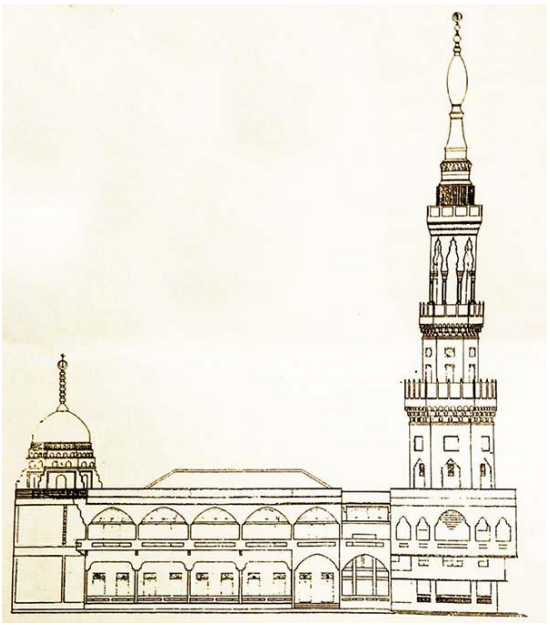

R.2.662. Masyid Tha İt'in çizimi. (Masyid Tha İt, tarihsiz)

R.2.663. Masyid Tha İt'in güney tarafından görünüşü. (Masyid Tha İt, 2018)

R.2.664. Masyid Tha İt'in kubbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.665. Masyid Tha İt'in minaresi. (Sanasen, 2018)

R.2.666. Masyid Tha İt'in şadıravnı. (Sanasen, 2018)

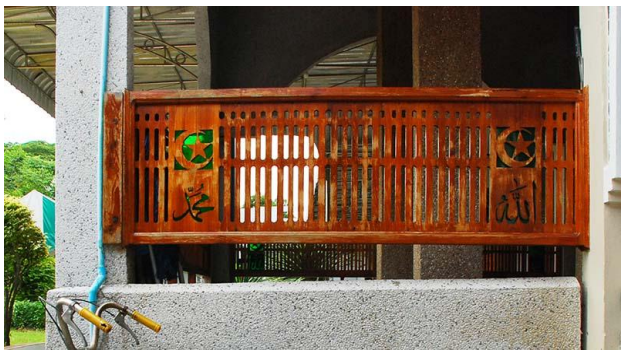

R.2.667. Masyid Tha İt'in güney cephesindeki yan sofasındaki korkuluklar. (Sanasen, 2018)

R.2.668. Masyid Tha İt'in avlu kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.669. Masyid Tha İt'in güneyindeki yan sofası. (Sanasen, 2018)

R.2.670. Masyid Tha İt'in güneyindeki yan sofasındaki kapı açıklıkarın üstündeki havalandırma panosu. (Sanasen, 2018)

R.2.671. Masyid Tha İt'in harim bölümü. (Sanasen, 2018)

R.2.672. Masyid Tha İt'in mihrap sofası, üstündeki mihrap önü kubbesi ve mihrabın içindeki minber. (Sanasen, 2018)

R.2.673. Masyid Tha İt'in mihrap sofasının batı cephesindeki İmran Suresi'nin 2. ayetinin kitabesi (Sanasen, 2018)

R.2.674. Masyid Tha İt'in minberinin köşkü (Sanasen, 2018)

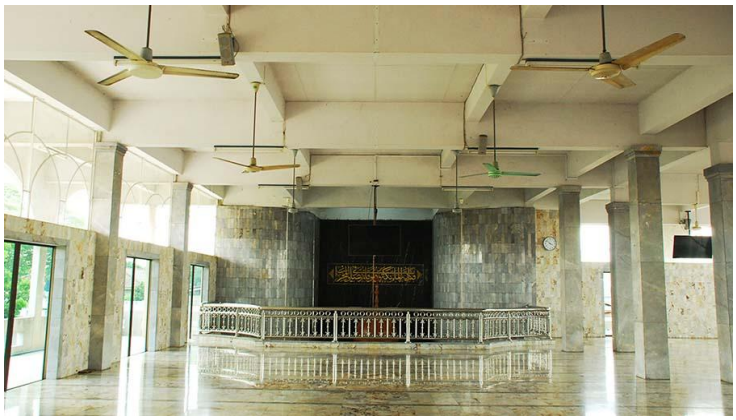

R.2.675. Masyid Tha İt'in üst kattaki namaz kılınan alanı (Sanasen, 2018)

R.2.676. Tak ilinde bulunan Masyid Nurul İslam (Masyid Nurul İslam, 2020)

R.2.677. Masyid Yamiatul İslam'ın önceki yapısına ait fotoğrafı (Masyid Yamiatul İslam, tarihsiz)

R.2.678. Günümüze kalan Masyid Yamiatul İslam'ın önceki yapının cami adı yazılan levhası (Sanasen, 2018)

R.2.679. Masyid Yamiatul İslam'ın genel görünüşü (multiply.com, 2011)

R.2.680. Masyid Yamiatul İslam'ın ana kubbesi (Sanasen, 2018)

R.2.681. Masyid Yamiatul İslam'ın mihrab bölümü ve kubbesi (Sanasen, 2018)

R.2.682. Masyid Yamiatul İslam'ın minaresinin şerefesi ve kubbesi (Sanasen, 2018)

R.2.683. Masyid Yamiatul İslam'ın girişindeki parmaklıklı dilimli kemer ve korkuluklar. (Sanasen, 2018)

R.2.684. Masyid Yamiatul İslam'ın harimi ve duvarda görülen yuvarlak kemerli pencereler. (Sanasen, 2018)

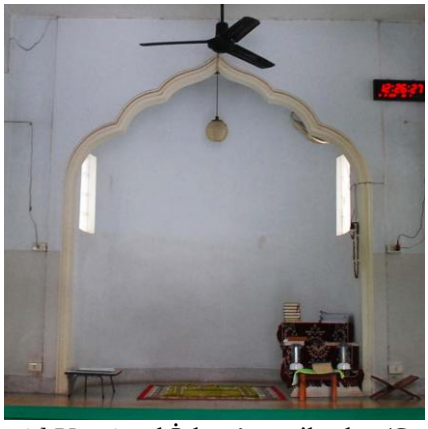

R.2.685. Masyid Yamiatul İslam'ın mihrabı. (Sanasen, 2018)

R.2.686. Masyid Yamiatul İslam'ın minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.687. Masyid Yamiatul İslam'ın ikinci katında yer alan harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.688. Masyid Hedayatul İslam'ın ilk yapısına ait fotoğraf (Setthamalinee, tarihsiz)

R.2.689. Masyid Hedayatul İslam'ın ilk yapısının maketi (Sanasen, 2018)

R.2.690. Masyid Hedayatul İslam'ın doğu cephesi (Sanasen, 2018)

R.2.691. Masyid Hedayatul İslam'ın yukarıdan bir görünüşü (Sanasen, 2018)

R.2.692. Masyid Hedayatul İslam'ın Çin alfabesiyle *qing zhen si* yazısı (Sanasen, 2018)

R.2.693. Masyid Hedayatul İslam'ın girişinin yukarısında bulunan Arapça, Tayca ve Çince cami adı yazılan levha. (Sanasen, 2018)

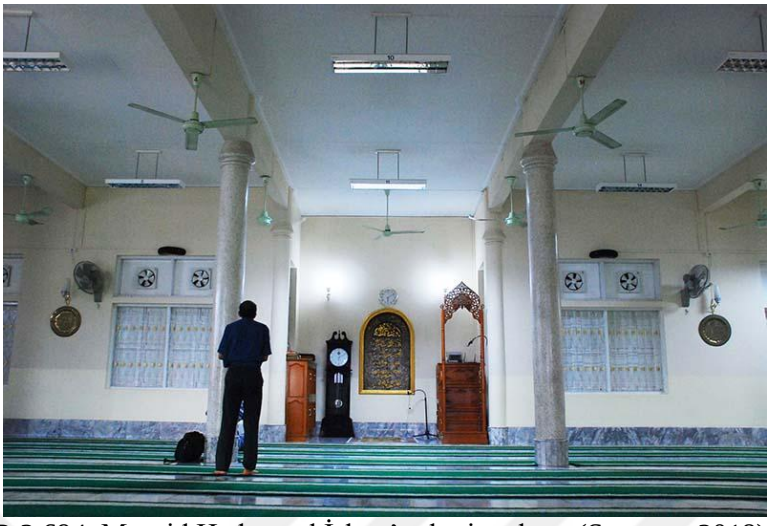

R.2.694. Masyid Hedayatul İslam'ın harim alanı. (Sanasen, 2018)

R.2.695. Masyid Hedayatul İslam'ın mihrabında bulunan Fatiha Suresi ile Ayet Kürsi'nin yazılı olduğu levha. (Sanasen, 2018)

R.2.696. Masyid Hedayatul İslam'ın minberi. (Sanasen, 2018)

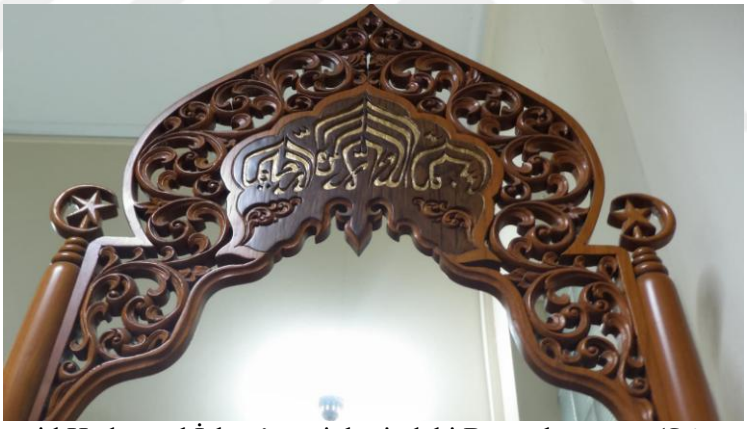

R.2.697. Masyid Hedayatul İslam'ın minberindeki Besmele yazısı. (Srisombat, 2018)

R.2.698. Masyid Hedayatul İslam'ın mezarlığının girişi. (Sanasen, 2018)

R.2.699. Masyid Hedayatul İslam'ın mezarlığında Zhen Chong Ling'in eşinin mezarı. (Sanasen, 2018)

R.2.700. Masyid Hedayatul İslam'ın mezarlığında Çince ile yazılan bir mezar taşı. (Sanasen, 2018)

R.2.701. Masyid Darul Huda'nın ikinci yapısına ait fotoğrafı. (Masyid Darul Huda, tarihsiz)

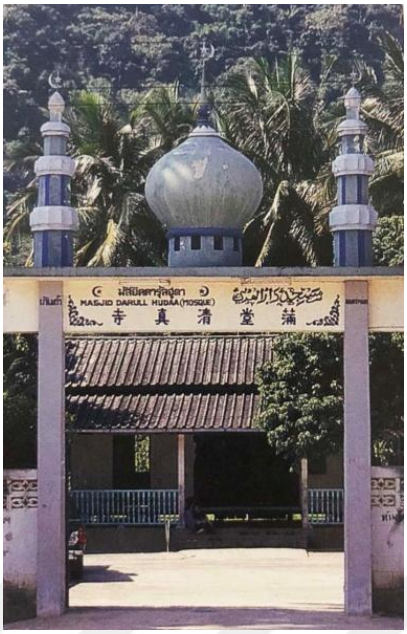

R.2.702. Masyid Darul Huda'nın ikinci yapısına son yıllarında eklenen avlu kapısı. (Forbes, 1997)

R.2.703. Masyid Darul Huda'nın ikinci yapısının iç mekânı. (Forbes, 1997)

R.2.704. Masyid Darul Huda'nın bugünkü yapısının genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.705. Masyid Darul Huda'nın bugünkü yapısının iç mekânı. (Sanasen, 2018)

R.2.706. Masyid Al Falah'ın önceki durumu. (Sanasen, 2011)

R.2.707. Masyid Al Falah'ın genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.708. Masyid Al Falah'ın kubbeleri. (Sanasen, 2018)

R.2.709. Masyid Al Falah'ın ana kubbesinde dolaşan Kelime-i Şehadet ve altındaki motifleri. (Sanasen, 2018)

R.2.710. Masyid Al Falah'ın batı cephesinde yer alan sivri kemer ve kemerin köşeliklerindeki motif. (Sanasen, 2018)

R.2.711. Masyid Al Falah'ın şadırvanı. (Sanasen, 2018)

R.2.712. Masyid Al Falah'ın harim alanı (Sanasen, 2018)

R.2.713. Masyid Al Falah'ın minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.714. Masyid Den Chai'nin önceki yapısı. (Udom, 2018)

R.2.715. Masyid Den Chai'nin genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.716. Masyid Den Chai'nin batı cephesinde bulunan Arapça ve Tayca ile yazılan caminin ismi. (Sanasen, 2018)

R.2.717. Masyid Den Chai'nin doğu cephesi. (Sanasen, 2018)

R.2.718. Masyid Den Chai'nin doğu cephesindeki sürgülü kapılar. (Sanasen, 2018)

R.2.719. Masyid Den Chai'nin doğu cephesindeki beş ahşap pano üzerine namaz vakitleri kitabesi. (Sanasen, 2018)

R.2.720. Masyid Den Chai'nin harim alanı. (Sanasen, 2018)

R.2.721. Masyid Den Chai'nin hariminde bulunan Kuran-ı Kerim ayetleri ve ahşap oyma işleri. (Sanasen, 2018)

R.2.722. Masyid Den Chai'nin mihrabın alınlığındaki kitabe. (Sanasen, 2018)

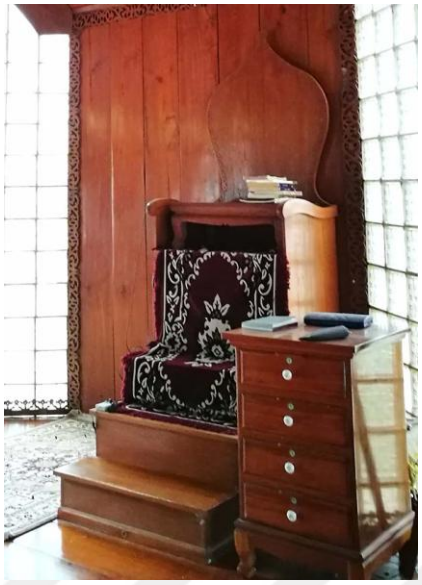

R.2.723. Masyid Den Chai'nin minberi. (Sanasen, 2018)

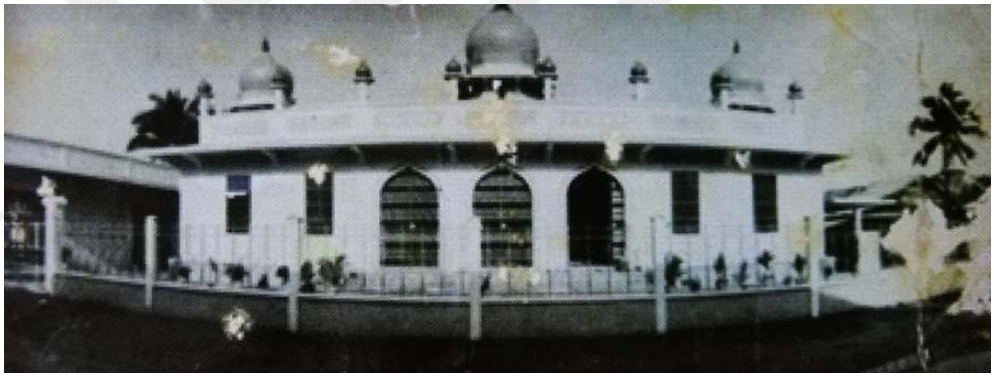

R.2.724. Masyid Darul Aman'ın önceki yapısına ait fotoğrafı. (Masyid Daul Aman, tarihsiz)

R.2.725. Masyid Darul Aman'ın genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.726. Masyid Darul Aman'ın çatında yer alan dendanlar ve kulecikler. (Sanasen, 2018)

R.2.727. Masyid Darul Aman'ın minaresi. (Sanasen, 2018)

R.2.728. Masyid Darul Aman'ın minaresinin üst kısmı. (Sanasen, 2018)

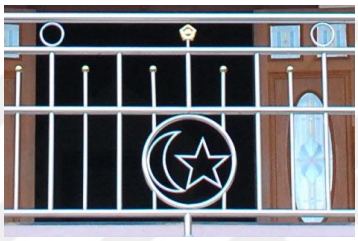

R.2.729. Masyid Darul Aman'ın ikici katında korkuluğunda görülen hilal-yıldız motifi. (Sanasen, 2018)

R.2.730. Masyid Darul Aman'ın ikici katında girişindeki kitabeler. (Sanasen, 2018)

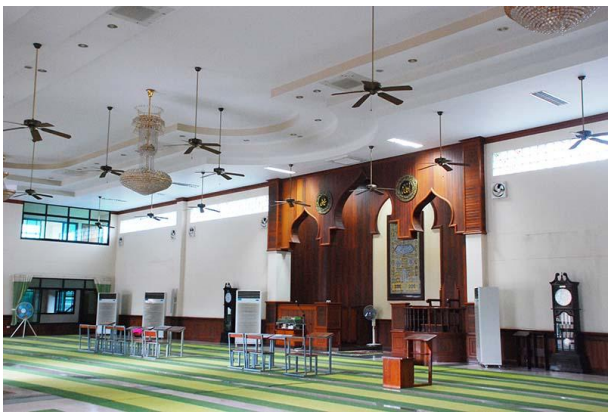

R.2.731. Masyid Darul Aman'ın harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.732. Masyid Darul Aman'ın mihrap, minber ve vaaz kürsüsü. (Sanasen, 2018)

R.2.733. Masyid Abu Bakr Siddiq'in genel görünüşü. (Facebook, 2018)

R.2.734. Masyid Abu Bakr Siddiq'in batı cephesindeki basık sivri kemerler. (Sanasen, 2018)

R.2.735. Masyid Abu Bakr Siddiq'in minaresi. (Sanasen, 2018)

R.2.736. Masyid Abu Bakr Siddiq'in girişi. (Sanasen, 2018)

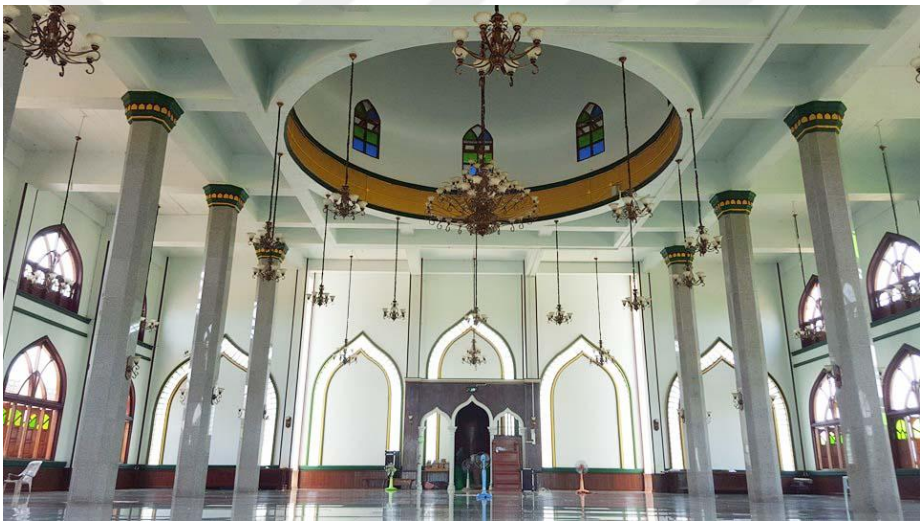

R.2.737. Masyid Abu Bakr Siddiq'in iç mekânı. (Sanasen, 2018)

R.2.738. Masyid Abu Bakr Siddiq'in mihrabı ve minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.739. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.740. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın güney cephesi. (Sanasen, 2018)

R.2.741. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'ın su dalgası motifi. (Sanasen, 2018)

R.2.742. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın hilal-yıldız alemi. (Sanasen, 2018)

R.2.743. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın konsolları. (Sanasen, 2018)

R.2.744. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nda bulunan Çin sanatında motif. (Sanasen, 2018)

R.2.745. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın doğu cephesinin alınlığındaki kitabe (Sanasen, 2018)

R.2.746. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın iç mekânı (Sanasen, 2018)

R.2.747. Masyid Ar Rohman'ın Hanımlar Binası'nın kıble duvarındaki pano üzerine yazılan kitabeler (Sanasen, 2018)

R.2.748. Masyid Yannatul Firdaws'ın önceki yapısı. (Pathan, tarihsiz)

R.2.749. Masyid Yannatul Firdaws'ın genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.750. Masyid Yannatul Firdaws'ın kuleciği. (Sanasen, 2018)

R.2.751. Masyid Yannatul Firdaws'ın batı cephesi. (Sanasen, 2018)

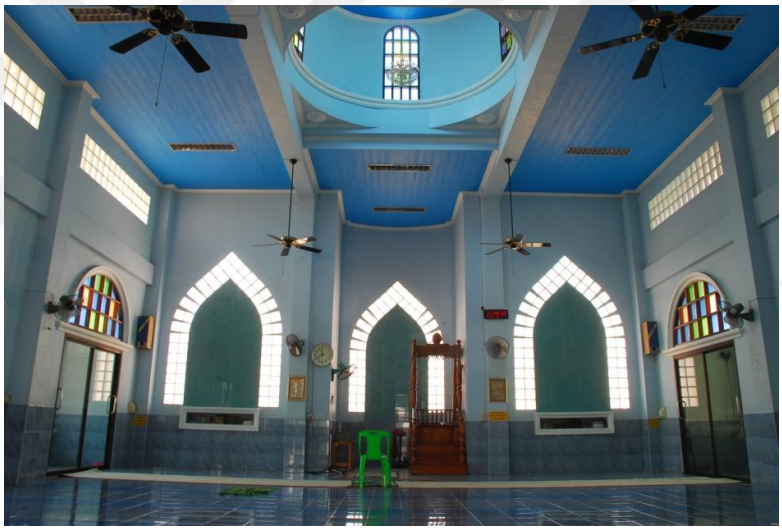

R.2.752. Masyid Yannatul Firdaws'ın iç mekânı. (Sanasen, 2018)

R.2.753. Masyid Yannatul Firdaws'ın minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.754. Masyid Yannatul Firdaws'ın minberinin saçağı. (Sanasen, 2018)

R.2.755. Masyid Yannatul Firdaws'ın kadınlar mahfili. (Sanasen, 2018)

R.2.756. Masyid Yannatul Firdaws'ın avlu kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.757. Masyid Guvatil İslam'ın genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.758. Masyid Guvatil İslam'ın kubbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.759. Masyid Guvatil İslam'ın şadırvanı. (Sanasen, 2018)

R.2.760. Masyid Guvatil İslam'ın çok amaçlı alanı. (Sanasen, 2018)

R.2.761. Masyid Guvatil İslam'ın harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.762. Masyid Guvatil İslam'ın mihrap önü kubbesinin alttan görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.763. Masyid Guvatil İslam'ın minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.764. Masyid Guvatil İslam'ın hanımlar mahfili. (Sanasen, 2018)

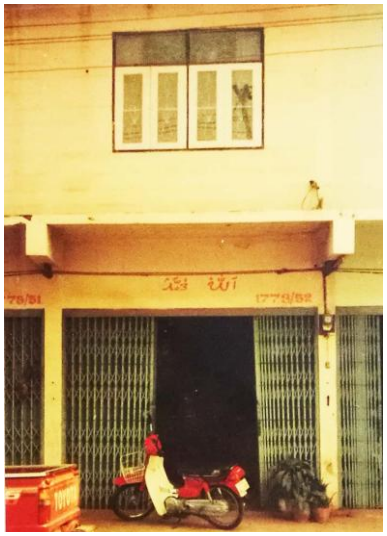

R.2.765. Sakon Nakhon'daki Müslümanların ilk ibadet mekânı. (Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon, tarihsiz)

R.2.766. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un ilk yapısı. (Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon, 1992)

R.2.767. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un ilk yapısına ait su deposu. (Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon, 1992'den sonrası)

R.2.768. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.769. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un mihrap bölümünün örtüsü. (Sanasen, 2018)

R.2.770. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un şadırvanı. (Sanasen, 2018)

R.2.771. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.772. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.773. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un avlu kapısı. (Sanasen, 2018)

R.2.774. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un avlu kapısının üst kısmındaki panonun ön cephesi. (Sanasen, 2018)

R.2.775. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon'un avlu kapısının üst kısmındaki panonun arka cephesi. (Sanasen, 2018)

R.2.776. Masyid Anvarus Salam'ın genel görünüşü. (Sanasen, 2018)

R.2.777. Masyid Anvarus Salam'ın batı cephesi. (Sanasen, 2018)

R.2.778. Masyid Anvarus Salam'ın kubbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.779. Masyid Anvarus Salam'ın kuzey cephesindeki revakları. (Sanasen, 2018)

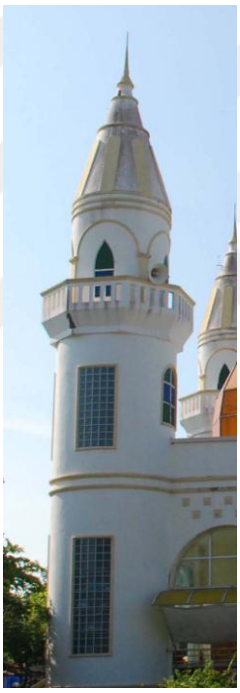

R.2.780. Masyid Anvarus Salam'ın minaresi. (Sanasen, 2018)

R.2.781. Masyid Anvarus Salam'ın giriş kapısı ve merdivenleri. (Sanasen, 2018)

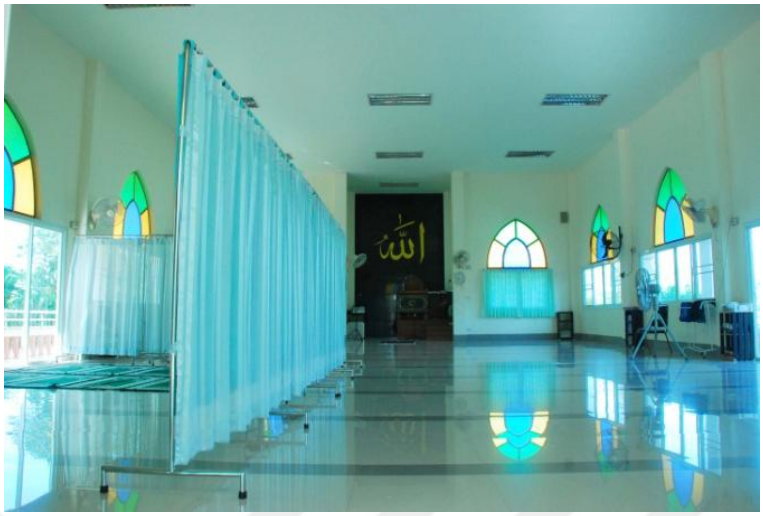

R.2.782. Masyid Anvarus Salam'ın harimi. (Sanasen, 2018)

R.2.783. Masyid Anvarus Salam'ın mihrabı. (Sanasen, 2018)

R.2.784. Masyid Anvarus Salam'ın minberi. (Sanasen, 2018)

R.2.785. Masyid Klang Mukdahan'ın modeli Dubai'daki Jumeirah Camii. (www.visitdubai.com)

R.2.786. Masyid Klang Mukdahan'ın genel görünüşü. (Masyid Klang Mukdahan, 2019)

R.2.787. Masyid Klang Mukdahan'ın batı cephesi. (Sanasen, 2018)

R.2.788. Masyid Klang Mukdahan'ın kuzey cephesindeki teras altında şadırvan. (Sanasen, 2018)

R.2.789. Masyid Klang Mukdahan'ın kubbesi. (Sanasen, 2018)

R.2.790. Masyid Klang Mukdahan'ın minaresi. (Sanasen, 2018)

R.2.791. Masyid Klang Mukdahan'ın doğu cephesi. (Sanasen, 2018)

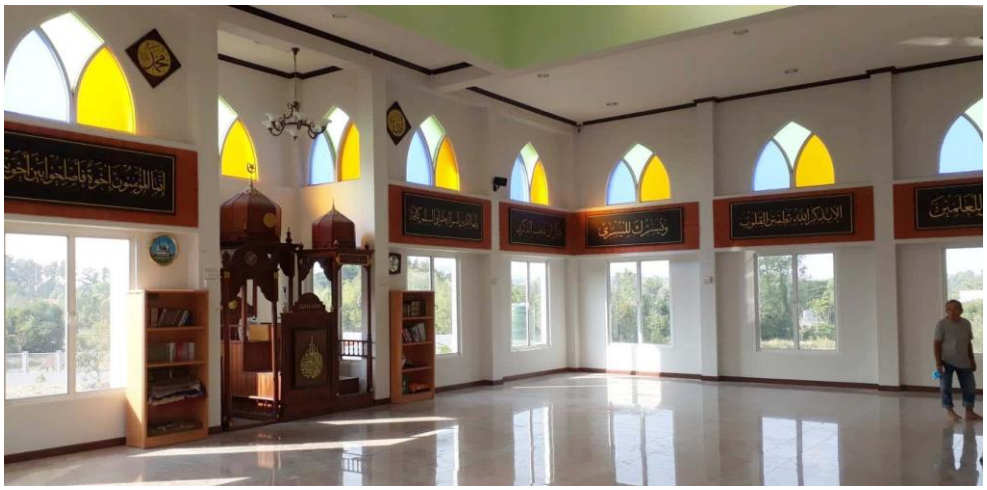

R.2.792. Masyid Klang Mukdahan'ın harimi. (Tayland Islam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.793. Masyid Klang Mukdahan'ın harim alanında bulunan üç dilde kitabeler. (Tayland Islam Sanatı Enstitüsü, 2019)

R.2.794. Masyid Klang Mukdahan'ın mihrap önü kubbesi. (Sanasen, 2018)

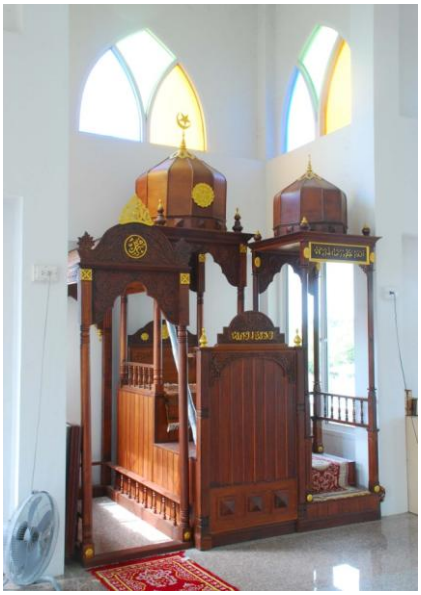
R.2.795. Masyid Klang Mukdahan'ın yan yana düzenlenmiş mihrap, minber ve vaaz kürsüsü. (Sanasen, 2018)

R.2.796. Masyid Klang Mukdahan'ın yayana mihrabın alınlık ve köşelik kısımları. (Sanasen, 2018)

R.2.797. Masyid Klang Mukdahan'ın minberin kubbesi ve alınlık kısmı. (Sanasen, 2018)

R.2.798. Masyid Klang Mukdahan'ın minberindeki kitabesi. (Sanasen, 2018)

R.2.799. Masyid Klang Mukdahan'ın vaaz kürsüsü. (Sanasen, 2018)

R.2.800. Masyid Klang Mukdahan'ın vaaz kürsüsündeki kitabesi. (Sanasen, 2018)

R.3.1. Songkhla şehrinin kalesi. (Rattanachot, 2017)

R.3.2. 19. yüzyılda çekilen Endonezya'daki Demak şehrinde yer alan Agung Camii'ye ait fotoğraf. (wikipedia.org)

R.3.3. Malezya'daki Kelantan eyaletinde yer alan Masjid Kampung Laut. (Sanasen, 2020)

R.3.4. Günümüze ulaşan Pattani ilinde Jabangtiko Sarayı'nın kapısı. (Sanasen, 2018)

R.3.5. Malezya'da 1892 yılında sömürge mimarisi üslubuyla inşa edilen Sultan Abu Bakar Camii. (Ismail, 2008)

R.3.6. 10 Aralık 1933 tarihinde Tayland'ın ilk anayasasını verirken Kral VII. Rama'ya ait fotoğraf. (Ramnan, 1949, s. 8.)

R.3.7. 1942 yılında yapılan Tayland'da insanları hükümet yönetmeliklerine göre giyinmeye davet eden ilan. (Matichon)

R.3.8. Hacı Sulong'a ait fotoğraf. (Malulim, 1995, s. 138.)

R.3.9. 1995'te basılan bir kitabının kapağının üzerinde görülen Tayland'ın güney sınırındaki siyasi gerginliğine ait resimler. (Malulim)

R.3.10. Geçmişte hac ibdeti sırasında Güney Taylandlı Müslümanlara ait bir fotoğraf. (Hayimasae, yaklaşık 1960'ta)

R.3.11. 1953'te Taylandlı hacı adayları Suudi Arabistan'a götüren Mui An adlı bir buharlı gemiye ait fotoğraf. (Chotchuang, 1954)

R.3.12. Güney Tayland'daki erken dönemlerde bir dini okullara ait bir fotoğraf. (Hayimasae, yaklaşık 1960'ta)

R.3.13. Yala ilinde *Cemaat*-i *Tebliğ'in merkezi Markaz Yala*. (Siamrath, 2020)

R.3.14. Arap tarzı giyinmiş Güney Tayland'daki Müslümanlara ait bir fotoğraf. (Hayimasae, yaklaşık 1960'ta)

R.3.15. Malezya'da 1909 yılında Indo-Saracenic mimarisi üslubuyla inşa edilen Kuala Lampur Merkez Camii. (wikipedia.org)

R.3.16. Malezya’daki Kedah eyaletinde yer alan Zahir Camii. (Blueprint)

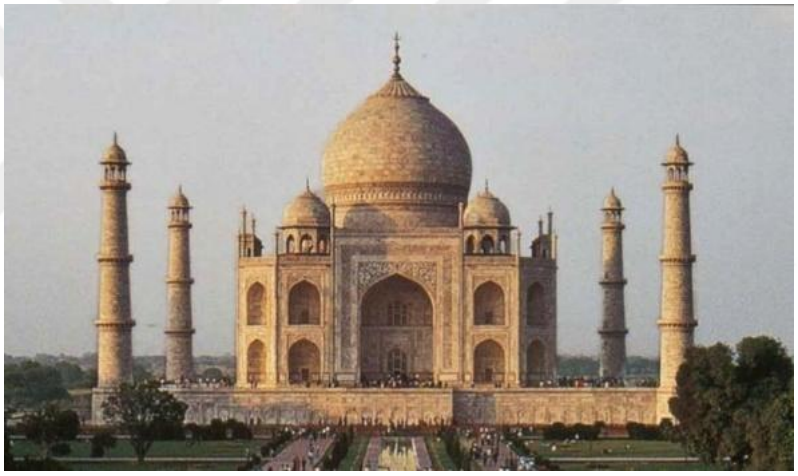

R.3.17. Agra’daki Tac Mahal. (archnet.org)

R.3.18. Masyid Krue Se'yi tamamlamamış olarak lanet ettiğine inanılan *Lim Ko Niaw* Hanım'ın mezarı. (Yanya, 2021)

R.3.19. Kudüs'teki Kubbetü's-Sahre. (Sanasen, 2013)

R.3.20. Pattani'deki Modern tarzında inşa edilen Masyid Al Falah. (Sanasen, 2018)

R.3.21. Bali'deki bir *"meru"* yapıları. (Khor Hui Min, 2016)

R.3.22. Malezya'da bir yapıların çatısında işlenen ajurlu saçak süsü. (Sanasen, 2020)

R.3.23. Malezya'da 1897'de Indo-Saracenic mimarisi üslubuyla inşa edilen Sultan Abdul Samad yapısının kubbesi. (Sanasen, 2012)

R.3.24. Malezya'daki Kelantan eyaletinde yer alan Masjid Kampung Laut'un çatısının dikmesi. (Sanasen, 2020)

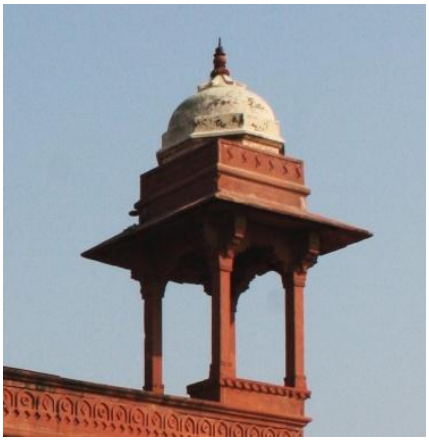

R.3.25. Chatri (Hindu tapınakarının örtü sisteminde sonlanan kubbeli küçük köşk.). (wikipedia.org)

R.3.26. Pattani'de Masyid Kampung Tanjong'un önünde yer alan *balai*. (Bougas, 1992)

R.3.27. Malezya'daki Kelantan eyaletinde yer alan Istana Jahar (Jahar Sarayı). Yapının önünde *balai* kısmı bulunmaktadır. (Sanasen, 2020)

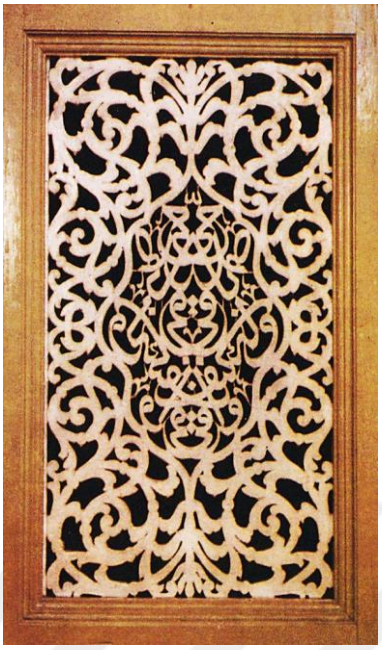

R.3.28. Malezya'daki Masyid Kampung Tua'da görülen oyma ahşap havalandırma panosu. (Nasir, 1987, p. 105)

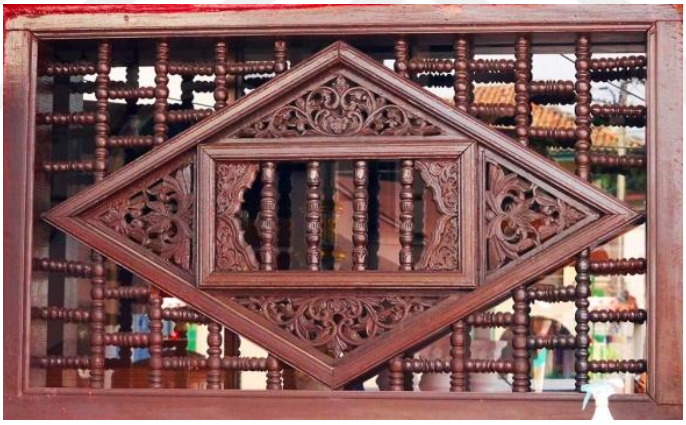

R.3.29. Malezya'daki Masyid Kampung Hulu'da görülen sıralanan ahşap döner silindir çubuklardan oluşan havalandırma panosu. (Sanasen, 2020)

R.3.30. Cava-Malay kültüründe *Sumeru* dağını temsil eden *gunung* formunda bir ahşaptan yapılmış süs. (Sanasen, 2020)

R.3.31. Malezya'daki Kelantan eyaletinde yer alan Istana Balai Besar (Büyük Salonu Saray)'ın kapısında görülen *gunung* şeklinde alınlığı. (Sanasen, 2020)

R.3.32. Malezya'daki Masyid Langgar'ın minberi. (Sanasen, 2020)

R.3.33. Malezya ve Güney Tayland'daki çeşitli eserlerden Langkasuka motifinin çizimleri. (Sanasen, 2021)

R.3.34. Cava'da Candi Bubrah'ın alınlığınındaki Kala Makara kabartması. (Anandajoti Bhikkhu, tarihsiz)

R.3.35. Malezya'daki 18. yüzyıla ait bir ahşap oyma pano. (Othman bin Mohd Yatim et al., 2015, p. 143.).

R.3.36. Malezya'daki Kelantan Eyaletinde bulunan bir yapının alınlığında işlenen radyal motifi. (Sanasen, 2020)

R.3.37. Geleneksel Tay sanatında *gan khod* motifinin çeşitleri. (Changchaya'dan eklemeler, 2002, s. 186-187.)

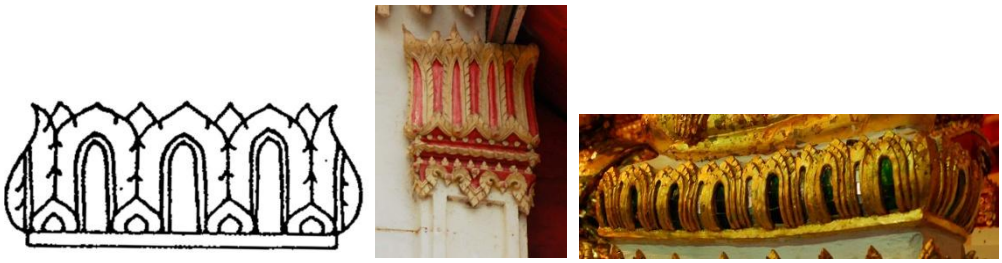

R.3.38. Geleneksel Tay sanatında *bua* motifi. (Changchaya'dan eklemeler, 2002, s. 103.)

R.3.39. Geleneksel Tay sanatında *pum kao bin* motifi. (Changchaya'dan eklemeler, 2002, s. 124.)

R.3.40. Tayland'da bir tapınağın alınlığınında bulunan kabartmalı olarak yapılan Krut. (Tulyatumrong, 2021)

R.3.41. Çin'de bir yapıda bulunan Svastika motifi. (Knapp, 1994)

R.3.42. Songkhla'da Jang Tapınağı'nın kapısında süslenen çini bloklar. (Viriyapanij, 2006, s. 13.)

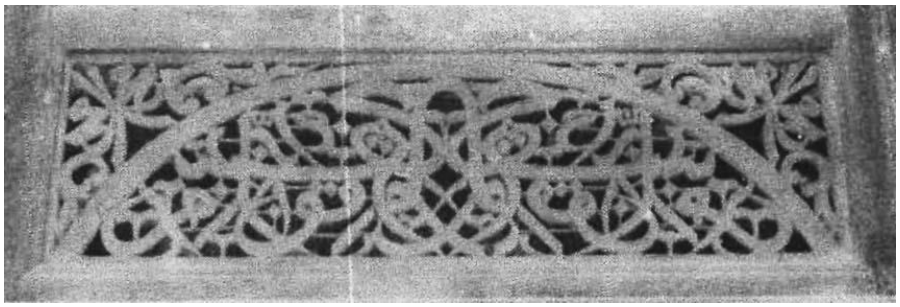

R.3.43. Narathiwat ilinde Phraya Phupha Pakdi Sarayı'nda bulunan hat sanatı desenli ahşap havalandırma panosu. (Rojanaudomsart, 1987, s. 38.)

R.3.44. Malezya'daki Terengganu Eyaletinde Masyid Abidin'nin minberinde bulunan müsenna tarzılı "Muhammad" yazısı. (Sansen, 2020)

R.3.45. 1960-1970'li yıllarda Tayland'da satılan Hindistan'dan getirilen bir Burak resmi. (Sansen, 2012)

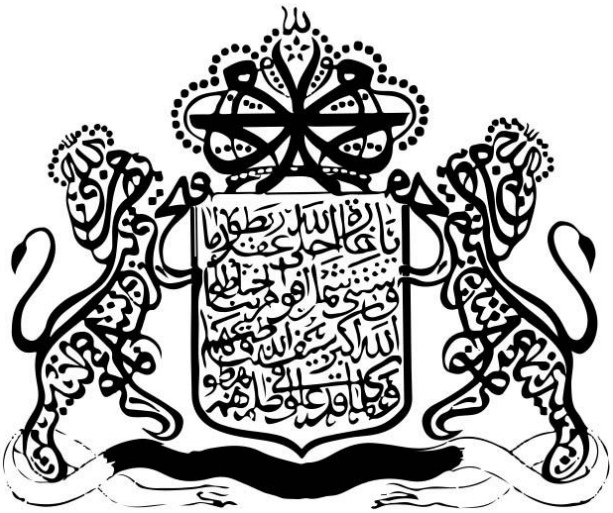

R.3.46. Riau-Lingga Sultanlığının arması. (wikipedia.org)

R.3.47. Malezya'da Riau-Lingga Sultanlığı'nın armasınına hatırlatan bir oyma ahşap panosu. (Othman bin Mohd Yatim et al., 2015, p. 204.)

R.3.48. Tayland'daki bir Budist tapınaklarınında bullunan *bai sema* panosu. (Sanasen, 2008)

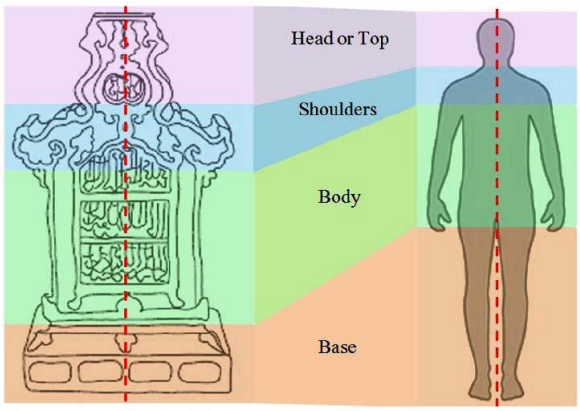

R.3.49. İnsan fizikselliği ile Açe mezar taşı arasındaki karşılaştırma. (Awang ve diğer, 2012, p. 37.)

R.3.50. Ayutthaya döneminde yapılan Tripitaka (Budist el yazmaları) saklamak için ahşap dolap üzerinde bir Avrupalı insan ve bir Müslüman insanının tasvirleri. (Bangkok Milli Müzesi)

R.3.51. Kral I. Rama zamanında inşa edilen Dusit Maha Prasat Taht Salonu. (Kaosod, 2016)

R.3.52. Kral I. Rama zamanında inşa edilen Suthat Thepwararam Ratchaworahawihan Tapınağı. (Thairath, 2019)

R.3.53. Kral III. Rama zamanında inşa edilen Tamnak Panya. (Sanasen, 2021)

R.3.54. Bangkok'ta bir tapınağın iç mekânı. (Laimhasanaikul, 2020)

R.3.55. İran'ın Hazar Denizi bölgesinde Gilan'daki Şeyh Zahed Türbesi. (pinterest.com)

R.3.56. Bangkok'taki Hint tüccarlara ait fotoğraf. (Mariam Onana ve Prapassorn Posrithong)

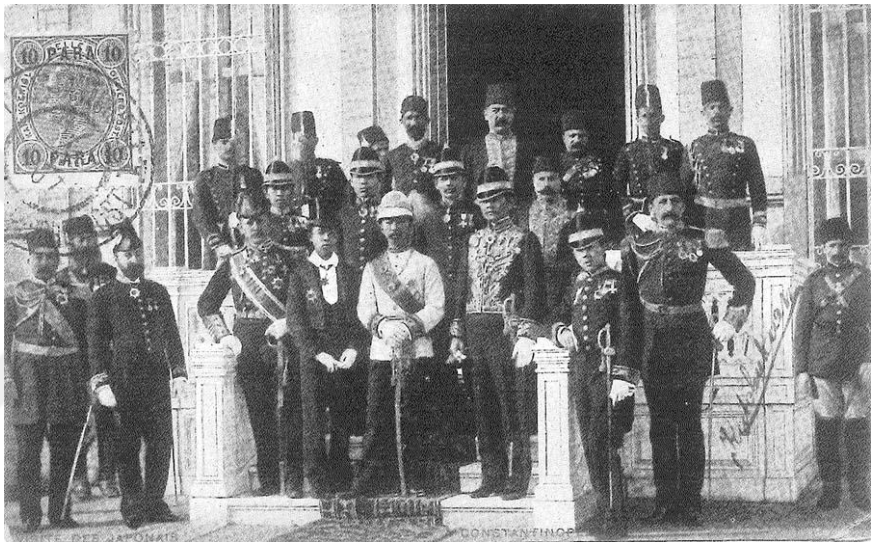

R.3.57. Prens Damromg ve heyetinin Merasim Dairesi (Yıldız Şale Köşkü) önünde çekildeikleri fotoğraftan üretilen kartpostal. (Kadı ve Yüksel, 2016, s. 92.)

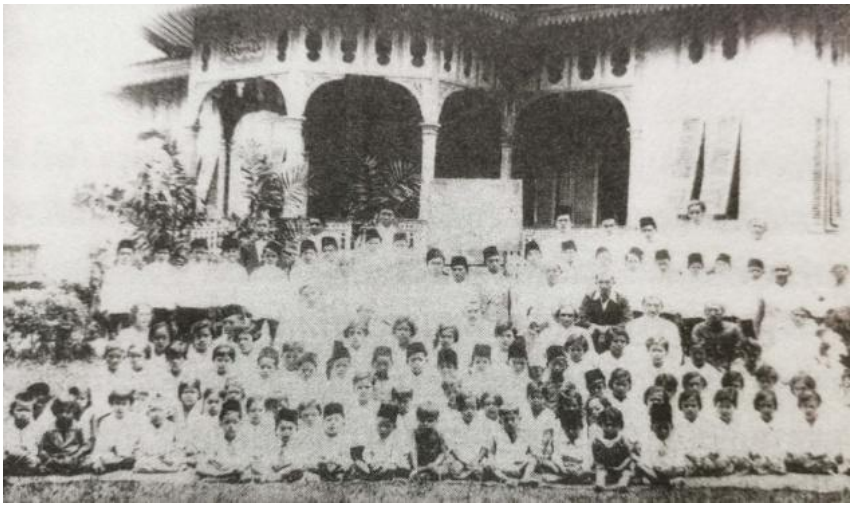

R.3.58. Sultan II. Abdülhamid'in isminden "Madrosah Hammidiyah" olarak adladırılan Bangkok'ta Ratchakarun Okul'un önceki binası ve önünde öğrencilere ait fotoğraf. (Raksamani, 2004, s. 125.)

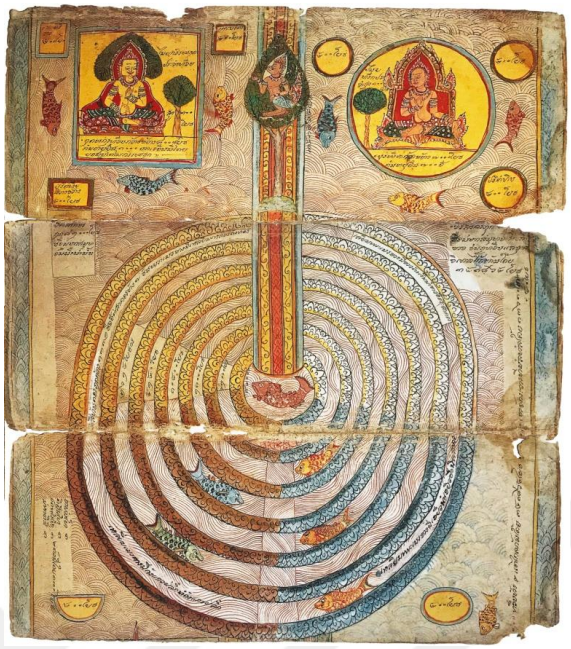

R.3.59. Ayutthaya döneminde yapılan bir el yazmasında bulunan *Tri Phum* (Üç Dünya) olarak denilen Budist-Brahma kozmolojisinin tasviri. (Tayland Güzel Sanatlar Bölümü, 1999, s. 34-35.)

R.3.60. 1915'te tamamlanan Bangkok'ta bulunan Neo Rönesans üslubunda Ananta Samakhom Taht Salonu. (The Standard, 2017)

R.3.61. 1888'de inşa edilen Bangkok'ta bulunan Neo Klasik üslubunda Sathorn Evi. (The Standard, 2017)

R.3.62. 1891'de Tayland'a gelen Kasem Bin Muhammadyai adlı Cava Müslüman. (Sumali, 1998, s.112.)

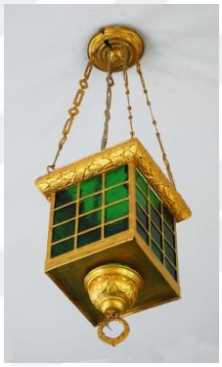

R.3.63. Bangkok'ta Masyid Harun'da bulunan Kral VI. Rama tarafından çeşitli camilere Kral V. Rama'nın cenazesine bir anıt olarak verilen lamba. (Sanasen, 2018)

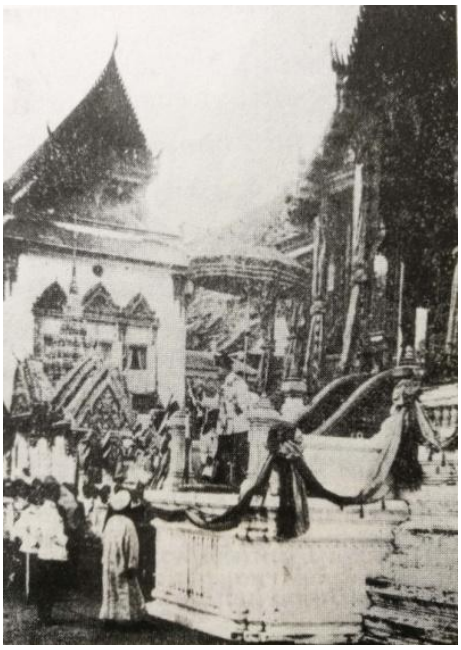

R.3.64. 1916'da Müslümanların Kral VI. Rama'nın doğum günü vesilesiyle görüşmesi. (Tayland Ulusal Arşivleri)

R.3.65. Bangkok ve çevre illerdeki imamlara takdir edilen kraliyet monogram ile süslenmiş uzun gömlek. (Masyid Gudi Chofa)

R.3.66. Bangkok'taki Masyid Darul Abidin. (Sanasen, 2020)

R.3.67. Mekke'deki Mescid-i Harâm. (The Urban Developer, 2021)

R.3.68. Medine’deki Mescid-i Nebevî. (wikipedia.org)

R.3.69. Suudi Arabistan'da haca giden Merkez Taylandlı Müslümanlara ait fotoğraf (Anjuman İslam, 1964)

R.3.70. Suudi Arabistan'da eğitim gören Merkez Taylandlı Müslümanlara ait fotoğraf (Masyid Darosadah, 1965)

R.3.71. 1931 yılında Modern mimariye göre Le Corbusier tarafından yapılan Fransa'da Villa Savoye. (wikipedia.org)

R.3.72. 1982'de Müslüman mimar tarafından Modern mimarisiyle inşa edilen *Akan Libia* (Libya Binası). (The Cloud, 2018)

R.3.73. 1961'de Mekke'de hac seyahati vesilesiyle Tayland''a hediyelik olarak getirilen cami resimli bir seccade. (Chuthamas, 2021)

R.3.74. Kahire'deki El-Ezher Camii. (gettyimage.com)

R.3.75. Tayland'da bir Budist tapınağında yer alan vaaz salonu. (Phichai Yat Tapınağı, 2019)

R.3.76. Bangkok'ta bir tapınağın alınlığınında bulunan kraliyet arması ve altında Krut Pha (uçan Garuda) figürü. (Tulyatumrong, 2021)

R.3.77. Bir *Naga* şeklinde yapılmış Tay mimarisinde beşik çatısının son kısımı. (Sanasen, 2008)

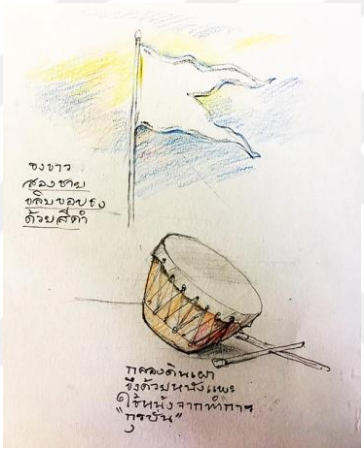

R.3.78. Bir Şii ustanın hafızasından Gudi Charoenphat cemaatinde, eski zamanlarda namaz vakitlerinin duyursunda kullanılan davul ve bayrak çizimleri. (Saengngern, 2020)

R.3.79. Ayutthaya döneminde yapılan bir *thammat* (vaaz kürsüsü). (Tayland Güzel Sanatlar Bölümü, 2015)

R.3.80. Bangkok'taki Anongkaram Tapınağı'nın kapı açıklığı. (Na Ayutthaya, 2020)

R.3.81. Bangkok ve çevresindeki bir Malaylılara ait eski ahşap evde bulunan oyma süsleme. (Sanasen, 2018)

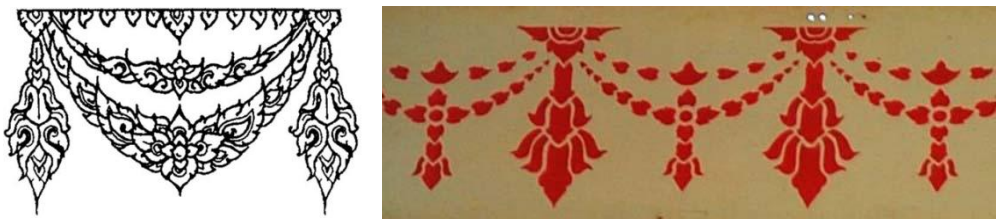

R.3.82. Geleneksel Tay sanatında *fueang* motifi. (Changchaya'dan eklemeler, 2002, s. 115.)

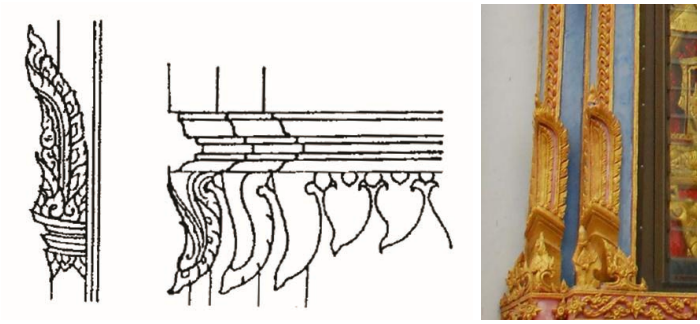

R.3.83. Geleneksel Tay sanatında *gab* motifi. (Changchaya'dan eklemeler, 2002, s. 138.)

R.3.84. Geleneksel Tay sanatında *pudtan* motifi. (Sanasen, 2021)

R.3.85. Kral 3. Rama zamanında Bangkok'ta Budist tapınaklarına vakfedilen çerçeve içinde resimler. (Bangyekan, tarihsiz)

R.3.86. 1853-1970'te İngiltere'de üretilen bir "Copeland Spode dish" olarak bilinen Arapça yazılı çini tabak. (Sanasen, 2018)

R.3.87. Kral 3. zamanında Bangkok'ta bir Budist tapınağında işlenen çini tabak. (Sanasen, 2018)

R.3.88. Bangkok'ta bir Kral 6. Rama zamanında yapılan saraydaki ahşap saçak süsü üzerinde *Khanompang Khing* motifi. (Tayland Crown Emlak Bürosu, 2018, s. 67.)

R.3.89. Çin kültüründeki nilüfer sembolü. (Limhasanaikul, 2020)

R.3.90. *Krueang tang* olarak tanınan bir Tay resim sanatı türü. (Limhasanaikul, 2020)

R.3.91. Çin sanatında *sol* motifinin çeşitleri. (Li and Qiao, 2000, p. 326)

R.3.92. Phra Nakon Si Ayutthaya ilindeki Masyid Ahmadiyah'ın minberin külah kısmının pik noktasındaki Osmanlı sultanların tuğrasından taklit edilen ajurlu süs. (Sanasen, 2019)

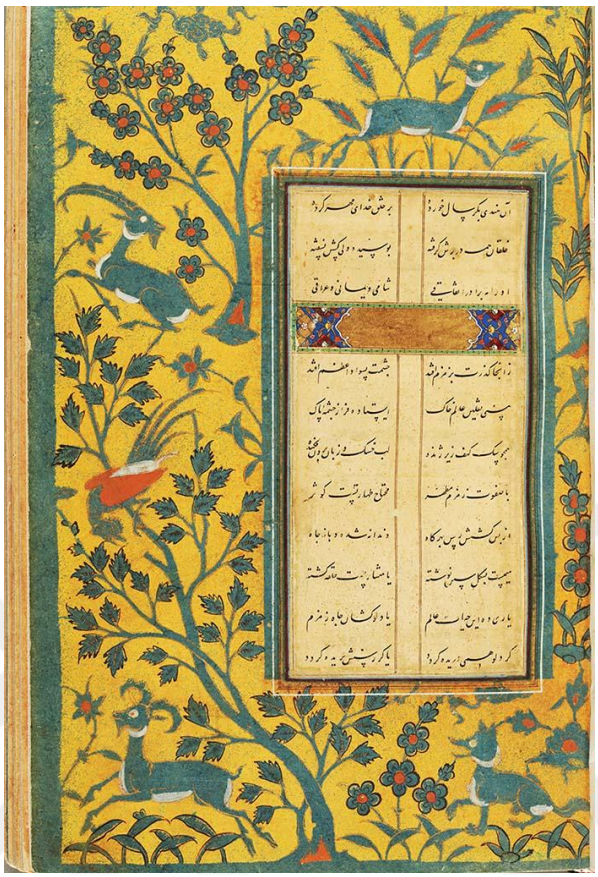

R.3.93. 1604'de İran'da Shāh Qāsim tarafından resimlenen Tuḥfat al-'Irāqayn el yazmasından bir sayfa. (Houghton Library of Havard University)

R.3.94. Bir Ayutthaya döneminde yapılan el yazmasında bulunan bir resim. (Hua Krabue Tapınağı Resim Kitabı 1. Cilt, 2016)

R.3.95. İstanbul'daki Kapalı Çarşı'nın kapısında bulunan Arma-i Osmanî. (Sanasen, 2021)

R.3.96. Siyam Krallığı'nın arması. (Sanasen, 2018)

R.3.97. Masyid Yamiul Koyriyah'da mihrabın üstünde görülen ahşap pano üzerinde Siyam Krallığı'nın armasının şekline benzeyen müsenna tarzında yazı. (Sarem, tarihsiz)

R.3.98. Geleneksel Tay mimarisinde *than pat*. (Sanasen, 2014)

R.3.99. Yunnan'dan Chiang Mai'ye yürüyen birinci nesil Çinli Müslümanlar. (Soonthornpasuch, 2013, p. 21.)

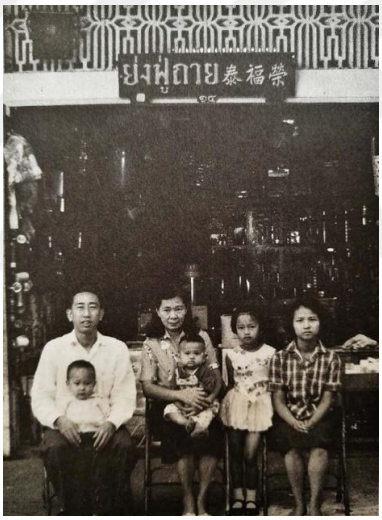

R.3.100. Chiang Mai'de Yong Fu Thai adlı Müslümanların dükkanına ait fotoğraf Çinli Müslümanlar. (Soonthornpasuch, 2013, p. 22.)

R.3.101. Mae Hong Son ilindeki Mae Sariang ilçesinde Güney Asyalı Müslümanların ilk nesillerine ait foroğraf. (Masyid Yamiatul İslam, tarihsiz)

R.3.102. Chiang Mai'deki Zheng Chong Ling'in evi. (Sanasen, 2018)

R.3.103. 20. yüzyılın ortasında çekilen Zheng Chong Ling'in evinin içinde avluya ait fotoğraf. (Forbes, tarihsiz)

R.3.104. Hindistan'daki Babür mimarisinin temsilcilerinden biri olan Cuma Camii. (archnet.org)

R.3.105. Hindistan'da 1892'de İngiliz mimar tarafından yapılan Indo-Sarasenic tarzında Khalsa Koleji'nin binası. (wikipedia.org)

R.3.106. Çin'de geleneksel Çin mimarisinde Xian Merkez Camii. (wikipedia.org)

R.3.107. Yaklaşık 1965'da çekilen Chiang Rai ilindeki Doi Mae Salong'a gelen KMT'nin askerlerine ait fotoğraf. (Forbes, tarihsiz)

R.3.108. Chiang Rai'deki Doi Mae Salong'da inşa edilen ilk cami ve önünde Müslümanlara ait fotoğraf. (Masyid Darus Salam, tarihsiz)

R.3.109. Chiang Mai'de Jitphakdi Okulu ve öğrencileri. (Masyid Attaqwa, tarihsiz)

R.3.110. Jipphakdi Okulu'nun yöneticileri, okulun öğrencilere burs vermek için Suudi Arabistan'dan gelen Medine İslam Üniversitesi'nin temsilcieri ile çekilen fotoğraf. (Srisombat, 2010)

R.3.111. İslam ülkelerde kubbeli cami tarzında Çin'deki Nanguan Camii ve Tayvan'da Taipei Merkez Camii. (Top China Travel, tarihsiz)

R.3.112. Suudi Arabistan'da 1988'de yeniden yapılan Modern Arap üslubunda Mescid-i Kıbleteyn. (archnet.org)

R.3.113. Çin'de 1983'te yapılan Modern Arap mimarisinde Pekin İslami Kutsal Bilgiler Enstitüsü'nün yapısı. (Guang Lin, 2010, s. 48.)

R.3.114. Chiang Mai ilinde bulunan bir Cemaat-i Tebliği'nin mensuplarına ait cami. (Sanasen, 2018)

R.3.115. Myanmar'daki *Tachilek Camii*. (Alamy, tarihsiz)

R.3.116. *Tak ilinde*ki Masyid Banggalatet. (Masyid Banggalatet, 2016)

R.3.117. *Chiang Mai'deki yerel Müslüman kadınlar ile evlenen Çinli Müslümanlara ait fotoğraf*. (Sisombat, 1984)

R.3.118. *Chiang Mai'de Masyid Asadah'ın yeni binasının açılış törenine katılan Çin'deki Yunnan eyaletinden gelen Müslüman.* (Sisombat, 2018)

R.3.119. *1995'te restore edilen Çin'deki* Ningxia bölgesinde bulunan *Xiguan Camii.* (Sina, tarihsiz)

R.3.120. Taipei'de bir caminin girişin üstünde görülen *qing zhen si* (cami) yazısı. (Strong, 2018)

R.3.121. Gangsadan (Kuzey Tayland'da bir yerel vurmalı çalgı türü.). (Dhamma Serichon)

R.3.122. Mescid-i Nebevi'nin minaresi. (pinterest.com)

R.3.123. 1950'da çekilen Shanghai'de bir camiye ait mihrap üzerinde hat sanatıyla yazılan pano. (Guang Lin, 2010, s. 24.)

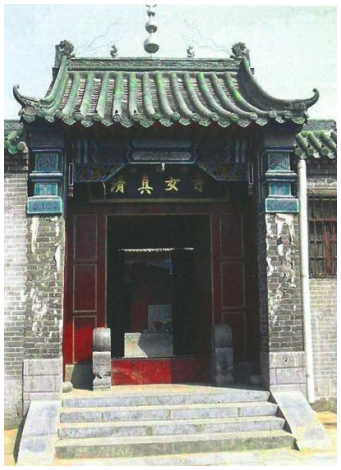

R.3.124. Wuzhong'daki Kadın Camii. (Guang Lin, 2010, s. 115.)

R.3.125. Xian Merkez Camii'de bulunan Çince ve Arapça ile yazılan kitabe. (Phanitsombat, 2019)

R.3.126. Ming Hanedanı devrinin mavi-beyaz porseleninden yapılmış büyük buhurdan üzerinde Sini tarzılı Kelime-i Şehadet. (Guang Lin, 2010, s. 12.)

R.3.127. Çin'de çeşitli camilerde işlenen Sini yazıları. (Guiping, 2012, s. 143-146.)

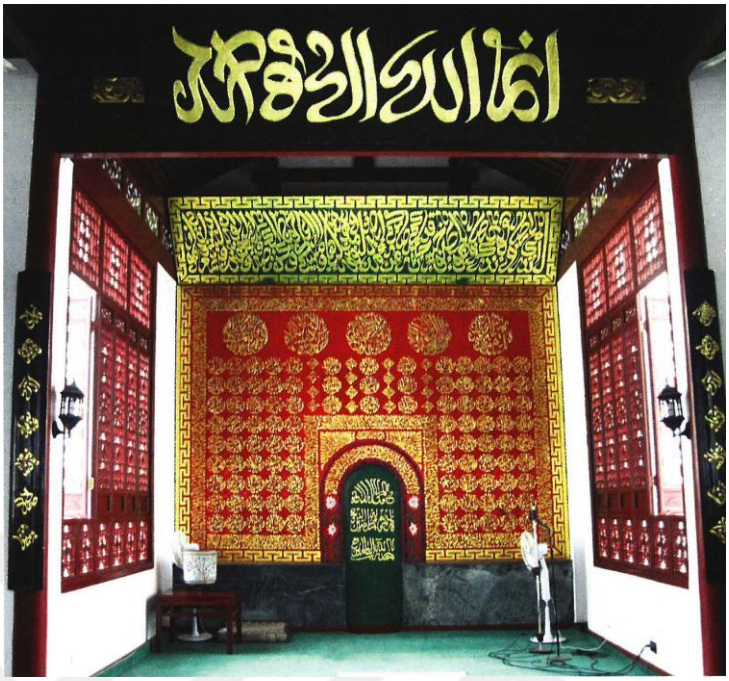

R.3.128. Nanjing'de Jingjue Camii'nin mihrap sofasında işlenen Sini yazıları. (Guang Lin, 2010, s. 55.)

R.3.129. Tac Mahal'ın taç kapısının köşeliğinde dekor edilen kıvrık dal motifleri. (Michell, 1996, p. 147.)

R.3.130. Prae ilinde 1897'de yapılan bir ahşap ev ve yapısında bulunan ajur tekniğindeki dekorasiyonlar. (Sanasen, 2011)

R.3.131. Yaklaşık olarak 1969'da çekilen bir yerel kadınla evlenen Pakistanlı Müslüman ve çocuklarına ait fotoğraf. (Prapertchob, tarihsiz)

R.3.132. Kuzeydoğu Tayland'da ilk dönemde gönüllü Müslüman öğretmenlere ait fotoğraf. (FEDMIN, 2016, 2018)

R.3.133. Bangkok'ta Modern stilinde Masyid Nurul İslam. (Sanasen, 2018)

R.3.134. Pakistan bayrağı. (Team Newsable, 2020)

R.3.135. Birinci dönemde Tayland'daki cami mimarisinin gelişiminde cami örnekleri (1786'dan öncesi-1851). (Sanasen 2021)

R.3.136. İkinci dönemde Tayland'daki cami mimarisinin gelişiminde cami örnekleri (1851-1931). (Sanasen 2021)

R.3.137. Üçüncü dönemde Tayland'daki cami mimarisinin gelişiminde cami örnekleri (1931-1990). (Sanasen 2021)

R.3.138. Dördüncü dönemde Tayland'daki cami mimarisinin gelişiminde cami örnekleri (1990-günümüze). (Sanasen 2021)

R.3.139. 2016'da Tayland Bayındırlık ve Şehir ve Ülke Planlama Bölümü tarafından tasarlanan Tayland'da bütük, orta ve küçük ölçekli caminin standart modelleri. (Tayland Bayındırlık ve Şehir ve Ülke Planlama Bölümü)

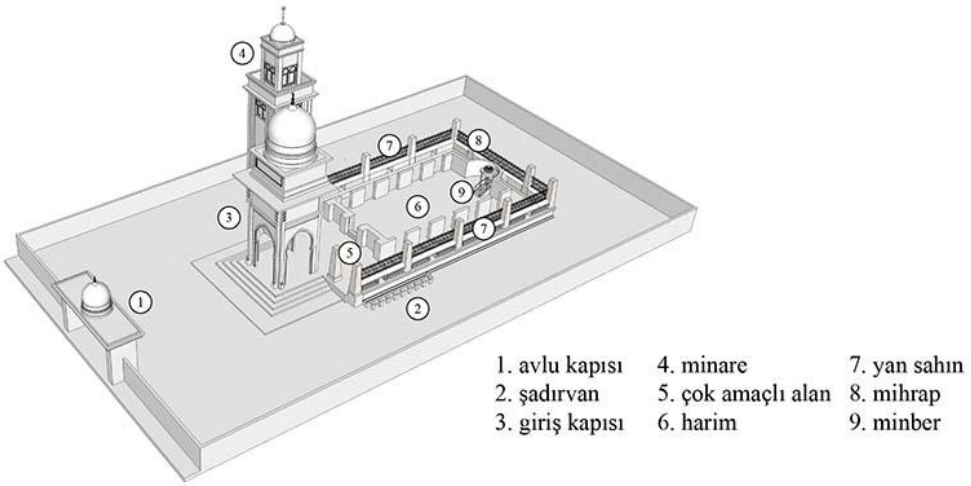

R.3.140. Tayland'daki camilerin temel elemanları. (Chularatana, 2020)

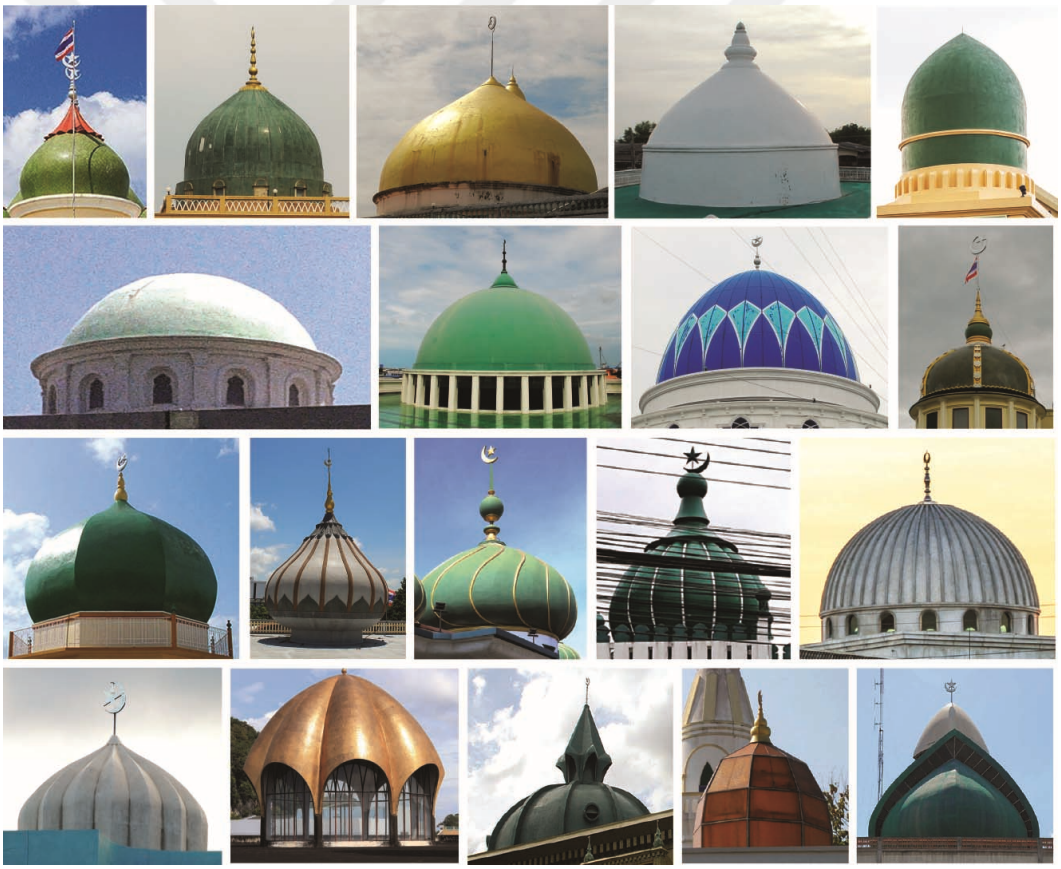

R.3.141. Tayland'daki camilerde kubbe çeşitleri. (Sanasen, 2021)

R.3.142. Tayland'daki camilerde köşk minare çeşitleri. (Sanasen, 2021)

R.3.143. Tayland'daki camilerde minare çeşitleri. (Sanasen, 2021)

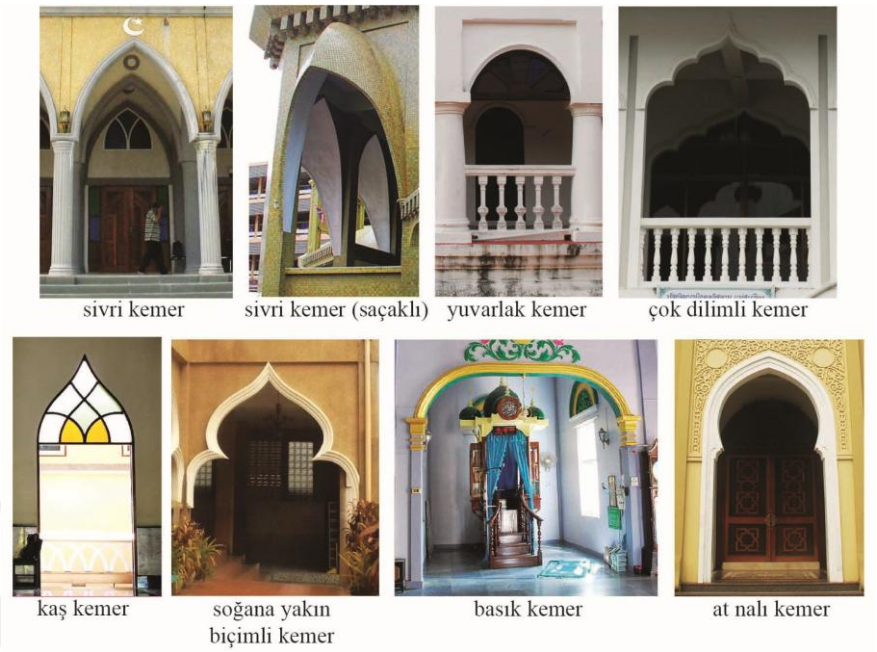

R.3.144. Tayland'daki camilerde kemer çeşitleri. (Sanasen, 2021)

R.3.145. Tayland'daki farklı dönemlerde yapılan mihrap örnekleri. (Sanasen, 2021)

R.3.146. Tayland'daki farklı dönemlerde yapılan minber örnekleri. (Sanasen, 2021)

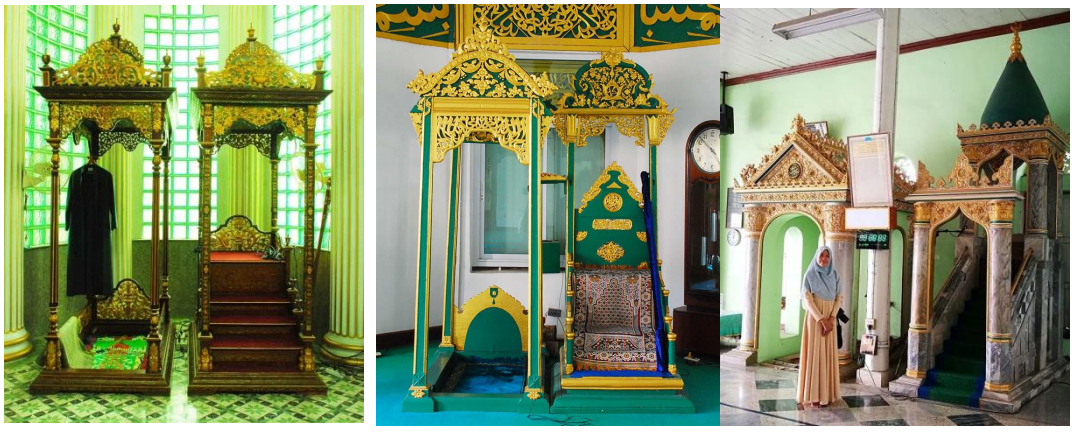

R.3.147. Tayland'daki takım şekilde tasarlanan mihrap ile minber örnekleri. (Sanasen, 2021)

R.3.148. Tayland'daki camilerde süslenen hat sanatı ve yazılar örnekleri. (Sanasen, 2021)

R.3.149. İstanbul'daki Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde sergilenen 1206 tarihlenen Eyyubi döneminden Hac vekaletnamesi. (Env. no. 4737, 4746) (Sanasen, 2015)

R.3.150. Toronto'daki Ağa Han Müzesi'nde sergilenen 1640-43 tarihlenen bir Kabe tasvirli İznik çini pano. (Env. no. AKM587) (Ağa Han Müzesi)

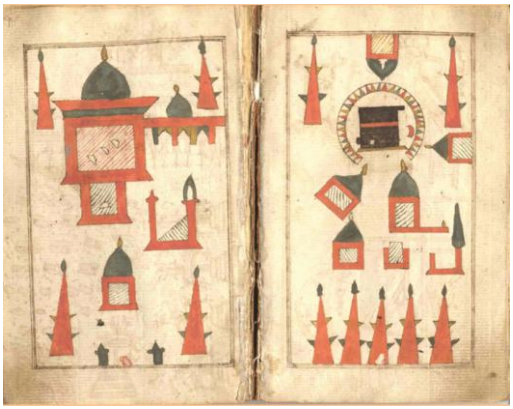

R.3.151. Leiden Üniversitesi kütüphanesinde muhafaza edilen Tuanku Imam Bonjol'un dua kitabında yer alan Mescid-i Haram (sağda) ve Mescid-i Nebevi (solda) tasviri, 1813–14 tarihli Sumatra el yazması. (Leiden University Library, MS Leiden, Or. 1751, ff. 68b–69a)

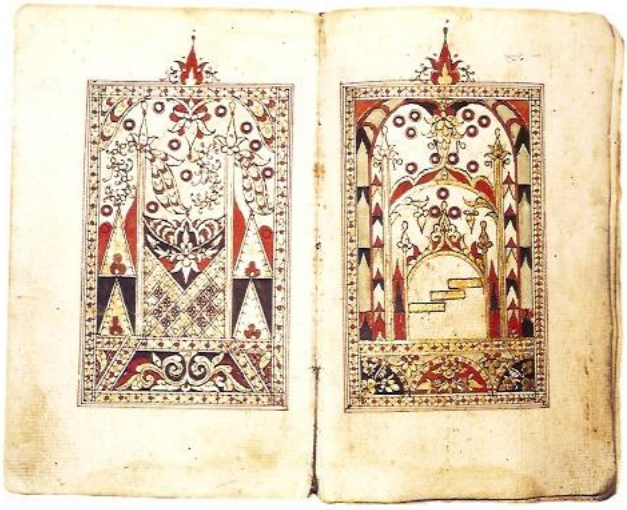

R.3.152. Kuala Lumpur'daki Malezya milli kütüphanesinde muhafaza edilen 19. yüzyılın başlarında tarihlenen Dela'il ul-Hayrat kitabında yer alan Peygamber'in ravzası ve minberinin Kelantan veya Patani'de bulunan tasviri. (Env. no. MSS1273). (National Library of Malaysia)

R.3.153. Osmanlı döneminde Haca giden yolundan bir kartpostal üzerinde Hicaz demiryolu Hayfa İstasiyonu resmindeki Türk bayrağında görülen hilal ile yıldız sembolü. (Murat Kargılı, 2014, p. 263.)

R.3.154. Günümüzde Tayland'da yaygın şekilde kullanılan Müslümanların mezar taşı tipleri. (Sanasen, 2019)

Tayland'da Hüküm Süren Krallıklar ve Kralların Listesi [1]

Sukothai Dönemi

1. Sri Indraditya	1239–1259
2. Ban Muang	1259–1279
3. Ram Khamhaeng	1279–1298
4. Lo hai	1298–1346/7
5. Ngua Nam Thom	1346–1347
6. I. Mahathammaracha (Lue Thai)	1347/7–1368/74
7. II. Mahathammaracha	1368/74–1398
8. III. Mahathammaracha (Sai Lue Thai)	1398–1419
9. IV. Mahathammaracha	1419–1438

Ayutthaya Dönemi

1. Ramathibodi	1351–1369
2. Ramesuan	1369–1370
3. I. Borommaracha	1370–1388
4. Thong Chan	1388
5. Ramesuan (ikinci dönem)	1388–1395
6. Ramaracha	1395–1409
7. Intharacha	1409–1424
8. II. Borommaracha	1424–1448
9. Borommatrailokanat	1448–1488
10. III. Borommaracha	1463–1488
11. II. Intharacha	1488–1491
12. II. Ramathibodi	1491–1529
13. IV. Borommaracha	1529–1533
14. Ratsada	1533-1534
15. Chairacha	1534–1547
16. Yod Fa	1547–1548
17. Khun Worawongsa	1548
18. Chakkraphat	1548–1569
19. Mahin	1569
20. Maha Thammaracha	1569–1590
21. Naresuan	1590–1605
22. Ekathotsarot	1605–1610/11
23. Si Saowaphak	1610–1611
24. Song Tham	1610–1628

[1] Ellen London, **Thailand condensed 2000 years of history and culture**, Singapore, Marshall Cavendish Editions, 2008, s. 15-19.

25. Chettha	1628–1629
26. Athittayawong	1629
27. Prasat Thong	1629-1656
28. Chai	1656 (sadece 1 gün)
29. Suthammaracha	1656 (3 ay)
30. Narai	1656–1688
31. Phra Phetracha	1688–1703
32. Sua	1703-1709
33. Phumintharacha (Thai Sa)	1709-1733
34. Boronmakot	1733-1758
35. Uthumphon	1758 (1 ay)
36. Suriyamarin	1758–1767

Thonburi Dönemi

Tak Sin	1767–1782

Rattanakosin Dönemi

1. I. Rama (Phra Phutthayodfa)	1782–1809
2. II. Rama (Phra Phutthaloetla)	1809–1824
3. III. Rama (Phra Nangklao)	1824–1851
4. IV. Rama (Mongkut)	1851–1868
5. V. Rama (Chulalongkorn)	1868–1910
6. VI. Rama (Vajiravudh)	1910–1925
7. VII. Rama (Prajadhipok)	1925–1935 (tahttan çekildi)
8. VIII. Rama (Ananda Mahidol)	1935–1946
9. IX. Rama (Bhumibol Adulyadej)	1946–2016
10. X. Rama (Vajiralongkorn)	2016–günümüz

Çalışmada Ele Alınan Cami Listesi

Güney Bölgesi (18 tane)			
Cami İsmi	**Resim**	**Adres**	**Sayfa Nu.**
Katalog Nu: 1. Surau Aur (Aur Mescidi)		Kampong Aur, Manang Yong Mah., 94150, Yaring/Pattani.	37-39
Katalog Nu: 2. Masyid Krue Se (Krue Se Camii)		Ban Krue Se, Tanyong Lulo Mah., 94000, Mueang/Pattani.	40-43
Katalog Nu: 3. Masyid Darul Na İm (Dâru'n Naîm Camii)		Laem Pho Mah., 94150, Yaring/Pattani.	44-46
Katalog Nu: 4. Masyid Vadi Al Hussain (Vadi'l Hüseyin Camii)		Lubo Sawo Mah., 96170, Bacho/Narathiwat.	47-50
Katalog Nu: 5. Masyid Najmuddin (Necmeddîn Camii)		Sai Khoa Mah., 94120, Khok Pho/Pattani.	51-52
Katalog Nu: 6. Masyid Raya Pattani (Raya Pattani Camii)		Jabangtiko Mah., Yarang Cad., 94000, Mueang/Pattani.	53-55
Katalog Nu: 7. Masyid Al Hassani'nin İlk Yapısı (El Hasanî Camii)		Sako Mah., 96410, Su Ngai Padi/Narathiwat.	56-57
Katalog Nu: 8. Masyid Darul Yadidi'nin İlk Yapısı (Dâru'l Cedîdî Camii)		4018, Batong Mah., 96150, Rue So/Narathiwat.	58

Güney Bölgesi (18 tane) *(devamı)*			
Cami İsmi	**Resim**	**Adres**	**Sayfa Nu.**
Katalog Nu: 9. Masyid Tanyong Mas (Tanyong Mas Camii)		Tanyong Mas Mah., 96130, Ra Ngae/Narathiwat.	59-60
Katalog Nu: 10. Masyid Glang Pattani (Pattani Merkez Camii)		Ano Ru Mah., Yarang Cd., 94000, Mueng/Pattani.	61-62
Katalog Nu: 11. Masyid Glang Yala(Yala Merkez Camii)		No. 835, Sirorot Cad., Sateng Mah., 94120, Mueng/Yala.	63
Katalog Nu: 12. Saiburi İslam Wittaya Okulu Camisi		No. 263, Ta Sadej Cad., Taluban Mah., 94110, Saiburi/Pattani.	64-65
Katalog Nu: 13. Masyid Glang Balo (Balo Merkez Camii)		Balo Mah., 95140, Raman/Yala.	66-67
Katalog Nu: 14. Masyid Yama Ati Solatin Avvalu (Cemaati Salati'l Evvel Camii)		No. 12, Talad Mah., 95140, Chaiya/Surat Thani.	68-70
Katalog Nu: 15. Masyid Solahuddin (Selahaddîn Camii)		Klang Mah., Karom Cd., 80000, Mueng/Nakon Si Thammarat.	71-73
Katalog Nu: 16. Masyid Usasana İslam (Usasana İslam Camii)		Bo Yang Mah., 90000, Mueang/Songkhla.	74-75

Güney Bölgesi (18 tane) *(devamı)*			
Cami İsmi	**Resim**	**Adres**	**Sayfa Nu.**
Katalog Nu: 17. Masyid Yabalrod Rohmah (Cebel-i Rahmet Camii)		Hua Khoa Mah., 90280, Singhanakhon/Songkhla.	76-78
Katalog Nu: 18. Masyid Glang Nakhon Si Thammarat (Nakhon Si Thammarat Merkez Camii)		Na Sai Mah., 80280, Mueang/ Nakhon Si Thammarat.	79-80
Merkez Bölgesi (19 tane)			
Cami İsmi	**Resim**	**Adres**	**Sayfa Nu.**
Katalog Nu: 19. Masyid Tonson (Tonson Camii)		No. 447, Wat Arun Mah., Arun Amarin Cad., 10600, Bangkok Yai/Bangkok.	81-90
Katalog Nu: 20. Gudi Charoenphat		Wat Arun Mah., İtsarapab Cad., 10600, Bangkok Yai/Bangkok.	91-94
Katalog Nu: 21. Masyid Bang Luang (Bang Luang Camii)		No. 151, Wat Kanlaya Mah., Tetsaban Cd. No:1, 10600, Thonburi/Bangkok.	95-97
Katalog Nu: 22. Masyid Guvatil İslam (Kuvveti'l İslam Camii)		No. 656, Somdet Choa Phraya Mah., Somdet Choa Phraya Cad., 10600, Klong San/Bangkok.	98-100
Katalog Nu: 23. Masyid Gamalul İslam (Kemâl'ul İslam Camii)**'ın İlk Yapısı**		Sai Kong Din Tai Mah., Pracha Ruamjai Cad.No.48, 10510, Klong Samva/Bangkok.	101-102
Katalog Nu: 24. Masyid Haroon (Harun Camii)		No. 25, Bang Rak Mah., Charoen Krung Cd. No:36, 10500, Bang Rak/Bangkok.	103-105

Merkez Bölgesi (19 tane) *(devamı)*			
Cami İsmi	**Resim**	**Adres**	**Sayfa Nu.**
Katalog Nu: 25. Masyid Ar Rohman (Er Rahman Camii)		No. 9/1, Nong Jok Mah., 10530, Nong Jok/Bangkok.	106-107
Katalog Nu: 26. Masyid Yava (Yava Camii)		Yan Nawa Mah., Charoenrat Cd. No:1/9, 10120, Sathon/Bangkok.	108-109
Katalog Nu: 27. Masyid Bang Uthit (Bang Uthit Camii)		No. 226, Wat Praya Krai Mah., Charoen Krung Cd. No: 99, 10120, Bang Kho Laem/Bangkok.	110-115
Katalog Nu: 28. Masyid Bang O (Bang O Camii)		No. 143, Bang O Mah., Jaran Sanitwong Cd. No:86, 10700, Bang Plat/Bangkok.	116-120
Katalog Nu: 29. Masyid Mahanak (Mahanak Camii)		No. 18, Klong Mahanak Mah., Krung Kasem Cad., 10100, Pomprab Sattrupai/Bangkok.	121-123
Katalog Nu: 30. Masyid Phadung Tham İslam (Phadung Tham İslam Camii)		No. 43, Wat Arun Mah., İtsaraphab Cad. No.28, 10600, Bangkok Yai/Bangkok.	124-126
Katalog Nu: 31. Masyid Yamiul Muttakin (Câmaiu'l Muttakîn Camii)		Hua Mak Mah., Krungthep Kritha Cd., 10240, Bangkapi/Bangkok.	127-129
Katalog Nu: 32. Tayland İslam Merkezi Vakfı Camii		No. 2, Suan Luang Mah., Ramkamhaeng Cad. No:2, 10250, Suan Luang/Bangkok.	130-132

Merkez Bölgesi (19 tane) *(devamı)*			
Cami İsmi	**Resim**	**Adres**	**Sayfa Nu.**
Katalog Nu: 33. Masyid Al Alawi (El Âlavî Camii)		Bangkok-Chonburi Yeni Hatı, 10250, Prawet/Bangkok.	133-134
Katalog Nu: 34. Masyid Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam (Takia Yokin Rachamis Jinja Sayam Camii)		13, Klong Takien Mah., 13000, Phra Nakhon Si Ayutthaya/ Phra Nakhon Si Ayutthaya.	135-140
Katalog Nu: 35. Masyid Gudi Chofa (Gudi Chofa Camii)		Klong Takien Mah., 13000, Phra Nakhon Si Ayutthaya/ Pra Nakhon Si Ayutthaya.	141-143
Katalog Nu: 36. Masyid Yamiul İslam (Cemaat'ül İslam Camii)		No. 3178, Ta Raeng Mah., Pakwang Cad., 76110, Ban Laem/Phetchaburi.	144-146
Katalog Nu: 37. Masyid Tha İt (Tha İt Camii)		Thai İt Mah., 11120, Pak Kret/Nonthaburi.	147-149
Kuzey Bölgesi (8 tane)			
Cami İsmi	**Resim**	**Adres**	**Sayfa Nu.**
Katalog Nu: 38. Masyid Yamiatul İslam (Camîatü'l İslam Camii)		Mae Sariang Mah. No:2, 58110, Mae Sariang/Mae Hongson.	150-151
Katalog Nu: 39. Masyid Hedayatul İslam (Hidayetü'l İslam Camii)		No. 50, Chang Klan Mah., Jaroen Pratet Cd. No:1, 50100, Mueang/Chiang Mai.	152-154

Kuzey Bölgesi (8 tane) *(devamı)*			
Cami İsmi	**Resim**	**Adres**	**Sayfa Nu.**
Katalog Nu: 40. Masyid Darul Huda'nın İkinci Yapısı (Dâru'l Hüdâ Camii)		No. 76, Pong Ngam Mah., 57130, Mae Sai/Chiang Rai.	155
Katalog Nu: 41. Masyid Al Falah (El Felah Camii)		Hua Wiang Mah., Tippawan Caddesi, 52000, Mueang/Lampang.	156-157
Katalog Nu: 42. Masyid Den Chai (Den Chai Camii)		No. 392/1, Den Chai Mah., 54110, Den Chai/Prae.	158-159
Katalog Nu: 43. Masyid Darul Aman (Dâru'l Eman Camii)		Wiang Mah., İsarapab Cd., 57000, Mueang/Chiang Rai.	160-161
Katalog Nu: 44. Masyid Abu Bakr Siddiq (Ebu Bekir Sıddîk Camii)		Wiang Pangkam Mah., 57130, Mae Sai/Chiang Rai.	162
Katalog Nu: 45. Masyid Ar Rohmah (Er Rahmet Camii)**'ın Hanımlar Binası**		Mae Ai Mah., Ta Ton Cd. No:7, 50280, Mae Ai/Chiang Mai.	163
Kuzeydoğu Bölgesi (5 tane)			
Cami İsmi	**Resim**	**Adres**	**Sayfa Nu.**
Katalog Nu: 46. Masyid Yannatul Firdaws (Cennetü'l Firdevs Camii)		No. 48, Mak Khaeng Mah., Tessaban Cad., 30130, Pak Chong/Nakhon Ratchasima.	164-165
Katalog Nu: 47. Masyid Guvatil İslam (Kuvveti'l İslam Camii)		No. 28/2, Mak Khaeng Mah., Sri Chomchuen Cad., 41000, Mueng/Udon Thani.	166-167

Kuzeydoğu Bölgesi (5 tane) *(devamı)*			
Cami İsmi	**Resim**	**Adres**	**Sayfa Nu.**
Katalog Nu: 48. Masyid Nurul İslam Sakon Nakhon (Nuru'l İslam Sakon Nakkon Camii)		No. 208, That Chueng Chum Mah., Ban Thatdum Cad., 47000, Mueng/Sakon Nakhon.	168-169
Katalog Nu: 49. Masyid Anvarus Salam (Envâru's Selam Camii)		No. 33/3, Nai Mueng Mah., Anuwat Cad., 31000, Mueng/Buriram.	170-171
Katalog Nu: 50. Masyid Glang Mukdahan (Mukdahan Merkez Camii)	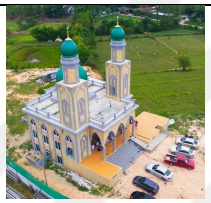	No. 12, Mukdahan Mah., Saeng Arun Cad., 49000, Mueng/Mukdahan.	172-173

Tayland'da İslam Sanatı ve Müslümanlar İle İlgili Terimler

bai sema — Budist tapınaklarının kutsal yer olduğunu ifade eden panodur. Tayland'daki bazı tarihi mezar taşları *bai sema* formunda yapılmıştır.

balae — Sağlam olmayan basit malzemelerle yapılan ve sadece günlük namazların kılındığı yapıları manasına gelen Malayca sözcüktür.

balahsah — Malayca'da küçük ibadethane demektir.

balai — Güney Tayland'daki Müslümanlar tarafından yapının giriş alanını ifade etmek için kullanılan tanımdır.

balano — Hollandalıların yapılarından ilham alınan bir örtü sistemidir. Hollanda çatısı olarak da denir.

Batu Aceh (Açe Taşı) — Kuzey Sumatra'daki Açe şehrinde kum taşından yapılan mezar taşıdır. Bu mezar taşı tipi Güney Tayland'da bulunmaktadır.

bua Nilüferden stilize edilerek yapılan bir geleneksel Tay sanatında motif çeşididir. Bu motif Tayland'daki geleneksel Tay mimarisinde camilerde rastlanmaktadır.

chatri Hindu tapınakarının örtü sisteminde ve Babür mimarisinin çatısında sonlanan kubbeli küçük köşktür. Tayland'daki birçok Arap-Orta Doğu stilinde camilerin minarelerin üst kısmı *chatri* ile tamamlanmıştır.

chengal Güney Tayland'daki yetişen bir sert ağaç türüdür. *Chengal*, eski zamanlarda bu bölgedeki inşa yapımının ana malzemesidir.

Çağdaş Malay Mimarisi Güney Tayland'daki yaklaşık 2012'de görülmeye başlayan bir mimari tarzıdır. Bu akım, yerel mimarinin elemanları ilham alınarak bu bölgede Malay sanatı yeniden canlandırılmıştır.

Dato Mogal 17. yüzyılda Güney Tayland'da iktidara gelen Songkhla Sultanlığı'nın kurucusu.

dera Kuzeydoğu Tayland'daki Peştunlar tarafından namaz kılınan küçük yerleri ifade etmek için kullanılan Peştunca sözcüktür.

dini uyanış Tayland'daki birçok Müslüman'ın Arap ülkelerinde okuması ve hacca gitmesinden sonra ortaya çıkan uyanıştır. 1940'larda başlayan ve 1950-1960 yılları arasında yoğun olarak görülen bu uyanış, Tayland'daki Müslümanların Arap-Orta Doğu stilinde camileri inşa etmesine neden olmuştur.

Fatoni Araplar tarafından adlandırılan Patani bölgesine verilen addır.

fueang Geleneksel Tay sanatında bir çelenk motiftir. Bu motif Tayland'daki geleneksel Tay mimarisinde camilerde bulunmaktadır.

gab Motiflerin arasında bağlayıcı olarak kullanılan bir Geleneksel Tay sanatında motiftir. Bu motif Tayland'daki geleneksel Tay mimarisinde yapılan camilerde bulunmaktadır.

gangsadan Tayland'ın kuzey bölgesinde bir yerel vurmalı çalgı türüdür. Daha önceki dönemlerde Kuzey Tayland'da yaşayan Müslümanlar ibadet saatlerini *gangsadan* ile duyururlardır.

gan khod Geleneksel Tay sanatında bir kıvrık dal motifidir. Bu motifin kullanılacak alanlara göre sekillendirilerek uygulanmaktadır. Gan khod motifi Tayland'daki geleneksel Tay mimarisinde camilerde bulunmaktadır.

goloh Güney Tayland'daki Müslümanlar tarafından basit bir yığma kuyu biçiminde şadırvanlar için kullandıkları Malayca sözcüktür.

gubo Arapça *qubur* sözcüğünden gelmekte olup "türbe" manasına gelmektedir.

gudi Bangkok ve çevresindeki herhangi bir dine ait oldukları belirtilmeden dini mekânların ifade edilmesi için kullanılan terim.

gunung Taç formunda sahip olan ve Hindu kozmolojisinde *Sumeru* Dağı'nı simgeleyen Malay sanatındaki motiftir. Bu motif Güney Tayland'daki tarihi camilerin örtüsünün alemi, mihrap ve minberinde görülmektedir.

Hikâyat Patani (Patani Efsanesi) Patani tarihi hakkında yazılmış ilk eski eser.

Indo-Saracenic Mimarisi Malezya'da 19. yüzyılın başlarında Hindistan'dan gelen İngiliz mimarlar tarafından tanıtılan mimari tarzıdır. Bu mimari üslubu Babür mimarisinin özelliklerini taşımaktadır.

imambarah Bangkok'taki Şiilerin ibadet mekânları için kullanılan terim.

İnthira Patani Krallığı'nın İslam'ı kabul edilen ilk kralıdır. Müslüman olduğunda Sultan İsmail Şah olarak adlandırılmıştır.

Javi Arapça alfabesiyle yazılan Malayca.

kaek Taylandlılar tarafından herhangi bir etniğe ait oldukları belirtilmeden Müslümanlar için kullanılan bir sözcüktür. Bu kelimeyi bazı zaman Hinduları adlandırmak için de kullanılmaktadır.

Kaek Choa Sen Bangkok'ta yaşayan On iki imam (İsnâaşeriyye) sistemini benimseyen Şiiler.

kajapuri Güney Tayland'da bulunan pehle taşı üzerine baş şahidesi ve ayak şahidesinden oluşan sanduka formunda mezardır.

Kala Makara Budist ve Bhrama tapınaklarında bulunan ve kötü ruhlara karşı koruyucu olan bir yaratık kabartmasıdır. Güney Tayland'daki bazı tarihi camilerde *Gala Makara* motiflerinden uyarlandığı süslemeler bulunmaktadır.

Kelantan Hanedanı 17. yüzyılın ikinci yarısından 1902 yıllına kadar Patani'yi hüküm süren Kelantan Eyaletinden gelen hanedandır.

Khanompang Khing Tayland'daki Kral V. Rama ve Kral VI. Rama zamanlarında yoğn olarak kullanılan bir ajurlu işçilikli süsleme.

khanta Hindu mimarisinin çatısını taçlandırılan ters çiçeğe benzeyen bir süs unsurudur. *Khanta* Tayland'daki birçok kubbeli camilerin kubbelerinin alemlerinin alt kısmında bulunmaktadır.

krueang tang Çin sanatından etkilenen Tay resim sanatının bir türüdür.

Krut Brahma mitolojisinde Garuda'ya benzeyen bir yaratıktır. Tayland'da *Krut* motif dini mimarilerde fazla kullanılması nedeniyle bu motif de camilerde uygulanmıştır.

Krut Pha Uçan *Krut*.

la kwang Surat Thani illindeki Müslümanlar tarafından önde yer alan pavyon.

lamad namaz kılmak.

Langkasuka 8.-13. yüzyıllar arasında Malay Yarımadası'nın doğusunda yer alan bir Hindu-Budist devleti.

Lim To Kium Kraliçe Hijau zamanında (1584-1616) Patani'de Masyid Krue Se'nin restorasyonunda görevlendirilen Çinli usta.

Madrosah Hammidiyah Sultan II. Abdülhamid'in ismi ile adlandırılan Bangkok'ta bulunan Ratchakarun Okulu'nun önceki binasına verilen isim.

mahkota Hindu tapınaklarının örtü sistemini tamamlanan süs elemanından modellenen Malay mimarisinde bir âlem.

masyid (cami) Müslümanların ibadet ettiği, cuma namazı kılınan ve İslami bilgiler öğretilen yerdir.

masyid glang merkez cami.

meru Bali'deki kademeli çatılı yapılar. Güney Tayland'daki hemen hemen hepsi eski camilerde bu örtü sistemi ile uygulanmıştır.

muslim Müslüman.

Naga Budist mitolojisinde büyük yılandır. Geleneksel Tay mimarisinde *naga* motifleriyle süslenmiştir. Tayland'daki Müslümanlar bu motif kıvrık dal motifine çevirerek camilerinde kullanmışlardır.

Panjatan Bangkok'ta yaşayan Şiiler tarafından Ehl-i beyt'in isimleri için kullanılan terim.

panya Kırma çatıdır. Bu örtü sistemi genellikle Batı mimarisi stilinde inşa edilen Tayland'daki camilerde uygulanmıştır.

pasan Kral Ram Khamhaeng zamanında kitabesinde bulunan Farsça "*bazaar*" (pazar) kelimesinden geldiği anlaşılan sözcük.

Patani 15. ve 17. yüzyıllarda iktidara gelen Güneydoğu Asya'daki İslam devletlerinden biridir. Devlet, bugünkü Tayland'ın güney sınırını ve kuzey Malezya'yı kapsamaktadır.

Pathan Tayca'da Peştunlar.

phum khao bin Yiyecekler ile dolu Budist rahiplerin sadaka kasesine (keşkül) benzeyen geleneksel Tay sanatında bir motifidir. Bu motif Tayland'daki geleneksel Tay mimarisinde camilerde görmekteyiz.

pondok Güney Tayland'daki medreseler.

pudtan Çin'deki bir çiçek tütünden stilize edilerek bir geleneksel Tay sanatında çiçek motifidir. Bu motif Tayland'daki geleneksel Tay mimarisinde camilerde görmekteyiz.

Rong Torabat Bangkok'taki Şiilere ait din yapılarında Muharrem töreninde kullanılan İmam Hüseyin'in sandukasını simgeleyen maketi saklanan bina.

samayang Güney Tayland'ın yukarı kesimlerinde, özellikle Songkhla ilinde yaşayan Müslümanların yerel dilinde namaz kılmak anlamına gelmektedir. Bazen bu kelime "*mayang*" olarak kısaltılır.

sassana islam İslam dini

sassana mahamad	Tayland'da eski zamanlarda kullanılan İslam dini anlamına gelen tabiri.
shan shadat	Bangkok'taki Şiilere ait camilerde Hz. Ali'nin şehit olduğu yerini simgeleyen mihrabın önünde yer alan geniş kaide.
sheikh	Şeyh.
Sheikh Ahmad (Şeyh Ahmet)	Ayutthaya döneminde ticaret bakanı, şeyhülislam ve hükûmetin danışmanı olarak atan Siyam toplumunda en büyük rol oynayan İranlı tüccar.
Sheikh Sa İd (Şeyh Said)	Kral İnthira İslam'a çeviren Pasai'den gelen şeyh.
Sini	Çin tarzında Arapça hat sanatı.
Siyam	Tayland'ın önceki ismi.
sol	Çin kültüründe uzun ömürlülük motifi.
Hacı Sulong (Sulong Abdul Kadir Tomina)	Malay Müslümanlar tarafından saygı gören bir alimdir. Hacı Sulong'un 1948'deki ayrılıkçı isyanın öncülüğünü yapmak suçlaması ile tutuklanması, Tayland'ın güney sınırında siyasi gerginliğin artmasına neden oldu.
thammat	Budist rahiplerinin ahşap vaaz kürsüsüdür. Tayland'daki bazı eski mihrap ve mimberler *thammat* formunda yapılmıştır.
than pat	Geleneksel Tay mimarisinde bir kaide sistemi.
qing zhen si	Kuzey Tayland'daki Çinli Müslümanlar tarafından camileri ifade etmek için kullanılan Çince sözcüktür.
Zheng Chong Ling	Chiang Mai'deki Çin Müslümanların cemaatin temellerini atan Çinli tüccardır. Tayland'a katkıda bulunduğu için *Khun Chuang Liang Lue Kiet olarak atanmıştır.*

ÖZGEÇMİŞ

İsim Soyisim **:** Wasamon Sanasen
Uyruk **:** Tayland

Uzmanlık Alanları:
İslam Sanatı ve Mimarisi, Osmanlı Mimarisi, İran Minyatürü, Sanat Tarihi

Öğrenim Durumu:

2015	Yüksek Lisans: Sanat Teorisi, Silpakorn Üniversitesi, Bangkok Tez: Bangkok'ta Tonson Camii'nin Mihrabının Gelişimi ve Özellikleri
2009	Lisans: Mimarlık-Endüstriyel Tasarımı (2. Derece Onur Öğrencisi), Ladkrabang King Mongkut Teknoloji Enstitüsü, Bangkok Tez: 3-5 Yaşındaki Çocuklar için Boyama Seti Tasarımı

İş Deneyimleri:

2018-halen	Araştırma Görevlisi, Türkiye Çalışmaları Merkezi, Prince Songkla Üniversitesi, Pattani
2013-2015	Yarı Zamanlı Öğretim Üyesi, Edebiyat Fakültesi, Thammasat Üniversitesi, Bangkok Yarı Zamanlı Öğretim Üyesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Tayland Ticaret Odası Üniversitesi, Bangkok
2012-2013	Yarı Zamanlı Öğretim Üyesi, Mimarlık Fakültesi, Ladkrabang King Mongkut Teknoloji Enstitüsü, Bangkok

Burslar:

2018	Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanatı Vakfı'ndan Araştırma Bursu
2015	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)'dan Doktora Bursu
2014	Silpakorn Üniversitesi'nden Araştırma Bursu

Yayınlanmış Eserler:
Hakemli Dergilerde Makaleler

2019	"Tayland'daki Müslüman Etnik Kimliklerini Yansıtan Camiler," **Silpa Bhirasri Dergisi** 6/2 (2019), 196-216.
2018	"Osmanlı Çeşmelerindeki Süslemeler," **Silpa Bhirasri Dergisi** 4/2 (2019), 59-99.
2015	"Tonson Camii'nin Mimari Üslubunun Müslümanların İnançları Üzerine Etkisi," **Damrong Vichakarn** 14/1 (2015), 97-124.
2012	"Mihrap: Caminin İnanç Merkezi ve Kalbi," **Srinakharinwirot Üniversitesi Sanat ve Kültür Enstitüsü Dergisi** 14/1 (2012), 69-76.

Uluslararası ve Ulusal Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

2020 "The Preservation of Ethnic Identity of the Indian Subcontinent Muslims in Northern Thailand through Mosque," in **The 1st International Asia Pacific Studies Symposium**, ed. Viktoria Demydova (Istanbul: Istanbul Gelişim University), 200-202.

2019 "Tayland'daki Muhtelif Müslüman Etnik Grupların Cami Mimarisi," **5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi**, Ed. İLEM (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi), 59-81.

2016 "Old Mihrab of Tonson Mosque: Islamic Identities through Thai Traditional Art," in **The 2nd International Students Social Sciences Congress**, Ed. Konya University (Konya: Konya University), 188-201.

2014 "Persian Style Mosques of Thai Shi'ite Muslims in Thonburi Area: The Relationship of Thai-Iran in Architecture," in **The Asian Conference on Arts and Cultures**, Ed. Srinakharinwirot University (Bangkok: Srinakharinwirot University), 195-211.

"Western Style Mosques in Bangkok: The Blend of Islamic Architecture and Western Architecture," in **The 4th Asian Identity International Conference**, Faculty of Letters (Bangkok: Silpakorn University), 504-515.

Kitaplarda Editörlük

2017 İsmail Hakkı Kadı and A. C. S Peacock, **The Ottoman Empire and The Kingdom of Siam through the Ages** (Bangkok: Royal Thai Embassy, Ankara, 2017).

Kitaplarda Makale

2021 Ali Merthan Dündar ve Ekrem Saltık, "Tayland'daki Müslümanların Türbe Mimarisi," **Türkiye'de Tayland Çalışmaları 1** (Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara, 2021), 165-208.

Konuşmalar:

2020 **"Görünmeyen Türkiye"**, Tayland İslam Sanatı Enstitüsü, Bangkok.
"Türk Sanatı Girişi", Prince Songkla Üniversitesi, Bangkok.

2019 **"Tayland'da İslâmiyet"**, konuşmacı, Mimarlar Odası, İstanbul.

2018 **"Güneydoğu Asya'da İslam Medeniyet"**, Thammasat Üniversitesi, Bangkok.
"Tayland'da Malay Kültür Mirası", Lek-Prapai Vakfı, Bangkok.
"Güney Tayland'da İslam Sanatı", Krue Se Camii, Pattani.
"Üç Dönemde Osmanlı Camiler", Türkiye'de Taylandlı Öğrenciler Derneği (TSAT), İstanbul.

2017 **"Tonson Camii'de Kabe Tasviri"**, Thonburi Araştırma Merkezi, Bangkok.
"Osmanlı Çeşmelerindeki Motifler", Suriye Nur Derneği, İstanbul.